TAYYÂR-ZÂDE ATÂ

OSMANLI SARAY TARİHİ

Târîh-i Enderûn

-I-

HAZIRLAYAN

MEHMET ARSLAN

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 440
Osmanlı Tarih Kaynakları • 12

Dizi Edidörü
Ali Şükrü Çoruk

Kapak
Özkul Eren

Dizgi/İç Düzen
All-Graf

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8 Topkapı - İstanbul
Tel: 0(212) 482 11 04

Cilt
Bayrak Matbaası

1. Baskı (600 Adet)

İstanbul, 2010

ISBN: 978-605-4208-72-2 (Tk.)
ISBN: 978-605-4208-73-9 (1. C.)

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
www.kitabus.com

© KİTABEVİ Çatalçeşme Sok., No: 54/A Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 (212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks: 513 77 26

TAYYÂR-ZÂDE ATÂ

OSMANLI SARAY TARİHİ

– Târîh-i Enderûn –

- I -

Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

KİTABEVİ

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

1953 yılında doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Amasya'da yaptı. 1978 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Sekiz yıl muhtelif liselerde "Edebiyat Öğretmeni" olarak görev yaptıktan sonra 1986 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Araştırma Görevlisi" olarak göreve başladı. 1987 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Yüksek Lisans"ını, 1990 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktora eğitimini tamamladı. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 1991 yılında Yrd. Doç. Dr., 1994 yılında Doç. Dr., 1999 yılında Prof. Dr. oldu. Halen aynı bölümde Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı ve ayrıca Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Yazarın Divan Edebiyatı, Osmanlı Tarihi ve Kültürü konularında muhtelif bilimsel dergilerde yayımlanmış çok sayıda araştırma ve incelemesi ile elinizdeki eserin dışında yirmi dört (24) kitabı bulunmaktadır.

Yayımlanmış Kitapları:

1. Kerbelâ Mersiyeleri (M. Erdoğan ile): Ankara 2009, 810 s.
2. Zîver Paşa - Dîvân ve Münşe'ât: Sivas 2009, 950 s.
3. Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri III - Vehbî Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümâyûn): Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009, 407 s.
4. Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri II - İntizâmî Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümâyûn): Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009, 636 s.
5. Sivaslı Gulâmî Dîvânı: Asitan Yayınları, Sivas 2009, 240 s.
6. Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri I - Manzum Sûrnâmeler: Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2008, 840 s.
7. Türk Edebiyatında Hamseler ve Subhî-zâde Feyzî'nin Hamsesi: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, 593 s.
8. Mihrî Hâtun Divanı: Ankara 2007, 400 s.
9. Sıdkî Paşa, Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi' (IV. Murad'ın Revan Seferine Dair): Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, 154 s.
10. Bursalı İffet Divanı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, 130 s.
11. Es'ad Efendi, Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair): Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, 230 s.
12. Antepli Aynî Divanı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 544 s.
13. Argo Kitabı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 336+40 s.
14. Leylâ Hanım Dîvânı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 360 s.
15. Aynî - Sâkînâme: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 352 s.
16. Mehmed Cemâleddin, Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 150 s.
17. Şeref Hanım Dîvânı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, XI + 560 s.
18. Osmanlı Edebiyat - Tarih - Kültür Makaleleri: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, 636 s.
19. Gelibolulu Âlî, Riyâzü's-Sâlikîn Mesnevîsi (İ. H. Aksoyak ile): Sivas 1998, 229 s.
20. Letâ'if-i Hoca Nasreddin: (B. Paçacıoğlu ile), Sivas 1996, 210 s.
21. Haşmet Külliyâtı (Divan, Senedü'ş-Şu'arâ, Vilâdet-nâme, İntisâbü'l-Mülûk) (İ. H. Aksoyak ile): Sivas 1994, 474 s.
22. Zâtî Süleymân Efendi, Dîvân ve Sevânihu'n-Nevâdir Fî Ma'rifeti'l-Anâsır Mesnevîsi: Sivas 1994, 175 s.
23. Pendnâme-i Zarîfî: Sivas 1994, 101 s.
24. Mehmed Sirâceddîn, Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ: Sivas 1994, 124 s.

İçindekiler

ÖNSÖZ 21
Osmanlıca Kaynaklarda Tayyâr-zâde Atâ 25
Tayyâr-zâde Atâ'nın Hayatı 29
Tayyâr-zâde Atâ'nın Babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin Hayatı 35
Tayyâr-zâde Atâ'nın Eserleri 37
1- Târîh-i Atâ (Enderûn Tarihi) 37
2- Divan 43
3- Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn 46
4- Tayyâr-zâde Mecmuası I 49
5- Tayyâr-zâde Mecmuası II 51
6- Gülşen-i Her Ḫışâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emsâl 52
7- Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîḥi's-Sulṭânî 53
Atâ Târihi'nin Kaynakları 55
Esere Yazılan Mensur ve Manzum Takrîzler 65
BİBLİYOGRAFYA 67
TAKRÎZÂT 69
Ba'zı Ẕevât-ı Fiḫâmiñ Tenezzülen 'İnâyet Buyurduḳları Teḳârîż-i 'Âliyedir 69
Ṣûrî vü Ma'nevî İḥtiyâz-ı Feżâ'il-i 'İlmiyye ve İmtiyâz-ı Meşîḫat-ı İslâmiyye ile Muḳtedâ-bih-i Fużalâ-yı Enâm Olan Devletlü, Semâḥatlü Ḥasan Fehmî Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir 69

Vükelâ-yı Fiḫâm-ı Devlet-i ʻAliyyeden Mecâlis-i ʻÂliyeye Me'mûr ve ʻİlm ü Faẓl u Kemâl ile Müsellem ü Meşhûr Devletlü ʻAbdu'r-Raḥmân Sâmî Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 69

Kâffe-i ʻUlûmda Faẓl u Kemâli Müsellem ve Âṣâr-ı Keşîresi Muḥterem Vükelâ-yı Fiḫâm-ı Devlet-i ʻAliyyeden Maʻârif Neẓâret-i Celîlesine Sâye-resâ Olan Devletlü Aḥmed Cevdet Paşa Ḥażretleri'nin Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 70

Vükelâ-yı Fiḫâm-ı Devlet-i ʻAliyye ve Maʻârif-mendân-ı ʻAṣr-ı ʻÂlî-i ʻAzîziyyeden Dîvân-ı Aḥkâm-ı ʻAdliye Cezâ Dâ'iresi Riyâsetine Zîb-efzâ Devletlü ʻİrfân Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 72

Yeñi Ḳapu Dergâh-ı Feyż-iktinâhında Merkez-ârâ-yı Dâ'ire-i İrşâd Şeyḫim Reşâdetlü Şeyḫ ʻOṣmân Ṣalâḥu'd-dîn Dede Efendi Ḥażretleri'niñ Berây-ı Taḳrîż Eşer-i Ḳalem-i Muʻciz-raḳamlarıdır 73

Ḳudemâ-yı E'âẓım-ı Ricâl-i Devlet-i ʻAliyyeden ve Şûrâ-yı Devlet Aʻżâ-yı Kirâmından ʻAṭûfetlü Rıżâ Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 75

Ḳudemâ-yı Ecille-i Devlet-i ʻAliyye ve Maʻârif-mendân-ı ʻAṣriyyeden İşḳodralı Muṣṭafâ Paşa-zâde Filibe Mutaṣarrıfı Saʻâdetlü Ḥasan Ḥaḳḳı Begefendi Ḥażretleri'nin Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 76

Ecille-i Ricâl-i Devlet-i ʻAliyye ve Fuḥûlîn-i ʻUlemâ-yı ʻAṣr-ı ʻÂlî-i ʻAzîziyyeden Resmo Sancaġı Mutaṣarrıf-ı Sâbıḳı Saʻâdetlü ʻAbdü'n-Nâfiʻ Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 79

Rûmili Beglerbegiligi Pâye-i Celîliyle Mübeccel Olan Ẕevât-ı Kirâmıñ Müteḥayyizân u Fużalâsından Üdebâ-yı Münşiyân-ı ʻAṣrıñ Mâ-bihi'l-İftiḫârı Filibe Mutaṣarrıf-ı Sâbıḳı Saʻâdetlü Veys Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 81

Mevâlî-i ʻİẓâm-ı Maʻârif-ittisâmdan ve Dîvân-ı Aḥkâm-ı ʻAdliye Aʻżâ-yı Kirâmından Evḳâf-ı Hümâyûn Müfettişi Mektûbî-zâde Faẓîletlü ʻİzzet Mollâ Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir 82

Müteḥayyizân-ı Ricâl-i Devlet-i ʻAliyye ve Maʻârif-mendân-ı ʻAṣr-ı ʻAzîz-i ʻÂlîden Maʻâdin-i Hümâyûn Müdîri Saʻâdetlü Saʻdullâh Begefendi'niñ Taḳrîż-i Sâlimü't-Taʻrîż-i Belîġâneleridir 83

Mu'teberân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı Bendegân-ı Salṭanat-ı Seniyyeden Evḳâf-ı Hümâyûn Mektûbcısı Sâbıḳ ve Yemen Vilâyeti Defter-dârı Ḥâlâ Sa'âdetlü Ḫâliṣ Efendi'niñ Evvel-be-Evvel Muḫteri'-i Ṭab'-ı Ẓarîfâneleri olan Târîḫ ve Taḳrîż-i 'Âlîleridir 84

Ḳudemâ-yı Erkân-ı Enderûn-ı Hümâyûndan Sır Kâtibi Yamaġı ve El-ḥâletü Hâẓihî Dâru'l-Mu'allimât Müdîri 'Ayıntâbî Merḥûm Ḫâce Es'ad Efendi-zâde 'İzzetlü El-Ḥâc Emîn Efendi'niñ Târîḫ-i Maḳlûb-ı Maḳbûlleridir 86

Üsküdâr'da 'İnâdiyye Maḥallesi'nde Kâ'in Bandırma Ḫânḳâh-ı Şerîfesi Post-nişîni Cennet-mekân Selâmet Efendi-zâde Reşâdetlü Faḫru'd-dîn Efendi Ḥażretleriniñ Maḫdûm-ı Mürşidâneleri Şûrâ-yı Devlet Ketebesi Müteḥayyizânından Necâbetlü Muḥsin Efendi Oġlumuzuñ Taḳrîż-i Müstelzimü't-Taḥsînleridir 86

Ḳonya Vilâyet-i Celîlesi Mektûbçısı Haḫdûm-ı 'Âcizî Nezîh Beg'iñ Taḳrîż-i Sâlimü't-Ta'rîżidir 88

TÂRİH-İ ATÂ CİLD-İ EVVEL 89

Beyân-ı Sebeb-i Żabṭ-ı Târîḫ 89

Muḳaddime 91

İşbu Târîḫiñ Me'ḫaẓı Olan Tevârîḫ İle Râvîleriniñ Esâmîleri 92

Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretlerine Ḳonya'dan Beyâz Sancaḳ İle Ṭabl ve Nefîr ve Şemşîr Gönderildikden Ṣoñra Nâm-ı Hümâyûnlarına Ḫuṭbe Ḳırâ'at Olındıġı 93

Enderûn-ı Hümâyûn Aġalarınıñ Pîşrev ve Pîşdâdları Tertîbâtı ve Niẓâmâtınıñ Mebde'-i Temhîdâtı 94

Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'niñ Firdevs-Âşiyân Sulṭân Orḫân Ḫân'a Olan Veṣâyâ-yı 'İbret-âmîzleriyle İrtiḥâlleri ve Ḫayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyiḫı 96

Neṣâyiḥ-i 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî 'Aleyhi Raḥmetü'l-Bârî 96

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Taḥayyüz İden Enderûn-ı Hümâyûn Pîşdâdlarıyla 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî 'Ulemâ ve Meşâyiḫı 98

Sulṭân Orḫân Ḫân'ıñ Birâder ve Ṣadr-ı A'ẓam-ı Kemâlât-güsteri 'Alâ'üddîn Paşa Ma'rifetiyle Teşkîl ve Tertîb Olunan Ṣunûf-ı 'Askeriyye ve Ta'yîn-i Ziyy ü Ḳıyâfet ve Ḍarb-ı Sikke ve İḥdâṯ-ı Nâm-ı Ṣadâret 100

"Ḥiyel-i Ḥarbiyye-i Orḫân Ḫân" Nâmıyla Te'lîf Olunan Kitâb ve Şehzâde Süleymân Paşa'nıñ Rûmili'ne 'Ubûrıyla Sikke-i Mevleviyye İktsâ ve Şehâdeti ve Ḫıristiyân Evlâdından Gönüllü 'Asker Tertîbi ve Orḫân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretleri'niñ İrtiḥâli ve Zamânı 'ulemâ ve Meşâyıḫı 101

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretleri 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ Beyân Olunur 110

Ḫudâvendigâr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Evvel'iñ Zamân-ı 'Âlîlerinde Edirne'niñ Maḳarr-ı Salṭanat İttiḫâẕı ve Sarây-ı Hümâyûn İnşâsı ve 'Acemî Oġlanları Ḳışlaları İcâdı ve Gönüllü Ḫıristiyân Evlâdı Nücebâsından Yeñiçeri ve Sipâh ve Silaḥdâr ve 'Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ġurebâ-i Yemîn ü Yesâr ve 'Azabân Ta'bîriyle Altı Nev' 'Asker Tertîb Eyledigi ve Ḳosova Muḥârebesi ve Edirne Sarâyı'nıñ Ṭunca Kenârına Te'sîs ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı 110-111

Ḫâḳân-ı Ġazâ-iktinâh Murâd Ḫân-ı Evvel Ḥażretleri'ne Mu'âṣır Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ Beyânındadır 115

Yıldırım Bâyezîd Ḫân'a Ol Vaḳit Mışır'da Ârâm-sâz Olan Ḫalîfeden "Pâdişâh-ı Rûm" 'Unvânı Virildigi ve Edirne'de Ṭunca Kenârındaki Sarâyı Terk İle Şimdiki Sulṭân Selîm Câmi'i Maḥalli Olan Ẕirvede Bir Sarây Te'sîs Olındıġı 116

Şehriyâr-ı Şevket-âṣâr Ḥażretleriniñ 'Aṣr-ı 'Âlîleri 'Ulemâ-i Kirâm ve Meşâyiḫ-i 'İẓâmı Beyânındadır 118

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân'ıñ İḥdâṯ İtdigi Çuḳadârlıḳla Aḳ Aġalar İstiḫdâmı ve Cündîligiñ İcâdı ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı 119

Padişâh-ı Ġazâ-Destgâh Ḥażretleriniñ Mu'âṣır-ı Hümâyûnları Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ-i Kirâm 123

Ebu'l-Ḫayr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṯânî Ḥażretleri 'Aṣrında Göñülla 'Askeriniñ Devşirmeye Taḥvîliyle Niẓâmınıñ Te'sîs ve Aḳ Aġalardan Dârü's-Sa'âde Aġalıġı İnżimâmıyla Ḳapu Aġalıġı ve Daha Ba'żı Merâtibiñ İḥdâṯı 123
Murâd Ḫân-ı Ṯânî-i Ġâzî Ḥażretleriniñ Muvaffaḳ Buyurulduḳları Ḫayrât u Müberrât Beyânındadır 125
Şehriyâr-ı Ma'âlî-âṯâr Ḥażretlerine Mu'âṣır Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ-i Kirâm 126
Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân Ḥażretleri'niñ Edirne Şehrinde Ẕirvedeki Sarâyı Terk İle Yine Ṭunca Kenârındaki Sarâyı Ta'mîr Eyledigi ve İstanbul'uñ Feṯḥini Müte'âḳib Eski ve Yeñi Sarâyları Te'sîs İderek Ba'żı Ocaḳlar ve Gedikler İcâd İtdigi ve Bu Ẕeylde İstanbul'uñ Târîḫ-i Feṯḥ ve İ'mârına ve Ba'żı Teferru'âta Dâ'ir Rûm Târîḫlerinden Mütercem Fıḳralarla Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Ḫayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı 128
İşbu Kilîsânıñ Ṣûret-i Binâ ve Sebeb-i İnşâ ve Cebe-ḫâneye Taḥvîli Beyânındadır 145
Ḳızṭaşı Ḥaḳḳında Bir Ma'lûmât-ı Zâ'idecik 146
Sarây-ı Hümâyûnuñ Ba'żı Teferru'âtıyla Mu'aḫḫaran 'İlâve Olunan Ebniyesine Dâ'ir Rivâyâtdır 151
Bu Ḳaṣrıñ Bâ'is-i Îcâd u İnşâsı 153
Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Mu' Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyiḫ-i Kirâm Beyânındadır 159
Ṣûret-i Nişân-ı Hümâyûn 163
Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Ḫayrât ve Müberrât-ı Celîleleri 164
Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Ṯânî Ḥażretleri'niñ Ġalaṭa Sarâyı'nı İḥdâṯ ve Ba'żı Gedikler ve Uṣûller İḫtirâ' ve Aḳ Aġalardan Ġalaṭa Sarâyı Aġası Ta'yîniyle Çerâġlıḳlar Taḫṣîṣ Eyledikleri ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı 166
Ġalaṭa Sarâyı'nıñ Te'sîs ü Îcâdı 167
Vâlid-i Mâcid-i Keşîrü'l-Meḥâmid-i Bâyezîd Ḫânî Fâtiḥ Ḥażretleri 'Aṣr-ı 'Âlîsinden Ḳalan ve Zamân-ı Şâhânelerine Yetişen 'Ulemâ-yı 'İẓâm Ḥażerâtıyla Meşâyiḫ-i Kirâm Beyânındadır 177

Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân Ḥażretleri'niñ Mıṣr'ı Fetḥi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Naḳl ve Ḫıl'at-ı Ḫilâfet-i Seniyyeyi İktisâ İle Ḫırḳa-i Sa'âdet Dâ'ire-i 'Aliyyesiyle Ḫademesi Olan Ḫâṣ Oṭalılar İçün Ḫâne-i Ḫâṣṣayı Te'sîs Eyledikleri ve Sâ'ir Ba'żı Muvaffaḳiyetleri ve Enderûn Emek-dârlarınıñ Çerâġlıḳları Muḫaṣṣaṣâtınıñ 'İlâvâtı ve Elbise ve İmâmece Ba'żı Tebdîlât ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyiḫı 179

Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân Ḥażretleri 'Aḥd-i 'Âlîsinde İcrâ Olunan Ba'żı Esâlîb İle Ḫayrât ve Müberrâtı ve 'Aden ve Yemen'iñ Memâlik- Maḥrûseye Mükerreren İlḥâḳı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyiḫı ve İlk Def'a Olaraḳ Fıransa'yı Ḥimâyesi ve Ḳaṭ'-ı Mu'âhedesi ve Fıransa Ḳıralı Fıransuva ve Vâlidesi Ḳraliçeniñ Mektûbları 207

Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ ḫayrât u müberrât-ı celîleleri beyânındadır 221

Ḫâḳân-ı Behişt-nişân Ḥażretleriniñ 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyiḫ-i Kirâm 223

Ḳânûnî Ḥażretleri'niñ Sigetvâr Seferinde Oṭaġ-ı Hümâyûnlarında İrtiḥâlleri ve Bu Bâbda Bâḳî Efendi'niñ Merṣiyesi ve Ṣadr-ı A'ẓam Ṣoḳullı Meḥmed Paşa'nıñ İbrâzına Muvaffaḳ Oldıġı Ḥüsn-i Ḫıdmet ve Himmeti 225

Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṣânî 'Aṣrında Cezîretü'l-'Arab ve 'Aden ve Yemen Ḫıṭṭalarınıñ Dördünci Def'a Olaraḳ Fetḥi ve İcrâ-yı Niẓâmâtı ve Leyâlî-i Mübârekede Menârât-ı Cevâmi'iñ Ḳanâdîl İle Tezyîn Olunması İḥdâsı 232

Sarây-ı Hümâyûn'dan Tefeyyüźle İbḳâ-yı Nîk-nâm İden Żevâtıñ Aṣdiḳâ ve Kâr-güẓârlarınıñ Esâmîsi 234

Sarây-ı Hümâyûnda Cârî Çerâġlıḳ Uṣûliyle Ba'żı Niẓâmâtı Beyânındadır 236

Sarây-ı Hümâyûna Yeñi Alınan Aġalara Eskileriñ Ḥasbe'l-Uṣûl İbtidâki Tenbîhâtı ve Lalalarıñ Ḫıdmetleri ve Taḥṣîl-i Ma'ârif Uṣûli 237

Tenbîḥât 237

Lalalarıñ Ḫıdmetleri 238

Taḥṣîl-i 'İlm ü Ma'ârif ve Ṣan'ata Dâ'ir Uṣûl 238
Ḳoġuşlar Żâbiṭânıyla Ba'żı Gedikler ve Ḫıdmetler Ḳâ'idesi ve Ḳoġuşlarda Cereyân İden Ḳavânîn ve Niẓâmât İle Taḥṣîl-i 'Ulûm Keyfiyyeti 240
Ḳoġuş Żâbiṭânınıñ Ḫıdmetleri 240
Ḳoġuşlarda Cereyân İden Ḳavânîn ve Niẓâmât 241
Taḥṣîl-i 'Ulûma Dâ'ir Niẓâmât 244
Ḳoġuşlar Nezâfeti Niẓâmâtı ve Ba'żı Müteferri'ât-ı Uṣûl ve Tenezzüh Uṣûliyle Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyye ve Esâlîb ve Niẓâmât-ı Sâ'ire Keyfiyyeti 245
Tenezzüh ve Teneffüs Uṣûline Dâ'ir ve Sâ'ir Niẓâmât 245
Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyyeye Dâ'ir Ḳavâ'id ü 'Âdât 246
Lalalarıñ 'Acemîlerine Ḳânûnen Vâḳi' Olan Emr ü Tenbîhleriyle Ba'żı Uṣûl ve Âdâb-ı Enderûn-ı Hümâyûn 247
Ḳoġuşlardan On İkişer Ḫalîfe İḥdâṣ Olındıġı ve Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Ḳoġuşları Gedikleri 252
Taḥṣîl-i 'Ulûm İdenler İle Ḫaṭṭât Olanlar ve Ḥıfẓ-ı Ḳur'ân-ı Kerîm İdenler Ḥaḳlarında Li-Ecli't-Teşvîḳ Ne Vechile İltifât İcrâ Olındıġı 254
Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîḫçesi'nden Menḳûl Sarây-ı Hümâyûnda On Biñ Âdem Bulundıġı ve İbrâhîm Müteferriḳa'nıñ Maṭbû'âtı Tanẓîmi 257
Ḳoġuşlarda Ârâm Eylemek Uṣûli ve Dârü's-Sa'âde Aġalıġınıñ Aḳ Aġalardan Zencî Aġalara ve Yine Aḳ Aġalara Keyfiyyet-i İntiḳâli 258
Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî 'Aṣrı Silaḥdârı Olup Rütbe-i Ṣadâreti İḫrâz İden Çorlılı 'Alî Paşa'nıñ Sarây-ı Hümâyûnuñ Her Şu'besine Virdigi Niẓâmât Keyfiyyeti 260
Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Ḳoġuşlarında Ocaḳ Yolıyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler 263
İḫrâżı Ocaḳ Yolına Mütevaḳḳıf Olmayup Üç Ḳoġuşdan Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣır Olan Me'mûriyetlerle İkisinden Ḫâriç Olan Ḫıdmetler 263
Bu Dirliklerde Ḳudemâdan Olanlara Virilen Me'mûriyetler 265

Ḫazîne-i Hümâyûn Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler 265
Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler 266
Seferli Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler 266
İḥrâzı Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣıran Ḫazîne Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Me'mûriyetler 267
İḥrâzı Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣıran Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Me'mûriyetler 267
Ocaḳ Yoluna Muḥtâc Olmayaraḳ Seferli Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Olan Ḫıdmetler 268
Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Bulundıġı Meslekde Ḳudemâdan Olaraḳ Ṭarîḳlerince Baş Eski Bulundıġı Ḥâlde Bi't-ṭab' Yoluyla Ḥuṣûle Gelen ve Üç Ḳoġuşdan da Naṣbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler .. 268
Ocaḳ Yolını ve Bulunduġı Mesleki Ḳaṭ'a ve Sinn ü Sâle Mütevaḳḳıf Olmayup Ḳâbiliyyet ve İsti'dâd ile Meşrûṭ Olaraḳ Üç Ḳoġuşdan da Naṣbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler 269
Ḳoġuşlarıñ Birinci Żâbiṭleri Olan Geyim ve Pîş-gîr ve Câme-şûy Başıları ve Alt Ṭarafları Olan Bıçaḳlı Eskilerinden Mâ-'adâ Üç Oṭadan Ocaḳ Yolını Ḳaṭ'a Ḥâcet Olmayaraḳ Bulunduḳları Dirliklerde Eskiyüp Ḫâne-i Ḫâṣṣaya Żi'l-yed Olanlar 269
Ṣer-Maḥfillik ve Başçavuşluḳ ve Bî-zebânlıḳ Me'mûriyetleriniñ Ḫıdmet ve Veẓâ'ifi 269
Ser-Maḥfillik Ḫıdmeti 269
Başçavuş ile Rüfeḳâsınıñ Ṣan'at ve Ḫıdmetleri 270
Bî-zebânlarıñ Ḫıdmeti 271
Ḫazîne-i Hümâyûn Baş Ḳulluḳçılıġıyla Çantacı ve Nebetçi Başı ve Ḫaftâncınıñ Ḫıdmetleri 272
Cüceleriñ Ḫıdmeti 273
Ḫazîne-i Hümâyûn Baş Ḳulluḳçısınıñ Ḫıdmeti 273
Ḫazîne-i Hümâyûn Çanṭacısıyla Ḫazîne Keṯḫudâsı Ḫaftâncısınıñ Ḫıdmetleri 273
Ḫazîne-i Hümâyûn Yazıcılarınıñ Tertîb ve Ḫıdmetleri 274

Kîlâr-ı Ḥâṣṣa Baş Ḳullukçısı ve Nebetçi Başı ve Şerbetçisiniñ ve Sır Kâtibi Yamaġınıñ Ḥıdmetleri 275
Kîlâr-ı Ḥâṣṣa Nevbetçi Başısınıñ Ḥıdmeti 275
Kîlâr Ḳoġuşından Naṣbı Ḳânûn Olan Şerbetçilik Ḥıdmeti 276
Sır Kâtibi Yamaḳlıġınıñ Ḥıdmeti 277
Cündîliginiñ Ṣan'at ve Ḥıdmetleri 278
Cündîliginiñ Bâ'iṣ-i Ẓuhûr ve Îcâdıyla Bunlar İki Fırḳa Olup Birine Bamyacı ve Dîgerine Laḥanacı Iṭlâḳınıñ Aṣl u Sebebi Beyân Olunur 278
Üç Ḳoġuş Aġalarınıñ Ma'âş ve Vaẓîfe-i Mu'ayyeneleri 284
Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Aġalarınıñ Ma'âş-ı Muḳannen ve Vaẓîfe-i Mu'ayyeneleri Beyânındadır 284
Şehrî-zâde Es'âd ve Râşid Efendiler Târîḫleriniñ Ba'ż Fıḳraları 286
Aşaġı Ḳoġuşlardan Ḫâne-i Ḥâṣṣaya Naḳle Kesb-i İstiḥḳâḳ Ḥâli ve Yeñi Naḳl ve Çerâġ Buyurulmaḳ Uṣûli 288
Ber-Uṣûl Ḫâne-i Ḥâṣṣaya Naḳle Kesb-i İstiḥḳâḳ İdenler 288
Ḫane-i Ḥâṣṣaya Yeñi Naḳl ve Çerâġ Buyurulmaḳ Uṣûli 288
Ḫâne-i Ḥâṣṣanıñ Uṣûl ve Ḥıdmetleri 292
Baş Lalalıġıñ ve Ṣarıḳçı ve Tüfengçi ve Ḳahveci ve Berber Başılıḳlarıñ ve Ṭırnaḳçılıġıñ Ḥıdmetleri 294
Ocaḳ Yolını Ḳaṭ'a Ḥâcet Olmayup Ḫâne-i Ḥâṣṣa Aġavâtınıñ Erbâb-ı Liyâḳatına İḥâle Olunan Menâṣıb Beyânındadır 294
Baş Lalalıḳ Me'mûriyyetiniñ Ḥıdmeti 294
Ṣarıḳçı Başınıñ Ḥıdmeti 295
Tüfengçi Başılarıñ Ḥıdmeti 296
Ḫâne-i Ḥâṣṣa Aġavâtınıñ Menâṣıb-ı Mu'teberesinden Ma'dûd Olup Aḥyânen Mâ-beyncilikle Berâber ve Ba'żen Yalñız Manṣıb Olaraḳ Ḥâṣ Oṭalılar Müsta'iddânına Tevcîh Olunan Kaḥveci Başılıġıñ Ḥıdmeti 297
Berber Başılıġıñ ve Gediklü ve Mülâzım Berberleriñ Ṣûret-i Me'mûriyyet ve Ḥıdmetleri 298
Ṭırnaḳçılarıñ Ḥıdmeti 299

Ḫazîne-i Hümâyûn Ketḫudâsınıñ Ḫıdmet-i Maḫṣûṣası 299
Sır Kitâbetiniñ Ḫıdmeti 301
Rikâb-ı Hümâyûn Baş Çuḳadârı ile Rüfeḳâsınıñ Ḫıdmet ve Nizâm ve Tertîbleri 302
Ḫâne-i Ḫâṣṣa Aġavâtı Kesb-i Ḳıdem İtdikçe Ocaḳ Yolınca Ṣırasıyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyyetleri Beyân Olunur 305
Pîşgîr ve Anaḫdâr ve Dülbend Aġalarıyla Rikâbdâr ve Çuḳadâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri 305
Baş Pîş-gîr Aġasınıñ Alt Ṭarafındaki Üç Biniş ve Köşe Pîş-gîr Aġalarınıñ Ḫıdmetleri 305
Göç ve Köşe Pîş-gîr Aġaları Olan Dört Ẕâtdan Bed' ile Anaḫdar ve Dülbend ve Rikâbdâr ve Çuḳadâr Aġalıḳları Yolıyla ve Ḳıdemle Ḥâṣıl Olan Menâṣıbdır 306
Anaḫdar Aġalıġına Ẕi'l-yed Olan Baş Pîş-gîr Aġalıġınıñ Me'mûriyyeti 306
Dülbend Aġalıġına Ẕi'l-yed Olan Anaḫdar Aġasınıñ Ḫıdmeti 307
Rikâbdâr Aġalıġın Mülâzımı Olan Dülbend Aġalarınıñ Ḫıdmeti 308
Ḫırḳa-i Şerîf Ziyâretinden Üç Gün Evvel Dülbend Aġaları Mübâşeretiyle Îfâ Olunan Ḫıdemât-ı Mebrûke-i Ḳânûniyye 308
Ḫâne-i Ḫâṣṣadan Ocaḳ Yolıyla Ḥâṣıl Olan Çuḳadâr ve Rikâbdâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri 309
Silaḫdâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri 310
Ḥuẓûr Dersleri Nizâmı 313
Ḫırḳa-i Sa'âdet Ziyâreti Resmi 315
Ḫırḳa-i Şerîf Ziyâreti Güni Daha Sarây-ı Hümâyûna Gidilmezden Evvel Bâb-ı Âṣafîce İcrâ Olunan Resm-i Teşrîfât 315
Ḫırḳa-i Sa'âdet Ziyâreti Teşrîfâtınıñ Enderûnca İcrâ Olunan Merâsimi .. 316
Ramażân-ı Şerîfiñ On Beşinci Güni Yeñiçerilere Baḳlava İḥsânı Resmi 320
Ramażân-ı Şerîfiñ Yirmi Birinci Gicesi Ṭaraf-ı Ḥażret-i Pâdişâhîden Ṣadr-ı A'ẓama Ḳuşçı Başı İle İrsâl Olunan İftâriyye Ḳahvaltısıyla Ṭa'âmıñ Bâb-ı 'Âlîye Vuṣûlinde Ṭaraf-ı Ṣadr-ı A'ẓamîden İlbâs Olunan Ḫıl'atlardır 321

İrtesi Yirmi İkinci Gicesi Dâru's-Sa'âde Ağası Ṭarafından Ṭa'âm Taḳdîmiyle Tevḳîr Olunduḳda İlbâs Olunan Ḫıl'atlardır 321
Ḳadir Gicesi Ayaṣofya'ya 'Azîmet-i Hümâyûn Teşrîfâtı 321
Arefe Mu'âyedesi Resmi: 322
Resm-i Mu'âyede-i A'yâd ve Teşrîfâtî ve Alây Terîbâtı 323
Mu'âyede-i Hümâyûn Teşrîfâtı 324
Bayrâm Rikâbı Uṣûl ve Teşrîfâtı 327
Tertîb-i Alây-ı 'Îdeyn-i Sa'îdeyn 327
Bayrâm Rikâbı Teşrîfâtı 332
Mevlid-i Şerîf Ḳırâ'atı Merâsimi 334
Beher Sene Mu'tâd Üzere Mevlid-i Şerîf Ḳırâ'atı Güni Ḥużûr-ı Hümâyûnda İlbâs Olunan Ḫıl'atlar 341
Ṣurre-i Hümâyûn Emâneti Merâsim ve Teşrîfâtı ve Şerîf Ḥażretlerinden Emâret Boḡçası Vürûdı 342
Tevcîh-i Emânet-i Ṣurre ve Me'mûriyyet-i Aḡa-yı Ḫaftân Be-Şerîf-i Mekke-i Mükerreme 342
Mu'tâd-ı Ḳadîm Üzere Beher Sene Ṣurre-i Hümâyûn İḫrâcı Teşrîfâtı .. 343
Mu'tâd-ı Ḳadîm Üzere Beher Sene Ṣurre-i Hümâyûn İḫrâcında İlbâs ve Cânib-i Mekke-i Mükerreme'ye İrsâl Olunan Ḫıla'-ı Mütenevvi'a ve Hedâyâ-yı Sâ'ire 347
İlbâs İḳtiżâ iden Ḫıla'-hâ-yı Mütenevvi'a 347
Ḳulaḡuz Boḡçası Vürûdı 348
Şerîf Ḥażretleriniñ Hediyye Boḡçaları Vürûdı 348
Ḥużûr-ı Âṣafîde Şerbet ve Ḳahve Resmi İtmâmında Ber-mu'tâd İlbâs Olunan Ḫıl'atlar 348
Vilâdet Du'âsı Resmi 349
Vilâdet-i 'Aliyye Vuḳû'ı Resmi 349
Beşik Alâyı Resmi 349
Ḫazîne-i Hümâyûn Ketḫudâlıġı ve Baş Çuḳadârlıḳ ve Silaḥdârlıġıñ Keyfiyyet-i Tebeddül ve Niẓâmları 350
Ḫazîne-i Hümâyûn Ketḫudâlıġınıñ Tebeddüli Niẓâmı 350

Baş Çuḳadârlıḳ Tebeddüli Niẓâmı 352
Silaḥdârlıḳ Tebeddüli Niẓâmı 353
Cülûs-ı Ḥümâyûnlar Vuḳû'ında Ḫazîne-i Hümâyûnuñ Mu'âyene Niẓâmı 354
Dârü's-Sa'âde Aġalarınıñ Uṣûl ve Niẓâm ve Ḳânûnları 357
Dârü's-sa'âde Aġaları Ta'bîr Olunan Zencî Aġalar Ocaġınıñ Taḥḳîḳ Olunabilen Uṣûl ve Niẓâm ve Ḳânûn ve Ḫıdmetleri 357
Nevbet Ḳalfalarınıñ Ḫıdemât-ı Maḫṣûṣaları ve Ortancalıḳla Ḥâṣıllılıġa İrtiḳâ Niẓâmı 357
Ortancılıḳdan Ḥâṣlılıġa İrtiḳâ İtmek Niẓâmı 358
Dârü's-sa'âde Aġalarınıñ Ḳoġuş Tertîbleri ve Aña Müte'allik Terbiye ve Niẓâmları 360
Dârü's-sa'âde Aġaları Neferâtınıñ Ṣûret-i Terbiye ve Te'dîbleri 361
Dârü's-sa'âde Aġasınıñ Oṭa Lalalıġı 362
Bîrûnda Bulunan Selâṭîn-i 'İẓâm Dâ'ire-i 'İffet-bâhirelerinde Müstaḥdem Ḥarem Aġalarınıñ Uṣûlleri 362
Vâlide Sulṭân-ı 'Aliyyetü'ş-şân Ḥażretleri Baş Aġalıġı 363
Baş ve İkinci ve Üçünci ve Dördünci Muṣâḥiblikler 363
Şehzâde Efendiler Ḥażerâtınıñ Lalalıġı 363
Eski Sarây Baş Ḳapu Ġulâmlıġı 364
Yayla Baş Ḳapu Ġulâmlıġı 364
Yeñi Sarây Baş Ḳapu Ġulâmlıġı 364
Ḫazîne Vekîli 364
Ḫazînedâr Aġa 365
Büyük Aġa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Aġasınıñ Uṣûl ve Niẓâm ve Ḫıdmeti 365
Büyük Aġa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Aġalarınıñ Tebeddülleri Niẓâmı 367
Ulûfe İḫrâcındaki İlçi Mülâḳâtı Niẓâmı ve İlbâs Olunan Ḫıl'atlar ve Ṭaraf-ı Ṣadârete Gönderilen Kürk Teşrîfâtı 369
Ulûfe İḫrâcında Ḳubbe-i Hümâyûnda Ḥużûr-ı Âṣafîde İlbâs Olunan Ḫıl'atlar: 375

Ulûfe Devrinde Ṭaraf-ı Bâhirü'ş-şeref-i Cenâb-ı Cihândârîden Bâb-ı 'Âlîye Mevrûd Teşrîfât Resmidir: 376
Süferânıñ Nâme Taḳdîmi ve Süferâya Cevâb-nâme Teslîmi Teşrîfâtı 'İmâme ve Elbise Uṣûli 377
Süferâya Dîvân-ı Hümâyûnda Nâme-i Hümâyûn Teslîmi Resmi 378
İmâme ve Elbise Beyânındadır: 378
Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân 'Aleyhi'r-raḥmetü Ve'l-ġufrân Ḥażretleri 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Tezâyüd-i Şevket ve Teżâ'uf-ı Salṭanat Cihetiyle Îcâd ve Tezyîd Olunan 'İmâmelerden Şehriyârân-ı 'İẓâm Efendilerimiz Ḥażerâtına Maḫṣûṣ 'İmâmelerdir 379
Ṣadr-ı A'ẓam ve Vüzerâ-yı Kirâma Maḫṣûṣ 'İmâmeler 379
Ṭarîḳ-i 'İlmîye ve Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Kâffe-i 'Asâkir ve Ḫademeye Maḫṣûṣ 'İmâmeler 379
Sarây-ı Hümâyûndan Tefeyyüż İdüp Meyl-i Müberrât İden Vâḳıflarıñ Esâmîsi 385
Işṭılâḥât-ı Sarây-ı Hümâyûn 386
Sarây-ı Hümâyûna Müte'allik Olan Erbâb-ı Menâṣıb ve Me'mûrîn ve Işṭabl-ı 'Âmire Ṭaḳımı ve Üzengi Aġaları ve Sarây-ı Hümâyûn Kapuları Me'mûrları ve Ta'mîrât Anbârı Ṭaḳımı ve Sarây-ı Hümâyûn Dâḫilinde Olan Ocaḳlardan Zülüfli Balṭacılar Ocaġı 389
Işṭabl-ı 'Âmire Ṭaḳımı ve Üzengi Aġaları 389
Sarây-ı Hümâyûn Ḳapuları Me'mûrları 390
Yalı Köşki ve Sepedçiler Ḳaşrında Ârâm İden Ta'mîrât Anbârı Ṭaḳımı .. 390
Sarây-ı Hümâyûnuñ Dâḫilinde Olan Ocaḳlardan Orṭa Ḳapu Dâḫilinde Olan Zülüfli Balṭacılar Ocaġı 390
Ṭopḳapu'ya Ḳarîb Bostâncı Başı Yeri'ndeki Ḫâṣekîler Ocaġı 392
Vaz'ında Ḳızbekçi Ta'bîr Olunan ve Mu'aḫḫaran Ġalaṭ Olaraḳ Ḳozbekçi Dinilen Ocaḳ 393
Ḫâṣ Furun ve Ḫarcî Furun Ocaġı, Ḳuş-ḫâne ve Ḥalvâ-ḫâne, Aşaġı Matbaḫ, Ṣuffe Ocaġı, Ḫaṭab Anbârı Ṭaḳımı, Ḳapucı Ocaġı, Bostancıbaşı Yerinde Yeşillikçi Ocaġı, Ṭolâb Ocaġı, Ḳapucılar Ocaġı ve Sâ'ir Müteferriḳ Bostâncı Ocaḳları 396
Ḳuş-ḫâne Maṭbaḫ-ı Hümâyûnı Ṭaḳımı 397

Ḥalvâ-ḫâne Ocaġı 397
Ṣuffe Ocaġı 398
Aşaġı Maṭbaḫ Ta'bîr Olunan Aşçılar Ocaġı 399
Ḥaṭab Anbârı Ocaġı Dâḫilindeki Ḥaşırcı Ocaġı 399
Bostâncı Başı Yerinde Peşlikçi Ocaġı 400
Ṣûret-i Mektûb 401
Ṭolâb Ocaġı 401
Ḥaṭab Anbârı Ocaġı 402
Ḳapucı Ocaġı 402
Şevḳiyye Ta'bîr Olunur İnciili ve İftâriyye Ḳaṣr-ı Hümâyûnları Ocaḳları 403
Gül-ḫâne Ocaġı 403
Bâġcılar ve Aşlamacılar Ocaġı 403
Gül-ḫâne Ḳapusına Muttaṣıl Ḳurbân Ocaġı 403
İsḥâḳiyye Ocaġı 404
İsḥâḳiyye Ḳaṣrı'na Ḳarîb Beden Kenârında Mezbele-keşân Ocaġı 404
Sepetçiler Köşki Ocaġı 404
Yalı Köşki Ocaġı 404
Soġuḳ Çeşme Ocaġı 404
Bamyacılar Ocaġı 405
Çizme Ḳapusı Ocaġı 405
Ṭopḳapu Ocaġı 405
Ḫâṣ Baġçe Ocaġı 405
Otluḳ Ḳapusı'na Ḳarîb Ḳuş-ḫâne Ocaġı 406
Otluḳ Ḳapusı Ocaġı 406
Balıḳ-ḫâne Ḳapusı Ocaġı 406
Baġçe İçinde Hegbeci Ocaġı 406
Fil Ḳapusı Ocaġı 407
Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ Ḫâricinde Olup Ḫıdmetleri Sarây-ı Hümâyûna Müte'alliḳ ve Mensûb Olan Ocaḳlardan Eski Sarây Balṭacısı Ta'bîr Olunan ve Dârü's-sa'âde Aġaları Vâsıṭalarıyla Ḥarem-i Hümâyûn'a Ḫıdmet İden Teber-dârân Balṭacılar) Ocaġı 407

Bostâncılardan Ma'dûd Yedekçi ve Serrâc-ḫâne Ocaġı ve Sâ'irelerden Ḳayıḳ-ḫâne ve Ṣandâlcı ve Ṭavuḳ-ḫâne ve Ṣolaḳ ve Peykler ve Saḳḳâlar ve Gümüşṣuyı Ocāġı ve Sâye Ocaġı ve Terziler Kâr-ḫânesi Ocaḳları 410
Ḳayıḳ-ḫânede Ṣandalcı Ocaġı 410
Ṭavuḳ-ḫâne Ocaġı 411
Ṣolaḳ ve Peykler Ocaġı 411
Saḳḳâlar Ocaġı 411
Gümüş Ṣuyı Ocaġı 412
Sâye Ocaġı 412
Ḫıdmetleri ve Ocaḳları Sarây-ı Hümâyûn Ḫâricinde Olup Bostâncı Başılar Ma'iyyetinde Olan Ocaḳlar 412
Terziler kâr-ḫânesi 413
Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ İç ve Ṭış Ḳapularıyla Eski Mâ-beyn-i Hümâyûn Ve Ba'żı Mekân ve Mevḳi'ler ve Müte'ârif Dâ'ireler ve Ḳaṣr-ı Hümâyûnlar Beyân Olunur 413
Ba'żı Müte'ârif Dâ'ireler ile Ḳaṣr-ı Hümâyûnlar 414
Ḫâtime-i Cild-i Evvel 419
TAKRİZ KISMININ İNDEKSİ (Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet) .. 421
I. CİLDİN İNDEKSİ (Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet) 423

ÖNSÖZ

Osmanlılarda idârî ve askerî kadronun yetiştirilmesi için teşkil edilen bir saray eğitim kurumu olan Enderun, Osmanlının başarısının sırrının anlaşılması açısından büyük önem arzetmektedir. Daha ziyade mülkî ve askerî idarecilerin yetiştirildiği bir mektep olan bu kurum Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisine gerekli insan gücü kaynağını oluşturmak için kurulmuştur. Bu vasfı ile Enderun, resmî Osmanlı ideolojisi veya zihniyetinin öğretilip geliştirildiği temel eğitim birimini teşkil ettiği gibi idari ve siyasi hedeflerin tayininde, devletin ana kurumlarının işleyişinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Osmanlı devletinin ana unsurlarından olan ve devletin başarısında inkar edilemez bir yere ve şerefe sahip olan enderun hakkında birçok tarihi eserde kırık dökük bilgiler olmasına rağmen bu kurumu başlangıcından sonuna kadar her yönüyle (kuruluşu, işleyişi, kuralları, insan yetiştirme tarzı, teşrîfatı, lisanı, literatürü vb.) günümüze taşıyan en geniş anlamda başlıca bir eser yoktur. Belirttiğimiz gibi bazı tarih kitaplarında yeri geldikçe, işlenen konuyla bağlantılı olarak Enderun hakkında bilgi verilmekte fakat bu bilgiler bu önemli kurumu tam anlamıyla tanımamıza yeterli olamamaktadır. Osmanlı döneminde yazılan bazı teşrifat kitaplarında da bu kurumun bazı yönlerine değinilmiş ama her anlamdaki işleyişiyle ilgili doyurucu bilgi verilmemiştir.

Tayyâr-zâde Atâ'nın "Enderûn Târihi" adıyla da bilinen ve ebced hesabıyla eserin tamamlandığı tarihi de (1291) veren "Târîh-i Atâ" adlı eseri ise enderunla ilgili yukarıda sayılan birçok bilinmezliği gün ışığına çıkaran, kapalı kalmış birçok soruya cevap veren, hatta çok ilginç işleyiş tarzıyla ve

özel lisanıyla bazen bizi şaşırtan bu kurumun hususi literatürünü sunan, kısaca enderun hakkındaki her ayrıntıyı derleyip toplayarak bir bütün halinde günümüze taşıyan bir eserdir. Tayyâr-zâde Atâ'nın 1293'te basılan "Târîh-i Atâ" adlı enderunla ilgili eseri Hafız Hızır İlyas'ın yine enderunla ilgili "İlyas Efendi Mecmuası", "Letâ'if-i Enderûn" veya "Târîh-i Enderûn" adıyla meşhur olan ve asıl adı "Vekâyi-i Letâ'if-i Enderûniyye" (Baskı tarihi 1276) olan eserinden 17 yıl sonra yayınlanmıştır. Letâ'if-i Enderûn'da Enderun ile ilgili birçok konuya (o devirde enderundan yetişen şairler, enderun hayatı, oynanan oyunlar, tertip edilen eğlenceler, padişahın biniş merasimleri, şehzade ve hanım sultanların doğumu; bayram, ramazan merasim ve eğlenceleri, saz ve söz alemleri vs.) değinilmesine rağmen daha çok yazarın enderunda bulunduğu 19 yılın intibalarını yansıtması ve daha başka nedenlerle eleştirilere uğramıştır.

İşte Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey bu alandaki boşluğu görerek, daha sonra yerli yabancı bütün araştırmacıların temel kaynak olarak kullandıkları ve başvurdukları bu eseri hazırlamıştır. Atâ Bey bu eseri hazırlarken yıllarca kaldığı enderundaki gözlemlerini; tuttuğu notları; özellikle kendisi gibi uzun yıllar enderunda kalıp beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden ve ömrünün büyük bir kısmını enderunda ve devlet hizmetinde geçirdiğinden sarayla içli dışlı olan babasının ifadeleri, bilgileri ve görüşlerini; çok yaşlı olup da kendi devrinde hala yaşayan ve eski devirleri çok iyi bilen devlet adamlarının intibalarını vs. değerlendirmiştir. Bu eseri bu kadar değerli kılan en önemli neden ise eserini hazırlarken Tayyâr-zâde Atâ Bey'in, bugün bazılarının adından dahi haberdar olmadığımız, o zamana kadar yararlanılmamış hatta tanınmamış olan önemli eski tarihi kaynakları (Arapça, Farsça, Türkçe, Rumca) görmesi ve bunlardan faydalanmış olmasıdır (bu eserlerden tarihin içerisinde muhtelif yerlerde bahsedilmekle beraber üçüncü cildin sonunda tek tek sayılmıştır).

Bu önemli eserin değerini takdir ederek yayımlanması için yayınevini ve hazırlanması için de bu abd-i âcizi ikna ederek eserin ortaya çıkmasına vesile olan Sayın Doç. Dr. Ali Şükrü ÇORUK Bey'e; özellikle de yayımladığı birçok değerli eserin yanında böyle önemli bir eserin bilim dünyasına

kazandırılması ve tarih sevenlerin hizmetine sunulması konusunda hiçbir güçlükten kaçınmayarak Tayyâr-zâde Atâ'nın "Târîh-i Atâ" veya "Enderûn Tarihi" adıyla anılan bu meşhur eserini yayımlayan ve bu vesileyle gün ışığına çıkarılmasına destek olduğu "Osmanlı Tarihi, Edebiyatı ve Kültürü" konusundaki eserlere bir yenisini daha ekleyen Kitabevi Yayınevi sahibi sayın Mehmet VARIŞ Bey'e teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Ekim 2010 - SİVAS

Osmanlıca Kaynaklarda Tayyâr-zâde Atâ

1- Osmanlı Müelliflerinden[1]:

'Aṭâ Beg (Ṭayyâr-zâde 'Aṭâullâh Aḥmed Beg)

Enderûn-ı Hümâyûn müteḳâ'idlerinden Ṭayyâr Efendi'niñ maḫdûmıdır. Kendisi de pederi gibi Enderûn-ı Hümâyûnda feyż-yâb olmuşdur. Bulundıġı umûr-ı devletde ḥüsn-i ḫıdmete muvaffaḳ olduḳdan ṣoñra 1293'te (1876) Ḥarem-i Nebevî müdîriyyeti ḫıdmet-i celîlesiyle mübeccel olmuş idi. 1297'de (1880) Medîne-i Münevvere'de irtiḥâl eyledi. Âṯâr-ı maṭbû'ası beş cild üzere müretteb nâmına nisbeten "'Aṭâ Târîḫi" 'unvânıyla mu'anven bulunan Târîḫ-i 'Oṯmânî'sidir. Ḫaṭṭ-ı destiyle muḥarrer dîvânı da Millet Kütüb-ḫânesi'nde mevcûddur.[2]

Bir de 'Arabca'dan mütercem "Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn" isminde bir eseri vardır ki bir nüsḫası Millet Kütüp-ḫânesi'ndedir. Eş'ârından:

---

1. Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmed Tâhir, C. 3, İstanbul 1342, s. 108.
2. Enderûn-ı Hümâyûn'dan çerâġ olduḳdan ṣoñra ḫâṣṣa müftîsi olan ve 1281'de vefât iderek Üsküdâr'da Ḥażret-i Naṣûḥî Dergâhı'na defn idilen Ḥâfıẓ Ḫıżır İlyâs Efendi'niñ de 1228'den 1246 târîḫine ḳadar geçen enderûn veḳâyi'iyle buradan yetişenleriñ terâcim-i aḥvâline dâ'ir "Leṭâ'if-i Enderûn" isminde maṭbû' bir târîḫi vardır. 'Aṭâ Beg merḥûmuñ târîḫi nev'amâ bu eṣeriñ tekmilesi maḳâmında oldıġı içün bir cildi enderûnda yetişen zevâtıñ terâcim-i aḥvâlini ḥâkîdir. Ḫıżır Efendi, terceme-i ḥâli eṭibbâ faṣlında meẕkûr Behcet Efendi'niñ küçük birâderidir (Bursalı Mehmed Tâhir'in notu).

"Âsiyâb-ı feleğiñ gerdişine girmeyegör
Gösterir döne döne âdeme biñ dâne belâ"

2- Fatîn Tezkiresi'nden[3]

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

"Sûziş-i dilde ḳarâr eyledi nâr-ı ġurbet
Ġonca-i ḫâṭıra kâr eyledi ḫâr-ı ġurbet

Ġurbetiñ derdi dil-i zârımı zâr eyler iken
İki başdan baña cevr itmede bâr-ı ġurbet

Serserî gezmede bî-çâre göñül âvâre
Beni cândan geçüren zâr u nizâr-ı ġurbet

Eyleme ġamla tevaġġul gider elden 'ömrüñ
Ḫoşça geçsün göñül idbâr-ı diyâr-ı ġurbet

Hîç yoḳ çâre 'Aṭâ vaṣla ṣabırdan ġayri
Gider elbette göñülden şu ġubâr-ı ġurbet

Nâẓım-ı müşârün-ileyh Aḥmed 'Aṭâ Beg Enderûn-ı Hümâyûn'dan muḫrec müteveffâ Ṭayyâr Efendi'niñ ṣulbinden Der-sa'âdet'de biñ iki yüz yirmi beş (1810) senesi ḫılâlinde ḳadem-nihâde-i sâḥa-i vücûd olup sarây-ı hümâyûnda bir müddet ḫıdemât-ı seniyyede istiḫdâm olunduḳdan ṣoñra Dâr-ı Şûrâ-yı 'Askerî'niñ ḥîn-i bidâyetinde ḫıdmet-i kitâbetle Dâr-ı Şûrâ-yı mezkûra birḳaç sene müdâvemet ve iki yüz elli altı (1840) senesi ḫâcelik rütbesine nâ'iliyyetle Girîd vâlîsi esbaḳ Muṣṭafâ Paşa'nıñ dîvân kitâbeti ḫıdmetinde bulundıġı ḥâlde cezîre-i mezbûrede bir müddet imrâr-ı vaḳt ü

3. Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr), İstanbul 1271, s. 304, 305.

sâ'at eyleyüp iki yüz altmış senesi (1844) Dâr-ı Şûrâ-yı mezbûrda vâḳi' ḫıdmet-i ḳadîmine bi'l-mürâca'a iki yüz altmış bir (1845) senesinde bâ-rütbe-i ṣâliṣe Adana mâl müdîrligine ve iki sene mürûrında kendüsine rütbe-i ṣâniye i'ṭâ ve o eṣnâda Ḥaleb-i Şehbâ eyâleti mâl müdîrligine me'mûriyyeti icrâ ḳılınup iki yüz altmış beş (1849) senesi Der-sa'âdet ordu-yı hümâyûnı muḥâsebeciligine me'mûr ve ta'yîn ḳılınmış ve işbu teẕkire-i 'âcizânemiziñ ḫıtâmından ṣoñra 'uhdesine rütbe-i ûlâ ṣınf-ı evveli bi't-tevcîh Rûmili ordu-yı hümâyûnı müsteşârlıġı me'mûriyyet-i behiyyesine revnaḳ-efzâ olmuş ve mu'aḫḫaran me'mûriyyet-i meẕkûreden munfaṣılan Der-sa'âdet'e 'avdet eylemişdir. Müşârün-ileyh fenn-i kitâbete âşinâ bir mîr-i ma'ârif-pîrâdır.

3- Sicill-i 'Oṣmânî'den[4]:

'Aṭâullâh Alḥmed Beg

Enderûnî Ṭayyâr Efendi'niñ ṣulbinden 1225'de (1810) tevellüd eylemişdir. Enderûn-ı Hümâyûn'da bi't-tefeyyüż Dâr-ı Şûrâ kâtibi ve ṣoñra Girîdî Muṣṭafâ Nâ'ilî Paşa'nıñ dîvân kâtibi, mektûbî-i ser-'askerî mu'âvini, 1259 (1843) ẕi'l-ḳa'desinde ser-'asker mektûbcısı, 1260 (1844) ẕi'l-ḳa'desinde Dâr-ı Şûrâ a'ẓâsı, ba'dehû ṣâliṣe ile Aṭana mâl müdîrî, 1263'de (1847) Ḥaleb mâl müdîrî, 1266 (1849) ṣaferinde Der-sa'âdet muḥâsebecisi, 1271'de (1854) Rûmili ḥarb ordusı müsteşârı olup 1271'de (1855) infiṣâl eyledi. 1276 (1859) cemâẕiye'l-âḫirinde Cezâyir-i Baḥr-i Sefîd mutaṣarrıfı olup 1279 (1863) ramażânında 'azl idildi. Ba'dehû Ḳara Ḥiṣâr-ı Ṣâḥib, 1291 (1874) ẕi'l-ḳa'desinde Kütâhya ve ba'dehû Ḳarasi mutaṣarrıfı, 1293'de (1876) bâ-rütbe-i bâlâ ḥarem-i şerîf müdîri oldı. 1294 (1877) ẕi'l-ḥiccesinde irtiḥâl eyledi. Beş cildden mürekkeb "Târîḫ-i 'Aṭâ"yı te'lîf eylemiş münşî ve ṭavr-ı ḳudemâda vaḳûr, edîb, şâ'ir idi. Maḫdûmı Meḥmed Nezîh Beg ûlâ ricâlinden olup Nîgde mutaṣarrıflıġından munfaṣıldır.

4. Sicill-i 'Oṣmânî, Mehmed Süreyyâ, C. 3, İstanbul 1311, s. 481, 482.

4- Tuhfe-i Nâ'ilî'den[5]:

Enderûnlı Ṭayyâr-zâde ʻAṭâ Beg

Enderûnlı Başlala Ṭayyâr Efendi'niñ oġlıdır. İstanbullı, Ḥaremeyn-i Şerîfeyn müdîri. Hicrî 1225, Mîlâdî 1810 târîḫinde İstanbul'da doġdı. Vefâtı ẕi'l-ḥicce 1294, Milâdî 1877. Medîne'de medfûndur. ʻOṣmânlı Müellifleri 1297 târîḫinde vefât itdigini yaẕıyor.

"Sûziş-i dilde ḳarâr eyledi nâr-ı ġurbet
Ġonca-i ḫâṭıra kâr eyledi ḫâr-ı ġurbet"

"Yâ Rab hevâ-yı nefse dili eyleme esîr
Bu ẕenb-i maʻṣiyet ile itme yerim saʻîr"

"Âsiyâb-ı feleġiñ gerdişine girmeyegör
Gösterir döne döne âdeme biñ dâne belâ"

5. Tuhfe-i Nâ'ilî, Mehmet Nâil TUMAN, Bizim Büro Yayınları, C. 2, Ankara 2001, s. 683., 684.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Hayatı:

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, Tayyâr-zâde Mehmed Tayyâr Efendi'nin oğlu olarak 1225 (1810) tarihinde İstanbul'da doğdu. 1229 (1814) senesinde sıbyan mektebinde öğrenimine başladı. 1231 (1816) tarihinde başmuhâsebe kalemi ruûsuna nail olarak 1239 (1824)'da buraya devamla Tophâne kâtibi Beylerbeyili Hasan Efendi, onun biraderi Halil Efendi, ayrıca Hilmi Efendi ve Keresteci-zâde Ârif Efendi himmetleriyle birbuçuk sene kadar burada usul-i kaleme meleke hâsıl etti.

1240 (1825) ramazanında pederi Mehmed Tayyâr Efendi'nin Ayasofya Câmii'ne giderken karşılaştığı Sultan II. Mahmud'un, oğulları Ahmed Atâ ve kardeşi Halil Edib Efendi'yi (Mehmed Tayyâr Efendi'nin üçüncü ve en küçük çocuğu olan Mehmed Emin küçük yaşta vefat etmişti) saraya alma teklifiyle birlikte bir hafta kadar sonra iki kardeş sarayda babasının da yetiştiği hâne-i kîlâr-ı hâssaya kabul edilmiş ve kendilerine otuz birer kuruş çerâğlık akçesi verilmiştir. Daha sonra Râmi Kışlası'nda bir müddet askeri talimlerde bulunmuş; ata binme, ok atma fenlerini öğrenerek kendini ispat edip huzûr-ı hümâyûnda kabza almaya hak kazanmıştır. 1244 (1829) tarihinde tekrar saraya dönmüş, burada Zıhanavî Ömer Efendi'den Arapça öğrenmiş, bu arada yazı yazma konusunda da kendisini geliştirmiştir. 1246 (1831) tarihinde hocaları Ömer Efendi'nin irtihaliyle Arslan Salih Efendi, Kankırılı-zâde Hâfız Mehmed Efendi ve Denizlili Yahyâ Efendi'den Halebî ve Mültekâ okuyurak tahsilini ilerletmiştir.

1249 (1833) yılında babasının vefat etmesi ve ailesinde bulunan 20 kadar kişinin iâşesinin kendi üzerine kalmasından dolayı 1250 (1834) senesinin safer ayında hazine kethudası Bekir Efendi'den ruhsat tezkiresi alarak

saraydan ayrılmış, bir ara darbhâne-i âmire müşîri Ali Rızâ Efendi'nin yanında katip olarak görev yapmış, bu arada Koca Yusuf Paşa birâder-zâdesi devrin maruf katiplerinden Sadrüddin Beyefendi'den kitabet konusundaki bilgilerini geliştirmek amacıyla dersler almış ve 1251 (1835) senesi rebîülevvelinde Sadrüddin Beyefendi ile birlikte Anadolu'da bulunan Köle Reşid Paşa'nın nezdinde katip olarak Amasya'ya gitmiş, bir müddet orada kaldıktan sonra Ḫarput'a geçilmiş ve yine onunla birlikte Anadolu'nun birçok mahalli (Kebân Ma'deni, Harput, Malatya, Dârende, Sivas, Mar'aş, Elbistân, Tokad, Turhal, Zile, Ankara, Kankırı, Tosya, Osmâncık, Çorum, Çerkes, Hacı Hamza, Sinop, Eregli, Şile, Amasra, Bafra, Samsun, Merzifon, Kavak, Lâdik, Amasya, Mecidözü, Zünnûn, Zeytûn, Ḥüseyinâbâd, İskilib, Sunkurlu, Ṣandıklı, Haymana, Çubukâbâd, Kazâbâd, Yabanâbâd, Ḳuru Pazarı, Na'llı, Vezîr Köprüsü, Boyabâd ve daha diğer bazı maḥaller) gezilerek İstanbul'a dönülmüştür.

İstanbul'a döndükten sonra babasına hürmet besleyen zatlardan Mehmed Tayyar Paşa ve özellikle Hacı Reşid Paşa'nın tavsiyeleriyle 1252 (1837) tarihi zilhiccesinde yeni açılan Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî mukayyitliğine 400 kuruş maaş ile tayin edildi. 1253 (1837'in sonları) ramazanında Çerkes Hâfız Paşa'nın Kürdistan'daki hizmetini takdiren etrafı pırlanta ile müzeyyen tasvir ve hatt-ı hümâyûnu ona götürmek üzere görevlendirilen Hüseyin Paşa'nın maiyetinde kâtip olarak Malatya'ya gitmiş, görev yerine getirildikten sonra maiyyet ile beraber İstanbul'a dönmüştür. Malatya'da ve yolda yazdığı raporu seraskere takdim etmesiyle ayrıca gösterdiği yararlıklar nedeniyle kendisine 1256 (1840) muharreminde mücevherli bir kıt'a hâmise nişanı ihsan buyuruldu. Prusya devletinin askerî usüllerine dair Serasker Halil Rif'at Paşa'nın eline geçen Almanca bir kitabın tercüme ettirilmek istenmesiyle binbaşı Ömer Ağa (daha sonra serdâr-ı ekrem Ömer Paşa) kitabın muhteviyatını lisanen tarif edebileceğini fakat tercümesini yazamayacağını söylediğinden ifadelerini zabt ve tahrire Ahmed Atâ Bey memur edildi ve Ahmed Atâ Bey bir sene kadar Ömer Ağa'nın ifadelerini dinleyerek yazıya geçirdi.

Mısırlılarla savaş ve çekişme halinde bulunan Çerkes Hâfız Paşa ordusunun teftişine memur edilen Tayyar Paşa'nın maiyyetinde kâtip olarak

1255 (1839) muharreminde onunla beraber Malatya ve Nizip bölgelerine gitti ve görevini ifa ederek Tayyar Paşa ve maiyyetiyle beraber İstanbul'a döndü. Maaşı 1500 kuruşa yükseltilerek meclis-i mahsûs-ı âlî müzâkerâtının zabtına kâtip olarak görevlendirildi, bu arada Mühendis Kâmil Paşa ile beraber baruthânenin nizâmâtını yazma görevini de yürüttü. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî'deki görevine devamdan pek istifade edemeyeceğini düşünerek ve biraz da bu görevden gelen bıkkınlıkla hâriciyye kâtibi olan Nedîm Efendi'ye durumu arzetmiş, o da Mustafa Reşid Paşa'ya ifade etmiş, Mustafa Reşid Paşa'nın tensip ve teklifiyle Girit valisi Mustafa Nâilî Paşa'nın divan katipliğine memur olmuş, hatta döndüğünde arzu ederse devam etmek üzere adı divan-ı hümayun mühimme kalemine de memur olarak kaydedilmiştir. Diğer görevlilerle beraber 1256 (1840) yılında Peyk-i Şevket adlı bir vapurla Girid'in Hanya limanına ulaşmışlardır.

Girid isyanının teskinininde hizmeti geçenlerden olduğu için kaydı mükâfâten sadâret mektûbî odasına naklolundu. Bir müddet sonra Mustafa Nâilî Paşa ile İstanbul'a gelip yine birlikte döndü. İki buçuk sene kadar bu görevi ifa ettikten sonra 1259 (1843) ramazanında İstanbul'a dönerek tekrar dâr-ı şûrâdaki görevine başladı, burada bir buçuk yıl kadar daha görev yaptıktan sonra vaktiyle arkadaşlarından olan dâr-ı şûrâ reislerinin ikisinden gördüğü layık olmadığı muamele nedeniyle görevinden ayrıldı ve hanesinde uzlete çekildi.

1261 (1845) muharreminde aylık 9.000 kuruş maaş ve önce rütbe-i sâlise, bir müddet sonra da rütbe-i sâniye ile Adana Mal Müdürlüğü görevi ihsan edildi. İki yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra 1263 (1847) senesinde münhal bulunan Haleb mal memurluğu görevine getirildi. İki yıla yakın da bu görevde bulunan Ahmed Atâ Efendi, nedensiz bir şekilde bu görevinden alındı. İstanbul'a döndükten bir süre sonra 1265 (1848) muharreminde rütbe-i sâniye mütemâyiziyle İstanbul ordusu muhâsebeciliğine tayin edildi. Tam dört sene bu görevde kaldıktan sonra 1269 (1852) senesinde Mehmet Ali Paşa'nın tensibiyle, hasta olan Tunus valisi Ahmed Paşa'nın durumunu öğrenmek, Trablusgarp ahalisinin maliki mezhebinde vâli ve hakim talep etmeleri ve bu talebin yerine getirilmesinin mümkün olmayacağı nedeniyle durumun uygun bir şekilde halledilmesi ayrıca Girid'e uğranarak ahalinin

durumunun teftiş edilmesi gibi konularda görev yapmak üzere memur oldu. Bu görevi mükemmel bir surette yerine getirerek İstanbul'a döndü.

Tunus'tan döndükten sonra bir müddet daha İstanbul ordusu muhasebeciliği görevini yürüten Ahmed Atâ Bey, Rusya muhârebesi münasebetiyle teşkil olunan beş ordudan biri olan Rumeli ordusuna rütbe-i ûlâ sınf-ı evveliyle müsteşar tayin edildi. Buradaki görevine devam ederken müsteşarlıkların defterdarlığa tahvil edilmesiyle İstanbul'a döndü. Bu memuriyetten sonra görev almadı, dört sene kadar hanesinde maaşsız oturdu ve ailesini geçindirmek için külliyetli miktarda borçlandı.

Bu dört senenin sonunda daha önce yaptığı hizmetler ve dürüstlüğü nedeniyle Mustafa Reşid Paşa tarafından 30.000 kuruş maaş ve 100.000 kuruş harcırahla Cebel-i Lübnân ıslahatına memur edildi ve kendisine paşa tarafından bu işin sonunda vezaretle Haleb valiliği sözü verildi. Kaderin bir cilvesi olarak bir hafta kadar sonra Mustafa Reşid Paşa vefat etti. Bunun üzerine evinde beklemekte olan Ahmed Atâ Bey'e yeni sadrazam Ali Paşa'nın emriyle 25.000 kuruş maaş ve 60.000 kuruş harcırahla bu görev tekrar verildi. 1273 (1857) ramazanında Beyrut'a giden Atâ Bey, Cebel-i Lübnan Islahatı konusundaki görevini de bihakkın yerine getirdi.

Bazı eyalet valiliklerinin mutasarrıflığa tahvili sırasında Ahmed Atâ Bey'e de 17.500 kuruş maaş ile Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti mutasarrıflığı tevcih edildi. 1276 (1860) receb ayının başlarında eyaletin merkezi olan Rodos'a giderek görevine başladı. Daha önce ordu müsteşarlığında bulunduğu zamana ait muhasebe ve muhakemenin icrası için bu görevinden azledildi. Bu işten beraatı tahakkuk edince 1282 (1866) şevvalinde Filibe Sancağı kaimmakamlığına nasb edildi ve daha sonra memuriyet ünvanı mutasarrıflığa tebdil edildi. 33 ay kadar bu görevde kaldıktan sonra ayrıldı, İstanbul'a döndü, 13 ay hiçbir görev verilmedi ve bu arada da yine geçim sıkıntısı çekti.

1286 (1869) şaban ayında Kocaili Sancağı yani İzmid mutasarrıflığına 15.000 kuruş maaş ile tayin edildi, iki ay kadar hastalıkla uğraştı, istifa etti, daha sonra 14.000 kuruş maaşla Karesi Sancağı mutasarrıflığına tayin edildi. Sekiz ay kadar sonra da Bursa valileriyle anlaşamayarak buradan istifa edip İstanbul'a döndü. Dokuz ay kadar sonra da 5.000 kuruş mazuliyet maaşıyla emekliye ayrıldı.

1293 (1876) senesinde rütbe-i bâlâ ile Harem-i Şerîf-i Nebevî müdürü oldu. Aynı yıl meşhur eseri "Enderûn Tarihi" basıldı.

Ahmed Atâ Bey'in vefatı hakkında kesin bir tarih tespit edemedik. Sicill-i Osmânî 1294 (1877) zilhiccesinde; Osmanlı Müellifleri 1297 (1880)'de olduğunu söylüyor. İbnü'l-Emin'in Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde ise "16 rebîulevvel 1297 (27 şubat 1880) tarihli Vakit Gazetesi'nde Ahmed Atâ Bey'in vefatına dair bir haber çıkması üzerine Medîne-i Münevvere'den gönderdiği mektupta, üç sene kadar önce Harem-i Şerîf-i Nebevî müdürlüğüne tayin edildiğini, on ay kadar görev yaptıktan sonra bazı çekememezlikler sebebiyle görevden ayrıldığını ve halen Medîne-i Münevvere'de ikamet etmekte olduğunu bildirmiştir" deniyor. Bu durumda Ahmed Atâ Bey'in vefat tarihi kesinlikle 1297 (1880)'den sonraki bir tarihte, fakat tahminen 1300 (1883)'den önceki bir tarihte olmalıdır.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin Hayatı:

Tayyâr-zâde Atâ'nın babası Başlala Mehmed Tayyâr Efendi, Sultan III. Ahmed'in kahvecibaşısı ve surre emini El-Hâc Mustafa Efendi'nin oğludur. Mustafa Efendi'nin babası da Tayyâr-zâde Reşîd Efendi'dir. Mehmed Tayyâr Efendi 1146 (1733) senesinde doğmuştur. İlk öğrenimini bidayet mektebinde ve pederinin hanesinde yapmıştır. 1168 (1755) senesinde babası vefat edince 22 yaşlarında iken Sultan I. Mahmud zamanında padişahın iradesiyle Galata Sarayı hocası Geredevî El-Hâc Halil Efendi'den 8 sene ders almış; 1176 (1763) senesinde Sultan III. Mustafa devrinde enderûn-ı hümâyûnda kîlâr-ı hâssa odasına alınarak burada kîlâr hocası Çarşanbavî Abdî Efendi'den Arapça, Farsa ve İlm-i Tasavvuf'a ait dersler görmüş ve icazet almıştır. 1204 (1789) tarihinde yoluyla "Göç Eskisi" tabir olunan dereceye ulaşmış ve Sultan III. Selim tarafından hâne-i hâssaya kabul edilerek başlalalık memuriyeti verilmiştir.

III. Selim vak'asında padişahı korumak adına büyük yararlılığı ve gayretleri görülmüş, bu hadise sırasında Sultan III. Selim şehit edilince henüz genç yaşta olan Sultan II. Mahmud'un isyancıların elinden kurtarılmasında birinci dereceden yardımı olmuştur. II. Mahmud tahta çıktıktan sonra Mehmed Tayyâr Efendi bir sene daha başlalalık hizmetinde bulunmuş, daha sonra kendisine şahincibaşılık görevi ihsan edilmiş, dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığına ilaveten hâssa silahşorluğu rütbesi de tevcih ve ilave edilmiştir. 1224 (1809) senesi sonlarında bir devlet görevi için Selânik'e gönderilmiş, buradaki görevi mükemmel bir surette yerine getirmiş, padişahtan önemli bir miktarda ihsan almış ve bu sene evlenmiştir. Mehmed Tayyâr Efendi'nin

bu evlilikten ikişer sene arayla üç çocuğu olmuştur ki bunlar sırasıyla bu tarihin müellifi Ahmed Atâ, Halîl Edîb ve Mehmed Emîn'dir.

Mehmed Tayyâr Efendi bu tarihten sonra 1226 (1811) senesinde Uşak, aynı yılın sonunda Selânik, Yanya ve Manastır'da muhtelif devlet görevlerinde bulunmuş, dönünce kendisine senevi 96.000 kuruş semereli Soma zeâmeti ve ek olarak da Nahl-bend Mahallesi'ndeki Turan-zâde Konağı verilerek 1228 (1813) yılında emekli edilmiştir. Daha sonra hanesinde günlerini ibadet ve tâatla geçirirken, 90 yaşlarında olduğu halde zamanın güçlü devlet adamlarından Hâlet Efendi'nin etkisiyle ve anlamsız bir vesileyle Bursa'ya sürülmüş; Bostancıbaşı Abdullah Paşa'nın sadarete gelmesiyle Halet Efendi'nin Konya'ya sürülmesi sözkonusu olmuş ve Mehmed Tayyâr Efendi de kısa bir müddet sonra affedilerek İstanbul'a dönmüştür. Sultan II. Mahmud tarafından "avdet harçlığı" olarak Mehmed Tayyâr Efendi'ye 500 adet yirmi beşlik altın gönderilmiş, İstanbul'a dönünce de taltif için kendisine Kütahya sancağına bağlı senevî 5.000 kuruş nemalı Tavşanlı, Şeyhli, Honos ve Kedus adlı dört köyün mukâtaası verilerek emekliliğine ilave edilmiştir. Mehmed Tayyâr Efendi, 1249 senesinin ramazan ayının girmesine iki gün kala (1833 senesinin son günlerinde) hicri hesaba göre 103, miladi hesaba göre 100 yaşında ve aklı başında olduğu halde vefat etmiştir. Beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden Mehmed Tayyâr Efendi dindar, alim, okumayı, ilim ve maarif ehliyle sohbeti seven, nakşıbendî tarikatına bağlı, zamanında önemli bir devlet adamıdır. Elinizdeki "Enderûn Târihi"nin yazarı Tayyâr-zâde Atâ Efendi'nin babası olması ve onu da kendi terbiyesinde ve devlet tecrübesiyle yetiştirerek ilim dünyasına ve devlet yönetimine hediye etmesi zaten onun inkar edilemez hayrâtındandır. Rahmetullâhi aleyh.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Eserleri:

1- Târîh-i Atâ (Enderûn Tarihi):

Tayyâr-zâde Atâ bu eserini önce dört cilt olarak tasarlamış daha sonra beş cilt haline getirmiştir. Hatta beşinci cildin sonunda, altıncı cilt olarak "Gülşen-i Her Ḫıṣâl ve Ravżа-i Ḍurûb-ı Emṣâl" adlı eserinin basılacağını ilan etmişse de bu eser basılmamıştır. Ciltler basıldıkça gelecek ciltlerde tasarladıklarına yeni konular da eklemiştir. Bu durumu her cildin kapak sayfasında ve hâtime kısmında açıklama ihtiyacı duymuştur. Her cildin kapak sayfasındaki ve hâtime kısmındaki bilgilerle bu ciltlerin muhteviyatı aşağıdaki şekildedir.

1. Cilt:

Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîḫ-i 'Aṭâ. Eṣer-i Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ. Dört cilddir. Birincisi 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'den Ḳânûnî Sulṭân Süleymân 'Aṣr-ı 'Âlîsine Ḳadar Dâ'ire-i Hümâyûnda Cereyân İden Ḳavânîn ve 'Âdât ve Âdâb İle Ba'żı Niẓâmât Beyânındadır. İkinci ve Üçüncisi Dâ'ire-i Hümâyûndan Tefeyyüż İden Ẕevâtıñ Terceme-i Ḥâlleriyle Zamânları Vuḳû'âtınıñ Târîḫlerini Şâmil ve Ẕeylinde Ba'żı Evrâḳ-ı Nâdire Mündericdir. Dördüncisi Şehen-şâhân-ı Âl-i 'Oṣmân'ıñ ve Dâ'ire-i Hümâyûn Ṭaḳımınıñ Eş'ârını Şâmildir". Bu ciltte baskı tarihi yoktur. Takrizlerden anlaşıldığına göre 1291 yılında tamamlanmış ve aynı yıl basılmıştır.

Son sayfada "Ḫâtime-i Cild-i Evvel" başlığıyla şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i evveliñ münderecâtı Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretlerinden bed' ile onuncı şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri 'ahd-i hümâyûnlarına ḳadar sarây-ı hümâyûnuñ ḥikâye-i intiẓâm-ı aḥvâli arasında sâ'ir selâṭîn-i 'Oṣmâniyye'den bi-ḥasebi'l-lüzûm münâsebet alan pâdişâhânıñ daḫi bu ḫuṣûṣa müte'allik olan icrâ'ât ve âṣâr-ı hümâyûnları yazılmış ve ol bâbda istiḥṣâl olunabilen ma'lûmâtıñ 'ilâvesine ibtidâr ile bundan ṣoñraki yazılan ikinci cildde ol mekteb-i feyż-meksebden tefeyyüż iden ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve ḳapudân paşalar ile irtiḥâl-i dâr-ı beḳâ itmiş olan sâ'ir vüzerânıñ terceme-i ḥâlleri münderic bulunmuş olmaġla müṭâla'aya raġbet buyuran ẕevâtdan ḫaṭî'âtınıñ 'afvı niyâz olunur."

Muhtevası:

Bu ciltte Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar olan on padişah devrinde yapılan işler, bu padişahların hayır ve müberratları; bu padişahlar devrinde yaşayan alimler, şeyhler; İstanbul'un kuruluşunun tarihi; Galata Sarayının tesisi; Topkapı Sarayı'nın bazı teferruatı ve binaları; Yavuz Sultân Selîm'in Mısır'ı Fethi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Nakli; Aden ve Yemen'in Memâlik-i Mahrûseye Mükerreren İlhâkı, Sarây-ı Hümâyûnda Çerâğlık Usûlü; Saraydaki koğuşlar ve bu koğuşlardaki kanun ve nizamat; Hazine, kilar ve seferli koğuşları; hâne-i hâssa vb. saraydaki bütün kurumlar; koğuş zabitleri, lalalar, dârüssaade ağalığı, sermahfillik, hazinedar ağa, bîzebanlık, cücelik, şerbetçilik, sır katipliği, cündilik, sarıkçıbaşı, tüfekçibaşı, kahvecibaşı, berberbaşı, tırnakçılar, silahdar, zülüflü baltacılar, hazine vekili, ıstabl-ı âmire, hasekiler ocağı, kozbekçiler ocağı, solaklar ve peykler vb. yüze yakın kurum, mevki ve makam; huzur dersleri, Hırka-i Sa'âdet Ziyâreti törenleri, baklava resmi, arefe ve bayram muayedesi törenleri, surre-i hümayun ihracı resmi, beşik alayı resmi, cülus-ı hümayun resmi, ulufe ihrâcı, süferâ (elçiler) resmi, sarayda giyilen kıyafetler, sarayı hümayun ıstılahatı vb. birçok konu yer almaktadır.

2. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîḫ-i 'Aṭâ'nıñ Cild-i Ṣânîsidir. Eṣer-i Ṭayyâr-zâde Aḥmed Paşa. İşbu Târîḫiñ Dört Cildinden İkincisidir. Birincisi 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretlerinden Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân 'Aṣr-ı 'Âlîsine Gelince Dâ'ire-i Hü-

mâyûnda Ceneyân İden Ḳavânîn ve 'Âdât ve Âdâb ve Esâlîb İle Ba'żı Niẓâmât Beyânındadır. İşbu İkinci Cild Dâ'ire-i Hümâyûndan Tefeyyüż ve Güẓerân İden Ṣadr-ı A'ẓamlarla Şeyḫu'l-İslâm ve Ḳapudân Paşalar İle Sâ'ir Güẓerân İden Vüzerânıñ Terceme-i Ḥâllerini Beyân İder. Üçünci Cildi Ber-ḥayât u 'Âfiyet Olan Vüzerâ-yı Fiḫâm İle Re'îsü'l-'Ulemâ Ḥażretleriniñ ve Ba'żı E'âẓım-ı Ricâl-i 'Ulemâ ve Me'mûrîn-i Kirâm-ı Güẓeştegânıñ ve Pederimle Bu 'Âciziñ Terceme-i Ḥâllerimizi 'Arż İder. Ẕeylinde Bi'l-Münâsebe Ba'żı Evrâḳ-ı Mühimme Mündericdir. Dördünci Cildde Eş'âr-ı Selâṭîn-i 'İẓâm ile Dâ'ire-i Hümâyûndan Ẓuhûr İdenleriñ Âṣârları Vardır." Bu ciltte de baskı tarihi yoktur, 1291 veya 1292 olması muhtemeldir.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i ṣânîniñ mündericâtı sarây-ı hümâyûnuñ her şu'besinden tefeyyüż iden ṣadr-ı a'ẓamlarla meşîḫat-ı islâmiyye ve ḳapudânân-ı deryâ ve sâ'ir vüzerâ-yı ma'âlî-ârânıñ terceme-i ḥâllerinden ve zamânları ḥavâdiṣinden istifhâm olunan vuḳû'ât-ı târîḫiyyeden 'ibâret oldığı gibi bundan ṣoñra yazılacaḳ cild-i ṣâliṣiñ 'ibârâtı yine enderûndan müfîż ber-ḥayât olan ba'żı vüzerâ-yı 'iẓâm ile sarây-ı hümâyûndan tefeyyüżle güẓerân iden ḳużât-ı 'asâkir ve defter-dâr ve re'îsü'l-küttâb ve sâ'ireniñ ve pederim ile bu 'âciziñ terceme-i aḥvâllerinden ve ẕeylinde münderic bulunan şâyân-ı mütâla'a ba'żı evrâḳ-ı 'atîḳadan 'ibâret bulunmuş oldığı 'arż olunur."

Muhtevâsı:

Sarây-ı hümâyûnun iç dâiresinden (enderundan) yetişerek sadrazam olanların hayat hikayeleri, yaptıkları hizmetler hakkında bilgi veriliyor ki bu kısımda 60 sadrazamdan bahsediliyor. Daha sonra sarây-ı hümayûnun her şubesinden yetişen sadrazamların isimleri ve hayat hikayeleri anlatılıyor, bu kısımda 19 sadrazarnın adı vardır. Bundan sonra enderundan yetişen üç şeyhülislamın ve 23 kapudân-ı deryanın anlatıldığı bölüm geliyor. Bunu sarây-ı hümayundan yetişen diğer 13 kapudân-ı deryânın hayat hikayesi izliyor. Bunlardan başka bazı rütbe ve makam sahiplerinin biyografileri yer alıyor. Bu cildin sonunda Ṭop-ḫâne-i 'Âmire Müşîri iken irtihâl eden Enderûnî Ahmed Fethî Paşa, Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyyeden Mehmed Sâdık Rif'at Paşa, Silahdâr Süleymân Paşa, Mehmed Tayyâr Paşa ve Servili Selîm Paşa'nın ayrıntılı hayat hikayeleri vardır.

3. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"İşbu Dört Cild Târîḫiñ Birincisi Dâ'ire-i Hümâyûnuñ Ḳavânîn-i Ḳadîme ve 'Âdât ve Âdâb ve Esâlîb ve Niẓâmât-ı Dîrînesi ve İkincisi Ol Mekteb-i Feyż-meksebden İḫtiyâz İden Ẕevât-ı Kirâmıñ Terâcim-i Aḥvâlini ve İşbu Üçünci Cild Ber-ḥayât Bulunan Vüzerâ-yı 'İẓâm ve 'Ulemâ-yı Kirâm ve Ricâl-i Benâm-ı Sâlife İle Pederimiñ ve Bu 'Âciziñ Terâcim-i aḥvâlimizi ve Bu Ẕeylde Ba'żı Vuḳû'ât-ı Cesîmeye Dâ'ir Evrâḳ-ı Mühimme 'Arż İder. Ba'd-ezîn Ṭab' Olunacaḳ Olan Dördünci Cildde Selâṭîn-i Âl-i 'Oṣmân Ḥażerâtıyla Şehzâdegân Ḥażerâtınıñ Eş'ârları ve Yetişdirdikleri Enderûn Şu'arâsınıñ Âṣârları Mündericdir. Ṣadru'l-Vüzerâ Râġıb Meḥmed Paşa Merḥûmuñ Tertîb-i Olan "Mecmû'a-i Zîbâ", Terceme-i Ḥâl-i Müşârün-İleyh 'İlâve ve Tevsî' Olunaraḳ "Gülşen-i Her Ḫıṣâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emṣâl" Nâmıyla Tezyîn ve Tehẓîb-i Aḫlâḳı Müstelzim Olan Mecelleniñ Daḫi Dördünci Cilde Ẕeylen Beşinci Olaraḳ Çıḳarılması Elṭâf-ı İlâhiyyeden Müsted'âdır. 11 Muḥarrem 1293.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i şâlişiñ nıṣfı Şeyḫ Yaḥyâ Efendi Maṭba'asın'nda ṭab' itdirilmiş ise de nıṣf-ı dîgeri enderûn-ı hümâyûndan müfîż Baṣîret Ġazetesi ṣâḥib-i imtiyâzı 'İzzetlü 'Alî Efendi'niñ maṭba'asında ṭab' u temṣîl itdirilmiş ve bi-lutfihî Ta'âlâ bundan ṣoñra ṭab' u neşr olunacaḳ olan cild-i râbi' selâṭîn-i mâżiyye-i 'Oṣmâniyye'den on sekiz pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh ve on ḳadar şehzâdegân-ı ma'ârif-penâhıñ ve bunlarıñ enderûn-ı hümâyûnda yetişdirdikleri şu'arâ-yı benâmıñ eş'ârıyla ba'żılarınıñ icmâlen terceme-i ḥâllerinden 'ibâretdir."

Muhtevası:

Bu ciltte hayatta bulunan vüzerâ-yı izâmın hayat hikayeleriyle, re'îsü'l-küttâb, padişah imamları, defterdarlar ve devletin diğer ileri gelenlerinin ayrıntılı hayat hikayeleri anlatılıyor. Örneğin meşhur tarihçi Na'îmâ'ya önemli bir yer ayrılmıştır. Bundan sonra müellifin pederi Mehmed Tayyar Efendi'nin hayat hikayesi ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Burada dikkati çeken husus müellifin, babasının hayat hikayesini anlatırken onun devrinde yaşanan bazı hadiselere de ayrıntılı yer vermesidir. Örneğin Sultan III. Selim'in şehit edilmesi ve o sırada meydana gelen olaylar, isyanlar, II. Mah-

mud'un eşkıyanın elinden kurtarılması, bu meşum hadisede dahli bulunanlar vs. ayrıntılı olarak anlatılıyor. Bundan sonra müellif kendi hayat hikayesini anlatmaya başlıyor. Orijinal metinde 150 sayfa civarında yer tutan bu kısım üçüncü cildin neredeyse üçte birini oluşturmaktadır. Bu kısımda müellif kendi hayat hikayesiyle bağlantılı birçok tarihi olaya ve enderunla ilgili birçok konuya, kendi devrindeki imar faaliyetlerine, II. Mahmud'un hizmetlerine, yeri geldikçe konuyla ilgili manzumelere, yeni kurulan dâr-ı şûrâya vs. ayrıntılı yer vermektedir. Bu cildin sonuna doğru, bir kısmı müellifin kendisiyle ilgili bazı tezkire ve layihaların metinleri veriliyor. Bu cildin en önemli özelliği ise müellifin, tarihinin kaynaklarını, bu eseri yazarken faydalandığı eserleri bir bir saymasıdır ki bu bilgileri bu cildin sonunda görüyoruz.

4. Cild: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîḫ-i 'Aṭâ'nıñ Eş'âr Faṣlına Dâ'ir Olan Dördünci Cildidir. Eṣer-i Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ. Târîḫ-i 'Aṭâ'dan Ṭab' u Neşr Olunan Üç Cildiniñ Müntericâtı 'Arż Olundıġı Üzere İşbu Dördünci Cildiñ Muḫteviyâtı Selâṭîn-i 'Oṣmâniyye Ḥażerâtıyla Şehzâdegân Efendiler Ḥażerâtınıñ Eş'ârları ve Yetişdirdikleri Enderûn-ı Hümâyûn Şu'arâsınıñ Âṣârlarını 'Arż İder. Her Ne Ḳadar Bu Cümleye Münâsebet Almaz Gibi Görinür İse de Tehzîb-i Aḫlâḳa Medâr Olmaḳ Taṣavvuruyla Bir Müddetdir Tertîbine Çalışılan "Gülşen-i Her Ḥışâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emṣâl" Nāmında Olan Mecmû'a Daḫi Bi-luṭfihi'l-Mevlâ Ṭab' u Temṣîl İle Beşinci Olaraḳ Çıḳarılacaḳdır. 25 Rebî'u'l-Âḫir 1293.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"Bi-luṭfihî Ta'âlâ bundan ṣoñra ṭab' u neşr olunacaḳ olan cild-i ḫâmisde terceme-i ḥâli cild-i ṣânîniñ seksen dördünci ṣaḥîfesinde mesṭûr silaḥ-dâr dâmâd-ı ḥażret-i Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ-i ġâzî ṣadr-ı a'ẓam-ı istiḳâmet-şiyem, 'âlim ü 'âmil, fâżıl u kâmil-i bî-mu'âdil Ġâzî Şehîd 'Alî Paşa merḥûmuñ naṣîḥat-nâmesiyle sarây-ı hümâyûn mekteb-i edeb-meksebiniñ ṣenâsına dâ'ir Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri vüzerâ-yı 'iẓâm ve şu'arâ-yı benâmından mü'ellif ü muṣannif, ekṣer-i 'ulûmda fâżıl u kâmil ve şâriḥ ḳâḍî-'asker Burûsalı Veliyyüddîn Efendi-zâde Aḥmed Paşa merḥûm

ile Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsi şu'arâ-yı benâmından ve müteḥayyizân-ı ḳużât-ı feżâ'il-simâtdan meşhûr Seyyid Vehbî Efendi merḥûmuñ sarây-ı hümâyûnuñ vaṣf u sitâyişini ve niẓâm u ḳavânîn ve ḳavâ'id ü uṣûl ü esâlîbiniñ medḥ u ṣenâsını şâmil ḳaṣâ'id ve medḥiyyeleriyle ba'żı ḥikâyât mündericdir."

Muhtevâsı:

Bu ciltte Osmanlı padişah ve şehzadeleriyle enderundan yetişen şairlerin hayatlarına dair bilgiler ve şiirlerinden örnekler verilmiştir. Örneğin bu padişahlardan Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanından önemli bir kısım, II. Bayezid, Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan süleyman'ın şiirlerinden; Şehzade Cem, Korkut vs.'nin şiirlerinden çok miktarda örnek alınmıştır. Ayrıca bu padişahların her birinin devrinde enderundan yetişen şairlerin şiirleri de örnek olarak alınmış, bunların önemine göre farklı sayıdaki manzumelerine yer verilmiştir. Örneğin Necâtî ve Ahmed Paşa şiirlerine en çok yer verilen şairlerdir.

5. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîḫ-i 'Aṭâ'nıñ Menẓûr ve Manẓûm Ba'żı Âṯârı Muḥtevî Olan Beşinci Cildidir. Eṣer-i Ṭayyâr-zâde Aḥmed Paşa. Târîḫ-i 'Aṭâ'nıñ Eş'âr Faṣlına Dâ'ir Olan Dördünci Cildiniñ Ṭab'ı Tekmîl Olduḳdan Ṣoñra Ele Geçen Ba'żı Âṯâr-ı Menẓûre ve Manżûmeniñ Neşri Fâ'ideden Ḫâlî Olmamaġla Bunlarıñ Beşinci Olaraḳ Tertîb ve Temṣîliyle Dördünci Cildde Mev'ûd Olan "Gülşen-i Ḥıṣâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emṣâl" nâm edeb mecmû'asınıñ Bi-luṭfihi'l-Mevlâ Altıncı Olaraḳ Çıḳarılacaġı Tekrâr Va'd Olunur. Cemâziye'l-Âḫir 1293.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"... Ḫatm-i maḳâl ve bundan ṣoñra tertîb ü ṭab'ı mev'ûd olan "Gülşen-i Her Ḥıṣâl-i Ravża-i Ḍurûb-ı Emṣâl" nâm mecmû'anıñ daḫi bi-ināyetillâhi'l-Meliki'l-Mennân Medîne-i Münevvere'ye bi's-selâme vuṣûlden ṣoñra tebyîż ve der-sa'âdete tesyîl ile ṭab' u neşri elṭâf-ı İlâhiyye'den müsted'â oldıġını buracıḳda daḫi tekrâr ile 'arż-ı 'acz ü ibtihâl ve her ḥâldeki taḳṣîrâtımıñ 'afvını aṣḥâb-ı mürüvvet ü kemâlden niyâz eylerim."

Muhtevâsı:

Bu ciltte önce Osman Gazi'den başlayıp Sultan Abdülaziz'e kadar padişahlara göre kronolojik kısa bir Osmanlı tarihi verilmiş, bu padişahların hayrât ve müberrâtı sayılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devlet yönetimi açısından büyük önemi haiz olan ve Mora fatihi şehid sadrazam Ali Paşa tarafından yazılan, başlıbaşına küçük bir eser niteliğindeki talimat ve nasihatların metni verilmiştir. Bunun akabinde dördüncü ciltte şiirleri bulunan şairlerin, dördüncü cildin basımından sonra ele geçen şiirleri ile yine padişah dönemlerine göre birçok şairin şiirleri önemine göre az veya çok bu cilde yerleştirilmiştir. Bu ciltte yeri geldikçe yine enderunla ilgili bazı bilgiler, ayrıca bazı özel konular (örneğin Şâhin Giray hadisesi) da işlenmiştir. Bu cildin sonunda müellif Tayyâr-zâde Atâ'nın kendi şiirlerinden de bolca örnekler verilmiştir.

2- Divan:

Tayyârzâde Atâ Bey, tarihçiliği yanında aynı zamanda şairdir. Divanı'nın kendi hattıyla yazdığı ve bütün şiirlerini ihtiva eden iki nüshası bilinmektedir[6].

6. Divanın şimdiye kadar tek nüshası bilinmekteydi. Elinizdeki Enderûn Tarihi'ni bitirip baskıya hazırladığımız günlerde İzmir Milli Kütüphane'de yine büyük bir ihtimalle müellif hattı bir nüshasının daha olduğunu tespit ettik fakat bu nüshayı görme imkanımız olmadı. Bu nüshanın kütüphane kaydı şu şekildedir: "Kütüphane Numarası: 1570, Başı: "Bed'-i bismillâh ile tanzîme eyle i'tinâ / Her ne emr-i mu'tenâya eyler iseñ ibtidâ". Varak sayısı 144, satır sayısı 18, rik'a yazı. Eserin ferağ kaydı: 15 Şa'ban 1294." Bkz.: İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, Haz. Ali YARDIM, C. III, İzmir 1997, s. 288.
Bilinen ilk nüsha Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 360'ta bulunan müellif nüshasıdır. Bu nüshanın özellikleri (nüsha tavsifi) şu şekildedir: "Müellif hattı 98 varak. Mora çalan ebru kapak, rik'a yazı. Metin içerisinde ve özellikle son varaklarda bazı beyitler ve tahmisler silinip iptal edilmiş. Bazı varaklarda yazıların birbirinin üstüne gelmesi sonucu silinme oluşmuş. Satır sayısı 17. Birkaç varakta der-kenâr var." Bu nüsha esas alınarak Muhittin ELİAÇIK tarafından Tayyâr-zâde Atâ'nın divanı yayımlanmıştır: Bkz. "Tayyârzâde Atâ Divanı, Haz. Muhittin ELİAÇIK, Ankara 2005, 360 s." Biz adı geçen bu eserden divanın muhtevasını aynen aldık.

Divan'ı hazırlayan Muhittin Eliaçık'ın tespitlerine göre divanın muhtevası şu şekildedir:

"Divan, iki beyitlik bir besmele manzumesiyle başlar. "Kâsâ'id" kısmı diyebileceğimiz bu bölümdeki diğer şiirler kasîde, tahmis ve taştir nazım şekliyle yazılmış münâcât, na't, mersiye vb. nazım türlerindeki şiirlerden oluşmaktadır. Bu şiirlerin dökümü aşağıda verilmiştir:

1- Münâcât (11 beyit)

2- Münîf'in münâcâtı'nın tahmîsi (7 bend)

3- Sâmî'nin münâcâtı'nın tahmîsi (7 bend)

4- Sâmî'nin münâcâtı'nın tahmîsi (5 bend)

5- Sâmî'nin münâcâtı'nın tahmîsi (5 bend)

6- Mîr Sa'îd'in münâcâtı'nın taştiri (9 bend)

7- Na't (11 beyit)

8- Hızır Ağazâde Sa'îd Bey'in na'tının tazmini (13 beyit)

(9)- Nâbî'nin na'tının kahmisi (14 bend, iptal edilmiştir)

9- Neccâr-zâde Rızâ'nın na'tının tahmisi (6 bend)

10- Aynı şahsın na'tının tahmisi (8 bend)

11- Aynı şahsın na'tının tahmisi (6 bend)

12- El-Hâc Âkif Paşa'nın na't kıt'asının taştiri (2 bend)

13- Aynı şahsın na't kıt'asının taştiri (2 bend)

14- Sâmî'nin na'tının tahmisi (5 bend)

15- Hz. Muhammed'in babası hakkında Senîh El-Mevlevî'nin yazdığı kıt'asına yazılan taştir (2 bend)

16- Aynı şekilde Hz. Muhammed'in annesi hakkında Senîh El-Mevlevî'nin kıt'asına yazılan taştir (2 bend)

17- Haleb'de medfûn Kâlib İbni Lûkiyâ Peygamber'in kabri başında sunulan kaside (9 beyit)

18- Safvet Efendi'nin kaside şeklindeki mersiyesine tahmis (8 bend)

19- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (34 beyit)

20- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (22 beyit)

21- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (12 beyit)

22- Hızır Ağazâde Sa'îd Bey'in Mevlânâ'dan istimdâd konusundaki kıt'asına taştir (5 bend)

23- Mevlevilikle ilgili medhiye (18 beyit)

24- Niyâzî-i Mısrî'ye tazarru' kasidesi (6 beyit)

25- Niyâzî-i Mısrî'nin Limni'deki türbesine asılan kaside (9 beyit)

26- Rodos'ta medfun Murad Reis'in türbesine asılan kaside (18 beyit)

27- Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yazılan kaside (10 beyit)

28- Lutfî Efendi'nin Mevlevîlik medhiyesine tahmis (9 bend)

29- Şairin, şeyhi Nazif Efendi için yazdığı gazel (6 beyit)

"İbtidâ-yı Ġazeliyyât" başlığı altında toplanan bölümde toplam 113 gazel yer almaktadır. Bunların bir kısmı tazmin ve nazire şeklinde söylenmiştir. Bu kısımda ayrıca nasihat manzumesi, rüya hasbihali ve hülyanın anlamı, uyku ve hayal üzerine hasbihal gibi manzumeler de bulunmaktadır.

"İbtidâ-yı Tahmîsât" diye başlayan tahmis bölümünde iptal edilen bir tahmisle birlikte 54 tahmis yer almaktadır. Bu bölümün son dört musammatı taştirdir. Ayrıca divanın başındaki kasâ'id bölümünde de 12 adet tahmis bulunduğundan divandaki tahmislerin toplamı 66'yı bulmaktadır. Divanda şiirlerine Tahmis yazılan şairler ve kaç şiirine tahmis yazıldığı şu şekildedir:

Nedim (32), Veysî (1), Adanalı Nâfi' Efendi (2), Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey (1), Râgıb Paşa (1), Şumnulu Yusuf Efendi (1), Es'ad Paşa (2), Şeyhülislam Bahâyî Efendi (1), Beylikçi İzzet Bey (1), İzzet Molla (1), Nevres (1), Münîf (1), Reisülküttâb Ârif Süleymân Bey (3), Haşmet (1), Sâmî (5), Nâbî (1), Âkif Paşa (1).

Ayrıca divanda Tesdis ve Taştirler de bulunmaktadır. Hızır Ağazâde Sa'îd Beyin üç ayrı kıt'ası taştir edilmiştir. Ayrıca yazıldıktan sonra üzeri

çizilerek iptal edilmiş iki tesdis yer almaktadır. Bu iki tesdis Divânhâne'de müsteşar olarak görev yapan İsmail Habâb'ın ölümü üzerine yazılan mersiyelerdir. Bunlardan başka divanın başındaki Kasâ'id bölümünde de altı taştir bulunuyor.

Divanda son olarak Kıta'ât bölümü yer alıyor. Bu bölümde altı kıt'a, dört tazmin, 93 Beyit ve Müfred ve üç mısra bulunmaktadır."[7]

3- Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn:

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ'nın İstanbul ordusu muhasebecisi bulunduğu sırada (1848-1852) tercüme ettiği bu eser Sultan Abdü'l-Mecid'e takdim edilmiştir. Eserin başında bu eserin tercüme olduğunu bildiren müellif, eser ve bu eseri tercüme etme nedeni hakkında şu bilgiyi veriyor:

"Ulemâ-i zî-fünûn-ı 'Arab'dan Muḥammed El-Necşî (Baḫşî ?) ve Aristraṭis nâm ḥekîmleriñ te'lîf-kerdesi bulunan kitâb[8] ile dîger bir risâle 'ilm-i mezbûrı ḥâvî ve fenn-i bayṭarîde fevâ'id ü menâfi'-i gûnâ-gûnı muḥtevî oldıġına mebnî bu 'abd-i kem-bıżâ'a ve bende-i mefḳûdu'l-istiṭâ'a der-sa'âdet ordu-yı hümâyûn muḥâsebecisi bulunan âlûde-i cürm ü ḫaṭâ Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ, vâdî-i fenn-i inşâ vü raḳam ve ṭarîḳ-i süḫan-perdâzî vü ḳalemde piyâde vü râcil oldıġını i'tirâf ile berâber mücerred bir eṣer-i 'âcizâne bıraḳmaḳ ümniyyesiyle kitâb ve risâle-i meẓkûreyi ba'de't-tercüme terkîb ü tertîb iderek "Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn" nâmıyla tesmiye vü tevsîm ve sâḥa-i 'afv u 'âṭıfete keşîde vü taḳdîm itmişdir."

Bu eserin devrinde çok tutulduğu birçok yazmasının olmasından anlaşılmaktadır. Biz bunlardan üç tanesini gördük ve inceledik ki şunlardır:

---

7. Tayyârzâde Atâ Divanı, Haz. Muhittin ELİAÇIK, Ankara 2005, s. 5-8.
8. Müellif Atâ, kitabının bu kısmında "şerh" başlığı ile şu dipnotu vermiştir: "İşbu kitâb fenn-i bayṭarîye dâ'ir muḳaddemâ elsine-i ecnebiyye üzere te'lîf ve tedvîn ile el-ḥâletü hâẕihî eyâdî-i nâsda mütedâvil ü ma'mûlün-bih olan kâffe-i kütübüñ me'ḫaẕ ve merci'-i mu'teberi oldıġı fârisân-ı 'Arab beyninde mütevâtir ü meşhûr olmaġla şerḥ virildi"

1- Tayyâr-zâde Aṭâ, Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn: Meclis Kütüphanesi, No: MT, 3177, 110 v.

2- Tayyâr-zâde Aṭâ, Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tıb., No: 57, 85 v.

3- Tayyâr-zâde Aṭâ, Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbî No: 1503, 59 v.[9]

Atların bakımı, hastalıkları vb. atlarla ilgili birçok konuda bilgi veren bu eser 54 babtan oluşmaktadır. Bu bablardaki konular aşağıdaki şekildedir:

"1- At hakkındaki hadisler.

2- Atlarda makbul vasıflar hakkında.

3- Atın dişleri ile bir yaşından 36 yaşına kadar yaşının bilinmesi hakkında.

4- Ahırların durumu; yem, su ve at koşturulurken dikkat olunacak hususlar hakkında.

5- At nallamanın usulü hakkında.

6- Atların ürkmesi hakkında.

7- Binek atının kötü huylarının terkettirilmesi hakkında.

8- Tayların talimi; döl için damızlık kısraktaki vasıflar ve kısır kısrakların tedavisi hakkında.

9- Atlardan kan alma hakkında.

10- Atlarda cünûn (delilik) illeti hakkında.

11- Atın kulağındaki hastalıklar hakkında.

12- Atın gözlerindeki hastalıklar hakkında.

---

9. Bu eser hakkında bir çalışma yapan Nihal ERK, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Kütüphanesi'nde eserin iki nüshası olduğunu belirtiyor: 1. Nüsha: No: 97, 139 sayfa, 22 adet resim var, istinsah tarihi 1274 (1857); 2. Nüsha: No: 22536, 19 resim mevcut, istinsah tarihi yok. Bkz. Nihal ERK, "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 498, 499.

13- Atlardaki sakağı hastalığı hakkında.

14- Atların burnundaki hastalıklar hakkında.

15- Atların ağzındaki hastalıklar hakkında.

16- Atların boğazındaki hastalıklar hakkında.

17- Atlardaki öksürme ve devaları hakkında.

18- Atların fesâd-ı dem'inden olan hastalıklar hakkında.

19- Atların vücudunda oluşan yaralar hakkında.

20- Atların kuyruklarındaki illetler hakkında.

21- Atların anüsündeki hastalıklar hakkında.

22- Atların penis ve testislerindeki hastalıklar hakkında.

23- Atların işeme hastalıkları hakkında.

24- Atların içinde olan hastalıklar hakkında.

25- Atlardaki yeller (sancılar) hakkında.

26- Sıtma hastalığı hakkında.

27- Sancılar hakkında.

28- Kasar illeti hakkında.

29- Megal denilen kabızlık hakkında.

30- Şedit denilen hastalık hakkında.

31- Hetin denilen hastalık hakkında.

32- Deye denilen hastalık hakkında.

33- Müsteskî denilen hastalık hakkında.

34- İhtilac hakkında.

35- Mâil-i Esfâr denilen hastalık hakkında.

36- Merhu'l-Yâbis denilen hastalık hakkında.

37- Sell denilen hastalık hakkında.

38- Zâ'idü'l-Hanâzır (Sıraca) denilen hastalık hakkında.

39- Çıbanlar hakkında.

40- Uyuz hakkında.

41- Atın ayaklarındaki hastalıklar hakkında.

42- Abraşın def'i ve atın vücuduna ben yapmak hakkında.

43- Miskin illeti hakkında.

44- Karha illeti hakkında.

45- Arn (Yaz yarası) hakkında.

46- Atın omuzunda ve ön bacaklarında olan hastalıklar hakkında.

47- Bacaklardaki kırık ve çıkıklar hakkında.

48- Vücutta dış sebeplere bağlı olan yaralar hakkında.

49- Ahırda karınca, sinek ve pire ile mücadele hakkında.

50- Hayvanı semirtmek ve hastalıklardan korumak için vücudu yağlandıracak ilaçlar.

51- İştah açmak için ilaçlar hakkında.

52- Çok yük taşıyıp yorulan hayvanların tedavisi hakkında.

53- Soğukta kalmış hayvanların tedavisi hakkında.

54- Hayvanın susuzluğa dayanması için alınacak tedbirler hakkında.[10]"

4- Tayyâr-zâde Mecmuası I:

Tayyâr-zâde Atâ'nın Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 81'de bulunan mecmuası şu özellikleri taşımaktadır:

Toplam 20 varaklık 81 numaralı müellif hattı mecmuanın kapağında şu bilgi vardır: "Ṭayyâr Paşa-zâde Aḥmed 'Aṭâ Beg'iñ ba'żı terâcim-i aḥvâl ve veḳâyi'-i târîḫiyye ve ba'żı şu'arâniñ terâcim ve âṡârı ḥaḳḳında mecmû'a ḳılıḳlu risâlesidir".

10. Nihal ERK, "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 495-511.

Bu risalede Râgıb Mehmed Paşa'nın ayrıntılı hayat hikayesi, âsârı, hayrâtı ve müberrâtı; müellifin babası babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin hayat hikayesi; Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesi, Sultan IV. Mustafa'nın cülûsu ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi; Sultan III. Selim'in na'şının defni; Sultan II. Mahmud'un tahta çıkışı; Kısteyn mevâcibi i'tâsını müteâkip padişah tarafından Alemdar Mustafa Paşa'ya kürk ihsânı; Sultan II. Mahmud'un Tayyâr-zâde Atâ'nın pederi Mehmed Tayyâr Efendi'ye olan ihsanı üzerine Mehmed Tayyâr Efendi'nin tanzîm eylediği manzûme. Bundan sonra küçük bir tezkire mahiyetinde 90 adet Türk ve İran şairinin çok kısa hayat hikayeleri, doğum ve ölüm tarihleri ve diğer bazı bilgiler şu başlıklar altında veriliyor:

Yavuz Sultân Selîm Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân; Nazîm Efendi, na't-gû; Beşiktâşî na't-gû İbni Neccâr Şeyh Rızâ Efendi; Şu'arâ-yı Osmâniyânın en efdal ve erîbi Urfalı Nâbî Efendi; Kemâl Paşa-zâde; Kâdî-asker Bâkî Efendi; Vak'a-nüvîs Sâmî Beg; Hâmî-i Âmidî; Zâtî Efendi; Nâ'ilî Efendi; Necâtî Beg; Antâkiyyeli Münîf Efendi; Râgıb Paşa; Nedîm Efendi; Nef'î Efendi; Fuzûlî-i Bağdâdî; Fehîm Efendi; Bosnavî Sâbit Efendi; Şeyhülislâm Bahâyî Efendi; Şeyhülislâm Çelebi-zâde Âsım Efendi; Şeyhülislâm İsmet Beg-zâde Ârif Hikmet Beg; Âkif Paşa; Kâdîasker Keçeci Sâlih Efendi-zâde İzzet Molla; Sultânu'l-vâsılîn Ḥażret-i Mevlânâ; Re'îsü'l-muhakkıkîn Şemsüddîn Tebrîzî; Ser-âmed-i ârifîn Nûruddîn Abdurrahmân Molla Câmî; Zübde-i muvahhidîn Şeyh Ferîdüddîn Attâr; Senedü'l-Ârifîn Şeyh Muslihuddîn Sa'dî-i Şîrâzî; Ser-nâme-i âşıkîn Hâce Muhammed Şemsüddîn Hâfız-ı Şîrâzî; Mevlânâ Celâlüddîn Muhammed bin El-mevlevî Sa'düddîn Es-Sıddîkî Ed-Devvânî; Hasan Firdevsî-i Tûsî-i Rezânî bin İshak bin Şeref Şâh; Pâdişâh-ı Horasân Sultân Hüseyin Baykara; Mevlânâ Şevket-i Buhârî; Mevlânâ İbrâhim Fazluddîn Hâkânî bin Alî Buhârî; Mevlânâ Örfî-i Şîrâzî; Mevlânâ Ömer bin El-Hayyâm Esterebâdî Dihistânî-i Fîrûzî; Mevlânâ Mîr Muhammed Alî Sâ'ib-i Tebrîzî; Hakîm Ebu'l-Mecd bin Âdem Senâyî-i Gaznevî; Hasan Kâşî; Reşîdüddîn Mehmed bin Abdu'l-Celîl El-Kâtib El-Hirevî; Hâce İsmetullâh Buhârî; Hakîm-i Âzerî; Hayâlî-i Buhârî; Tâlib-i Câcürmî; Emîr Husrev-i Dihlevî; Mevlânâ Fahrüddûn bin Evhadü'l-Müstevfâ Sebzvârî; Mevlânâ Âşık Hilâlî-i Horasânî; Mevlânâ Hilâlî-i Esterebâdî; Zahîr-i Fâryâbî; Mevlânâ Emîr Alî Şîr Nevâyî; Şeyh Ni-

zâmî-i Ebû Muhammed bin Yûsuf bin Mü'eyyed-i Gencevî; Şeyh Seyyid Kâsım-ı Envâr-ı Safiyyüddîn-i Tebrizî; Mevlânâ Yahyâ Sebîk-i Nişâburî; Kemâlüddîn İsmâ'îl-i Isfahânî; Cemâlüddîn Selmân-ı Sâvecî; Mevlânâ Kâdî-i Sincânî; Mevlânâ Nizâm-ı Esterebâdî; Hakîm Sûzenî-i Semerkandî; Lutfullâh-ı Nişâbûrî; Hakîm Nâsır-ı Husrev-i Isfahânî; Şeyh Mu'înî Cüveynî-i Endârî; Mevlânâ Hasan Selîmî-i Tûnî; Mevlânâ Emîr Şâhî-i Sebzvârî; Mevlânâ Muhammed Kâtibî-i Turşizî; Mevlânâ Şerefüddîn Alî Yezdî; Şeyh Muhammed Şerîf-i Magribî; Edîb Sâbir-i Buhârî; Şeyh Kemâl Gıyâs-ı Fârisî-i Şîrâzî; Mevlânâ Fahrüddîn Şeyh Âzerî; Şeyh İsmetullâh-ı Buhârî; Kâdî-zâde Şemsüddîn Ṭaylasî-i Ḫorasânî; Hâce Ubeyd-i Zâkânî-i Ḳazvînî; Mevlânâ Cevherî-i Zerger; Mevlânâ Hüseyin Kâdî Mîr Melîbidî; Mevlânâ Lutfî; Mevlânâ Hâce Mahmûd-ı Turşîzî; Seyyid Hüseyn-i Gaznevî; Mevlânâ Ümîdî-i Tahrânî; Tûtî-i Turşîzî; Mevlânâ Emîr-i A'zam Ahmed Es-Süheylî; Mevlânâ Hâtifî; Muzaffer Hirevî-i Hakvarâbî; Seyfüddîn-i Esferayânî; Mevlânâ Hasan-ı Erdişîr; Mevlânâ Şeyh-zâde Tâhir-i Buhârî; Abdurrezzâk-ı Isfahânî; Hâcû-yı Kirmânî; Katrân-ı Eclî-i Tirmizî; Seyyid Şirvânî; Şeyh İbrâhim Fahrüddîn bin Şehriyâr-ı Irâkî-i Hemedânî.

Mecmuanın son üç sayfasında da muhtelif şairlerden Farsça ve Türkçe bazı seçme beyitler alınmıştır.

5- Tayyâr-zâde Mecmuası II:

Tayyâr-zâde Atâ'nın Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 82'de bulunan mecmuası şu özellikleri taşımaktadır:

Toplam 12 varaklık 82 numaralı müellif hattı mecmuanın kapağında da şu bilgi vardır: "Ṭayyâr-zâde 'Aṭâ Beg'iñ ba'ż fıḳarât-ı târîḫiyyeyi ḥâvî olan risâlesidir".

Bu mecmuada müellif Tayyâr-zâde Atâ'nın kısaca kendi hayat hikayesi ve bulunduğu görevler; babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin ayrıntılı hayat hikayesi; padişah imamı Abdülkerim Efendi'nin hayat hikayesi; asâkir-i nizâmiyyenin teşkili hadisesi; III. Selim'in tahttan indirilmesi ve öldürülmesi hadisesinde çok büyük günahı ve hadiseye bizzat dahli olan Aykır İmam

hakkında bazı malumat; Sultan II. Mahmud'un Alemdar Mustafa Paşa'nın sadâretine dair bâb-ı âlîye gönderdikleri hatt-ı hümâyûnun sureti; Sultan III. Selim'in karakteri ve faziletleri üzerine bir fıkra; Silahdar Süleyman Paşa'nın hayat hikayesi; Alemdar Mustafa Paşa'nın hayat hikayesi; Alemdar Mustafa Paşa'nın Alâiye mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya yazdığı kaîmenin metni.

6- Gülşen-i Her Ḫıṣâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emsâl:

Bu eserin Tayyâr-zâde Mecmuası'ndan ayrı bir eser mi yoksa aynı eser mi olduğu konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Tayyâr-zâde Atâ Tarihi'nin üçüncü cildinin kapağında şu malumat bulunmaktadır: "Ṣadrü'l-vüzerâ Râġıb Meḥmed Paşa merḥûmuñ tertîbi olan "Mecmû'a-i Zîbâ", terceme-i ḥâl-i müşârün-ileyh 'ilâve ve tevsî' olunarak "Gülşen-i Her Ḫıṣâl ve Ravża-i Ḍurûb-ı Emsâl" nâmıyla tezyîn ve tehẓîb-i aḫlâḳı müstelzim olan mecelleniñ daḫi dördünci cilde ẕeylen beşinci olaraḳ çıḳarılması elṭâf-ı İlâhiyye'den müsted'âdır." Bu bilgiye göre "Tayyârzâde Mecmuası I" künyeli eserle bu eser aynıdır.

Beşinci cildin sonunda: "Bundan ṣoñra tertîb ü ṭab'ı mev'ûd olan "Gülşen-i Her Ḫıṣâl-i Ravża-i Ḍurûb-ı Emṣâl" nâm mecmû'anıñ daḫi bi-inâyetillâhi'l-Meliki'l-Mennân Medîne-i Münevvere'ye bi's-selâme vuṣûlden ṣoñra tebyîż ve der-sa'âdete tesyîl ile ṭab' u neşri elṭâf-ı İlâhiyye'den müsted'â oldıġını buracıḳda daḫi tekrâr ile 'arż-ı 'acz ü ibtihâl ve her ḥâldeki taḳṣîrâtımıñ 'afvını aṣḥâb-ı mürüvvet ü kemâlden niyâz eylerim." şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Eserin adında geçen "Durûb-ı Emsâl" kaydı bu eserde atasözlerinin de olması gerektiğini düşündürmektedir. Ancak her iki mecmuada da atasözleri ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Belki de, bu mecmualar henüz müsvedde halindedir ve atasözleri kısmı esere sonradan eklenecektir, şeklinde bir yorum da yapılabilir. Tayyâr-zâde Atâ'nın, tarihinin beşinci cildinin sonunda belirttiği gibi son görev yeri olan Medîne'de bu eser temize çekilecek ve İstanbul'a gönderilerek bastırılacaktır. Fakat bütün araştırmalarımıza rağmen bu eserin ne yazmasını ne de basılmış

şeklini bulabildik. Son olarak şunu söyleyebiliriz ki Atâ, bu eseri hazırlamış fakat tamamlayıp, temize çekip bastırmaya ömrü vefa etmemiştir.

7- Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîḥi's-Sulṭânî:

Başka hiçbir kaynakta belirtilmemesine rağmen İbnülemin, Tayyâr-zâde Atâ'nın böyle bir matbu eseri olduğunu şu cümlelerle belirtiyor. "On beş sahîfeden mürekkeb ve Sultan Abdülazîz'in medhine müteallik "Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîḥi's-Sulṭânî" nâmındaki kasidesi 1279'da tab' olunmuşdur."[11] Bütün araştırmalarımıza rağmen ne matbu ne de yazma olarak Tayyâr-zâde Atâ'ya ait böyle bir esere rastlayamadık.

11. İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Asır Türk Şairleri, C. I, İstanbul 1988, s. 127.

Atâ Târihi'nin Kaynakları:

Tayyâr-zâde Atâ, tarihini yazarken başvurduğu ve gözden geçirdiği kaynakları eserinde belirtmiştir. Birinci cildin başında (s. 5) ve üçüncü cildin sonunda (s. 324-329) "tevârîḫ, mecmû'a, mecelle ve cerîde" genel başlığı altında bu eserleri tek tek saymıştır.

Birinci cildin başında sayılanlar şunlardır:

"Tâcü't-Tevârîḫ, Ravżatü'l-Ebrâr, Üss-i Ẓafer, Peçevî, Selânikli, Ṣolaḳ-zâde Meḥmed Hemdemî Çelebi, Nişâncı Meḥmed Paşa, Feẕleke-i Kâtib Çelebi, Ṣaḥḥâflar Şeyḫi-zâde vaḳ'a-nüvîs Es'ad Efendi'niñ Teşrîfât-ı Ḳadîmesi, Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ ve ẕeylleri, Sefînetü'r-Rü'esâ ve ẕeyli, Devḥatü'l-Meşâyiḫ, Mevlânâ Na'îmâ, Râşid Efendi, Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'niñ Nev-Peydâ adlı târîḫçesi, Ḥasan Beg-zâde, 'Abdu'l-Ḥaḳ Efendi-zâde İrân sefîri Ḫayrullâh Efendi, Vaṣṣâf Târîḫleri ve sır kâtibi müverriḫ 'Abdî Paşa, Behcetü't-Ṭevârîḫ, Ḥadîḳatü'l-Cevâmi', Ḫarîṭa-i Ḳapudânân" gibi tevârîḫ, mecmû'a, mecelle ve cerîdeler".

Üçüncü cildin sonunda ise şu cümlelerle kaynaklarını tek tek belirtmiştir ki bu bilgilerin önemi kaynaklarda isimleri geçen buradaki bazı eserlerin bugün kayıp olması ve kütüphanelerde bulunamamasıdır:

"Târîḫ-i 'Âcizânemiñ Me'ḫaẕlarıyla Bi'l-münâsebe Düvel-i İslâmiyye ve Bi'l-ḫuṣûṣ Devlet-i 'Aliyye-i 'Oṣmâniyye Aḥvâlini Şâmil Olup Mütedâvil ü Müte'ârif Olan Kütüb-i Tevârîḫden Manẓûr-ı 'Âcizî Olanlarıñ Esâmîsini Mübeyyin Defterdir:

Ebi'l-'Abbâs Aḥmed İbni Yûsuf-ı Dımışḳî nâm fâżılıñ 'Arabî târîḫi.

Sipâhî-zâde Meḥmed Efendi'niñ "Evżaḥu'l-Mesâlik İlâ Ma'rifeti-hi'l-Buldân" nãm Türkî Târîḫi.

Kâtib Çelebi'niñ "Baḥriyye" nâm Târîḫçesi.

Ḫâce Sa'dü'd-dîn Efendi'niñ "Tâcü't-Tevârîḫ"i.

Şeyḫ Ḳâsım'ıñ "Tâcü't-Terâcim"i.

Peçevî İbrâhîm Efendi Târîḫi.

Selânikli Muṣṭafâ Efendi Târîḫi.

Meḥmed Ḫân-ı Râbi' 'aṣrı ricâlinden Ṣolaḳ-zâde Meḥmed Hemdemî Efendi Târîḫi.

Devlet-i 'aliyyede ṭıbâ'atıñ mûcidi olan mühtedî İbrâhîm Müteferri-ḳa'nıñ Latin lisânından tercüme itdigi "Seyyâḥ" nâm Târîḫi.

Kâtib Çelebi'niñ "Tuḥfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Biḥâr" nâm Târîḫi.

Lisân-ı Türkî-i ḳadîm ile Sulṭân 'Oṣmân ve Sulṭân Orḫân 'aṣrı vu-ḳû'âtını mübeyyin Oruç Beg Târîḫi.

Naẓmî-zâde-i Baġdâdî'niñ "Tîmûr-ı Gûrgân" Târîḫi.

Kâtib Çelebi Merḥûm'uñ "Taḳvîmü't-Tevârîḫ"i.

'Alî bin Şihâb-ı Hemedânî'niñ lisân-ı Fârisî'de on bâbı şâmil "Ẕaḫîre-tü'l-Me'mûl" nâmıyla mü'ellef olan târîḫini Baġdâd vâlîsi Dervîş Meḥmed Paşa emriyle 'ahd-i İbrâhîm Ḫânî ricâlinden Meḥmed bin Ḥüseyin Efendi nâm fâżılıñ tercüme iderek iki bâb daḫi 'ilâve ile "Tuḥfetü'l-Me'mûl" tesmi-ye itdigi târîḫ-i nefîsi.

Râşid Efendi Târîḫi.

'İzzî Süleymân Efendi Târîḫi.

Fındıḳlılı Târîḫi.

Ṣubḥî ve Sâmî Beg ve Şâkir Efendi Târîḫi.

Rûḥî Târîḫi.

'Oṣmân-zâde'niñ "Telḫîṣu'l-Ḥikem" nâm Târîḫi.

Kâtib Çelebi ve İbrâhim Müteferriḳa'nıñ "Cihân-Nümâ" nâm Târîḫi.

Hicretiñ on birinci senesinde Ebû Bekir bin Behrâm Dımışḳî'niñ "Kitâb-ı Aṭlas"ı on cilde bi't-tercüme mu'aḫḫaran bir cilde iḫtiṣâr olunan "Coġrafya-yı Kebîr" Târîḫi.

Mîrḫând'ıñ ḫâher-zâdesi Ḫandmîr'iñ "Ḥabîbü's-Siyer" nâm Târîḫi.

'Oṣmân-zâde Tâ'ib Efendi'niñ "Ḥadîḳatü'l-Mülûk" nâm Târîḫi.

Yine mûmâ-ileyhiñ ('Oṣmân-zâde Tâ'ib Efendi) "Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ" nâm Târîḫi.

'Aṣr-ı Süleymân Ḫânî'den Rüstem Paşa nâmına mü'ellef Emîrḫand'ıñ "Ravżatu'ṣ-Ṣafâ" nâm târîḫ-i kebîri tercümesi olan yedi cild "Ḥadîḳatü'l-'Ulyâ" Târîḫi.

İmâm Suyûṭî mü'ellefâtından olan "Ḥüsnü'l-Muḥâḍara fî Aḫbâri Mıṣr-ı Ḳâhire" nâm Târîḫ.

Menâḳıb-ı Ḥażret-i Mevlânâ.

Müstaḳîm-zâde Sa'dî Efendi'niñ "Devḥatü'l-Meşâyıḫ" nâm Târîḫçesi.

Süheylî'niñ "Dürretü'l-Yetîme fî Aḫbâri Mıṣri'l-Ḳadîme" nâm Târîḫi.

Celâl-zâde'niñ Mıṣır Târîḫi.

Mıṣır Târîḫ-i Cedîdi.

Şeyḫ-zâde Târîḫi.

Şeyḫu'l-islâm Ḳara Çelebi-zâde'niñ "Ravżatü'l-Ebrâr" nâm Târîḫ-i nefîsi.

Molla Câmî'niñ manẓûm Selîm-nâme'si.

Müşârün-ileyhiñ (Şeyḫu'l-islâm Ḳara Çelebi-zâde Abdülaziz) işbu târîḫe żeyli.

Yine müşârün-ileyhiñ (Şeyḫu'l-islâm Ḳara Çelebi-zâde Abdülaziz) Süleymânnâmesi, "Ravżatu'l-Aḥbâb".

Sâ'î Çelebi'niñ "Ravżatü's-Selâṭîn"i.

Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'niñ "Ravżatü's-Selâṭîn"i

Ḫâce Sa'dü'd-dîn Efendi'niñ "Selîm-nâme"si.

Naḳîbü'l-eşrâf Seyyid Meḥmed Rızâ Efendi'niñ "Seb'u's-Seyyâr fî Aḫbâri't-Tâtâr" nâm Târîḫi.

Na'îmâ'ya me'ḫaẕ olan Ḥasan Beg-zâde Târîḫi.

Mîralây Râşid Beg'iñ "Yemen ve Ṣan'â Târîḫi".

Belġırâd Târîḫi.

"Şecere-i Mülûk" nâm muḫtaṣar Târîḫ.

"Tuḥfetü'r-Rü'esâ" nâm Târîḫçe.

İdrîs-i Bitlîsî'niñ İrân ve Gürcistân seferlerine dâ'ir mecellesi.

Mevlânâ Ṭaşköprî-zâde'niñ "Şâḳayıḳ-ı Nu'mâniyye"si.

Bu "Şaḳâyıḳ"a Nev'î-zâde 'Aṭâyî'niñ Ẕeyli.

Muṛâd Ḫân-ı Râbi' 'aṣrından Cenâbî Muṣṭafâ Efendi'niñ mu'aḫḫaran Türkçe'ye tercüme olunan "'Aylemü'z-Ẓâḫir" nâm 'Arabî Târîḫi.

"Şaḳâyıḳ-ı Nu'mâniyye"ye ẕeyl olaraḳ 'ulemâ-yı meşhûreden Vâḥî-zâde Efendi mensûbâtından Edirneli Meḥmed Efendi nâm fâżılıñ "'Iḳdu'l-Manẓûm" nâm Târîḫi.

"Coġrafya-yı Kebîr" ṣâḥibiniñ ṭarz u ḳânûn-ı devlet-i 'aliyyeye dâ'ir "Fetḥu'r-Raḥmân" nâm Târîḫi.

Kâtib Çelebi'niñ 'Arabî "Feẕleke-i Târîḫ"i.

Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ 'aṣrı 'ulemâ-yı benâmından Ṭabîb Şifâyî Ṣa'bân Efendi'niñ "Ḳâlâ'idü'l-'Uḳbân" tercümesi olaraḳ "Feżâ'il-i Âl-i 'Oṣmân" nâm Târîḫi.

Sır kâtibi 'Abdî Paşa Târîḫi.

İmâm Süyûṭî'niñ ve Molla Şükrî'niñ "Selîmnâme"si.

Oġlu 'asâkir-i Mıṣriyye ḥisâbına me'mûr Molla Şihâbî'niñ manẓûm "Selîm-nâme"si.

"Fâkihetü'l-Ḫulefâ" nâm târîḫ.

Kâtib Çelebi'niñ "Ḳânûn-nâme"si.

Baġdâdî Naẓmî-zâdeniñ "Gülşen-i Ḫulefâ" nâm Târîḫi.

'Âlî (Gelibolulu) merḥûmuñ "Künhü'l-Aḫbâr" nâm Târîḫi.

Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'niñ Kırım ḫânlarına dâ'ir "Lübbü't-Tevârîḫ"i.

Endülüs Târîḫi Tercümesi.

Ṭabaḳât-ı Meşâyıḫ ve 'ulemâ-yı meẕâhib-i erba'aya dâ'ir Ḥaleb 'ulemâsından 'Ömer İbni Aḥmed Eş-Şinâ' nâm fâżıl-ı keşîrü't-te'lîfiñ "Maḥrek-i Himemü'l-Ḳâṣırîn" nâm Târîḫi.

Ḳoca Tevḳî'î ḥafîdi Aḥmed Efendi'niñ "Mir'ât-ı Kâ'inât" nâm Târîḫi.

Celâl-zâde'niñ "Mesâlik ü Memâlik" nâm Târîḫi.

Malḳoç Beg ḥafîdiniñ muḫtaṣar Târîḫi.

'Abdu'r-Rezzâḳ Semerḳandî'niñ "Maṭla'u's-Sa'deyn" nâm iki 'aṣrı muḥkî târîḫini Râġıb Paşa'nıñ tercümesi.

Ḫâce-i pâdişâhî Nev'î Efendi'niñ "Netâyicü'l-Fünûn" nâm Târîḫi.

Edirneli Meḥmed Efendi nâm fâżılıñ iki cild "Nuḫbetü't-Tevârîḫ"i.

Ḳoca Nişâncı Meḥmed Paşa'nıñ Târîḫi.

Müneccim-başı'nıñ üç cild 'Arabî târîḫiniñ şâ'ir Nedîm Efendi'niñ üç cild olaraḳ tercümesi.

'Âlî (Gelibolulu) merḥûmuñ Lala Muṣṭafâ Paşa ġazavâtını mübeyyin "Nuṣret-nâme" nâm Târîḫi.

Ḳonya'daki şehzâdegân muḥârebelerine dâ'ir 'Âlî (Gelibolulu) merḥûmuñ "Nevâdirü'l-Meḥârib" nâm Târîḫi.

Sulṭânu'l-muḥaḳḳıḳîn Beyżâvî merḥûmuñ Fârisî "Niẓâmü't-Tevârîḫ"i.

Ḥüseyin Efendi'niñ "Tenḳîḥu't-Tevârîḫ" nâm Hezâr-fen Târîḫi.

Ḳosṭanṭiniyye'ye dâ'ir Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'niñ "Heşt Bihişt" nâm Târîḫi.

Şeyḫ-zâde Sa'îd Efendi'niñ "Ḳurretü'l-Ebṣâr fî Netâyici't-Tevârîḫ Ve'l-Aḫbâr" ve "Nuḫbe-i Sa'dî" nâmıyla olan Târîḫi.

Ḳâmûs mütercimi vaḳ'a-nüvîs 'Ayıntâbî 'Âṣım Efendi ḫâceniñ iki cild Târîḫi.

Vaḳ'a-nüvîs re'îsü'l-küttâb Baġdâdî Vâṣıf Efendi'niñ iki cild Târîḫi.

Şânî-zâde merḥûmuñ dört cild Târîḫi.

Ṣaḥḥâflar Şeyḫi-zâde ḳâḍî-'asker vaḳ'a-nüvîs Es'ad Efendi'niñ vaḳ'a-i ḫayriyyeye dâ'ir "Üss-i Ẓafer" nâm Târîḫi.

Enderûndan müfîż vaḳ'a-nüvîs Nûrî Beg'iñ Târîḫi.

İbrâhîm Efendi-zâde Moralı Resmî Aḥmed Efendi'niñ "Ḫalîfetü'r-Rü'esâ" nâm Târîḫi.

Cevdet Paşa'nıñ ṭoḳuz cild târîḫ-i belîgi.

Müşârün-ileyh Es'ad Efendi'niñ Teşrîfât-ı Ḳadîme'yi mu'arrif muḫtaṣarca Târîḫçesi.

Muṣṭafâ Necîb Efendi'niñ Vaḳ'a-i Selîmiyye Târîḫi.

Ḥamîdiyye Târîḫi.

Rûm fetretine dâ'ir Mühtedî Meḥmed Efendi Târîḫçesi.

Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Râbi' 'aṣrından iki aylıḳ Târîḫçe.

Müstaḳil Baġdâd Târîḫi.

Ḥekîm-başı 'Abdu'l-Ḥaḳ Efendi-zâde İrân sefîri Ḫayrullah Efendi'niñ Târîḫi.

Târîḫ-i Ḳurûn-ı Vusṭâ.

Evrâḳ-ı Perîşân.

Fevzî Efendi'niñ "Ḫaber-i Ṣaḥîḥ" nâm Târîḫi.

Târîḫ-i Ḳadîm-i Mıṣrî-i 'Arabî.

Târîḫ-i Lârî.

Târîḫ-i Neşrî.

Târîḫ-i Selçûḳî.

Mevlânâ İdrîs'iñ Târîḫ-i nefîsi.

Seyyid 'Âşıḳ Naṭṭâ'î'niñ "Meş'aru'ş-Şu'arâ" nâm Teẕkiretü'ş-Şu'arâsı.

'Âşıḳ Paşa Teẕkiresi.

Riyâżî Çelebi'niñ Teẕkiretü'ş-Şu'arâ'sı.

Ḥasan Çelebi'niñ Teẕkiretü'ş-Şu'arâ'sı

Laṭîfî Çelebi'niñ Teẕkiretü'ş-Şu'arâ'sı.

Ḳâf-zâde Fâ'izî Çelebi'niñ "Zübdetü'l-Eş'âr"ı.

Enderûnî sır kâtibi Sehî Begefendi'niñ Teẕkiresi.

Enderûnî 'Ahdî Çelebi'niñ Teẕkiresi.

Faṭîn Efendi Teẕkiresi.

Teẕkire-i Devletşâh.

'Arabî Cenâbî Târîḫi Tercümesi.

Enderûnî Şeyḫu'l-islâm Mîrzâ Muṣṭafâ Efendi-zâde Sâlim Efendi Teẕkiresi.

Târîḫ-i İbni Ḫalekân.

Teberdârândan müverriḫ Na'îmâ Efendi-zâde Râmiz Efendi Teẕkiresi.

'Unvân-ı dîvânıñ mürettibi ve Ḳânûn-nâme mü'ellifi "Ṭabaḳâtü'l-Memâlik" nâm târîḫiñ mü'ellifi Ṭosyalı ḳâḍî Celâl-zâde Muṣṭafâ Çelebi'niñ manẓûm ve menşûr Tevârîḫi.

Ferîdûn Beg Mecmû'ası.

Na'îmâ Efendi Târîḫi.

Luṭfî Efendi Târîḫi.

Ḳaterina Târîḫi.

İtalya Târîḫi.

Bonaparṭa Târîḫi.

Ser-güẕeşt-i Bonaparṭa Târîḫi.

Ṣafed ḳâ'immaḳâmı sâbıḳ Girîdî Ḥüsnî Efendi'niñ 1269 senesi ẓuhûr iden Rusya muḥârebesine dâ'ir mücelledât-ı mütenevvi'ada münderic "Ṣâ'iḳa-i Ẓafer" nâm Târîḫi."

Ayrıca müellif, tarihini hazırlarken tereddüt ettiği konularda o sırada hayatta bulunan değer verdiği bazı kişilerden, devlet adamlarından, ilim

adamlarından ve kendisinin yetişemediği dönemleri bizzat yaşayarak görmüş olan yaşlı kimselerden ve akrabalarından büyük ölçüde faydalanmıştır. Özellikle beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden ve ömrünün büyük bir kısmını enderunda ve devlet hizmetinde geçirdiğinden sarayla içli dışlı olan babasının ifadeleri, bilgileri ve görüşleri müellif açısından özenle değerlendirilmiştir. Tayyâr-zâde Atâ bizzat fikirlerinden ve tecrübelerinden faydalandığı kişileri de şöyle sıralıyor:

Ser-'asker-i esbaḳ sır kâtibi ḫazîneli Muṣṭafâ Nûrî Paşa,

Mîve-i ter gümrükçüsü Muṣṭafâ Aġa-zâde ser-'asker-i esbaḳ kîlârlı Ḥacı Râşid Paşa,

Dördüncü ordu-yı hümâyûn müşîri şûrâ-yı devlet a'żâsından kîlârlı 'Abdu'l-Ḥalîm Paşa,

Şûrâ-yı devlet a'żâsından ḫazîneli Çerkes 'Abdî Paşa,

Ḳâ'im-maḳâm-ı rikâb-ı hümâyûn Rüşdî Paşa-zâde ḫazîneli Meḥmed Mu'ammer Paşa,

Kîlârlı 'Alî Rıżâ Paşa,

Çuḳadâr Aġa Boşnaḳ 'Oṣmân Aġa-zâde ḫazîneli Meḥmed Paşa,

Re'îsü'l-'ulemâ naḳîbü'l-eşrâf kîlârî Muṣṭafâ 'İzzet Efendi,

Yesârî-zâde 'İzzet Efendi-zâde rüsûmât re'îs-i ṣânîsi ḫazîneli Necîb Paşa,

'Ayıntâbî Ḫâce Es'ad Efendi-zâde sır kâtibi yamaġı seferlili Es-seyyid El-ḥâc Meḥmed Emîn Efendi,

Müellif Ṭayyâr Efendi'nin akrabasından Ḥacı 'Ârif-zâde,

Ḫâne-i ḫâṣṣadan muḫrec kîlârlı Es-seyyid Muṣṭafâ Hâşim Aġa,

Ḫâne-i ḫâṣṣadan muḫrec Rûşen Efendi-zâde Mısırlı Ḫâtem keṯḫudâsı ḫazîneli İbrâhîm Begefendi,

Ḫâṣ oṭa keṯḫudâsı ḫazîneli İsmâ'îl Efendi,

Ordu-yı hümâyûnlar ḳapu keṯḫudâsı Merkez-zâde kîlârlı Nûrî Beg,

Başḳapu ġulâmı 'Abdu'l-Fettâḥ Aġa,

Dârü's-sa'âdeden Muṣṭafâ Aġa,

Bâb-ı ser-'askerî ketebesinden seferlili câme-şûy başı şâ'ir Mihrî 'Abdu'l-Ḥalîm Beg,

Sulṭân ketḫudâsı Balṭacı Ḥacı Muṣṭafâ Efendi,

Ḫazîneli Dâye-zâde Melḥmed Beg,

Ḳozbekçi başı İbrâhîm Aġa-zâde kîlârî Ḥâfız Muṣṭafâ Nûrî Beg,

Necîb Paşa kâtibi Ṣıdḳî Efendi,

Ḥekîm başı Ḥacı 'Ârif Aġa.

Bunların yanında müellif kendi ifadesine göre uzun müddet bulunduğu sarây-ı hümâyunda gördüklerini, öğrendiklerini (meşhûdât ve ma'lûmâtını) iki ayrı defter halinde not etmiş, bu bilgileri yine kendi ifadesine göre tarafsız bir şekilde ve itirazdan salim olacak surette tarihine aktarmıştır.

Esere Yazılan Mensur ve Manzum Takrîzler:

Tayyâr-zâde Atâ'nın bu önemli eserine devrin ileri gelen din adamı, bilim adamı, devlet adamı, şeyh vb. kişiler tarafından takrîzler yazılmıştır ve tarihler (1291 yılını veren) düşürülmüştür ki birinci cildin başında yer alan manzum, mensur veya manzum-mensur karışık bu takrizlerin sayısı on beştir. Şu kişiler tarafından takrizler yazılmıştır:

Şeyhülislâm Hasan Fehmî Efendi, Abdurrahmân Sâmî Paşa, Meşhur Ahmed Cevdet Paşa, Dîvân-ı ahkâm-ı adliye reisi İrfân Paşa, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh Osmân Salâhüddîn Dede, Şûrâ-yı Devlet a'zâsından Rızâ Efendi, Filibe Mutasarrıfı Hasan Hakkı Efendi, Resmo Sancağı Mutasarrıfı Abdu'n-Nâfi' Efendi, Rumeli Beylerbeyi ve sâbık Filibe Mutasarrıfı Veys Paşa, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye a'zâsından Mektûbî-zâde İzzet Molla, Ma'âdîn-i Hümâyun Müdürü Sa'dullâh Efendi, Yemen Vilâyeti Defterdârı Hâlis Efendi, Ayıntâbî Hoca Es'ad Efendi-zâde Dâru'l-Mu'allimât Müdürü Emîn Efendi, Şûrâ-yı Devlet ketebesinden Muhsin Efendi, Müellif Atâ Efendi'nin oğlu Konya Vilâyeti Mektupçusu Nezîh Bey.

Bu takrizlerde:

"Genel olarak tarih biliminin önemi; Enderun'un önemi ve Osmanlı devlet idaresindeki yeri; Osmanlı devlet yönetiminde kullanılan ıstılahların devirler içinde yüklendiği anlamların değişmesi ve özellikle bazılarının Vak'a-i Hayriyye'den sonra unutulması ve başka anlamlar yüklenmesi; Enderûn-ı Hümâyûn'dan yetişen her konudaki meşhur şahısların hayat hikaye-

lerinin bu eserde bulunması; bu konuda çok ihtiyaç olmasına rağmen daha önce buna benzer bir eser yazılmadığı, bir süre önce yazılan Hafız Hızır İlyas'ın "Letâ'if-i Enderûn" veya "İlyas Efendi Mecmuası" adıyla anılan eserinin ise "ser-â-pâ güft ü şenîd ve bir cerîde-i tomâk u cirîd" olmasından ve "vukû'ât-ı 'âdiye-i ġayr-i müfîde ve ıstılâhât-ı nâ-şenîde" üzerine metrûk kalmasından dolayı önemsiz ve hatalarla dolu olduğu; kısaca Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Reisi İrfan Paşa'nın takrizinde belirttiği gibi: "Üdebâ-yı 'aṣrıñ ser-bülendi ya'nî Ṭayyâr Efendi-zâde, ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden sa'âdetlü Aḥmed 'Atâ Begefendi Ḥażretleri'niñ cem' u te'lîfine muvaffaḳ olduḳları "Târîḫ-i 'Aṭâ" nâm mecelle-i zîbâ, mekteb-i edeb-i eẕkiyâ-yı eslâf ve ġıbṭa-baḫş-ı üdebâ-yı aḫlâf olan enderûn-ı hümâyûnuñ evṣâf u eşkâl ve aḥvâl-i ḥaḳâyıḳ-iştimâlini şerḥ u îżâḥda 'adîmü'l-miṣâl bir eṣer-i rengîn-i bî-hemâl" olduğundan yazarının ve eserinin haklı olarak övülmesi; son olarak da Allah'ın bir lutfu ve işareti olarak tesâdüfen eserin tamamlandığı yıl olan 1291 senesinin ebced hesabıyla "Târîḫ-i 'Aṭâ" lafzına denk gelmesi" vs. konular üzerinde durulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

AKKUTAY, ÜLKER: Enderûn Mektebi, Ankara 1984.

Anonim Enderun Tarihi (Yazma): Taksim Atatürk Kitaplığı, No: MC. Yz. K 470.

Atâ (Tayyâr-zâde) Divanı: İzmir Milli Kütüphane, No: 1570, 144 v.; Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 360, 98 v.

Atâ (Tayyâr-zâde): Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḫuyûli'l-Mücâhidîn: Meclis Kütüphanesi, No: MT, 3177, 110 v.; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tıb., No: 57, 85 v.; Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbî No: 1503, 59 v.

BABİNGER, Franz: Osmanlı Tarih Yazarları ve ESERLERİ, Çev. Coşkun ÜÇOK, Ankara 2000, s. 397.

BAYKAL, İsmail H.: Enderun Mektebi Tarihi, İstanbul 1953.

Bursalı Mehmed Tâhir: Osmanlı Müellifleri, C. 3, İstanbul 1342, s. 108.

DEMİRCAN, Yasemin: "Atâ", Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. I, Ankara 2002, s. 512, 513.

ELİAÇIK, Muhittin (Haz.): Tayyârzâde Atâ Divanı, Ankara 2005.

ELİAÇIK, Muhittin: "Tayyârzâde Atâ'nın Mevleviliği Yorumlayışı", İlmî Araştırmalar, Sayı 24, İstanbul 2007, s. 43-56.

EMECEN, Feridun: "Hızır İlyas", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul 1998, s. 417.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet: Türk Şairleri, "Atâ" maddesi, İstanbul, Tarihsiz, S. 535-537.

ERK, Nihal: "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 495-511.

Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr): İstanbul 1271, s. 304, 305.

Hızır İlyas: Letâ'if-i Enderûn, İstanbul 1276.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: Son Asır Türk Şairleri, C. 1, İstanbul 1988, s. 124-127.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Atâ Bey, Tayyârzâde", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1991, s. 34-35.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Enderun", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

LEVEND, Agah Sırrı: Türk Edebiyatı Tarihi I, Ankara 1984, s. 175.

Mehmed Süreyyâ: Sicill-i 'Oṣmânî, C. 3, İstanbul 1311, s. 481, 482.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: "Enderun Mektebi", Türk Ansiklopedisi, C. 15, s. 193.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: "Enderûn-ı Hümâyun", Türk Ansiklopedisi, C. 15, s. 193-196.

TUMAN, Mehmet Nâil: Tuhfe-i Nâ'ilî, Bizim Büro Yayınları, C. 2, Ankara 2001, s. 683, 684.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Atâ" maddesi, C. I, İstanbul 1977, s. 208.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara 1988.

TAKRÎZÂT

[1] Ba'żı Ẕevât-ı Fiẖâmıñ Tenezzülen 'İnâyet Buyurduḳları Teḳârîż-i 'Âliyedir:

Ṣûrî vü Ma'nevî İḥtiyâz-ı Feżâ'il-i 'İlmiyye ve İmtiyâz-ı Meşîẖat-ı İslâmiyye ile Muḳtedâ-bih-i Fużalâ-yı Enâm Olan Devletlü, Semâḥatlü Ḥasan Fehmî Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

بسمه و بحمده و نصلى على نبيه وعلى آله وعترته اقول ان هذه
زبدة الديوان تحتوى على بيان نعوت كثير من الاعيان الذين تكملوا
فى دار السلطنت العلية باسنى النعوت والكمالات الاليهته فلله در
المراتب فى الحال حيث اوجز و اطنب فى المقال احسن الله سعيه
فى المآل واظله تحت ظلال الكمال
وانا المتمنى الى الشرع النبوى

Es-Seyyid Ḥasan Fehmî El-Aḳşehrî, Fî 21 Ẕi'l-ḥicce sene (12)91

Vükelâ-yı Fiẖâm-ı Devlet-i 'Aliyyeden Mecâlis-i 'Âliyeye Me'mûr ve 'İlm ü Faẓl u Kemâl ile Müsellem ü Meşhûr Devletlü 'Abdu'r-Raḥmân Sâmî Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

Âsiyâb-ı dehr-i nâ-pây-dâr, nev-be-nev enhâr-ı pey-â-pey-res-i ḥavâdişle devvâr ve ân-be-ân ṭaḥn-ı eczâ-yı mümkinât ve maḥv-ı mâ-ḥażar-ı

mevcûdât ile der-kârdır. Anıñ-çün tetâbu‘ iden mezâri‘-i ḳurûn u a‘ṣârda dem-be-dem ezhâr-ı eṭvâr-ı dîger ve eşmâr-ı taḥavvülât-ı âḫer nümûdâr olup, ‘arṣa-i fesîḥatü'l-enḥâ-yı rûzgârda ‘ale'l-istimrâr, bir özge bahâr-ı be-dî‘u'l-âṣâr bedîdâr ve evżâ‘-ı tebeddülât-ı kevn ü mekân, bî-ḥadd ü bî-şümâr olur. Çünki mizâc-ı her vaḳt ü hengâm, ber-muḳteżâ-yı taḳdîr-i Melik-i ‘Allâm, pençe-i istiḥâlât-ı ṭabî‘ata giriftâr ve şecere-i ṣaḥn-ı ṣaḥrâ-yı ‘âlem-i ṣimâr, aḫkâm-ı rengâ-reng ile mîve-dâr olur ve bu gerdişle berâber mütevâliyen ta‘ayyün-yâfte-i sâḥa-i hestî vü şuhûd olan ebnâ-yı her diyâr, taḫayyülât-ı evḳât-ı mütevâliyetü'ẕ-ẓuhûra nisbetle muḫtelifü'l-ârâ ve'l-efkâr olur.

Pes her hûşyâr, belki ârâyiş-i kisve-i âdemiyyetle mükerrem ü müzeyyen olan ṣıġâr u kibâr, "Fa‘tebirû yâ uli'l-ebṣâr" fermân-ı hidâyet-cereyân-ı Cenâb-ı Cebbâr'a gerden-dâde-i inḳıyâd olup, âṣâr-ı ezmine-i sâlife envârına [2] mürâca‘at ve bi't-tetebbu‘ ẓulemât-ı aġrâż-ı nefsâniyyeden ṣıyrılmaġa himmet ü ‘azîmet ṭarîḳiyle medde'd-dehr biḥâr-ı şu’ûnât-ı kevniyyeniñ nümâyiş-i eşkâl-i mütenevvi‘a ile temevvüc ü telâṭumına medd-i enẓâr-ı ‘ibret iderek kâr-zâr-ı istibṣârda ḥâ’iz-i ḳaṣabu's-sebḳ-i miżmâr-ı iştihâr olan merdân-ı meydân-ı ḥaḳ-cûyâna pey-revlik eylerse, resîde-i ḳuṣvâ-yı iḫtibâr olur.

İşte bu dürer-i esrâr-ı ġâmıżayı ebḥur-ı dühûr-ı mâżiye vuḳû‘âtından iḳtinâ idüp tanẓîm-i sübḥa-i teẕkâr iden nükte-senc-i ‘aṣr-ı ḥâżır Aḥmed ‘Aṭâ Begefendi'niñ nezd-i ‘ârifânelerine hezârân-hezâr cevher-i sitâyiş ü taḥsîn ve bî-‘add ü şümâr mürvârîd-i dürriyyü'l-leme‘ân-ı âferîn teḳaddümesiyle ma‘a'l-i‘tiẕâr, taḳrîż ü tebrîke ibtidâr olundı, Lillâhi derruhû. ‘Abdu'r-Raḥmân Sâmî. Fî 21 Cemâẓiye'l-evvel sene (12)91.

Kâffe-i ‘Ulûmda Faẓl u Kemâli Müsellem ve Âṣâr-ı Keşîresi Muḫterem Vükelâ-yı Fiḫâm-ı Devlet-i ‘Aliyyeden Ma‘ârif Neẓâret-i Celîlesine Sâye-resâ Olan Devletlü Aḥmed Cevdet Paşa Ḥażretleri'nin Taḳrîż-i ‘Âlîleridir:

Daḳîḳa-şinâsân-ı aḥvâl-i edvâr ‘indinde müstaġnî-i beyân u iḫtârdır ki, taḥavvül-i a‘ṣâr u a‘vâm ve tebeddül-i eṭvâr u eyyâm ile degil yalıñız aḥ-

vâl-i eşḫâṣ u aḳvâm, belki şîve vü edâ-yı elsine-i enâm bile teġayyür itmekdedir. Bir lisânıñ yüz sene evvelki ta'bîrâtı ile şimdiki ıṣṭılâḥâtı pîş-i naẓar-ı dikḳate alınsa, ne ḳadar taḥavvülâta uġramış oldıġı baṣar-ı baṣîrete rûşenâ vü 'ayân olur.

Vaḳtiyle çavuşluḳ devletçe ne ḳadar mu'tenâ bir 'unvân olup da çavuşlar içinde naṣıl ḥaysiyyetlü ẕâtlar bulundıġını bilmeyerek târîḫlerde çavuşlardan ba'żı düvel nezdine ilçi gönderildigini görenler, 'aṣrımızdaki de'âvî çavuşlarını pîş-i naẓara alur ve bu ṣınıfdan naṣıl sefîr gönderiliyormuş deyü ta'accüb ü ḥayretde ḳalur.

El-ḥâṣıl mürûr-ı zamân ile efrâd-ı insân gibi elfâẓ u ıṣṭılâḥât-ı lisân daḫi teġayyür ü teceddüd idüp gider. 'Ale'l-ḫuṣûṣ ta'bîrât-ı resmiyye, vuḳû'ât-ı cesîme ile vaż'-ı aṣlîsini bütün bütün degişdirüp başḳa başḳa ḳuvvetler ve meziyyetler peydâ ider.

İşte bu ḳabîlden olaraḳ Vaḳ'a-i Ḫayriyye'den ṣoñra Enderûn ve Bîrûn'ca zebân-zed olan ta'bîrât-ı resmiyye o ḳadar tebeddül itmişdir ki bu ta'bîrâtıñ vaż'-ı ḥaḳîḳîsi ve ṣuver-i [3] isti'mâliyyesi bilinmedikçe ol 'aṣrıñ veḳâyi'-i târîḫiyyesinden pek çoġı lâyıḳıyla añlaşılamaz ve ol vaḳti idrâk idenleriñ baḳiyyesi henüz zîver-i ṣaḥîfe-i ḥayât oldıġı cihetle şimdilik o miṣillü ta'bîrâtıñ ma'ânîsine ba'żı mertebe kesb-i vuḳûf olunabilür ise de anlarıñ daḫi arḳası alındıḳdan ṣoñra târîḫlerde münderic olan pek çoḳ elḳâb u 'unvânlarıñ taḥḳîḳi ḳâbil olamaz.

Binâ'en-'alâ-ẕâlik, muḳademâ enderûn-ı hümâyûnca mu'teber olan pek çoḳ elḳâb u 'unvânlarıñ şerḥ u îżâḥını kâfil ve enderûn-ı hümâyûndan muḫrec meşâhîriñ terâcim-i aḥvâlini şâmil olan işbu "Târîḫ-i 'Aṭâ", devlet-i 'aliyye târîḫini müṭâla'a idenlere göre bir 'ayn-ı baṣîret ve dûr-bîn-i ḥaḳîḳat olmaġla, mü'ellifine lisân-ı sitâyiş ile teşekkür olunur.

جعل الله سعيه مشكورا و هذاالاثرمبرورا منا الذكرالجميل
ومن الله الاجرالجزيل

Fî 25 Ẕi'l-ḳa'de sene 1291. Aḥmed Cevdet.

Vükelâ-yı Fiḫâm-ı Devlet-i ʻAliyye ve Maʻârif-mendân-ı ʻAṣr-ı ʻÂlî-i ʻAzîziyyeden Dîvân-ı Aḥkâm-ı ʻAdliye Cezâ Dâʼiresi Riyâsetine Zîb-efzâ Devletlü ʻİrfân Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i ʻÂlîleridir:

Ḥavâdiṣ-i rûzgâr ki şiddet-i cereyân-ı ġarâbet-iştimâlde müsâbaḳat-nümâ-yı süyûl-i faṣl-ı bahâr ve iḫtilâf-ı ṣuver ü eşkâlde revnaḳ-şiken-i selâsil-i emvâc-ı biḥârdır, giriftâr-ı girdâb-ı inḳılâbı ve dûçâr-ı mevc-i iżṭırâbı olan ebnâ-yı aʻṣârıñ naḳş-gîr-i ṣaḥâyif-i ḳuvve-i ḥâfıẓaları olsa bile ruvât u sâmiʻîniñ ʻadem-i ıṭṭırâd-ı ṭabâyiʻ u derecâtı ve ḳurûn-ı ezmineniñ teḳaddüm-i inḳırâżâtı esbâbıyla

كل علم ليس فى القرطاس ضاع

neşîdesi üzere mânend-i naḳş-ber-âb varṭa-i zevâl ü nisyândan selâmeti ʻadîmü'l-iḫtimâl ve âṣâr-ı ḳalemiyye ise vâreste-i ḫaṭar-ı iḫtilâldir.

Binâʼen-ʻaleyh, temâṣîl-i şuʼûnâtıñ merâyâ-yı ṣûret-rübâsı ve nîk ü bed-i vuḳûʻâtıñ miʻyâr-ı ṣıḥḥat-intimâsı fenn-i celîl-i târîḫ oldıġı ḳażâyâ-yı müsellemeden olmaġla, aṣḥâb-ı ḳalemiñ bıżâʻa-i maʻlûmâtı iżâʻa itmeyerek vaż'-ı gencîne-i ḥüsn-i kitâbet itmeleri, aḫlâfa terk-i yâdigâr-ı celîlü'l-iʻtibâr ve ilâ yevmi'l-ḳıyâm meḥâsin-i âṣâr ile ibḳâ-yı nâm u iştihâr itmekdir.

Şu ḥâlde müstaḥżarât-ı ʻilmiyyeyi bu fenn-i celîle ṣarf idenler erbâb-ı dânişiñ baḫtiyâr u ser-efrâzı ve aṣḥâb-ı [4] bînişiñ nîk-baḫt u mümtâzıdır. Bu cümle-i ʻâliyeden üdebâ-yı ʻaṣrıñ ser-bülendi yaʻnî Ṭayyâr Efendi-zâde, ecille-i ricâl-i devlet-i ʻaliyyeden saʻâdetlü Aḥmed ʻAṭâ Begefendi Ḥażretleri'niñ cemʻ u teʼlîfine muvaffaḳ olduḳları "Târîḫ-i ʻAṭâ" nâm mecelle-i zîbâ, mekteb-i edeb-i ezkiyâ-yı eslâf ve ġıbṭa-baḫş-ı üdebâ-yı aḫlâf olan enderûn-ı hümâyûnuñ evṣâf u eşkâl ve aḥvâl-i ḥaḳâyıḳ-iştimâlini şerḥ u îżâḥda ʻadîmü'l-miṣâl bir eṣer-i rengîn-i bî-hemâl oldıġından, her lafẓ-ı dilârâsına gülbâng-ı şâpâş u taḥsîn keşîde ve her noḳṭa-i güher-sîmâsına leʼâlî-i âferîn pâşîde olaraḳ tehzîz-i kilk-i tebrîk ü taḳrîże ibtidâr olundı. ʻAn Ramażân fî sene (12)91. ʻİrfân.

Yeñi Ḳapu Dergâh-ı Feyż-iktinâhında Merkez-ârâ-yı Dâ'ire-i İrşâd Şeyḫim Reşâdetlü Şeyḫ 'Oṣmân Ṣalâḥu'd-dîn Dede Efendi Ḥażretleri'niñ Berây-ı Taḳrîż Eṣer-i Ḳalem-i Mu'ciz-raḳamlarıdır:

Bismihî Sübḥâneḥu'l-Mu'în. Farîża-i taḥmîd ü temcîd-i Cenâb-ı Cihân-âferîn ve vecîbe-i teslîm ü taḥiyyat-ı Ḥażret-i bâ'iṣ-i tekvîn-i âsumân-ı zemîn, seyyidinâ Muḥammedü'l-Emîn ve vaẓîfe-i tarżiyye-i âl u aṣḥâb-ı güzîn ve sâ'ir ecille-i millet-i beyżâ ve küberâ-i dîn-i mübîn edâ vü îfâsıyla ser-levḥa-i maḳâle-i 'abd-i a'cez ü kemterîn ba'de't-tezyîn, vesâteṭ-i elsine-i ṣiḳât-ı ruvâtla mütelaḳḳıṭ-ı künûz-ı ḥâfıẓa-i erbâb-ı 'ilm ü ḥikmet ve aḳlâm-ı eyâdî-i tetebbu'-ı âṣâr-ı eslâfla naḳş-zed-i ṣaḥâyif-i Erjeng-i ḫayâl-i aṣḥâb-ı dâniş ü ma'rifet oldıġı ve 'ale't-tafṣîl müdevvenât-ı mu'tebere-i fenn-i celîl-i târîḫde pîrâye-baḫş-ı evrâḳ-ı istibânet ḳılındıġı üzere fenn-i bîhîn-i târîḫ, tâbi'a-i ezmine-i muḫtelife olan isti'dâdât-ı muḫtelife ve ṭabâyi' u emzice-i mütefâvitesi iḳtiżâsınca nev'-i beşeriñ aḥvâl-i gûnâ-gûn ve evzâ'-ı rengâ-reng-i çü-naḳş-ı bûḳâlemûnından veḳâyi'-i mâżiye ve me'âṣir-i güzeşte-i eslâfdan aḫlâfını muṭṭali'a ḳılup efrâd-ı nâsıñ telâfuḳ-ı umûr-ı ma'âşlarınca nice nice fevâyid-i cezîlelerini ve belki istikmâl-i kemâl-i ma'âdiyeleri menâfi'ini şâmil bir fenn-i celîlü'l-ḳadr olup, 'umûmen teġayyürât-ı vâḳı'a-i 'âlem, efrâd-ı 'âlemiñ ḥudûṣına ve ḥudûṣı daḫi 'adem-i beḳâ vü fenâsına delîl ü burhân oldıġı gibi ḫuṣûṣâ daḫi merdümek-i çeşm-i cihân u insân, 'ayn-ı 'âlem ü 'âlemiyân olan neş'et-i insâniyyeniñ min-ḥayṣü'ṭ-ṭabâyi' aḥvâl-i muḫtelife ve ve evżâ'-ı mütefâvitesine taḥṣîl-i [5] vuḳûf ve kesb-i ma'rifet ile min-ciheti'l-enmûzec ḥudûs u fenâ-yı 'âleme istidlâl ve istiḥṣâl-i 'ilm olunabilüp, ma'a-żâlik ol mir'ât-ı mücellâda cilve-ger-i żuhûr ve tâb-âver-i ṣudûr olan âṣâr-ı mütefâvite vü müteḳâbile anda żâhire vü mü'eṣṣire olan esmâ-i müteḳâbile-i İlâhiyyeniñ pertev-i âṣârı oldıġına intiḳâl velev li-ṭarîḳ-i ḥâṣıla ehl-i 'irfân ve żi'l-iż'ân içün taḥṣîl-i ma'rifet-i Ḫudâ-yı Müte'âl'e daḫi bir vesîle-i esîle bulunmuş, bu cihetle ol fenn-i 'âlîde tedvîn-i kütüb ve teclîd-i defâtire beẕl-i ḳanâṭîr-i muḳanṭara-i mesâ'î vü himem eyleyen aṣḥâb-ı ḥamiyyet ü ġayret, her lisânla memdûḥ u meşkûr bulunmuşlar.

Ol cümleden işbu ‘aṣr-ı hüner-perverde mütefennin olan üdebâ-yı kirâmdan edîb-i lebîb-i hüner-ver, necîb-i fâżıl-ı kâmil, câmi‘-i meḥâmid-i ḫaṣâ’il, sa‘âdetlü Aḥmed ‘Aṭâ Begefendi,

اسبغ الله تعالى فضائله ومعاليه وخفا بفيوضه القدسية ايامه ولياله

‘unfuvân-ı cüvânîde enderûn-ı hümâyûnda perverde ve nışf-ı sülûk olan ḫıdmet-i müstevcibetü'l-mekrümet-i mülûkânede terbiyyet-dîde

عناية ريعان الشباب قوية
لان لهاقرب الالهى بالنصر
فان رسول الله صلى الله عليه وسلم
برز بنفسه وخسر الثواب
لما اقبل الغيث حتى اصابه
وقال انه حديث عهد بربه
فهذا هوالنص الجلى الذى اتى
من الشرع بالغيث القريب من الرب

şi‘r-i celîli feḥvâ-yı şerîfince aḳvâ-yı ‘ahd-i şebâbetini ‘abeşe ṣarfdan viḳâye

الجهل موت ولكن ليس يعلمه الاالذى حييت بالعلم انفاسه

müfâdını tezekkür iderek evvel-i ‘ahd-i ḳavîsini taḥṣîl-i fünûn u ma‘ârife ṣarf eyleyüp, sâbıḳa-i ‘inâyet-i ezeliyye olan isti‘dâd u ḳâbiliyyeti ḥasebiyle ‘ulûm u fünûndan behre-mend aḳrânını mütesâbıḳ ve etrâbını mütefâ’iḳ bir edîb-i ercemend olması cihetiyle enderûn-ı hümâyûn-ı mülûkânece olan ma‘lûmâtına binâ’en ebnâ-i nev‘ine bir ḫıdmet-i cemîle ve bir yâdigâr-ı ḥasene olmaḳ üzere serîr-ârâ-yı emâret-i ‘uẓmâ ve pîrâye-baḫş-ı erîke-i ḫilâfet-i kübrâ olan selâṭîn-i mâżiye-i Âl-i ‘Oṣmân

طابت ثراهم عليهم الرحمة والرضوان

ḥażerâtınıñ aḥvâl-i ḫâṣṣa vü niẓâmât u ‘âdât ve me’âṣir-i vuḳû‘ât-ı enderûn-ı hümâyûn ve şevket-i sarâya dâ’ir ḫazîne-i ḫayâlinde iḳtinâ eyledigi nefâyis-i ferâ’idi rişte-i te’lîfe bi't-tanẓîm, raḥmet-i ezeliyye-i Raḥmâniyye'niñ

enẓâr-ı nâsa ibrâz u iẓhârına muvaffaḳ olmuş olup, ḫaṣîṣa-i seniyye-i insâniyyet olan inṣâf naẓarıyla nâẓır u nigerân bulunan hüner-âşinâyâna ve maḳâdir-şinâsâna celî vü 'ayân oldıġı üzere ta'bîrât-ı lâyıḳa vü taḳrîrât-ı râ'iḳa ve 'ibârât-ı faṣîḥa vü belîġa ile fâ'iḳa [6] ve "Kelâmından olur ma'lûm kişiniñ kendi miḳdârı" mıṣra'ı müfâdınca kemiyyet ü miḳdâr-ı faẕl u kemâl-i mü'ellifini beyânda vâfiye ve cümle-i muḥassenât-ı 'aṣr-ı nâdirü'l-emṣâlden şâyân-ı taḳdîr ü taḥsîn bir eṣer-i nefîs olmuş olmaġla,

فلله دره حيس كشف القناع عن وجه معارفه
وابرزها على منصته الاظهار الى انظار متعارفه

terânesiyle naġme-serâ-yı taḳdîr ü ṣenâ ve

بارك الله له واكمل فضائله وحصل مقاصده و آماله ووفقه لامثال ذلك
وهداه الى اقوم المناسك والمسالك

gülbângıyla bi-ḥasebi'l-mu'ârefe ve'l-maḥabbe vecîbe-i tebrîk ü tehniyet îfâ ve min-ġayri liyâḳatin taḳrîże ictirâ ḳılınmışdır. Fî 12 Ẕi'l-ḥicce sene (12)91. Ve ene 'abdü'l-efḳaru'l-aḥḳar Ṣalâḥu'd-dîn 'Oṣmân bin Nâṣır 'Abdu'l-Bâḳî Dede ḫâdim-i Mevlevî-ḫâne-i Bâb-ı Cedîd ġaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi ve li-cemî'i'l-mü'minîn.

Ḳudemâ-yı E'âẓım-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyyeden ve Şûrâ-yı Devlet A'żâ-yı Kirâmından 'Aṭûfetlü Rıżâ Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

'Ayn-ı i'tibâr u im'ân ile naẓar olunduḳça külliyyât u cüz'iyyâtından nice ḥikmet-i bâliġa rû-nümâ olan envâ'-ı şu'ûnı eslâfdan aḫlâfa naḳl u teblîġa vâsıṭa-i münferide bulunan mu'teberât-ı tevârîḫiñ ṣıḥḥat üzre taḥḳîḳ u te'lîfi ebnâ-yı nev'a ḫıdmet içün ḫayli emekler ṣarfına mütevaḳḳıf olmaġla, bu yolda iḫtimâl-i tekellüfât ile îfâ-yı nîk-nâm iden ẕevât-ı ma'ârif-perveriñ ilâ-nihâye fâ'iz-i ẕikr-i cemîl olduḳları muḥaḳḳaḳ olup, bu cümleden işbu mecelle-i maṭbû'a daḫi enderûn-ı hümâyûnca müfîdü'l-ıṭṭılâ' olan aḥvâl ü

eşkâl-i sâlifeyi tebyîn ü taṣvîrden ‘ibâret bir mecmû‘a-i ‘ibret-nümâ olaraḳ ‘ibârât-ı belîġânesi vaṣf u ṣenâdan mastaġnî oldıġı miṣillü, ma‘lûmât-ı mevṣûḳa üzerine żabṭ u tensîḳa bezl-i himmet buyuran ẓât-ı bî-hemtânıñ ḥüsn-i selîḳa ve meziyyet-i müsellemesi daḫi فانظروا بعدنا الى الاثار işrine ittibâ’en eṣerden [7] mü’eṣṣirine istidlâl ile ‘ayân olacaġı bedîhî iken sitâyiş ü medîḥasında benim gibi bir ‘âciz-i bî-biżâ‘at ḥadd-i nâ-şinâsâne iṭâle-i maḳâl itse bile ḥâ’iz-i istiṭâ‘at olamayacaġından ma‘raż-ı imtiṣâlde i‘tirâf-ı ḳuṣûr ile muḫtaṣarca ‘arż-ı tehniyet ü şükr-güẓârî olundı. Fî 12 Şevvâl sene (12)91. Rıżâ.

Ḳudemâ-yı Ecille-i Devlet-i ‘Aliyye ve Ma‘ârif-mendân-ı ‘Aṣriyyeden İşḳodralı Muṣṭafâ Paşa-zâde Filibe Mutaṣarrıfı Sa‘âdetlü Ḥasan Ḥaḳḳı Begefendi Ḥażretleri'nin Taḳrîż-i ‘Âlîleridir:

Şeref-i meziyyet ve derece-i evveliyyeti delâ’il-i nuṣûṣ-ı âṣâr-ı muḳaddese ile müṣbet olan fenn-i celîl-i târîḫde bâlâ-pervâz-ı evc-gâh-ı ‘irfânıñ cenâḥ-ı eymen ve e‘âẓım-ı ricâl-i devlet-i ‘aliyyeniñ aḳdem ü aḥseni Ṭayyâr-zâde Sa‘âdetlü Aḥmed ‘Aṭâ Begefendi Ḥażretleri'niñ bu ‘aṣr-ı ‘azîz-i ma‘ârif-temyîze yâdigâr bıraḳdıḳları mecelle-i celîle ve âṣâr-ı ḳalemiyye-i mu‘tebereleri ‘âdât ve veḳâyi‘-i enderûn-ı hümâyûnuñ istifâdesiyle şeref-yâb-ı nâ’iliyyet olan hem-‘aṣrlarımız ṭaraflarından vecîbe-i tebrîkiñ ve ḥasbe'l-imtiṣâl żabṭ-ı târîḫ ve şükrâne-i neşr ü ta‘mîmi ḫıdmetinde bulunmaḳ ve tezyîn-i ḫâtime-i belîġası buyurulmaḳ recâsıyla ‘arż u tesyârına ibtidâr olunan târîḫ-i nâçîz-i ‘âcizânemdir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

1 İşbu târîḫ-i ma‘ârif-pîrâ
Nüsḫa-i gerden-i cân olsa sezâ

2 Didi târîḫini Ḥaḳḳî büleġâ
"Eṣer-i pür-hüner-i Aḥmed ‘Aṭâ" (1291

Ḳaṣîde ve Tevârîḫ-i Dîgerdir

(Fâʻilâtün Fâʻilâtün Fâʻilâtün Fâʻilün)

1 Şâhbâz-ı evc-i ʻirfân ṭâʼir-i feyż-âşiyân
Zâde-i Ṭayyâr yaʻnî Ḥażret-i Mîr-i ʻAṭâ

2 Server-i ṣınf-ı ricâl ü faḫr-ı erkân-ı ʻiẓâm
Nükte-senc-i pür-hüner münşî-i bî-miṣl ü bahâ

[8]

3 Fâżıl-ı yektâ-yı devrândır ki işte faẕlına
Bir celî burhân olur bu nüsḫa-i muʻciz-edâ

4 Yazdı ḥâl-i enderûn-ı feyż-meşḥûnı tamâm
Oldı kilki ʻâdet-i evṣâfına ṣûret-nümâ

5 Enderûn aḥvâline maḫṣûṣ bir târîḫ hiç
Bir müverriḫ yazmadı böyle bi-vefḳ-i müddeʻâ

6 Âl-i ʻOṣmân'ıñ tevârîḫine bu Şeh-nâme'dir
Fevḳa'l-ʻâde raġbet-i şâhâneye el-ḥaḳ sezâ

7 Sâye-i şâhânede elyaḳ mükâfât-ı cezîl
Ẕâtına ḳaṭʻ-ı rütebde müntehâdır muḳteżâ

8 Ḥaḳḳiyâ şükrâne bir beyt-i muṣanna' söyledim
Kim tevârîḫi mü'ellif ismine oldı resâ

9 "Kenz-i bâb-ı enderûn mefṭûḥ kilk-i ḫâṣına" (1291)
"Naḳl-i pür-zer ḳayd ider bu ʻaṣra Târîḫ-i ʻAṭâ" (1291)

10 Oldı çün bu beytde seksen tevârîḫ iddiʻâ
Muḫtaṣarca ṭarzını taʻrîfe ḳıldım ictirâ

11 Beytimiñ ġayr-i mükerrerdir tevârîḫi bütün
Bunda düşmez ḳayd-ı şekk ü külfete fenn-âşinâ

12 Ḥüsn-i tertîb-i ḥurûfından vücûh oldı mezîd
Çünki evvel mıṣra'ı menḳûṭ ṣânîṣi dü-tâ

13 Mıṣra'-ı evvel ḥurûf-ı mu'cemî târîḫdir
Mıṣra'-ı ṣânîde dört târîḫ oldı rû-nümâ

14 Evveliñ âḥâd u 'aşrât u mi'ât-ı gevheri
Mıṣra'-ı ṣânîde eczâ-yı redîf ü mâ-'adâ

15 Mühmel ü mu'cem ḥurûf aḳsâmını tefrîḳ idüp
Ṣoñra oldı altı cüz'e mıṣra'-ı ṣânî cüdâ

16 Ḳaldı ancaḳ penc aḳsâm üzre erḳâm-ı redîf
[9] Çünki anda eyledi âḥâd-ı mu'cem iḫtifâ

17 Mıṣra'-ı evvel daḫi ṣânîdeki cüz'eyn ile
Vech-i meşrûḥ üzre yek-dîgerle ḳıldı iltiḳâ

18 Birbiriyle mezc ile aḳsâmı ḥasbe'l-ḳâ'ide
Eyledi tekṣîrini ber-vech-i cedvel iḳtiżâ

19 Yalıñız heştâd veche ḥaṣr-ı maṭlab eyledim
Dîgerânı olmadı maḥsûb-ı kilk-i i'tinâ

20 Ger ararsa var daḫi nice vücûh-ı sâ'ire
Ṭarden 'aksen naḳl-i yek-dîgerle erbâb-ı nühâ

21 Lafẓ-ı "Târîḫ-i 'Aṭâ" itdi vücûhı izdiyâd
Ḳıldı imdâd-ı mü'ellif ḫâmemi müşkil-güşâ

22 Çünki tertîb-i ḥurûfuñ külfeti ma'lûmıdır
Câ'iz-i ḥüsn-i ḳabûli olsa târîḫim revâ

23 Żabṭ-ı a'ṣâr-ı hümâyûn-ı 'azîze neyl ile
Her zamân zeylinde yazsun pâdişâhım çoḳ yaşa

(Ḥasan Ḥaḳḳı)

Ecille-i Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Fuḥûlîn-i 'Ulemâ-yı 'Aṣr-ı 'Âlî-i 'Azîziyyeden Resmo Sancaġı Mutaṣarrıf-ı Sâbıḳı Sa'âdetlü 'Abdü'n-Nâfi' Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

Millet-i beyżâ-yı İslâmiyyeniñ medâr-ı ḳuṭb-ı iftiḫârı olan devlet-i 'aliyye ادامهالله تعالى بالتأييدات السرمديه mebâdî-i neş'et ü bürûz-ı ma'delet-efrûzından berü saṭvet ü şevket-i ḳâhire vü 'âdilede 'ulviyyet-i ṣît ü menâḳıbıyla tenvîr-i âfâḳ-ı iştihâr itmiş oldıġı miṣillü devâ'ir-i 'âliye-i 'askeriyye ve mülkiyyesince müşâhid-i lüzûm u iḥtiyâc olduġı ḳavânîn ü niẓâmât ve âdâb u ilḥtişâmâtıñ daḫi her 'aṣırda bir ṣûret-i mümtâze vü fâ'iḳa üzere tertîb ittiḫâẓına ṣarf-ı yârâ vü ihtimâm iderek ḳaṣr-ı müşeyyed-i salṭanat-ı ebed-müddet ارم ذات العماد التى لم يخلق مثلها فى البلاد imtiyâz-ı ḥaḳîḳîsine maẓhariyetle ḳarnen-ba'de-ḳarnin

اسعدالملوك من بقى بالعدل ذكره
واستند اليه من يأتى بعده

يخلد اثر سعى مشكور
ويخلف للاخلاف بساط ملك معمور

لا يبلى اسمه بسموحيته
ولايتلى عن صحيفة الدهرالايات خصافته

[10] ṭarîḳa-i enîḳasını ḫalefen-'an-selef meslûk-i ḳıdem-i i'tiyâd u i'tibâr buyurmuşlardır.

Ve çünki inḳılâbât u taḥavvülât-ı zamâniyye bir 'aṣırda memdûḥ u meşkûr olan ḳavânîn u 'âdâtıñ 'aṣr-ı âḫerde ḥüsn-i zîbâyişine perde-keş-i ḫamûl olmaḳ umûr-ı ṭabî'iyyeden ve bu teḳallübâta ittibâ' mecârî-i umûr ve

esâlîb-i muḳteżiyât-ı żarûriyyeden olmasıyla devlet-i ʻaliyye-i ʻOṣmâniyye daḫi salṭanat-ı seniyyelerini îrâṣ-ı teṭarruḳ u herem ü fütûrdan iḥtimâ vü iḥtirâs ile esâs-ı ʻadîmü'l-indirâs-ı şerîʻat-ı ġarrâniñ ʻale'd-devâm muḥâfaẓa-i levâzım-ı teşyîd ü tarṣîniyle berâber ḳavânîn ü niẓâmât ve âdâb u muʻâmelâtıñ iltizâm-ı teceddüd ü tezyînâtında tecvîz-i te'ennî vü müsâhele buyurmayaraḳ yek-dîgerlerine mir'ât-ı iʻtibâr u istînâs ve mişkât-ı iḳtibâs olacaḳ nice aḥvâl ü eṭvâr tünd-bâd-ı gerdiş-i edvâr ile mütevârî-i ġubâr-ı aʻṣâr olmuşdur. Binâberîn egerçi muʻẓâmât-ı veḳâyiʻ-i sâlife ṣaḥâyif-i tevârîḫde meṣṭûr u münderic ve ʻuyûn-ı erbâb-ı müṭâlaʻa vü iʻtibâr, iḳtiṭâf-ı şükûfe ve eşmâr-ı nefîsesiyle ḳarîr ü mübtehic ise de salṭanat-ı seniyyeniñ noḳṭa-i devâ'ir-i ʻâliyesi olup beytü'ş-şeref-i selâṭîn-i ʻiẓâm olan dâ'ire-i enderûn-ı feyż-meşḥûn baʻżı âṣâr u aḫbâr-ı meşhûre vü merviyyesiyle müberhen ü müstedell oldıġı vechile âdâb u intiẓâmca mekteb- ḫavâḳîn ü ḳayaṣir bir burc-ı aʻẓam ve bu mekteb-i feyż-mekseb-i ʻâlî devâvîn ü âṣâr-ı münîfeleri zîb-i ṣaḥâyif olan nice nâm-dârân-ı erbâb-ı faż̈l u maʻârifiñ menşe'-i nümüvv u bürûzı oldıġı müsellem olmasıyla ol dâ'ire-i fâḫireniñ her ʻaṣrıñ mizâc u mişvârına göre vaḳit vaḳit ziyy ü hey'etini degişdirerek iktisâ itmiş oldıġı ḥulel-i zîbâ-yı uṣûl ü niẓâmât ki mülûk-ı âdâb olan âdâb-ı mülûkuñ eñ münteḫab u muʻtenâsı dimekdir. Her ne ḳadar taḥavvülât-ı emzice vü ṭabâyiʻ ezmân u duhûr ile biʻṭ-ṭabʻ mehcûr olaraḳ muʻâmelât-ı ḥâżırayı tevfîḳa ġayr-i ḳâbil ve her şeyde meşhûd-ı baṣâyir-i mefâḫir olan ışlâḥât u tensîḳât ile ekşerîsiniñ şu zamân-ı teraḳḳiyâtça meziyyet-i fâżılası zâ'il olsa da bu miṣillü ber-güzîde-i eṭvâr ḳurûn-ı müteḳâdimeye kesb-i şuʻûr ve ıṭṭılâʻıñ bir aralıḳ mehcûr-ı ḫavâṭır olaraḳ muḳteżiyât-ı zamâniyyeye evfaḳ görinerek baʻżı muḥassenâtıñ taḫaṭṭur u iḥyâsı veyâḫud muḳâyese vü müvâzene-i aḥvâl-i mâżiye ve ḥâliye vâdîlerinde icâle-i naẓar-ı ʻibret ü intibâh idilmesi gibi fevâ'id-i mühimmesi müsellem-i erbâb-ı [11] vuḳûf ve bu ise yalñız dâ'ire-i ʻâliye-i meẓkûreye muḫtaṣṣ u ʻâ'id olan esâlîb ü vuḳûʻât ve âdâb u niẓâmâtı câmiʻ olaraḳ ol mekteb-i ʻâlî-i dâniş-verândan tefeyyüż itmiş bir ẕât-ı maʻârif-simâtıñ nevk-i ḳalem-i himemâtından tereşşuḥ itmiş bir târîḫ-i mevṣûḳu'l-me'âliñ vücûdına mevḳûf oldıġı cihetle bu ümniyyeniñ ḥüsn-i teysîrine intiẓâr olunmaḳda idi. Bi-tevfîḳihî Taʻâlâ ʻaṣr-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîde sebḳat-gerân-ı ḥilye-i maʻârifiñ ḳıymet-şiken-i âṣâr-ı eslâf olan mü'ellefâtına lâḥiḳa-i fâyiḳa olaraḳ aʻẓam-ı ḳudemâ-yı ricâl-i devlet-i ʻaliy-

yeden sa'âdetlü Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḥażretleriniñ fevḳa-mâ-yentaẓır işbu eṣer-i mu'teberiñ cem' u telfîḳiyle cümleye taḥmîl-i minnet-i evfâ buyurmuş olduḳlarınıñ liḥâẓa-i iftiḫâr ile müşâhedesi mûcib-i taḥdîş ü şükrâniyyet-i 'aẓîme olmuşdur. Mîr-i müşârün-ileyh ḥażretleri firdevs-ma'âd Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣâliṣ ve Sulṭân 'Abdu'l-Ḥamîd Ḫân ve Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ ve Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Râbi' ḥażerâtıyla vâlid-i deryâ-meḥâmid ḥażret-i şehriyârî cennet-mekân Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri miṣillü beş pâdişâh-ı celîlü'l-ḳadriñ iḥtiyâẓ-ı şeref-i ḫıdemâtıyla enderûn-ı hümâyûndan taḳlîb-i elvâḥ-ı zindegânî itmiş olan Ṭayyâr Efendi merḥûmuñ ṣulb-i aṣâletinden ser-zede-i 'âlem-i şuḥûd olaraḳ من لم يشبه ابه فقد ظلم ser-çeşmesinden bi'l-iġtirâf ol mekteb-i 'âlî ve maḫrec-i efâżılıñ zülâl-i ṣâf-ı terbiyetinden istifâża-i ma'ârif ü kemâlât ile bu sâye-i 'uẓmâda kesb-i merâtib ü teraḳḳiyât iderek ḫaylüce ḫıdemât-ı cesîmede işbât-ı seciyye-i meḥâm-dânî vü istîcâb ile nefy-i aḳrân u etrâb buyurmuş olduḳlarından eyâdî-i a'ṣâra yâdigâr bıraḳdıḳları eṣer-i mebrûr u mezḳûr vuḳûf u ma'lûmât-ı tâmme üzerine ḳalem-i bedâyi'-raḳamlarından çekîde bir târîḫ-i nefîde vü ber-güzîde olmasıyla bi-ḥaḳḳın muntaẓır-ı ḳulûb-ı eṣer-perverân olan sebk ü siyâḳa evfaḳ ve taḳdîr ü mükâfâta eḥaḳḳ bir eṣer-i zîbâ ve ḥaḳîḳaten muḫteri'-i ḳarîḥa-i ḫâliṣa olan Târîḫ-i 'Aṭâ nâm u 'unvânına çesbân u aḫrâ olaraḳ لقلت بدا عن حجرته ذكا لله كتاب لوان الليل يرمى مثله medîḥası ḳılâde-i gerden-i taḳrîżâtı olsa sezâdır. 'Abdu'n-Nâfi' Mutaṣarrıf-ı Livâ-i Resmo sâbıḳ. Fî 15 Şevvâl, Sene: (12)91.

[12] Rûmili Beglerbegiligi Pâye-i Celîliyle Mübeccel Olan Ẕevât-ı Kirâmıñ Müteḥayyizân u Fużalâsından Üdebâ-yı Münşiyân-ı 'Aṣrıñ Mâ-bihi'l-İftiḫârı Filibe Mutaṣarrıf-ı Sâbıḳı Sa'âdetlü Veys Paşa Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

Süḫan-verân-ı nâdire-gûyân ve münşiyân-ı belâġat-'unvân-ı dehriñ bi-ḥaḳḳın bülend-pervâz-ı ma'ârif-perdâzı meşâhîr-i üdebâ-yı 'aṣrdan fünûn-ı şettâda mâlik-i meleke-i fevḳa'l-'âde Ṭayyâr Efendi-zâde Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḥażretleriniñ ṣemere-i ṭab'-ı deḳâyıḳ-neb'-i mâder-zâd ve maḥ-

ṣûl-i ḫâme-i revnaḳ-câme-i isti'dâd-ı Ḫudâ-dâdları cümle-i cemîlesinden olaraḳ mir'ât-ı cihân-nümâ-yı tekvînde cilve-ârâ olan işbu Târîḫ-i ḥaḳîḳat-ta'rîfleri ḥaḳḳâ ki ṭarz-ı merġûb-ı nevîn ve üslûb-ı maḳbûl-i bihînde bir eṣer-i cezîl ve yâdigâr-ı celîldir ki mi'yâr-ı i'tibâr-ı maḳâm-âşiyân ve mîzân-ı inṣâf-ı deḳâyıḳ-şinâsân-ı zamânca bir 'andelîb-i ḫoş-nevâ-yı gülistân-i nikât ki her naġmesi neġamât-ı hezâr hezâr-ı şîveye berâber ve bir bustân-ı 'ibret-nümâ-yı bî-naẓîr ü dil-güşâdır ki ezhâr u şükûfe-i rengâ-reng-i kelimât-ı 'anber-fâmından istişmâm olunan nefeḫât-ı ḥikmet-âyât, ḳıymet-şiken-i misk-i ezferdir. Ḥâṣılı bu mecelle-i celîleniñ her saṭrında nice dürer-i ġurer-i bî-miṣâl müstetir ve her kelimesinde envâ'-ı cevâhir-i zevâhir-i girân-bahâ-yı ma'rifet müstenîr olmasıyla müṭâla'ası mecma'-ı ma'ârif ü kernâlât ve mekseb-i âdâb u mu'âmelât-ı insâniyye olan sarây-ı hümâyûn-ı cenâb-ı ẓıllullâhîniñ uṣûl ü fürû'-ı meḥâsin-şümûline bi-tamâmihâ kesb-i ıṭṭılâ' ile enderûn-ı seniyye-i aṣdiḳâ-yı bendegân ve belki 'umûmen tebe'a ve zîr-destân-ı devlet-i ḳaviyy-i şevket-i 'aliyyeyi pür-neş'e vü sürûr ve ḥâ'iz-i gencîne-i mefḫaret ü ḥubûr ideceginde ḳaṭ'â iştibâh olmadıġından mîr-i müşârün-ileyh ḥażretleriniñ bu yolda daḫi serzede-i ẓuhûr olan himem-i celîle ve muvaffaḳiyyet-i celîlelerinden ṭolayı du'â-yı bi'l-ḫayr-ı 'âlîlerini zîver-i zebân-ı beyân iderim. Veysî.

Mevâlî-i 'İẓâm-ı Ma'ârif-ittisâmdan ve Dîvân-ı Aḥkâm-ı 'Adliye A'ża-yı Kirâmından Evḳâf-ı Hümâyûn Müfettişi Mektûbî-zâde Fażîletlü 'İzzet Mollâ Efendi Ḥażretleri'niñ Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

Ḥâdiṣât-ı eslâfı aḫlâfa ḥikâye ve ḥaḳâyıḳ-ı vaḳû'âtı sû'-i ḥıfẓdan viḳâyeye âlet-i [13] müstaḳille olan fenn-i celîl-i târîḫe ṣarf-ı himmet buyuran ẓevât-ı sütûde-simâtıñ âṣâr-ı celîletü'l-i'tibârları elsine-i medâyiḥde deverân ve zülâl-i evṣâf-ı himem-kârîleri fevvârât-ı ḥıyâż-ı ḳulûbdan feverân itmekde olacaġı bî-reyb ü gümândır. Salṭanat-ı mu'aẓẓama-i 'Oṣmâniyye'de raḳam-zede-i ḫâme-i müverriḫîn olan müdevvenâtıñ ba'żılarına bi'l-münâsebe enderûn-ı şâhâne-i füyûżât-âşiyâne veḳâyi'-i aḥvâlinden birer nebẓe baḥs

u beyâna ta'arruż olunmuş ve yaḳın vaḳitde "Leṭâ'if-i Enderûn" nâmıyla bir eṣer daḫi ḳaleme alınmış ise de bunlar kâfil-i ifâde-i merâm ve dâ'ire-i ṣadedde ḳâbil-i kelâm olamayup bu bâbda elde bir yâdigâr bulunamaması bâ'iṣ-i esef olmamaḳ mümkin degil idi. Aṣdiḳâ-yı ḳudemâ-yı ricâl-i devlet-i 'aliyye ve ma'ârif-pîrâ-yı erkân-ı salṭanat-ı seniyyeden bunca zamân enderûn u bîrûnda bi'l-istiḳâme îfâ-yı veẓâ'if-i me'mûriyyetle mümtâz ve evc-i a'lâ-yı hünerde bâlâ-pervâz olan Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḥażretleri nice fevâ'id ü ma'lûmât-ı nâdireyi mütekeffil bir mecelle-i celîle tedvîn ü tanẓîm ve "Târîḫ-i 'Aṭâ" nâmıyla ta'yîn ü tevsîm iderek eyâdî-i erbâb-ı dânişe bir ber-güẓâr-ı leṭâfet-şi'âr i'ṭâsına beẕl-i naḳdîne-i iḳtidâr buyurmuşlardır. Li-nâmıḳıhî:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Feyż-i Mevlâ'dır eger inṣâf olunsa bî-riyâ
Bi'l-bedâhe oldı sâniḥ ḳalbe bâ-luṭf-ı Ḫudâ

2 Kilk-i ḳudret 'İzzetâ naḳş itdi levḥ-i ṭab'ıma
"Ḫatmına târîḫ çıḳdı lafẓ-ı "Târîḫ-i 'Aṭâ" (1291)

İşbu eṣer-i mu'teber kendülerine lisân-ı ehl-i 'aṣrdan tehniye ve tebrîk ve du'â-yı selâmet-i dâreyn vecîbesi daḫi bu vaẓîfeye teşrîk olunur. Fî 17 Ramazân, Sene: (12)91. Müfettiş-i evḳâf-ı hümâyûn Mektûbî-zâde 'İzzet.

Müteḥayyizân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı 'Aṣr-ı 'Azîz-i 'Âlîden Ma'âdin-i Hümâyûn Müdîri Sa'âdetlü Sa'dullâh Begefendi'niñ Taḳrîż-i Sâlimü't-Ta'rîż-i Belîġâneleridir:

Nevâdî-i ḳırân u ḳurûn ve 'avâdî-i ezmân-ı gûnâ-gûn-ı aḫlâfa 'ibret-nümûn ve mu'ẓâmât-ı [14] veḳâyi-i sâlife-i enderûn, tevârîḫ-i 'Oṣmâniyye'den bir şu'be-i deḳâyıḳ-meşḥûndur. Egerçi seyyârân-ı feyfâ-yı ḥaḳâyıḳ-ı

fenn-i târîḫ bir miḳdâr ol vâdîde daḫi tek ü tâz ve ṭayerân-ı ḥadâ'iḳ-i şeh-nâme-i ma'rifet-şemârîḫ maḳâm u münâsebeti geldikçe naġme-perdâz olmuşlar ise de taḥḳîḳ-i ḥabâyâya kâfî olmadıġı mişillü İlyâs Efendi Mecmû'ası daḫi ser-â-pâ güft ü şenîd ve bir cerîde-i ṭomâḳ u cirîd olmaġla şenşene-i şân u şükûh ile bir şehristân-ı şöhret ü şevket ve deydene-i debdebe-i devr-i fütûḥ ile debistân-ı edeb ü ma'rifet olan sarây-ı hümâyûn-ı pâdişâhîniñ aḥvâl ü âṣârını câmi' bir te'lîf-i maḫṣûṣ-ı laṭîfiñ yâdigâr-ı kütüb-ḫâne-i 'irfân ḳılınması ârzû-dâşte-i herâhil-i dâniş iken erbâb-ı naẓm u neşriñ ser-bülendi ve aṣḥâb-ı hüner ü ma'ârifiñ hûş-mendi, ḳudemâ-yı ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḥażretleri evâ'il-i ḥâllerinde peder-i vâlâ-güherleri işrince enderûn-ı hümâyûnda perveriş-yâfte-i 'izz ü kemâl olduḳlarından bi'ẕ-ẕât meşhûd-ı çeşm-i şuhûdı ve kâbiren-'an-kâbir 'an'ane-i ekâbir ile naḳş-tırâz-ı levḥa-i ḫâṭır-ı ẓarâfet-nümûdı bulunan veḳâyi'i işbu mecelleye derc ü imlâ ve ḥaḳḳâ ki naḳdîne-i müstaḥżarât-ı belâġat-ġâyâtını iḫvân u 'ârifâna bezl ü ihdâ buyurmuşlardır. Lillâhi derruhû.

مورخه الاديب حيث تفرد وعلى فن البلاغة تغرد

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Ḫâme ez-minḳâr-ı bülbül kâġıd ez-evrâḳ-ı gül
Bâd Târîḫ-i 'Aṭâ-râ mevc-i bûy-ı gül midâd

Şevvâl 15, Sene: (12)91. Müdîr-i Ma'âdin Sa'dullâh.

Mu'teberân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı Bendegân-ı Salṭanat-ı Seniyyeden Evḳâf-ı Hümâyûn Mektûbcısı Sâbıḳ ve Yemen Vilâyeti Defter-dârı Ḥâlâ Sa'âdetlü Ḫâliṣ Efendi'niñ Evvel-be-Evvel Muḫteri'-i Ṭab'-ı Ẓarîfâneleri olan Târîḫ ve Taḳrîż-i 'Âlîleridir:

Sâḥa-i fenn-i celîl-i ḳaṣaṣ u aḫbârıñ ḥâ'iz-i ḳasabu's-sebḳ-i feṣâḥati ve bâḥa-i 'ilm-i [15] târîḫ-i ma'ârif-şemârîḫiñ fâ'iz-i dest-mâye-i belâġatı olan erbâb-ı beṣâ'ir-i rûşen-żamâ'ire bâhir oldıġı üzere fenn-i târîḫiñ uṣûl-i me-

vżû'âtı ve menâfi' u ġâyâtı nîk ü bed-i aḥvâl-i milel ü düvel-i sâbıḳadan ümem-i lâḥıḳaya istifâde-i 'ibret ve añа göre te'sîs-bünyân-ı siyâset ü 'adâletdir. Binâ'en-'alâ-ẓâlik kevkeb-i kevkebe-i devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-duhûruñ ibtidâ-yı ẓuhûr-ı müstelzimü's-sürûrından berü vâsıṭa-i bâsıṭa-i nâdire-perdâzî-i veḳâyi'nüvîsân-ı eslâf ile yâdigâr-ı aḫlâf olan vuḳû'ât-ı 'aṣriyye ve 'avârıż-ı mülkiyye "Geçmiş zamân olur ki ḫayâli cihân deger" neşîde-i meşhûrınca 'aṣrımız içün her bir naẓarda biñ 'ibret irâ'e ider bir âyîne-i ḥikmet-nümâ oldıġı gibi menşe'-i dûdmân-ı selâṭîn-i 'iẓâm ve perveriş-âmûz-ı vüzerâ vü 'ulemâ vü üdebâ-yı benâm olan sarây-ı hümâyûn-ı feyż-meşḥûn-ı mülûkâne ḥaḳîḳaten maġbûṭ-ı encümen-i 'âlem ve maḥsûd-ı mülûk-ı 'Arab u 'Acem oldıġı ve ḳânûn-ı ḳadîm ü de'b-i müstedîmi teslîm-kerde-i ḥukemâ vü 'ulemâ olaraḳ veḳâyi'-i 'aṣriyyesi "taḳdîmü'l-ehem 'ale'l-mühim" ḳâ'idesince zîbâyiş-i ser-nâme-i tevârîḫ-i devlet olmaġa şâyân bir keyfiyyet bulundıġı ḥâlde naṣılsa bu emr-i ehemmiñ merḥûm İlyâs Efendi miṣillü ba'żı zevâtıñ taḥrîr eyledikleri vuḳû'ât-ı 'âdiye ġayr-i müfîde ve ışṭılâḥât-ı nâ-şenîde üzerine metrûk ḳalması müstevcib-i esef ü keder ve erbâb-ı himmetden bir ṣâḥib-i ġayretiñ ẓuhûrı muntaẓır iken fe-lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne ẓıll-i ẓalîl-i ṭûbâ-'adîl-i salṭanatda rehîn-i emn ü emân ve envâ'-ı fünûn u 'ulûm ile müktesib-i 'ilm ü 'irfân oldıġımız veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız Sulṭân 'Abdu'l-'Azîz Ḫân efendimiz ḥażretleriniñ 'aṣr-ı 'azîz-i ḫudâygâneleri ricâl-i bâhirü'l-ibcâlinden ve çerâġân-ı enderûn-ı hümâyûndan Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḥażretleri bu bâbda teşmîr-i sâḳ-ı i'tinâ birle ḥilye-i ṣıḥḥat ve çigûnegî-i ḥaḳîḳatinden bî-behre oldıġımız işbu sarây-ı hümâyûn târîḫini pîrâye-i silk-i te'lîf ve mürûr-ı eyyâm ile şikeste-târ olmaġa mâ'il olan vuḳû'ât-ı nâ-şinîde-i mâżiyyeyi ḫüsn-i taṣnîfe himmet ve bu cihetle hüner-âzmâyân-ı zamâna taḥmîl-i bâr-ı minnet eyledi. El-ḥaḳ ki 'ibârât ve ḥikâyât-ı münderice-i ṣaḥîḥâne vü faṣîḥânesi mutażammın-ı envâ'-ı 'ibret-nümâ ve ḳaṣaṣ u fıḳarât-ı mündemice-i belîġânesi ḥayret-efzâ-yı uli'nnühâ oldıġından mü'ellif-i müşârün-ileyh ḥażretleriniñ şu muvaffaḳiyyet-i memdûḥa ve himmet-i meşkûresini 'ilm ü 'irfânıñ ḳadr-i celîlini 'ârif olan erbâb-ı ma'ârifle berâber tebrîk ü tehniyete mübâderet ve bi-ḥasebi't-teṣâdüf ḫüsn-i itmâmına ibtidâ bu 'âcize sünûḥ iden "Târîḫ-i 'Aṭâ" terkîbiniñ târîḫ vâḳi' olması cihetiyle,

[16]

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Ḥażret-i Aḥmed 'Aṭâ Beg maḥż-ı luṭf-ı Ḥaḳḳ ile
İtdi bu târîḫi ihdâ bezm-i 'irfâna sezâ

2 Nâm-ı nâmîsiyle yâd olmaḳ içün Ḫâliṣ didim
"Ḥüsn-i itmâmında bu târîḫe "Târîḫ-i 'Aṭâ" (1291)

ḳıṭ'asınıñ daḫi min-ġayr-i istiṭâ'at 'arż u taḳdîmine mücâseret olundı. Receb, Sene fî (12(91). Mektûbî-i evḳâf-ı esbaḳ Ḫâliṣ.

Ḳudemâ-yı Erkân-ı Enderûn-ı Hümâyûndan Sır Kâtibi Yamaġı ve El-ḥâletü Hâẕihî Dâru'l-Mu'allimât Müdîri 'Ayıntâbî Merḥûm Ḫâce Es'ad Efendi-zâde 'İzzetlü El-Ḥâc Emîn Efendi'niñ Târîḫ-i Maḳlûb-ı Maḳbûlleridir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Bir eṣerdir lafẓ u ma'nâsı laṭîf ü müstetâb
Neṣr ü naẓmı da anıñ baḥr üzre gevherden ḥabâb

2 Ey Emîn maḳlûb târîḫiñ ḥisâbı vechile
"Oldı "Ḫayrât-ı 'Aṭâ" târîḫ-i itmâm-ı kitâb" (1291)

Fî 24, Sene: (12)91. El-Ḥâc Meḥmed Emîn 'Ayıntâbî-zâde.

Üsküdâr'da 'İnâdiyye Maḥallesi'nde Kâ'in Bandırma Ḫânḳâh-ı Şerîfesi Post-nişîni Cennet-mekân Selâmet Efendi-zâde Reşâdetlü Faḫru'd-dîn Efendi Ḥażretleriniñ Maḫdûm-ı Mürşidâneleri Şûrâ-yı Devlet Ketebesi Müteḥayyizânından Necâbetlü Muḥsin Efendi Oġlumuzuñ Taḳrîż-i Müstelzimü't-Taḥsînleridir:

Daḳîḳa-sencân-ı münderecât-ı resâ'il-i ḥavâdiṣ-i edvâr u a'ṣâr ve müte-

tebbi'ân-ı cerâyid-i [17] aḥvâl-i ezmân u rûzgâr olanlarca umûr-ı ḫafiyyeden degildir ki bu ṣaḥn-ı 'iber-gâh-ı 'âlem ibtidâ-i âferîniş-i Âdem'den bu deme gelince ser-zede-i meydân-ı ẓuhûr olan taḳallübât-ı vuḳû'ât-ı eyyâm ve taḥavvülât-ı esâlîb ü ḳavâ'id-i aḳvâmıñ âṣâr-ı ḥikmet-medârıyla uġramış oldıġı tebeddülât, ḥaḳîḳaten dâḫil-i dâ'ire-i vuḳûf u ma'lûmât olmaġa şâyândır. Çünki bu meydân-ı imtiḥân-ı bî-ḳarârda ictimâ' iden insânıñ aḥvâl ü gerdişleri taḫmîn ü taṣavvura göre bîrûn-ı iḥâṭa-i 'uḳûl olup vuḳû'âtıñ birazları ḫayâlât-ı lâ'ib-i efkâr ve ba'żıları mu'tâd-ı tel'âbe-i rûzgâr oldıġı ḥâlde bu lu'bet-gâhda tek ü pû idenleriñ bir gürûhı ẓirve-i evc-i kemâle vâṣıl ve bir ṣınıfı ḫażîż-i ḫâk-i mezelletde sâfil olmaḳ żerî'asıyla bu teḳallüb-gâh-ı pür-intibâhıñ 'arż eyledigi melâ'ib-i bâz-gûneden rû-nümâ olan lehviyyâta baṣar-ı baṣîretle diḳḳat ve ḫayretle mülâḥaẓaya raġbet buyurılınca irâ'e-i 'acâyibât ile mâhiyyet-i şu'ûnda müteḥayyir bıraḳır bir nice ḥâlât-ı ḥâyire rû-nümâ-yı merâyâyı 'ibret olur. İşte bu ḳażâyâ-yı ḥikmet-peymâya vuḳûf, ezmine-i sâbıḳa ve ḳurûn-ı sâlifede ẓuhûra gelen veḳâyi'-i mühimmeye ıṭṭılâ'a ve bu da fenn-i celîl-i târiḫiñ tetebbu'ına muḥtâc u mevḳûf idügine vâḳıf ve el-ḥaḳ dürer-i ġurer-i kemâlât-ı âdâb-ı insâniyyeniñ maḫreci olan enderûn-ı hümâyûnuñ biḥâr-ı esâlîbinden müstaḫrec olan dürer-i ma'lûmâtdan ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Ṭayyâr-zâde sa'âdetlü Aḥmed 'Aṭâ Begefendi ḫażretleri devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeniñ mânend-i âfitâb-ı âlem-ârâ cânib-i nehr-i Ceyḥûn'dan ṭulû' ile cihânı şeref-i livâ-yı salṭanat u 'adâletiyle zînet-sâz u rûşenâ buyurdıġı zamândan berü enderûn-ı hümâyûnca vaż' u îrâd buyurılan kâffe-i ḳavânîn ve 'âdât-ı ḥikmet-ġâyâtı ḫaşviyyât u ḫurâfâtdan ve ṭaraf-dârlıḳ sehv ü ġarażından berî olaraḳ taṣrîḥ u ta'rîf ve ol mekteb-i fezâ'il-meksebden ẓuhûr iden bunca nâm-dârânı ḥikâye vü tavṣîf ider eyâdî-i 'urefâda bir mecmû'a-i 'ibret-nümâ bulunmasına raġbet buyurmalarından nâşî bi-luṭfihî Ta'âlâ bu kerre "Târîḫ-i 'Aṭâ" nâm-ı nâmîsiyle mevsûm bir eṣer-i dil-pezîr ṣaḥîfe-i imlâyı tenvîr eylemiş oldıġından 'an-ṣamîmi'l-bâl icrâ-yı tebrîk ü tehniyeti farîża-i ẓimmet-i muḫâleṣet-iştimâl 'addiyle fâris-i meydân-ı hüner ü ma'rifet olmadıġım cihetle derece-i ḥadd ü iḳtidârımı bilerek ve yalñız żeyl-i târîḫde bu ḳadarcıḳ bir eṣer-i nâçîzânem de bulunması şeref ü meziyyetini ḥasbe'l-ḳarâbe temennî vü arzû iderek vâdî-i taḳrîżde tehzîz-i kümeyt-i ḫâme-i 'acz-'alâmeden keff-i yed idemedigimden [18] "el-'öẕrü 'inde kirâmi'n-nâs maḳbûl" 'ibâresiyle iktifâ-sâz-ı ictirâ oldum. Şeyḫ-zâde Muḥsin.

Ḳonya Vilâyet-i Celîlesi Mektûbçısı Ḥaḏdûm-ı ʻÂcizî Nezîh Begʼiñ Taḳrîż-i Sâlimüʼt-Taʻrîżidir:

Veḳâyiʻ u aḥvâl-i ʻâleme medâr-ı vuḳûf-ı ıṭṭılâʻ oldıġı içün her ʻaṣr u zamânda cemʻiyyât-ı beşeriyyeniñ naẓar-ı ḳabûl-i iʻtibâra alḍıġı fenn-i târîḫiñ fevâʼid-i muḥassenât-ı lâ-tuḥṣâsı nezd-i erbâb-ı dânişde müsellem ü meşhûd ve aṣḥâb-ı iḳtidârıñ cihân-ı fenâda birer ṣûretle ibḳâ-yı nâma iḳdâm u verzişleri lüzûmı bedîhî vü rû-nümûddur. İşte şu maḳṣada binâʼen enderûn-ı hümâyûn-ı mülûkâneniñ ezmine-i ḳadîmeden berü sâḥa-pîrâ-yı vuḳûʻ olan biʼl-cümle aḥvâl ü eşkâl ü âṣârını muḥtevî ve bu bâbda envâʻ-ı maʻlûmât u tafṣîlât-ı müfîde vü nâfiʻayı ḥâvî "Târîḫ-i ʻAṭâ" ʻunvânıyla vâlid-i mâcid-i maʻârif-perverim Ṭayyâr Efendi-zâde saʻâdetlü Aḥmed ʻAṭâ Begefendi ḥażretleriniñ bir müddetdir cemʻ u teʼlîfine bezl-i naḳdîne-i iḳdâm u ihtimâm buyurmaḳda olduḳları mecelle-i celîleniñ bi-luṭfihiʼl-Mennân ikmâl-i tertîbi bu kerre teyessür-nümâ-yı ḥuṣûl olaraḳ baʻżı aṣḥâb-ı hüner ü ʻirfân cânibinden taḳrîże himmet buyurulmaḳda idügi sâmiʻa-nüvâz-ı şükrân u memnûniyyetim oldı. Ḥaḳḳâ ki böyle bir yâdigâr-ı celîlüʼl-iʻtibârıñ encümen-i üdebâda vücûdı çoḳdan berü ârzû-dâşte-i zümre-i ẓurefâ iken buña müşârün-ileyh ḥażretleriniñ muvaffaḳiyetleri ne rütbe şâyân-ı taḳdîr ü tebrîk ise bencileyin âlûde-i ʻacz ü ḳuṣûr olan bir kem-biżâʻanıñ sitâyiş ü taḳrîz yolında birṭaḳım erbâb-ı faż̧l u kemâl ve fuḥûl-i rengîn-maḳâle pey-rev olabilmesi o ḳadar nâ-be-maḥall ü rekîk idügini iʻtirâfa mecbûr olmaġla berâber maḥâfil-i üdebâda yâd-ı nâm içün şu vesîle-i cemîleden istifâde emelinden de kendimi alamadıġım cihetle işbu teşekkür-nâme-i ʻâcizânemiñ tanẓîm ü taḳdîmine cürʼet eyledim. 3 Şevvâl, Sene: Fî (12)91. Mektûbî-i Vilâyet-i Ḳonya Meḥmed Nezîh.

TÂRİH-İ ATÂ CİLD-i EVVEL

[2]Bismillâhirraḥmânirraḥîm

Beyân-ı Sebeb-i Żabṭ-ı Târîḫ

Ferâ'id-i taḥmîd-i Ḥażret-i Ḫudâ ve cevâhir-i taṣliye-i Cenâb-ı Seyyid-i Enbiyâ'yı ser-nâme-i 'ubûdiyyete dürretü't-tâc ve tarżiye-i âl u aṣḥâb-ı Resûl-i Müctebâ ve du'â-yı mefrûż-ı ḫilâfet-i 'uẓmâyı zîver-i zebân-ı ibtihâc iderek i'tirâf-ı 'adem-i biżâ'a vü iḳtidâr ve iḳtifâ-yı iṣr-i eṣer-nüvîsân-ı a'ṣâr ile ṣaḥîfe-i heyûlâ-yı mâ-fi'l-bâle şu vechile ṣûret-dâd olunur ki, aḫlâf-ı nev'-i beşeri aḥvâl-i sâbıḳa-i eslâfdan ḫaber-dâr iden 'ilm-i celîl-i târîḫ, el-ḥaḳ 'ulûm-ı edebiyyeniñ min-cihetin ecell-i menâfi'-baḫşâsıdır dinmege şâyân bir 'ilm-i vâcibü'l-i'tibâr ve rub'-ı meskûnuñ her ṭarafında i'tinâ vü iltifâta sezâ-vârdır. Bu nükte-i dil-cû erbâb-ı elbâbıñ himem-i 'âliye-i kûh-fersâ-yı tetebbu'-peymâlarıyla ṭaraf ṭaraf 'uyûn-ı cihâniyâna münkeşif olmaḳdan nâşî her cihet-i 'âlemde aṣḥâb-ı ḫıred ü nühâ nice nice veḳâyi' u âṣâr żabṭıyla çeşm-i aḫlâfı bu bâbda rûşenâ ḳılmışlardır.

Ḫuld-âşiyân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî 'aleyhi raḥmetü'l-Bârî ḥażretleriniñ teşkîline muvaffaḳ olduḳları devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'ye ḫalefen-'an-selef basṭ-ı cenâḥ-ı şevket buyuran şehriyârân-ı ma'âlî-i 'unvân ḥażerâtınıñ bu 'ilm-i mühimme ne derecelerde raġbet-i 'ulyâları oldıġına te'sîs ü ta'yîn buyurduḳları salṭanat-ı seniyyeniñ bidâyet-i ẓuhûr-ı saṭvet-ṣudûrından berü müṭâla'alarıyla müstefîd oldıġımız nice müdevvenât-ı mütedâvileyi [3] meydâna getürmüş olan dâniş-verân-ı ricâl-i bâhirü'l-îḳânıñ himem-i celîle ve mesâ'î-i meşkûrelerini tevşîḳ u temkîn ve el-

vâḥ-ı âṣârını tenvîr ü tezyîn eylemelerinden ilerü gelerek bu ‘ilm-i celîlde kütüb-ḫâneler ṭolısı mücelledât-ı müdevveneniñ vücûdından büyük delîl istemez.

Binâberîn erbâb-ı müṭâla‘aya setîr degildir ki devlet-i ‘aliyyeniñ her ‘aṣr-ı ‘âlîsinde ser-zede-i ẓuhûr olan kâffe-i vuḳû‘ât-ı mühimme ve her dâ’irece vaż‘ u te’sîs buyurulmuş olan ḳavâ‘id ü ḳavânîn ve niẓâmât u ‘âdât ve esâlîb-i mer‘iyyeden tafṣîlen ve icmâlen ve feṣâḥaten ve ‘âdiyen veḳâyi‘-nüvîsân-ı salṭanat-ı seniyyeniñ metrûk-ı żabṭ-ı aḳlâm-ı süḫan-verâneleri olmuş hiçbir vâḳı‘a vü ḳâ‘ide vü ḳânûn rû-nümûn olmadıġı bî-reyb ü menûndur.

Bu muḳaddime-i müsellemeye naẓaran "Enderûn-ı Hümâyûn" ta‘bîriyle zebân-zed-i hey’et-i devlet olan dâ’ire-i celîle-i şehen-şâhân-ı Âl-i ‘Oṣmân ḥażerâtı ḥaḳḳında eslâf-ı ‘iẓâm-ı selâṭîn-i ‘Oṣmâniye'niñ iḥdâṣ u iḫtirâ‘ buyurmuş olduḳları uṣûl ü ḳânûn u ḳâ‘ide ve niẓâmât u ‘âdâta dâ’ir şübhe yoḳdur ki bir nice mecelle-i ‘ibret-me’âl yâdigâr-ı kütüb-ḫâne-i ricâl olmuşdur. Çi-fâ’ide ki bunlar naṣılsa eyâdî-i ricâl-i ġayba düşerek dest-i erbâb-ı müṭâla‘aya ârâyiş-baḫş-ı vücûd olamamaḳ aġleb-i iḥtimâldir. Ḥâlbuki birçoḳ nâm-dârân-ı kirâmıñ maḥall-i feyż ü neş’eti olan öyle bir debistân-ı ‘ilm ü ma‘rifet ve mekteb-i ḥarb ü besâletiñ ṣuver-i niẓâmâtınıñ mensî ḳalması nezd-i erbâb-ı inṣâfda nâ-revâ göründigine ve ol dâ’ire-i felek-fâḫire on seneye yaḳın bu ‘âcize terbiyet-gâh-ı ma‘ârif-pîrâ olduḳdan mâ-‘adâ peder ve büyük peder ve ceddimiñ daḫi müfîżi olup ḫuṣûṣiyle pederim vâlid-i mâcid-i keşîrü'l-meḥâmid-i ḥażret-i pâdişâhî Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî efendimiz ḥażretleriniñ çerâġ-ı maḫṣûṣ-ı hümâyûnları oldıġı miṣillü bu ‘âciz daḫi ‘ahd-i ‘azîz-i ‘âlîsi ġıbṭa-fermâ-yı a‘ṣâr olan pâdişâh-ı berâyâ-penâh, şehen-şâh-ı ‘adâlet-iktinâh, veliyy-i ni‘metimiz pâdişâhımız efendimiz ḥażretleriniñ ḫıdemât-ı mu‘tebere ile mü’ebbed-i ‘inâyât-ı celîle-i mülûkâneleri oldıġım cihetle bu bâbda kâbiren-‘an-kâbir ma‘lûmât-ı ‘âcizânem bulunması ḳıymet-şinâsân-ı ma‘ârif olan cevdet-i efkâr aṣḥâbınıñ vârid-i ḫâṭır-ı ḫayr-ḫâhîleri olmaḳdan nâşî ma‘lûmât-ı mevcûdeniñ istikṣâfât-ı cedîde ile birlikde ṣaḥîfe-i tertîbde rû-nümâ-yı ẓuhûr idilmesi emrinde teşvîḳât-ı dil-nüvâzî icrâ buyurulmuş ve der-teşvîḳ-i evvel teşekkür-i elṭâf-ı seniyye żımnında pâdişâh-ı ma‘ârif-nüvâz-ı [4] merâḥim-menḳabet, şe-

hen-şâh-ı ma'âlî-ṭırâz-ı mekârim-sîret, şehriyâr-ı feżâ'il-enbâz-ı ḳader-ḳudret-i cihâniyân-ı ḳadr-dân-ı İskender-miknet, veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz ḥażretleriniñ nâm-ı nâmî-i hümâyûn-ı mülûkâneleriyle dîbâce-ârâ-yı iftitâḥ olaraḳ bu bâbda bir risâle taḥrîri arzû idilmiş ise de ḳıllet-i biżâ'a vü tengî-i ḳarîḥa peydâ-yı cür'et-i taḥrîrde semend-i ḫâme-i imlâya ruḫṣat-ı cevelân virmege mümâna't-ı ṣarîḥa göstermekde iken feżâ'il-i fünûn u 'ulûm ile pîrâste ve ma'ârif-i cüz'iyye vü külliye ile ârâste olduḳları cihetle tevârîḫ u eş'ârıñ insâna güzel güzel ḫıdmetler itdigini bilen ba'żı zevât-ı ma'ârif-simât ol vechile bir mecelle taḥrîrini bu 'âciz-i pür-ḫaṭâ Ṭayyâr-zâde Aḥmed 'Aṭâ'ya tekrâr ifâde vü teşvîḳ buyurduḳlarına imtisâlen ẓâten mażbûṭ u ma'lûm olan ve erbâb-ı vuḳûfdan taḥḳîḳ olunabilen uṣûl ü 'âdâtıñ tebyîn ü i'lâmı żımnında dört cild üzerine tertîb olunan işbu "Târîḫ-i 'Aṭâ" nâm mecmû'anıñ terḳîmine âġâz olundı. Vehüve'l-muvaffaḳ ve'l-mu'în.

Muḳaddime

Sarây-ı hümâyûnuñ eski ḥâliniñ taġyîr ve vaż'-ı aṣlîsiniñ tebdîli elli dört seneye resîde oldıġını vuḳû'ât-ı âtiyetü'l-imlâ iṣbât ider. Ol âşiyân-ı feyż-nişândan ṭayerân-sâz-ı semt-i ḫıdemât-ı mülkiyye olalı tamâmiyle ḳırḳ iki seneye bâliġ olup bu müddet-i ṭavîleniñ ḫâṭırdan çıḳarabilmesi muḥtemel olan müteferri'ât-ı ḳavânîn ü niẓâmât ve uṣûl-i 'âdât lâ-'ilâc rüfeḳâdan taḥḳîḳe muḥtâc ise de Nâbî merḥûmuñ,

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

'Aceb mi ḳaṭre ârâm itmese ebr-i bahâr üzre
Binenler tîz nüzûl eyler semend-i müste'âr üzre

miṣâli müsellemince imtidâd-ı eyyâm-ı evhâm-me'âl ile ḥayfâ ki anlarıñ ekserîsini ḥayât-ı müste'ârdan mütenezzil ve setîre-pûşî-i zindegânî-i uḫrevî ile mütezemmil buldıġım cihetle Rabbim cümleye 'âfiyet iḥsân buyursun, baḳiyyesinden istiknâh-ı izâle-i şübühât-ı vuḳû'ât ile iktifâ eyledim.

İşbu Târîḫiñ Me'ḫaẕı Olan Tevârîḫ İle Râvîleriniñ Esâmîleri

Ḳavânîniñ cereyânı olan edvâra yetişen ẕevâta bi'ṭ-ṭab' yetişilemediği gibi bi'l-farż ol bâbda yazılmış olması aḳvâ-yı me'mûl olan mecelle vü risâleler ise ber-vech-i meşrûḥ eydî-i żiyâ'da ḳalmış olması iḥtimâli vârid olmaḳ cihetiyle bi'l-münâsebe derci lâzım gelen ba'żı fıḳralar arasındaki rivâyâtıñ me'ḫaẕları [5] "Tâcü't-Tevârîḫ, Ravżatü'l-Ebrâr, Üss-i Ẓafer, Peçevî, Selânikli, Ṣolaḳ-zâde Meḥmed Hemdemî Çelebi, Nişâncı Meḥmed Paşa, Feẕleke-i Kâtib Çelebi, Ṣaḥḥâflar Şeyḫi-zâde vaḳ'a-nüvîs Es'ad Efendi'niñ Teşrîfât-ı Ḳadîme, Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ ve ẕeylleri Sefînetü'r-Rü'esâ ve ẕeyli Devḥatü'l-Meşâyiḫ, Mevlânâ Ṇa'îmâ, Râşid Efendi, Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'niñ Nev-Peydâ adlu târîḫçesiyle Ḥasan Beg-zâde, 'Abdu'l-Ḥaḳ Efendi-zâde Îrân sefîri Ḫayrullâh Efendi, Vaṣṣâf Târîḫleri ve sır kâtibi müverriḫ 'Abdî Paşa, Behcetü't-Tevârîḫ, Ḥadîḳatü'l-Cevâmi', Ḫarîṭa-i Ḳapudânân" gibi tevârîḫ u mecmû'a ve mecelle vü cerîdeler müṭâla'asından ve rüfeḳâdan ber-ḥayât bulunan ser-'asker-i esbaḳ sır kâtibi ḫazîneli Muṣṭafâ Nûrî Paşa, mîve-i ter gümrükçisi Muṣṭafâ Aġa-zâde ser-'asker-i esbaḳ kîlârlı Ḥacı Râşid Paşa, dördünci ordu-yı hümâyûn müşîri şûrâ-yı devlet a'żâsından kîlârlı 'Abdu'l-Ḥalîm Paşa, şûrâ-yı meẕkûr a'żâsından ḫazîneli Çerkes 'Abdî Paşa, ḳâ'im-maḳâm-ı rikâb-ı hümâyûn Rüşdî Paşa-zâde ḫazîneli Meḥmed Mu'ammer Paşa, kîlârlı 'Alî Rıżâ Paşa, Çuḳadâr Aġa Boşnaḳ 'Oṣmân Aġa-zâde ḫazîneli Meḥmed Paşa, ḫuṭûṭ-ı mütenevvi'ada Şeyḫ-i ṣânî ve 'İmâd-ı Îrânî ve musâbıḳ-ı Fîṣâġoras u Fârâbî, 'ilm ü kemâlde bî-müdânî re'îsü'l-'ulemâ naḳîbü'l-eşrâf kîlârî Muṣṭafâ 'İzzet Efendi, Yesârî-zâde 'İzzet Efendi-zâde rüsûmât re'îs-i ṣânîsi ḫazîneli Necîb Paşa, 'Ayıntâbî Ḫâce Es'ad Efendi-zâde sır kâtibi yamaġı seferlili Es-seyyid El-ḥâc Meḥmed Emîn Efendi, aḳribâ-yı 'âcizîden Ḥacı 'Ârif-zâde ḫâne-i ḫâṣṣadan muḫrec kîlârlı Es-seyyid Muṣṭafâ Ḥâşim Aġa, ḫâne-i ḫâṣṣadan muḫrec Rûşen Efendi-zâde Mışırlı Ḫâtem ketḫudâsı ḫazîneli İbrâhîm Begefendi, ḫâṣ oṭa ketḫudâsı ḫazîneli İsmâ'îl Efendi, ordu-yı hümâyûnlar ḳapu ketḫudâsı Merkez-zâde kîlârlı Nûrî Beg, başḳapu ġulâmı 'Abdu'l-Fettâḥ Aġa ve dârü's-sa'âdeden Muṣṭafâ Aġa ve bâb-ı ser-'askerî ketebesinden seferlili câ-

me-şûy başı şâ'ir Mihrî 'Abdu'l-Ḥalîm Beg, sulṭân keṯḫudâsı Balṭacı Ḥacı Muṣṭafâ Efendi, ḫazîneli Dâye-zâde Meḥmed Beg, ḳozbekçi başı İbrâhîm Aġa-zâde kîlârî Ḥâfız Muṣṭafâ Nûrî Beg, Necîb Paşa kâtibi Ṣıdḳî Efendi, ḥekîm başı Ḥacı 'Ârif Aġa gibi ba'żı zevâta mürâca'at ve meşveret-i ḫulâṣasından ḥâṣıl olan vuḳûf ve sarây-ı hümâyûnda bulundıġım müddetdeki meşhûdât u ma'lûmât iki muḳaddime şeklinde [6] ṭutılaraḳ anlardan tevlîd itdirilen netîceler erbâb-ı mîzân 'indinde esâsen i'tirâżdan sâlim olmaḳ taṣavvurıyla ṣaḥîfe-i zîb-i imlâ olundı.

Ma'a-mâ-fîh ḳaleme alınan taḥḳîḳât ve ta'rîfâtca ba'żı noḳṣân nümâyân olsa bile vaż'-ı aṣlî ve niẓâm-ı esâsîsini taġyîr idemeyeceginden ve miyân-ı ḥikâyât u 'ibârâtda cümle-i mu'teriża ḳabîlinden görilecek fıḳralar daḫi 'aynen istiḫbâr u istifhâm olundıġı gibi yazıldıġından ve bunuñla berâber,

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Çeşm-i inṣâf gibi 'âḳile mîzân olmaz
Kişi noḳṣânını bilmek gibi 'irfân olmaz

ferîdesince bu 'abd-i kem-biżâ'a iḳtidârsızlıġımı mu'terif bulundıġımdan işbu mecelleye 'aṭf-ı naẓarla it'âb-ı nûr-ı baṣar buyuran ẓevât-ı kirâmıñ meşhûd-ı çeşm-i ḫaḳâyıḳ-bînleri olacaḳ ḳuṣûr ẓeyl-i 'afv-ı küremâ ile mestûr buyurulmaḳ me'mûldür.

Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretlerine Ḳonya'dan Beyâz Sancaḳ İle Ṭabl ve Nefîr ve Şemşîr Gönderildikden Ṣoñra Nâm-ı Hümâyûnlarına Ḫuṭbe Ḳırâ'at Olındıġı

Dâ'ire-i hümâyûnuñ taḥt-ı intiẓâma lüzûm-ı idḫâli bidâyet-i teşekkül-i salṭanat-ı seniyyede bi'ṭ-ṭab' taṣavvur buyurulmuş olmaḳ müṭâla'adan ġayr-i ba'îd ise de 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî 'aleyhi raḥmetü'l-Bârî ḥażretleri otuz beş yaşında iken altı yüz seksen yedi sene-i hicriyyesinde Selçûḳîlerden Ḳonya'da pâdişâh olan Sulṭân Ġıyâsü'd-dîn Mes'ûd İbni Keykâvus ve rivâyet-i

dîgerde yine Selçûḳîlerden Sulṭân 'Alâ'ü'd-dîn Ferâmurz cânibinden Ḳaraca Balabân Çavuş mübâşeretiyle gönderilen beyâż sancaḳ ile ṭabl u nefîr ve 'alem ü şemşîr ve şâhâne bir şevb-i muṭallâ ve esb-i müzeyyeṇ-i bî-hemtâ ve âlât-ı mükâfaḥa ihdâsı teşrîfâtıyla sene-i merḳûme ẓi'l-ḳa'desiniñ on yedinci güni emâreti taṣdîḳ olunaraḳ her ikindi namâzından ṣoñra nevbet ta'bîr olunan ṭabl u sûrnâ ile ḥükûmetiñ i'lânına ibtidâr itdigi ve Ṭursun Faḳîh nâm ẓâtıñ işâretiyle altı yüz seksen sekiz senesi receb-i şerîfiniñ ikinci cum'asında nâm-ı hümâyûnlarına ḫuṭbe ḳırâ'at ve sene-i mezbûre ramażân bayramı ḫuṭbesi Eskişehir'de tilâvet itdirildigi mütevâtir ü meşhûrdur.

Ẕikr olunan ikindi nevbeti mehter-ḫânesiniñ ḥîn-i ḍarbında 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri teşekküren ḳıyâm buyurur ve nevbetiñ ḫıtâmına degin ḳâ'imen ṭururlar imiş. İşbu sünnet-i 'Oṣmâniyye Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân 'ahd-i 'âlîsi âḫirine ḳadar bi'l-icrâ, ba'dehû metrûk oldıġı mervîdir.

Târîḫ-i 'Oṣmânî'den ve sâ'ir mütetebbi'ât-ı cerâyid-i tevârîḫden rivâyet ü ḥikâye olundıġı vechile düvel-i İslâmiyyeniñ iḫtiyâr itdikleri sancaḳlarıñ renkleri mütefâvit [7] olup kimisi ḳırmızı ve birazı yeşil ve 'Abbâsîleriñki siyâh ve Selçûḳîleriñ Tatarlara taḳlîden beyâż oldugından bidâyet-i salṭanat-ı seniyyede Ḳonya'dan gönderilen beyâż sancaḳ livâ'-i 'Oṣmânî ittiḫâẕ buyurulmuş ise de Murâd Ḫân-ı Evveliñ yeşile ve Meḥmed Ḫân-ı Eveliñ ḳırmızıya taḥvîl itdikleri mervîdir.

Enderûn-ı Hümâyûn Aġalarınıñ Pîşrev ve Pîşdâdları Tertîbâtı ve Niẓâmâtınıñ Mebde'-i Temhîdâtı

Sene-i meẓkûreden bed' ile dâ'ire-i hümâyûnuñ imkân müsâ'id oldıġı mertebe intiẓâmı taṣavvur buyurulmaġa başlamış ise de evân-ı celâlet-nişânları ġazâ vü cihâd ile güzerân iderek başlıca niẓâmât icrâsına iḫtilâs-ı vaḳt olunamayup faḳaṭ terbiyet-i maḫṣûṣa-i mülûkâneleriyle iḫtiyâz-ı ḫaṣâ'il-i celîle ve iḥrâz-ı secâyâ-yı cemîle iden ve kerem ü seḫâ ve şecâ'at ü şefḳatden sirişte olan aḫlâḳ-ı 'âliye aṣḥâbını celbe medâr olaraḳ meyl itdiren 'Oṣmânlılıḳ şânı ve ṣadâḳat nişânı naṣıl fıṭrat-ı celîle-i maḳbûle ve ne mertebe ḥareket-i memdûḥa-i cemîle idüginde bendeġân-ı 'Oṣmân Ḫân-ı

Ġâzî'ye numûne gösteren 'Oşmân Ḫânî Ġâzî ḥażretleriniñ birâder-i ma'âlî-eşer-i hümâyûnları olup Ḳaraca Ḥiṣâr muḥârebesinde şehîden 'âzim-i ḫuld-i berîn ve Sögüd ḳaṣabasında pederleri Ertuġrul Ġâzî ḥażretleri türbesine naḳl u tedfîn ile mutaraṣṣıd-ı maġfiret-i Mu'în-i 'âcizîn olan Ġâzî Ṣarıbay ile birâder-zâdeleri Aḳoġur[12] ve dîger birâder-zâdeleri Aḳtimur Beg nâm ġâzî ve birâderleri Gündüz Alp Ġâzî ve şehzâde Aytoġdı Ġâzî ḥażretleriyle dâ'ire-i hümâyûn ḫalḳınıñ pey-rev ü pîş-dârları olup Üsküdâr civârına ḳadar feth iden Aḳça Ḳoca, Balabancıḳ, Ḳoñur Alp, Ṣamṣa Çavuş, birâderi Ṣülemiş Ġâzî Çavuş, Ġâzî 'Abdu'r-Raḥmân, Ḳara 'Alî Çavuş, Aykur Alp Ede-bali, birâderi Şemsü'd-dîn oġlı Ḥasan Bahâdır, Lala Şâhin, Timurtaş pederi olup İstanbul civârındaki Hereke fâtiḥi Çavuş 'Alî Beg, Ḳaresilü Ḥacı İlbey, Burûsa fetḥi güni ibtidâ ezân oḳuyan Şemsü'd-dîn oġlı Aḫî Ḥasan Bahâdır, Ġâzi Fâżıl Beg, Timurtaş Paşa-yı Ġâzî, Ġazî Köse Mîḫâl Beg, Ġâzî Ṣaltuḳ Alp, Ġâzî Ṭurġud Alp, Ġâzî Ṭaz 'Alî Bahâdır, Ġâzî Ece Beg, Gâzî Evrenos Beg, emîr-i 'alem Ġâzî Aḳsungur Aġa, muṣâḥib-i Orḫân Ḫân-ı Ġâzî Aḥmed Beg, Ġâzî Bahâdır Eyved[13] Beg, Çandarlı Ġâzî Ḳara Ḫalîl, Ġâzî 'Alâ'ü'd-dîn Esved, İnöñü mîr-livâsı Ġâzî Gündüz Beg, Yârḥiṣâr mîr-livâsı Ġâzî Ḥasan Beg, [8] Ġâzî Ḳaraoġlan Oġlı 'Alî Ḥaydar Çelebi, Ġâzî Ḥamîd Aġa, Ġâzî Ḳara Timurtaş Beg, Filibe'de ma'a-'imâret-i cesîme ve medrese ve tetimmât-ı mükemmele câmi'-i şerîf ve evḳâf-ı cesîmeniñ bânî vü vâḳıfı olan Ġâzî Şihâbü'd-dîn Paşa-yı şehîd, Timurtaş Paşa maḫdûmı Ġâzî Yaḫşî Beg, Ḳara Ḥasan Oġlı Ġâzî Pehlevân Beg, mücâhid-i dâ'im Aḳça Ḳoca Oġlı Ġâzî Murâd Beg, Balabancıḳ Oġlı Ġâzî Bahâdır Beg, İnegöl Mîr-livâsı Şibil[14] Durġud Beg, Ġâzî Şîr Murâd Beg, Yalova mîr-livâsı Ġâzî Ḳara Mürsel Beg, Aḳbaş Maḥmûd Ġâzî, Şecî' Balaban, İnce Balaban Ġâzî, Uzunca Sevindük, Yigitbaşı Aḥmed 'Ârif Çelebi, Ġâzî Molla 'Alî, Murâd Ḫân-ı Ṯânî 'uteḳâsından Fâtiḥ ḥażretleriniñ dâmâdları Zaġanos Meḥmed Paşa-yı Ġâzî, Ġâzî Ḥamîdli Mûsâ Balaban Beg, Ġâzî Müstecâb Beg, Ṣaruca Paşa, Ġâzî Ḫâce Beg, Ġâzî Fîrûz Beg, İstanbul'uñ fetḥi güni İstanbul şehri ahâlîsiniñ żabṭ u rabṭına me'mûr

12. أق اغور
13. ايود
14. شبل

buyurılan şubaşı Ġâzî Ḳarışdıran Süleymân Beg gibi ‘ilm ü faẕl ve besâlet ü cesâretleri ve uġur-ı metbû‘-ı mütefaḫḫamda kemâl-i ṣıdḳ u istiḳâmet ‘arżına muvaffaḳ ve feżâ’il ü kemâlleri muḥaḳḳaḳ u mücerreb, aṣdaḳ u eşca‘ ẕevâtdan tevârüṣ iden ‘ilm ü ma‘rifet ü ṣadâḳat ve şecâ‘at u ‘adâlet ve meleke vü mahâret ‘aṣr-ı ‘âlî-i ḥażret-i ‘Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'den başlayaraḳ refte refte a‘ṣâr-ı ‘âliye-i aḫlâf-ı ‘iẓâm ḥażerâtına tevârüṣ ü raġbetle ilerü gelmişdir. ‘Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri Yeñişehir'de ser-nihâde-i bâlîn-i bîmârî ve müteraḳḳıb-ı irâde-i ‘aliyye-i Ḥażret-i Bârî olduḳları ḥâlda Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ aldıḳları me’mûriyetle Burûsa'yı feth itdiklerini müte‘âḳib peder-i şevket-eṣer-i hümâyûnları cânib-i celîlü'l-menâḳıb-ı ‘âlîsine ‘avdet ve tebşîr-i fütûḥât ile maẓhar-ı iltifât ve nâ’il-i meṣûbât-ı ‘ıyâdet olduḳlarında ḫudâvendigâr-ı mülhem ḥażretleri ḥayât-ı müste‘ârıñ vaḳt-i i‘âdesi rû-nümûn oldıġını idrâkle müte‘âzim-i sûy-ı cinân olacaḳları eṣnâda kendülere ḫayr-ı ḫalef olacaḳ Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretlerine vâḳi‘ olan neṣâyiḥ-i ḥikmet-fevâyiḥ-i ‘âlîleri teberrüken ‘ilâve-i ḥikâyât olundı.

‘Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'niñ Firdevs-Âşiyân Sulṭân Orḫân Ḫân'a Olan Veṣâyâ-yı ‘İbret-âmîzleriyle İrtiḥâlleri ve Ḫayrât ve Müberrâtı ve Zamânı ‘Ulemâ ve Meşâyıḫı

Neṣâyiḥ-i ‘Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ‘Aleyhi Raḥmetü'l-Bârî:

"Hemîşe emr-i dîndeki ihtimâm u mübâlâtıñı cem‘-i umûra taḳdîm itmekde devâmına fütûr getürme, zîrâ bu farîżaya diḳḳat, bâ‘iṣ-i ḳıvâm-ı dîn ü devletdir.

Ṣâniyen, emr-i dînde [9] ihtimâmı olmayan veyâ meẕheb-i ilḥâd u i‘tizâle mâ’il ve kebâ’irden ġayr-i müctenib ve sefeh ü serefe münhemik olan eşḫâṣ-ı ġayr-i mücerrebeyi istiḫdâm itme, zîrâ Ḫâlıḳ'dan ḫavf itmeyen maḫlûḳdan ḳorḳmaz ve mürtekib-i kebâ’ir olanıñ ṣadâḳati olsa ümmeti oldıġı Peyġamber-i ẕî-şânıñ teblîġât-ı ṣâdıḳası üzere ḥareket idüp şerî‘at-ı şerîfeniñ ḫâricine çıḳmaz.

Sâliṣen, ẓulmden ve bî-vech bid'atden be-ġâyet ictinâb u teḥâşî idüp seni ẓulm ü bid'ate terġîb idenleri devletiñden def' u teb'îd eyle ki o maḳûleler seni zevâle terġîb itmiş olurlar.

Râbi'an, dâ'imâ cihâd ile tevsî'-i bilâd eyle. Çünki müddet-i medîde sefer olunmasa 'askeriñ şecâ'atine ve rü'esâniñ 'ilm-i tedbîr ü ma'lûmâtlarına fütûr u naḳîṣa gelerek umûr-ı seferiyyeye âşinâ olanlar âḫirete sefer itdiklerinde yerlerine mübtedîler gelmek lâzım gelüp tecrübesizlikleri cihetiyle bunlarıñ 'ameliyyâtda görilecek ḳuṣûrlarınıñ da'vet idecegi neḳâyıṣdan çekilecek ḥacâlet ve görilecek hezîmet bâ'iṣ-i şe'n-i devletdir.

Ḫâmisen, beytü'lmâl-i müslimîni muḥâfaẓa iderek devletiñ şervetini tekṣire çalışup maṣârif-i meşrû'aya kifâyetden zâ'id akçe telef itmemege ziyâde naṣb-ı nefs-i ihtimâm eyle.

Sâdisen, ṣadâḳatle taḥṣîl-i rıżâ içün ifnâ-yı 'ömr iden erkân-ı devlete ri'âyetle bu miṣillüleriñ ba'de'l-vefât evlâd u 'ıyâlini ḥimâye ve erbâb-ı iḥtiyâcı i'âşe ile tebe'añdan bir ferdiñ emvâline ta'arruż itme. Müstaḥaḳḳına 'inâyet ü ikrâm ve müte'alliḳâtlarını iḥtiyâcdan vâreste eyle. Bâ-ḫuṣûṣ ṭavâ'if-i 'askeriyye devletiñ aḳdem-i eczâ'-i müterekkibesinden rûḥ ve cüz'-i a'ẓamı olmaġla bunlarıñ ḥüsn-i istiḫdâm u ârâmına sa'y ü himmet eyle.

Sâbi'an, 'ulemâ vü fużalâ ve üdebâ vü küttâb cism-i devletiñ ḳuvveti meşâbesinde olmaġla bunlara iltifât u ikrâma iḳdâm iderek bir diyârda bir ṣâḥib-i kemâl işitdigiñde bir taḳrîb-i dil-firîb ile getürüp dirlikler ve iḥsânlarla tevḳîf iderek tâ ki müddet-i ḥükûmetiñde 'ulemâ vü fużalâ ve erbâb-ı ma'ârif çoġalup emr-i şerî'at ve siyâset-i ḥükûmet niẓâm bula. Zinhâr 'askere ve mâla maġrûr olma ve şer'-i şerîf ehlini ḳapuñdan redd itme. Benden 'ibret al ki bu diyârlara bir mûr-ı ża'îf gibi gelüp min-ġayr-i istiḥḳâḳ bunca 'inâyât-ı celîle-i Rabbâniyyeye maẓhar oldum. Bu taḳdîrce benim meslekime sâlik olup bu dîn-i Muḥammediyyeyi ve aṣḥâbını ve tebe'a-i muṭî'a-i sâ'ireñi ṣiyânet ü ḥimâyet eyle. Ḥaḳḳullâh ve ḥuḳûḳ-ı 'ibâdı gözet ve emvâl-i beytü'l-mâlı her bâr istifsâra devâm eyle ve mesâġ-ı şerî'at-ı şerîfe üzere saña 'â'id olana ḳanâ'atle [10] ḥavâ'ic ü levâzım-ı devletden mâ-'adâ itlâf-ı mâl itmemege iḳdâm eyle ve aḫlâfıña bu ṣûretlerle naṣâyiḥden girü ṭurma. Ve 'adâlet ü inṣâf ve ref'-i meẓâlime müdâvemetle her bir emre teşebbüsde tevfîḳât-ı İlâhiyyeye i'tiṣâm ve tebe'ayı tasalluṭ-ı e'âdî vü ẓaleme-

den vikâyeye ikdâm iderek bâlâda beyân olundığı vechile keşret-i mâl u 'askere gurûrdan mücânebet ve bi-gayr-ı hakkın hiç ferde mu'âmele-i nâ-lâyıka vü garaż tecvîz itmeyerek tetâvül-i dest-i i'tisâfdan ittikâyı bi'l-iltizâm halkı taltîf ve hakkında kabûl-i 'âmmeyi tahsîl ü taż'îfe muvaffakiyet tarîkinden 'adem-i inhirâfa dikkat ü himmet olunmak" neşâyih-i meşrûha vü hakîmânesini ba'de'l-îfâ irtihâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır.

Orhân Hân-ı Gâzî 'Aşr-ı 'Âlîsinde Tahayyüz İden Enderûn-ı Hümâyûn Pîşdâdlarıyla 'Osmân Hân-ı Gâzî 'Ulemâ ve Meşâyıhı

Orhân Hân-ı Gâzî hażretleriniñ meftûr oldukları şîme-i celîle-i emekdâr-nüvâzî-i şâhânelerine muttali' olan erbâb-ı liyâkat, intisâb-ı bâb-ı hümâyûnlarına mazhariyyeti cânlarına minnet ü ni'met bilerek gerden-beste-i 'ubûdiyyetleri olmak üzere bir tarafdan fevc fevc dergâh-ı 'âlî-i Orhâniyye'yi rû-mâl olanlardan Kara 'Abdu'r-Rahmân, oğlı Kara Rahmân, Aykur[15] Alp, Umûr Beg, Evrenos Beg-zâde Bahâdır Beg, Müstecâb Şubaşı, Şaruca Paşa, İlyâs Beg, Fîrûz Beg, İncecik Balabân, Hâce Beg gibi zevât-ı dirâyet-simât dahi enderûn halkına pîş-vâ olmuşlardır.

Hulâsa-i kelâm 'Osmân Hân-ı Gâzî hażretleriniñ mütemâdiyen icrâ-yı gazâdan tanzîm-i dâ'ire vü kavânîne vakt-i hümâyûnları müsâ'id olmamış ise de hademe-i hümâyûnlarına dâ'imâ lisânen şeref-resânı olup anlar taraflarından ahlâfa nakl u hikâye olunan emr ü fermân-ı hikmet-nişân-ı şâhâneleri enderûnca bi't-tab' bir kânûn-ı hikmet-nümûn tanınmışdır. Bi'l-âhire refte refte tanzîm olunmuş olan kânûn-nâmeler dahi neşâyih-i cenâb-ı 'Osmân Hân-ı Gâzî'den teşrîh u tevsî' olunmuş birer şerh-i memzûcu'l-metin görünmüşdür.

Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Sânî hażretleri anları toplayup derleyerek ve zîr-i dest-i 'ulemânıñ hıdemât-ı harbiyye vü mülkiyyeye mesbûk olan tecârîb-i hikmet-esâlîbleriniñ kendülere bahş eyledigi kavâ'id-i külliyeyi isti-

15. ايقور

fâża vü cem' eyleyerek salṭanat-ı seniyyeniñ muḥtâc oldıġı ḳavânîni ḥâvî "Ḳânûn-ı Meḥmedî" nâmıyla [11] bir mecelle-i Felâṭûn-pesend taḥrîr ü te'lîf buyurmuşlar ise de her ne ṣûretle ise żâyi' oldıġı rivâyet olunmuşdur.

Ḫâḳân-ı ma'âlî-meġâzî 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri zamân-ı hümâyûnlarında yalñız müteḥayyizân-ı dâ'ire-i 'aliyye ve eṭrâf-ı vilâyetdeki żâbiṭân-ı 'askeriyye ile begler ḳızıl börk resmiyle 'imâme ve oḳçı oġlı nâmıyla cübbe isti'mâl ve Orḫân Ḫân-ı Ġâzî 'ahd-i 'âlîsinde işbu ḳızıl börk aḳ börke ve oḳçı oġlı cübbe resmindeki âbdestlige taḥvîl idilmiş oldıġı ḥâlde mu'aḫḫaran oḳçı oġlı al çuḳa ḳapuda ve ṣoñraları ḫademe-i devlete biniş ve cübbe ve ḳunṭoş ve kerrâke ve serâser ve 'ulemâya ferâce ve me'mûrîn ü aġavât içün envâ'-ı resmlerde ḫaftân ve ṭolamaya istibdâl olunmuşdur.

'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ cülûs-ı hümâyûnlarına Aṭanalı meşhûr müverriḫ Sürûrî Efendi'niñ beş yüz yirmi üç sene ṣoñra söylediği târîḫdir:

(Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

1 Ferzend-i Erṭuġrul kim ol ḳırḳ üç yaşında oldı şâh
Semt-i ġazâda vâlidi işrine ḳılmışdı sülûk

2 Târîḫ-i istiḳlâline ṣarf it Sürûrî cevheriñ
"Sulṭân 'Oṣmân mülk alup oldı ser-efrâz-ı mülûk"

Sene: 699. Vilâdet, Sene: 656. İrtiḥâl, Fî 10 Ramazân, Sene: 726. 'Ömr, Sene: 70. Müddet-i salṭanat, sene: 27. 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ nâ'il-i kemâl-i istiḳlâl olmalarına ebced ḥisâbı üzere "Âl-i 'Oṣmân" lafẓı da târîḫ çıḳdıġından teyemmünen beyân olundı: "Âl-i 'Oṣmân: Sene 693.

'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretlerine mu'âṣır olan müteḥayyizân-ı 'ulemâ-i 'iẓâm ve meşâyiḫ-i kirâm ḥażerâtı teyemmünen 'ilâve olundı:

Ṣadrü'd-dîn Ḳonevî, Mollâ Ḫudâvendigâr Mevlânâ Celâlü'd-dîn-i Rûmî-i Belḫî, Mevlânâ Bahâ'üd-dîn Sulṭân Veled, Molla Ḫudâvendigâr Seyyid Burhânü'd-dîn Ḥüseynî vü Tirmizî, Ḥażret-i Şems-i Tebrîzî, Şeyḫ Ede Bâlî-i Ḳaramânî, Mevlânâ Ḫaṭṭâṭ Ḳarahiṣârî, Müfessir Şeyḫ 'Ömer Nesefî,

Muḫliṣ Paşa, 'Âşıḳ Paşa veled-i Muḫliṣ Paşa, Mevlânâ Aḫî Ḥasan, 'Âşıḳ Paşa-zâde 'Ulvân Çelebi, Aḫî Evrân Sulṭân, Geyiklü Baba ve Babâyîlerden Ḳumral Baba, Abdal Şeyḫ, Baba İlyâs ve bunlardan başḳa daha ba'żı zevât var ise de esâmîlerini beyândan [12] ervâḥ-ı ṭayyibeleri içün 'arż-ı du'â daha evlâ olmaġla iktifâ olundı. Revveḥallâhu rûḥahum ebedâ.

Sulṭân Orḫân Ḫân'ıñ Birâder ve Ṣadr-ı A'ẓam-ı Kemâlât-güsteri 'Alâ'üddîn Paşa Ma'rifetiyle Teşkîl ve Tertîb Olunan Ṣunûf-ı 'Askeriyye ve Ta'yîn-i Ziyy ü Ḳıyâfet ve Ḍarb-ı Sikke ve İḥdâṯ-ı Nâm-ı Ṣadâret

'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ egerçi ẓâhirde altı yüz seksen beş senesi Afyon Ḳaraḥiṣârı'nı feṯḥ iderek binâ idüp nâm-ı 'âlîsine ḫuṭbe oḳutdıġı rivâyet olunan câmi'-i şerîf ile Yeñişehir'de müceddeden câmi'-i şerîf ve mekteb-i münîf binâ ve ma'iyyetlerindeki ümerâ içün mescidler ve ḥammâmlar ve ḳonaḳlar ve ribâṭlar inşâ buyurduḳlarından başḳa müberrât-ı hümâyûnları meşhûd-ı 'uyûn-ı ẓâhir-bînân degilse de ḥaḳîḳatde ne büyük müberrât terkine muvaffaḳ olmuşlardır ki beyża-i beyżâ-yı İslâmiyyeyi ḥâmî ve anıñ müteferri'âtından olan mâ'ü'l-ḥayât-ı 'adâletiñ ṣûret-i ḥüsn-i cereyânına bir cedvel-i bî-bedel-i dâ'imî olan bunca icrâ-yı ġadîr-i ġazavât ve enhâr-ı fütûḥâtla böyle bir devlet-i ḳavî-şevketiñ tebaḥḥurına bâ'iṣ ü bâdî olaraḳ meydâna getürmüş ve ilâ âḫiri'z-zamân beḳâsına ve millet-i İslâmiyyeniñ ictimâ'ına vesîle aramaḳ yolında deryâlar ḳadar 'alâmât-ı bâhire göstermişdir. Ḳanġı kûteh-bîndir ki ol ,vücûd-ı mes'ûd-ı cihân-ḳıymetiñ bundan özge ḫayrâtı taḫarrîsine ḳıyâm ider. Aḫlâf-ı kirâmları refte refte ba'żı uṣûller iḥdâṯ u iḫtirâ'ına muvaffaḳ olduḳları cây-ı iştikâl degildir. Ancaḳ sarây-ı hümâyûn mekteb-i edeb-me'debiniñ tanẓîmât-ı külliyyesiniñ mü'essis ü mürettibi Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî olmaġla anıñ 'ahd-i 'âlîsi mebde' itiḫâẓ idilmişdir. Bunuñla berâber eslâf-ı 'iẓâmınıñ te'sîs ü tevsî' ve tezyîn-i şevket ü salṭanata teşebbüs buyurduḳları âṯâr-ı ḫayriyyeden daḫi vaḳt-be-vaḳt a'ṯâr-ı eslâf-ı selâṭîn-i 'Oṣmâniyede iḥdâṯ olundıġı taḥḳîḳ olunabilenleri 'ilâve-i ṣaḥîfe-i imlâ ḳılınmışdır.

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri dîhîm-efrûz-ı salṭanat-ı seniyye olınca birâder-i ma'âlî-güherleri şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa'yı kendülerine ṣadr-ı a'ẓam-ı te'âvün-şiyem ta'yîn eylemeleri tedâbîr-i cihân-pesendiniñ âṣâr-ı fâyiḳasından olaraḳ cülûs-ı hümâyûnlarınıñ sekizinci senesi olan yedi yüz otuz beş târîḫinde evvelâ yeñiçeri ve sipâhî nâmlarıyla iki ṣınıf 'asker tertîb ve memâlik-i meftûḥaya ḳâḍîler ta'yîn ü tesrîb idüp devletiñ muḥtâc oldıġı niẓâmâta dâ'ir bir ḳânûn-nâme daḫi tenmîḳ ü tebvîb eylemişlerdir. Bu 'ahd-i 'âlîde enderûn u bîrûnda ḫıdmet-i pâdişâhîde bulunan her ṣınıf me'mûrîn-i mülkiyye vü 'askeriyye vü ḫademeye ol vaḳit uṣûlince dirliklerine münâsebetli ta'yîn-i câme vü 'imâme ile ṣunûf-ı 'askeriyye süvârî vü piyâde olaraḳ [13] taḥt-ı niẓâma idḫâl ve żabṭ u rabṭlarını mûcib olmaḳ üzere onbaşı, yüzbaşı, biñbaşı naṣbıyla ṣuver-i niẓâmât-ı 'askeriyye mertebe-i irtiḥbât u inżibâṭa îṣâl olunmuşdur.

Ânifen beyân olundıġı vechile çünki pederleri Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî Ḳaraḥiṣâr-ı Ṣâḥib feṭḥ olunduḳda Ṭursun Faḳîh nâm ẓâtıñ mübâşeretiyle nâmına ḫuṭbe oḳutmuş ve devlet-i 'Oṣmâniyeniñ beḳâsına işâretle ṣâḥib-i 'alem daḫi olmuşlar ise de 'alâyim-i salṭanatdan olup vâlid-i mâcid-i keşîrü'l-meḥâmiḍlerinden mevrûṣ olan bu iki 'alâmet-i fâḫireye ṣâliṣ-i 'alâmet-i tetimme-i salṭanat olan ḍarb-ı sikke ḳalmış olmaġla müşârün-ileyh 'Alâ'ü'd-dîn Paşa ma'rifetiyle yedi yüz yirmi ṭoḳuz târîḫinde Orḫân Ḫân-ı Ġâzî nâm-ı hümâyûnlarına sikke ḍarbıyla itmâm-ı 'alâmât-ı salṭanata muvaffaḳ olmuşlardır.

"Ḥiyel-i Ḥarbiyye-i Orḫân Ḫân" Nâmıyla Te'lîf Olunan Kitâb ve Şehzâde Süleymân Paşa'nıñ Rûmili'ne 'Ubûrıyla Sikke-i Mevleviyye İktsâ ve Şehâdeti ve Ḫıristiyân Evlâdından Göñüllü 'Asker Tertîbi ve Orḫân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretleri'niñ İrtiḥâli ve Zamânı 'ulemâ ve Meşâyiḫı

Sulṭân Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ ġazâ vü cihâddan ḫâlî ḳalan vaḳitleri ḥiyel-i ḥarbiyye taṣavvur u taṣmîmine munṣarıf olmaġla zamân-ı hümâyûnları ḥükmince her ne ṣûretle olur ise olsun ṣuver-i ġalebe istiḥṣâli ṭa-

rîḳına ʻaṭf-ı efkâr buyurduḳlarından ḳavâ'id ü fevâ'id-i melâʻib-i ḥarbiyye meydânına nice manṣûbeler îcâd u iḫtirâʻına himmet ve bunları i'mâl ile bu yüzden maẓhar-ı muẓafferiyyet olduḳları eṣnâda ḥâṣıl olan tecrübelerine dâ'ir tertîbine himmet buyurduḳları mecmûʻa-i merġûbeyi elsine-i mütenevviʻaya naḳl ü tercüme ile ḫudʻa-i ḥarbiyyeye dâ'ir düvel-i Naṣârâ ceng-âverânı beyninde rehîn-i taḳdîr olaraḳ "Ḥiyel-i Ḥarbiyye-i Sulṭân Orḫân" nâmıyla el-ḥâletü hâẓihî mütedâvil ü muʻteber oldıġı Şânî-zâde Târîḫi cild-i evvelinde ve Muṣṭafâ Kâmî Efendi Mecmûʻası'nda mesṭûrdur. Ḫuṣûṣiyle ḳabża-i feṯḥ u teshîre alınan memâlik ahâlî-i ġayr-i müslimesiniñ ibrâz-ı me'âṣir-i muṭâvaʻat-kârî vü ṣadâḳat eyleyenleri ḥaḳlarında iẓhâr buyurduḳları âṣâr-ı ʻadâlet-i tebeʻa-perverî ve nüvâziş-i dil-şikârî, cümle Ḫıristiyânı gerden-beste-i ṭavḳ-ı rezîn-i tâbiʻiyyet-i devlet-i Orḫâniyye eylemiş ve bu cümle ile berâber baʻżılarınıñ daḫi nâ'il-i teraḳḳî-i süllem-i refîʻa ḳılınmaları teşvîḳâtı ḳulûb-ı sâ'irede eṣer-fiken-i temâyül-i vicdânî olmuşdur.

Sikke ḍarbı eṣnâsında Ḫıristiyân evlâdından Gönüllü, Eşkinci ve Piyâde ʻasker taḥrîr eylemek ve bu çocuḳlar ile evlâd-ı üserâyı mekâtib-i ʻaskeriyyeye bi'l-idḫâl [14] taḥṣîl-i hüner ü maʻrifetle müşârün-bi'l-benân eylemek fevâ'id-i fevḳa't-taṣavvurı tehiyye buyurulmuş iken fesede-i rehâbîniñ muḥâsede vü münâfaḳatları âṣâr-ı muẓırrası bu ṭarîḳ-i ṣavâba sülûk itmiş olan Ḫıristiyânlarıñ câlib-i nükûl-i ṭabîʻîsi oldıġı añlaşılmaġla o ṣûrete bedel tebeʻa-i ġayr-i müslime evlâdlarınıñ iki üç senede bir defʻa lüzûmı oldukça devşirme ṭarîḳiyle ṭoplanılup sarây-ı hümâyûn ve ʻacemi oġlanları ḳışlalarına idḫâlleriyle emr-i terbiyeleriniñ icrâsına dâ'ir virilen ḳarâr merkez-i ḥuṣûlde cilve-nümâ-yı âṣâr olaraḳ bunlardan taḥṣîl-i ʻilm ü maʻrifetle tezyîn-i ḫılḳat-i insâniyyet iderek feyż-yâb olanlar dîgerleriniñ meşhûdı oldukça evvelki tertîbiñ icrâsında gösterilen me'âṣir-i nükûli unutdıracaḳ ṣûretde herkes evlâdlarını "Gönüllü" ḳâ'idesine taṭbîḳan i'ṭâya iẓhâr-ı ḫâhiş ü ârzû itmek vesâ'il-i cemîlesi istiḥṣâl ḳılınmış olup bu niẓâmıñ ḥüsn-i îfâsına ilk defʻa olaraḳ îcâd eyledikleri rikâb-dârlıḳ me'mûriyetinde bulunan Molla Ayâs pek çoḳ ibrâz-ı ḥüsn-i ḫıdmet itmişdir. Bu uṣûl-i maʻḳûl Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ ʻahd-i ʻâlîsine ḳadar mümtedd olup bu yüzden devletçe menâfiʻ ve muḥassenât-ı bî-ḥadd istifâde olunmuş ve ez-cümle cemʻiyyet-i celîle-i İslâmiyye'niñ teksîrine muvaffaḳiyet gibi bir ḫıdmet-i memdûḥa fi'le getürülmüşdür.

Çi-fâ'ide ki zamân-ı Ḳânûnî'de ba'żı 'uḳûl-i basîṭa ve efkâr-ı ża'îfe aṣḥâbınıñ ârâ-yı saḫîfe ve taṣavvurât-ı saḳîmeleri seyyi'âtıyla devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye böyle bir uṣûl-i meḥâsin-şümûl-i câlibü'l-ḳulûbı elden çıḳarmış ve 'askerlige ocaḳ-zâdeler dâḫil ve bu vesîle ile niẓâmât-ı mevżû'a vü memdûḥa aḥkâmı külliyen zâ'il olaraḳ 'askerlik dirligi ocaḳlıḳ ve yurtluḳ i'tibârında ṭutulmaġa ve ocaḳlu âmir-i meşrû' ve metbû'-ı müfaḫḫamına isâ'et ü 'adem-i iṭâ'at ve bir nev' serbestiyyet-i nâ-meşrû'aya cür'etle ma'nen baġy u ṭuġyân ṭarîḳ-i saḳîmine sevḳ idilmiş ve o 'aṣrıñ muḥassenâtı var ise hemân bu seyyi'eniñ cesâmeti maḥv itmişdir. İşte bu dâhiye bir 'aṣır evvelce yeñiçerileriñ demâġına ḥulûl itmiş olan fesâd bundan ṣoñra geregi gibi ilerüleyüp bi'l-âḫire nice dâ'-i devâhî-i 'asîrü'd-devâya sebebiyyet virmişdir.

Şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa ḥażretleri yedi yüz yirmi ṭoḳuz senesinde mu'temedleri olan Çandarlu Ḳara Ḫalîl Çelebi ile bi'l-müẓâkere devlet-i 'aliyyeniñ muḥtâc oldıġı 'asâkirden Yeñiçeri ve 'Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ġurebâ-i Yemîn ü Yesâr [15] ve 'Azabân gürûhını piyâde ve sipâh ve silaḥ-dârî süvârî olaraḳ bi't-tanẓîm düvel-i İslâmiyyeniñ ve ḫuṣûṣiyle Selçûḳîleriñ sefâret me'mûriyetleri ve vilâyetlerde istiḫdâm eyledikleri dergâh-ı 'âlî çavuşlarını daḫi ḳabûl ü ittiḫâẕ ile bunlara münâsib dirlik ve derecât-ı tertîb ve Müteferriḳagân ve Zu'amâ nâmlarıyla yeñiden iḥdâṣ olunan iki ṣınıf ḫademeye bir ṭarîḳ-i teraḳḳî açılup Çavuş Gedüklisi, Müteferriḳa Gedüklisi, Za'îm Gedüklisi ta'bîrleriyle yek-dîgerlerinden temyîz idilmiş ve bunlara iḥsân buyurılan tîmârlar ya'nî nân-pâreleri evvelkilerden farḳlı olaraḳ ta'yîn ḳılınmışdır. Bu cem'iyyetlerden Gediklü Za'îm ile Sipâhî tîmârlarınıñ evlâd-ı ẓükûra intiḳâli ḳânûna rabṭ olunmuş ve bunlardan irtiḥâl idenleriñ evlâdları ṣaġîr ḳaldıḳları ḥâlde bu yetîmlere memleketleri alâybegileri ve a'yân u vücûh ma'rifetleriyle pederlerinden tevârüṣ idecek tîmârlardan birer miḳdârı vekîllerine virilmek üzere ahâlîden genç ve dinç ve tüvânâ vekiller ta'yîn olunaraḳ bunlardan iṣbât-ı rüşd ü liyâḳat idenler vücûdlarınıñ taḥammül ü cesâmetine göre mensûb oldıġı gürûha dâḫil olmaḳ vaḳti ḥulûl itdikde bi'z-ẕât îfâ-yı ḫıdmet-i 'askeriyyesine devâm itmesi ve bilâ-veled fevt olanlarıñ maḥlûl ḳalan tîmârlarından alâybegleri 'arżlarıyla yetîmlere vekâletleri evânında müstaḫdem olub da 'askerlikde taḥṣîl-i meleke vü mahâret idenlere veyâ

sâ'ir erbâb-ı ḳâbililiyyet ü tecrübeye tevcîhine müsâ'ade buyurulması niẓâm ittiḫâẕ ḳılınmışdır.

Ḳânûn-ı mezḳûr, selâṭîn-i 'iẓâm ḥażerâtı a'ṣâr-ı 'âliyesinde te'yîd ü tezyîn olunagelerek el-ḥâṣıl müceddid-i uṣûl ü ḳavâ'id-i ḳavânîn-i devlet-i 'aliyye olan Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî-i ġâzî efendimiz ḥażretleriniñ evâsıṭ-ı 'aṣr-ı 'âlî-i mülûkâneleri olan biñ iki yüz ḳırḳ iki târîḫine ḳadar mümtedd olup târîḫ-i mezḳûrdan ṣoñra yine sipâhîlik ve za'îmlik bâḳî ḳalaraḳ faḳaṭ sipâhîler süvârî 'asâkir-i niẓâmiyye-i şâhâneden ma'dûd olduḳlarından ol vaḳit tertîb ü taḥrîr olunan süvârî 'asâkir-i ḥâṣṣa-i şâhâne niẓâmına tevfîḳan bunlara onbaşı vekîli ve onbaşı ve çavuş vekîli ve çavuş ve mülâzim-i ṣânî ve evvel ve yüzbaşı ve ḳol aġaları tertîb ve faḳaṭ sipâhîlerde alây emîni nâmı alây ḫazînedârı ismiyle yâd ve biñbaşı ve ḳırḳ dörtde mîr-alây ve mîr-livâlıḳ îcâd olunmuşdur. Bu uṣûl ibtidâ-yı tensîḳât-ı 'askeriyye olan elli ṭoḳuz târîḫinde külliyen laġv olunaraḳ bunlarıñ tîmârlarından [16] şâyân-ı teḳâ'üd olanlar çerâġ ve mâ-'adâsı rütbeleriyle süvârî 'asâkir-i muvaẓẓafa-i ḥażret-i şâhâneye ḳalb olunmuşlardır.

İşbu tîmârlarıñ evlâd-ı ẕükûra tevârüṣi niẓâmı ol vaḳitler ḥükmince erbâb-ı liyâḳati 'askerlige teşvîḳ u tesvîḳ itmesiyle ecnâd-ı devlet-i 'aliyyeden pek çoḳ ẕevâtıñ kesb-i terbiye vü iḳtidâr iderek tefeyyüż eylemeleri bu gürûha dâḫil olmaḳ içün ḫademe-i sarây-ı hümâyûn tüvânâlarını bi't-terġîb bu dirlikler sarây-ı hümâyûn ḫalḳınıñ daḫi müfîżi olmuşdur.

Bâlâda ẕikr olunan göñüllüyân-ı çavuşân-ı dergâh-ı 'âlî ve zu'amâ ve gedükliyân-ı zu'amâ ve müteferriḳagândan başḳa bu uṣûller taḥavvülât u teġeyyürât-ı ḳâ'ide vü 'âdât-ı salṭanat-ı seniyyeye terdîfen 'aṣr-be-'aṣr refte refte iḥdâṣ olunan ḫâṣṣa ḫâṣekiligi, atlı ḫâṣekiligi nâmıyla yâd olan süvârî ḫâṣekiligi, tebdîl ḫâṣekîligi, silaḥşorluḳ, ḳapucı başılıḳ, dîvân-ı hümâyûn ḫâceligi, ḳapucılar keṭḫudâsı, küçük ve büyük mîr-âḫûrluḳlar, baş ḳapucıbaşılıḳ, mîr-i 'alemlik rütbe vü ḫıdmet ve me'mûriyyet ü manṣıbları îcâd olunaraḳ bâlâda ẕikr olunan dergâh-ı 'âlî çavuşlarınıñ sefâret ve sâ'ir me'mûriyyât-ı mu'tebere vü cesîmeleri ṣoñradan iḥdâṣ olunan işbu cem'iyyetlere intiḳâl eylemesiyle zamânımızda çavuşluḳ nâmı yalñız enderûn-ı hümâyûn aġalarından istiḫdâm olunan mü'eẕẕinân ve ḫânendegân ve sâzendegân ile tersâne-i 'âmire ḳalyonlarına ẓâbiṭ maḳâmında i'tibâr olunan

eşbeh ḳabadayılara ve de'âvî çavuşlarına münḥaṣır ḳaldığı ḥâlde biñ iki yüz ḳırḳ bir vaḳ'a-i ḫayriyyesinde çavuşluḳ lafẓı ez-ser-i nev kesb-i şeref ü 'unvân iderek żâbiṭân-ı 'asâkir-i niẓâmiyye-i şâhâneniñ mebâdî-i feyż ü rif'atleri olup onbaşılıġıñ mâ-fevḳi bulunan küçük żâbiṭe çavuş nâmı iḥsân buyurulmuş ve bu gürûhdan ba'żı ẕevât-ı 'âliye ẓuhûr iderek bi'l-isti'dâd ve'l-istîhâl ḳaṭ'-ı derecât u istiḥḳâḳ ile bi't-tefeyyüż maḳâm-ı 'âlî-i ṣadâret-i 'uẓmâya ḳadar tereffu' u teṣâ'üd itmiş olduḳlarından bu cihetle nâm-ı meẕkûruñ i'tibârât-ı aṣliyye ve ḥayṣiyyet-i ẕâtiyyesi 'avdetle kesb-i rif'at itmişdir.

Müşârün-ileyh şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa ḥażretleriniñ cümle-i tertîbât-ı ḥakîmânelerinden olmaḳ üzere her nev' dirlikler içün beyâż ve ḳırmızı [17] ve ṣarı ve siyâh börkler tertîb ve bunlardan beyâż 'ulemâya ve ḳırmızı dâ'ire-i hümâyûn ile 'askere ve ṣarı aḳlâma ve siyâh börki sâ'ir ḫademeye taḫṣîṣ buyurmuşlardır.

Şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretleri bu ṣûretlerle tanẓîm-i uṣûl-i devlet ve temhîd-i hey'et-i ḥükûmet buyurmaḳ üzere iken ḫaste ve ecel-i 'âcil ile dembeste olmaḳ muḳaddemâtınıñ vücûdında ḥis-nümâ-yı vürûd oldığını teferrüs itmekle baḳiyye-i niẓâmâtı ḫalef ve birâder-zâde-i bâhirü'ş-şerefleri müstaġraḳ-ı raḥmet-i Rabb-i Raḥîm şehzâde Süleymân Paşa-yı ġâzîye tavṣiye vü ta'lîm itdikden ṣoñra irtiḥâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ ṭarîḳat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye olan ḫulûṣ u inâbetleri Orḫân Ḫân-ı Ġâzî'ye ve Sulṭân Orḫân Ḫân'dan şehzâde-i ekberleri Süleymân Paşa-yı ġâzîye tevârüṣ itmiş ve 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'niñ iktisâ itdigi ḳalensöve ta'bîr olunur külâhıñ üzerine destâr-ı tekvîrî ve destârına Yûsufî ıṭlâḳ olunması cihetiyle müşârün ileyh şehzâde Süleymân Paşa ḥażretleriniñ ṭarîḳat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye olan farṭ-ı maḥabbetleri ol 'aṣırda Ḳonya'da post-ı sa'âdet-ârâ-yı Ḫażret-i Mevlânâ'da irşâd-fermâ-yı erbâb-ı ma'ârif olan ḥafîd-i Ḫażret-i Pîr Sulṭân Veled-zâde Ulu Ferîdûn 'Ârif Çelebi Efendi ḥażretleriniñ ma'lûmları olması şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretleriniñ yedi yüz elli sekiz târîḫinde Rûmili cânibini teşrîf ü is'âd ile bir ṭarafdan îfâ-yı ġazavât-ı sa'âdet-ġâyâta iḳdâm ve dîger cânibden 'amm-i ekremîleriniñ açdığı çığırı tevsî'a ve niẓâmât-ı devleti tez-

yîd ü tensîḳa mezîd i'tinâ vü ihtimâm buyurmaḳda olduḳları zamân-ı sa'âdet-nişâna teṣâdüf itmekle müşârün-ileyh Ferîdûn Ulu 'Ârif Çelebi Efendi Ḥażretleri 'alâmet-i fâḫire-i ḥüsn-i ḳabûl olmaḳ üzere teberrüken bir 'aded sikke-i şerîfe-i Mevlevî ihdâ ve şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretleri daḫi teyemmünen iktisâ buyurması ol kisve-i şerîfe ma'a-destâr selâṭîn-i 'iẓâm ḥażerâtına maḫṣûṣ oldıġı ecilden sikke ta'bîriyle tezyîn-i ta'rîf itmiş oldıġı tevârîḫde görünmüş ve bu ser-rişte ile ḫavâṣṣ-ı bendegânıñ 'arż itdikleri arzû vü ḫâhişle ma'iyyet-i ḥażret-i pâdişâhîde bulunanlarıñ kâffesine Mevlevî sikke-i [18] şerîfeleri iktisâ itdirilmiş oldıġı rivâyât-ı mütevâtiresine baḳılınca dâ'ire-i hümâyûn ḫademesiniñ aḥâddan tefrîḳ u temyîzi bu ṣûret-i mes'ûde ile cilve-ger-i mevḳi'-i ḥüsn-i ḥuṣûl olmuş ve mecelle-i 'âcizîde Süleymân Paşa'nıñ iktisâ eyledikleri sikke-i şerîfe ile ferâce ve tennûre ve kemeriñ taḳlîd ü tenevvu'ları enderûn-ı hümâyûnca intiḫâb-ı ta'ammüm ü telebbüse muḳaddime-i tefe''ül 'add ü ittiḫâẕ ḳılınmış olup yeñiçeri bölükbaşıları beyninde ma'rûf olan ve nıṣf-ı a'lâsına ḳadar sikke-i şerîfeye şebîh bulunan üskûfuñ iktisâsı şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretleriniñ ṣemere-i teşvîḳlerinden neş'et itmiş ve yedi yüz altmış bir târîḫinde Bolayır ṣaḥrâsında berây-ı ṣayd u şikâr tek ü pûda iken vuḳû' bulan irtiḥâl-i pür-melâlinde 'Oṣmânlularıñ kendülerine olan farṭ-ı maḥabbet ü muḫâleṣet ve kemâl-i rükûn u muṭâva'atları ṣemeresi olaraḳ işr-i müşârün-ileyhe iḳtifâ'en hey'et-i meẕkûre birçoḳ zamân taġyîr idilmemişdir. Ẕikr olunan üskûf pâdişâh-ı behişt-penâh birinci Murâd Ḫân-ı cihâd-iktinâh ḥażretleri zamânında tezyîn-i tekellüfât-ı ṭılâ-dûzî ile kisve-i selâṭîn ve erbâb-ı câh u temkîn olup esfâr u a'yâdda şâhân-ı 'Oṣmânî bu üskûfı tâc-ı sulṭânî ittiḫâẕ u i'tibâr buyurmuşlardır.

Yeñi Ḳapu Mevlevî-ḫânesi post-nişîni şeyḫim reşâdetlü 'Oṣmân Ṣalâḥu'd-dîn Dede Efendi ḥażretleriniñ Târîḫ-i Selçûḳî'den istinbâṭ buyurduḳları bir fıḳradır ki sikke-i şerîfe baḥṣi münâsebetiyle işbu maḥalle 'ilâvesi münâsib görüldi:

Ba'żı kütüb-i tevârîḫ-i mu'teberede muḥarrer ve rişte-keş-i suṭûr buyuruldıġı ve ba'żı rivâyât-ı mevṣûḳadan oldıġı üzere Suṭân 'Alâ'ü'd-dîn-i Sânî-i Selçûḳî bir şaḫṣ-ı mechûlü'n-nesebi kendüsine peder-i ma'nevî ittiḫâẕ idüp bu ḥâli erkân-ı devlet ü a'yân ḥażerâtına bildirmek ġarażıyla bir

żiyâfet-i mülûkâne tertîb ve erkân-ı devlet ile ol ‘aṣrıñ ecille-i ‘ulemâ ve kibâr-ı meşâyiḫini sarâyına da‘vet ve ba'de'l-icrâ-i merâsim-i żiyâfet ol şaḫṣ ṭarafına işâretle, "bu żât-ı şerîfe bizi kendüsine evlâd idüp ben de anları kendime peder ittiḫâẕ eyledim" deyü beynehümâda ma‘ḳûd olan ser-rişte-i übüvvet ü bünüvveti ḫużżâra i‘lân u işâ‘at eyledikde, Mevlânâ Celâlü'd-dîn-i Rûmî ḳaddese sırruhu's-senî ḥażretleri ser-âmedân-ı ḫużżârdan bulunmaġla bu vaḳ‘a inkişâr-ı ḳalb-i pîrânelerini mûcib olup der-ḥâl meclisden ḳıyâm ve bilâ-taḥiyyat [19] u selâm medrese-i şerîfeleri cânibine ḫırâm buyurmuşlar. Ve ol eṣnâda Sulṭân ‘Oṣmân-ı Ġâzî ṭâbe ṣerâhu ḥażretleri pederleri Ertuġrul Beg cânibinden ba‘żı mevâdd-ı mühimme teblîġi ḫıdmetiyle dâr-ı salṭanat-ı Selçûḳiyye olan Ḳonya şehrine gelmiş ve îfâ-yı me‘mûriyyet żımnında sarây-ı sulṭânîye müteveccih bulunmuş olmaġla tevfîḳ-i Ḥażret-i Perverdigâr-ı Ekber kendüsine yâr u yâver olaraḳ sarây-ı sulṭânî nerdübânı vasaṭında Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ḥażretlerine müṣâdefe itmiş, Ḥażret-i Mevlânâ mîr-i müşârün-ileyhi görince "‘Oṣmân beg, ‘Alâ'ü'd-dîn kendüsine bir peder bulmuş, ben de seni evlâd eyledim" buyurmuşlar, mîr-i müşârün-ileyh bu ‘inâyet-i nâgeh-ẕuhûrdan ziyâdesiyle memnûn olup ḫużûr-ı sulṭânîye duḫûl ile îfâ-yı me'mûriyyet eyledikden ṣoñra medrese-i şerîfe-i Mevlânâ cânibine müsâra‘at ve ba‘de icrâ-yı merâsim-i selâm u taḥiyyat, aḫẕ-ı dest-i inâbet ve ser-nihâde-i zânû-yı inâbet ve sikke-pûş-ı irâdetleri olaraḳ ol ḥażretiñ mürîdân-ı ṣıdḳ-bînânları silkine deḫâletle ḥâ'iz-i sa‘âdet-i dünyâ vü âḫiret olduḳlarında, ḥaḳlarında mîr-i müşârün-ileyh îṣâr-ı himmet idüp salṭanat-ı seniyye-i İslâmiyye mîr-i müşârün-ileyhe ve evlâd-ı evlâdına intiḳâl ve müddet-i ṭavîle âl-i sa‘âdet-me'âli serîr-ârâ-yı şevket ü salṭanat olmalarına fâtiḥa-ḫân olmuşlardır. Ve aḥfâd-ı ‘adâlet-nihâdlarınıñ câlis-i serîr-i salṭanat-ı İslâmiyye olmalarını da‘vât-ı ḫayriyyelerinde taḫṣîṣ-i bi'ẕ-ẕikr ü beyân buyurmuşlar.

Binâberîn ‘Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri zamân-ı emâretlerinde ḳalensöve nâmıyla külâh-ı Mevleviyyeyi ser-i sa‘âdet-mendine tâc u efser idüp devlet-i Selçûḳiyyeniñ vuḳû‘-ı inḳırâżıyla salṭanat-ı İslâmiyye kendülerinde teḳarrür eylediginde ol külâh-ı peşmîn üzerini taḳye-i zer-beftle tezyîn buyurmuşlar ve ḫayr-ı ḫalef-i devletleri Sulṭân Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri daḫi işr-i vâlid-i mâcide sâlik olaraḳ tâc-ı meẕkûrı ser-i bâhirü'l-ibtihâcları-

na tâc idüp birâder-i vâlâ-güherleri işâret ü iḫtârıyla ṣunûf-ı bendegân u 'askerîye taḫṣîṣ-i hey'et ü ḳıyâfet buyurduḳlarında külâh-ı mezkûrı ḫânedân-ı salṭanat-ı 'uẓmâya taḫṣîṣ buyurmuşlar, Fâtiḥ-i Ḳosṭanṭiniyye Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri 'aṣrına ḳadar iktisâ olunmuş. Bu cihetle mülûk-i 'iẓâm ve şehzâdegân-ı zevi'l-iḥtirâm-ı Âl-i 'Oṣmân pek yaḳın zamâna degin Ḳonya dergâh-ı şerîfinde mesned-ârâ-yı irşâd bulunan çelebiyân ḥażerâtından veyâḫud meşâyiḫ-i Mevleviyyeniñ birinden teberrüken iktisâ-i sikke-i şerîfe idegelmişlerdir. Bu keyfiyyet ecnebî târîḫlerinde daḫi meṣṭûr olup müṭâla'a iden lisân-âşinâlarıñ [20] ma'lûmlarıdır. İşte şehzâde Ġâzî Süleymân Paşa ḥażretlerine Mevlânâ-yı müşârün-ileyh ḥażretleriniñ ḥafîd-i 'âlîleri Çelebi Ulu 'Ârif Efendi ḥażretleri cânibinden sikke-i şerîfe irsâli bu esâsa mebnîdir.

Yıldırım Bâyezîd Ḫân zamânında keşret-i 'asâkir mûcib-i ta'yîn-i elbise-i nev-eşer olmaġın elbiseniñ tenvî'i cihetine gidilerek emîrü'l-ümerâ ġâzî Timurṭaş Beg tensîbiyle külâh-ı sefîd, sipâh-ı pâdişâh-ı bâhirü't-te'yîd ve mülâzımân-ı dergâh-ı ma'delet-temhîde taḫṣîṣ ḳılınmış ve ḳızıl börk a'yân-ı devlet ve erkân-ı salṭanata maḫṣûṣ olurak ḳalmışdır.

Ebu'l-fütûḥât ve'l-meġâzî Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı ġâzî 'imâme-i sefîd ile ta'ammüm sünnetin ta'mîm ü ta'yîn ve mu'tâd olan aḳ börk ṣınâyi'-i zer-dûz ile tezyîn idilerek yeñiçeriye taḫṣîṣ ü tebyîn ḳılınmışdır. Ḳızıl börk tezâyüd-i şevket ü salṭanat ve teżâ'üf-i devlet ḥasebiyle envâ'-ı zîb ü zînetle tersîm ḳılınaraḳ ekâbir-i devlete maḫṣûṣ bıraġılmış olduḳları Peçevî ve Tâcü't-Tevârîḫ'de meṣṭûrdur.

Ḥâlâ Burûsa'da merâḳıd-ı muṭahhara-i 'Oṣmâniyân üzerinde nümâyân olan tâc-ı muṭallâ üstine ṣarılan destâr-ı Yûsufî vaż'ında bend olunan 'imâmeler ki ḥüsn-i nümâyişde bihîn ve kevrleriniñ ṭavırları dil-nişîn olan hey'et ü eşkâl-i selâṭîn-i 'Oṣmân'dır. 'Aṣr-ı müşârün-ileyhden yâdigâr ḳalmış olması ta'mîm-i 'imâme ve elbise ḫuṣûṣında müşârün-ileyh Süleymân Paşa-yı behişt-âşiyânıñ irşen ittiḫâẕ buyurduḳları işrine iḳtifâyı taṣdîḳ ider.

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri eṣnâ-yı icrâ-yı cihâdda 'Alem Ṭaġı ve Ḳayış Ṭaġı'na ḳadar gelerek Bizans imparaṭorından ṣulḥen biraz maṣârif-i râhiyye ve 'askeriyye alup dönmüşdür. Orḫân Ḫân-ı ġâzî ḥażretleri mü'essis-i 'âlî-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmânî olmalarıyla vaḳt-i 'âlîleri müsâ'id ol-

dıġı mertebe i'mârât u icrâ'ât u niẓâmâta muvaffaḳ olmuş ve ḫuṣûṣiyle birâderleri 'Alâ'ü'd-dîn Paşa-yı behişt-mekân ile şehzâde-i bî-müdânîleri Süleymân Paşa-yı ġâzî ḥażerâtı ser-kârlıḳlarıyla muvaffaḳ olduḳları ġazâvât ve niẓâmât-ı aḫlâf-ı 'âlîlerine bir büyük ders ü ta'lîm olaraḳ bu füyûżât-ı dâ'ire-i feyż-bâhiresinden neş'etle müfteḫir oldıġımız devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'yi i'lâ vü temhîd itmiş ve şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretleriniñ irtiḥâllerinden iki mâh ṣoñra pederleri kederlerinden 'âzim-i dâr-ı cinân olmuşlardır. Raḥimehumullâhu Ta'âlâ [21] 'aleyhim ecma'în raḥmeten vâsi'aten.

Müşârün-ileyh Süleymân Paşa ḥażretleriniñ ḥîn-i irtiḥâllerinde pederleri Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ söyledikleri merṣiyedir:

1 Derdâ ki ez-vâḳı'a ġam-nâk üftâd
Der-dîde'i seyl bâ-ḫâşâk üftâd

2 Nev-bâve-i 'ömrem ez-şâḫ-ı ümîd
Bî-ân ki resîde buved ber-ḫâk üftâd

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ birâder-i ma'âlî-eṣer ve ṣadr-ı a'ẓam-ı 'adâlet-perverleri cennet-mekân 'Alâ'ü'd-dîn Paşa ḥażretleriniñ nuṭḳ-ı 'âlîleridir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Şehâ faḳr u fenâ mâ-râ vü mülk ü mâl ü câh ez-tû
Çü dünyâ-râ beḳâyî nîst ḫâh ez-mâ vü ḫâh ez-tû

Cülûs-ı Orḫân Ḫân-ı Ġâzî'ye dört yüz ṭoḳsan altı sene ṣoñra Aṭanalı meşhûr müverriḫ Surûrî Efendi'niñ söylediği târîḫ-i selîsdir:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

1 Cem-ḥaşem necl-i himem-perver-i Sulṭân 'Oṣmân
Oldı ḳırḳ altı yaşında şeh-i iḳlîm-sitân

2 Taḫtı zeyn itdi Surûrî didi mühmel târîḫ
"Bârekallâh cülûs eyledi Sulṭân Orḫân" (736)

Vilâdet, Sene: 690. Cülûs, Sene: 736. Müddet-i Salṭanat, Sene: 35. Müddet-i 'ömr, Sene: 81. İrtiḥâl, Sene: 771.

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî 'aleyhi Raḥmetü'l-Bârî ḥażretleri Burûsa'da bir güzel câmi' ve medrese ve 'imâret ve türbe binâ ve İznîḳ'de bir kilîsâyı câmi'e taḥvîl ile bir medrese ve 'imâret iḥdâṣ ve te'ṣîs ile küllü-yevm fuḳarâyı iṭ'âm sünnetin icrâ ve Bolayır'da bir laṭîf câmi'-i şerîf ve 'imâret inşâ ve mu'teḳidleri olan Geyiklü Baba'ya bir 'âlî ḫân-ḳâh ve bir dil-nişîn câmi'-i şerîf binâ ve devlet-i İslâmiyyede 'imâret iḥdâṣ ve inşâsıyla şorba ve nân-ı 'azîzi müheyyâ muntaẓam medrese te'sîs iderek talebeyi taḥṣîle teşvîḳe ibtidâ Sulṭân Orḫân Ḫân-ı Ġâzî'niñ muvaffaḳiyyeti rû-nümâ ve bu muḳaddime aḫlâf-ı 'iẓâmını işr-i 'âlîlerine iḳtifâya iġrâ itmiş ve feṭḥine muvaffaḳ olduḳları maḥalleriñ ekşerîsinde bu miṣillü âṣâr-ı müberrât iḫtirâ'ına i'tinâ buyurmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî Ḥażretleri 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ Beyân Olunur:

Şâriḥ-i Fuṣûṣ Mollâ Dâvûd-ı Ḳayṣerî, Mollâ Tâcü'd-dîn El-Kürdî nâm-ı dîger [22] Ḫayrü'd-dîn Paşa, Mevlânâ Çandarlu Ḳara Ḫalîl, Viḳâye ve Muġnî şâriḥi müderris Molla Ḳara 'Alî, 'ilm-i fıḳh u ferâ'iż nâẓımı Molla Muḥsinü'l-Ḳayṣerî, Ḳaraḥiṣâr-ı Ṣâḥib'de medfûn Îrânî Ḳaraca Aḥmed Sulṭân, Îrân'da Ḫoylı Şeyḫ Aḥmed, Evrân Şeyḫ Abdâl Saḳḳâ Mûsâ Baba, Îrânî Şeyḫ Doġlu Baba, sâ'ir 'ulemâ vü meşâyiḫden 'ibâretdir.

Ḫudâvendigâr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Evvel'iñZamân-ı 'Âlîlerinde Edirne'niñ Maḳarr-ı Salṭanat İttiḫâẕı ve Sarây-ı Hümâyûn İnşâsı ve 'Acemî Oġlanları Ḳışlaları İcâdı ve Göñüllü Ḫıristi-

yân Evlâdı Nücebâsından Yeñiçeri ve Sipâh ve Silaḥdâr ve ʻUlûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ġurebâ-i Yemîn ü Yesâr ve ʻAzabân Taʻbîriyle Altı Nev' ʻAsker Tertîb Eylediği ve Ḳosova Muḥârebesi ve Edirne Sarâyı'nıñ Ṭunca Kenârına Teʼsîs ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı ʻUlemâ ve Meşâyıḫı

Bidâyet-i salṭanat-ı ʻOṣmâniyye'den Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ʻaṣr-ı ʻâlîsine gelince dâʼire-i hümâyûnuñ intiẓâmı zamân zamân taṣavvur buyurulmuş ise de mütemâdiyen icrâ-yı cihâd u ġazâdan hengâm-ı âsâyiş ü lḥażariyyete mütevaḳḳıf olan menviyyâtıñ tevaġġul u icrâsına iḫtilâs-ı vaḳt olunamayup faḳaṭ lḥasbe'l-lüzûm baʻżı gedik ve meʼmûriyetler tertîbiyle iktifâ buyuruldıġı eṣnâda Ġâzî Ḫünkâr ve Ḫudâvendigâr ʻunvânına nâʼil olan şehriyâr-ı şehîd-i mebrûr Murâd Ḫân-ı Evvel yedi yüz altmış yedide Çirmen feṭḥine muvaffaḳiyetle Ḫıristiyân evlâdından göñüllü ʻasker tertîbi uṣûliniñ bir ḳat daha tanẓîm ü teʼmîn ü teʼyîdine ve müteʻâḳiben Filibe ve Ṣofya ve Arnabudluḳ ve Ṣırbistân feṭḥlerine muvaffaḳ olduḳdan ṣoñra Edirne'yi maḳarr-ı salṭanat ittiḫâẕıyla inşâsına himmet buyurduḳları Edirne sarâyında müteʻaddid devâʼir ve ḳoġuşlar inşâ ve ḳavânîn-i ʻaskeriyyeyi tanẓîm ü imlâ ve devletiñ bidâyet-i ẓuhûrı bulunmaġla ḫalḳı celb ve ġazâya teşvîḳ u teşcîʻde fevâʼidi bisyâr oldığından evvelce taṣarlanmış olan süvârî sipâhî ʻaskeri ḳânûnlarını ve tîmârlarınıñ evlâdlarına intiḳâli niẓâmâtını tanẓîm ve işbu sipâhîlere ḳırmızı bayraḳ taḫṣîṣ ü iḥdâṣ ve merâtibi tefrîḳ u tanṣîṣ buyurduḳları eṣnâda otuz yedi ġazâ-yı ekber ve beş altı ġazavât-ı dîgerde muẓafferiyete maẓhariyyet meşġûliyyet-i dâʼimesi ḫuṣûṣât-ı sâʼire icrâsına meydân bıraḳmadığından ẕikr olunan göñüllüden tedârük ü taḥrîr olunan efrâddan ḥarb u ḍarb ve kesb-i maʻârife ḳâbil güzîde vü müstaʻidlerini dâʼire-i hümâyûna ḳabûl ile oḳudup yazdırmaḳ ve tamâm vaṭandaşlıḳ ve merḥamet-şiʻârlıḳ ḫaṣâʼil-i celîlesini enẓâr-ı ʻâmmeye ʻarż ile mâ-ʻadâsı ol ʻaṣırlar uṣûlince ḥaḳîḳaten taʻlîm-i ḫâne-i feyż ü faẓîlet ü edeb olan yeñiçeri ocaġına mekteb iʻdâdı ve maḫrec ve taḥṣîl-i ʻilm ü maʻrifete medrec olmaḳ üzere îcâd olunan ʻacemi oġlanları ḳışlalarına virilerek muvaẓẓaf ve muʻallem üstâdlar taʻyîn ü iʻdâd ve iktisâb-ı liyâḳat u ḳâbiliyyet itdikden ṣoñra yeñiçeri ve sipâh ve silaḥdâr ve bölükât-ı erbaʻa taʻbîr olunan ʻulûfeciyân-ı yemîn [23] ü yesâr ve ʻazabân-ı yemîn ü yesâr ve ʻazabân bölüklerine ḳayd

u imlâ ve sevḳ-i selîḳa-i ṭıynet ü ṭabî'atla taḥṣîl itdikleri hüner ü ma'rifet ve ḥarb u ḍarba müktesib olduḳları liyâḳatıñ derecesine göre her dürlü mirḳât-ı refî'aya i'lâ olunduḳlarından bu uṣûl-i ma'ḳûl tebe'a-i ġayr-i müslimeyi taltîf ve ehl-i İslâmıñ tekṣîriyle birçoḳ muḥasseṇâtı terdîf ve bu ṭarîḳden başḳa ṭoġrıdan ṭoġrıya ḫâricden bir ferdiñ silk-i 'askerîye dâḫil olamaması uṣûlini tebyîn ü tanṣîṣ buyurmuşlardır.

İşte bu uṣûl-i ḥikmet-şümûl hem 'aẓamet-i şân u şevket-i 'Oṣmâniyye'yi enẓâr-ı 'âmmeye ibrâz u i'lâ ve hem de millet-i İslâmiyyeniñ tezâyüdiyle cem'iyyet-i İslâmiyyeyi ikṣâr u iḥyâ itmiş ve ḥaḳîḳaten devlet bu yüzden pek ziyâde müstefîd olmuşdur.

'Ulûfeciyân ta'bîri vaẓîfeleri mu'ayyen 'asker olup bunlar ol vaḳit uṣûlince ikiye bi't-taḳsîm, bir ṣınıfı ordunuñ ṣaġ ve dîgeri ṣol cenâḥında ṣaf-beste olduḳlarından 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr ta'bîr olunur. 'Azabân-ı yemîn ü yesâr daḫi memleketleri pây-taḫta ziyâde ba'îd olan 'azabîler olup bunlar daḫi ṣaff-ı ḥarbiñ yemîn ü yesârında iḥtiyâṭda ṭururlar. 'Azab ta'bîri 'Arapça müte'ehhil olmayan mücerred âdemlere ıṭlâḳ olunageldigindan bu 'asker daḫi bîkâr u mücerred gürûhıdır. Sipâhî ve silaḥdâr devletiñ süvârî 'askeri olup aḳıncılıḳ ve çapulcılıḳ ve ḳaravul ḫıdmetlerini ve muḳâbele-i düşmende piyâdeleriñ muḥâfaẓasıyla hücûm işleri bunlarla îfâ olunur.

Yeñiçeri 'askeri ol vaḳitler ḥükmince 'asâkir-i ḫâṣṣa dimek olup bunlar ḥîn-i muḥârebede ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhîniñ ve livâ-i şâhâneniñ bulundıġı ḳalb-gâh-ı ṣufûf-ı ḥurûbda nefs-i hümâyûnı ve ordunuñ aġırlığını muḥâfaẓa ve 'inde'l-îcâb muḥârebe itmek üzere tertîb ü taḥrîr buyurulmuşdur.

İşbu ṣunûf-ı 'askeriyyeniñ celâdet ve ol vaḳitler uṣûlince fenn-i ḥarbdeki maharetleri ve ḫuṣûṣiyle ḫilâfet-i seniyye ve żâbiṭâna inḳıyâd u iṭâ'atleri biñ târîḫinden ṣoñra mensî vü ma'dûm olmaġla mükâfaḥaya me'mûr olan serdârlar bunları muḥârebeye tesvîḳ u teşvîḳe bir ṭarîḳ aradıḳları ḥâlde 'ulûfelerine żamm ile serden-geçdi ve dal-ḳılıç ta'bîriyle yine içlerinden biraz fedâyî 'asker yazaraḳ bir zamân idâre olunmuşlar ise de biñ yüz târîḫinden ṣoñra bu uṣûl ile daḫi lâyıḳıyla ḥarbe sevḳleri ḳâbil olamamışdır.

[24] Ḫudâvendigâr Murâd Ḫân ḥażretleri Kosova muḥârebesine 'azîmetle 'askeriniñ on ḳatından ziyâde olaraḳ üzerlerine hücûma ḥâżırlanan milel-i müttefiḳa 'askerini istiḫbâr eylediklerinde peder-i behişt-maḳarları-

nıñ Mecmû'a-i Ḥiyel-i Ḥarbiyyeleri'ndeki ṣûret-i ṣavaşı müṭâla'a ile ol kârzâra münâsib olan mükâfaḥa manṣûbelerini intiḫâb ve şehzâdeleri Yıldırm Bâyezîd Ḫân ile Ya'ḳûb Çelebi'ye ta'lîm ü ifhâm buyurduḳları nümâyişlerle ġalebe vü muẓafferiyete muvaffaḳ olmuşlardır.

Ġâzî Ḫudâvendigâr ḥażretleriniñ muḥârebe-i meẓkûreye mübâşeret idecekleri günüñ gicesinde iki rek'at namâz ḳılaraḳ dergâh-ı Ḳâdi'l-Ḥâcât'dan itdikleri manẓûme-i münâcâtları cild-i râbi'de yazılan eş'âr-ı selâṭîn-i 'iẓâm ṣırasında teberrüken derc olundı. Mütevekkilen-'alallâh ḥarb u peygâra bed' eyledikleri gün ġalebe-i kâmile ile muḥârebeyi ḳazandıḳdan ṣoñra muẓafferen şehîd ve icâbet-i du'â beşâretiyle reh-neverd-i semt-i behişt-i sa'îd olmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Ġâzî Ḫudâvendigâr ḥażretleriniñ cülûs-ı hümâyûnlarına dört yüz altmış bir sene ṣoñra Aṭanalı müverriḫ Surûrî Efendi'niñ söylediği târîḫ-i selîsdir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

1 Orḫân Ḫân'ıñ itdi otuz beş yaşında Ḥaḳ
Şehzâdesin şeref-res-i evreng-i âbnûs

2 Târîḫe ṭumṭurâḳ virildi Surûriyâ
"Sulṭân Murâd eyledi 'unvân ile cülûs" (761)

Cülûs, Sene: 761. Vilâdet, Sene: 726. İrtiḥâl, Sene: 791. Müddet-i Saltanat, Sene: 31. Müddet-i 'Ömr, Sene: 65.

Ḫudâvendigâr-ı mebrûr, Murâd Ḫân-ı Evvel-i maġfûr ḥażretleriniñ Burûsa'da Çekirge ḳaryesinde binâ buyurduḳları câmi'-i şerîfiñ ḳubbesi eṭrâfında fenn-i mi'mârîniñ kemâlini beyân ider medrese-i ḫârıḳu'l-'âde ve civârında 'imâret ve türbe ve Filibe'de keẓâlik ma'a-medrese bir câmi'-i kebîr ve Edirne ve sâ'ir maḥallerde cevâmi' u mesâcid ve medâris ü 'imâret ve ḫân u ḥammâmlarla Edirne Sarâyı'nı inşâ ve ḫıdmet-i maḫṣûṣa-i hümâyûnlarında bulunan Ḳarlı 'Alî Beg'e Filibe sancaġındaki Ḳarlı Ova ḳarye-

sinde tâm kâr-gîr, metîn ü dil-nişîn bir câmi'-i şerîf ile medrese ve mekteb ve ders-ḫâne ve 'imâret binâsına me'zûniyyet i'tâ buyurmuşlardır.

[25] İmżâ-yı hümâyûn olmaḳ üzere ferâmin-i 'âliyeye keşîde buyurılan ṭuġrâ-yı ġarrâ evvel ġâzî-i şehîd-i fî-sebîlillâhiñ vaż'ına 'inâyet buyurduḳları ḳânûn-ı hümâyûnlarıdır ki ibtidâ-yı iḥdâsında fermânlara tarṭîb-i midâd ile pençe-zen-i taṣdîḳ ü tevṣîḳ olmaları ṭuġrâ-yı ġarrâ-yı hümâyûnı resm itmişdir. Rabbim türâbını şu'le-i envâr-ı raḥmetle her dem iżâ'et buyursun. Enderûn-ı hümâyûndan muḫrec Beşiḳtâşî Sulṭân-zâde Meḥmed Beg'iñ mecmû'asında görülmüş olan bir fıḳra ḥaḳîḳatü'l-ḥâli tedḳîḳât ḫuṣûṣında ekṣer-i tevâriḫe müreccaḥ ve 'aṣrımızda yazılmış olan Ḫaber-i Ṣaḥîḥ nâm Târîḫçe daḫi anı muṣaddıḳ olmaġın, anıñ nâṭıḳ oldıġı ma'nâ-yı ṣıḥḥat-pîrâ beyânına mübâderet olunur:

"Ġâzî Ḫudâvendigâr ḥażretleriniñ medâyiḥ-i 'uluvv-i ṭıynet ve celâ'il-i sümüvv-i fıṭrat-ı hümâyûnlarına 'aṭâyâsıyla îrâd-ı miṣâl olaraḳ nâm-ı Ma'n u Yaḥyâ ve Ḥâtem'i fersaḫ fersaḫ ṭayy iden mekârim-i seḫâ ve ma'âlî-i ġınâ-yı hümâyûnlarınıñ fi'liyyât-ı vâṣıḳa ve vuḳû'ât-ı ṣaḥîḥa-i mütevâtireden berây-ı iṣbât bir fıḳracıġıñ îrâdına ibtidâr olundı:

Yedi yüz seksen üçde Germiyân-zâde Ḥüseyin Beg'iñ vâḳi' olan istid'âsıyla kerîmesiniñ şehzâde-i ekber-i hümâyûnları Yıldırm Bâyezîd Ḫân ḥażretlerine tezvîci cihâzı miyânında berây-ı hediyye Germiyân vilâyetinden Kütahya ve Simav şehirleriyle Egrigöz ve Ṭavşanlu ḳal'aları Ġâzî Ḫudâvendigâr ḥażretleriniñ memâlik-i mevrûṣelerine żamm u ilḥâḳ buyurulmuşdur. Mûmâ-ileyh Ḥüseyin Beg bu ṣûretle 'arż-ı seḫâ ve memâlikini fedâ itmesine bi'l-âḫire nâdim ü peşîmân olmuş ise de Tîmûr-ı pür-şûr vaḳ'a-i mü'ellimesine ḳadar 'arż-ı nedâmet ve isâ'ete furṣat-yâb olamayup nâ-çâr sükût ile vaḳ'a-i meẕkûre güni ḳalbindeki kînesini iẓhâr ile egerçi o inḳılâb arasında bilâd-ı merḳûmeyi istirdâd itmekle teskîn-i ḥarâret-i ġayẓa muvaffaḳiyetle mütesellî olmuş ise de indifâ'-ı şurûr-ı Tîmûr-ı maḫhûrdan ṣoñra memâlik-i meẕkûre yine dest-i 'adâlet-peyvest-i pâdişâh-ı 'Âl-i 'Oṣmân ile i'âde-i şeref ü iḳbâl itmişdir.

Ẕikr olunan sûr-ı velîmede eṭrâf-ı mülûkdan ve bendegân-ı dergâh-ı cihâd-sülûkdan taḳdîm olunan hedâyânıñ hiç birisini ḫazîne-i hümâyûnlarına ḳabûl buyurmayup ez-cümle bu tehâdî arasında bendegân-ı pâdişâh-ı bâhi-

rü't-te'yîdden Ġâzî Evrenos Beg'iñ hediyyesi pek mu'anven ü muṭanṭan ve girân-bahâ vü müzeyyen olmaġla bunları ṭaḳımıyla [26] sulṭân-ı Mıṣır'a ihdâ ve sulṭân-ı Mıṣır'ıñ taḳdîm eyledigi efrâs-ı ġazâ-istînâsdan bir re'sini bile rükûb-ı hümâyûnları içün tevḳîfe tenezzül buyurmayup cümlesini ol ġâzî-i muġâleṣe-meġâzîye ihdâ itdigi miṣillü kâffe-i iṯḥâfât-ı mülûkı teḳaddüme-i bendegânıyla becâyişe 'aṭf-ı 'inâyetle nefîs ü ḫasîs hiçbir şey'iñ ḫazîne-i hümâyûnlarına ḳabûline raġbet buyurmadıḳları seḫâ vü mekrümet-i 'âliyeniñ müfessirîn-i mütûn-ı mekârimî şerḥ u tefsîrinde iẓhâr-ı 'aczden başḳa berây-ı ta'dâd fekk-i fem-i ḫâmeye muḳtedir olamayacaḳları bir ḥâle getürmüş ve ḥaḳîḳatü'l-ḥâl bu bâbda daḫi küremâ-yı eslâfı fersaḫ fersaḫ müsâbaḳatları ser-nâme-i kitâb-ı ġınâ ve numûne-nümâ-yı mekârim-i aḫlâḳ-ı aṣḥâb-ı Ḫâtemü'l-Enbiyâ dinmege sezâ oldıġı ru-nümâ bulunmuşdur".

Bu şi'âr-ı celîl-i cenâb-ı Murâd Ḫânî devlet-i 'aliyyeniñ tevsî' u terfî'ine pek çoḳ ḫıdmet itmiş olması ise ilâ ḳıyâmi's-sâ'a bendegân-ı Âl-i 'Oṣmân'a bâ'iṣ-i mübâhât-ı lâ-yu'add ü lâ-yuḥṣâ ve bir tükenmez cihân-bahâ terk buyurmuşlar dimekdir.

Yedi yüz seksen sekiz senesi ṣaferü'l-ḫayrında ḫavâṣṣ-ı ḫademe-i hümâyûndan Ġâzî İnce Balabân Beg serdâr ve yine ḫademe-i hümâyûndan Ġâzî Uzunca Sevündük 'alem-dârlıġıyla Ṣofya feṯḥine muvaffaḳiyyet-i hümâyûnları eṭrâfa i'lân olunduḳda sulṭân-ı Mıṣır ṭarafından hedâyâ-yı lâyıḳa ile vürûd iden nâmede "Sulṭânu'l-Ġuzât Ve'l-Mücâhidîn" 'unvânı îrâd olunmuş ve ol vaḳit ḫalîfe Mıṣır'da bulunaraḳ bu miṣillü taḥrîrât-ı resmiyyeniñ ḫulefâdan istiḥṣâl-i ruḫṣat olunmadıḳça terḳîmi ḳâ'ideniñ ḫilâfı bulunmuş olmasına naẓaran bu sülâle-i celîleniñ pâdişâhlıġı mükerreren daha ol vaḳit her ṭarafda ḳaviyyen ve ḳâ'ideten taṣdîḳ ḳılınmış dimek olur. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Ḫâḳân-ı Ġazâ-iktinâh Murâd Ḫân-ı Evvel Ḥażretleri'ne Mu'âṣır Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ Beyânındadır:

Tefsîr-i şerîf-i kebîr-i şehîr ṣâḥibi İmâm Faḫrü'd-dîn Râzî Ḥażretleri'niñ dördünci evlâdı Îẓâḥ'a ḥâşiye yazan Molla Cemâlü'd-dîn-i Aḳsarâyî,

Îrânî Molla Fenârî, Seyyid Şerîf Cürcânî, "Ḳoca Efendi" dimekle ma'rûf Burûsa ḳâḍîsi Molla Maḥmûd maḫdûmı "Ḳâḍî-zâde-i Rûmî" dimekle ma'rûf mü'ellif Mûsâ Çelebi, Telvîḥ'e Tercîḥ nâmında ḥâşiye yazan "Erzincân Ḳâḍîsi" dimekle ma'rûf Mollâ Burhânü'd-dîn Aḥmed, Ḳırşehrî uṣûl-i ṭarîḳat-ı 'aliyye üzere [27] tertîb-i evrâd iden muttaḳî vü muṣallî ve zâhid ü 'âbid Şeyḫ Ḥacı Bektâş-ı Velî Ḥażretleri'nden 'ibâretdir.

Yıldırım Bâyezîd Ḫân'a Ol Vaḳit Mışır'da Ârâm-sâz Olan Ḫalîfeden "Pâdişâh-ı Rûm" 'Unvânı Virildigi ve Edirne'de Ṭunca Kenârındaki Sarâyı Terk İle Şimdiki Sulṭân Selîm Câmi'i Maḥalli Olan Ẕirvede Bir Sarây Te'sîs Olındıġı

Nâ'il-i raḥmet-i Rabb-i Ġanî, Yıldırım Bâyezîd Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri Anaṭolı ve Rûmili'de yirmi beş eyâlet-i cesîmeyi memâlik-i 'Oṣmâniyye'ye żamm u ilḥâḳa muvaffaḳ olmuşlar idi. Vâlid-i mâcid-i hümâyûnlarınıñ pâdişâhlıḳları sulṭân-ı Mışır ve Şâm ve sâ'ir ḥüküm-dârân-ı benâm ṭaraflarından muṣaddaḳ oldıġı gibi ḫâḳân-ı ma'âlî-nişân ḥażretlerine daḫi muvaffaḳiyyet-i celîleleri muḳâbilinde ḫulefâ-i 'Abbâsiyye'den Mışır'daki Mütevekkil Ḫalîfe berây-ı tebrîk ü tehdiye "Sulṭân-ı Rûm" 'unvânını virdikden ve dâmâdları Emîr Buḫârî ḥażretleri dest-i muḳaddeslerinden teyemmünen ḳılıç ḳuşandıḳdan ṣoñra ol vaḳitler ḥükmince cünûd-ı ceng-âver tedârük ü tertîb ve Tîmûrṭaş Beg tensîbiyle Ḳapuḳulı'na beyâż börk ve ḫademe-i erkân-ı devlete ḳızıl börk ve yeñiçeri çorbacılarına altunlı börk taḫṣîṣ idüp ġazâ vü cihâd ile güzerân iden evḳât-ı hümâyûnları niẓâmât-ı dîgerle işṭiġâle meydân virmemişdir faḳaṭ mülûk-i 'Oṣmâniyye'den İstanbul'uñ fetḥini taşrınîm ü niyyet iden ibtidâ Yıldırım Sulṭân Bâyezîd Ḫân ḥażretleridir. Yedi yüz ṭoḳsan sekiz sene-i hicriyyesine teṣâdüf iden cülûs-ı hümâyûnlarınıñ yedinci senesi evvel-bahârında ṣûret-i suhûlet-i feṭḥ-i Ḳosṭanṭiniyye'yi keşf itmek içün Üsküdâr'a ḳadar gelüp Anaṭolı Ḥişârı'nıñ üst ṭarafındaki zirvede el-ḥâletü hâẕihî Sancaḳ Tepesi ta'bîr olunan maḥalle ve Ḥişâr sâḥiline rekz-i ḫıyâm-ı celâdetle ârâm buyurduḳları eṣnâda Yovanni Balologos[16]

16. يوانى بالولوغوس

nâm imparaṭoruñ yapdırmaḳda oldıġı sûr ve lîmân ve istiḥkâmâtıñ sür'at-i hedmine emr i'ṭâ buyurduḳlarından imparaṭor-ı müşârün-ileyh taḫrîbine der-ḥâl kendüsi emr virdigi biñ iki yüz seksen ṭoḳuz târîḫinde ṭab' olunmuş olan Rûmca'dan mütercem Şemsî Târîḫi'nde daḫi mesṭûrdur. Pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâhıñ i'lân-ı şân-ı devlet-i 'aliyye ḥaḳḳındaki himmet ü cür'et-i celîlesini bu rivâyet daḫi taṣdîḳ u tenvîr idiyor. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Şehriyâr-ı cihâd-âṣâr ḥażretleri şecâ'at u zekâ ve dirâyet-i fevḳa'l-'âdeleri iḳtiżâsınca şân u şevketini muḥâfaẓa vü tezyîde muvaffaḳiyet içün himmet buyurduḳları mesâ'î-i celîleleri arasında Tîmûr-ı şurûr-meftûr fıḳra-i meşhûr u meş'ûmında veliyy-i ni'metleri uġurında birḳaç nefer ḳalıncaya ḳadar fedâ-yi cân iden [28] dâ'ire-i hümâyûnları bendegânı oldıġını müşâhede buyuraraḳ hezârtaḥsîn ü âferîn ile du'â buyurmuşlardır. Şöyle ki, ol rûz-ı dil-sûzda livâ-i celîl-i 'Oṣmânî'niñ te'aḫḫur-ı ġalebesine evvel-be-evvel ordu-yı hümâyûnda bulunan Tâtâr-ı bed-tebâr ve müte'âḳiben İsfendiyâr-ı iḫânet-şi'âr ve Güzel Ḥişâr 'asâkir-i nemek-be-ḥarâmınıñ meydân-ı kâr-zârda veliyy-i ni'metlerini terk ile Tîmûr-ı mel'anet-nüşûr ṭarafına firâr ve i'lân-ı küfrân-ı ni'mete ibtidâr iderek lâyıḳ-ı nefrîn ü la'net-i bî-şumâr olduḳları ḥâlde ordu-yı hümâyûnda 'asker ḳalmamaḳ ḥâli nümâyân olmuş iken dâ'ire-i hümâyûn ḫalḳı veliyy-i ni'metleri ḥużûrında ṣoñ dereceye ḳadar fevḳa't-taṣavvur 'arż-ı dilîrî vü ṣebât idüp Lâs 'askerine daḫi naṣîḥatle tevḳîflerine iḳdâm ve ḳażâ vü ḳader yerini buluncaya ḳadar ibrâz-ı besâlet ü vefâ-dârî vü iḳtiḥâm ve müteḥayyizlerinden Fîrûz Beg, Dâvûd Beg, Muṣṭafâ Beg, Tîmûrṭaş Paşa-zâdeler ḳumandalarındakilerle Yaḫşî Beg, Aḥmed Aġa, Ḥüseyin Beg, Ṣâdıḳ Aġa refâḳatlerindeki efrâd ile berâber iḫrâż-ı rütbe-i şehâdete degin muḥârebeye devâm ve Yaḫşî Beg, pederi 'Alî Beg ḫâḳân-ı ḳahramân pîş-gâhından ayrılmayaraḳ veliyy-i ni'metiyle rubûde oldıġı müverriḫ Şerefü'd-dîn Yezdî ve 'Arab Şâh'ıñ Tîmûr-nâme'lerinde beyân olunmuşdur. Zihî ḫaṣlet-i celîle ve zihî ḫılḳat-i zekiyye. Raḥmetullâhi 'aleyhim raḥmeten vâsi'aten.

Yıldırdm Bâyezîd Ḫân ḥażretleriniñ cülûslarına dört yüz otuz bir sene ṣoñra tanẓîm-i tevârîḫ ile teşehhür iden Aṭanalı Surûrî Efendi'niñ inşâd eyledigi târîḫ-i bî-bedeldir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

1 Şehîd olduḳda Ġâzî Şeh Murâd evreng-i iḳbâle
Geçüp şehzâdesi virdi otuz yaşında istiḥkâm

2 Surûrî yıldırım gibi ṭoḳundı ḫaṣma târîḫi
"Hümâyûn-bâd Sulṭân Bâyezîd oldı şeh-i İslâm" (791)

Vilâdet, Sene: 761. İrtiḥâl, Sene: 805. Müddet-i 'Ömr, Sene: 44. Müddet-i Salṭanat, Sene: 14.

Bâyezîd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Burûsa'da Ulu Câmi' ta'bîr olunan ve hiçbir memleketde emṣâli görülmemiş olan câmi'-i kebîri binâ ve civârına medâris ve dâr-ı şifâ ve 'imâret ve sâ'ire inşâ ve kendüsünüñ türbesi civârında bir câmi'-i şerîf ve medrese [29] te'sîs ve Balıkesrî ḳaṣabasında ma'a-tetimmât bir câmi'-i refî'-i şerîf tanẓîm ile evḳâflarını tekmîl ve Edirne'de bir câmi' ve medrese ve Burûsa'da Ebû İsḥaḳ 'alem-dârlarına bir ẓâviye-i 'âliye ve Ḳaraferye'de ve Dimetoḳa'da ve Kütahya'da ve Edremîd'de birer câmi'-i kebîr ile bilâd-ı meftûḥanıñ ekṣerîsinde cevâmi' u mesâcid ve medâris ü ḫân-ḳâh ve ribâṭ u zevâyâ ve cüsûr binâ buyurmuşlardır. Rabbim ḳabrini ravża-i cennet buyursun.

Şehriyâr-ı Şevket-âṣâr Ḥażretleriniñ 'Aṣr-ı 'Âlîleri 'Ulemâ-i Kirâm ve Meşâyiḫ-i 'Iẓâmı Beyânındadır:

Şeyḫ Ḥâmid bin Mûsâ El-Ḳayṣerî, dâmâd-ı ḥümâyûnları Şeyḫ Şemsü'd-dîn Meḥmed El-Buḫârî ki Emîr Sulṭân dimekle meşhûr ve Burûsa'da nâmlarına mensûb olan câmi'-i şerîf ḥavlısı derûnında muḳaddemâ te'sîs buyurılup cennet-mekân Sulṭân 'Abdü'l-Mecîd Ḫân ḥażretleriniñ ta'mîrine muvaffaḳ buyurulduḳları türbe-i maḫṣûṣalarında zevceleri Sulṭân ḥażretleriyle medfûnlardır. Bunlardan başḳa Anḳaravî Şeyḫ Sulṭân Ḥacı Bayrâm-ı Velî, Şeyḫ 'Abdu'r-raḥmân Erzincânî, münzevî Şeyḫ Ṭapduḳ Emre, şâ'ir-i ilâhî meşhûr Şeyḫ Yûnus Emre, müfessir-i meşhûr Şeyḫ Şihâbü'd-dîn Sivâsî, Şeyḫ

Ḳuṭbu'd-dîn İznîḳî, Mevlânâ Şemsü'd-dîn Meḥmed bin Meḥmed El-Fenârî, Fetâvâ-yı Bezzâziyye mü'ellifi Bezzâz-zâde Ḥâfıẓu'd-dîn El-Kürdî, Ḳâmûs ve mü'ellefât-ı keşîre ṣâḥibi Mevlânâ Mecdü'd-dîn Ebû Ṭâhir Meḥmed Eş-Şîrâzî ve rivâyet-i uḫrâda Necmü'd-dîn Fîrûz-âbâdî, Merâḥ ve Mışbâḥ şârihi Mevlânâ Ḥüseyin Paşa veled-i Mollâ Ḳara 'Alî, on sekiz yaşında ders-i 'âm Şemsü'd-dîn Fenârî-zâde Mollâ Meḥmed Şâh birâderi müderris Mollâ Yûsuf Bâlî, müftî Mollâ Bahâ'ü'd-dîn 'Ömer bin Şeyḫ Ḳuṭbu'd-dîn, müftî Mollâ İbrâhîm bin Meḥmed El-Ḥanefî, Mollâ Necmü'd-dîn El-Ḥanefî, Ḥışnu'l-Ḥaşîn mü'ellifi Yâr 'Alî Şîrâzî, Şeyḫ Meḥmed veled-i Yûsuf El-Cezerî, Meşârıḳ ve Menâr ve Mecma'u'l-Baḥreyn şârihi Mollâ 'İzzü'd-dîn, 'Abdu'l-Laṭîf bin Melek, İskender-nâme mü'ellifi şâ'ir-i mâhir Mollâ Aḥmed Germiyânî, imâmları 'İvaż Paşa-zâde mevlûdı meşhûr Süleymân Efendi gibi bir çoḳ fużalâ-yı kirâmdan 'ibâretdir. Raḥmetullâhi Ta'âlâ 'aleyhim ecma'în.

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân'ıñ İḥdâṣ İtdigi Çuḳadârlıḳla Aḳ Aġalar İstiḫdâmı ve Cündîliginiñ İcâdı ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı

Bânî-i ṣânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmânî 'unvânını alan ve belki mü'essis-i evvel nâmıyla yâd [30] olunmaġa şâyân olup terk-i ḫâb u râḥatla sekiz seneden 'ibâret olan müddet-i salṭanatlarında pek çoḳ iş gören beşinci pâdişâh-ı ma'âlî-penâh Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri Tîmûr melḥame-i kübrâsından rehâ-yâb olaraḳ Amasya'yı teşrîf buyurduḳdan ṣoñra az zamânda devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'niñ esâsını ta'mîr ü teşyîd ve şân u şevketini i'âde vü te'yîd iderek Bosna ve Ṣırp ve Hersek ḳırâllarıyla Rûmili'ye müstevlî olan sâ'ir müstaḳill ü müstebidlerin kesr-i sevret ü saṭvetlerine himmetle fermânına râm itmekde olan muvaffaḳiyyet meşġûliyyeti "taḳdîmü'l-ehem 'alâ mühim" ḳâ'idesini iltizâmdan ḫuṣûṣât-ı müteferri'a tanẓîmine meydân bıraḳmamışdır. Faḳat ḫademe-i hümâyûnlarınıñ güzîde vü tüvânâlarından ḳırḳ nefer mücâhidîniñ dâ'imâ hem-rikâb-ı hümâyûnları olması uṣûlini iḥdâṣ itmiş ve bu ḳırḳ nefere mu'aḫḫaran gediḳlü i'tibâriyle yirmi nefer de mülâzım 'ilâve ve çuḳadâr ıṭlâḳ olup fıḳra-i maḫṣûṣında ẕikr olunacaġı vechile işbu çuḳadârlar Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı ġâzî ḥażretleriniñ

himmet-i celâdet-i cihân-gîrânesiyle mâlik oldığı emânât-ı celîle ve ridâ-i şerîf-i Cenâb-ı Peygamberî'niñ ḥıfẓ u tevḳîri içün müceddeden binâsına bed' ile ibtidâki ḥucer esâsını mübârek yed-i mü'eyyed-i mülûkânesiyle temel-i metînine vaż' şerefini iktisâba muvaffaḳ oldığı Ḫırḳa-i Sa'âdet beyt-i 'aliyyesiniñ evvel-emirde taḥtına binâ vü inşâ itdirilen ḫâne-i ḫâṣṣaya naḳl olunup yerine ḳoğuş aġalarınıñ ḳaviyyü'l-bünye ve maṭbû'u'l-endâm, rükûb u nüzûle muḳtedir mücerreb ve liyâḳatlu emek-dârlarından bir ol ḳadar çuḳadâr tertîb ü ta'yîn buyurulmuşdur.

İşbu ḫâne-i ḫâṣṣa Murâd Ḫân-ı Râbi' 'aṣr-ı 'âlîsinde silaḥdâr Ḥüseyin Aġa iltimâsıyla bâb-ı ridâ-i sa'âdetiñ ḳarşusına binâ vü naḳl olunmuş ve 'aṣr-ı 'Abdü'l-Mecîd Ḫânî'de ḫazîne keṯḫudâsı olan Dâye-zâde Meḥmed Beg'iñ 'adem-i muvaffaḳiyet ve münâsebetsiz teşebbüslerinden biri olmaḳ üzere orası daḫi bi't-ta'ṭîl ḳadîm dülbend aġası dâ'iresiyle ḳavurmalıḳ ta'bîr olunan maḥalle yapılan ḳoğuş ḫâṣ oṭa ittiḫâẕ olundığı miṣillü Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Ṯânî ḥażretleriniñ inşâ vü taḫṣîṣine himmet buyurduḳları kîlâr-ı ḫâṣṣa ḳoğuşını daḫi mîr-i merḥûm maḥv ile maḥallini bi't-ta'mîr ḫazîne keṯḫudâlarına dâ'ire-i maḫṣûṣa taḫṣîṣ itmişdir.

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ eş'âr-ı Fârisiyye ve Türkiyeleri cild-i râbi'a derc olunacaḳdır. Burûsa'da Yeşil ta'bîr olunur iki cenâḥlı ġâyet ẓarîf [31] çînî ile müzeyyen bir câmi' ve 'imâret ve medrese-i sulṭâniyye ve Amasya ve ḥavâlîsinde ḥüküm-rân olduḳları zamân Amasya'ya mülḥaḳ Merzifon ḳaṣabasınıñ âb u hevâsı mizâc-ı hümâyûnlarına muvâfıḳ gelmekle orada ârâma raġbet buyurduḳları cihetle Merzifon'da iki câmi' ve iki ḥamınâm binâsına himmet ve evḳâfları maḥṣûlâtından ahâlî-i Mekke vü Medîne'ye ṣurre göndermegi ibtidâ bunlar 'âdet buyurmuşlardır.

Sarây-ı hümâyûnları aġavâtından Minnet Oġlı Meḥmed Beg nâm ġâzî-i ṣâḥibü'l-ḫayr emr-i hümâyûnlarıyla Filibe'de Ḳonoş nâḥiyesi nâm maḥalde bir câmi'-i şerîf ile bir 'imâret inşâ ve evḳâfını tanẓîm ü iḥyâ eylemişdir.

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı ġâzî ḥażretleri Amasya ḥüküm-dârı olduḳları zamân kendüleri Merzifon'da ârâm ve Fâtiḥ ḥażretleriniñ pederleri olup ol vaḳit on dört on beş sinlerinde bulunan ebu'l-ḫayr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṯânî-i ġâzî ḥażretlerini maḳarr-ı ḥükûmet-i hümâyûnları olan Amasya şehrine ḳâ'im-maḳâm ta'yîn buyurduḳlarından iki ṭarafdan icrâ-yı 'adâ-

let ü aḥkâm buyurulmaḳda iken devletiñ muḥtâc oldıġı süvârî ‘askeri ta‘lîmini Tîmûr ma‘rekesinde görerek lüzûmını taṣavvurla Amasya ve Merzifon ahâlîsinden dâ’irelerine mensûb efrâddan ikişer yüz süvârî bi't-tefrîḳ bu iki memleket arasındaki Ṣuluova nâm feżâ-yı vesî‘u'l-enḥâda ta‘lîm-i çâpük-süvârî ve fenn-i fürûsiyyet olunmasını irâde buyurduḳlarından ve çünki bu maḳûle ‘ulûm u fünûnda ilerülemek ṭarîḳiniñ biri de sebaḳ-dâşını fünûn u ma‘ârifde müsâbaḳatda istirḳâb ve aña tefevvuḳla kâm-yâb olmaḳ yolında iḳdâm itmek iddi‘â vü ġayreti oldıġından pâdişâh ve şehzâde ḥażerât-ı ṭaraflarından tehiyye olunan süvârîniñ żikr olunan sâḥada ta‘lîm itdikleri eṣnâda ḳanġı ṭarafıñ ta‘lîmi derece-i maṭlûba vâṣıl oldıġı istis’âline medâr olmaḳ üzere her iki ṭarafıñ birer nâm ile yâd olunması lüzûmı der-pîş olunduḳda ve çünki Amasya arâżîsi bamya ve Merzifon laḥana sebzesiniñ a‘lâsını inbât itdiginden şehzâde ḥażretleriniñ ṭarafı olan [32] Amasya süvârîsine Bamyacı ve şehriyâr-ı celâdet-şi‘âr ḥażretleriniñ ṭarafı olan Merzifon ḫayyâline Laḥanacı ıṭlâḳı ol vaḳit tensîb ü tesmiye olunduġından ve bu rivâyete göre sarây-ı hümâyûn cündîleriniñ pey-rev ü pîş-dârları bu suvârîler dimek olaraḳ ḥikâye-i mesrûdeye naẓaran bu nâmlar sarây-ı hümâyûn cündîlerine tâ ol vaḳit virilmiş oldıġından Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ‘aṣr-ı ‘âlîsi süvârîlik ve cündîligi ilerületmiş ve bunlardan pek çoḳ fârisü'l-ḫayl yetişerek cür’et ü mübâşeretleriyle pek çoḳ işler görülmüşdür.

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri ḥaḳḳ-ı ‘âlîlerindedir:

چوباد خزانی درايد بدشت
ديكركون شود شاخرا سركذشت

شرط است كه وقت بادريزان
خونابه چكد زبرك ريزان

سيمای سمن شكست كيرد
كل نامهٔ غم بدست كيرد

چون باد مخالف آيد ازدور
افتادن برك هست معذور

×××××

این عالم فانیست وفانیست دراو
این کهنه جهانیست جهانیست دراو

Şeyḫu'l-islâm Ḫâce Sa'dü'd-dîn Efendi:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Raḥmet ol sulṭân-ı 'âlî-himmete
Kim medâr ola niẓâm-ı ümmete

2 Devlet-i 'Oṣmânı te'yîd eyledi
'Adl bünyânını temhîd eyledi

3 Mülk-i Rûm'a virdi 'adliyle niẓâm
Ṭâbe meṣvâhu ilâ yevmi'l-ḳıyâm

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Devlet-i 'Oṣmâniyânda kim degildir iġtinâm
Münḥaṣırdır bu gürûh-ı 'adle ḥıfẓ-ı neng ü nâm

2 Sâyesi emn ü emândır bunlarıñ dîn ehline
Tîġ u mîġ derd ü ġamdır bunlarıñ kîn ehline

Ḫâḳân-ı cennet-mekân ḥażretleriniñ cülûs-ı hümâyûnlarına dört yüz on sene ṣoñra müverriḫ Surûrî'niñ söyledigi târîḫdir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün)[1]

1 Ḫân Bâyezîd'iñ oldı şehzâde-i dilîri
Sinni yigirmi dörde girdikde şâh-ı vâlâ

2 Târîḫle cülûsın żabṭ eyledi Surûrî
"Sulṭân Meḥemmed oldı zîb-i serîr-i bâlâ" (816)

Vilâdet, Sene: 781. Vaḳt-i fevt ü'iḫtilâleş, Sene: 11. Cülûs, Sene: 816. Müddet-i salṭanat, Sene: 7, Mâh: 11, Eyyâm: 25. Müddet-i 'ömr, Sene: 43, İrtiḥâl, Sene: 824.

[33] Padişâh-ı Ġazâ-Destgâh Ḥażretleriniñ Mu'âṣır-ı Hümâyûnları Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ-i Kirâm:

Şerḥ-i Keşşâf'a ḥâşiye ve Îżâḥ'a şerḥ yazan Mollâ Sa'dü'd-dîn-i Taftazânî telâmiẕinden Mollâ Burḥânü'd-dîn Vaḥîd El-Hirevî, Mollâ Faḫrü'd-dîn-i 'Acemî, Menâsik-i Ḥac mü'ellifi Mollâ Ṣarı Ya'ḳûb-ı Ḳaramânî, Hidâye şâriḥi Mollâ Ḳara Ya'ḳûb, mu'allim-i hümâyûnları Nigdevî Mollâ Ṣûfî Bâyezîd, her fenden ve kâffe-i 'ulûmdan te'lîfât-ı lâ-yu'ad ṣâḥibi Celâlü'd-dîn-i Suyûṭî ḥażretleriniñ üstâdları Kâfiyeci Berġamalı Mollâ Meḥmed, Amasyalı mürşid-i Şeyḫ Pîr İlyâs 'Abdu'l-Laṭîf El-Maḳdisî Şeyḫ 'Abdu'r-Raḥîm-i Merzifonî, Gümüşli Oġlı dimekle meşhûr Gümüş ḳaṣabasından Şeyḫ Ḥüsâmü'd-dîn-zâde Şeyḫ 'Abdu'r-Raḥmân, Şeyḫ Zekeriyyâ-yı Ḫalvetî, Şeyḫ Hacı Bayrâm-ı Velî mürîdlerinden İsfendiyâr-zâde Şeyḫ lüṭfullâh, Balıkesrî Şeyḫ Şücâ'ü'd-dîn-i Ḳaramânî, Şeyḫ Muẓaffer ü'd-dîn-i Lârendevî, Şeyḫ Bedrü'd-dîn-i Raḳîḳ, Şeyḫ Ḳul Bedrü'd-dîn Baba, Nuḥâsî-i Anḳaravî, Şeyḫ Ṣalâḥu'd-dîn-i Bolevî, Burûsevî Şeyḫ Muṣliḥu'd-dîn Ḫalîfe, Burûsevî Şeyḫ 'Ömer Dede'den 'ibâretdir. Bu 'azîzler 'ulemâdan ve Ḥacı Bayrâm-ı Velî ḫulefâsındandır. Raḥimehumullâhu Ta'âlâ.

Ebu'l-Ḫayr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṣânî Ḥażretleri 'Aṣrında Gönülla 'Askeriniñ Devşirmeye Taḥvîliyle Niẓâmınıñ Te'sîs ve Aḳ Aġalardan Dârü's-Sa'âde Aġalıġı İnżimâmıyla Ḳapu Aġalıġı ve Daha Ba'żı Merâtibiñ İḥdâṣı

Emîr Buḫârî Ḥażretleri'ne yetişüp dest-i mübâreklerinden ḳılıç ḳuşanan ve Varna ġazâ-yı ekberine muvaffaḳ olan Ebu'l-ḫayr ve Ebu'n-naṣr

künye-i celîleleriyle tevârîḫi tezyîn iden Murâd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri tafṣîlâtı tevârîḫde mesṭûr bunca fütûḥât-ı fevḳa'l-'âde ve muẓafferiyyât-ı fâ'iḳu'l-müşâhedeye muvaffaḳiyetle Tîmûr vaḳ'asını unutdurucasına devletiñ enfâż-ı mebnâ-yı ṣalâbetini ictimâ' iderek yuḳaruda yazıldıġı vechile Ḫıristiyân evlâdından devşirme 'asker aḫẓı uṣûli Tîmûr vaḳ'ası arasında metrûk olmuş ve ol vaḳit furṣat bulan ba'żı rehâbîn münâfaḳatlarıyla Ḫıristiyân vaṭandaşlarımız bir aralıḳ ol şeref-i mübâhât-efzâdan maḥrûm ḳalmışlar idi. Ebu'l-ḫayr Murâd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri uṣûl-i mezkûreniñ i'âdesine çalışdıḳça mekâyid-i a'dâ ḥaylûlet iderek muvaffaḳ olamayınca devlet ü tebe'a ḥaḳḳında fevâ'idi bisyâr olan böyle bir uṣûl-i ḥikmet-şümûl külliyen metrûk olmamaḳ içün ma'a't-talṭîf ve't-tehdîd devşirme uṣûliniñ i'âde vü ibḳâsına muvaffaḳiyetle bu ḳânûndan 'aṣr-ı Ḳânûnî'ye degin yüz on seneye yaḳın devletiñ milel-i [34] mütenevvi'adan olan tebe'ası maḳâm-ı celîl-i ṣadâret ü vezârete ḳadar irtiḳâ ile tefeyyüż ü istifâde iderek ol vaḳte gelince bu uṣûl-i meḥâsin-şümûl bâḳî ḳalmışdır.

Bu miṣillü başluca niẓâmât ve tanẓîm-i 'asâkir ü mühimmât ve ta'yîn-i uṣûl-i 'adâlet ü 'âdâta iştiġâlden faẓla ḳalan vaḳt-i 'âlîlerini ġazâ vü cihâda ḥaṣr u ṣarf buyurduḳları ṣırada ḥarem-i hümâyûn ḫıdmeti içün aḳ aġalar tedârük ve istiḫdâmını ve bunlardan ḳapu aġalıġı ve ḫazîne-dâr başılıḳ ve sarây aġalıġı ve kîlârcı başılıḳ me'mûriyetlerini silsile ṭarîḳiyle iḫdâṣ idüp ibtidâ-yı vaz'ında bâbü's-sa'âde aġası cümlesinden büyük olaraḳ ḥarem-i hümâyûn ve 'umûm dâ'ireniñ żabt u rabṭlarına ve ḫazîne-dâr başı ḫazîne-i hümâyûn muḥâfaẓasıyla ḫazîne ḫademesiniñ inżibâṭ ḥâllerine ve kîlârcı başı kîlâr-ı ḫâṣṣa ḫademeṣiyle ḫarc-ı kîlârî ve maṭbaḫa ve sarây aġası ve sarây keṯḫudâsı ḫıdmetleri müteferri'âtına ve sâ'ir aḳ aġaları salṭanat-ı seniyyeniñ ârâm buyurdıġı ebvâbıñ muḥâfaẓasına merbûṭ ve her on nefer iç aġasına iḥsân buyurılan bir ṭa'âm sofrasına bir müteḥayyiz emekdâr aḳ aġanıñ sofra eskisi ta'yîniyle mübtedîlere âdâb-ı tenâvül-i ṭa'âmı ta'lîm itmek uṣûlinden ve ibtidâ şeyḫu'l-islâm naṣb u iḫdâṣından başḳa başluca niẓâmât icrâsına 'ahd-i ḥayât-ı müste'âr-ı 'adâlet-âṣâr-ı şâhâneleri müsâ'id olamamışdır.

Murâd Ḫân-ı Ṯânî-i Ġâzî Ḥażretleriniñ Muvaffaḳ Buyurulduḳları Ḫayrât u Müberrât Beyânındadır:

Burûsa'nıñ Çekirge ḳaryesine üç çâr-yek ve Burûsa şehrine yarım sâ'at mesâfede nâm-ı 'âlî-i şâhânelerine mensûb olan Murâdiyye Maḥallesi'ne bir güzel câmi'-i şerîf ve medrese ve ders-ḫâne ve 'imâret ve muvaḳḳit-ḫâne ve ḥammâm binâ ve mâ-i leẕîẕ icrâ ve Edirne'de Mûsâ Çelebi'niñ bed' idüp peder-i ma'âlî-eṯerleri Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ ikmâline zamânları müsâ'id olmayan eski câmi'-i şerîfi tekmîl ve evḳâfını tanẓîm ile yine Edirne'de Üç Şerefeli Câmi'-i şerîfi te'sîs ve memâlik-i maḥrûsede 'imâret ve köpri inşâsına pâdişâh-ı müberrât-destgâh ḥażretleri bed' ü mübâşeret buyurmuş olduḳlarından ibtidâ Selânik ile Yeñişehir arasındaki cisri ve ikinci def'a yüz dört göz olan cisr-i Ergene'yi ve üçünci def'a Anḳara köprilerini binâ vü te'sîs ve cisr-i Ergene'niñ öbür ṭarafındaki ḳaṣabaya [35] 'âlî 'imâret ve câmi'-i şerîf ve Edirne'de iki medrese ile dîger bir câmi'-i şerîf ve mevlevî-ḫâne binâ buyurmuşlardır.

Murâd Ḫân-ı Ġâzî-i Ṯânî ḥażretleri Emîr Buḫârî ḥażretlerine yetişerek dest-i kerâmet-peyvest-i mübâreklerinden teyemmünen teḳallüd-i seyf-i cihâd sünnetini iḥdâṯ buyurmuş ve Fâtiḥ ḥażretleri daḫi Aḳ Şemsü'd-dîn ḥażretleri yed-i muḳaddesleriyle 'aḳd-i ḥimâle-i ḥüsâma muvaffaḳ olmuşlardır. Rabbim ilâ ḳıyâmi's-sâ'a pây-dâr buyursun. Ol vaḳitden berü şehriyârân-ı 'iẓâm ḥażerâtınıñ bu iṯr-i sa'âdet-eṯere iḳtifâ ve sâdât-ı kirâm ḥażerâtına olan lâzıme-i ri'âyet-i 'aliyye-i şâhânelerini i'lânen Bâyezîd Ḫân-ı Ṯânî türbe-i şerîfe-i Ḥażret-i Ḫâlid'de dest-i bereket-peyvest-i naḳîbü'l-eşrâf ile miyân-ı hümâyûnlarına ta'lîḳ-i şemşîr-i 'adû-tedmîre muvaffaḳ olduḳları cihetle bu âyîn-i dîrîn-i bihîn kâbiren-'an-kâbir envâ'-ı şu'be ve 'ilâvât-ı fâḫire-i salṭanat-ı 'Oṯmâniyye ile aḫlâf-ı fiḫâm ḥażerâtına yâdigâr olaraḳ icrâsına ri'âyet olunmaḳda bulunmuş ve taḳlîd-i seyf alâyı 'aynıyla bayrâm alayları ṭarzında bir alây-ı 'aẓîm ve debdebe-i şevket-vesîm ile Eyyûb-ı Enṣârî türbe-i şerîfesine 'azîmet ve ba'de ḫıtâm-ı rüsûm yine alây ile 'avdet eṯnâsında âbâ vü ecdâdları merâḳıd-ı muṭahharalarını ziyâret buyurmaḳ 'âdeti daḫi 'ilâve buyurulmuşdur. Ebu'l-ḫayr Murâd Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ cülûs u irtiḥâllerine târîḫdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Ḫân Murâd ibni Meḥemmed ibni Sulṭân Bâyezîd
Heşt ṣad u şeş ân mevlûdeş çü dîdem der-kitâb

2 Yâft sulṭânî güẕeşte heşt ṣad u bîst ü çehâr
Ez-ḥisâb-ı hicret-i ân şâfi'-i yevmi'l-ḥisâb

3 Heşt ṣad u pencâh u penç ez-dâr-ı dünyâ der-güẕeşt
Geşt sulṭân-ı serîr-i kişver-i dâru'ṣ-ṣevâb

Ḫâḳân-ı behişt-mekân ḥażretleriniñ cülûs-ı hümayûnlarına dört yüz sene ṣoñra müverriḫ Surûrî'niñ tanẓîm itdigi târîḫdir:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Oldı şehzâde-i Meḥemmed Ḫân
Pâdişâh-ı cihân 'ibâd üzre

2 Emrine on sekiz yaşında enâm
İmtiṣâl itdi inḳıyâd üzre

3 Ey Surûrî yaḳışdı târîḫim
"Uydı devrân dönüp Murâd üzre" (841)

Cülûs, Sene: 841. Vilâdet, Sene: 806. Ferâġ-ı müddet-i salṭanat, Sene: 30. Müddet-i ömr, Sene: 49. İrtiḥâl, Sene: 855.

[36] Şehriyâr-ı Ma'âlî-âṣâr Ḥażretlerine Mu'âṣır Olan 'Ulemâ ve Meşâyiḫ-i Kirâm:

Yegâne Oġlı Mollâ Meḥmed bin Armaġân, Burûsa ḳâḍîsi Mollâ Meḥmed bin Şâh, Telvîḥ'e ḥâşiye yazan Mollâ Yûsuf bin Mollâ Yegân-ı Ḳırîmî,

Mollâ Murâd Şerefü'd-dîn bin Kemâl El-Ḳırîmî, Şerḥ-i 'Aḳâ'id ve Telvîḥ'e ḥâşiye yazan Mollâ Seyyid Aḥmed bin 'Abdullâh El-Ḳırîmî, ṣâḥib-i tefsîr Mollâ Seyyid 'Alâ'ü'd-dîn-i Semerḳandî, Mollâ Ḫızır Beg ibni Celâlü'd-dîn-i Seferiḥiṣârî, Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri mu'allimi Şemsü'd-dîn Mollâ Gurânî, Mollâ Ḫaṭîb-zâde Tâcü'd-dîn İbrâhim, Mollâ Ḫızır Şâh-ı Menteşevî, mu'allim-i ṣânî-i Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân Mollâ Temcîd, Şerḥ-i Mecma' mü'ellifi Ayaşluġî Mollâ Meḥmed bin ḳâḍî-i Îrânî, Mollâ 'Alî Ṭûsî, Müftî-i Ḳaramânî Mollâ Ḥamza ve 'ulûm-ı 'aḳliyye vü naḳliyye vü edebiyyede mâhir Miftâḥ'a ḥâşiye yazan Mollâ 'Alâ'ü'd-dîn-i Ḳoçḥiṣârî, şerî'at u ṭarîḳat ü ḥaḳîḳati câmi' Miftâḥ ve Fuṣûṣ şâriḥi Mollâ Meḥmed bin Ḳuṭbu'd-dîn-i İznîḳî, Şeyḫ Aḳbıyıḳ, Muḥammediyye mü'ellifi Gelibolılı Yazıcı-zâde Meḥmed Efendi, birâderi Envâru'l-'Âşıḳîn mü'ellifi Gelibolılı Şeyḫ Aḥmed Bîcân ḥażretleri, Ḫusrev ü Şîrîn nâẓımı Germiyânî Mollâ Şeyḫî, Edirne'de Debbâġlar İmâmı Muṣliḥu'd-dîn, Ḥamîdî şeyḫi Pîrî Ḫalîfe, Manavġadlu Şeyḫ Tâcü'd-dîn Baḫâyiş ve Velî Şemsü'd-dîn'den 'ibâretdir.

'Aṣr-ı 'âlî-i şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr, her nev' 'ulûm u ma'ârif ü hüneriñ revâc-gâh-ı bâzârı oldıġı her ṭarafa şâyi' oldıġından dergâh-ı hümâyûnlarında 'ulûm-ı âliye vü 'âliyye vü edebiyyesi çoġalmış ve 'ulûm u ma'ârife raġbet ve erbâbına ri'âyet ziyâdeleşerek ol vaḳitler uṣûlince 'ilm-i tefsîr ve ḥadîṣ ve fıḳıh ve ferâ'iż ve fenn-i şi'r ve inşâ ve mûsiḳî ve nücûm ve hey'et ve hendese ve coġrafya ve 'ilm-i kelâm ve mantıḳ ve ma'ânî ve uṣûl ve bedî' ve beyân ve ḥikmet kemâlini bulmaḳ derecelerine gelerek bunlarıñ ikmâl-i noḳṣân-ı ta'lîmleri içün tâ Şîrâz ve Hemedân ve Ḫorasân'dan erbâbınıñ fevc fevc der-bâr-ı şevket-ḳarâra 'azîmetle dâ'ire-i devlet ḥaḳîḳaten bir encümen-i dâniş ḥâlini bularaḳ bu ṭarîḳ ile memâlik-i maḥrûsede birçoḳ mütebaḥḥirîn-i fuḍûlîn yetişerek bunlarıñ mesâ'î-i celîlelerinden devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye pek çoḳ istifâde buyurmuşdur.

Dâ'ire-i dâḫiliyye-i hümâyûn ḫıdmet-i ḫâriciyyesi içün aḳ aġalar ile baltacılar tertîb ve istiḫdâmı zât-ı hümâyûn-ı şâhâneleri zamânlarında vuḳû' bulmuşdur. Bi'lîcâb [37] ol vaḳit aḳ aġalara virilmiş olan imtiyâz, biñ yüz on dört târîḫine ḳadar sürmüş ve âtîde beyân olunacaġı vechile târîḫ-i mezkûrda Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî silaḥ-dârı ve Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliş ṣadr-ı

a'ẓamı olan Çorlılı 'Alî Paşa-yı şehîd silaḥdârlığında aḳ ağalardaki iḳbâli iç ağalarına intiḳâl itdirmiş olmaḳ ḥasebiyle bâbü's-sa'âde ṭaḳımınıñ şehîd-i müşârün-ileyhe olan 'adâvetleri el-ḥâletü hâẕihî zâ'il olamadığından müşârün-ileyhi aḳ ağalara 'afv ve ḫayr ile yâd itdirmek ḳâbil olamaz.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân Ḥażretleri'niñ Edirne Şehrinde Ẕirvedeki Sarâyı Terk İle Yine Ṭunca Kenârındaki Sarâyı Ta'mîr Eyledigi ve İstanbul'uñ Fetḥini Müte'âḳib Eski ve Yeñi Sarâyları Te'sîs İderek Ba'żı Ocaḳlar ve Gedikler İcâd İtdigi ve Bu Ẕeylde İstanbul'uñ Târîḫ-i Feṯḥ ve İ'mârına ve Ba'żı Teferru'âta Dâ'ir Rûm Târîḫlerinden Mütercem Fıḳralarla Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Ḫayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyıḫı

Ġâzî Ḫudâvendigâr Murâd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri yedi yüz seksen yedi târîḫinde nehr-i Ṭunca kenârında şimdiki bulundıġı mevḳi'de başlayup yedi yüz ṭoḳsanda ḫıtâm bulan ve ikinci taḫt-gâh-ı 'âlî-i 'Oṣmânî olan Edirne sarây-ı hümâyûnında ârâm buyurduḳları ḥâlde Bâyezîd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Edirne şehri ẕirvesinde bir sarây-ı 'âlî binâsına ḳıyâm ve ḫıtâmında orada ârâm buyurduḳları cihetle Ṭunca kenârında olan meẕkûr sarây-ı hümâyûn terk buyurulmuş idi. Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri işbu ẕirvede bulunan Sulṭân Bâyezîd Sarâyı'nıñ tebdîlini murâd buyurup sekiz yüz elli altıda baḳiyye-i âṣâr-ı 'umrânîsi mevcûd olan devâ'ir ve ḥammâmları 'ilâve ve ḫâricine żâbitân-ı 'askeriyye devâ'iriyle 'asker ḳışlalarını ve nevbet ḳullelerini inşâ buyurarak Ṭunca kenârındaki sarây-ı hümâyûn tekrâr maẕhar-ı raġbet buyurulmuşdur.

Selîm Ḫân-ı Ṣânî-i ġâzî ḥażretleri Ḳıbrıs cezîresiniñ feṯḥinden üç sene evvel ya'nî ṭoḳuz yüz yetmiş beşde ẕikr olunan ẕirvedeki sarâyıñ yerine meşhûr Mi'mâr Sinân mübâşeretiyle ġâyet mükemmel ve muntaẓam bir câmi'-i şerîf binâ buyurmuşlardır. Bu câmi'-i şerîfiñ üçer şerefeli iki minâresi olup bu minâreleriñ derûnlarında şerefelere çıḳılacaḳ yollar başḳa başḳa tersîm ü taḥkîm olunmuşdur.

Fâtiḥ ḥażretleri İstanbul'uñ fetḥine ʻaṭf-ı naẓar u niyyetle Boġazkesen taʻbîr olunan maḥalde ism-i sâmîleri olan Meḥmed resminde Rûmili ḥiṣârını binâ iderek ordu-yı hümâyûn ile bu ḳalʻanıñ feżâsına yaʻnî şimdi Şehîdlik taʻbîr olunan maḥalle gelerek basṭ-ı bisâṭ-ı ḥıyâm-ı saṭvetle İstanbul'ı berren ve baḥren altmış beş gün şedîden muḥâṣara ile bir rivâyetde elli beş ve Ravżatu'l-Ebrâr taḥḳîḳâtınca sekiz yüz [38] elli yedi cemâẓiye'l-âḫiresiniñ yirminci güni İstanbul'uñ fetḥine muvaffaḳ olaraḳ der-ḥâl Ayaṣofya'yı câmiʻ-i şerîf ṭarzına taḥvîl buyurup yevm-i fetiḥde orada cemâʻatle edâ-yı ṣalât-ı meṣûbât-ı saʻâdet-âyâtına nâʼil olmuş ve Edirne Ḳapusı'nda Tekfûr Sarâyı taʻbîr olunur ârâm-gâh-ı imparatorîye nüzûl buyurmuşdur. Üss-i Ẓafer ḳavlince fetiḥden iki sene ṣoñra ve Ravżatu'l Ebrâr rivâyetince fetḥi müteʻâḳib ve Evrâḳ-ı Perîşân'da meʼḫaẓı beyân olunamayan rivâyete göre ḥîn-i fetiḥde müzeyyen ve mevcûd bulunmuş ve biñ iki yüz ḳırḳ iki târîḫinde ʻasâkir-i niẓâmiyyeniñ ibtidâ-yı tanẓîminde ʻaṣr-ı Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî-i firdevs-âşiyânda bâb-ı ser-ʻaskerî ittiḫâẕ buyurılup henüz ʻunvânı dâʼire-i ʻaskeriyye ile muʻanven olan eski sarây maḥaṭṭ-ı ricâl-i ẓafer-meʼâl ittiḫâẕ buyurulmuşdur.

Baʻżı rivâyete göre işbu eski sarây İstanbul sûrınıñ binâsına bedʼ u mübâşeret iden ve sûrını tekmîl ve esvâḳ u maḥallâtını taḳsîm ve taʻmîm ü tetmîm itdiren ve evlâd u aḥfâdı yedi yüz sene ḥükûmet itmiş ve Rûmiyye-i Kübrâ'dan Ḳosṭanṭîn nâm ḥükümdârın ẓuhûr u ġalebesiyle İstanbul ḥükûmetinden ṭard u dûr idilmiş olan Zend[17] nâm ḥâkim-i bâhirü'l-iḳtidâr ṭarafından inşâ olunaraḳ maḳarr-ı ḥükûmet ittiḫâẕ ḳılınmışdır.

Ayaṣofya'ya gelince, mûmâ-ileyh Ḳosṭanṭîn târîḫ-i Rûmî'niñ beş yüz yetmiş beşinci senesine degin ḥükûmet iderek evân-ı ḥükûmetiniñ otuzuncı senesi irtiḥâlinde oġlı Ayliyanos[18] ve rivâyet-i dîgerde Destûn[19] nâm bir cüvân-ı ʻâlî-himmet mübâşeretiyle Ayaṣofya'ya ibtidâ vaż'-ı esâs olunmuş ve bu rivâyetce esâsıñ vaż'ı senesinden sekiz devre-i kâmile tamâmında ḳarîn-i itmâm olmuşdur.

Ancaḳ İstanbul'uñ ʻahd-i ʻâlî-i Ḥażret-i Mesîḥ ʻaleyhi's-selâm'dan iki

17. زند
18. ايليانوس
19. دستون

yüz yirmi dört sene muḳaddem ve Ayaṣofya binâsı devr-i nübüvvet-i Ḥażret-i Rûḥullâh'dan beş yüz dört sene mu'aḫḫar ṣûret-nümâ-yı itmâm olması ḥisâbınca sâlâr-ı enbiyâ, ḳâ'id-i ceyş-i aṣfiyâ Peyġamberimiz ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥażretleri'niñ 'alem-efrâz-ı hicret buyurulmaları Ayaṣofya'nıñ inşâsından ṭoḳsan sekiz sene ṣoñra şeref-vuḳû' bulmuş demekdir. Vallâhu a'lem bi'ṣ-ṣavâb.

Mervîdir ki mülûk-i eṭrâf ḳaṣd-ı teḳarrubla Ayaṣofya binâsı içün iṭḥâf itdikleri mühimmâtdan mâ-'adâ ḫazîne-i ḫâṣṣadan beher kendinârı[20] biñ [39] dînâr olaraḳ üç yüz biñ dört yüz kendinâr ya'nî otuz biñ kere yüz biñ dört yüz altun ṣarf olundıġı ḥâlde ebniyesi resîde-i ḫayr-ı ḫıtâm oldıġı mütevâtirdir.

Naẓar-resîde olan rivâyâtdandır ki Ḳosṭanṭin'in Ṣofiya nâm zevcesi reh-neverd-i vâdî-i 'adem olduḳda ḥaclet-dih-i emvâl-i Ḳârûn olan mâl-ı maḫzûnın şevheriniñ ol deyr-i 'âḳıbet-ḫayra ṣarf itmiş olması eṣer-i mezbûruñ Ayaṣofya nâmıyla meẓkûr olmasına sebeb olmuşdur.

Bâlâda beyân olunan Evrâḳ-ı Perîşân rivâyetine göre İstanbul'uñ feṭḥinde eski sarây ya'nî şimdiki dâ'ire-i celîle-i 'askeriyye mevcûd ve pek müzeyyen olmaġla Fâtiḥ ḥażretleri bir alây-ı vâlâ-yı muẓafferiyetle İstanbul'a duḫûl iderek imparaṭoruñ iḳâmet-gâhı olan eski sarâya nüzûl itmiş ve sarây-ı meẓkûrı ârâm-gâh-ı hümâyûn ittiḫâẕ itmiş olup sekiz yüz elli sekizde himmet-i cihân-gîrânesine tevfîḳan bu cihetdeki şevket-i İslâmiyyeniñ isti'dâd-ı ittisâ'ına 'aṭf-ı naẓar-ı celâdet buyurduḳlarında eski sarâyıñ dâ'ire-i salṭanatını 'adem-i iḥâṭa ve kifâyetini keşf ü taḫmîn buyurduḳdan ve ikinci def'aki cülûs-ı hümâyûnlarını müte'âḳib Burûsa'da yeñiçerileriñ gösterdikleri isâ'et ve 'adem-i iṭâ'atıñ imḥâsıyla anları taḥt-ı inḳıyâda idḫâl içün sarây-ı hümâyûnlarından yeñiçeri ocaġına bi'l-îṣâl ba'żı gedik ve dirliklere birleşdirilen iki üç biñ ḳadar ḫademe ve bendegân muḳteżâ-yı dirâyet ü istiḳâmetleriyle tehdîd ü talṭîfden mü'ellef kelimât-ı mü'eṣṣire ve neṣâyiḥ-i iḳnâ'iyye te'ṣîrâtıyla ṭavâ'if-i 'askeriyyeyi feżâ-yı fermân-berî ve selâmet-i iṭâ'ata sevḳ u celb itdikden ṣoñra yeñiçeriler bir çoḳ zamân mevḳi'-i ṣudûr-ı emr ü fermân-ı hümâyûnda ḳırḳı bir ḳılla yedilür miṣâline meṣîl olmuşdur.

20. كندنار

Sarây-ı hümâyûn ṭaḳımınıñ gerek bu yüzden ve gerek İstanbul'uñ fetḥinden ṣoñra Belġırâd ḳal'asını almaḳ içün Ṣırpiyye ve belki de bütün Avrupa'dan ittifâḳ u imdâd olunaraḳ Macâr ḳıralı Jan Hünyâd nâm cesûr-ı meşhûr ḳumandasındaki 'asâkir-i keşîreye muḳâbil Fâtiḥ ḥażretleri bi'ẕ-ẕât ḥâżır olduḳlarından eṣnâ-yı muḥârebede bi-ḥikmetillâhi Ta'âlâ 'asâkir-i İslâmiyye rû-gerdân olmaḳda iken Fâtiḥ ḥażretleriniñ ibrâz-ı kemâl-i besâlet ü ġayretle kendüleri ḳumanda iderek 'asâkir-i İslâmiyyeyi teşvîḳ u tesvîḳ ile fevḳa'l-'âde gösterdikleri ḥamle-i şîrâne arasında ricl-i [40] hümâyûnlarına iṣâbet iden cerîḥanıñ şiddet-i veca'ından ġaşy olmaḳ derecesine gelmeleriyle bu muḥâṭara vü dehşet ve rû-nümâ olan tehlike vü ṣavleti men'a yalñız sarây-ı hümâyûn ṭaḳımı sell-i seyf-i şecâ'at ve pek ziyâde fedâkârâne muḳâvemetle birḳaç yüzi yek-dîgeri öñinde şerbet-i şehâdeti nûş itdikleri ḥâlde ṣebât u metânetlerine ḳaṭ'â ḫalel gelmeyerek a'dâ-yı ṣâḥil ü ṣâ'ili şiddetle ṭard u def' ve itlâfa iḳdâm ve muvaffaḳiyetle veliyy-i ni'metlerini ol mehleke-i hâ'ileden arḳalarına alaraḳ semt-i selâmete îṣâl ve ḫalâṣa himmet ve îfâ-yı taḥdîṣ-i ḥaḳḳ-ı ni'met itdikleri kemâl-i ṣâpâş u taḥsîn ile herkesi ḥayretde bıraḳmışdır.

Boġdân'da voyvodası itiniñ Fâtiḥ ḥażretleriyle vâḳi' olan muḥârebe-i şedîdesinde düşmen-i keşîriñ âteşine ḳıġılcım ḳadar vücûd virmeyerek ḳal'a-i âhenîn gibi gögüs virüp de eñ evvel hücûma ictisâr ile 'arż-ı şecâ'at-ı fevḳa'l-'âdeye ḥaṣr-ı iḳtidâr u besâlet iderek ẓafer ü ġalebeyi ḳazanup ḫâ'in-i merḳûmı zîr ü zeber iden sarây ṭaḳımı bulunması ṭoġrısı ḥaḳḳıyla îfâ-yı ḥaḳḳ-ı ni'mete muvaffaḳ olduḳlarını iṣbâta delîl-i ḳavî bulunmuşdur.

Ekṣer bunlardan tefeyyüż itdirilen ẓevât ve rikâb-ı hümâyûnda bulunan bendegânıñ tedâbîr-i ṣâ'ibe ve hücümât-ı ġażanferâneleriyle on altı mülk ve iki yüz müstaḥkem şehir fetḥi müyesser ve ufaḳ tefek ḥisâbsız muẓaffferiyete muvaffaḳ olmuşdur.

Fâtiḥ ḥażretleriniñ ṭopladıġı erbâb-ı ma'ârif ve encâb u üdebânıñ meṣâ'î-i mütemâdiyeleri şemeresiyle sarây-ı hümâyûn yaḳın vaḳitlere ḳadar her nev' 'ilm ü ma'rifete maṣdar oldıġından içlerinden ẓuhûr iden ẓevâtıñ bıraḳdıḳları envâ'-ı feżâ'il ve muvaffaḳ olduḳları fütûḥât, tevârîḫ-i mevcûde-i bî-tarafî ḥikâyâtıyla müṣbet oldıġına naẓaran sarây ṭaḳımınıñ ṣadâḳatleri Râġıb Paşa'nıñ,

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Giden yolında yorulmaz meşeldir evvelden
Hiç istiḳâmete mânend bir 'aṣâ olmaz

müfredi müfâdını ser-nâme-i evrâd ve Keçeci-zâde 'İzzet Mollâ'nıñ "Kimse aç ḳalmaz cihânda bilse ni'met ḳadrini" mezâyâsını ḥırz-ı cân ve i'tiḳâd ile ibḳâ-yı nâma muvaffaḳiyetden başḳa maḳâṣıd-ı aḳṣâları olmadığını añladıḳdan ṣoñra bu merâm u maṭlaba vuṣûle ḥuṣûl tecrübeleri Fâtiḥ ḥażretlerini dâ'ire-i hümâyûnı tevsî' ve ḫademesini teksîre teşvîḳ ü iġrâ iderek ḫıdmet-i pâdişâhîde perveriş-yâb olanlara taḥṣîl-i ma'ârifle tezyîn-i ḥaṣâ'il itdirdigi ḥâlde bunlardan me'mûr [41] olacaḳları envâ'-ı ḫıdemât içinde ẓuhûrı me'mûl olan me'âṣir-i celîleniñ meydânda olan delâ'iliyle yüzlerinden istifâde buyurılacaġına ve ol vaḳitler ḥükmince 'inde'l-îcâb bunlardan ziyâde yâr-ı vefâdâr 'asker ve ḫıdmetkâr bulunamayacaġına yaḳîn ḥâṣıl itdiklerinden ḫademesiniñ teksîriyle sarây-ı hümâyûn bir mekteb-i 'umûmî ittiḫâẕ olunaraḳ oḳudulup yazdırılmaġla devletiñ muḥtâc oldıġı ḫıdemâtıñ envâ'ı içün oradan erbâb-ı kemâlât u besâlet yetişdirilmesindeki iḥtiyâc tâ ol vaḳit taṣavvur u taḫmîn buyurulmuş ve ḥattâ sarây-ı hümâyûn binâları kâmilen te'sîs olunduḳdan ve ḫademesi ḳoġuşlarına ve ocaḳlarına yerleşdirildikden ṣoñra teshîl ve tertîb-i taḥṣîl-i 'ulûm u ma'ârif ḫuṣûṣları müẕâkere olunmaḳ üzere ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşları oḳur ve yazarlardan müctemi' bir de encümen-i meşveret yapılmışdır.

Bu 'aṣr-ı 'âlîden iki yüz elli sene ṣoñra ya'nî biñ yüz on beş sâl-i hicrî-i Nebevîsinde iḳtiżâ-yı muḳadderât u ser-nüvişt ile şeyḫu'l-islâm-ı şehîd Feyżullâh Efendi'niñ seyyi'e-i şa'şa'ası te'sîrâtınıñ intâc itdigi tebeddül-i salṭanatda yeñiçeri buġâtınıñ ḳarşusına sevḳ olunan ṣadr-ı a'ẓam Râmî Paşa ve sâ'ir vüzerâ vü erkân cümleten semt-i gürîẕ-ü firâra şitâbân olmuşlar iken Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî ḥażretlerini keyd-i a'dâdan muḥâfaẓa ve Edirne sarây-ı hümâyûnına sâlimen i'âde iden yalñız sarây-ı hümâyûn ṭaḳımı oldıġı Râşid Efendi Târîḫi'yle Şefîḳ-nâme'de mündericdir.

Zamân-ı hümâyûnında bunlarıñ ḥaḳḳ-ı nâm u nemekî îfâ farîżasıyla kemâl-i ṣalâbet ü ṣadâḳatleriniñ bi'd-defe'ât gösterdigi muḥassenât-ı müte'addideyi görerek bu ecilden dâ'ire-i salṭanatı müte'addid ocaḳlara taḳsîm ü tertîb

ü tanẓîm ve taḥṣîl-i 'ilm ü kemâli taḳdîm ü tetmîm içün istî'âba kâfî bir sarây-ı 'âlîniñ lüzûmını taṣavvur buyurduḳlarından Ayaṣofya-i Kebîr Câmi'-i Şerîfi'ne ḳarîb olan ve baḥreyne neẓâret-i kâmile ve irtifâ'-ı memdûḥası cihetiyle bütün rûy-ı arżıñ eñ dil-nişîn ve güzel bir noḳṭa-i mühimmesinde vâḳi' olup imparaṭorlar 'aṣrında sûr içine alınup el-ḥâletü hâẕihî mevcûd bulunan yeñi sarây-ı hümâyûndaki ḫazîne maḥalline bir ḳaṣr ile Çimşîrlik ṭaraflarında bir kârgîr dâ'ire ve yine bu cânibde bir iki maḥal binâ olunmuşdur.

Sarây-ı hümâyûnuñ ibtidâ binâ vü te'sîsi târîḫine ẓafer-yâb olmaḳ içün Rûm [42] târîḫ-şinâslarından Roma sefîri 'Aleksandr Efendi ile Laġofet Beg-zâde'den alınan ma'lûmât-ı târîḫiyyedir.

İḳtiżâ-yı milliyet ve ibtiġâ-yı vuḳûf-ı şîve-i luġat ḥükmince lisân-ı Rûm'da yaẓılmış tevârîḫ-i 'atîḳadan ḫaber-dâr olanlarıñ güzîdelerinden alınan ma'lûmât-ı mevṣûḳaya göre İstanbul şehri ḳadîmen mîlâd-ı 'Îsâ'dan altı yüz elli sekiz sene muḳaddem Sarâyburnı ile civârından ya'nî iki tilâli şâmil hey'etden 'ibâret olaraḳ Maġâra[21] ḥâkimi Vizas nâm ẓât ṭarafından inşâ olunmuş ve binâberîn Vizandiyon nâmıyla benâm olmuş ve ẕikr olunan sarây-ı hümâyûn mevḳi'i Bizanişleriñ bulvarı ve cesîm büt-ḫâneleriñ yeri olup ḥattâ sarây-ı hümâyûnda bulunan âṣârdan Cebe-ḫâne sulḥ ve âsâyiş ma'nâsına olan İrini nâm ma'bûdeniñ büt-ḫânesi olmaḳ üzere binâ ḳılınmış imiş. Mu'aḫḫaran Rûm ḳayṣerleri dest-i taṣarrufına geçerek bunlardan Büyük Ḳoṣṭanṭin ki üç yüz yirmi beş sene-i mîlâdiyyesinden bed' ile üç yüz otuz üç senesine degin Vizandiyon'ı ya'nî şehr-i İstanbul'ı beşinci tilâle ḳadar tevsî' u inşâ iden Rûm ḳayṣerleriniñ güzîdesidir. Meẕkûr büt-ḫâneyi kilîsâ ittiḫâẕ itmiş ise de nâm-ı ḳadîmini taġyîr itmeyerek meẕkûr kilîsâyı Aya İrini nâmıyla benâm eylemiş ve beş yüz otuz iki senesinde ser-zede-i ẓuhûr olan Nîḳa[22] nâm iḫtilâlde muḥteriḳ oldıġı ḥâlde beş yüz altmış dört senesinde Ayostinatos[23] nâm ḳayṣer daḥi daha cesîm olaraḳ yapmış olup faḳaṭ ḥareket-i arż te'sîriyle münhedim olaraḳ yedi yüz ḳırḳ senesinde İsadoros[24] nâm imparaṭor cânibinden müceddeden binâ idilmişdir. Dîger

21. مغاره
22. نيقه
23. ايوستيناتوس
24. ايسادوروس

büt-ḫâneler daḫi Rûm ḳayṣerleri ṭarafından bi't-tedrîc kilîsâlara tebdîl ve ẕikr olunan Aya İrini kilîsâsıyla Ayaṣofya kilîsâsınıñ papas ve ḫâdimleri içün iḳâmet-gâhlar binâ ḳılınmışdır. Serrâc-ḫâne ve Ṣarı Güzel ṭaraflarında olan Ḳız Ṭaşı dinilen sütûn yek-pâre mermerden altmış ḳadem irtifâ'ında olaraḳ yapılmış ve Markiyanus Sütûnı nâmıyla şöhret bularaḳ bunuñ üzerine ba'żı müverriḫîniñ ḳavlince Roma şehriniñ veyâḫud Roma imparaṭorluġunuñ ve biraz müverriḫîn ḳavlince Venüs nâm ma'bûdeniñ ṣanemi vaż' olunmuşdur.

Buña Ḳız Ṭaşı dinilmesi üzerinde ṣanem-i ma'bûde mevżû' bulunmasına veyâ Rûmlar zamânında eṭrâfında kâr-ḫâneler inşâ idilmesine veyâḫud ẕikr olunan ṭaşda 'afîfe [43] ḳadınları fâḥişe ṭaḳımından farḳ u temyîz ider bir ḫâṣṣa ve ḳuvvet bulunması zu'mına mebnî idügi ve bu ṭaşıñ yanında Liyon İsavros[25] nâm ḳayṣeriñ 'aṣrında bulunan İlidoros nâm müneccim ṭarafından bir rûzgâr raṣad-ḫânesi yapılmış idügi ittifâḳ-kerde-i erbâb-ı tevârîḫdir. Ve Serrâc-ḫâne Rûm ḳayṣerleri 'aṣrında yapılaraḳ ḳalmışdır. Bu serrâc-ḫânede yapılan mühimmât-ı sürûciyye ve sâ'ire ol vaḳitler uṣûlince dünyânıñ birinci müzeyyen ü ẕarîf ve ẕî-ḳıyem eşyâ-yı nefîsesinden ma'dûd bulunmuşdur.

Ḫazîne-i hümâyûnuñ Bizanslar veyâḫud Rûm ḳayṣerleri zamânında inşâ olundıġı ḥaḳḳında pek de ma'lûmât virür rivâyete dest-res olunamamış ise de Şimşîrlik dâ'ire-i hümâyûnında kâr-gîr oṭalar bulunmasına baḳılınca eskiden ḳalma oldıġına yaḳîn ḥâṣıl olınur.

Ma'a-mâ-fîh biñ dört yüz altmış sekiz sene-i mîlâdiyyesiniñ müṣâdif oldıġı sekiz yüz elli sekiz sene-i hicriyyesinde cennet-mekân Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri ṭarafından sarây-ı hümâyûnuñ inşâ buyurulmuş oldıġı rivâyet-i mevṣûḳasına naẓaran ẕikr olunan ebniyeniñ hedm olundıġı añlaşılıyor.

Bu rivâyete bâlâda yazdıġım ma'lûmât tamâmiyle muvâfaḳat idemeyüp çünki yuḳarudaki rivâyât ḫazîne-i hümâyûnuñ şimdiki ebniyesiyle dâḫil-i dâ'ire-i sûr-ı sarây-ı hümâyûnda bulunan ba'żı kâr-gîr binâlarıñ ibḳâ buyuruldıġını bildiriyor.

25. ليون ايساوروس

Binâberîn şu iki rivâyeti tevşîḳ u taşḥîḥ idebilür ba'żı ma'lûmât istiḥşâline teşebbüş olundıġı eşnâda Yunanistân kütüb-ḫâne-i 'umûmîsine bi'l-mürâca'a celb olunan tevârîḫ-i 'atîḳadan bu bâbda istifâde olunacaġı ḫaber virilen taḥḳîḳâta i'tibâr olunması ve çünki târîḫimizde mebḥûṣun-'anh olan ma'lûmât, ibtidâ-yı ẓuhûr-ı devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeden bed' ile biñ iki yüz ḳırḳ beş târîḫlerine ḳadar sarây-ı hümâyûnca vaḳit-be-vaḳit vaż' u te'sîs olunan niẓâmât ile orada taḥṣîl olunan 'ilm ü ma'rifetiñ müteferri'âtına dâ'ir olup bu niẓâmât ve ma'ârifiñ aṣıl merkez-i taḥṣîli sekiz yüz elli sekiz târîḫlerinde te'sîs olunan ve Eski Sarây'dan mu'aḫḫar olması cihetiyle Yeñi Sarây tesmiye ḳılınañ ve el-ḥâletü hâẓihî mevcûd bulunan sarây-ı hümâyûn bulundıġından bu dâ'ire-i müteyemmine içindeki icrâ'ât merkezinde cevelân olunup ḫâricinde olan şeylere ve ṣoñradan At Meydânı'ndaki [44] İbrâhîm Paşa Sarâyı ve ḳadîm ve cedîd Beglerbegi ve Fenâr Bâġçe ve Âyîneli Ḳavaḳ sarây-ı hümâyûnlarından ḥikâye ḫâric-ez-vaẓîfe bulunmaġla bu maḥalliñ zamân-ı vaż'-ı esâsı ḥaḳḳında ma'lûmât-ı ṣaḥîḥaya iḳtirân olunmaḳ lâzımeden bulunması taṣavvuruıyla ba'żı vesâ'iṭ-i mu'tebere-i vüṣûḳ-behre ile celb ve tercüme itdirilen evrâḳ-ı nüsaḫ-ı tevârîḫ-i 'atîḳadan istinbâṭ olunan rivâyât ile taṭbîḳ olunduḳda egerçi birbirine muḫâlif görinür ise de ber-vech-i bâlâ yazdıġım fıḳralar erbâb-ı ma'lûmâtıñ virdigi ḫaberlere ṣûret-i muvâfaḳatda olması ve lâ-siyyemâ sarây-ı cedîd-i hümâyûnuñ 'arṣası üzerinde ne ḳadar ebniye mevcûd olup Fâtiḥ ḥażretleri ne ḳadar ebniye 'ilâvesine bed' buyurduḳları ve tevsî'-i sarây-ı hümâyûna ne sebebden ṭolayı mübâşeret buyuruldıġı ma'lûmât-ı aḫîreden añlaşılacaġı cihetle izbârına mecbûriyet virdi. Ancaḳ alınan ma'lûmât evvel-emirde İstanbul şehriniñ ma'mûriyyete ibtidâ olundıġı zamân ḥikâyesi arasında sarây-ı hümâyûnı beyân itmekle 'ibâresiniñ taġyîri tecvîz olunmayaraḳ ma'lûmât-ı zâ'ide ḳabîlinden olmaḳ üzere 'aynıyla derc olundı.

Doḳtor Bonolaki[26] Efendi'niñ oġlı olup Yunanistân mekteblerinde taḥṣîlde bulunan Ḳoṣtaki Efendi ma'rifetiyle celb olunan evrâḳ-ı tevârîḫ-i 'atîḳa ḫâriciyye kitâbeti refâḳat me'mûrlarından Yaġob Efendi'ye tercüme itdirilerek ifâde-i selîsinden istifâde olunan fıḳralardır:

26. بونولاکی

Vizandiyon ya'nî eski İstanbul mîlâd-ı 'Îsâ'dan altı yüz elli sekiz sene aḳdem Maġâra ḥâkimi Vizas nâm ẕât ṭarafından evvel-emirde binâ vü inşâ olundıġını Osobyus[27] nâm müverriḫ yâd ve bu şehri ibtidâ binâ idüp sâkin olan Vizas veyâḫud Vizis oldıġını şu'arâ ve mü'elliflîn-i ḳadîmeniñ eş'âr u âṡârı ve Vizandiyon ahâlîsiniñ merḳûm Vizas'ıñ ṣaḳallı resmi maḥkûk olan meskûkât-ı 'atîḳasınıñ iṡbât eyledigini îrâd itmişdir. Her ne ḳadar mezbûr Vizas'ıñ silsile-i nesebini ve bulundıġı 'aṡr ile vaṭanını ta'yîn ider bir eṡere dest-res olunamamış ise de merḳûm Vizas 'aṡrından ḳayṡer Sorbus[28] devrine ḳadar altı yüz seksen beş sene mürûr eyledigini Fodniyus[29] nâm müverriḫ ḥikâye idiyor. Esâṭîr-i evvelîne müte'alliḳ rivâyâtdan istifâde olundıġına göre merḳûm Vizas Dosporus[30] ta'bîr olunan Boġaziçi'nde tevellüd iderek sinn-i bülûġa vuṡûlinde [45] isti'mâl-i esliḥa ve tek ü pûy-ı ṣayd u şikâr ile meşġûl iken bir gün Semetranik[31] büt-ḫânesinde ẕebḥ itdigi bir mandanıñ yüregini büyük bir ḳarakuş inüp ḳaparaḳ ḳarşu ṭarafda olan Üsküdâr'a getürmekle Vizas bunı ḫayırlu bir nişân 'add itdiginden oraya bir şehir yapmış ve nâmını da kendi ismiyle yâd itmiş ve mu'aḫḫaran Üsküdâr dinilmişdir.

Rivâyât-ı târîḫiyyeye 'aṭf-ı naẓar idildikde Vizandiyon tüccârınıñ re'îsi bulunan ve Vizolson'uñ[32] ḳızı Fidalya[33] nâm ḫâtun pederiniñ ḥayâtında Vizandiyon'da pek çoḳ ebniye inşâ itmiş oldıġı gibi pederiniñ vefâtından ṣoñra Ṭıraki[34] ḥâkimi Vizas'ı tezevvüc idüp pederiniñ vaṣiyyetine ittibâ'en Vizandiyon'uñ sûrını yapdırmış ve zevciniñ nâmına taḳlîden Vizandiyon tesmiye eylemişdir.

Ba'ża rivâyât ile Arġoslularıñ ve Ostaṭyus[35] nâm müverriḫ sözine göre Maġaralularıñ ser-'askeri bulunan Vizas'ı mîlâd-ı 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan

27. اوسوبيوس
28. سوربوس
29. فودنيوس
30. دوسپورس
31. سمترانك
32. وزولسون
33. فيداليا
34. طراكى
35. اوستاطيوس

altı yüz elli yedi ve 'alâ-rivâyetin altı yüz elli sekiz sene aḳdem ya'nî Osbobyus[36] ḥisâbınca otuzuncı Olimpas'ıñ ikinci veyâḫud üçünci senelerinde ve İrdoṭos'uñ[37] rivâyetince Ḳâḍî Ḳöyü'nüñ binâ vü inşâsından on yedi ve İbsikibos[38] nâm müverriḫiñ ẕehâbınca on ṭoḳuz sene ṣoñra 'avenesiyle berâber Vizandiyon'a hicret eylemişdir. Buña sebeb İbni Lullûn[39] nâm ma'bûd ṭarafından a'mâlarıñ ḳarşusında temekkün idiñ deyü tenbîh olunmasıdır. Bu tenbîh ile Vizandiyon'uñ mevḳi'i gibi laṭîf bir maḥalli göremeyüp de Ḳâḍî Köyü'nü binâ vü inşâ iden Maġaralulara kör dimek ister ve Osbobyus bu Ḳâḍî Köyü bânîlerini sebeb-i meẕkûrdan ṭolayı budala tesmiye ider.

Vizandiyon'uñ birinci sekenesi Maġaralular veyâḫud Dorisler[40] oldıġını Filoṣtratos[41] ve Markiyanos[42] ve Heraḳlibovis[43] ve Ḳoṣtanṭus Borfirokidos[44] nâm müverriḫler beyân eyler. Bunlarıñ ṣîve-i lisânları ile demir meskûkâtları bu ḳavli te'yîd ider.

Bu bâbda icrâ olunan tedḳîḳât-ı 'amîḳaya göre Vizas nâmında Arġoslı yâḫud Maġaralu cesûr bir mellâḥ şu mevḳi'iñ leṭâfetini görüp evvelce ḫaylicek içerü ṭarafında temekkün eyleyüp mu'aḫḫaran daḫi Sarâyburnı'nıñ leṭâfet ü metânetini derk ile orayı iḳâmet-gâh ittiḫâẕ eylemiş ve Ṭıraki eşḳıyâsınıñ ḳorḳusından [46] eṭrâfını sûr ile iḥâṭa itdirmiş olduḳdan ṣoñra ol 'aṣırda olan 'âdet üzere ḳudemâ-yı zamândan birisiniñ ḳızını tezvîc idüp bu maḥalli anıñ ismiyle yâd eylemiş ya'nî Vizandiyon didirtmiş ve birṭaḳım mu'âmele ve evżâ'-ı u'cûbe ile ḳadrini ve sülâlesini i'lâ itmişdir.

Ba'żı müverriḫler bunıVizandiyon'uñ bânîsi daḫi dimek istediler. Şehr-i meẕkûruñ ticârete her vechile elvirişli olması ve mevḳi'indeki leṭâfet ü muḥassenât cihetiyle binâ olunması ve ṣervet ü metânetçe derece-i

36. اوسبوبيوس
37. ايردوطوس
38. ابسيبكبوس
39. ابن لوللون
40. دوريسلر
41. فيلوسطراتوس
42. ماركيانوس
43. هرقلبوويس
44. بورفيروكيدوس

'ulyâya yetmiş olması Herodbalos[45] ve Diyon[46] ve Nasyoş[47] nâm müverriḫleriñ ta'rîf eyledikleri sözleriñ cesâmetinden añlaşılur. İşte bunuñ içündür ki her ṣâḥib-i iḳtidârıñ maṭmaḥ-ı naẓarı olmuş idi. Binâ'en-'aleyh Ṭrakyalularıñ ve Laṭinalularıñ ve 'Acem ve Ġaladileriñ[48] hücûm ve tasalluṭlarından ḳurtulamamış ve ḥattâ Ġaladilere bir ḫayli sene virgü virmege mecbûr olmuşdur. Vizandiyon şehri mevḳi' u metânetçe meyâdîn-i 'âlemiñ birinci meydânı dinilür ise ḫaṭâ idilmeyeceginde müverriḫîn-i 'aṭîḳa vü cedîdeniñ müttefiḳu'r-re'y olduḳları der-kârdır. Şehr-i meẓkûr pek çoḳ def'alar żabṭ u teshîr idilmiş ise de ḥüsn-i zîbâyişini żâyi' itmeyüp bu şehre mâlik olanlar Vebestinyaları[49] ve Asya'da ba'żı maḥalleri bile żabṭ itmişdir.

'Acemler ve Makedonyalular ve daha sâ'ir milletler ve ḫuṣûṣiyle Atinalular ve Lakedemonlar Vizandiyon'ı muḥâṣara idüp ḥattâ Atinalu ve Lakedemonlar bu şehri birçoḳ zamân meydân-ı muḳâtele ittiḫâẕ itmişlerdir. Eñ ṣoñunda Alkiyobadi[50] nâm ser-'asker vâsıṭasıyla Atinalularıñ żabṭına geçmiş ise de Ṭırasbodlo[51] nâm bahâdırıñ ḳuvvetiyle bunlardan da ḳurtulup ahâlîsi eski cumhûriyet ḥâline ric'at itmişdir.

Romalularıñ Yunanistan'a ve Asya'ya hücûm itdiklerinde Vizandiyonlular bunlar ile ittifâḳ idüp Berseres'iñ[52] pederi Filibos'la muḥârebe eylediklerinden Romalular 'indinde bu şehir pek çoḳ ḥüsn-i ṣît ḳazanmış ve ri'âyeten adına serbest 'unvânı virilmişdir. Nihâyetü'l-emr Romalularıñ dest-i ẓulmine düşmüş ve mu'aḫḫaran yine imtiyâzâtını istirdâd ile Roma ḳayṣeri Soberbiyus Sebtimiyus[53] 'aṣrına degin bu ḥâl üzere [47] geçmiş olup ancaḳ ḳayṣer Roma imparaṭorlıġı içün Beskinus Sinifros[54] ile münâza'a eyledikle-

45. هرودبالوس
46. ديون
47. ناسيوش
48. غلاديلر
49. وبسطينالر
50. الكيوبادى
51. طرسبودلو
52. برسرس
53. سوبربيوس سبتمييوس
54. بسكينوس سنيفروس

rinden Vizandiyonlularıñ Nifero[55] ile ittifâḳ eyledikleri ecilden merḳûm Soberbiyus Vizandiyon'ı muḥâṣara idüp üç sene ṣoñra żabṭ u tenkîl ve a'yân u ḳudemâ-yı ahâlîyi ḳatl ü i'dâm ve sûrları temellerine ḳadar taḫrîb ü hedm itmiş ise de mu'aḫḫaran oġlı Andonyus'uñ ricâsı üzerine şehri yeñiden inşâ ve ebniye-i mîriyyeyi müceddeden binâ vü ta'mîr idüp oġlunuñ nâmına olaraḳ Vizandiyon yerine Andonina tesmiye eylemişdir.

Ḳayṣer Ġallus zamânında Vizandiyon ahâlîsi hemân bütün bütün bıçaḳdan geçirilmiş râddede itlâf-ı nüfûs ve şehir taḫrîb idildigi ḥâlde Filyodamos[56] ve Ṭaynalos[57] nâm iki kimesneniñ ġayret ü himmetleri ṣemeresi olaraḳ serbestiyet-i sâbıḳasını ḥâ'iz ve pek az müddet ṣoñra ikinci Ḳalavidyus[58] nâm ḳayṣer zamânında Romalularıñ żabṭ u idâresine geçdikden biraz müddet ṣoñra medîne-i cedîde merkez olmaḳ şânını ḳazanmaḳ 'aṣrı ḥulûl iderek târîḫlerde de bir nâm-ı cedîd ile mütemâyiz olup çıḳdıġı ikinci devridir ki mîlâd-ı 'Îsâ'dan üç yüz on beş sene ṣoñra ḳayṣer bulunan Büyük Ḳoṣṭanṭin nâm żât Edirne'de itdigi muḥârebe-i 'aẓîmeden gördigi maġlûbiyyet üzerine müttefiḳ olan Vizandiyon'a ilticâ itmiş bulunan dâmâdı Likinos'uñ[59] der-desti içün 'asâkir-i mevcûdesiyle gelüp bu şehri muḥâṣara itdikde merḳûm Likinos leylen Ḳâdî Köyü'ne firâr itmiş oldıġı ḥâlde Vizandiyonlarıñ ittifâḳlarında merdâne ṭavranaraḳ ḳal'a ḳapularını açup ḫusrevâne muḥârebe itmişler ise de Likinos'uñ ikinci def'ada maġlûb olması cihetiyle kendülerince muḳâvemete mecâl ḳalmadıġından şehri Ḳoṣṭanṭin'e teslîm eylemişlerdir.

İstanbul şehri binâsı rivâyâtından tevâtür-yâb-ı iytihâr olan bir fıḳraya gelince: Büyük Ḳoṣṭanṭin bu muḥârebe eṣnâsında Vizandiyon şehriniñ mevḳi'ce olan muḥassenât-ı kâmilesini Ṭrubas[60] ya'nî eski İstanbul ve Ḳâḍî Köyü'ne rüchâniyyetini re'yü'l-'ayn müşâhede birle buraya kendü nâmına mensûb bir şehir iḥdâṣını ve maḳarr-ı ḥükûmetiniñ ġarbdan şarḳa naḳl itdi-

55. نيفرو
56. فليودامـوس
57. طينه لوس
58. قلاوديوس
59. ليكينوس
60. طروباس

rilmesi ḥaḳḳında [48] olan fikrini der-ḥâl sâḥa-i fi'le ḳoymuş ve bu bâbda eslâfı olan Diyoḳlidyanus[61] ve Ayoliyus[62] ve ḳayṣer Aġustus ve daha sâ'ir ḳayâṣiriñ cümlesine kesb-i rüchân eylemişdir.

Zîrâ 'Acemleriñ muḥârebât-ı müte'addideleri ve Asya'da bulunan mülûkuñ pey-der-pey vâḳi' olan 'iṣyânları ve İskiṭisleriñ ḥarekât-ı tecâvüz-kârâneleri Roma'daki maḳarr-ı ḥükûmetiniñ İskenderiyye'ye veyâḫud İliyon'a lüzûm-ı naḳli bi'l-cümle ḳayâṣir-i Rûm'uñ ve ḫuṣûṣiyle Apolyos'uñ menvî-i żamîrleri iken Ḳosṭanṭin buña dest-res olmuşdur.

Ḳosṭanṭin ḥaḳḳında mevcûd olan ve birbirine muḫâlif bulunan rivâyetlerden hiçbirisinde zî-medḫal olmayup ez-cümle 'âlem-i ma'nâda bir şehir binâ itmesi gûyâ min-ṭarafillâh kendüye emr olunmuş olduġından ibtidâ Ṭrubâs nâm maḥalli intiḫâb ve el'ân Eski İstanbul tesmiye olunup Tarav Aleksandriya[63] ittiḫâẕ eyledigi İskenderiyye'siniñ dîvârı bu dîvâr olmaḳ aġleb-i iḥtimâl olduġı rivâyetine baḳılınca bu dîvârıñ daḫi bir ḫayli yerini yapdırmış iken ferâġat itdirilüp birçoḳ seneler evvel 'Acemler ṭaraflarından ḫarâb idilmiş olan Ḳâḍî Köyü'nüñ müceddeden inşâsına başlatdırılmış ise de Vizandiyon'uñ mevḳi'i ḳayṣer-i müşârün-ileyhiñ ma'iyyetinde bulunan Afra nâm ḳalfanıñ naẓar-ı dikḳatini celb itmesi ve ol eṣnâda ḳaraḳuşlar bile 'ameleniñ ekinlerini Ḳâḍî Köyü'nden alup İstanbul ṭarafına getürmekde olduġınıñ görülmesi cihetiyle merḳûm ḳalfanıñ delâletiyle şehr-i İstanbul binâ idilmiş idügi rivâyet olunuyor.

Ba'żıları Ḳosṭanṭin Selânik'e gidüp iki sene müdet orada iḳâmetden ṣoñra vebâ 'illeti ẓuhûr itmekle gelüp Ḳâḍî Köyü'nde temekkün itmişlerdir, deyü rivâyet idiyorlar.

Ḳosṭanṭin 'aḳl u zekâsı cihetiyle işbu şehri maḳarr-ı ḥükûmet ittiḫâẕ itmiş, Asya şehirleriniñ ekṣerîsini ḳabâ'il-i vaḥşiyyeniñ ḥarekât-ı tecâvüz-kârânesinden ḳurtararaḳ Ḳara Deñiz ṭarafından vuḳû' bulan hücümât-ı mütecâvizeler men' idilmişdir. Ḥıref ü ṣanâyi' u ma'ârif ve dürlü hüner şarḳ u ġarb ve şimâl ü cenûbdan işbu şehre gelüp tecemmu' ider olduġından Ḳos-

61. ديوقليديانوس
62. ايوليوس
63. طراو الكساندريا

ṭanṭin daḫi ḳırâliyetinde her ṭarafdan ḫaber aldığı [49] âṣâr-ı 'atîḳa-i meşhûreyi getürerek şehri tezyîn ü i'mâr itmekden bir ân u zamân girü ṭurmamış idi. Ḫalefleri ve be-taḫṣîṣ Ayostinanos[64] nâm ḳayṣer sâ'ir şehirleri bu miṣillü âṣâr-ı 'atîḳa vü temâṣâya ṣâyân şeylerden tecrîd ile İstanbul şehrine getürerek ve bu ḥâl iki yüz elli sene ḳadar devâm iderek Üçünci Ḳosṭanṭin altı yüz elli beş senesinde eski Roma şehrinde ma'bedlerde ve câddelerde bulunan mermer ve baḳır sütûnları Yeñi Roma ta'bîr olunan İstanbul şehrine naḳl itdirmiş idi.

İşbu şehr-i şehîr birṭaḳım el işleri ve pek güzel âṣâr-ı 'atîḳa ile bir ḳat daha zînet bularaḳ Bavlabalularıñ[65] cesed ve resimleri ve hüner-mend ressâm ve oymacılarıñ pek muṣanna' işleri ve nâdir kitâblar ve Yunanistan ve Asya şehirlerini tezyîn iden i'mâlât-ı meşhûre ve bütler ve ba'żı şu'arâ ve sâ'ire nâmlarına rekz idilmiş olan ṣanemler bulunduḳları maḥallerden İstanbul şehrine naḳl idilerek burada iddiḫâr olunur imiş.

Bu ḥâl ile İstanbul'uñ inşâ vü tezyînâtı derece-i kâmile resîde olduḳda bânîsi ṭarafından pek mükemmel şehrâyîn ve muṭanṭan yorṭı icrâ idilüp her sene mayısıñ on birinci güni Eski Roma'nıñ yorṭusı ile berâber burada da yorṭı idilmesi ḳarârlaşdırılmış ve bu yorṭı Valendinyanus zamânında dîger yorṭılar ṣırasına idḫâl idilmiş ise de bir ḫayli müddet ṣoñra ibṭâl idilmişdir.

İşbu yorṭınıñ birinci def'a icrâ olundığı yevm-i maḫṣûṣında şehri mezkûr bânîsi nâmına olaraḳ Kosṭanṭinos Polisi ya'nî şehre Kosṭanṭinyus tesmiye olundı. Ve bu isme yeñi ve ikinci ve meşhûr Alma[66] Romanları daḫi 'ilâve ḳılındı. İşbu Ḳosṭanṭinopolis lafẓınıñ ba'de'l-feṭḥ 'Oṣmânlular ṭarafından İstanbul kelimesine taḥvîl olundığını Ḳonṭatil[67] nâm müverriḫ rivâyet idiyor ise de Yunanlar ve Avrupalılar ṭaraflarından nâm-ı aṣlî ile yâd olundığı gibi meskûkât-ı 'Oṣmâniyye ve kütüb-i 'Arabiyye'de daḫi Ḳosṭanṭiniyye lafẓı isti'mâl olunmaḳdadır. İstanbul şehri böyle yalñız tersîmât-ı hendesiyye ile tezyîn idildigi gibi Roma'nıñ birçoḳ ḳudemâ aṣil-zâdegânınıñ buraya hicretiyle daḫi rehîn-i şeref olmuş idi. Binâberîn yüz sene ṣoñra

64. ايوستينانوس
65. باولبالو
66. الما
67. قونتاتل

gelen imparaṭorlar cânib-i berrîsindeki sûrları deñizden Vizandiyon'uñ dîvârları yapmış veyâḫud eñ ibtidâ Vizas [50] veyâḫud bâlâda ḥikâye olundıġı vechile bunuñ zevcesi Fidalya ṭarafından inşâ olunmuşdur. İstanbul dîvârları inşâsınıñ 'aşırları 'ale'l-ıṭlâḳ üçdür. Birincisi Vizas ve ikincisi Büyük Ḳosṭanṭin ve üçüncisi Küçük Ṭeyodosyus zamânlarında olup birinci Sarâyburnı nâm maḥalli ve ḫuṣûṣiyle sarây-ı hümâyûnı muḥîṭdir ve ikincisinden de yalñız derûn-ı köpri dîvârları ile şehriñ içinde ba'żı dîvârlar ḳalmışdır. Üçüncisi el'ân bâḳî ḳalan ve Ayavla Ḥarnavan[68] denilen Yedi Ḳulle'ye ḳadar temdîd olunup ḳara ṭarafından bir şekl-i müṣelleṣ esâsını tertîb iden dîvârlardır. Eski Vizandiyon'uñ eṭrâf-ı muḥîṭesi Debotibsiyus[69] ḳavlince iki mîl oldıġı ma'lûm ise de dîger müverriḫleriñ rivâyetine göre el'ân Çenberliṭaş bulunan ve evvelden Ḳosṭanṭinyus Çârşusı nâmıyla müsemmâ olan maḥalle ḳadar mümtedd idi. Binâ'en-'aleyh eski Vizandiyon'uñ sûr binâsı Sarâyiçi'ni muḥîṭ idi, fikrinde bulunanlarıñ efkârını ḳabûl itmemekde Şevâzel Ḳofa[70] nâm müverriḫiñ ḥaḳlı oldıġı meydândadır.

Zîrâ bâlâda żikr olunan iki mîlden 'ibâret idi, ancaḳ şurası da ṣaḥîḥdir ki eski Vizandiyon'uñ i'mârı saarây-ı hümâyûnuñ şimdiki bulundıġı maḥalden idi, diyenler bu ta'bîr ile bütün şehri degil ve illâ yalnız Vizandiyon'uñ dîvârlarını îmâ iderler.

Bu Vizandiyon dîvârlarından bed' ile Büyük Ḳosṭanṭinyus İstanbul'uñ dîvârlarını yapup on Astaṭyon[71] daha 'ilâve eyledi. İskibos'uñ rivâyetince derûn-ı köpri deñizinden Sarâyburnı açıḳları deñizine degin temdîd itdirdigi añlaşılıyor. İsmi eṣerinde muḥarrer olmayan bir müverriḫiñ rivâyetine naẓaran müşârün-ileyh Ḳosṭanṭinyus'uñ inşâ itdirmiş oldıġı dîvârlar Petro Ḳapusı'ndan Dâvud Paşa Ḳapusı'na mümtedd oldıġı fehm olunuyor faḳaṭ Fodityus[72] nâm müverriḫiñ rivâyet-i ṣaḥîḥasına baḳılur ise işbu dîvârlar baḥren Sarâyburnı'ndan ve Yalı Köşki'nden Unḳapanı Köprisi olan maḥalle ḳadar ve berren Ayaṣofya civârından Altı Mermer ṭaraflarına Narlı Ḳapu'ya

68. ایاولا حرناون
69. دبوتبسیوس
70. شوازل قوفه
71. استاطیون
72. فودتیوس

ḳadar ve buradan de Emîrâḫûr Câmi'i'nden geçerek Unḳapanı Köprisi'ne degin mümtedd idi. İşbu rivâyetden añlaşıldıġına göre dîvârlarıñ iki ucı ḫaṭṭ-ı müstaḳîm üzere deñize müntehî olmayup aralıḳda ḳavs ve nıṣf-dâ'ireler teşkîl idilmiş olmalıdır. Zîrâ Dâvud Paşa'dan ṭoġrudan [51] Altı Mermer'e gidilemez ve Ḳonet Andaryusin'iñ[73] ḳavlince Dâvud Paşa'da Sulṭân Câmi'ine ṭoġrı yapılmış oldıġı añlaşılıyor. Ve'l-ḥâṣıl bu dîvârlar İstanbul'uñ beş tepesini muḥîṭ olaraḳ merḳûm isimsiz müverriḫiñ rivâyetinçe ṭoḳuz ayda tamâm idilmişdir. Ma'a-mâ-fîh hemân yüz sene ṣoñra her ṭarafdan şehr-i İstanbul'a tecemmu' ve taḥaşşüd iden ahâlîniñ tekeşşüri cihetiyle sûrdan ṭaşrada altıncı ve yedinci ḳal'alar ebniye vü sekene ile ṭolmuşdur.

Bu tafṣîlâtdan murâd sarây-ı hümâyûnuñ târîḫ-i vâṣıḳını bulup beyân itmekden 'ibâret olmaġla buracıḳda o taḥḳîḳâta nevbet gelmişdir.

Vizandiyon'uñ eski bulvarı şimdiki sarây-ı hümâyûnuñ maḥallidir. İşbu sarây-ı hümâyûn maḥalli Ḫıristiyan imparaṭorlarınıñ büyük sarâyının cüz'-i a'ẓamını ve birinci tepeniñ eteklerini iḥâṭa ider ve eṭrâfı ḳulleli muḥkem dîvârlar ile ekşerî Vizandiyon bulvarınıñ Nikogvoros Ḳoḳasi[74] zamânında taḥkîm idilen Rûm sarâyınıñ eski dîvârlarıdır. Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ bi-feyżillâhi Ta'âlâ İstanbul'ı feṭḥ ve istîlâ buyurduḳlarında muḳteżâ-yı 'uluvv-i ṭıynet-i hümâyûnlarıyla Vizandiyon sarâylarında iḳâmet itmek istemeyüp bir eski manastır ḫarâbesi olan maḥalle eski sarâyı müzeyyen ve muntaẓam olaraḳ binâ vü inşâ itdirdigi ve on dört onbeş sene kadar orada iḳâmet eyledigi rivâyet olunuyor. Sekiz yüz yetmiş iki sene-i hicriyye ve biñ dört yüz altmış sekiz mîlâd-ı 'Îseviyyesinde zeytûn aġaçları ile mestûr olan Sarâyburnı'nı gördükçe mevḳi'iniñ güzelligine ṭayanılamayup hemân Vizandiyonlarıñ eṭrâfında bulunan ebniyeleri 'arṣalarına enḳâżından buraya maḥṣûr bir sarây yapdırıldıġı ve ismine Yeñi Sarây tesmiye itdirilüp Eski Sarây ḥarem dâ'iresine ḥaṣr idildigi müverriḫ Doḳa'nıñ[75] rivâyet-i muḥtemilü'ṭ-ṭarafeynine naẓaran işbu sarâyıñ üzeri manastırlardan ve ebniye-i 'atîḳadan çıḳarılan ḳurşun ile ḳapatdırılmış olması añlaşılıyor. İstanbul şehriniñ feṭḥinden evvel işbu sarâyıñ şimdiki bulundıġı maḥalde

73. قونت اندريوسين
74. نيكقوروس قوقاسى
75. دوقه

Arḳadiyus ḥammâmları mevcûd olaraḳ Arḳadiyus nâm imparaṭor pederiniñ vefâtından bir sene evvel mîlâd-ı Ḥażret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmıñ üç yüz ṭoḳsan dördünci senesinde binâ itdirmiş idi.

[52] Sirḳobilbus[76] nâm müverriḫiñ rivâyetine göre çünki İstanbul rûy-ı arżda olan memâlk ü buldânıñ âb-ı rûyı oldıġı gibi işbu sarây-ı hümâyûnuñ noḳṭası daḫi bütün riyâż-ı 'âlemiñ gül-i rûyı oldıġında ḳaṭ'â şübhe idilemeyeceginden baḥreyne nâẓır ve hübûb-ı nesâyim-i müte'addide üzere ḥâżır olan fevḳa't-taṣavvur böyle hevâsı ceyyid ü cennet-fezâ bir maḥalli imparaṭor Ayostinyalonis[77] ahâlî içün nüzhet-gâh ittiḫâẕ u taḫṣîṣ itmiş idi. Bu sarâyıñ derûnında bulunan birṭaḳım büt-ḫâneleri Büyük Ḳosṭanṭinus bi'ṭ-ṭab' kilîsâlara tebdîl itdirmiş ve bâlâda ẕikri sebḳat iden ismi nâ-ma'lûm müverriḫiñ rivâyetine baḳılur ise imparaṭor Ṭeyodosyus zamânında Vizandiyon bulvarında üç 'aded Yunan büt-ḫânesi olup bunları mûmâ-ileyh Ṭeyodosyus bozup ṭaġıdaraḳ güneşiñ büt-ḫânesi olan büyük kilîsâya baḫş itmiş idi. Ve Artemis büt-ḫânesini Ṭavla oyununa maḫṣûṣ maḥalle tebdîl ve Afrodidi büt-ḫânesini daḫiu 'arabalıga taḥvîl eyledi. Bunuñ eṭrâfındaki ḫânelerde ba'żı sefîhe ḳadınlar bilâ-ücret iskân itdirilmiş ve bu rivâyet ḥaḳîḳatü'l-ḥâl Arḳadiyus ḥammâmları civârında 'İlmullâh[78] nâm kilîsânıñ me'mûrîn ve ḫademesiniñ ḫâneleri ve burada Vizandiyonlar ṭaraflarından yapılmış olan üç 'aded büt-ḫâneleriñ yerinde üç bâb kilîsâ oldıġı rivâyet olunmuşdur. İşte bunlardan añlaşılıyor ki Büyük Ḳosṭanṭinus temelden kilîsâ yapmış olsa bile pek ez olmalıdır. Ve buña bir delîl daha vardır, çünki Nikiforos Ḳalbestos[79] nâm müverriḫ der ki, Büyük Ḳosṭanṭinus yalñız üç kilîsâ binâ itdirdi. Bunlardan birisi 'İlın-i Muḳaddes ve dîgeri Ṣulḥ-ı Muḳaddes ve üçüncisi Ḳuvvet-i Muḳaddes nâmındadır.

İmparaṭorlarıñ derûn-ı sarâya girilecek aṣıl ḳapular üçdür. Bunlardan birisi de bâb-ı hümâyûndur. Bu ḳapudan girildiġi ḥâlde ṣol ṭarafda Aya İrini ya'nî Ṣulḥ-ı Muḳaddes Kilîsâsı var imiş. İşbu kilîsâ muḳademâ büt-ḫâne ve mu'aḫḫaran kilîsâ oldıġı ḥâlde bir def'a vuḳû' bulan ḥareket-i arżda kül-

76. سيرقوبيلبوس
77. ايوستينيالونس
78. علم الله
79. نيكيفوروس قالبستوس

liyen münhedim olaraḳ tekrâr binâ olunmuş ve yine bir ḥareket-i arżda yıḳılup yapılmışdır.

[53] İşbu Kilîsânıñ Ṣûret-i Binâ ve Sebeb-i İnşâ ve Cebe-ḫâneye Taḥvîli Beyânındadır:

Bu cebe-ḫâneniñ dîvârları muḳaddemâ her dürlü mermer ve mozayiḳle müzeyyen olup müverriḫ Proḳobibus[80].ḳavlince bu kilîsâ Ayaṣofya'nıñ civârında olmaḳ lâzım gelür, ḥâlbuki Ayostiyanon'uñ üçünci panarasına[81] baḳılur ise Ayaṣofya'nıñ cenûb cihetiyle muttaṣıl idi. Bânîsi Büyük Ḳoṣṭanṭînüs dinür ise de Soḳraṭis Târîḫi rivâyetince aṣlından küçük yapılmış ve Büyük Ḳoṣṭanṭîn ṭarafından tevsî' ve tezyîn idilerek ḳadîminden İrini nâm ma'bûdeniñ büt-ḫânesi olup Ḫıristiyânlarıñ zamânında kilîsâya bi't-taḥvîl ismine Aya İrini dinilmiş ve mu'aḫḫaran muḥteriḳ olduġından Ayosinyanus[82] zamânında müceddeden binâ vü inşâ idilerek büyüklük ve güzellikçe hemân Ayaṣofya'ya mu'âdil olmuş idi. Otuz üç sene ṣoñra Niḳa nâmıyla meşhûr olan iḫtilâlde ḥavlısı yanmış oldıġından âṣâr-ı ḫarâbe ve ebniye-i bâḳîsi Leyon Ayavoros[83] 'aṣrında vuḳû' bulan bir şedîd ḥareket-i arżda maḥv u ma'dûm olduḳdan ṣoñra yapılmış ve el-ḥâletü hâẕihî cebe-ḫâne ittiḫâẕ idilmişdir.

Bâlâda beyân olundıġı vechile dîvârlarınıñ iç ṭarafları her dürlü mermer ve mozayiḳler ile müzeyyen olaraḳ burada Romalularıñ, Firenglerîñ âlât-ı ḥarbiyyeleri ve 'Oṣmânlularıñ âṣâr-ı fütûḥâtları maḥfûẓdur. Baberin Di Ṭoṭ[84] burada pek eski bir balṭa görmüş ve eskiligi cihetiyle ta'accübini mûcib oldıġını rivâyet eylemiş ise de Şövalye bu balṭayı arayup bulamadıġını ḥikâye itmesine göre bu maḥaldeki âṣâr-ı 'atîḳadan ba'ẓı şeyler żâyi' olmuş olmaḳ lâzım gelür.

---

80. پروقوبيبوس
81. پنارا
82. ايوسيتيانوس
83. ليون اياوروس
84. بابرين دى طوط

Şimdiki ḫazîne-i hümâyûn ebniyesi baḥşine gelince, sarâyda bulunan Ṭrikḷinon[85] ta'bîr olunan ebniyeden Filaḳis[86] ya'nî bekçi nâm binâ ḫazîne maḳâmında isti'mâl olunur imiş. Bu da Vizandiyonlar ile selâṭîn-i 'iẓâm zamânlarında mevcûd idi. Maḫreci Sayaġma[87] nâm maḥalde olup Disitarbiyun[88] nâm maḥalle muttaṣıl ve ba'żen daḫi birbirine ḳarışur gibi idi. Ma'a-mâ-fîh Borfir Kinidos[89] nâm ebniye ḳalfasınıñ oġlı der ki, büyük babası sarây içinde iki ebniye yapmış, birisi ḫazîne ve dîgeri de Disitarbiyun'da olup bu ebniye ṭuġladan yapılmış olduġından ismine Latince'den [54] me'ḫûẕ olaraḳ Laterḳolu[90] dimişler ve bekçi ve ketebesi daḫi var imiş ve bunlara Laterḳolinus tesmiye itmişler.

Ḳızṭaşı Ḥaḳḳında Bir Ma'lûmât-ı Zâ'idecik

At Meydânı'nıñ civârında ve cenûb ṭarafında dördünci tepeniñ aşaġı cihetinde bir bâġçe derûnında eskiden Markiyato[91] Sütûnı ve şimdi Ḳızṭaşı ta'bîr olunur bir sütûn var imiş. Bu sütûn maḥallinde birṭaḳım ot ile mestûr ve beyâz ġıranid ṭaşdan veyâḫud yek-pâre mermerden mevżû' olup el-yevm yalñız temeli bâḳîdir ve żâyi' olan başı daḫi Ḳoronṭos ṭarzı üzere yapılmış pek güzel ve ẓarîf imiş. Yalñız sütûnuñ irtifâ'ı altmış ḳadem olup alt ṭarafı Şövalye rivâyetine naẓaran on beş ḳadem imiş.

İşbu sütûnı Kilbos[92] nâm seyyâḥ gördügi ḥâlde sebeb-i rekzini pek de istiknâh idememiş ise de ḳarîn-i taḥḳîḳâtı olduġı üzere eñ ibtidâ işbu sütûn Vehler[93] ṭaraflarından keşf olunmuş ve üzerindeki maḥkûk yazıları daḫi

85. طريقلينون
86. فيلاقس
87. سيفما
88. دسيتاربيون
89. بورفر كنيدوس
90. لاترقولو
91. ماركياتو
92. كيلبوس
93. وهلر

Vehler neşr itmiş ve şimdi bu yazılardan oḳunmaz derecede biraz Laṭin ḥurûfı görinür imiş.

Fordinos[94] nâm müverriḫiñ Bükme Ṭaş Sütûn didigi bu sütûn ise bunuñ üzerinde Büyük Ḳosṭanṭin zamânında Afrodidi nâm ma'bûdeniñ ṣanemi oldıġı cihetle bu sütûnda ṣâliḥa va ṭâliḥa ḳadınları birbirinden tefrîḳ ve temyîz ider bir ḳuvvet oldıġı beyne'n-nâs türrehât olaraḳ mervî olmasınıñ Ḳız Ṭaşı tesmiyesine bâ'iṣ oldıġı iḥtimâlden ba'îd olmaz. Ancaḳ Ḳosṭanṭinus nâm kitâb mü'ellifiniñ ḳavlince bu sütûna Ḳız Ṭaşı dinilmesiniñ sebebi üzerinde bulunan ve o zamânıñ oldıġı muḥtemel olan ḳadın ṣanemine mebnî olup bu ṣanemiñ ḳaraḳuşları daḫi temelde maḥkûk oldıġı görildigi ḥikâye ḳılınmışdır. Ba'żı meṣeller yazanlarıñ rivâyetine göre Afrodidi'niñ işbu ṣanemini Küçük Abostinos'uñ[95] baldızı ḳırup ṭaġıtmışdır, zîrâ ol ṭarafdan at ile geçer iken gûyâ terzîl idilmiş oluyor. Ancaḳ bu meṣellerden şurası añlaşılabilür ki bu sütûn üzerinde ṣanem-i meẓkûruñ vücûdı farż olunduġı ḥâlde eṭrâfında birṭaḳım kâr-ḫâneler var imiş ve bu kâr-ḫâneler ṣoñraları Ṭabokilus[96] zamânında büyük büyük müsâfir-ḫânelere tebdîl idilmiş ve ḳadınlarıñ Afrodidi sütûnunuñ Ḳız Ṭaşı oldıġı ve kâr-ḫâneleriñ burada [55] bulundıġı ḳabûl olunacaḳ olur ise Anmudorbiyo[97] ya'nî bâd-nümâ ta'bîr olunan âleṭiniñ daḫi bu civârlarda bulunması iḳtiżâ ider.

İşbu bâd-nümânıñ Liyon İsavoros[98] zamânında müneccim Ablabodoros[99] ṭarafından rekz ü inşâ idildigi ve üzerinde on iki rûzgârıñ muraḳḳam u münaḳḳaş oldıġı mervîdir. Ḳorinos ḳavlince bu bâd-nümâ Büyük Teyodosyus ṭarafından inşâ olunmuş ve Çerniyadis[100] daḫi bu eṣeri ba'żı dört ḍıla'lu baḳırdan yapılmış mu'allaḳ bir şey ve ba'żen dört ayaḳlı muṣanna' bir eṣerdir der ve ber-vech-i âtî şöyle ta'rîf ider ki, dört ḍıla'lu ihrâmiyü'ş-şekl ve baḳırdan ma'mûl ve hemân derûn-ı şehirde bulunan Dikili Ṭaşlar ḳadar

94. فوردينوس
95. ابوستينوس
96. طبوقيلوس
97. انمودوربيو
98. ليون ايساوروس
99. ابلبودوروس
100. چرنياديس

mürtefi' bir eşer olup üzerinde ṭavuḳ ve çiftçi ve çoban âletleri ve ba'żıları yüzmekde ve ba'żıları daḫi ṣayd olunmaḳda olan balıḳlar ile deryâ şekilleri ve sevdâyı îmâ ider ḳanadlı, ufacıḳ, çıplaḳ ve birbirine elma atar çocuḳlarıñ resimleri ve bunlarıñ bâlâsında rûzgârıñ ḥarekâtından ṣaḳınur gibi bir ḳadın resmi menḳûşdur. Bu birbirine elma atan, 'aşḳ ve sevdâdan kinâye olan çocuḳlarıñ rûzgârları îmâ eyledikleri muḥtemeldir.

Ḳız Ṭaşı'nıñ yanındaki Acı Çeşme cihetinde serrâc-ḫâne vardır. Bu çârşunuñ muḳaddemâ vâsi' ve dört köşeli ve mütesâviyü'ḍ-ḍıla' bir ṣu maḫzeni olması gerekdir. Zîrâ mevḳi'i çuḳurda olup derûnında direkler ve zemîni taḥtında daḫi ṣu bulunur ve bu ṣu da taḥte'l-arż cereyân iden Lifos[101] nâm şehriñ sızındıları olmalıdır ve bu maḫzeniñ ismi de ol civârda bulunan ve Ḥavâriyyûn nâmına olan kilîsâ ismiyle müsemmâ olmuş idügi mervîdir.

Yeñi sarây-ı hümâyûnda beşinci yeri ta'bîr olunan maḥalde el-ḥâletü hâżihî merkûz ve mevcûd olan Ḳız Ṭaşı'nıñ tepesi daḫi żikr olunan büyük Ḳız Ṭaşı'nıñ bir şu'besi ve tepesinde bir küçük raṣad-ḫânesi olduġı mervîdir.

Sarây-ı hümâyûndaki ḫazîne ebniyesiniñ Vizanslar'dan ḳaldıġı ve dâ'ire-i dâḫiliyyesindeki ba'żı kâr-gîrleriñ ve ḫuṣûṣiyle Gül-ḫâne'niñ taḥtında olan maġara ve bodrumlarıñ imparaṭorlardan ḳalmış olması muḥtemilü't-ṭarafeyndir.

El-ḥâṣıl ne zamânda yapılmış ise yapılsun Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri sarây-ı hümâyûn maḥallinde iskân u ârâma şâyân bir maḥall ü me'vâ bulamayup kâffesini müceddeden binâ vü iḥdâṣa himmet buyurmuşlardır.

[56] Şûrâ-yı devlet a'żâsından Laġofet[102] Beg-zâde İstavraki[103] Beg'iñ virdigi dîger bir varaḳadır ki 'aynıyla işbu maḥalle derc olundı:

Rûm imparaṭorlarına maḫṣûṣ olan sarâylardan Büyük Sarây ta'bîr olunan sarây, Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nden At Meydânı'na ve andan Çatladı Ḳapu'ya ve Âḫûr Ḳapusı'ndan bâb-ı hümâyûna ḳadar müntehî olan 'arṣa dâḫilinde vâḳi' olup Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri İstanbul'ı feṭḥ it-

101. ليفوس
102. لغوفت
103. استوراكى

mezden evvel sarây-ı mezkûr Rûm imparaṭorları ṭarafından metrûk bir ḥâlde ḳalmış olduġından bu ‘aṣırdan otuz bir sene aḳdem İstanbul'ı geşt ü güẕâr ve ta‘rîf itmiş olan Fıloransalı Bondelmoneti[104] nâm ẕât sarây-ı mezkûr ḥaḳḳında hiçbir şey ẕikr eylememişdir.

Feṯḥ-i Ḳosṭanṭiniyye'niñ ikinci güni ya‘nî sene-i mîlâdiyyeniñ biñ dört yüz elli üç senesi mayısıñ otuzuncı güni Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri sarây-ı mezkûruñ ḥâl-i ḫarâbiyyetine ‘aṭf-ı naẕar eylediginde kemâl-i ‘iber ü intibâh ile beyt-i âtîyi îrâd buyurmuşlardır:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Bûm nevbet mî-sened ber-künbed-i Efrâsiyâb
Perde-dârî mî-koned ber-ḳaṣr-ı ḳayṣer ‘aṇkebût

Rûm imparaṭorlarından Manuel Ḳoment imparaṭor ṭarafından müceddeden inşâ olunan ve Eyyûb-ı Enṣârî civârında bulunup Belakren[105] ta‘bîr olunan sarâyda ḫayli vaḳitden berü ârâm ve tâ feṯḥ-i Ḳosṭanṭiniyye'ye ḳadar iḳâmet iderler idi. Mezkûr Belakren sarâyı ḳurbında Hebromon[106] yâḫud Takiru[107] ta‘bîr olunan sarây mevcûddur ki Tekir Sarâyı nâmı andan alınmışdır.

İşbu sarây Ḳosṭanṭin Porefrojent[108] nâm Rûm imparaṭorı ṭarafından müceddeden binâ idilüp Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri ṭaraf-ı hümâyûnlarından İstanbul muḥâṣara olunduġı zamân Venedik balyosı ya‘nî ilçisi Menivento[109] nâm kimesneniñ dest-i ḥimâyesine ḥavâle olunmuş idi.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri Te’odos'uñ Ferrûm ta‘bîr olunan meydânıñ arâzîsi üzerine ve civârda bulunanlarla Onmakeli[110] ṭarafından inşâ olunmuş ve mü’ellif Ḳordinos cânibinden daḫi Eski Sarây tesmi-

104. بوندلونتی
105. بلاکرن
106. هبرومون
107. تاکیرو
108. پوره فروژنت
109. منیونتو
110. اون ماکه لی

ye olunan Rûm ebniye-i sâ'ire-i 'atîḳasınıñ ṭaşlarıyla Eski Sarây'ı binâ iderek biñ dört yüz altmış sekiz sene-i mîlâdîsine ḳadar iḳâmet ve bu târîḫde Büyük Ḳoşṭanṭîn [57] zamânından aḳdem Bizanis şehriniñ maḥalli olan Sarâyburnı'nda Yeñi Sarây ta'bîr olunan ḳaṣr-ı dil-güşâyı binâ vü inşâ iderek enderûn-ı hümâyûnda bulunanlarıñ ekşerîsini Eski Sarây'da bıraġaraḳ kendüleri seneniñ birḳaç mâhını Yeñi Sarây'da imrâr u istirâḥat buyururlar idi.

Bu uṣûl Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri zamânına dek cârî olup o 'aṣırda enderûn-ı hümâyûnda bulunanlarıñ cümlesi Yeñi Sarây'a naḳl olunaraḳ Eski Sarây selâṭîn-i 'iẓâm ḥażerâtınıñ ḥaremlerine terk olundı.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri zamânında enderûn-ı hümâyûnda bulunan veḳâyi'-nüvîsânıñ eñ eskisi Fertirolos[111] nâmında bir Rûm olup biñ dört yüz elli bir sene-i mîlâdiyyesinden biñ dört yüz altmış sekiz târîḫine ḳadar büyük pâdişâhlara dâ'ir Rûmiyyü'l-'ibâre bir ḳıṭ'a târîḫ ḳaleme alaraḳ müze-ḫâne müdîri Doḳtor Daḳiye[112] ma'rifetiyle sarây-ı hümâyûn kütüb-ḫânesinde keşf olunup Pâris'de müceddeden ṭab' u neşr olundı.

Bu 'aṣırdan Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṯânî zamânına dek enderûn-ı hümâyûnda Ġaramaṭiḳos[113] ya'nî Rûm kâtibleri mevcûd oılup bunlar da Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriyle Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Ṯânî ve Yavuz Sulṭân Selîm ve Sulṭân Süleymân ve Sulṭân Selîm-i Ṯânî ḥażerâtınıñ Venedik ve Cenova cumhûriyetleri ve Rodos şövalyeleriyle Rûmiyyü'l-'ibâre olaraḳ vâḳi' olan 'ahid-nâme ve muḥarrerât-ı resmiyyelerini ḳaleme almaġa me'mûr idiler.

Ṭuġrâ-yı ġarrâ ile mu'anven ü müzeyyen olan işbu muḥarrerât-ı resmiyye Avrupa kütüb-ḫânelerinde mevcûd olup Viyana şehrinde müceddeden ṭab' u neşr olundı. Bu ḫuṣûṣlara dâ'ir daha bir çoḳ rivâyât işidilmiş ve 'aṣrımızda Şems imżâsıyla bir risâle-i müterceme daḫi ṭab' u neşr olunmuş ise de birbirini münâḳiż u muḫtelif olmaġla buraya dercinden ṣarf-ı naẓarla bu ḳadarla iktifâ olundı.

111. فرتيرولوس
112. دقى يه
113. غراماتيقوس

Enderûn-ı hümâyûnda bulunan vaḳ'a-nüvîsândan başḳa ba'żı muṣavvirler daḫi mevcûd olup pâdişâhân-ı 'iẓâmıñ teṣâvîr-i hümâyûnlarını tersîme me'mûr olduḳlarından Fâtiḥ ḥażretleri zamânından berü selâṭîn-i 'iẓâmıñ teṣâvîr-i hümâyûnlarını tersîm itmekde idiler. İşbu muṣavvirler içinde Sulṭân Süleymân-ı Ḳânûnî ve Sulṭân Selîm-i Ṯânî'niñ taṣvîr-i hümâyûnlarını yapan Anaṭolılı Nevi[114] [58] nâmında ressâm olaraḳ Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṯâliṯ ve Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ḥażerâtınıñ resimlerini tersîm eyleyen Es-Seyyid Ḥüseyin nâmında dîger bir ressâm daḫi şöhret-yâb olmuşdur, deyü muḥarrer ü mebsûtdur.

Sarây-ı Hümâyûnuñ Ba'żı Teferru'âtıyla Mu'aḫḫaran 'İlâve Olunan Ebniyesine Dâ'ir Rivâyâtdır:

Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Eyyûb civârında ve Murâd Ḫân-ı Râbi' ḥażretleri Ḳâḍî Köyü'ne ḳarîb Fenâr Bâġçesi'nde ve Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbi' 'ahd-i 'âlîsinde Beşiḳṭaş'daki Çinili Ḳaṣrı mâ-beyn-i hümâyûn ve İstanbul Sarâyı'na ḥarem-i hümâyûn olmaḳ üzere devâ'ir-i 'aliyye ve Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî Beşiḳṭaş Sarâyı'na Balıḳ-ḫâne nâmıyla saṭḥ-ı deryâya muttaṣıl bir dâ'ire-i ḫâriciyye ve Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ḥażretleri enderûn-ı hümâyûn aġaları ve ḥarem aġaları ve aḳ aġaları ve zülüfli baltacı ve maṭbaḫ ve ḫâṣ âḫûr ṭaḳımıyla enderûn erbâb-ı menâṣıbından dârü's-sa'âde aġalarıyla silaḥ-dâr aġalara ve sâ'ir enderûn erbâb-ı menâṣıbına dâ'ireler inşâ eylemişdir.

Bunlardan başḳa Dâmâd İbrâhîm Paşa'nıñ Aḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ḥażretlerine taḳdîm eyledigi Çerâġân sâḥil-sarây-ı hümâyûnını tevsî' u tezyîn ve Fenâr Bâġçesi sarâyını ve Âyîneli Ḳavaḳ sarây-ı hümâyûnını ve Sa'd-âbâd nâmıyla Ḳâġıd-ḫâne ḳaṣr-ı hümâyûn dâ'iresini ve Mîr-âbâd ismiyle Ḳañlıca Cebeli zirvesindeki ḳaṣr-ı 'âlîyi ve Bebek ve Ḳalender ve Sulṭâniye ḳaṣırlarını ve Dâvud Paşa sarâyıyla Velî Efendi ve Florya köşklerini ve daha ba'żı kâḫ u kâşâneleri inşâ buyurmuşlardır.

114. نه وی

Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ ‘aṣr-ı ‘âlîsinden başlayaraḳ Maḥmûd Ḫân-ı Evvel ‘ahd-i ‘âlîsinde ma‘mûr olan ve câmi‘-i şerîfiñ yuḳaru ṭarafında bulunan Beglerbegi sâḥil-sarây-ı hümâyûnı Sulṭân ‘Abdü'l-Ḥamîd Ḫân zamân-ı ‘âlîsinde terk ile isteklülerine parça parça ṣatılmış ve ḥîn-i i‘mârında Ḫırḳa-i Sa‘âdet içün ittiḫâẕ olunan maḥall-i mübâreke bir minâreli câmi‘-i şerîf binâ buyuraraḳ Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî zamân-ı hümâyûnında bir minâre daḫi ‘ilâve buyurulmuşdur.

El-ḥâṣıl bunlar ṣayfiyye üç nihâyet dört mâh ba‘żen tebdîlen ḫalvet ṭarîḳi ve lüzûmı ḳadar bendegân ile teşrîf buyuruldıġı ḥâlde istî‘âbe kifâyet [59] ider ṣûretde yapılup faḳaṭ Beşiktaş tekmîl dâ’ire-i ‘aliyyeyi istî‘âba kâfî büyücek ve Beglerbegi bundan küçük inşâ olunup mâ-‘adâsı hemân bütün dâ’ire-i celîle ile ârâma ġayr-i kâfî küçük yapılmışdır. Ancaḳ buralara naḳl buyuruldıġı zamânlarda oḳuyup yazmaḳ ḫuṣûṣı ber-devâm ise de ḳânûn ve uṣûl-i sâ’irece yeñi sarây-ı hümâyûn mekteb-i maḫṣûṣ olduġından bu mecellede yazılan uṣûl ü ‘âdâtıñ kâffesi yeñi sarây-ı hümâyûnda icrâ olunan ḳavânîn ü niẓâmâtdır. Bu cihetle Beşiktaş sarây-ı hümâyûnında şu ṣûretle niẓâm var idi ve ḳavânîn bu vechile cereyân ider idi, Beglerbegi sarây-ı hümâyûnınıñ uṣûli bu niẓâm üzere idi, diyerek fürû‘âtdan baḥṣ itmege ḥâcet görilemedi.

Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ ‘aṣr-ı ‘âlîsinde Yeñi sarây-ı hümâyûnınıñ Üsküdâr Boġaziçi'ne nâẓır olan maḥallindeki leb-i deryâya sarây inşâsı taṣmîm ü taṣavvur buyurılaraḳ mübâşereti müte‘âḳib Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel'iñ ‘ahdi ẓuhûr itmesiyle terk olunmuş ise de Sulṭân ‘Abdü'l-Ḥamîd Ḫân ḥażretleri başlayup devr-i Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ'de tekmîl ve ‘ahd-i ‘âlî-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî'de tevsî‘ u tecdîd buyurılan Ṭopḳapu sarây-ı hümâyûnı mu’aḫḫaran bi-ḳażâ’illâhi Ta‘âlâ muḫteriḳ olmuşdur.

Fâtiḥ ḥażretleri vüzerâ ve şu‘arâ-yı benâmından Veliyyüddîn-zâde Burûsalı meşhûr Aḥmed Paşa'nıñ Yeñi Sarây'ıñ ḫıtâm-ı ebniyesine söylediği târîḫdir:

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Bünyâd-ı sarâyuña budur aḥsen-i târîḫ
"Kim ide mübârek ṭapuña Ḥayy u Tüvânâ" (881)

Eski sarâyıñ binâsı sene 858, rivâyet-i dîgerde yeñi sarâyıñ binâsı sene 873, itmâmı 875.

'Alâ-rivâyetin sekiz yüz altmış yedide ibtidâ ḳaṣr-ı mezḳûruñ muḳaddemki inşâsınıñ ġayr-i muntaẓam bulunmasından tevsî' u ta'mîrine bed' ile ve Esmârü't-Tevârîḫ delâletince sarây-ı cedîdiñ binâsına sekiz yüz yetmiş ikide bed' olunaraḳ sekiz yüz seksen birde ḫitâm bulmuş ve ḳaṣr-ı mezḳûr ḫazîne [60] ittiḫâẕ iderek dâ'ire-i dâḫiliyye ve ḫâriciyyesi ikmâl buyurulmuşdur. Evvelâ bu sarâyıñ birinci ḳapusı olan bâb-ı hümâyûnı ibḳâ'en ta'mîr ü inşâ ve 'inde'l-îcâb ârâm buyurulmaḳ üzere nefs-i hümâyûnlarına maḫṣûṣ olmaḳ üzere muḫtaṣarca bir dâ'ire ile ṣaġ ṭarafına muḳaddemâ ḳapuarası ḫazînesi nâmıyla yâd olunan beytü'l-mâl ḫazînesiyle defter-dârlara maḫṣûṣ dâ'ireyi ve ittiṣâline enderûn aġalarıyla aḳ aġalarıñ ḫastegânına maḫṣûṣ ma'a-ḥammâm ḳoġuşları ve ḳarşusına ḥaṭab anbârı ve Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nden birḳaç yüz sene muḳaddem binâ olunup keyfiyyet-i ebniyesi yuḳaruda fıḳra-i maḫṣûṣasında yazılan kilîsâyı cebe-ḫâne olmaḳ üzere bi't-ta'mîr civârına ḍarb-ḫâneyi ve ḍarb-ḫâneden bâġçe içine inen ḳapunuñ civârına ḳozbekçiler nâm ġalaṭ-ı meşhûrıyla müte'ârif bulunmuş olan ḳız bekçileri ocaġı ve bu ḳapunuñ üzerine ḳozbekçi başıya maḫṣûṣ bir dâ'irecigi ve ḍarb-ḫâneniñ ḳarşusına ḫâṣ furunı ve orṭa ḳapuya ḳarîb cânib-i yesârına De'âvî Ḳaṣrı'nı binâ itdirmişdir.

Bu Ḳaṣrıñ Bâ'is-i Îcâd u İnşâsı

Her gün 'aleṣ-ṣabâḥ bi'l-münâvebe ḳubbe vüzerâsından bir ẕât bu ḳaṣra bi'l-vürûd aḫşâma ḳadar ârâm ile virilen 'arż-ı ḥâlleri ṭoplayup ve aṣḥâbını söyledüp da'vânıñ ġavrına ḥâṣıl itdigi ma'lûmâtı haftada dört def'a bâbu's-sa'âdedeki ḳubbealtı ḳurbında şehriiyârân-ı 'iẓâm ḫażerâtına maḫṣûṣ ḳafesli maḥfil-i hümâyûn ile berâber eṭrâfı açıḳ olaraḳ maḫṣûṣen binâ olunmuş olan dîvân-ı 'âlî maḥfil-i ma'delet-intişârında ḫuẓûr-ı hümâyûnlarında ictimâ' iden cem'iyyet-i vükelâya arż ile 'arż-ı ḥâller ḳırâ'at ve iḥḳâḳ-ı ḥaḳḳa himmet olunmaḳ ve bu ṣûretle daḥi devlet-i 'aliyyeniñ mütevessil ü mütemessik oldıġı şerî'at-ı şerîfeniñ aḥkâm-ı 'aliyyesine esâs olan 'adâlet-i

'âliyesi ḫalḳa i'lân ḳılınmaḳ içün bidâyet maḥkemesi gibi ḳaṣr-ı mezkûrı te'sîs ü ittiḫâẕ buyurmuşlardır.

Esfâr-ı hümâyûna bi'ẕ-ẕât teşrîf buyurulmaḳ ḥasebiyle Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân 'aṣrında işbu ḳubbealtı dîvânı bâb-ı 'âlîye naḳl olunduḳdan ṣoñra ḳaṣr-ı mezkûr 'îdeyn ve 'ulûfe dîvânlarıyla sâ'ir eyyâm-ı resmiyede yeñiçeri [61] aġalarınıñ sarây-ı hümâyûna vürûdlarında ârâmlarına taḫṣîṣ ḳılınmış ve bir 'aṣır evvelce külliyen ḫarâb u nâ-yâb olaraḳ dîvân yeri daḫi zülüfli balṭacılara câmi' ittiḫâẕ olunmuşdur. Ḳaṣr-ı mezkûruñ alt ṭarafına ḫâṣ âḫûr ve emîr-i âḫûrlar dâ'ireleriyle ḫâṣ âḫûr ketebe ve eskisi oṭalarını ve orṭa ḳapuyı ve bu ḳapunuñ iki ṭarafına emîr-i 'alem ve baş ḳapucıbaşı ve ḳapucılar keṯḫudâsı ve ḳapucı başılardan bi'l-münâvebe her gice bekleyecek olan iki nefer nevbetçi ḳapucıbaşı aġalara ve tebe'alarına maḫṣûṣ oṭaları ve iskemlecibaşı oṭası ve ḳapucıbaşılarıñ ḳaraḳulaġı ve çavuşı meşâbesinde olan döşelikçilik me'mûriyetine maḫṣûṣ oṭayı muḥîṭ iki ṭaraflı ḳulleleri te'sîs buyurmuşdur.

Ḳapucıbaşı ta'bîr olunan rütbe ile silaḥşorluḳ ve za'îmlik ve müteferriḳalıḳ ve ḫâṣekîlik muḳaddemâ i'tibâr olunan dergâh-ı 'âlî çavuşları ḫıdmetlerinde istiḫdâm olunup sefer ve ḥażarda ṭaşralarca mevâdd-ı muvaḳḳata ẓuhûrında maṣlaḥatıñ ehemmiyet ü cesâmetine göre me'mûr idilerek ekşer ṭaşralar ḫâli ve ordular aḥvâli bunlar vâsıṭalarıyla istiknâh ve istiḫbâr u istiş'âr olunmaḳ içün iḥdâṣ olunmuş olan merâtib ve dirliklerdir. Ḫâṣekîler bâġçe içinde bostancıbaşı yeri ta'bîr olunan ocaḳlarında mevcûd bulunurlar ise de anlardan daha vaḳ'lı me'mûrlar iḳâmet itdirilerek nıṣfu'l-leylde bile lâzım olur ise iḳtizâ iden maḥalle hemân sevḳ u i'zâm olunmaḳ ve arandıḳları vaḳit bulunmaḳ maḳṣadıyla her gice münâvebeten iki ḳapucıbaşınıñ ârâmlarına maḫṣûṣ ḳulleler derûnına nevbet oṭaları te'sîs ü taḫṣîṣ buyurulmuş ve iki nefer za'îmiñ daḫi bi'l-münâvebe her gice bâb-ı âṣafîde beytûtet itmeleri uṣûl ittiḫâẕ olunmuşdur.

Orṭa ḳapunuñ iki ṭarafında henüz mevcûd olan ve eski dîvân yeri ta'bîr olunan mermer direkli ve suḳûf u cidârı müzeyyen ü muḥallâ ve cânib-i yemînindeki şu ṭolabını ve bu ṭolaba merbûṭ ve şu ḫıdmetine me'mûr bostancılara maḫṣûṣ ṭolab ocaġı ebniyesini ve ḳapu aġası neẓâretine tefrîḳ buyurulmuş ve meṣâliḥi ḥużûrında rü'yet ḳılınması uṣûl ittiḫâẕ olunmuş

olan evḳâfıñ muḥâsebât ve de'âvîsiniñ rü'yeti içün ḳapu aġası ḳaṣrını ve ḳapunuñ yesârında [62] zülüfli balṭacılar ocaġıyla ittiṣâlindeki ḥarem ḳapusına ḳarîb dârü's-sa'âde aġası dâ'iresiyle ḥarem aġaları gedüklülerinden başḳapu ġulâmı dâ'iresiyle ḳoġuşları ve ḳarşusına dâ'ire-i hümâyûnuñ her şu'besi içün lâzım olan maṭbaḫlar ile kîlârcıbaşılar neẓâretinde olmaḳ üzere maṭbaḫlar ḳarşusında ve dîvân yeri ittiṣâlinde evânî-i girân-ḳıymet ve faġfûrî vaż' içün maġazaları ve bâbu's-sa'âdeniñ iki ḳapu arasında ve cânib-i yesârında elli altmış nefer aḳ aġayı istî'âb ider ma'a-şadurvân cesîmce bir ḳoġuş ile âbdest çeşmelerini ve sâ'ir levâzımı müştemil encümen-i ülfet ü ârâm olan çeşme ḥavlısını ve ḥammâm ve ḳapu aġası ve ḫâṣ oṭabaşı ve kîlârcı başı ve ḫazînedâr başı ve sarây aġası ve sarây keṭḫudâsı oṭalarını ve bu ḳapunuñ dâḫil-i yemîninde enderûna mekteb i'dâdı muḳâbili olup bâbü's-sa'âde żâbiṭânından sarây aġasınıñ żâbiṭi oldıġı küçük oṭayı ve ḳarşusına ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarını ve ḫazîne ve kîlâr keṭḫudâları dâ'irelerini ve ḫazîne-i hümâyûn ile Şimşîrlik mâ-beyn-i hümâyûnı ve ḥarem dâ'ire-i 'aliyyesi ve aġalar câmi'ini ve ḫazîne-i hümâyûna nâẓır silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve dülbend aġası ve ḳahvecibaşı ve berberbaşı ve sır kâtibi dâ'irelerini ve bu ḳoġuşlar ve dâ'ireleriñ ekşerîsinde muntaẓam ḥammâmlar ile ḫazîne ve kîlâr ve küçük oṭa ve aḳ aġalar ḳoġuşlarında müṭâla'aya mevḳûf kütüb-i lâzıme içün kütüb-ḫâneler inşâsıyla ol 'aṣır ḥükmince silaḥdârlıḳ ve çuḳadâr aġalıġı ve zülüfli balṭacı ve eski sarây balṭacılıġı nâmıyla yâd olunup ḥarem aġaları ma'iyyetinde olan teberdârlıġı ve ḫaṣeki ve tebdîl eskiligi ve ṣuffeli ve serrâc-ḫâne ve ḫâṣ âḫur ve ṣoġuḳ çeşme ve ṭimurḳapu ve yalı köşki ve otluḳ ḳapusı ve ḫâṣ bâġçe ve balıḳ-ḫâne ve gül-ḫâne ve hegbeciler ve mezbeleciler ve degirmen ocaḳlarını te'sîs ü îcâd ve neferâtı on iki biñ olmaḳ ve cümlesi ma'iyyetinde ma'a-ḫaṣekî aġa ve ḳaraḳulaḳ ve tebdîl ḫaṣekileri ve bostancılar oṭabaşısı ve süvârî ve piyâde refâḳatinde iki yüz elli nefer ḫaṣekî bulunmaḳ üzere bostancı başılıġı îcâd ile bunlara maḫṣûṣ devâ'iri te'sîs itmiş ve bâlâda sebeb-i iktisâsı îrâd olunan mevlevî sikkeleriniñ alt ṭarafına dörder parmaḳ ṣırma işletdirerek ḫademe-i hümâyûnlarını ṭavâ'if-i sâ'ireden ṣûret-i müfteḫire ile temyîz ü talṭîf buyurmuşlardır.

[63] El-ḥâletü hâẕihî her devletde eṣnâ-yı ḥarbde isti'mâl olunmaḳda olan ḫumbarayı Fâtiḥ ḥażretleri iḫtirâ' ve îcâd buyurmuş ve İstanbul'uñ fet-

ḥinden ṣoñra Ġalaṭa'daki Cenevizlerden tertîb ü taḥrîr eyledikleri mellâḥ ve mühendis ve ḳılaġuz ṭâ'ifeleriyle sevâḥil ahâlîsinden celb ü cem'ine himmet buyurduḳları gemiciler içinden fenn-i deryâda mâhir ḳapudânlar tedârük ve tersâne levâzımât u iḥtiyâcâtını ikmâl ile ol zamânlarda mevcûd olan devletler aḥvâline ḳıyâsen cümlesiniñ niẓâmât u tedârükâtına fâ'iḳ maġbûṭ-ı mülûk olur ṣûretde iḥtiyâcâtı tanẓîme ṣarf-ı maḳdûr ile aḫlâf ve devletini cihân-gîrlik ṭarîḳine sülûk itmek mecbûriyetindeki memdûḥiyyeti irâ'eye himmet buyurmuşlardır.

Fâtiḥ ḥażretleri memâlik-i her mülûkda vücûdını işitdigi erbâb-ı ma'ârif ü 'ulûmdan iṭmâ' u iḳnâ'-ı mekârim ü iḥsân ile celbine himmet buyurduḳları 'ulemâniñ himmetleriyle maḳarr-ı salṭanat-ı cihân-gîrâneleri olan İstanbul şehrini cesîm bir medrese-i 'ulûm u ma'ârif şekline vaż' itmek yolını açdıġı gibi sarây-ı hümâyûnını ol medrese ders-ḫânesiniñ meḥârîb ü merci'i ṭarzını iḥtiyâz itmek ṭarîḳini daḫi keşf itmesiyle devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'de tenevvu' iden 'ulûm u ma'ârifiñ tezyîdi içün ictimâ' iden cem'iyyet-i fużalâ vü 'ulemâ ile selâṭîn-i 'iẓâm-ı 'Oṣmâniyye ḥażerâtına bu cihetle daḫi muḳtedâ-bih olmaḳ şeref ü meziyyetini iḥrâz buyurmuşlardır.

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Hünere terbiyet gerek hüneriñ
Terbiyet fi'l-ḥaḳîḳa 'illetidir

2 Her hüner kim cihânda buldı vücûd
Pâdişâh-ı zamâne himmetidir

3 Baḳ hüner 'âlemi ider tezyîn
Çün hüner ṭıynetiñ de zînetidir

me'âl-i muṣaddaḳını tenvîr iden Fâtiḥ ḥażretleridir.

Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Vilâdet ve Cülûs ve Fetiḥ ve İrtiḥâllerine Târîḫdir:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

خان محمد شهنشاه غازی
ابن سلطان مراد غازی خان

هشت صد و سی وسه چوشد تاریخ
خیمه زدارعدم بملك جهان

هشت صد و پنج وپنچه ازهجرت
شاه شد برفرازتخت کیان

کرد قسطنطنیه را چون فتح
بن عنادراشکشت اسان

هشت صد وشش کذشته باهفتاد
شد روان سوی روضهٔ رضوان

[64] Târîḫ-i Dîger:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Ölmedi Şeh Melḥemmed İbni Murâd
Belki bâġ-ı cihâna ḳıldı seyr

2 İşi ḫayr oldıġı içün ḫalḳa
Oldı târîḫ aña "du'â'-i ḫayr"

Târîḫ-i Mevlânâ Luṭfî:

هشت بهترین اورا نورالله قبره نورا
Sene: 886

Fâtiḥ ḥażretleriniñ ibtidâki cülûslarına Aṭanalı Sürûrî Efeindi'niñ üç yüz yetmiş altı sene ṣoñra söyledigi târîḫdir:

(Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

1 Kendü rızâsıyla virüp taḫtı İkinci Ḫân Murâd
Şehzâdesin Ḥaḳḳ on yedi yaşında ḳıldı kâm-rân

2 'Âlem Surûrî-veş pesend itmekle târîḫin didi
"Sulṭân Meḥemmed kâm alup oldı şeh-i mülk-i cihân"

Bu daḫi ikinci cülûs-ı hümâyûnlarına târîḫdir:

(Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

1 Geldi serîr-i devlete 'adli mücerreb pâdişâh
İrş ile oldı ṣâniyâ zînet-fezâ-yı taḫt-gâh

2 Yazdı Surûrî münşiyân tekrâr târîḫ-i cülûs
"Dâd ile nâm aldı yine Sulṭân Meḥemmed oldı şâh"

Vilâdet, sene: 833. Cülûs, sene: 855. Salṭanat, sene: 32. İrtiḥâl, sene: 886.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ irtiḥâl-i dâr-ı cinân buyurduḳlarına Kemâl Paşa-zâde Aḥmed Şemsüddîn Efendi ḥażretleriniñ bulduḳları târîḫlerdir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)

1 İdecek cânına raḥmet anıñ kim
Du'â-yı ḫayr ile ol şâhı aña

2 Du'â-yı ḫayra olmuşdı maḥal çün
"Du'â-yı ḫayr" târîḫ oldı aña (886)

Müşârün-ileyhiñ merşiyesidir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

1 Ol gün ki olmuş idi cihân pür-ẓalâm-ı ġam
Ṣaḥn-ı vücûda ṭolmuş idi ẓulmet-i 'adem

[65]

2 Taḫtından inmiş idi şeh-i ḫâverân yere
Encüm ṭaġıtmış encümenin indirüp 'alem

3 Bezmin ṭaġıtmış idi bozup Zühre çengini
Çalmışdı Tîr yere devâtın ṣoyup ḳalem

4 Şem'in söyündürüp de yerin eylemişdi nâr
Bir âh-ı serd ile ki dem-i ṣubḥ ururdı dem

5 İster ki ḫançere düşe Mirrîḫ ġuṣṣadan
Beñzer ki yaḳdı yüregini âteş-i elem

6 Tedrîsi de ḳafâyı da Bercîs terḳ idüp
İderdi şimdiden girü ne ḥükm ü ne ḥikem

7 Didi Züḥal ḳoyup felegin pâs-bânlıġın
Şimdi girü bu miḥnet evin bekleyüp nidem

8 Ḫân-ı cihân nebîre-i 'Oṣmân içün dirîġ
Sulṭân Meḥemmed ol şeh-i devrân içün dirîġ

Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Mu'âṣırı Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyiḫ-i Kirâm Beyânındadır:

Tefsîr-i şerîf mü'ellifi ve Buḫârî-i Şerîf şâriḥi Ḳonevî ḳâḍî-'asker ve mu'allim-i cenâb-ı pâdişâhî Şemsüddîn Mollâ Gurânî, ḳâḍî-'asker Molla Mecdüddîn, İstanbul fetḥiyle berâber İstanbul ḳâḍîsi olan Mollâ Ḥızır Beg,

dâ'ire-i hümâyûn ḫâcesi müderris Mollâ 'Alî Ṭûsî-i 'Acemî, Zeyrek'deki Kilîsâ Câmi'-i Şerîfi maḥalline ibtidâ-yı fetḥde yapılmış olan Zeyrek Medresesi müderrisi Mollâ Meḥmed Zeyrek, Şerḥ-i 'Aḳâyid'e ḥâşiye yazan İznik Medresesi müderrisi Mollâ Şemsüddîn Aḥmed Ḫayâlî, ḳâḍî-'askerliğiñ ikiye taḳsîminde ibtidâ Rûmili ḳâḍî-'askeri olan Mollâ Muṣliḥuddîn Ḳasṭalânî, Burûsalı Ḥacı Ḥasan-zâde Kitâb-ı Tehâfüt mü'ellifi ḳâḍî-'asker ḫâce-i pâdişâhî Mevlânâ Muṣliḥuddîn, müderris ve mü'ellif sarây ḫâcesi Ḫaṭîb-zâde Mollâ Muḥyiddîn, ḫâce-i şehriyârî müftî Mollâ 'Alâüddîn 'Alî 'Arab, ḳâḍî-'asker mü'ellif Mollâ Ḥasan Ṣamsûnî, ḳâḍî-'asker ve müftî-i mülûk Mollâ 'Abdulkerîm, Ḥacı [66] Ḥasan-zâde Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Maḥmûd, Faḫruddîn Râzî evlâdından meşhûr 'Alâüddîn, tefsîr ve ḥadîṣ ve târîḫ ve sâ'irede taṣnîfât-ı keṣîresi olup "Muṣannif" dimekle meşhûr sarây-ı hümâyûn ḫâcesi Şeyḫ 'Alî Herâtî, Ayaṣofya müderrisi ve Mâverâ'ü'n-Nehir'den mütemmim-i zîc-i Uluġ Beg mü'ellefât-ı kesîre ṣâḥibi Mollâ 'Alî Ḳûşî, taṣnîfât-ı kesîresi olan üstâd-ı ḥażret-i pâdişâhî Mollâ Ayâs, Câmi' ṣâḥibi mu'allim-i ḥażret-i pâdişâhî Çelebi-zâde, müderris sarây ḫâcesi Mollâ Sirâcüddîn, Mollâ Ḫayrüddîn, Ṣadru'ş-Şerî'a'ya ve Viḳâye'ye şerḥ yazan Burûsa ḳâḍîsi Mollâ Ḥızır Beg bin Celâlüddîn-zâde dârü'l-ḥadîṣ müderrisi ḫâce-i pâdişâhî Mollâ Sinân Paşa-zâde, dâ'ire-i hümâyûn ḫâcesi Mollâ Ḥamîdüddîn El-Ḥüseynî, Mollâ Ḥızır Beg-zâde Mollâ Aḥmed Paşa, Burûsa ḳâḍîsi Mollâ 'Alî 'Alâüddîn bin Mollâ Şemsüddîn Fenârî, üstâd-ı ḥażret-i pâdişâhî Mollâ 'Abdulḳâdir Ḥamîdî, Muṭavvel'e ve şerḥ-i Mevâḳıf'a ve Telvîḥ'e ḥâşiye yazan Mollâ Ḥasan Çelebi bin Meḥmed Şâh Fenârî, Mollâ Ḥüsâmüddîn-zâde, Telvîḥ'e ve Ṣadru'ş-Şerî'a'ya ḥâşiye yazan müftî Mollâ Muṣliḥuddîn, Şerḥ-i Tecrîd'e ḥâşiye yazan Aḫaveyn Mollâ Muḥyiddîn, Burûsa ḳâḍîsi Ḳâḍî-zâde Mollâ Ḳâsım, Maġnisalı-zâde ḳâḍî-'asker Mollâ Muḥyiddîn Paşa, Ümmü Veled Ḥâmid-zâde Ayaṣofya müderrisi Mollâ Ḥüsâmüddîn Tebrîzî, Burûsa ve Edirne ḳâḍîsi Mollâ Muḥyiddîn, şemâniye müderrisi Şeyḫ Luṭfullâh-zâde Mollâ Bahâ'üddîn, münşî nişâncı Mollâ Sirâcüddîn, Kepelü-zâde ḳâḍî-'asker Mollâ Muḥyiddîn, Burûsa sancaġı begi iken vefât iden ḫâce-i sulṭânî şâ'ir ü mâhir ve 'âlim ü fâżıl Veliyyüddîn-zâde Mollâ Aḥmed Paşa, Yârḥisârî-zâde İstanbul ḳâḍîsi Mollâ Muṣliḥuddîn, Kirmâstîzâde İstanbul ḳâḍîsi mü'ellefât-ı keşîre ṣâḥibi sarây-ı hümâyûn ḫâcesi Mollâ Yûsuf, 'âlim ü 'âmil ü 'âbid Mollâ Veliyyüddîn Niẓâmî-i

Ḳaramânî, te'lîfât-ı keşîre ṣâḥibi Burûsa ḳâḍîsi Mollâ 'Alâ'üddîn 'Alî Çelebi, Kitâbu'ż-Żav' mü'ellifi Mesâbiḥ'a şerḥ yazan Ḳaramânî İbni Aytoġmuş-zâde enderûn-ı hümâyûn ḫâcesi Mollâ Muṣliḥu'd-dîn, ḳuṭbiyyeti ẓâhir Göynüklü üstâd-ı ḥażret-i pâdişâhî Ḥażret-i Aḳ Şemsüddîn, ḳıdve-i etḳıyâ Ḳonevî [67] Şeyḫ Muṣliḥuddîn Muṣṭafâ, Ḳasṭamonı'dan Şeyḫ 'Abdullâh Ḥacı Ḫalîfe, Ḳocaili'nden dâ'ire-i hümâyûn ḫâcesi Şeyḫ Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, İpṣalalu Şeyḫ Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, Foçalu Şeyḫ Muḥyiddîn, Simavlu Şeyḫ 'Abdullâh-ı İlâhî, Edirne'de Ṣofılar Tekyesi'nde Şeyḫ Mes'ûd-ı Aḳsarâyî, Şeyḫ Meḥmed El-Cemâlî Ḳaramânî, Çelebi Ḫalîfe-i Ḳaramânî Şeyḫ Ḥabîb, Şeyḫ Sinân ḳaddesallâhu esrârehüm ḥażerâtından 'ibâretdir. Raḥmetullâhi 'aleyhim raḥmeten vâsi'aten.

Müşârün-ileyhimiñ ve sâ'ir 'ulemâsınıñ te'lîf ü tedvînine himmet buyurduḳları kütüb-i nefîseniñ ḥadd ü ḥaṣrı yoḳdur.

Fâtiḥ ḥażretleriniñ taḥṣîl-i 'ilm ü kemâl idenlere fevḳa't-taṣavvur bezl-i nuḳûd u merâtibde ve ba'żı giceleri terk-i ḫâb u râḥatla tebdîlen sarây-ı hümâyûnlarından ḫurûcla bi'ż-żât medârisi ṭolaşup ṭalebeyi teşvîḳde ḳaṭ'â tereddüd itmemek şi'âr-ı celîlini enẓâr-ı 'âleme ibrâz u iẓhâr ile medreselerde taḥṣîle çalışdıḳlarını begendiklerine küllî iḥsân itmek ḫuṣûṣlarında dâru's-salṭanatı bir encümen-i ma'ârif ḥâline ḳoymuş ve mülkünüñ her cihetini medrese şekline vaż'a muvaffaḳ olmaḳ muḳaddemâtınıñ ẓuhûrıyla ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarındaki aġavât arasında yetişen 'ulemâ ḳuvvetleriyle tebe'asını li-ecli't-teşvîḳ bâb-ı sa'âdeye "vele-ni'me dâru'l-'ilm" levḥasını ta'lîḳ buyurmuş ve 'Alî Ḳuşçu'nuñ Rûm'a teveccühlerinde her ḳonaḳda maṣârifine biñ aḳçe iḥsân itmek gibi ḳadr-dânlıḳ ve ḳıymet-şinâslıḳları 'Acem şâhı Ḥüseyin Bayḳara'nıñ üstâdı ve meşhûr 'Alî Şîr Nevâyî'niñ ḫâcesi olup maḥallinde pâdişâhlara ḳadr-i vücûdıyla iftiḫâr olunup pek ziyâde mu'teber ü muḥterem ṭutılan ve vüzerâ-yı Îrâniyye rikâbında yüriyen Mevlânâ 'Abdurraḥmân Câmî ḥażretleri Fâtiḥ ḥażretleriniñ farṭ-ı maḥabbetleri inciẓâbıyla İstanbul'a ṭoġrı ḥareket ve Ḳonya'ya ḳadar muvâṣalatı Fâtiḥ ḥażretleriniñ irtiḥâl-i dâr-ı cinân buyurması elem-i cân-ḫırâşına teṣâdüfle 'avdet itmiş ve yalñız bunlar degil memâlik-i İslâmiyyeniñ her köşesinde ve belki aḳṭâr-ı ecnebiyyeniñ her zâviyesinde ne ḳadar aṣḥâb-ı 'ilm ü ma'rifet var ise der-sa'âdete aḳın aḳın rû-mâl olmuşlardır.

Fâtiḥ ḥażretleriniñ tertîb ü tanẓîm-i ḳânûn-ı ‘umûmîye dâ’ir "Ḳânûn-ı Muḥammedî" nâmıyla [68] ḳaleme aldıḳları mufaṣṣal ve müfîd bir ḳânûn-nâme ile devlet-i ‘aliyyeye ibrâz itdigi muvaffaḳiyeti emṣâl ü naẓîr ḳabûl itmez ṣûretde pek büyük ve cihân-gîr himem-i ‘âliye aṣḥâbından bir ẓât-ı Ḥaydarî-ḫaṣlet oldıġına delîl ise de çi-fâ’ide ki Sulṭân Orḫân Ḫân ḥażretleriniñ fenn-i ḥarbe ve Sulṭân Murâd-ı Evvel ve Ṣânî ḥażerâtınıñ idâre-i uṣûl-i devlete dâ’ir yazdıḳları niẓâm-nâmeler gibi bu daḫi eyâdî-i ricâl-i ġayba düşmüşdür. Fâtiḥ ḥażretleri lede't-taḥarrî mülâḳî olabildigi erbâb-ı ẕekâ ve aṣḥâb-ı liyâḳat u necâbeti dâ’iresine cem‘ iderek bir encümen-i ‘ilm ü ‘irfân teşkîl ü tertîb itmişdir ki elli sene evvele gelince sarây-ı hümâyûn bedeviyyet ve medeniyyet ve ‘ilm ü ma‘rifet ve fünûn-ı nâfi‘a ve ṣanâyi‘-i memdûḥa ve uṣûl-ı siyâsiyye ve ta‘allüm-i ḥarb ü mükâfaḥaya bir debistân-ı faẓîlet ü besâlet-i ‘âlem oldıġı görülmüşdür.

Fâtiḥ ḥażretleri, câmi‘-i şerîfiniñ eṭrâfına te’sîsine himmet buyurdıġı medârisinde taḥṣîl-i ‘ilm ü ma‘rifete li-ecli't-teşvîḳ ṭabî‘î bir mükemmel dâru'l-‘ulûm ve ders-ḫâne-i ‘umûm ḥuṣûle geldiginden devletinde mevcûd bulundırılmasına mecbûr ve istiḫdâmına muḥtâc oldıġı ‘ulemâ vü vüzerâdan eñ aşaġı me’mûrlara ḳadar her ṣınıf ḫademeniñ taḥṣîline sa‘y u iḳdâma devâm eyledikleri ‘ulûm u ma‘ârifi bu medreselerde ögrenüp imtiḥân olmaḳ ḳânûnını tanẓîm ü icrâ buyurduḳlarından her nev‘ ma‘ârifde iṣbât-ı ehliyet ü liyâḳat idenlere tuġrâ-yı ġarrâ-yı hümâyûnlarıyla muvaşşaḥ bir şehâdet-nâme iḥsân ve ekṣer ḫıdemât-ı mütenevvi‘ada bunlarıñ istiḫdâmına müsâ‘ade-i seniyye şâyân buyuruldıġı cihetle zamân-ı hümâyûnları me’mûrîn-i ma‘ârif-perverleri devlet-i ‘aliyyeye pek çoḳ ‘arż-ı ḫıdemât-ı mâdiḥaya muvaffaḳ olaraḳ yüzlerinden salṭanat-ı seniyye-i ‘Oṣmâniyye ḳaṭ‘â raḫne-dâr olmamışdır. Sarây-ı hümâyûn ile medâris-i mezkûrede müntehî ve müstaḫdem olanlardan başḳa bunca meşâġil ü niẓâmât ile iştiġâl-i şâhâneleri arasında istiḫbâr buyurduḳları ‘ulemâ-yı ‘iẓâma li-ecli't-teşvîḳ ekṣer ḫaṭṭ-ı dest-i hümâyûnlarıyla müşevviḳâne emirler yazup bi'ẕ-ẕât da‘vete raġbet buyurmuş olduḳları mervîdir. Zihî sa‘âdet-i ḫaṣâ’il-i memdûḥa ve şi‘âr-ı mebrûke ki ẕât-ı hümâyûnlarına maḫṣûṣ bu ḫâṣṣa-i ‘aẓîme ve ḫaṣlet-i celîle-i cihân-gîrâne ḥaḳîḳaten millet-i celîle-i İslâmiyyeye pek büyük ḫıdmetler ibrâz itmiş oldıġı müsellemdir. Ḥattâ kendülerine üstâd ve ḫâce ittiḫâẕ buyurduḳları [69] ‘ulemâ-yı fiḫâm ḥażerâtı mu‘âṣı-

rı olan mu'allimleriñ müntaḫab ve ser-firâzı olarak intiḫâb u istiṣḥâb buyuruldığı cihetle 'aṣr-ı hümâyûnlarında mu'allim-i sulṭânî olanlarıñ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâmdan mâ-'adâ vüzerâ ve ṣadreyn efendileriñ kâffesine teḳaddüm itmek ḳânûnını temhîde ve bu ṭarîḳ ile üstâdân-ı 'izâm ḫaẓerâtını derece-i refî'aya iṣ'âda himmet buyurmaları 'ulûm u fünûn u ma'ârif ve ṣanâyi' u hünere ifrâṭ-ı maḥabbetlerinden neş'et eyledigi ve bu mertebelere yetişmek emeliyle erbâb-ı dâniş ü isti'dâdıñ sa'y ü himmetleri ilerüleyerek zamân-ı hümâyûnlarında birçoḳ fuḥûlîn-i 'ulemâ yetişdigi kütüb-i tevârîḫde mesṭûrdur. Ve ẕât-ı hümâyûn-ı şehen-şâhîleriniñ 'Arabî ve Fârisî ve Türkî eş'âr-ı belîġâneleri oldığı gibi 'Acem Ḥâmidî ve Veliyyüddîn-zâde Aḥmed Paşa gibi şu'arâ-yı belâġat-pîrâyı fevḳa'l-ġâye talṭîf buyurmaları teşvîḳātıyla mâlik olduḳları fużalâ âṣârını ve 'adl ü iḳbâl sâyesinde rubûde itdikleri memâlik ü buldânı aḫlâf-ı 'izâmı ḫaẓerâtına yâdigâr bıraḳmış olduḳları âzâde-i ḳayd-ı süṭûrdur.

Fâtiḥ ḫażretleriniñ cedd-i emced-i hümâyûnları Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḫażretleri 'ulemâ-yı 'izâm ve fużalâ-yı kirâma fevḳa't-taṣavvur raġbet ü ri'âyet buyurduḳlarına delîl olmaḳ üzere sekiz yüz yirmi ikide İstanbul'ı feth itmek 'azmiyle Üsküdâr'da Nerdübânlı ḳaryesine ḳadar gelüp ordu-yı hümâyûn ile ârâm buyurduḳları müddetde mevkib-i hümâyûnlarında bulunan ẕevâtdan ba'żıları ḫavâlî-i Üsküdâr'ı fetḥ itmek eṣnâsında Ḳısıḳlı ve Bulġurlı ḳaryesiyle eṭrâfını 'İvaż Faḳîh nâmında 'âlim ü fâżıl, ṣâḥib-i eṣer ü te'lîf bir şeyḫ-i bâhirü'l-kirâme fetḥ itmesiyle "Laçin Tîmârı" nâmıyla şeyḫ-i müşârün-ileyhe bi't-tevcîh Sulṭân Meḥmed Ḫân'ıñ ṭuġrâ-yı hümâyûnıyla yedine virilen berât-ı hümâyûn ṣûreti manẓûr-ı 'âcizî oldığından buracıġa ḳayd olundı.

Ṣûret-i Nişân-ı Ḥümâyûn:

Sebeb-i taḥrîr-i nişân-ı hümâyûn ḥükmi oldur ki,

E'azzallâhu fi'd-dâreyn Laçin Tîmârı'na mutaṣarrıf ḳıdve-i meşâyiḫ şeyḫim 'İvaż Faḳîh yedinde olan tîmârı evlâd-ı meşrûṭası eylemek murâd itdigiñ bildirdikde yedine bu berât virilmişdir. Ṭarafımazdan ve ṭaraf-ı âḫer-

den kimesne müdâḫale eylemeyüp [70] işbu 'alâmete i'timâd ḳılalar. Ḥarrere fî evâsıṭı ṣafer, li-senetin işnâ ve 'ışrîn ve ṣemân-mi'etin be-meşte-yı Nerdübânlı, deyü muḥarrerdir. Bu fıḳrayı 'ilâveden maḳṣad bu devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeye erbâb-ı ma'ârif ü 'ulemâyı celb himmetine 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî'den başlayaraḳ derece derece ilerüleyüp Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ve Murâd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri pek ziyâde maḳdûr ve Fâtiḥ ḥażretleri bu eṣeri tezyîd ü tezyîle sa'y-i mevfûr buyurmuşlar. Raḥimehümullâhu Ta'âlâ 'aleyhim ecma'în.

Fâtiḥ Ḥażretleri'niñ Ḫayrât ve Müberrât-ı Celîleleri

Ayaṣofya'ya minber vaz'ıyla câmi'e tebdîl ve evḳâfını tanẓîm ve bir ṭuġla minâre ve bir medrese ve Anaṭolı Ḥiṣârı'nda bir câmi'-i şerîf binâsıyla Zeyrek'deki kilîsâyı câmi'e taḥvîl ile vaẓîfesini Ayaṣofya evḳâfından taḫṣîṣ ve Oḳ Meydânı'na bir câmi' inşâsıyla Fâtiḥ Câmi'-i Şerîfi mevḳi'indeki kilîsâ 'arṣasını kebîr bir câmi'-i şerîf olmaḳ üzere sekiz yüz altmış yedide binâsına mübâşeretle ma'a-ṣâdurvân sekiz yüz yetmiş beşde ikmâl ve sene-i mezbûrede mekteb ve bîmâr-ḫâne ve ṣaḥn-ı ṣemân nâmıyla eṭrâfına kâr-gîr ü metîn sekiz dâ'ire medrese ve tâb-ḫâne ve derûnına mescid ve 'imâret ve muḳâbilinde dâru'ṣ-ṣifâ ve dâḫiline müstaḳil mescid ve mekteb-i kebîr ve Yâr Ḥiṣârı'na ḳarîb kilîsâyı eski 'imâret mescidine taḥvîl ve Balaṭ ḳurbında Taḫta Minâre Mescidini ve tersânede Dîvân-ḫâne Câmi'ini te'sîs ve Serrâc-ḫâne Başı'ndaki mescidi tekmîl Şehzâde Başı'na ḳarîb Ḳalender-ḫâne'deki kilîsâyı câmi' ve Yedi Ḳulle'de müceddeden bir câmi' ve Balıḳ Pâzârı ḫâricindeki Gümrük Pîşgâhı Câmi'iyle Zindân Ḳapusı ṭışarısında Tekneciler mescidlerini Bağçe Ḳapusı'na ḳarîb Kireç İskelesi Mescidi'ni ve Aḳ Şemsüddîn ḥażretleriniñ ta'yîniyle Eyyûb Türbe-i münîfesiyle câmi'-i şerîfini inşâ ve evḳâflarını tanẓîme i'tinâ iderek bunlardan mâ-'adâsı Burûsa ve Edirne ve Amasya ve Maġnisâ ve Dimetoḳa ve Ṭrabzon ve Ḳara Ḥiṣârlarda cevâmi' u mesâcid ve medâris ü ders-ḫâne ve mekâtib ü dârü'l-ḥadîṣ ve tekâyâ vü zevâyâ ve cüsûr ve müte'addid çeşmeler te'sîsine himmet buyurması cihetleriyle kendülerinden evvel dünyâya gelüp geçen selâṭîn-i

İslâmiyyeniñ birincisi ve dünyâ bâḳî olduḳça nâmını ġâ'ib itmemek şi'ârına nâ'il olanlarıñ teḳaddüm-i zamân cihetiyle hemân evvelkisi dinmege şâyân olduḳları nümâyândır.

[71] Fâtiḥ ḥażretleri ḫalîfe-i evvel ü şânî-i Ḥażret-i Peyġamber 'aleyhi'ṣ-ṣalâtü mâ-ṭala'a'l-ḳamer cenâb-ı Ebû Bekir ve 'Ömer ve 'Oṣmân ve Ḥaydar raḍiyallâhu Ta'âlâ 'anhüm ḥażerâtına 'adâleten ve besâleten taṭbîḳ-i âṯâr eylemiş ve binâberîn kâffe-i aṣḥâb-ı kirâm ve 'aşere-i mübeşşere-i meḥâsin-ittisâmıñ ḫaṣâ'il-i celîleleriyle müteḥallî olduḳları cihetle menâḳıb-ı celîle ve me'âṯir-i cezîlesiniñ müstelzim oldıġı muvaffaḳiyyât ve icrâ'âtınıñ ta'dâd ve tafṣîl-i medâyiḥine ḳanâ'at gelebilmek 'adîmü'l-iḥtimâl olmaġın cennet-mekân-ı ma'âlî-nişân müfâd-ı manẓûme-i âti'l-beyânıñ maẓharı ve ḥilye-i celîlesiyle ma'ânî-i me'âṯiriniñ kâşifidir, dinmekle iktifâ-sâz-ı ıṭrâ olunur.

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

1 İnsâna baḫş-ı şevket ider himmet-i bülend
İbḳâ-yı şân u şöhret ider himmet-i bülend

2 Yoḳ ḥâṣılât-ı ḫırmen-i çarḫda anıñ gib
Üss-i cihânı ni'met ider himmet-i bülend

3 Luṭf eylemek kemâle muḳâbil becâ olur
Elbette celb-i devlet ider himmet-i bülend

4 Feyż ise maḳṣad al naẓara her hüner-veri
Sevḳ-i rüsûm-ı ṣan'at ider himmet-i bülend

5 Çün müstaḥaḳ-nüvâz-ı ḳarîn-i 'aṭâ olur
Tezyîn-i vaḳ' u ḫaṣlet ider himmet-i bülend

Rabbim maḍca'-ı mübârekini envâr-ı raḥmet ve maġfiret-i celîlesiyle eşi''a-i mev'il-i şefâ'at-ı nübüvvet buyursun.

Yuḳaruda ẕikr olunduġı vechile sarây-ı hümâyûn ile berâber yapılmış olan maṭbaḫlar ile ḥalvâ-ḫâne ve kîlâr ve bidâyet-i salṭanat-ı seniyyeden berü pîş-keş ü iġtinâm ṭarîḳleriyle ḫazîne-i celîle-i mülûk-i 'Oṣmâniyye'ye intiḳâl iden nevâdir ü tuḥafâtdan evânî-i zer ü sîm ve saḳsonya ve mertebânî ve faġfûrî ve ma'âdini istî'âb iden maġaza ve ḫademe ḳoġuşları Murâd Ḫân-ı Sâliṣ ḥażretleriniñ 'aṣr-ı evvelleri olan ṭoḳuz yüz seksen iki senesi ṣaferinde maṭbaḫ-ı 'âmirede kebâb çevrilür iken 'alev-i âteş bi-ḳażâ'illâhi Ta'âlâ ocaḳ ḳurumına ṣarup şiddet-i rûzgâra teṣâdüfle ḳarşusındaki ḫademe ḳoġuşlarını ve kîlâr ve ḥalvâ-ḫâneyi kâmilen maḥv u sûzân itmişdir. Bu ḥarîḳ iç dâ'ire-i hümâyûnı, ebniyeyi fâṣıl olan dîvâr ḥâ'il olmaġla sarây-ı hümâyûnuñ dâ'ire-i dâḫiliyyesine sirâyet itmemiş ise de ṭış kîlâr ta'bîr olunan ve maṭbaḫlara merbûṭ eşyâdan tedârük-i naẓîr ü emṣâlleri muḥâl olanlar cümleten maḥv u hebâ olmuşdur. Birḳaç gün ṣoñra ḳapudân paşa ve yeñiçeri aġası ve İstanbul aġası me'mûriyetleriyle mi'mâr Sinân Aġa'nıñ ṭarz-ı âḫer üzere resm ü ṭarḥ eyledigi ḫarîṭa muḳteżâsınca dîvân yeri meydânından [72] ṭûlen iki buçuḳ zirâ' maḥal ilḥâḳıyla bunlarıñ cümlesi teferru'ât ve 'ilâvât-ı lâzımesiyle müceddeden ve müzeyyenen te'sîs ü inşâ olunmuş ise de eşyâ-yı meẕkûreniñ tedârük ü i'âdesi ve emṣâl-i nâdirelerініñ temellüki nâ-ḳâbil ve ḫuṣûṣiyle ġazavât-ı müte'addidede iġtinâm idilen ve düvel-i sâ'ireden 'alâ-ṭarîḳi'l-ihdâ mâlik olunan eşyânıñ telehhüf-i telefi bâḳî ḳalmışdır.

Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî Ḥażretleri'niñ Ġalaṭa Sarâyı'nı İḥdâṣ ve Ba'ż Gedikler ve Uṣûller İḫtirâ' ve Aḳ Aġalardan Ġalaṭa Sarâyı Aġası Ta'yîniyle Çerâġlıḳlar Taḫṣîṣ Eyledikleri ve Ḫayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyiḫı

Sekizinci şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri sekiz yüz seksen altı rebî'u'l-evveliniñ dördünci güni vuḳû'-ı cülûs-ı hümâyûnlarını müte'âḳib iḫtilâs eyledikleri zamân-ı âsâyişde dâ'ire-i hümâyûnuñ ikmâl-i niẓâmâtına şurû' ve mübâşeretle ḫazîne ve kîlâr aġalarınıñ müsta'idd ü emek-dârlarından mü'eẕẕin-başılıḳ, berber-başılıḳ, tüfenkçi-başılıḳ,

baş-lalalık ve aḳ aġalarda üzengi aġalıġı gibi me'mûriyetleri ilḥdâṣ ve merkez-i 'ilm ü ma'ârifi tezyîd ü tezyîn ve ḫâcelerini teksîr ve kütüb-i mevcûdeyi tevfîr ve fenn-i silaḥşorî ve ceng-âverîyi ta'lîm itmek ve kemân-keşlik ṣan'atı sünnetini îfâda ve cündîlik cür'etlerinde aṣḥâb-ı meleke vü mahâret yetişdirilmesinde ṣarf-ı himmet ü 'aṭâyâ ve Ġalaṭa Sarâyı gibi ol devirler uṣûlince ġâyet muntaẓam ve memdûḥ mektebler inşâ buyurmaḳ miṣillü saltanat-ı seniyyeniñ ma'ârifçe ḥâl ü istiḳbâlini te'mîn ider himemât-ı celîle ṣarfını tedbîr ü ibrâz buyurmuşlardır.

Ġalaṭa Sarâyı'nıñ Te'sîs ü Îcâdı

'Aṣr-ı Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî'ye ḳadar Ġalaṭa Penç-şenbe Pâzârı'nıñ Voyvoda Ḳonaġı'ndan yuḳarusı ṣayd u şikâra çesbân cebel-i cengelistân olmasıyla Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri âvân-ı cüvânîde mevsim-i şitâda bu şâḫ-sâr-ı vaḥal-zârda bir gün taṣayyüde taṣaddî buyurduḳlarında eṣnâ-yı tek ü pûda te'sîr-i şiddet-i bâd u bürûddan bî-ḥuẓûr olaraḳ teshîn-i vücûd idecek bir maḥal cüst-cûsında iken Ṭop-ḫâne'den Begoġlı'na ṭoġrı çıḳan ve Ġalaṭa Sarâyı'nıñ cenbinde Boġaz-kesen şâḫ-sârında bulunan bir külbeden rû-nümâ olan duman üzerine varup külbe derûnında tâze tâze gül fidânları içinde bir 'azîz-i müte'abbidiñ ârâmı meşhûd-ı hümâyûnları olmasıyla külbeye dâḫil ve ṭarîḳ-i taḳvâya olan meyl ü maḥabbet-i hümâyûnları cihetiyle ülfet-i 'azîzden maḥẓûẓiyyet ḥâṣıl olaraḳ 'azîz-i müşârün-ileyhe "Gül Baba, bir dil-ḫâhıñız var mıdır" buyurduḳlarına cevâben "pâdişâhım şu zirvecige bir mekteb-i 'irfân te'sîs ü tertîb [73] buyur da orada oḳuyup yazanları ḫıdmet-i hümâyûnuñda istiḫdâm eyle, vaḳten-mine'l-evḳât lâzım olur" cevâbıyla eliyle gösterdigi otuz biñ zirâ'dan ziyâde olan 'arṣanıñ eṭrâfına dîvâr çekilerek bir câmi'-i şerîf ile ikişer yüz âdemi istî'âb ider üç ḳoġuş ve her ḳoġuşa birer ḥammâm ve żâbiṭ dâ'iresi ve maṭbaḫ inşâ ve aḳ aġalara bir manṣıb 'ilâvesiyle ḳapu aġalıġınıñ altı râdde altında köşebaşılarıñ emek-dâr ve eskilerinden mücerreb ü dirâyet-kâr bir aḳ aġayı żâbit olmaḳ üzere Ġalaṭa Sarâyı aġası naṣb u ta'yîn ve ḫıtâm-ı ebniyede devşirmeden güzîde ve maṭbû'u'l-endâm birḳaç yüz müsta'id aġa intiḫâb ve tefrîḳ ile taḥrîr ve bi-

dâyet dersleri ḫâceligine müşârün-ileyh Gül Baba'yı ta'yîn ve 'Arabî ve Fârisî ve ḳırâ'at ve yazu ve mûsiḳî ḫâceleri tertîb ve senede bir def'a beher aġaya yirmi beşer ġuruş ḫaftân aḳçesi vaẓîfe ve me'kûlât taḫṣîṣ ve arḳalarına 'anteri ve ḫaftân geymek ve bellerine kemer ḳuşanmaḳ ve başlarına ḳırmızı çuḳadan hilâl resminde şeb-külâh ta'bîr olunur kisve iksâ eylemek niẓâmınıñ vaż'ı ve aġalarıñ eñ eskisi oṭa keṯḫudâsı alt ṭarafı oṭabaşı, nevbetçi başı, ḥammâmcı başı ve başeski ta'bîriyle her ḳoġuşda silsile ṭarîḳiyle derece derece beşer żâbiṭ taḫṣîṣ ile bu şırada enderûn-ı hümâyûn derslerine daḫi niẓâm virerek yeñiden ḫâceler intiḫâb ve Ġalaṭa Sarâyı enderûn-ı hümâyûna ikinci ve sarây-ı hümâyûndaki küçük oṭa birinci mekteb-i 'idâdı ittiḫâẕ ve baḳiyye-i ḳânûnlarınıñ 'aṣr-ı Süleymân Ḫânî'de ikmâline âġâz olunmuşdur.

Sarây-ı şehriyârîdeki aġavât kesb-i feyż ü faẓîletle ḫıdemât-ı devlet-i 'aliyyede istiḫdâm olunmaḳ şerefine maẓhar ve sinn-i sâl ve ẓuhûr-ı ża'f-ı mecâl ilcâsıyla çerâġlıġa kesb-i istîhâl idenlere nân-pâreler iḥsânıyla bîrûna iḫrâc olunanlardan ḳoġuşlar mevcûdâtına noḳṣân geldikçe küçük oṭadan ḫazîne-i hümâyûn ve kîlâr-ı ḫâṣṣa ḳoġuşlarına alınaraḳ küçük oṭaya daḫi Ġalaṭa Sarâyı'nda taḥṣîl-i 'ilm ü ma'rifetle işbât-ı liyâḳat iden veyâ ocaḳ yolını ḳaṭ' ile eskiyen nücebânıñ yeñi sarâydaki küçük oṭaya naḳl ü idḫâli niẓâmını vaż' ile nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ olan nân-ı 'azîz ve mâ-i leẕîẕde me'mûr olmaḳ üzere pîşgîr-başılıḳ ve mûm-başılıḳ ve ẓât-ı hümâyûna maḫṣûṣ sîm tepsi ve ḳaşıḳlara [74] ve aġalarıñ tenâvüline maḫṣûṣ fodula ta'bîr olunan nân-ı 'azîz ile ḫarcî furuna me'mûr, üçünci eski olan tepsicilik ve bunlardan başḳa gice żâbiṭi olan anaḫdar ġulâmlıġı me'mûriyyeti ve tenâvül-i ṭa'âma raġbet-i hümâyûn ḥînînde sofra ve tetimmâtınıñ tehiyyesine me'mûr baş ḳulluḳçılıġı ve ṣalaṭa ve turşı gibi me'kûlât-ı ḥâmıżaya me'mûr turşıcılıgı ve pâzârbaşı ṭarafından mu'ayyen olan mîveniñ vürûdında tenḳîḥ ve maḥâl-i mu'ayyenine taḳdîme me'mûr yemişciligi ve ḫazîne ḳoġuşında başyazıcılıḳ ve ikinci ve üçünci ve dördünci yazıcılıḳlar ile baş ḳulluḳçılıḳ ve ḫaftâncılıḳ ve çanṭacılıḳ iḥdâṣ olunmuşdur.

Sarây-ı hümâyûnda emek-dâr olanlar içün ze'âmet ve tîmâr ve tevliyet ve muḳâṭa'ât gibi çerâġlıḳ nân-pâreler tertîb ile vücûdça mübtelâ-yı

elem-i herem olanlar nân-pâreler ile çerâġ ve ber-'âfiyet ü iḳtidâr olaraḳ aṣḥâb-ı 'ilm ü ma'rifet ve erbâb-ı cür'et ü besâletden olup da çuḳadârlıḳla mażhar-ı imtiyâz olanlardan fenn-i silaḥşorî ve ceng-âverîde iṣbât-ı ehliyet iden ḳavâbiliñ yeñiçeri aġalıġı ve ḳul keṯḫudâlıġı ve sipâh ve silaḥdâr aġalıḳları ve bölükât-ı erba'a ta'bîr olunan 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr ve 'azabân-ı yemîn ü yesâr aġalıḳlarıyla çerâġ olaraḳ taḥṣîl-i 'ilm ü ma'rifetle 'arż-ı istiḳâmet ve kâr-güzârîye muvaffaḳ olanları ṣoñradan ṭarîḳ-i 'ilmîye idḫâl ile bu ṭarîḳden mevleviyyet ve ḳâḍî-'askerlik ve şeyḫu'l-islâmlıḳ ve ekṣer vezâret ve ṣadârete ḳadar irtiḳâ itdikleri mesbûḳ ve tevârîḫde münderic ü mesṭûr ve aḥvâlleri müṭâla'a-güzâr-ı 'âcizânem olanlarıñ terceme-i ḥâlleri cild-i ṣânî ve ṣâliṣde muḥarrer ü meẓkûrdur.

Me'mûriyetleri bi'ṭ-ṭab' enderûn-ı hümâyûna müte'alliḳ olmasıyla üzengi aġalıġı nâmı virilmiş olan mîr-i 'alemlik, baş ḳapucıbaşılıḳ, büyük mîrâḫûrluḳ, ḳapucılar keṯḫudâlıġı, küçük mîr-âḫûrluḳ ile ḫıdmetleri sarây-ı hümâyûna dâḫil olan ḍarb-ḫâne neẓâreti, maṭbaḫ emâneti, çaḳırcı başılıḳ, şâhînci başılıḳ, şehr-emâneti, İstanbul aġalıġı, anbâr emâneti, ḳaṣṣâb başılıḳ, ṣu neẓâreti, arpa emâneti, iḫtisâb neẓâreti ve Burûsa'da Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ve Sulṭân Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ve şehîd Ḫudâvendigâr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Evvel ve Yıldırım [75] Bâyezîd Ḫân'ıñ ve Ulu Câmi' ve Murâdiyye ve Bolayır'da şehzâde Ġâzî Süleymân Paşa'nıñ tevliyet-i cesîmeleri neẓâreti ile çerâġ olmalarını ve aġalarıñ genç ve dinç ve 'acemilerinden istekliilerine maḥlûl vuḳû'ında tîmârlar tevcîhiyle zu'amâ ve müteferriḳagân ve sipâh ve silaḥdâr cemâ'at ve bölüklerine îṣâl ve oḳur yazarlarından bi'l-imtiḥân ehliyeti tebeyyün idenleriñ minhâc-ı mülâzemetle ṭarîḳ-i 'ilmîye idḫâl olunmalarını uṣûl ittiḫâẕ buyurmuşlardır.

Bunlardan mâ-'adâ ḳapucı-başılıḳ, silaḥşorlıḳ, za'îmlik, müteferriḳalıḳ ḫıdmetlerine ve umûr-ı mülkiye ve 'askeriyyeniñ her ṣınıfında istiḫdâma ḳâbiliyetli me'mûrîn ve vüzerâ yetişdirilmesine bir 'aṣır evvele ḳadar devâm u i'tinâ olundıġından o devirlerde vuḳû' bulan ḫıdemât-ı memdûḥa ve muvaffaḳiyyet-i meşhûde ve fütûḥât-ı mes'ûde dâ'ire-i tecrübe vü terbiyeden geçürilen zevât-ı ṣadâḳat-simât yüzlerinden vuḳû'a geldigi tevârîḫ-i devlet-i 'aliyyede muvaẕẕaḥan mesṭûr olduġından tercemelerine dest-res olunanlardan ba'żıları cild-i ṣânî ve birazları cild-i ṣâliṣde ve âṣârları cild-i

râbi'de beyân olunmuş ise de cümlesiniñ ıṭnâb u îżâḥına ġayr-i müteḥammil olan bu mecelle-i muḫtaṣara oracığını ḥikâyât-ı tevârîḫ-i vâṣıḳaya ḥavâleye ibtidâr ile keff-i lisân eyler.

Sarây-ı hümâyûn ḳoġuşlarınıñ her birinde oḳur ve yazar ve ḥüsn-i ḫılḳat ü ḫaṣletle şöhret-şi'âr olanlardan ḫalîfe nâmıyla on ikişer sevâd-ḫân tefrîḳ olunup bunlarıñ ocaḳ vaẓîfelerinden mâ-'adâ senede bir def'a ḫalîfelik nâmıyla otuz ġuruş 'â'idâtları olduġından oḳur ve yazarlardan intiḫâb olunmaḳ cihetiyle beyne'l-aḳrân mu'teber ü müteḥayyiz bulunduḳlarından sarây-ı hümâyûn me'mûriyyet ve gedikleri maḥlûl olduḳda ekserî bunlardan intiḫâb ve taṭyîb olunmaḳ uṣûl-i müttaḫizesiniñ daḫi nice muḥassenâtı câmi' oldığı añlaşılmışdır. Bunlarıñ başluca ḫıdmetleri rüfeḳâya ders müẕâkere itmek ve resmî ḫâce efendileriñ haftada bir kerre ṣalı günleri bâbü's-sa'âdeye vürûdlarında altı neferi aḳ aġalar ḳapusına gidüp oradan ikişer ḫalîfe baġal-gîr ve mâ-'adâları pîş ü peslerinde kemâl-i ḥürmet ü i'zâz ile mütebâdir-i 'arż u tevḳîr olaraḳ ḳoġuşlarına îṣâl ve ṭatlı ve ḳahve gibi tekellüfât-ı iḫtirâmiyye ile ibcâl ve 'avdetlerinde daḫi bu vechile [76] merâsim-i talṭîfe ile teşyî' u i'zâzlarını ikmâl itmekden 'ibâretdir.

Selâṭîn-i 'iẓâm-ı 'Oṣmâniyye ḥażerâtınıñ ḫalefen-'an-selef dâ'ire-i hümâyûn ḫalḳını ta'lîm-i 'ulûm u ma'ârifle terbiye vü tekyîs ve refâh u âsâyiş ve aḫlâḳlarını teẕhîb ü tes'îd ve 'idâdını teksîr ve âdâb-ı insâniyyet ve ḥilye-i celîle-i fünûn u ma'ârife ta'alluḳ iden uṣûl ü ḳânûn u ḳâ'idelerini ta'rîf ve tefhîm ü te'yîde himem-i hümâyûnları bî-dirîġ buyurılaraḳ ol zamânlar ḥükmince cirîd ve ṭomaḳ oyunları ve seyf ve sinân ta'allümi ve nişâna ṭop ve tüfeng endâḫtı ve fenn-i ḥarb u kifâḥa müte'allik meleke ve mahâret ta'allümine devâm u ihtimâm itmek mecbûriyyetini te'kîd ve aṣḥâbını talṭîf buyurmaları ol mekteb-i merkez-i 'ulûm u ma'ârifde bu fenlerde ve belki kâffe-i melekât-ı beşeriyyede yetişen birçoḳ üstâdân-ı 'ilm ü dâniş ve feres-rân-ı meydân-ı ṣarâmet-nümâyiş yüzlerinden müşâhede olunan fütûḥât-ı celîle mücelledât-ı müverriḫîn-i kirâmı tezyîn itmiş oldığı cihetle bir fıḳrasınıñ îżâḥına bile çîne-dân-ı rîş-i ḫâme-i zâde-i Ṭayyâr taḥrîk-i bâl-i taḥrîrde 'adîmü'l-iḳtidâr oldığını idrâk ile faḳaṭ bi'l-münâsebe îrâdı iḳtiżâ idenleri bî-ṭarafâne maḥallerinde 'arż u iṣbâta ibtidâr ider.

Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleriniñ zamân-ı hümâyûnları mükemmel nizâmât ile memdûḥ oldıġı ḥâlde terk-i salṭanatla itmâm-ı noḳṣânını ḫalef-i hümâyûnları Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretlerine terk ile ḫırâmân-ı ravża-i cinân olmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh żikr olunan Ġalaṭa Sarâyı'nı te'sîs ve ism-i 'âlîlerine mensûb olan Sulṭân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi'yle dâru'l-ḥadîṣ, medrese ve 'imâret ve mekteb ve fuḳarâya yevmiyye iki def'a iṭ'âm olunmaḳ içün dâru'ż-żiyâfe ve kütüb-ḫâne ve Burûsa'da Emîr Buḫârî 'aleyhi raḥmetü'l-Bârî ḥażretleri içün bir mescid-i şerîf ve ḫân-ḳâh ve Edirne'de iki minâreli bir câmi'-i şerîf ve medrese ve mekteb ve dâru'ş-şifâ ve dâru'ż-żiyâfe ve zâviye ve ḥammâm ve Ṭunca nehri üzerinde bir kâr-gîr cisr-i 'âlî ve Amasya'da bir câmi' ve medrese ve mekteb ve 'imâret ve ribâṭ ve dâru'ż-żiyâfe ve zâviye ve ḫân-ḳâh ve 'Oṣmâncıḳ'da cereyân iden Ḳızıl Irmaḳ üzerine on ṭoḳuz ṭâḳ ṣom ṭaş bir köpri ve Geyve ḳaṣabasına Saḳarya Ṣuyı [77] üzerinde on dört göz kâr-gîr bir köpri ve Ṣaruḫan vilâyetinde Gedûs Ṣuyı üzerinde on ṭoḳuz kemer ṭaş bir ḳanṭara ile daha ba'żı çeşme ve sebîl ve tekâyâ vü zevâyâ te'sîs ü iḥyâ ve her sene 'ulemâ vü ṣuleḥâya sâlyâne ta'yînine i'tinâ ve Ġalaṭa semtinde mükemmel iki mescid-i şerîfi mi'mâr Ḫayrü'd-dîn Çelebi mübâşeretiyle binâ ve pederleri Fâtiḥ ḥażretleriniñ bânîsi olduḳları Fâtiḥ Câmi'-i Şerîfi cenbine türbe ve türbe-dâr dâ'iresi ve çeşme inşâ ve tersâne-i 'âmirede Zindân Câmi'-i Şerîfi'ni ve Oḳ Meydânı Tekyesi ile maṭbaḫı ve Ġalaṭa Sarâyı'nıñ dâḫil ve ḫâricinde iki mescid-i şerîf ve Baḥr-ı Siyâh Boġazı'ndaki Ḳavaḳ ḳurbında Yoros Câmi'ini ve Ḫünkâr İskelesi'nde Bostancı Degirmen ve Mezbele Ocaġı mescidini ve Fâtiḥ civârında Emîr Buḫârî Tekyesi mescidini ve Dâvud Paşa ḳurbında Bâyezîd-i Cedîd nâmıyla yâd olunan mescidi, Şeyḫ Vefâ ḥażretleri türbe-i şerîfleri civârındaki câmi'-i şerîfi ve medrese ve ḥucerât ve 'imâret ve ḥammâm ve çeşmeleri te'sîse muvaffaḳiyetleri tevârîḫde münderic ü meẓkûrdur.

Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleriniñ vilâdet ve cülûs ve irtiḥâllerine târîḫ-i lafẓîdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

آفتاب اوج عزت پادشاه ملك دین
نخل كلزار محمد خان سلطان بایزید

هشت وصدوپنجاه ویك طالع شدازبرج شرف
بهترین ساعاتی ازایام م بین دوعید

هشت وصدوهشتادوشش بكرفت تخت ملك روم
نه صد هژده شراب از ساقی و كوثر چشید

Ḫâḳân-ı ḫuld-âşiyân ḥażretleriniñ cülûs-ı hümâyûnlarına üç yüz otuz ṭoḳuz sene ṣoñra Aṭanalı Sürûrî Efendi'niñ söylediği târîḫdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Fâtiḥ-i Ḳosṭanṭiniyye taḫtına şehzâdesi
Geçdi girdikde otuz beş yaşına ol tâc-dâr

2 Ey Surûrî yoḳ idi târîḫi ben buldum velî
"Dâver-i mülk oldı Sulṭân Bâyezîd-i Cem-vaḳâr"

[78] Cülûs, sene: 886. Vilâdet, sene: 851. Salṭanat, sene: 32. 'ömr, sene: 67. İrtiḥâl, sene: 917.

Bütün bütün laġv oluncaya ḳadar Ġalaṭa Sarâyı'nıñ ḳaç ḳâlebe ifrâġ olduġına dâ'ir Ḥadîḳatü'l-Cevâmi'deki ba'żı taḥḳîḳât ve rivâyâta muvâfıḳ ve mevṣûḳ olmasıyla 'aynıyla âtîde beyân u ḥikâye olunmuşdur:

Ġalaṭa Sarâyı'nıñ ḫademesine maḫṣûṣ dâḫiline binâ olunan mescide meşîl olaraḳ ol vaḳit sarây-ı hümâyûnuñ ḫâric-i civârındaki İslâm maḥallesi ahâlîsi içün Aḥmed Ḫân-ı Sâliş ḥażretleri bir güzel mescid binâ buyurmuşlardır. Selîm Ḫân-ı Sânî ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden olan ṭoḳuz yüz yetmiş sekiz târîḫinde Ġalaṭa Sarâyı'nda bulunan aġavâtıñ birazı enderûn-ı hü-

mâyûn ve birazları eski sarâya naḳl olunaraḳ sarây-ı mezḳûr taḫliye ile yerleri medrese i'tibâr ḳılınmış ve rivâyet-i âḫere göre Murâd Ḫân-ı Ṯâliṯ 'aṣrında yine sarây olmaḳ üzere iki def'a nizâm-ı sâbıḳlarıyla derûnına yine aġavât vaż' olunmuş iken Aḥmed Ḫân-ı Evvel 'ahdinde bir def'a daha taḫliye ile yine medreseye tebdîl olundıġı ḥâlde ṭalebe-i 'ulûmuñ 'adem-i istifâdeleri ḥikmet-i ḫafiyyeye ḥaml ile 'Oṯmân Ḫân-ı Ṯânî zamânında üçünci kerre sarâyda ḳarâr ve biñ yetmiş altıda devr-i Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbi'de Köprili-zâde Fâżıl Aḥmed Paşa'nıñ zamân-ı ṣadâretinde el-ḥâletü hâẕihî dâ'ire-i celîle-i 'askeriyye ittiḫâẕ buyurılan sarây-ı 'atîḳ ve Ġalaṭa ve Edirne sarâylarıyla İbrâhîm Paşa-yı Ḳadîm sarâyında mevcûd bulunan aġalardan ba'żıları yine enderûn-ı hümâyûna ve ba'żıları sipâh ve silaḥdâr bölüklerine virilerek Ġalaṭa Sarâyı tekrâr medreselere taḥvîl ile derûnına ṭalebe tavṣîl olunmuş idi.

Biñ yüz yirmi altı muḥarreminde Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ḥażretleriniñ silaḥdârlıġından ṣadâret-i 'uẓmâ ve dâmâdlıġa iṣ'âd buyurduḳları Mora fâtiḥi enderûn-ı hümâyûndan kîlârlı meşhûr silaḥdâr Şehîd 'Alî Paşa merḥûmuñ himmetiyle tekrâr sarây olmaḳ üzere ebniyesi tanẓîm ve bir ḳaṣr-ı 'âlî inşâ vü tersîm ile dördünci def'a olaraḳ sarây i'tibâr olundıġına dâ'ir derûnına bir levḥa ile şâ'ir Baḥrî Efendi merḥûmuñ inşâd eyledigi târîḫ ta'lîḳ olunmuşdur:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

[79] 1 Ḥażret-i Sulṭân Aḥmed bin Meḥemmed şâh-ı dîn
Taḫt-ı 'Oṯmânî'de olsun şevket ile ber-ḳarâr

2 Bâ-ḫuṣûṣ olmuşdı ḫâlî bu Sarây-ı Ġalaṭa
Kim lisân-ı ḥâl ile eylerdi dâ'im âh u zâr

3 Ḳırḳ sene kâmil mu'aṭṭal ḳapanup ḳaldı ḫarâb
Hedm olup her cânibi ḳalmışdı ancaḳ bir dîvâr

4 Pâdişâh-ı 'âleminiñ Ḥaḳ ḳalbine ilhâm idüp
Feṯḥ u ma'mûriyyete fermân idüp ol şehriyâr

5 Bâyezîd Ḫân-ı Velî'niñ ocaġın iḥyâ idüp
Keşf olup işte bu demde eyledigi yâdigâr

6 Bir sebeble bu sarâya geldi ḫoş ḳıldı naḳil
Ṣâḥibü'd-devle ‘Alî Paşa vezîr-i kâm-kâr

7 Ne sa‘âdet böyle bir ḫayra delâlet eyleyüp
Ṣadr-ı ‘âlîden daḫi ḳalsun bu gûne ber-güẕâr

8 Oldı maḳbûl-i hümâyûn bu sarây-ı dil-güşâ
Ḳıldılar taḥsîn añа luṭf eyleyüp ol kâm-kâr

9 Yüz yigirmi altı târîḫ evvelidir elf ile
Lafẓen ü ma‘nen iki târîḫ oldı oḳu var

Sarây-ı meẕkûruñ bâb-ı kebîri bâlâsında mesṭûr silaḥdâr İbrâhîm Paşa mektûbçısı teẕkire-i evvel Ḥabeşî-zâde Raḥîmî Begefendi merḥûmuñ târîḫ-i nefîs ve ḳaṣîde-i selîsidir:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

1 Ẓihî iḳbâl ü devlet maḥż-ı luṭf-ı Ḥażret-i Bârî
Ki tevfîḳ itdi bu kâr-ı ṣavâba şâh-ı devrânı

2 Cenâb-ı ḥażret-i Ḫân Aḥmed-i Ġâzî ki devrinde
Sitem nâ-bûd u ġam nâ-bûd nâ-peydâ perîşânî

3 Bu da tevfîḳ-i Rabbânî degil mi o şehen-şâha
Güşâde eyleyüp ta‘mîr ide bir böyle eyvânı

4 Ġalaṭa bünyân pîşîn ṣûret-i Ḥaḳḳ'ı idüp rû-pûş
Ḫarâb itmişler idi ḥayf kim böyle debistânı

[80]

5 Hüner taḥṣîli bunda kesb-i ‘ilm ü ma‘rifet bunda
Sülûk-i zühd-i âdâb-ı mülûkuñdur budur kânı

6 Sezâ mı âşiyân-ı bûm olup ol lâne-i ‘anḳâ
Revâ mı ola der-beste bu eyvân-ı Süleymânî

7 Nigâh it dîde-i ‘ibretle bu feṯḥ-i cedîd oldı
Ḫarâb eyler bunuñ ta‘mîri ḳalb-i düşmenistânı

8 Ḫudâ tâ rûz-ı maḥşer eyleyüp ma‘mûr u âbâdân
Hemîşe dâ‘iyân-ı devlet ile pür ide ânı

9 Şehen-şâh-ı cihânı Ḥaḳ mu‘ammer ide devletle
Sürûr u ẕevḳ u behcetle ṣafâda ola her ânı

10 Didi târîḫ-i ta‘mîrin Raḥîmâ hâtif-i ġaybî
"Açıldı bu sarây-ı meymenet-efzâ-yı sulṭânî" (1126)

Bu sarâyda sarây-ı cedîd miṣillü büyük ve orta ve küçük i‘tibâriyle te’sîs buyurulmuş olan üç oṭanıñ her birinde ḥammâm ve sâ’ir levâzım tanẓîm ve ḫarâb olan ḫasteler ḥammâmını biñ yüz altmış yedide Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri mücedded ṣûretiyle ta‘mîr ve sarây aġası dâ’iresini inşâ ile ders-ḫâne binâ ve yemîn ü yesârına iki çeşme iḥdâṣ u icrâsıyla sarây-ı meẓkûrı yeñiden tezyîn ve Ayaṣofya ve Fâtiḥ Câmi‘-i Şerîflerine müceddeden inşâsına muvaffaḳ olduḳları kütüb-ḫâneler miṣillü sarây-ı meẓkûra büyük oṭa muḳâbiline bir cesîm kütüb-ḫâne binâsıyla kütüb-i keşîre-i nefîse vaż‘ u imlâ ve ders ḫâcesi ve ḥâfıẓ-ı kütübler ta‘yînine ve aġavâtıñ teksîriyle veẓâ’if ü ṭa‘âmlarına i‘tinâ buyurduḳlarına şu‘arâ-yı meşhûreden Şeyḫ Seyyid Meḥmed Ḥâkim Efendi işbu târîḫ-i ‘Arabî'yi inşâd buyurmuşlardır:

حاكم قد ابدع التاريخ سطرا فاكتوا
دار كتب قد بنى السلطان محمودالندا

Sene: 1167

Ağalar mescidinde oḳunan ezân-ı şerîfi müte'âḳib büyük ve orṭa ve küçük oṭa ağaları yeñi sarây-ı hümâyûn ağavâtı gibi 'ale't-tertîb câmi'-i şerîfe 'azîmetle edâ-yı ṣalât-ı mefrûżadan ṣoñra yine tertîb üzere oṭalarına 'avdet iderler. [81] Ve ba'de ṣalâti'l-'aṣr sarây ağası ṭarafından ba'żı lu'b u lehv ile tenezzühe i'ṭâ-yı ruḫṣatla cirîd ve ṭomaḳ ve cirîd-bâzlıḳ ṭa'allümünüñ muḳadimesi olmaḳ üzere çûb ve ṭop oyunı gibi mülâ'abe ile eglenür ve sarây meydânında gezinürler. Evḳât-ı sâ'irede oḳur ve yazar cümlesi başlarında güger çuḳadan hilâl resminde şeb-külâh ve elbise-i ḳânûniyyelerini lâbis olduḳları ḥâlde edîbâne geşt ü güẕâr iderler. Müte'addid ders ḫâceleri ve ḫaṭṭâṭlar ve ḫaste-ḫâneye ṭabîbler ve ḫıdmetçiler ve Pârs keṯḫudâları ve ṣanâyi' ve sâ'ire içün üstâdlar ta'yîn buyurulmuşdur.

'Ulemâniñ ḳıdemli ve ehl-i 'ilm ü ma'ârifinden ibtidâ Ġalaṭa Sarâyı ḫâcesi naṣb olunanlarıñ ḳıdemlileri yeñi sarây ḳoġuşları ḫâceliklerinde maḥlûl vuḳû' bulduḳça maḥlûl olan ḳoġuş ḫâceligine celb olunup Ġalaṭa Sarâyı'na müteḥayyizân-ı 'ulemâdan birisi ta'yîn olunur. Ġalaṭa Sarâyı ağalığı aḳ ağalarıñ köşe-başılarından ya'nî eskileriniñ erbâb-ı isti'dâdından intiḫâba münḥaṣır olmaġla Ġalaṭa ağasınıñ yeñi sarây menâṣıbından birisine irtiḳâya nevbeti geldikde naḳl ve Ġalaṭa ağalığına köşe-başılardan dîger müsta'iddi intiḫâb ve naṣb olunur. Ağalardan müte'alliḳâtıyla mülâḳât ideceklere "buluşma" ta'bîr iderler ve bu buluşmalarla ṣalı günlerinde sarây ḳapusunuñ iç ṭarafında görüşmege me'ẕûnlardır. Ḫaste-ḫânede tedâvîye râżî olmayup da ḫânesine gitmek ister veyâ peder ü mâderi ṭaleb eyler ise tamâmiyle kesb-i bür'-i 'âfiyet idinciye ḳadar ḫânesinde ârâma ruḫṣat virilürler. Biñ iki yüz on târîḫlerinde bu sarây ḥavlısından biraz maḥal Selîmiyye Câmi'-i Şerîfi'ne vaḳf olmaḳ üzere ṣatılaraḳ müsaḳḳafâta taḥvîl buyurulmuşdur.

Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî efendimiz ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinde biñ iki yüz otuz beş şevvâl-i şerîfinde ricâl-i devlet-i 'aliyyeden defterdâr-ı esbaḳ Ḥacı Yûsuf Efendi binâ emîni ta'yîniyle sarây-ı meẕkûr külliyen hedm ve tecdîd olunduġından otuz altı evâsıtında resîde-i ḥayyiz-i ḫitâm ve Bizanslarıñ bânîsi olup 'alâ-rivâyetin Taḳiyyüddîn nâm müneccimiñ teşvîḳiyle Murâd Ḫân-ı Ṯâliṯ 'aṣr-ı 'âlîsinden olan ṭoḳuz yüz ṭoḳsan târîḫlerinde raṣad-ḫâne olmaḳ üzere [82] ta'mîr olunup mu'aḫḫaran ḫarâb olan Ġalaṭa Ḳullesiniñ evvelce mübâşeret olunmuş olan ta'mîri daḫi bu ṣırada itmâm buyurulmuşdur.

Vâlid-i Mâcid-i Keşîrü'l-Meḥâmid-i Bâyezîd Ḫânî Fâtiḥ Ḥażretleri ʻAṣr-ı ʻÂlîsinden Ḳalan ve Zamân-ı Şâhânelerine Yetişen ʻUlemâ-yı ʻİẓâm Ḥażerâtıyla Meşâyiḫ-i Kirâm Beyânındadır:

Re'îs-i müfessirîn ve muḥaddişîn ve mücevvidîn Fâtiḥ ḥażretleriniñ ḫâcesi Monlâ Şemsüddîn Gûrânî, Mollâ Ḫâce-zâde müftî ʻAbdulkerîm Efendi, Rûmili ḳâḍî-ʻaskeri Ḥacı Ḥasan-zâde Mollâ Maḥmûd, mü'ellefât-ı keşîre ve Türkî Münâcât ṣâḥibi Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân muʻallimi Mollâ Ḫıżır Beg-zâde, Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ ḥekîm-başısı Aḫî Çelebi, Fâtiḥ ḥażretleriniñ müneccim-başısı Fâtiḥ-i ʻAcem Meḥmed Efendi, te'lîfât-ı keşîre ve Türkî Münâcât ṣâḥibi sarây-ı hümâyûn ḫâcesi Mollâ Sinân Paşa, müftî Mollâ Efḍalzâde, Ḫıżır Begzâde müftî Mollâ Aḥmed Paşa, Maġnîsâlı-zâde vezîr ve ḳâḍî-ʻasker Mollâ Muḥyiddîn, üstâd-ı hümâyûnları Yaraluca-zâde sarây ḫâcesi Mollâ Muḥyiddîn, ḫâce-i pâdişâhî ibni Mollâ Maʻrûf Ḳâḍî-zâde Ḳâdî Mollâ Ḳâsım, Edirne'deki Bâyezîd Medresesi müderrisi Şeyḫ Lüṭfullâh-zâde Mollâ Bahâ'üddîn, sarây-ı hümâyûn ḫâcesi Mollâ Şemsüddîn, Fenârî-zâde Rûmili ḳâḍî-ʻaskeri Mollâ ʻAlâ'üddîn ʻAlî, ḫâce-i pâdişâhî Mollâ Ṣalâḥuddîn, Ayaṣofya vâʻiẓi Mollâ Muḥyiddîn Nîksârî, dâ'ire-i hümâyûn ḫâcesi mü'ellif Mollâ Yûsuf Toḳâdî, ḫâce-i şehriyârî Amasyalı Mollâ Ḫaṭîb Ḳâsım, Amasya müderrisi Uṣlı Şucâʻ, Burûsa müftîsi Mollâ Yegen ʻAlî, Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥâfıẓ-ı kütübi Toḳâdî şehîd Mollâ Luṭfî, Şerḥ-i Mevâḳıf'a ḥâşiye yazan şâ'ir Mollâ Ḳâsım ʻİẓârî, enderûn-ı hümâyûn ḫâcesi İstanbul ḳâḍîsi Ḳâsım Meḥmed El-Cemâlî, müderris Mollâ Meḥmed bin Ṣamsûnî, müftî Mollâ ʻAlî Ṣûfî Cemâlî, İstanbul ḳâḍîsî Ḥamîdî Mollâ Ḳara Seydî, Celâlüddîn-i Devvânî'den tekmîl-i nüsaḫ-ı ʻilmiyye iderek icâzet-nâme alan ve ʻilm-i ḥadîṣ ve belâġat ve beyânda ve ekşer-i ʻulûmda mahâreti muṣaddaḳ-ı ʻulemâ-yı benâm olan Mü'eyyed-zâde Amasyavî sarây-ı hümâyûn ḫâcesi Mollâ ʻAbdurraḥmân, Rûmili ḳâḍî-ʻaskeri Ḳaramânî Mollâ Seydî Çelebi, Anaṭolı ḳâḍî-ʻaskeri [83] Ḳaresilü Burûsa ḳâḍîsi Ṣarugöz Mollâ Nûruddîn, Burûsa ḳâḍîsi Aydınî Mollâ Bâlî, Mollâ ʻArab evlâdından İstanbul ḳâḍîsi sarây ḫâcesi Çelebi Mollâ Beg, Ḳocaili'nden sarây ḫâcesi Mollâ Meḥmed Seydî, Efḍal-zâde Mollâ Ṣalâḥuddîn Mûsâ, Şerḥ-i Ferâ'iż'e ḥâşiye yazan Edirne ḳâḍîsi ʻAcem Mollâ Muḥyiddîn, Şerḥ-i Mevâḳıf'a şerh Tecrîd'e ḥâşiye yazan Amasya

müftîsi Berda'î-zâde Mollâ Sinân 'Acemî, Amasya müftîsi Mollâ Seyyid İbrâhîm 'Acemî, imâm-ı sulṭânî Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Ḳâdî Maḥmûd bin Şeyḫ Meḥmed, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ Zeyrek-zâde Mollâ Rüknüddîn, Tefsîr-i Şerîf'e ve Şerḥ-i Tecrîd'e ḥâşiye yazan ve niẓâmât-ı devlete dâ'ir ḳânûn-nâmeler te'lîf iden ve envâ'-ı ḫıdemâta me'mûriyetle muvaffaḳ olan Mollâ İdrîs-i Bitlîsî, İdrîs-i Bitlîsî-zâde Selîm-nâme mü'ellifi defterdâr Mollâ Ebu'l-Faż̈l, Kitâb-ı Şir'atü'l-İslâm'a ve Gülistân'a 'Arabî şerḥ yazan Seyyid 'Alî oġlı Edirne ḳâḍîsi Mollâ Ya'ḳûb, Ḥâşiye-i Tecrîd ve Ḥâşiye-i 'Arûż'a ḥâşiye yazan Burûsa ḳâḍîsi Kösec dimekle mülaḳḳab Mollâ Şücâ'üddîn İlyâs, Ḥâşiye-i Meṭâli'a ba'żı i'tirâż yazan Muṣâḥib Ḳâḍî Çelebi-zâde Mollâ 'Abdurraḥmân, Şerḥ-i Miftâḥ'a ḥâşiye yazan manẓûme-i maḳbûle ṣâḥibi Tâcî-zâde sarây ḫâcesi Mollâ Sa'dî Çelebi, Ḳâḍî-zâde evlâdından mü'ellif Ḳuṭbuddîn, Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Zîc-i Ulu Beg'i Fârisî yazan 'ulûm-ı 'Arabiyye ve 'ilm-i târîḫde mükemmel 'Arabî ve Fârisî ḳaṣâ'idi maḳbûl Mollâ Mîrim Çelebi, Aḳ Şemsüddîn evlâdından Amasya müftîsi Mollâ Paşa Çelebi, Tefsîr-i Şerîf ve Ḫâce-zâde Tehâfüt'ine ḥâşiye yazan ṭabîb-i sulṭâni Mollâ Ḥakîm Şâh Maḥmûd-ı Ḳazvînî, Şerḥ-i Ṭavâli' ṣâḥibi müderris Mollâ Ṭabl-bâz Muḥyiddîn, 'ilm-i hey'et ve hendese ve ḥisâbda mâhir sarây ḫâcesi müderris Mevlânâ Muẓafferüddîn Şîrâzî, Ḫâce-zâde-i şehriyârî naḳîbü'l-eşrâf Mollâ Seyyid Maḥmûd, Keşşâf'a ve Tefsîr-i Şerîf-i Ḳâḍî'ye ve Ṣadru'ş-Şerî'a'ya ve Ḫayâlî'ye ve Mevâḳıf'a ḥâşiye yazan ve taṣnîfât-ı kesîresi olan müderris Ḳara Kemâl, Ḳaramânî ḫâce-i şehriyârî Mollâ Bedrüddîn Fâżıl, uṣûl ve fürû' ve nücûmda mâhir Mevlânâ 'Aṭâ'ullâh El-Kirmânî, 'ilm-i fıḳh ve ḥadîṣ ve ḳırâ'atda 'âlim Ümmü Veled-zâde Mollâ 'Abdü'l-Evvel, Amasya müftîsi Mollâ Şemsüddîn, müderris Mollâ Hüdâyî Muḥyiddîn, mü'ellif [84] Mollâ Żamîrî, Mevlânâ Kestelli, mü'ellif sarây ḫâcesi Mevlânâ Efḍalüddîn, 'ilm-i ṭıbda mâhir ve muṣâḥib-i şehriyârî Mevlânâ Ḳuṭbuddîn Ḥakîm, Mevlânâ Nefîs-i Kirmânî'den 'ibâretdir.

Meşhûr Mevlânâ 'Abdurraḥmân Câmî ve Ma'âricü'n-Nübüvve mü'ellifi Mu'înüddîn Herevî ve Mes'ûd-ı Şirvânî ve Mîr Ḥüseyin Mi'mâr daḫi pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsine yetişmişler ise de dâru's-salṭanaya muvâṣalat müyesser olmayaraḳ zamân-ı hümâyûnlarında irtiḥâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır.

Müftî Ebu's-Su'ûd Efendi pederi İskilîbî Şeyḫ Muḥyiddîn Yavṣî, Şeyḫ Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, şeyḫ-i velâyet-i ṣaḥîḥu'n-neseb Şeyḫ Vefâ ḥażretleri bu 'aṣırda irtiḥâl buyurmuşlardır.

Endülüsî Şeyḫ Meymûn-ı Maġribî, oġlı Şeyḫ 'Alî ve fuḥûlîn-i müfessirîn-i 'iẓâmdan iki cild Tefsîr-i Şerîf mü'ellifi 'ârif-i billâh Baba Ni'metullâh Naḫcivânî ḥażretleri daḫi bu 'aṣrı tezyîn iden ẕevâtdandır. Müşârün-ileyh ma'ârif-i Rabbâniyyede mâhir, baḥr-ı esrâr-ı İlâhîde mütebaḥḥir 'azîz ü faṣîḥ u velîdir. Tefsîr-i Şerîfi taḥḳîḳâtça kâffe-i tefâsîr-i şerîfeye müreccaḥdır. Bu 'aṣırda vefât idüp Akşehir'de medfûndur. Şeyḫ Ḳara 'Alî, Kürelü münzevî Şeyḫ Uzun Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, Şeyḫ Seyyid Aḥmed Buḫârî-i Nakşbendî, Muṣâḥib Ḫâce 'Ubeydullâh-ı Semerḳandî, ṭarîḳat-ı 'aliyye-i ḫalvetiyyeden Oḳ Meydânı ḳurbında tekye ve mescidi olan Şeyḫ 'Alâ'üddîn Sipâhî Ḫalîfe, Çerkeş Begi-zâde Şeyḫ Meḥmed 'Irâḳî, Oḳ Meydânı ḳurbında mescid ve tekye binâ itmiş olan Fâtiḥ ḥażretleri dâ'ire-i hümâyûnlarından Şeyḫ Süleymân Ḫalîfe, Aksarây câddesinde Ḳoşḳa civârında tekyesi olan Şeyḫ Sevündük Ḳoġacı Dede, Edirne'de zâviyesi olan Şeyḫ Bâyezîd Ḫalîfe, Şeyḫ Sünbül Sinân, Ḫalîfe Şeyḫ Ḳaramânî, Cemâl Ḫalîfe, Şeyḫ Ḳâsım, Çelebî Şeyḫ, Ramażân Ḫalîfe, Şeyḫ Baba Yûsuf Seferî Ḥişârî, Şeyḫ müderris 'Abdurraḥmân Ṣûfî ḥażerâtıdır. Raḥimehumullâhu Ta'âlâ 'aleyhim ecma'în raḥmeten vâsi'aten.

Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân Ḥażretleri'niñ Mıṣr'ı Fetḥi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Naḳl ve Ḫıl'at-ı Ḫilâfet-i Seniyyeyi İktisâ İle Ḫırḳa-i Sa'âdet Dâ'ire-i 'Aliyyesiyle Ḫademesi Olan Ḫâṣ Oṭalılar İçün Ḫâne-i Ḫâṣṣayı Te'sîs Eyledikleri ve Sâ'ir Ba'ẓı Muvaffaḳiyetleri ve Enderûn Emek-dârlarınıñ Çerâġlıkları Muḫaṣṣaṣâtınıñ 'İlâvâtı ve Elbise ve İmâmece Ba'ẓı Tebdîlât ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyiḫı

Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri Çaldıran ṣaḥrâsında Şâh İsmâ'îl Ṣafevî ile vâḳi' olan muḥârebe-i meşhûresinde Rüstem ü Nerîmân'ı ḥayretde bıraḳan ve dehşet-efgen-i Erdşîr olan şâhâne vü şîrâne hücûm u iḳti-

ḥâm-ı ferzânelerinde ḳayyûma ḳâ'il olan şâhı rûḥından bîzâr ve efrâs u efyâlini temellük ve iġtinâm [85] ile mâta ibtidâr ve piyâde firâra icbâr ve 'arṣa-i manṣûbe-i cür'etini çeşm-i ḫîre-nâkine ṭeng ü ṭâr u târ ve ḫazîne vü eşyâsını terk-i 'ârını iḫtiyâr itdirerek ordusını perîşân ve pây-taḫtı olan Tebrîz'e sevḳ-i semend-i 'inân itdikden ṣoñra Gürcistân üzerinden eṣnâ-yı 'avdet-i hümâyûn-ı ḳahramânîlerinde ḫıṭṭa-i Gürcistânı ṣavlet-i Rüstemânelerriyle ser-tâ-ser lerze-nâk ve ṭarîḳ-i tâbi'iyyet insilâk itdirdiklerinden ḫıṭṭa-i meẓkûreniñ ikmâl-i levâzımâtı içün Bıyıḳlı Meḥmed Paşa ile müverriḫ Mevlânâ İdrîs-i Bitlîsî ta'yîn ve merkez-i idâreye tesyîr ve Ẕü'l-Ḳadriyye ḥâkimi ve Duḳâḳin Oġlı'nı isâ'etlerine mebnî izâle ile 'avdet buyurmuşlardır. Bu mükâfaḥalarda rikâb-ı hümâyûnlarında 'arż-ı ṣadâḳat ve iẓhâr-ı beṣâlet iden yine enderûn ṭaḳımı oldıġı bu fıḳraları ḥikâye iden mecmû'alarda görülmüşdür.

Şehen-şâh-ı kifâḥ-iktinâh ḥażretleriniñ Îrânlu ile münâza'asınıñ faṣl u ḥasınında Mıṣır meliki Çerkes Ġavrî'niñ ḥakem olmaḳ istemesinde olan evżâ'-ı müteḥakkimânesi ṭab'-ı hümâyûn-ı cihân-gîrânelerine girân gelerek Mıṣır üzerine yürimesiyle Ḥaleb'de Mercidâbıḳ Ovası'ndaki teḳâbül-i ṣaffeynde Ġavrî'ye ġalebe ve güm-nâm itdikden ve Ḥaleb'i aldıġınıñ ilk cum'asında câmi'-i kebîr'de edâ olunan ṣalât-ı cum'adaki ḫuṭbe nâm-ı hümâyûnlarına ḳırâ'at olundıġı eṣnâda mülûk-i Çerâkise 'aṣrında ḳırâ'at olunan ḫuṭbeniñ 'ibâresi arasında selâṭîniñ nâmları "Mâlikü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" oḳunur iken yevm-i meẓkûrda "Ḫâdimü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" oḳunması irâde buyurulduḳdan ṣoñra ordu-yı hümâyûnı istiṣḥâb ve Mıṣır'a şitâb itmiş idi. Mıṣır'da eṣnâ-yı muḥârebede şehen-şâh-ı ḳahramân-penâh yanındaki sarây-ı hümâyûn aġalarıyla ordu-yı hümâyûnuñ eṭrâfını ṭolaşaraḳ 'asker-i maḥâl-i münâsibelerine ta'yîn ü taḥkîm ve teşci' u teşvîḳ ve aġalardan münâsiblerini ṣunûf-ı 'askerî içlerine terk ü tesyîḳ ile meydân-ı muḥârebeyi ḳazanmaḳ üzere iken Ṭomanbay ile Kiranbay ve Vâlî ve İbni 'Allâme nâm fedâyîler ḳalb-gâh-ı ordu-yı hümâyûndaki livâ-i hümâyûnuñ muḥâfıẓı bulunan enderûndan müfîż ṣadr-ı a'ẓam Sinân Paşa'yı uzaḳdan pâdişâh ẓannıyla 'ale'l-ġafle üzerine hücûm ve yanındaki Ramażân-zâde Maḥmûd Beg ve ḫazîne-dâr 'Alî Aġa ile berâber şehîd iderek 'avdet itdiklerini pâdişâh-ı ẓafer-dest-gâh ḥażretleri ḫaber alınca na'şlarıñ yanına giderek "Mıṣr'ı żabṭ itdik ammâ eyvâh Sinân ve Maḥmûd ve 'Alî ġâ'ib oldı, [86] bir mem-

leket anlara bedel olamaz" kelâm-ı şefḳat-ittisâmıyla bende-perverlik ve ḳadr-dânlıḳ şi'âr-ı celîl-i şâhânelerini işâ'a vü iṣbât buyurmuşlardır. Rabbim maḍca'-ı sa'âdet-merca'larını mecrâ-yı raḥmet-i Raḥmân buyursun. Ḥamelât-ı Ḥaydarâne ve hücumât-ı ġażanferâne ile Mıṣr'a mâlik olduḳlarınıñ evvelki cum'asında daḫi ḫaṭîbe vâḳi' olan emr-i şâhânelerine binâ'en eṣnâ-yı ḳırâ'at-ı ḫuṭbede "Ḫâdimü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" 'ibâre-i şerîfesini ḳırâ'at eyledigi ânda ḥażret-i şehen-şâh-ı diyânet-iktinâh kemâl-i ṣalâḥ u zehâdetlerinden ser-i hümâyûnlarından "ṭoġulġa" ta'bîr oluṇur müzeyyen ser-penâhı ve cülûs buyurduḳları seccâdeyi hemân ber-ṭaraf iderek cebîn-i hümâyûnlarını vaż'-ı türâb ve teşekkürle tevḥîde bi'l-ibtidâr taḥdîṣ-i ni'met-i muẓafferiyyeti giryân giryân îfâ eyledigi mütevâtir ü mervîdir.

İşbu muẓafferiyyet-i celîleyi müte'âḳib emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Muḥammed Ebu'l-Berekât ḥażretleri pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh ḥażretlerinde imâmü'l-müslimîn 'unvân-ı celîline maẓhariyyete istiḥḳâḳ gördükleri cihetle li-ecli't-teberrük oġlı Ebû Temmî ḥażretleriyle miftâḥ-ı Ḥarem-i Şerîf'i yed-i mü'eyyed-i ḥażret-i şehen-şâhîye tevdî' itdiklerinden bu ṣûretle ẓât-ı hümâyûnları bi'ṭ-ṭab' imâmet-i İslâmiyye ile kesb-i şeref buyurmalarına iftiḫâren ve ahâlî-i Ḥaremeyn'iñ muḥârasa-i hümâyûnlarına intiḳâline teşekküren hemân Maḥfil-i Şerîf'iñ mükemmel ṣûretle irsâlini isti'câl ve selâṭîn-i ittiḳâ-âyîn-i 'Oṣmâniyye'den cedd-i büzürg-vâr-ı hümâyûnları mü'essis-i ṣânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmânî Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Ḥaremeyn-i Muḥteremeyn ahâlî-i sa'îdesine ṣurre tertîb ve irsâline muvaffaḳ buyurulmuşlar ise de ol vaḳit ḫıdmet-i Ḥaremeyn-i Muḥteremeyn kendülerine intiḳâl itmemiş olması ḥasebiyle bu mu'âmele-i bi'l-mücâmele-i hümâyûna resmî dinilemeyüp ol vaḳit yalñız iktisâb-ı meṣûbâtıyla iktifâ buyuruldıġı ḥâlde şehriyâr-ı muvaffaḳ-min-'indillâh ḥażretleri Ḥaremeyn neẓâret-i celîle-i resmiyyesini iḥrâz buyurduḳlarına teşekküren ahâlî-i Ḥaremeyn içün ibtidâ resmen mükemmel ṣurre tertîbine Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri muvaffaḳ olmuşlardır.

'Asâkir-i niẓâmiyye-i ḥażret-i şâhâne birinci ordu-yı hümâyûnı a'ẓâ-yı kirâmından mîr-alây El-ḥâc Aḥmed Râşid Begefendi'niñ iki cildi şâmil te'lîf ü taṣnîf ile ṭab' u temṣîline muvaffaḳ olduḳları Yemen ve Ṣan'a târîḫ-i belîġ u müfîdeleri kâffe-i ḫıṭṭa-i Yemâniyye'niñ dört yüz seneye ḳa-

rîbdir ki dâḫil-i dâ'ire-i memâlik-i maḥrûse-i devlet-i [87] 'aliyye-i 'Oṣmâniyye bulundığını delâ'il-i mülzeme ve berâhîn-i mübreme ile iṣbât ider bir eṣer-i muḳaddes ü mu'teber olduġı cihetle ḫıṭṭa-i mezkûreniñ tâ ol vaḳit memâlik-i maḥrûse-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'ye iltiḥâḳ itmiş oldığı fıḳrasınıñ işbu eṣer-i 'âcizâneme daḫi 'ilâvesine ibtidâr olundı:

Hicretiñ ṭoḳuz yüz bir târîḫinde Yemen'de ḥükûmet iden Sulṭân 'Âmir zamânında Ṣan'a'da Emîr Muḥammed İbni Nâṣır ve ṭoḳuz yüz sekizde Aḥmed İbni İmâm Nâṣır birâderiniñ vefâtından ṣoñra Ṣan'a ḥâkimi olmuş ise de ṭoḳuz yüz onda Sulṭân 'Âmir Ṣan'a'yı ḥarben teshîr itmişdir.

Ṭoḳuz yüz on ikide İmâm Şerefüddîn İbni İmâm El-Mehdî'niñ ḫurûcı devlet-i 'Âmiriyye'niñ muḳaddime-i suḳûṭı i'tibâr olunmuşdur. Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ ṭoḳuz yüz yirmi üç târîḫinde Mıṣr'ıñ feṭḥini müte'âḳib müllḥāḳâtından olup Çerâkise'niñ müstaḥfiẓ 'askeri bulunan ḳıṭ'a-i Yemen ve 'Aden kâffe-i eḳâlîm ve ḥavâlîsiyle ḳâ'ideten bi'ṭ-ṭab' memâlik-i maḥrûse-i devlet-i 'aliyyeye ilḥâḳ olunmuş ve ḥattâ Çerâkise'niñ Yemen'de serdârı olup fâtiḥ-i Mıṣır ḥażretlerine deḫâlet iden Barsbay'ıñ vefâtından ṣoñra Yemen ser-'askerligi Fâtiḥ ḥażretleri ṭarafından "El-Muḥaḍram" deyü telḳîb olunan Emîr İskender'e bi't-tevcîh Emîr İskender'iñ ta'rîf ü tenbîhiyle ḫuṭbe şehen-şâh-ı ma'âlî-iktinâh ḥażretleriniñ nâm-ı hümâyûnlarına ḳırâ'at itdirilmişdir.

Ṭoḳuz yüz yirmi altıda Emîr İskender'iñ vefâtıyla Emîr Kemâl ve anıñ şehâdetini müte'âḳib Emîr İskenderü'l-Ḳaramânî ve Mıṣır vâlîsi Aḥmed Paşa 'aṣrında Rûmî Ḥüseyin Beg ve bunuñ vefâtında Rûmî Muṣṭafâ Beg Yemen ḥâkimi naṣb olunmuşlardır.

Ṭoḳuz yüz ḳırḳ beşde Mıṣır vâlîsi Ḫâdım Süleymân Paşa Ḳâhire'niñ niẓâmına me'mûr oldığı ṣırada Yemen ve 'Aden ve Ta'izz ve Zebîd ve ḥavâlîsini rubûde iderek ikinci def'a ḫıṭṭa-i Yemâniyye'niñ memâlik-i maḥrûse-i devlet-i 'aliyyeden oldığını her ṭarafa taṣdîḳ itdirmege muvaffaḳ olmuşdur.

Ṭoḳuz yüz ḳırḳ sekizde müşârün-ileyh Süleymân Paşa'nıñ Yemen vâlîsi ta'yîn itdirdigi Ġaze Muṣṭafâ Beg ve ḳırḳ ṭoḳuzda En-Neşşâr Muṣṭafâ Beg Yemen beglerbegisi naṣb olunmuşlardır.

[88] Ṭoḳuz yüz elli ikide enderûn-ı hümâyûndan müfîż Üveys Paşa'nıñ Yemen vâlîliginde Emîr Şerefüddîn Oġlı Muṭahhar ḥaḳḳ-ı ḥükûmet-i seniyyeye bi'l-i'tirâf zimâm-ı idâreyi bi'ṭ-ṭav' ve'r-rıżâ müşârün-ileyh Üveys Paşa'ya ferâġat ve teslîm itmiş ve ṭoḳuz yüz elli üçdeki kerîm ü saḫî ve merd ü dilîr ve 'âlim ü 'âmil, edîb, fâżıl, kâmil, cesûr, ḥâfıẓ-ı tevârîḫ-i 'âlem, vâḳıf-ı aḥvâl-i kâffe-i ümem meşhûr Ṣolaḳ Ferhâd Paşa vâlî ta'yîn ve irsâl olunmşudur.

Ṭoḳuz yüz elli dörtde müşârün-ileyh Ferhâd Paşa, Özdemir'iñ vücûdını oralarca elzem görüp inhâsıyla anı vâlî naṣb itdirdiginden Özdemir Paşa 'Aden ve Ṣa'da ve Ta'izz ve Ẕimâd ve Ṣan'a ve Ṣelâ şehirlerini feṯḥ itdigi esnâda ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyeden defterdâr Behrâm Efendi gönderilmişdir. Müşârün-ileyh Özdemir Paşa'nıñ Yemen'deki ḫıdmet ve muvaffaḳiyyeti ḥaḳîḳaten şâyân-ı taḳdîrdir.

Ṭoḳuz yüz altmış altıda Özdemir'iñ isti'fâsından ṣoñra Neşşâr Muṣṭafâ Beg vezâretle vâlî olmuş ise de 'ömri vefâ itmediginden ba'de'l-irtiḥâl Ṣoḳullı Meḥmed Paşa-yı Ṭavîl aḳribâsından Ḳara Şâhîn Muṣṭafâ Paşa vâlî naṣb olunmuşdur.

Ṭoḳuz yüz altmış yedide Mıṣır muḥâfıẓı Dâvud Paşa ketḫudâlıġından neş'et iden emîrü'l-ḥâc Maḥmûd Paşa Yemen vâlîsi olmuşdur. Ṭoḳuz yüz yetmiş üçde Ḳara Şâhîn Muṣṭafâ Paşa-zâde Rıḍvân Paşa naṣb olunmuşdur. Müşârün-ileyhiñ infiṣâlinde Ḳara Şâhîn Muṣṭafâ Paşa tevâbi'inden Şâm emîrü'l-ḥâcı dimekle müte'ârif Murâd Paşa ta'yîn olunmuşdur.

Ṭoḳuz yüz yetmiş beşde Murâd Paşa'nıñ vuḳû'-ı şehâdetinde Ḥüseyin Paşa ve sene-i merḳûmede Özdemir-zâde 'Oṣmân Paşa ve anıñ üzerine ṭoḳuz yüz yetmiş altıda Ḳoca Sinân Paşa serdârlıḳla Yemen'e irsâl olunmuşdur.

Ṭoḳuz yüz yetmiş yedide Ḳara Şâhîn Muṣṭafâ Paşa'nıñ küçük oġlu Rıḍvân Paşa birâderi Behrâm Paşa naṣb olunmuşdur.

Ṭoḳuz yüz seksen üçde sâbıḳâ Mıṣır ve Yemen vâlîsi Meḥmed Paşa ketḫudâlıġından müfîż Ḳoca Murâd Paşa vâlî olaraḳ ma'iyyetine Ḫıżır Paşa virilmiş ve bu ẕât ser-tâ-ser ülke-i Yemâniyye'ye niẓâm virerek birṭaḳım ḳabîle şeyḫlerini ve sâḫte ḥâkimleri ve kendü beglerinden imâmet ve emâ-

ret da'vâsında bulunanları terbiye [89] iderek taḥt-ı iṭâ'at u inḳıyâda idḫâl ile ḥükûmet-i seniyyeyi taḥkîm itmege muvaffaḳ olmuşdur.

Ṭoḳuz yüz seksen ṭoḳuzda bostancıbaşı Arnavud Ḥasan Paşa ve ketḫudâlıġına bostancılar ketḫudâsı Sinân Aġa ve defter-dârlıġa Muṣṭafâ Efendi me'mûr olmuşlar ve bunlar daḫi niẓâmât-ı Yemâniyye'yi tezyîd ü tezyîn eylemişlerdir.

Ṭoḳuz yüz ṭoḳsan altıda ḫıṭṭa-i Yemâniyyede ẓuhûr iderek ṭuġyân ḥâlinde görünüp ara ṣıra ḥükûmet-i seniyyeye muḫâlefet itmiş olan Muṭahhar ve 'Âmirîlerden ḳıṭ'a-i meẓkûre külliyen bi't-taṭhîr devlet-i 'aliyyeniñ o ḫıṭtada artıḳ bu def'a hiç aġyârı ḳalmamışdır.

Biñ on üç târîḫinde Yemen'iñ nâẓım u bânîsi olan Ḥasan Paşa'nıñ tensîbiyle yerine müşârün-ileyh Sinân ketḫudâ vezâretle ve İkinci Sinân Paşa şöhretiyle vâlî naṣb u ta'yîn buyurulmuşdur.

Biñ on altıda enderûn-ı hümâyûndan müfîż Ca'fer Paşa memâlik-i Yemen'e vâlî ta'yîn buyurulmuşdur.

Biñ yirme birde yeñiçeri aġası İbrâhîm Paşa ve ve biñ yirmi ikide Ḥacı Paşa ve yirmi üçde 'Alî Paşa ve yirmi beşde Mıṣır defter-dârlıġından Ḥacı Meḥmed Paşa ve biñ otuz birde ḳapudân Fażlî Paşa ve biñ otuz üçde Ḥaydar Paşa ve biñ otuz dörtde Aydın Paşa ve biñ otuz altıda Ḳanṣu Paşa ve biñ ṭoḳsanda 'Alî Paşa ve biñ yüz yedide İbrâhîm Paşa ve biñ iki yüz altmış ikide Tevfîḳ Paşa ve biñ iki yüz altmış altı târîḫinde enderûn-ı hümâyûndan müfîż Burûsalı Müşîr Muṣṭafâ Ḫayrî Paşa ve sene-i meẓkûrede Ḥalebli-zâde Meḥmed Sırrî Paşa ve altmış sekizde ḳapudân Râmiz Paşa birâder-zâdesi Ḳırîmî Bonapart Muṣṭafâ Paşa ve altmış ṭoḳuzda Ḫarput ḳurâsından Çulçaput ḳaryeli Kürd Meḥmed Paşa ve Maṭoş Paşa ve biñ iki yüz yetmiş üçde Süleymâniyeli Aḥmed Paşa ve biñ iki yüz yetmiş ṭoḳuzda Beşiḳtaşlı Yâver 'Alî Paşa ve biñ iki yüz seksen dörtde Aṭana'da Tâcirli 'aşîretinden Aḥmed Paşa ve seksen altıda Ḥaleb ḫânedânından Şerîf-zâde Ḥalebli 'Alî Paşa ve seksen sekizde Redîf Paşa ve seksen ṭoḳuzda Aḥmed Muḫtâr Paşa ve ṭoḳsanda Aḥmed Eyyûb Paşa ve ṭoḳsan ikide Yanya vâlîsi sâbıḳ Girîdî Muṣṭafâ 'Âṣım Paşa Yemen vâlîsi ta'yîn ve i'zâm olunmuşlardır.

[90] Bunlarıñ cümlesi elli iki mîr-mîrân ve beglerbegi ve vezîr ve müşîr olup işte bu ẕâtlardan Üveysî Paşa, Özdemir Paşa, Ḳoca Sinân Paşa, Ṣolaḳ Ferhâd Paşa, Bostancıbaşı Ḥasan Paşa, Ketḫudâ Sinân Paşa, Özdemir-zâde ʻOṣmân Paşa, Ḳoca Murâd Paşa gibi daha birḳaç ẕevât ḥüsn-i sülûk u istiḳâmetle Yemen'iñ ekṣer maḥallerini rubûde itmişlerdir.

Defter-dârlar: Defter-dâr Ḥasan Çelebi, Defter-dâr ʻAbdullâh Çelebi, Defter-dâr Kânî Çelebi, Defter-dâr Behrâm Efendi, Defter-dâr Muṣṭafâ Efendi.

Devlet-i ʻaliyye-i ʻOṣmâniyye'niñ şemşîr-i âb-dârı yalımı Ḥabeşistân ülkesiniñ tâ vasaṭında meskûn olanlarıñ bile gözlerini ḳamaşdırmışdır ve yaḳın vaḳte ḳadar Cidde vâlîleriniñ menşûrında "Cidde ve Yemen ve Ḥabeş Vâlîsi" deyü ẕikr olunmasınıñ sebebi işte bu ḳuvvet-i müselleme ve saṭvet-i seniyye olaraḳ ʻOṣmânlu ḳahramânlarınıñ livâ-yı ẓafer-iltivâ-yı ʻOṣmânî'yi diyâr-ı Ḥabeş'e iʻlâ ve emr-i ḥükûmeti tenfîẕ ü icrâya muvaffaḳ olduḳları ḥâlde ne ġarîbdir ki ḥuḳûḳ-ı muḳaddese-i salṭanat-ı seniyye altında bulunan eḳâlîm-i Yemen ve ʻAden ve Laḥec ḥaḳḳında ʻaṣrımız ecnebî ġazeteleri birṭaḳım rnâ-lâ-yaʻnî baḥişler açaraḳ bîhûde sütûnlarını ṭoldurmaḳ maṣallarına muṣâberet itmişlerdir.

Biñ iki yüz elli altı senesinde ʻasâkir-i Mıṣriyye-i şâhâne Yemen'den çekilüp Yemen sevâḥili taḫliye olunaraḳ bu maṣlaḥatlarıñ tesviyesine me'mûr olan Eşref Beg işi bitürüp gitdikden ṣoñra ol aralıḳ İngiltere devleti ʻAden'e ʻasker ṣoḳup ve Hind'e âmed-şüd iden sefâyîne muḳteżî kömür içün anbarlar yapup kömür iddiḫâr idecegini Yemen'iñ metbûʻ-ı meşrûʻı oldıġına muʻterif olan devlet-i müşârün-ileyhâ mu'aḫḫaran ṭaraf-ı salṭanat-ı seniyyeye bildirmiş ve devlet-i müşârün-ileyhâ ile salṭanat-ı seniyye miyânesinde olan muṣâfât ve müsâlemetden nâşî hiçbir ʻahd u şurûṭa müstenid olmayaraḳ meẓkûr maġaza ve anbârlarıñ binâsına müsâʻade olunmuşdur.

ʻAden İngiltere devleti taḥt-ı taṣarrufunda olmadıġı gibi ʻAden'iñ ḫâricinde bir sâʻat mesâfede bir maḥalliñ bile teṣâḥub u ḥimâyesinde bulunması ve belki sözini bile tefevvuh itmesi ʻahden ve şarṭen ve ḳâʻideten lâzım gelmez iken Laḥec ḥaḳḳında olan caʻlî teṣâḥub ve ḥaḳsızlıġına gelince Laḥec, ʻAden'e altı sâʻat mesâfede bulunan maḥall-i [91] meẓkûr ahâlîsi ʻAden'e ẓaḫîre ve sâ'ire getürerek dâd u sitâd olması ve bu vesîle ile

'Aden'de bulunan ahâlîniñ tedârük-i ḥavâyic-i żarûriyyeleri emrinde olduḳça bir nev' teshîlât ḥuṣûline Laḥec şeyḫiniñ i'ânesi bulundıġı ve şeyḫ-i merḳûm müstaḳil ḥükümdâr olmadıġı gibi birṭaḳım esbâb-ı vâhiye serdiyle ve muḳaddemâ Anaṭolı ve 'Arabisṭân'ıñ ba'żı ḳıṭ'alarında ve şehirlerinde olan ve ol vaḳitler ḥükmince mu'teberân-ı ahâlîden bulunan A'yân Aġa ve Ḥacı Başı ve Şehir Keṭḫudâsı ve Ḳarye Kizîrleri ve Ḳabîle Şeyḫi ve Oymaḳ İḫtiyârı ve 'Aşîret İḫtiyârları i'tibâr ve maḳâmında ẓann olunan Laḥec şeyḫi Fâżıl'ıñ ṭalebiyle İngiltere devleti taḥt-ı ḥimâyesinde bulundurulmasına İngilizleriñ 'Aden ṭarafında bulundurduḳları 'Aden ḳumandanı ḳalḳışmış ise de Laḥec ḥaḳḳında olan ma'lûmât âtîde maḥalline derc olunacaḳdır.

Ḥalbuki 'Aden ve Laḥec, Ṣan'a mużâfâtından olup ḥükûmet-i İmâmiyye'niñ evvel ü âḫiri zamânlarında Şeyḫ Fâżıl'ıñ babası İmâm ḥükûmeti ṭarafından Laḥec'e müdîr naṣb olunaraḳ gönderilmiş idi.

Merḳûmuñ maḥall-i meẓkûrda bulundıġı evânda İmâm ḥükûmeti derece-i inḥiṭâṭa ve İngiliz de 'Aden'e ṣoḳulmuş bulunduġundan işte bu ṣırada bir furṣat bulup Laḥec'de teġallüb ile istibdâd kesb itmişdir. Bu kerre sâye-i saṭvet-vâye-i ḥażret-i mülûkânede ḥıṭṭa-i Yemâniyye kâmilen tâbi'iyyet-i ḳadîmesine ircâ' ve taḥt-ı iṭâ'ata idḫâl olununca merḳûm Fâżıl Laḥec'iñ ẓâten Ṣan'a mużâfâtından oldıġını bildiginden taḥt-ı tâbi'iyyet-i seniyyeye girer ise ḳazanmış oldıġı teġallübi elinden gidecegi ve 'âdât-ı 'Arab üzere meşîḫat daḫi irṣen ekber-i ẓükûruñ olup büyük birâderiyle de da'vâ-yı meşîḫatdan ṭolayı beynlerinde münâsefe vü münâḳaşa eksik olmadıġından bi'l-âḫire şâyed meşîḫat da birâderine intiḳâl ideṛ zu'm u ḫâṭırasıyla tâbi'iyyet-i devlet-i 'aliyyeden istinkâf ile 'Aden'de bulunan ḳumandana deḫâlet eylemişdir.

Merḳûmuñ İngiliz'e deḫâleti ve tâbi'iyyet-i salṭanat-ı seniyyeden teḇâ'üd itmek istemesi mücerred ġaṣb-ı meşîḫat ve istibdâd zu'mından neş'et itmiş olduġından ve vâḳi' olan istinkâfından nâşî cezâ-yı 'amelini bulacaġında şübhe olmadıġından merḳûm daḫi elbette [92] bir gün emṣâli ḫavene gibi mücâzât-ı Ḥażret-i Mennân'a hedef olacaġında ḳaṭ'â şek yoḳdur.

Laḥec salṭanaṭ-ı seniyyeniñ ḥuḳûḳ-ı ṣarîḥi altında bulundıġı ḥâlde ḳâ'ide-i düveliyyeye müstenid olmaḳsızın şeyḫ-i merḳûmuñ deḫâletiniñ ḳabûl olunması 'acîbdir. "Laḥec ḥüküm-dârdır, ve müstaḳildir ve müttefiḳim-

dir" yollu ḫâric-i ḥukûḳ-ı düveliyye birṭaḳım mâ-lâ-ya'nî iddi'âda bulunılaraḳ tervîc-i merâma ḳalḳışılması aġrebdir. Şeyḫ-i merḳûm ẓükûr u inâṯ nihâyet beş biñ nüfûsı ḥâvî bulunan Laḥec ḳabîlesinde müdîr iken ber-taḳrîb ġaṣb-ı meşîḫat itdim zu'mında olan bir kimse olup ḥattâ ḳabîlesi ḫalḳına bile tehdîdini îḳâ'a ḳâdir olamadıġından ḳabîleniñ bir ḳısm-ı a'ẓamı büyük birâderiniñ ṭarafdârı bulunmuşdur.

Ḥâl böyle iken merḳûm Laḥec sulṭânı ve ḥükümdârı gibi birṭaḳım nâmlar ve 'unvânlar ile yâd olunması ve bu vesîle ile merḳûma vücûd virilmesi cây-ı ta'accübdür. Ḥükümdârlıḳ ve salṭanat bir ufaḳ ḳabîleniñ meşîḫatını iḫrâz ile ḥâṣıl olacaġını 'acabâ ḳâ'ide-i düveliyye teslîm ider mi. İşte ḥükümdâr ve sulṭân dinilen Şeyḫ Fâżıl-ı nâ-kâmil bu şaḫṣ-ı müfsiddir.

Ḫâḳân-ı celâdet-'unvân Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri Mıṣır'da ḫilâfet-i resmiyye ile ârâm-sâz olan ḫulefâ-yı 'Abbâsiyye'den Üçünci Mütevekkil ḫalîfeyi der-sa'âdete getürdükden ṣoñra Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nde ġâyet mükemmel ve cem'iyyetlü bir meclis-i 'âlîde ḫalîfe-i müşârün-ileyh ḥażretleri minbere ṣu'ûd ve şehen-şâh-ı ḫilâfet-penâh ḥażretleriniñ cem'iyyet-i celîle-i İslâmiyye ḫilâfet-i bâ-sa'âdeti ḥaḳḳında mevhûbun-min-'indillâh buyurulduḳları isti'dâd ve istiḥḳâḳ u iḳtidâr-ı 'âlîsini i'tirâf-ı a'dâd ile ḫilâfet-i İslâmiyyeniñ ẓât-ı ḥażret-i pâdişâhîleri 'uhde-i bâhirü'l-iḳtidâr-ı 'âlîsine 'alâ-ṭarîḳi't-tevârüṯ terk ü ferâġ eylediklerini mu'lin ẓahrındaki ferâce-i resmiyye-i ḫilâfet-i 'uẓmâyı yed-i vedî'atlarıyla dûş-ı mülûkânelerine iksâ ve ol meclis-i aḳdesde mevcûd olan müteḥayyizân-ı sâdât-ı kirâm ile hey'et-i salṭanat u diyânet der-ḥâl taṣdîḳ ve tebrîke i'tinâ eylemeleriyle bu ṣûret-i mes'ûde ile telaḳḳî-i ḫilâfet-i kübrâya muvaffaḳ olaraḳ pâdişâhlıḳla ictimâ' iden imâmet ü ḫilâfet ve ittibâ'-ı aḥkâm-ı şerî'at, binâ-yı şevket-i İslâmiyye ve salṭanat-ı seniyye-i 'Oṣmâniyye'ye bâ'iṯ-i taḥkîm ü metânet olmuşdur. Rabbim ilâ-ḳıyâmi'l-edvâr pây-dâr u ber-ḳarâr buyursun.

[93] Bâlâda beyân olunduġı üzere bu ṣûretle teberrükât-ı celîleyi teḳabbül ü taḳbîl ve muẓafferen İstanbul'a şeref-vuṣûl-i hümâyûnlarında ḫırḳa-i sa'âdet ve sâ'ir emânât-ı celîle evvel-emirde ḥarem-i hümâyûna vaż' ve ḥıfẓ olunduġı eṣnâda ḥarem-i hümâyûn civârındaki ḫırḳa-i sa'âdet oṭa-i 'âlîsiniñ teyemmünen vaż'-ı esâs-ı mübârekesine bi'ẓ-ẓât mübâşeretle

ba'de'l-ḫitâm tezyînine i'tinâ ve Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ ḫazîne ṭarzına taḥvîl ve ta'mîr buyurduḳları büyük ḫazîne-i hümâyûndan başḳa ridâ-i şerîf beyt-i münîfine muttaṣıl 'arż-ḫâne derûnından girilen ve silaḥdâr aġalar neẓâretine virilen gencîne-i nuḳûd u esliḥayı te'sîs ü imlâ ile silaḥdâr ḫazînesi nâmıyla miftâḥını silaḥdâr aġaya bi't-tevdî' eşyâ-yı mevżû'a defterini sır kâtibine ve ḫazîne başyazısına taḥrîr ü temhîr itdirerek nezd-i hümâyûnlarında tevḳîfe i'tinâ buyurduḳları mervîdir.

Ridâ-i Ḥażret-i Nebevî'yi rûz u leyâl ta'ẓîm ü tevḳîr itmek ve nefs-i hümâyûn-ı ḫilâfet-penâhîleri dâḫil oldıġı ḥâlde silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve anaḫdar aġası ve pîşgîr aġası ve baş çuḳadâr ve sır kâtibi ve sâ'ir mâ-beyncilerle berâber ḫırḳa-ı sa'âdet nigeh-bânı ḳırḳ nefer gediklü ḫademe-i mebrûke ve çend nefer mülâzim olmaḳ üzere ḫâne-i ḫâṣṣayı îcâd ve orada bulunacaḳ ḳırḳ elli nefer ḫâṣ oṭalılar içün ḫırḳa-i sa'âdet beyt-i mebrûkesiniñ taḥtına ya'nî saṭḥ-ı zemîne muḥâẕî ve derûnında ḳırḳ ḳadem nerdübân ile maḫfil-i muḳaddes-i meẓkûruñ dâḫiline ṣu'ûd u hubûṭ itmek içün 'arż-ḫâneye maḫrec olan ḳapu arasındaki dolâb ṭarzında ṭarḥ olunup iki ḳanadları derîçe ittiḫâẕ olunan eski ḫâṣ oṭayı taḥtına binâ itmişlerdir.

Meẓkûr taḥtânî ḫâṣ oṭa Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi' 'aṣr-ı 'âlîsinde terk ile maḫfil-i 'âlî-i meẓkûruñ ḳarşusına ma'a-ḥammâm ve levâzım-ı sâ'ire müceddeden muntaẓam bir ḫâne-i ḫâṣṣa yapılmışdır.

Biñ iki yüz ḳırḳ iki vaḳ'a-i ḫayriyyesinden yirmi beş sene ṣoñra enderûn-ı hümâyûn uṣûliniñ ekṣerîsi teġayyür itmek cihetiyle ḫazîne keṯḫudâsı naṣb olunup ba'ż münâsebetsiz ḥareketlerinden ṭolayı 'azl ü nefy olunarak ba'de'l-ıṭlâḳ fevt olan Dâye-zâde Meḥmed Beg sebebi ma'lûm olmayan menvî üzerine yalñız kîlâr-ı ḫâṣṣa ḳoġuşını külliyen hedm ü maḥv iderek o maḥalle bir ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresi te'sîs [94] itdigi gibi ẕikr olunan ḫâne-i ḫâṣṣayı ta'ṭîl ve üzerindeki ġâyet müstaḥkem devâ'ir-i erbâb-ı menâṣıbı hedm ile ḫâṣ oṭalılara meydân üzerine bir ḳoġuş yapdırmışdır.

Ḫâḳân-ı cihân-gîr Sulṭân Selîm Ḫân-ı dilîr ḥażretleri taḥtânî eski ḫâṣ oṭayı inşâ ve ḫazîne-i hümâyûn ve kîlâr-ı ḫâṣṣa aġavâtı emekdâr çuḳadârlarından sefer ve ḥażarda rikâb-ı hümâyûnlarında fedâ-yı cân itmek şi'âr-ı şarṭ-ı ṣadâḳatlarıyla mücerreb olan ḳırḳ nefer çuḳadârıñ ḫâṣ oṭaya naḳlini ve

ġıyâb-ı hümâyûnlarında ridâ-i sa'âdet beyt-i 'âlîsiniñ neẓâretine vekîl-i maḫṣûṣ-ı şâhâneleri bulunmaḳ ve ḫıdemât-ı sâ'ireden vâreste olmaḳ üzere dülbend aġalıġı ve cennet-mekân Sulṭân Orḫân Ḫân 'aṣr-ı 'âlîsinde ibtidâ Ḳoca İlyâs Aġa nâm dilîre tevcîhiyle iḥdâṯ olunup henüz bir uṣûl ü ṭarîḳa vaż' olunmayan rikâbdâr aġalıġı ile anaḫdar aġalıġı ve pîşgîr aġalıġı yek-dîgerine ẓi'l-yed olmaḳ üzere ber-vech-i irtiḳâ silsile ṭarîḳiyle iḥdâṯ ve ḫırḳa-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesiniñ sürâdıḳ ve pûşîde-i ṭılâ-dûzı bâb-ı 'âlî civârında Ṣoġuḳ Çeşme ḳapusından çıḳılur iken ṣol ṭarafda vâlâ-yı ḳaṣr-ı hümâyûnı ve telġraf-ḫâneniñ ḳarşusında olup ḥîn-i fetḥde kilîsâ olan maḥalle ma'a-câmi'-i şerîf maḫṣûṣen ve müceddeden iḥdâṯ ve te'sîs olunan terziler kâr-ḫânesine ṭoplanılan terziler ve terzibaşılara tanẓîm ü i'mâl itdirilerek maḥallerine ta'lîḳ olunması ve giceleri ḫırḳa-i sa'âdet maḥfil-i melâ'ık-me'viliniñ derûn-ı feyż-meşḥûnında iş'âl olunan şem'-dân-ı zer ü sîmiñ bi't-taṭhîr ḥalvâ-ḫâne ocaġında maḫṣûṣen ta'yîn olunan ḫademe ma'rifetleriyle iẓâbe vü ifâża olunan şem'-i 'aselîniñ rekz ü vaż'ıyla maḥall-i mübârekine tavṣîl ü ta'biyesi ḫıdmet-i mebrûkesi kîlâr ḳoġuşundaki mûm şâkirdligini iḥdâṯ ile bütün ḳoġuş aġalarını müfteḫir ü tesrîr ve ḳâlîçe-i mes'ûdesi taḥtına mefrûş ḥaṣîriñ Bandırma ve sâ'ir ḳaba ḥaṣîr nesciyle me'lûf olan memâlik-i şâhâne ahâlîsinden odun anbârı ocaġı sâḥasındaki ḥaṣîrci ocaġına ḳabûl olunan efrâd-ı ṣuleḥânıñ âbdest ile nesc ü i'mâl itmeleri ḫuṣûṣlarını emr ü tenbîh buyurmuşlardır.

Bu miṣillü ṣuver-i müteyemmine ile ḫıdmet-i muḳaddese-i mebrûkeye devâm olunmaḳ ḳânûnını vaż' ile pek ziyâde meşġûliyyet-i şâhâneleri olmadıġı zamânlarda beyt-i şerîf-i meẓkûra [95] bi'z-ẓât 'azîmetle dest-i muḳaddes-i hümâyûnları ile tecliye ve tebḫîr-i cidâr-ı 'âlîsi gibi ḫıdmet-i münâsebeti îfâya i'tinâ ve vecîbe-i ta'ẓîmeyi 'alâ-mâ-yelîḳ icrâ buyurduḳları mervîdir.

Ḫâṣ oṭa ḳoġuşında ba'de ṣalâti'l-'ışâ ḫâṣ oṭa imâmı tilâvetine me'mûr oldıġı Sûre-i Feṯḥ-i Şerîfi herkes diñlemek ve bâbu's-sa'âdede iki ḳapu arasında ṣadâları güzelce bâbu's-sa'âde aġalarınıñ her gice Sûre-i Feṯḥ-i Şerîfi cehren tilâvet eylemek ve sâ'ir aġalar iki ṭarafda ḳâ'ide-i âdâb ile ḳâ'iden istimâ' itmek cum'a ve pâzâr irtesi giceleri ḳoġuşlarda daḫi Yâsîn-i Şerîf ḳırâ'at olunmaḳ ve ḥarem aġaları ve zülüfli balṭacılar ve eski sarây teber-dâ-

rânı ve ḳozbekçi ve ḫaṣekî ve ṣuffeli ve bostancı ocaḳlarında kezâlik yatsu namâzından ṣoñra cehren Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân tilâvet olunmaḳ ḳânûnını vaż' u ibḳâ buyurmuşlardır.

Esfârda mevkib-i hümâyûnda bulunan aġalarıñ başlarına şâl-ı tekvîr ile elbise-i seferiyye iktisâ eylemeleri ve vaḳt-i ḫażarda sarây-ı hümâyûnda eṣnâ-yı ârâmda iksâ olunan nîm ṣırmalı sikkelerin resmini taġyîr itmeyerek faḳaṭ kâmilen hey'etini tâm ṣom ṣırmaya tebdîl ü tezyîn ile tâḳye ta'bîr olunması ve bu tâḳyelerin altına iç fes iktisâ ve çelebiyân-ı Ḥażret-i Mevlânâ'nıñ zülfelerine taḳlîden iki ṭaraflı ikişer parmaḳ 'arżında saṭḥî siyâh ḳaṭîfe şaḳîḳalarıñ üzerleri ṣırma işlenilüp siyâh ibrişimden örme maḫrûṭiyü'ş-şekl birir zirâ' ṭûlında uçlarına üçer dirhem müdevver ḳurşun mevżû' "zülüf" ta'bîr olunur bir şey ilḥâṣ ile bunuñ fevḳ-i âẓândan ṣadrıñ nihâyeti ḥizâsına ḳadar ṭarafeynden yemîn ü yesâra âvîze vü terhîl olunması ve ḳumâşlarınıñ elvânı mevâsime muvâfıḳ Mevlevî tennûresine müşâbih fuṣûl-i erba'adan beheriniñ duḫûlinde degişmek üzere mevsim ḫaftânı ta'bîriyle çuḳa ṭolama ve aṭlas ve ḫâre beyâz gezi ve Hind bezinden ma'mûl mütemmem ü muntaẓam ḫaftân ve altına sevâyî ve şitârî ve sâ'ir aḳmişeden 'anterî geyilmesi ve bellerine Mevlevî kemerinden ince bendî üzerinde aġır ṣırma işleme ḳapaḳlı ṣom ṣırmadan mensûc kemer ḳuşanılması ve rikâb-ı hümâyûn ile ḫâric-i sarây-ı hümâyûna [96] gidildikde ḳalıb işi ta'bîr olunur "ḳavuḳ" iktisâ olunaraḳ bellerine renkleri fuṣûl ü mevâsime muvâfıḳ lâḥûr şâl ḳuşanılması ve silaḥdâr aġaya varınca kâffe-i ricâl-i enderûn ḫâṣ oṭalılar gibi başlarına ḳoġuş aġalarınıñ 'aynı olaraḳ ṣırma tâḳye geyüp zülüf ṭaḳmaları ve ḫâne-i ḫâṣṣa gedüklileriniñ arḳalarına bol yeñlü ve mülâzımları ḳubûr yeñlü aġır istofa ḫaftân iktisâ ve bellerine ṭonluḳ ta'bîr olunur aġır şâllar ḳuşanaraḳ ṣalṭanatla bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında başlarına düz-ḳaş ta'bîr olunur ḳavuḳ iktisâ itmeleri ve gediklüleriniñ on iki bıçaḳlı eskileri bellerine mücevherli bıçaḳ ve sâ'irleri mücevherli ḫançer ṭaḳmaları ve sarây-ı hümâyûn ricâli ve muṣâḥibler cinsleri mevsimlere muvâfıḳ ferâce-i Mevleviyye ṭarzında ḳunṭoş kürkler ve faṣl-ı rebî'de sincâb ve eyyâm-ı ḫârrede sâde çuḳa ve pek ziyâde ṣıcaḳ günlerde ṣof ferâce telebbüs itmeleri ve sarâyda bulundurılan cüceleriñ ṣırma tâḳyeleri biraz ḳıṣaca ve dilsiz tâḳyeleri anlara şebîh olup faḳaṭ dilsiz tâḳyeleriniñ ṣol ṭarafına yine ṣom ṣırmadan bir dil resmi ta'lîḳ olunması ve çavuş tâḳyeleri Ġalaṭa Sarâyı ḳırmızı

çuḳadan ma'mûl şeb-külâhlarına şebîh hilâl resminde yelken ta'bîr olunur yine ṣom ṣırmadan bir kisve geyilmesi niẓâmı virilmişdir.

Ġalaṭa Sarâyı aġasınıñ ma'iyyetinde balṭacı ve yedekçi gibi bi'ṭ-ṭab' ba'żı ġalebelik bulunduġundan ve o zamânlarda umûr-ı żâbıṭaya daha lâyıḳıyla niẓâm virilmemiş olduġından Ġalaṭa aġası ba'de'l-'aṣr bunlardan biraz ġalebelikle ḳola çıḳmaḳ ve erbâb-ı cürm ü ḳabâḥati müte'alliḳ oldukları żâbıṭa ḳapularına göndermek gibi muḳaddime-i niẓâmât olaraḳ vaż' olunan uṣûl Ġalaṭa Sarâyı aġasınıñ ḫıdmetine 'ilâve buyurulmuş ve ṭavâ'if-i 'askeriyye ocaḳlarınca pek çoḳ niẓâmâta muvaffaḳ olmuşlardır.

Peder-i cennet-maḳarlarınıñ tefrîḳ u taḫṣîṣ buyurdukları nân-pârelere feṭḥ u keşfine muvaffaḳ buyurulduḳları maḥallerden şehr-emîni ma'nâsına olan şâmperli[115] aġalıġı ve Şâm ve Ḥaleb ve Bosna ve Erżurûm defter-dârlıḳ ve dizdârlıḳlarını ve tevliyet-i cesîme mütevellîliklerini żamm ile çerâġlıḳlara maḫṣûṣ nân-pâreleri tekṣîr ü tezyîd buyurmuşlardır.

[97] Feṭḥ-i bilâd u emṣâr ve keşf-i memâlik ü aḳṭâr ile her ṭarafdaki millet-i nâciye-i İslâmiyyeyi ictimâ' ve ittiḥâd itdirmek arzû-yı maḫṣûṣıyla tevsî'-i aḳṭâr u enḥâya himmet buyurmaḳ meşġûliyyet-i esâsiyyesini her şey'e taḳdîm buyurduḳlarından ve Çaldıran ve Gürcistan muẓafferiyetleri ve feṭḥ-i Mıṣır ve Ẕü'l-ḳadriyye ve memâlik-i Âl-i Ramażân ve sâ'ire gibi ibrâz buyurduḳları numûneler ve itdikleri tecrübeler eṣnâsında bir gün ḫarîṭa-i cihânı ḥużûr-ı hümâyûnlarına celb ile 'aṭf-ı liḥâẓa-i naẓar buyurduḳlarında "'acâyib bu 'âlem bir pâdişâhlıġa ancaḳ kâfî imiş" nuṭḳ-ı celîl-i 'âlîsini îrâd ve,

کشوردهر کرفتیم بهمت آسان
کرچه دشوار نماید بتو آسانی ما

inşâdındaki müdde'â-yı celîli himemât-ı 'âliyesiniñ delîl-i cezîli oldıġı âzâde-i tekṣîr-i külfe-i ta'dâd u sevâddır.

Ḫâric-ez-ṣaded-i selîḳa ise de berây-ı isticlâb-ı du'â bir fıḳracıḳ îrâdına ictirâ olundı:

115. شام پرلی

Şehriyâr-ı Ḥaydar-şi'âr ḥażretleri mevrûṯ-ı peder-i cennet-maḳarr olan memâlik-i devlet ü ra'iyyete feṯḥ u keşfine muvaffaḳ oldukları maḥallerden bir şülüş daha żamm u 'ilâve ile ferzend-i ercemendleri Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretlerine milel-i mütenevvi'adan yüz iki buçuḳ milyon tebe'a ve iki yüz ṭoḳsan biñi süvârî olmaḳ üzere bir milyondan ziyâre ol vaḳitler ḥükmince sehlü's-sevḳ muntaẓam 'asker bıraḳmış olmasına dâ'ir olan rivâyet şimdiki mevcûduñ ḥisâbına Erdel ḳırallığı ve Yunanistan ve Tataristan ve Ḥabeşistan ve henüz dâḫil-i dâ'ire-i taḥrîr olmayan diyâr-ı Yemen ve 'Aden ve Cezîretü'l-'Arab ve Âzerbaycan ve Şîrâz ve Hemedân ve Gence ve Revân ve Şîrvân ve Dağıstan ḳıṭ'aları dâḫil idiliyor ve eyâlât-ı mümtâzeden Mısır ve Tunus ve Ḳaraṭağ ve Memleketeyn ve Ṣırbistan bi'ṭ-ṭab' ḥisâb olunur ve ḫastelik ve sâ'ir envâ'-ı 'ârıżalarla 'Arabistan ve Kürdistan ṭarflarındaki ahâlîyi ṭabî'î 'ârıż olan noḳṣân taḫmîn olunur ise mütecâviz-i ḥadd-i ḥaḳîḳat dinilemez ve belki pek noḳṣân ḥisâb olunmuş oldığına ḳâ'il olunmaḳ lâzım gelür. Çünki iftitâḥ u ittisâḳ u ittisâ'ına muvaffaḳ oldukları memâlik ü buldânıñ vüs'at-i ḥudûd u şuġûr u ma'mûriyyeti 'ulemâ-yı coġrafiyyûnuñ ma'lûmlarıdır. [98] Miḳdâr-ı 'asker ve ahâlîce olan ḥikâyât-ı mesmû'ât-ı mevṣûḳa ve merviyyât-ı ma'ḳûleyi beyân ḳabîlinden olmaġla burada noḳṣân ve ziyâdesine dîger ma'lûmât olup da işbu miḳdâr içün ḫâṭırlara ḫaṭâ ḥuṭûrı 'Aṭâ'ya 'â'id olamayacağını 'arż u iḫtâr iderim.

Çünki rivâyât-ı mebsûṭayı tevṣîḳa medâr olur birçoḳ delâ'il ile berâber ḳarantina uṣûl-i meşrû'asına ri'âyet olunmadığı zamânlarda biñ târîḫlerinden ṣoñra beş on senede bir memâlik-i mevrûṯe-i 'Oṣmâniyye'ye 'ârıż olan vebâ ḫasteliginden pek çoḳ ahâlî telef olmuş ve ḫuṣûṣiyle ve 'aṣr-ı 'âlî-i Sulṭân Süleymân Ḫân-ı Ḳânûnî'de iḫtiyâr buyurılan müte'addid esfârda ḳatı küllî telefât-ı nüfûsiyye vuḳû' bulmuş olmasına naẓaran rivâyet-i mesrûde miḳdârından ziyâde bile terk buyurulmuş olması ḥaḳḳındaki ẓehâb muṣaddaḳdır. Vallâhu a'lem bi'ṣ-ṣavâb.

Her ne ise ḫazîne-i hümâyûnlarınıñ dâḫil ü ḫârici ġanâyim-i ġazavât ile teşḫîn olunaraḳ faẓlası sarây-ı hümâyûn ḫazînesiniñ ṣuffe-i ḫâriciyyesine nihâde kebîr altı ḳıṭ'a anbâra vaż' ile baḳiyyesiniñ birazı ḥarem-i hümâyûnda ittiḫâẕ buyurılan ḫazînede ve bir miḳdârı Yedi Ḳulle maḫzenle-

rinde ḥıfẓ olunmuş oldığından ḫazîne-i hümâyûna bir ketḫudâ ve çanṭacı ve ḫaftâncı ve ḫazîne kâtibleri ṣınfına üç nefer mülâzım yazıcıdan mâ-'adâ ḥarem-i hümâyûn ḫazînesini muḥâfaẓaya ḥarem-sarây emekdârân-ı mu'teberesinden bir ḫazîne-dâr usṭa ve ḥarem aġalarından ḫazîne-dâr aġa ve ḫazîne vekîli iḫtirâ'ıyla ikmâl-i ḫademe-i ḫazâ'ine himmet buyurulmuşdur. Ḫazîneler ḳapularına başılan mühr-i hümâyûnlarınıñ tebdîlini mevcûdât ve mevdû'ât-ı ḫazâ'ine żamm-ı emvâl itmege ta'lîḳ ve dil-ḫâh-ı meẓkûruñ ḥulûl-i vaḳt-i icrâsına degin ḥüsn-i devâmı ḫuṣûṣını vaṣiyyetle aḫlâḳ-ı kirâmlarını istiḥṣâl-i emvâl-i ġazâya iġrâ vü teşvîḳ buyurmuşlardır.

Ḫâḳân-ı Fârûḳî-vicdân ḥażretlerine dâ'ir dâḫil-i dâ'ire-i ma'lûmât olan üç dört fıḳracığıñ buracıġa 'ilâvesine ibtidâr olundı:

Ḫâḳân-ı İskender-tüvân ḥażretleriniñ zühd ü ṣalâḥa ri'âyet-i ḫaṣlet-i hümâyûnları iḳtiżâsınca bâlâda beyân olunan ḫırḳa-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesini ḫıdmet-i [99] müftaḫiresi içün müceddeden ve maḫṣûṣen tertîb ü terfî' buyurduḳları ḳırḳ nefer ḫâṣ oṭalı nevbetçileriniñ gice ve gündüz derûn-ı beyt-i şerîfde ârâm ile tilâvet-i Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân ve şem'-dânlarını fürûzân itmek ve yirmi iki günde bir kerre Ḫudâvendigâr-ı Ṣıddîḳ-âṣâr ḥażretleriniñ vekîli ve ḥasbe'ṭ-ṭarîḳ silaḥdâr aġalığıñ dördünci derecede zi'l-yed ü mülâzımı olaraḳ iḫdâṣ olunan dülbend aġası pîş-revligiyle ridâ-i şerîf beyt-i münîfesine rû-mâl olaraḳ mâ-i verd ile merṭûb dülbend ve süngerler ile der ü derîçe ve ṭolâb u cidâr ve sâ'ir maḫâl-i 'âliyesiniñ her ṭarafından izâle-i ġubâr olunmaḳ ḳânûnı vaż' olunmuş iken şehriyâr-ı Fârûḳ-girdâr ḥażretleri bir gün baġteten maḫfil-i şerîf-i meẓkûra müṣûl ve cevânib-i füyûżât-cevâlibine 'aṭf-ı naẓar-ı iḫtiṣâṣ-şumûl ile ber-vech-i ḥükm-i ḳânûn her cihetiniñ mu'anber ü mücellâ olmadığı müşâhedesiyle iktisâb-ı sürûr-ı derûn idememeleri üzerine istiknâh-ı sebebine lede'l-ibtidâr bir nevbet tecliyesinden ġaflet olundığı tebeyyün itmekle me'mûrîn ve ḫademesi ḥaḳlarında ġażab-ı hümâyûn rû-nümûn olmasına naẓaran cümlesiniñ dûçâr-ı pençe-i 'iḳâb olacaḳları añlaşılmasından nâşî me'mûrîn-i mûmâ-ileyhim kemâl-i ḫavf u telâş ile der-ḥâl Zenbilli 'Alî Efendi deyü meşhûr olan ṣâḥib-i fetvâ Müftî 'Alî Çelebi ḥażretlerine ḫafiyyen iḫbâr ve andan istiş-

fâ'a ibtidâr itdiklerinden müşârün-ileyh sarây-ı hümâyûna şitâb ile ḥużûr-ı hümâyûna duḫûle ruḫṣat-yâb olaraḳ bunlarıñ 'afvını recâya müṣâberet eyledikde ḫâḳân-ı Ẕi'n-nûreyn-mişvâr ḥażretleri taġyîr-i vaż' u ḥâl ve iẓhâr-ı infi'âl ile "molla, selâṭîn umûrına müdâḫale itme" ḫiṭâb-ı 'itâbıyla i'ṭâ-yı cevâb buyurduḳlarına muḳâbil "ḫayır pâdişâhım, bu emr-i dîndir salṭanat levâzımından degildir, pâdişâhıñ dîn ü dünyâsını ḳayırmaḳ ẓimnet-i himmetimize farżdır, pîşe-i salṭanat vuḳû'-ı ḳuṣûrında bendegânı 'azl ü naṣba himmet buyurmaḳdır ve şerî'at-ı şerîfece 'afva mâni' cünḥa-i cesîme ẓuhûrı taṣdîḳ olunduḳdan ṣoñra mûcib-i imḥâ ise seyf-i şerî'at-ı şerîfe ile izâle vü i'dâm eylemekdir, hedm-i binâullâh ḫuṣûṣı muṭlaḳâ emr-i şer'îdir, bunlarıñ terbiyelerini mûcib olan ḥâl her ne ise sebebini beyân buyuruñ da mücâzâtlarına ḥükm-i şer'î lâḥıḳ olur ise fetvâ virelim, yoḳ eger günâhları yoġ ise pâdişâhımızı günâha ḳomayalım" didikde [100] şehen-şâh-ı Ḥaydar-şi'âr-ı ḥaḳ-şinâs ḥażretleri inṣâf u teslîm iderek müftî-i müşârün-ileyhe günâhlarını beyân u ḥikâye ve 'afv u iḥsân ile icrâ-yı 'adâlet buyurmuşlar ise de mollâ-yı müşârün-ileyh raḥmetullâhi 'aleyh istiḥṣâline muvaffaḳ olduġı işbu luṭf ve müsâ'ade-i seniyyeye de ḳanâ'at itmeyüp bu inṣâf u 'adâlet-i hümâyûna 'arż-ı taḥmîd ü teşekkürden ṣoñra "'âdât-ı Âl-i 'Oṣmân cefâyı müte'âḳib icrâ-yı vefâ-yı iḥsândır, bunlarıñ me'mûriyyet-i mebrûkeleri olan ḫırḳa-i sa'âdet ḫıdmet-i fâḫiresine i'âde ve ibḳâlarıyla i'lân-ı me'âṣir ü 'afv u 'inâyet buyurulması tekmîl-i semâḥat ve tetimme-i salṭanatdır" didikde müheyyic-i ġażab-ı hümâyûn olan 'adem-i teḳayyüd ü mübâlât bir daha vuḳû'a getürülmemek üzere her biri ḥibâl-i 'uhûd-ı vâṣıḳaya rabṭ u taḳyîd ve recâ-i müftî ḳarîn-i müsâ'ade vü is'âfla kemâ-fi's-sâbıḳ ḫıdmetlerinde ibḳâ vü tes'îd buyurmuş olduḳları ba'żı âṣârda görüldigi gibi bu fıḳracıḳdan birazı Târîḫ-i Ṣâf'da daḫi naḳş-ṭırâz-ı ḫâme-i iḫtiṣâr bulunmuşdur.

Şehriyâr-ı merâḥim-şi'âr ḥażretleriniñ medâyiḥ-i meḥâmid-feżâ'il ve tefâṣîl-i ma'ârif-i ma'âlî-şemâ'il-i şâhânelerini ḥaḳḳıyla taḥkiye vü terḳîm vus'-ı iḳtidâr-ı aḳlâm-ı 'allâme-i münşiyândan daḫi bîrûn olup ez-cümle ḳuvvet-i rûḥ-ı şân u şevket ve istiṭâ'at-ı sa'âdet-i salṭanat olan umûr-ı mâliye muḥâsebâtını her bâr taḥḳîḳât-ı ḫafiyye ve tedḳîḳât-ı 'amîḳaya himmet buyurduḳları mervîdir. Şehriyâr-ı 'adâlet-âṣâr ḥażretleriniñ vükelâ vü ḳurenâsına eṣnâ-yı emr ü naṣîḥatlarında pâdişâhıñ ḫazînesi ikidir, biri re'âyâ ve

biri mâldır. Bunlardan ḳanġısına noḳṣân terettüb ider ise zaḥmet çekilecegi îrâd buyurulmuşdur.

Diyânet ü ‘adâletden büyük elde sened-i ‘umrânî olmaz. Siyâset ü ḥükûmetde ‘adâleti merḥamete taḳdîm ü ta‘ẓîm ve istiḳâmet-i umûra maḥabbet ü şefḳati te’ḫîre ḥaṣr-ı himmete ziyâde diḳḳat ve ṣarf-ı yârâ-yı liyâḳat itmek benimle berâber cümle me’mûra farżdır. Ḫilâfı ḥareketiñ dü-cihânda mes’ûliyyeti netîce virecegi emr-i aẓherdir, deyü aralıḳ aralıḳ bendegân-ı hümâyûnlarına iḥsân buyurılan nuṣḥ u pend-i pederâne ṣırasında bir gün vezîr-i a‘ẓamları olan Pîrî Paşa'ya "ḫazîne aḥvâli nicedir" deyü su’âl buyurduḳlarında müşârün-ileyh "pâdişâhım ḳanġı ḫazîneden su’âl buyurursuñuz" didigine cevâben pâdişâh ‘alâ-ṭarîḳi't-teġâfül "ḫazîne iki midir" buyurmalarına "belî pâdişâhım ḫazîne iki ve belki üç ve dörtdür, biri pâdişâhıñ [101] iç ḫazînesidir ki andan aḳçe ṭaşraya çıḳmak muḥâldir. Anı ḫazîne-dâr başı ve ḫazîne keṯudâsı ḥıfẓ eyler. Ol ancaḳ pâdişâhıñ fermânıyla ṣarfa maḫṣûṣdur. Allâh ṣaḳlaya ki ḳul mevâcibi andan çıḳmaġa muḥtâc ola. Ve dîgeri vüzerâ yanında olan ḫazînedir, dîvân-ḫânede ṭurur, ṭaşradadır. Ve biri daḫi Yedi Ḳulle'dedir. Bunlarıñ ikisine fermân-ı şâhâneleriyle vezîr-i a‘ẓam ḳulları nâẓırlardır. Ve bir ḫazîne daḫi re‘âyâdır, bunlarıñ ḳanġısını murâd idiyorsuñuz" didikde hezâr taḥsîn ve iksâ-yı ḫıl‘at-ı âferîn ile bi't-talṭîf ri‘âyetini tezyîd buyurduḳları Târîḫ-i Ṣâf'da mesṭûrdur.

Müşârün-ileyh Pîrî Meḥmed Paşa-yı Remzî'niñ silsile-i nesebi Şeyḫ Cemâlüddîn Aḳsarâyî ve ‘alâ-rivâyetin Dâvûd-ı Ḳayṣerî ḫażerâtından bir silsile-i münciyeye müntehî olup müşârün-ileyh zümre-i ḳużâtdan iken ketebe-i defterî silkine insilâk ile ḫaẓâḳat u ṣadâḳati ba‘de't-tecrübe Çaldıran muḥârebesinde baş defterdâr bulunduġından burada ḫüsn-i idâresi meşhûd olduḳdan başḳa Şâh İsmâ‘îl Ṣafevî'ye muḳâbele ġarażıyla Çaldıran Ṣaḥrâsı ma‘reke-gâhına dâḫil olundıġı gün ḥużûr-ı hümâyûnda ‘aḳd olunan meclis-i meşveretde mütevekkilen-‘ala'llâh hemân ol gün muḥârebeye sür‘at-ı mübâşeret veyâḫud ferdâya te’ḫîr ḫuṣûṣlarına dâ’ir cereyân iden müẓâkerede ciyâdet-i ârâ-yı işâbet-intimâ ve celâlet-i efkâr-ı Felâṭûn-nümâsıyla "muḥârebe ferdâya ḳalup da düşmen ‘askerimiziñ miḳdârını ve hey’et-i ordu-yı hümâyûnuñ aḥvâlini ve yeñiçerileriñ ‘adem-i ṣebât u mübâlâtlarını

teftîş ü tefaḥḥuṣla ḥâlimizi teşrîḥa ve bu cihetlerden ṭolayı düşmene istifâdeye meydân virilmekden ise bu ḫuṣûṣları taḥḳîḳ u tecessüse vaḳt ü furṣat virilmeyerek düşmen buḥrân içinde ve aḥvâl-i âtiyesi netîcesi içün ġurûr ile sirişte bir ḫayâl ü ḥayret 'âleminde ve şöhret-i besâlet-i cünûd-ı 'Oṡmâniyyeyi tefekkürle maġlûbiyyet tevehhüminde ve Îrân ḫalḳınıñ lâf u güzâf-ı müte'aẓẓimânesine iġtirâr-ı seyyi'eleriyle ġalebe zu'mında müteḥayyir iken baġteten muḥârebeye hemân mübâşeretden eslem ṭarîḳ ḫâṭıra gelmez" re'yiyle îrâd itdigi efkâr-ı dil-pezîr şehriyâr-ı celâdet-semîr ḥażretleriniñ taṣavvur-ı hümâyûnlarını tenvîr ve mücâhidîni teşcî' itmekle hemân ol sâ'at muḥârebeye mübâşeret olunaraḳ ol ġazâ-yı ġarrâ-yı kübrâda bi-iznillâhi Ta'âlâ ġalebe-i celîleye maẓhariyyet fevâ'idi şehen-şâh-ı ḳıymet-şinâs ḥażretlerini Pîrî Paşa ṭarafına geregi gibi bâ'iṣ-i [102] inciẓâb u teveccüh olaraḳ cevelân-ı efkâr ve ârâ-yı istiḳâmet-ḳarârını taḥsîn ü taḳdîr ile süllem-i ṣadârete ḳadar iṣ'âd u irtiḳâ buyurduḳlarına teşekküren müşârün-ileyh de muḥâfaẓa-i ḥuḳûḳ-ı salṭanat-ı seniyye ve ṣadâḳat-ı mecbûlesi uġurında fedâkârâne ḥarekete devâm u i'tinâ eylemesine muḳâbil ṭaraf-ı hümâyûndan teraḳḳiyât ile görmekde oldıġı elṭâf u iltifâtı ḫavâṣṣ-ı ḳurenâsı çekemeyerek, çünki pâdişâh-ı ma'âlî-intibâh 'illet-i sehere ibtilâ ile ḥâl-i şebânesini bîdâren vaḳt-i seḥere îṣâl buyurduḳlarından bir gice ḳurenâdan biri ḥużûr-ı hümâyûnlarında pâ-beste-i ḳıyâm oldıġı ḥâlde sevḳ-i selîḳa-i su'âl ü cevâb ile furṣat düşirüp paşa-yı müşârün-ileyhi ġamz u nifâḳa cesâret eyledikde ḫâḳân-ı ma'âlî-vicdân ḥażretleri ol ġulâma ḫiṭâben "şu ân ḥâlâ nıṣfu'l-leyldir, benim fikrim mülk-i Mıṣr'ı almaḳ tedbîrindedir, sen ṭur, Pîrî Paşa'yı celb ideyim anıñ da fikirini istifhâm ile 'aḳlını saña bildireyim, eger o da benim re'yime münâsebetli bir fikirde ise kendüsine iltifât ideyim ve seni de rehîn-i 'iḳâb u 'aẓâb ideyim, degil ise seni taṣdîḳan anı tebdîl ü terbiye vü 'itâbda daḳîḳa fevt itmeyeyim, râżî misiñ" buyurduḳlarında nâ-çâr 'arż-ı rızâ eylediginden fi'l-ḥâl Pîrî Paşa'yı ba'de'l-iḫżâr "Pîrî, şimdi ḫâneñde ne fikr ü müṭâla'ada idiñ, hele benim fikrim Rûmili'niñ fulân mevḳi'inde bir câmi' ve köpri ve ḫân binâ eylemekdir, sen ne dirsiñ" su'âl-i 'aliyyesine cevâben "emir pâdişâhımıñ, câmi'i bilmem ammâ Anaṭolı ṭarafında bir iki köpri vardır, ta'mîr itsek münâsib idi" didiginde "ben Rûmili'yi söylerim, sen Anaṭolı'ya 'aṭf-ı kelâm eylersiñ, elbette seniñ bir fikr ü tedbîriñ vardır, söyle" buyurduḳlarında "tedbîrim vardır am-

mâ pâdişâhdan ġayrı kimse bilmemek gerekdir" cevâbına muḳâbil "bu ṭuran şaḫışdan çekinme söyle" buyurduḳlarına cevâben "pâdişâhım, hem câmi' ve köpri zamânı degil, devlet-i 'aliyyeñiz tevsî'a isti'dâd ḥâṣıl itmekde iken revişleri ol tevessu'ı taẓyîḳ u te'ḫîre çalışmaḳ ḥâlinde görinen ve ṭavırları evlâd u aḥfâd-ı hümâyûnuñuza da ṣıḳlet virebilmesi müṭâla'adan ba'îd olmayan ve ẕât-ı hümâyûn-ı şâhâneñiz gibi cihân-gîrlik ṭarîḳini tevessu' meslekinde oldıġı görünmekde olan bir pâdişâh-ı ḳahramân-penâhıñ yararınca olan teşebbüşât-ı mülûkânesine 'aḳıllarınca sedd ü ḥükm olmaḳ da'vâ-yı lâ-ṭâ'iline düşen bir alay mechûlü'n-neseb ve'l-ḥâl sebük-maġzıñ [103] imḥâlarını ta'cîl iden şân-ı şâhâneñiziñ sür'at-ı i'lânıyla memâlik-i maḥrûse-i mülûkâneñiziñ mükemmil ü mütemmimi olacaġı güneş gibi âşikâr olan mülk-i Mıṣr'ı bi-'avnillâhi Ta'âlâ feṯḥ iderek arâẕî-i muḳaddese idâre-i celîlesini ele almaḳ iftiḫârı da 'ilâve-i sa'âdet-i salṭanat-ı seniyyeleri olmaġla bu ḫuṣûṣlardaki fevâ'id lâ-yu'addır. Bu cihetle benim fikrim diyâr-ı Mıṣr'ı temellük sevdâsına düşdi, Anaṭolı ṭarafında memerr-i 'asker olan köprileri ta'mîr idelim ve 'ulemâ-yı Mıṣr'a istimâlet-nâmeler gönderüp pâdişâhlarınıñ iḫtiyâr itdikleri sefâhat-ı bî-şumâr ve ef'âl-i nâ-hemvâr kitâb u sünnete muṭâbıḳ mıdır, istifsâra ḳıyâm ve devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyeleriniñ şer'-i şerîfe olan kemâl-i temessük ü ittibâ' u inḳıyâdını i'lâm idelim, 'ulemâ vü 'uḳalâ vü ümerâsını Ġavrî ve 'avenesinden tenfîr ve ḳulûb-ı erkânı teshîr ile evvel-bahârda Îrân nâmına sefer i'lân ve işâ'atsızca 'Arabistân'a 'azîmet iderek inşâ'allâhu Ta'âlâ mülk-i Mıṣr'ı teshîre muvaffaḳ olalım" didikde iksâ-yı ḫıl'at-ı fâḫire ile maẓhar-ı ikrâm ve tefriḳa-i şîrâze-i devlete sebeb olmaḳ isteyen ġaraż-kârı terbiye buyurmuşlardır.

Ġulâm-ı mûmâ-ileyh icrâ-yı ġaraż sevdâsıyla nefsini heder itmiş ve ġaraż-kârlıḳ aḫlâḳ-ı meẕmûmeleri seyyi'esine uġramışdır. Bu ṭıynet insâna maḫrûm-ı kâm ve maṭrûd-ı dil-ḫâh u merâm olmaḳ maẕarratından başḳa fâ'ide virmeyecegine bu fıḳra pek büyük bir delîl-i celîl-i 'ibret ve miṣâl-i vâẓıḥu'l-me'âl-i naṣîḥatdır. Ve bir de insân muḫâṭabıyla idecegi muṣâḥabeti nîk ü bedini ve muḳârin-i âdâb olan iḫtiyâtını taṣavvurla ḳâ'ide-i ḳânûn-ı münâẓara üzere serd ve her ḫâṭıra geleni söylememek farîżasına dikḳat ü ri'âyet itmek vecîbesinden ayrılmamalıdır. İbni Kemâl'iñ bu bâbda olan ḳıṭ'ası li-ecli'l-intibâh buracıġa derc ü 'ilâve olundı:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Baḥr-ı ma'nâda dil olup ġavvâṣ
Ṣadef olmuş dehân dürer sözdür

2 Germ ider serdi nerm ider saḫtı
Siḥr ü efsûn didikleri sözdür

Naẓîre-i Ḥekîm-başı 'Abdu'l-Ḥaḳ Mollâ Efendi:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Ebr-i nîsân-ı feyż-i Bârî'den
Ṣadef olmuş dehen zebân sözdür

2 Öldürür âdemi ider iḥyâ
Zehr ü tiryâḳ didikleri sözdür

miṣâl-i 'ibret-me'âlini îrâd ile iktifâ olundı. İnsân aḥibbâsıyla bile muṣâḥabetde [104] ḳayd-ı iḥtirâzı ḫâṭırdan ve 'aẓûbet-i elfâẓı dilden ferâmûş itmemek lüzûmı der-kâr iken pâdişâh-ı 'âlem-penâh ḥażretlerine 'arż olunacaḳ ḥikâyâtda ne derecelere iḥtiyâṭı iltizâm itmek farż oldıġı baḥsinde 'arż-ı delâ'ile ḥâcet görilemez.

Ancaḳ ḥasbe'l-beşeriyye devlet ü milletiñ żararını mü'eddî olacaḳ bir ḥâl vuḳû'ı fermân buyurılur da bundaki maẓarrat mülûk-ı sütûde-sülûk ḥażerâtınıñ bi'l-farż vârid-i ḫavâṭır-ı mülûkâneleri olmadıġı ḥiss olunur ise vükelâ vü ḳurenâ anıñ maẓarratını 'arża sür'at itmeleri muḳteżâ-yı ṣadâḳatleri oldıġından farazâ ba'żı ilḳâ'ât-ı muḥâside ve münâfaḳat-ı bed-ḫâhân ile bu ṣadaḳat mevḳi'-i saḳâmetde manẓûr olsa bile "bir gün gelür ṣadâḳat ider ṣâḥibin 'azîz" mıṣra'-ı meşhûrını müṭâla'a ve kesb-i tesliyetle bu meslekde çekinmemek de bir istiḳâmetdir.

Ḫâḳân-ı İskender-tüvân ḥażretleriniñ kemâl-i 'aḳl u dirâyet ve farṭ-ı feṭânet ü ferâset ve besâlet-i hümâyûnlarına delîl-i celîliñ eñ büyügi sekiz

sene müddetde muvaffaḳ olduḳları umûr-ı cesîme ve feṯḥ u keşfe muvaffaḳ olduḳları bilâd-ı vesî'a, riyâż-ı memâlik-i devlet-i 'aliyyeniñ gülzâr-ı nev-bahârı ve ḥadâyıḳ-ı efkârıñ eşmâr-ı ḳıymet-dâr-ı ṭarâvet-âşârıdır, dinmege şâyân olmasıdır.

Teshîrine muvaffaḳ buyurulduḳları memâlik ü buldân ḥâṣılâtı devlet-i 'aliyye-i 'Oşmâniyye'niñ el-ḥâletü hâẕihî zübde-i vâridât-ı seniyyesi ve belki defîne-i rûz-merre vü 'aṭiyyesi dinmege şâyândır. Mışır fetḥi ḥaḳḳında ve Îrân seferlerindeki taşmîmât-ı Felâṭûnâne ve besâlet-i Ḥaydarânesi tevârîḫ-i müte'addidede ve Ḫâce Târîḫi'niñ ẕeyli olan Selîm-nâme ile dîvân-ı Mışr-ı Ḳâhire kâtiblerinden "Dürretü'l-Yetîme Fî Aḫbâri Mışrı'l-Ḳadîme" nâm târîḫiñ mü'ellifi olan Meḥmed Çelebi Süheylî'niñ bî-ġaraẓâne yazup keẕâlik nâmını Selîm-nâme ḳoymuş oldıġı târîḫ-i nefîs-i muḥiḳḳânesinde ve Selçûḳî ve Mevlâna İdrîs-i Bidlîsî'niñ ta'bîr-i nefîsi ve Ṣaḥâ'ifü'l-Aḫbâr'da ve Mollâ Câmî merḥûmuñ Fârisî manẓûm Ẓafer-nâme-i Selîmî'sinde 'Abdu'l-Fettâḥ Âmidî'niñ mażbaṭa-i maḫṣûṣa-i Fârisî'sinde ve Behcetü't-Tevârîḫ ile sâ'ir mecelle vü mecmû'a ve risâle vü tevârîḫde mufaṣṣal u meşrûḥ u mevcûd olmaġla [105] burada tekrârına ḥâcet görilemeyüp şurasını 'arż u ifâdede zebân-ı ḫâme-i istiḳâmet meslûbu'l-iḫtiyârdır ki, işbu fütûḥât-ı celîle ve muẓafferiyyet-i cezîleyi müte'âḳib daha maḳarr-ı salṭanat-ı seniyyeleri olan der-sa'âdete vâṣıl olmadan eşnâ-yı râlıda Müslim ü Naṣârâ pâdişâhlarından on sekiz mülûkuñ ilçileri hedâyâ-yı girân-bahâlar ile yek-dîgerini müsâbaḳat ve müsâra'at iderek müte'âḳiben tebrîk-i ġazâya şitâb ve rû-mâl-i 'atebe-i 'aliyye ve gerden-dâde-i ṭavḳ-ı 'ubûdiyyet-i müfteḫire ile rikâb-ı hümâyûnlarına intisâb itmegi cânlarına minnet ve devletleri içün cây-ı selâmet bilmişlerdir.

Ne büyük pâdişâh-ı celâdet-iktinâhdır ki şöhret-i saṭvet ü besâletleriniñ ṣît ü ṣadâsı rub'-ı meskûnı iḥâṭa itmiş ve her ṭaraf kendisiniñ sa'âdet-i ḥâlini emr ü fermân-ı cihân-muṭâ'-ı mülûkâneleri infâẕına teraḳḳub u intiẓâr u inḳıyâd ḥâlinde bulacaġı i'tiḳâd-ı sâlimesine düşmüş ve bugün ṣît-i ṣalâbet ü şecâ'ati elsine-i aḳlâm-ı aṣdiḳâyı tezyîn itmekde bulunmuşdur.

Mübâlât-ı dîniyye ve şe'â'ir-i islâmiyyede mükibb ve bu 'aẓamet-i 'aliyye-i şân u şöhret ma'rifetiyle berâber hażm-ı nefs ü maḥviyyet ü tevekküli iltizâm buyurduḳlarına Müneccim-başı'dan mütercem olan Ṣa-

ḥâ'ifü'l-Aḫbâr'da Mısır fetḥinden ṣoñra li-ecli't-teferrüc İskenderiye şehrini eṣnâ-yı teşrîf-i hümâyûnlarında Ümmü'l-Ḳıyâs nâm maḥalde binâsını irâde buyurduḳları ḳaṣrıñ cihât-ı erba'asına yazılmaḳ üzere inşâd buyurduḳları bâlâda rivâyet olunan işbu ḳıṭ'a-i 'Arabiyye'niñ ẕeyline tenezzülen "Ḫâdimü'l-fuḳarâ Selîm" imżâ-yı hümâyûnlarınıñ taḥrîrini fermân buyurmuş ve ẕikr olunan kâḫ-ı mu'allâniñ mevcûd oldıġı rivâyet olunmuşdur. Ḳıṭ'a:

الملك لله من يظفر بنيل منى
يردده قهراويهوى نفسه الدركا

اوكان لى لولغيرى قدرانملة
فوق التراب لكان الامر مشتركا

Bu ḳıṭ'a-ı maḥviyyet-me'âli naẓm u inşâd ile pîş-gâh-ı rubûbiyyet-i bârgâh-ı İlâhî'de secde-berendâz-ı maḥviyyet ü 'ubûdiyyet ve istid'â-yı merḥamet ü i'ânet-i Ḥażret-i Aḥadiyyet oldıġını i'lân u istirḥâm ile berâber Fârisî bir ġazellerinde,

كشور دهر كرفتيم بهمت آسان
كرچه دشوار نمايد بتو آسانئ ما

beytini inşâd ile himmet-i cihân-gîrânelerini i'lân buyurmuşlardır.

[106] Feżâ'il ü ma'ârif cihetinde emṣâli nâdir bir fâżıl-ı niḥrîr ve bir cehâbiẓe-i bî-naẓîr olduḳlarına Ravża-i Muṭahhara'ya taḳdîm buyurmuş olduḳları mervî olan 'Arabî na't-ı belîġ u celîl ve meşhûd-ı 'âcizânem olan Fârisî münâcât ve nu'ût-ı şerîf ile dîvân-ı belâġat-'unvân-ı Fârisî'si şâhid-i 'âdildir. Raḥmetullâhi Ta'âlâ 'aleyh,

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)
Lisân-ı Fâris'iñ Selmân'ı oldur
Zebân-ı Fâris'iñ Ḥassân'ı oldur

mâ-ṣadaḳ-ı 'ilm ü 'irfân-ı hümâyûnlarıdır.

Devlet-i Çerâkise ‘aṣrında menâbir-i ‘Arabistân'da nâm-ı mülûk "Mâlikü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" ile yâd olunur iken feṯḥ-i şehr-i Şehbâ'nıñ evvelki cum‘asında teşrîf buyurduḳları Melik Eż-Żâhir binâ-kerdesi oldıġı rivâyet olunan câmi‘-i kebîrde ber-uṣûl-i sâbıḳ ḫaṭîb, "Mâlikü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" ‘ibâre-i nâ-lâyıḳasını îrâd eyledigini müte‘âḳib bülend-âvâz ile "Ḥaremeyn'iñ mâliki olmaḳ ne ḥaddimdir, ben Ḥaremeyn'iñ ḫıdmet-kârı olmaġla iftiḫâr iderim, beni "Ḫâdimü'l-Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn" olmaḳ şeref-i cihân-bahâsına nâ'il olmaḳlıġım iftiḫârıyla teşhîr ü ta‘rîf eyle" deyü kemâl-i ṣalâḥ u taḳvâ vü meskenetle ḫaṭîb efendiye ḫiṭâb buyurduḳları meşhûrdur. Tâbi‘iyyet-i Ḥaremeynü'ş-Şerîfeyn ile i‘lân-ı ittiḳâ vü inḳıyâd ve ḫıdmet-i celîle-i i‘lâ-i livâ-i kelimetullâhi'l-‘ulyâ içün terk-i ḫużûr u râḥatla yedindeki seyf-i şerî‘at-ı şerîfeniñ selâmet ü beḳâsı uġurındaki fedâ-kârlıḳlarıyla ‘arż-ı iftiḫâr u mesâr itmek şi‘âr-ı cihân-pesendânesi ol şehriyâr-ı şerî‘at-şi‘ârdan ilâ-yevminâ hâẕâ aḫlâf-ı kirâmı ḫażerâtına bir yâdigâr-ı celîlü'l-i‘tibâr ḳalmışdır.

Îrân seferinde ṣanâdîd-i yeñiçeriyân ile ba‘żı fesâd pîş-vâlıġına cür'et idenleriñ taḥrîkâtları seyyi'esiyle yeñiçerileriñ itdikleri edebsizlige Ya‘ḳûb nâm bayraḳ-dârıñ def‘aten yeñiçeri aġalıġına irtiḳâ itdirilmesi ve ḳaṭâr aġaları ta‘bîr olunur ve ṣırasıyla yeñiçeri aġalıġına zi'l-yed olur yedi aġalıḳdan müretteb bir ṭarîḳ-i cedîd iḥdâṣ iderek bunları enderûn-ı hümâyûnlarında mücerreb bendegâna tevcîh ve çerâġ buyurmalarıyla yeñiçerileriñ dizginlerini ṭoplamış ve bu żâbiṭânıñ mecbûl olduḳları dirâyet ü şiddet ü muḳâvemet ve ḳâ'ide-i ḥikmetle ḫareketleri muḳâbelesinde gördükleri terbiye ile yeñiçeriler birçoḳ zamân dâ'ire-i iṭâ‘at u fermân-berîden ayrılamamışlardır.

Her ne ḳadar tâsi‘-i selâṭîn-i ‘Oṣmâniye iseler de zamân-ı ḳalîl-i saltanat-ı seniyyelerinde [107] feṯḥ u keşfine muvaffaḳ olduḳları bunca memâlik-i mevcûde içün iḫtiyar buyurduḳları meşâḳḳ u metâ‘ib taḥammül-güdâz olaraḳ farṭ-ı şecâ‘at u besâlet cihetiyle cedd-i a‘lâları Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ hem-ḥâl ü kemâli ve bunlar ol ḳadar imtidâd-i vaḳt ve müsâ‘ade-i rûzgâr ile muġtenem olmuş olsalar belki anlar bunlara tâlî olabilmek iḫtimâli żihinleriñ cevlân-ı ḫayâl-i vâḳı‘u'l-ḥâlidir.

Müstaġnî-i iṣbât u idlâl olan âṣâr-ı celîletü'l-aḫbârı meydânda olmaġla cihân-gîr-i celâdet-semîr ḥażretleriniñ bu müddet-i ḳalîle-i salṭanat-ı hümâ-

yûnlarında maẓhar olduḳları muẓafferiyetleri ecdâd-ı ʿiẓâmıñ cümlesine tefevvuḳla aḫlâfınıñ rehîn-i iftiḫârı ve belki edvâr-ı mülûk-i İslâmiyyede ẓuhûra gelen kâffe-i mülûk-i sütûde-sülûk-i sâlife ḥażerâtınıñ fütûḥât-ı ḫavârıḳu'l-ʿâdât cihetiyle fâ'iḳu'l-iḳtidârı olduḳlarına âṣâr-ı ʿaliyyelerinden büyük delîl istemez. Selâmet-i taṣmîm ü niyyetle feṯḥ u keşfine muvaffaḳ olduḳları emâkin ü emṣârıñ hemân ekṣerîsi el-ḥâletü hâẕihî dâḫil-i memâlik-i maḥrûse-i ḥażret-i pâdişâhî ve nâm-ı nâmî-i hümâyûnları elsine-i ʿâlemiyânda ilâ-ḳıyâmi's-sâʿa bâḳî olaraḳ rûḥ-ı pür-fütûḥları raḥmet-i Rabbü'l-ʿİbâd ile isʿâd olunmaḳdadır.

Ḥîn-i irtiḥâllerinde Kemâl Paşa-zâde Aḥmed Şemsüddîn Efendi merḥûm gibi ʿallâme-i rûzgâr ve maẓbûṭ-ı cerîde-i çarḫ-ı cefâ-kârıñ inşâd eyledikleri merṣiye teberrüken buracıġa derc olundı:

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1 ʿAzmde nev-cüvân u ḥazmde pîr
Ṣâḥibü's-seyf ü ṣâ'ibü't-tedbîr

2 Hem ṣaf-ârâ idi hem Âṣaf-re'y
Ne vezîr ister idi vü ne müşîr

3 Eli şemşîr ü dili ḫançer idi
Nîzesiydi ḳolı vü parmaġı tîr

4 Âz müddetde çoḳ iş itmiş idi
Sâyesi olmuş idi ʿâlem-gîr

5 Şems-i ʿaṣr idi ʿaṣrda şemsiñ
Ẓılli memdûd olur zamânı ḳaṣîr

6 Tâc u taḫt ile faḫr ider şehler
Faḫr iderdi anıñla tâc u serîr

7 Göñli ol sûrda bulurdı sürûr
Ki çala çaġıraydı tîġ u nefîr

8 Rezm işinde bezm 'îşinde
Görmedi pîr-i çarḫ aña naẓîr

9 Çıḳsa eyvân-ı bezme mihr-i münîr
Girse meydân-ı rezme şîr-i dilîr

10 Olıcaḳ dâr u gîr ol şîri
Añsun u ḳân aġlasun şemşîr

11 Ḥayf Sulṭân Selîm'e ḥayf u dirîġ
Hem ḳalem aġlasun anı hem tîr

[108] merṣiye-i mü'eṣṣiresiyle i'lân-ı mâtem ve ḳurenâ-yı hümâyûnlarından Ḥasan Cân Çelebi'niñ oġlı câmi'u'r-riyâseteyn şeyḫu'l-islâm Ḫâce Sa'düddîn Efendi merḥûm cülûs u fütûḥât u irtiḥâllerine olaraḳ inşâd eyledikleri manẓûme ile bi-ḥaḳḳın iẓhâr-ı esef ü elem eylemişlerdir.

İrtiḥâllerine şâ'ir-i bâhir Bâḳî Efendi'niñ târîḫidir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Beḳâ mülkine 'azm itdi sefer ḳıldı budur târîḫ
"Ḳoyup Sulṭân Selîm Bâḳî cihân mülkin Süleymân'a" (926)

خسروخسرونشان سلطان تخت روم و شام
قاتل اهل ضلالت شاه دین سلطان سلیم

هشت صدوهفتاد وپنج آن خسروصاحبقران
ازعدم زد خیمه سوی دهر بافرعظیم

نه صدوهجده زهجرت رفت شد سلطان دهر
کرداهل رفض راباتیغ بران دل دونیم

فتح اقلیم عرب کرد علاءالدوله را
سریریدکار دولت شد بتیغش مستقیم

نه صدو پیش و شش ازهجرت کذشته زد علم
ازقصور دار دارینی سوی جنت نعیم

Fâtiḥ-i Mışr u Şâm ḥażretleriniñ vilâdet-i bâ-sa'âdet-i hümâyûnlarına Mevlânâ İdrîs-i Bidlîsî'niñ târîḫidir:

بهفتاد پنج از صد هشتمین
بدرج شه افتاد دریمین

یکی قطره از بحر نیسان علم
بقدرت شده عین الانسان علم

بسر تاج شاهی او شمشیر سلیم
بحکمت طلبکار فیض حکیم

İrtiḥâl-ı dâr-ı cennet buyurduḳlarına târîḫdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Rûḥını Sulṭân Selîm'iñ yâ İlâh
Ġarḳ-ı raḥmet ḳıl bi-ḥaḳḳ-ı fâtiḥa

2 Kim vefâtına anıñ târîḫdir
"Ehl-i îmân rûḥı içün fâtiḥa" (926)

târîḫleriyle 'aṣrı şu'arâ-yı Rûm u 'Arab u 'Acem'den ehl-i inṣâfıñ birçoḳ merṣiye ve ḳaṣîdeler inşâdına himmet eylemiş olmaları der-kâr ise de cümlesiniñ [109] taḥarriyât u taḥrîrine bu muḫtaṣarıñ taḥammüli olmadığından yalñız cülûs-ı hümâyûn-ı cihân-gîrânelerinden üç yüz sene ṣoñra ẓuhûr iden Aṭanalı meşhûr müverriḫ Surûrî Efendi'niñ inşâd eyledigi târîḫ-i ġarrâsı teberrüken buracıġa derc ü 'ilâve olundı:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

1 Sulṭân Bâyezîd şehzâdesi[116]
Ḳırḳ üç yaşında eyledi teşrîf-i taḫt-gâh

2 Târîḫidir müsellem-i 'âlem Surûriyâ
"Sulṭân Selîm oldı cihân-dâr pâdişâh"

Cülûs, sene: 918. Vilâdet, sene: 875. Salṭanat, sene 8, şehr: 8. 'Ömrleri, sene: 51. İrtiḥâl, sene: 926.

Bu ṣûretle ḥaḳḳ-ı 'âlî-i şehen-şâhîlerinde 'arż-ı 'ubûdiyyet ü ḳabûle herkes ṭaraflarından iẓhâr-ı ḫâhiş ü ârzûya mübâderet olunması ḫâḳân-ı ḫuld-âşiyân ḥażretleriniñ devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye ve millet-i celîle-i İslâmiyye ḥaḳḳında ibrâz buyurdıġı himmet ü ḫıdmet-i fevḳa'l-'âdesine delîl-i celîldir.

Şehen-şâh-ı şecâ'at-iktinâh ḥażretleriniñ ṭoḳuz seneye ḳarîb olan zamân-ı salṭanat-ı 'aliyyeleri te'mîn-i ḥudûd-ı memâlik ü buldân ve tevsî' u taḥkîm u tanẓîm ve i'mâr-ı emṣâr u aḳṭân içün ġazâ vü cihâda iştiġâl ile güzerân eylediginden dâ'ire-i hümâyûnca bundan ziyâde tensîḳât icrâsına 'ahd-i hümâyûnları mu'âhid olamadıġından baḳiyye-i niẓâmât ile devletiñ muḥtâc oldıġı tanẓîmâtıñ ikmâli ḫalef-i 'âlî-i mülûkânelerine ḳalmışdır.

Ḫâḳân-ı ma'âlî-nişân ḥażretleriniñ ḫayrât u müberrâtlarına muḳâbil bunca nuṣret ü muẓafferiyet ve muvaffaḳiyyet-i fevḳa't-taṣavvurları kâfî ise de bunlarla berâber ḫırḳa-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesiyle Üsküdâr Miskînler Mescidi'ni ve Soġuḳ Çeşme'deki Terziler Kâr-ḫânesi maḥallinde kilîsâdan münḳalib Terziler Ḳâr-ḫânesi Mescid'ini ve Aḳsarây'da kilîsâdan taḥvîl olunan Sulṭân Câmi'ini ve Ḥalıcılar Köşki'ndeki medrese ve ders-ḫâneyi ve kezâlik kilîsâdan bozma mescidi ve Şâm-ı Şerîf'de Muḥyiddîn 'Arabî merḳad-i münîri üzerine bir ḳubbe-i refî'a ve ittiṣâline bir câmi'-i şerîf ve fuḳarâ içün bir zâviye ve vâfir evḳâf vaż' buyurulmuş ve Ḳonya'da Cenâb-ı

116. Bu mısrada eksik kelime var.

Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî ḳaddese sırruhu's-sâmî Ḥażretleri'niñ mezâr-ı şerîfi civârına mâ-i leẕîẕ cereyân itdirüp bir 'âlî şâdurvân binâ buyurmuşlardır.

[110] Ḫâḳân-ı ma'âlî-'unvân ḥażretleriniñ mu'âṣır oldukları 'ulemâ-yı a'lâm ve meşâyiḫ-i kirâm beyân olunur:

Mevlânâ Ḳâdî ṣûfî 'Alî Ḥicâbî Çelebi, Rûmili ḳâḍî-'askeri mevlânâ Mü'eyyed-zâde Mollâ 'Abdurraḥmân, mü'ellefât-ı keṣîre ve ma'ârif-i vefîre ṣâḥibi Kemâl Paşa-zâde müftî Mollâ Şemsüddîn Aḥmed Efendi, ḫâce-i şehriyârî ve muṣâḥib Ḳasṭamonılı Mollâ Ḥalîm Çelebi, Edirne ḳâḍîsi Ṣamsûnî-zâde Mollâ Meḥmed, Ḳaresili müderris ḳâḍî-'asker Mollâ Nûrüddîn, İstanbul ḳâḍîsi Ḳocailili Mollâ Meḥmed Seydî, Burûsa ḳâḍîsi Aydınî Mollâ Ḳara Bâlî, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mışır ilçisi Zeyrek-zâde Mollâ Rüknüddîn, müderris Mollâ Muẓafferüddîn 'Alî Şîrâzî, vilâyet-i 'Arab ḳâḍî-'askeri Fenârî-zâde Şâh Çelebi, Fenârî-zâde Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ Muḥyiddîn Çelebi, müftî Zenbîlî 'Alî Efendi-zâde Edirne ḳâḍîsi Mollâ Çelebi, Ḥâcı Ḥasan-zâde müderris Mollâ Meḥmed Şâh Dâye Çelebi, Ṭaşköpri-zâde Ḥaleb ḳâḍîsi müderris Mollâ Muṣliḥuddîn, Ḫorasân'da Mollâ Sa'düddîn'den telemmüẕ iden Burûsa ḳâḍîsi Dimetoḳalı Mollâ 'Abdu'l-vâsi', müderris A'rec Mollâ Pîr Aḥmed, Burûsa ḳâḍîsi Ḳocaili'nden Mollâ Ḳara Dâvud, müfessir ve muḥaddiṣ ve faḳîh ve vâ'iẓ 'ilm-i vefḳ u coğrafya ve târîḫ ve mûsiḳîde mâhir Amasyalı Ḫaṭîb Ḳâsım-zâde muṣâḥib müderris Mollâ Küçük Bedrüddîn, Amasyalı müftî ve müderris Mollâ Üçbaş Bedrüddîn, Ḥâşiye-i Tecrîd ve Ḥavâşî-i Telvîḥ'i taḥşiye iden sarây-ı hümâyûn ağaları ḫâcesi Berda'î-zâde Mollâ Muḥyiddîn, Şeyḫ 'Ulvân Ḥamâvî, Şeyḫ Naṣûḥ Ṭosyavî, Şeyḫ Meḥmed Bedaḫşî, Şeyḫ İmâm Muṣliḥuddîn Edîb, Mü'eyyed-zâde Şeyḫ Ḥâcı Çelebi, Şeyḫ Muḥyiddîn, Ebî Şâme Şeyḫ Bahâ'üddîn-zâde müderris-i ṣemâniyye Şeyḫ Muḥyiddîn Velî, Şeyḫ Mu'allim-zâde Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, Şeyḫ Nebî Ḫalîfe, Şeyḫ Ḳara Muḥyiddîn, Veliyüdîn Oğlı Aḥmed Paşa-zâde fâżıl u kâmil Şeyḫ Ca'fer Çelebi, şâ'ir-i mâhir ve mü'ellif muṣâḥib Lâmi'î Çelebi, Şeyḫ Vefâ ḫalîfesi Şeyḫ 'Abdullaṭîf, Ḳasṭamonılı Şeyḫ Ḥâcı Ramażân, Şeyḫ Sûḫte Sinân ḫażerâtından 'ibâretdir.

Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân Ḥażretleri ʿAhd-i ʿÂlîsinde İcrâ Olunan Baʿżı Esâlîb İle Ḫayrât ve Müberrâtı ve ʿAden ve Yemen'iñ Memâlik- Maḥrûseye Mükerreren İlḥâḳı ve Zamânı ʿUlemâ ve Meşâyıḫı ve İlk Defʿa Olaraḳ Fıransa'yı Ḥimâyesi ve Ḳaṭʿ-ı Muʿâhedesi ve Fıransa Ḳıralı Fıransuva ve Vâlidesi Ḳraliçeniñ Mektûbları

Sulṭân Süleymân ḥażretleri Ġalaṭa Sarâyı aġasının başına üzeri beyâż destâr tekvîr olunmuş Mevlevî sikkesine şebîh mücevveze ve arḳasına üsti Mevlevî [111] ferâcesi ṭarzında renk ve ḳumâşları mevâsime muvâfıḳ bol yeñlü ferâce ve ḳunṭoş kürk iksâsını iḥdâş buyurmuşlardır.

Yuḳaruda beyân olundıġı üzere enderûn-ı hümâyûnuñ mekteb-i iʿdâdîsi maḳâmında olan Ġalaṭa Sarâyı aġalarınıñ kâffesi oḳuyup yazmaḳ ve ol vaḳitler uṣûlince ṭomaḳ ve ṭop ve çûp oynamaḳ ve kemân-keşlik ögrenmek isteyenler içlerinden bir üstâdıñ destini bûs ile "kepâde" taʿbîr olunur gevşek ḳabżalı ve ḳolay çilleli tedârüki lâzım gelen bir yayı günde beş ondan yevmiye bir iki yüze ḳadar vaḳit buldukça çeküp bâzûsına ḳuvvet getürdikden ṣoñra gevşekçe yay ile giyâhı memlû ḳıl ṭorbaya "kesez"[117] ṣaplayaraḳ tîr-endâzlıḳ ögrenüp muḳaddime-i ḥarb u ṣavaş olan fenn-i çâlâkîde kesb-i meleke vü mahâret itmek uṣûlden olmaġla bu fenlerle mütevaġġil olan erbâb-ı ḳâbiliyyet ü istiʿdâd ile yoluyla sarây-ı meẓkûrda nihâyet dereceye gelerek żâbiṭ olanlar yeñi sarâydaki küçük oṭada ikmâl-i noḳṣân-ı maʿârifle bi'l-iḳtiżâ ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarına alınaraḳ küçük oṭalıları ñ ʿadedlerine noḳṣân geldikçe küçük oṭaya alınmaḳ ve yeñi sarây ḫâceleri ilerüleyüp tefeyyüż itdikçe Ġalaṭa Sarâyı ḫâcelerinin eskileri yeñi sarây ḫâceligine naḳl olunmaḳ ḫuṣûṣlarıyla sarây-ı hümâyûn ḫademesiniñ merâtib ü menâṣıb u veẓâ'ifleri ve kâffe-i menâṣıb-ı dîvâniyye ve ʿulemâ ve yeñiçeri aġası ve sekbân-başı ve pederleri zamânında iḥdâş olunup ḳaṭar aġaları taʿbîr olunan yedi żâbiṭiñ ve ḳışla żâbiṭânıyla neferâtınıñ ve bölükât-ı erbaʿa ve sipâhî ve ʿazabân ve ṭopçı ve ḫumbaracı ve laġımcı ve ṭop ʿarabacı ve peyk ve ṣolaḳ ve ḫâṣekî ve balṭacı ve ḳozbekçi ve ṣofalı ve bostâncı ve ṣandâlcı ve sâyeli gibi baʿżı ocaḳlar ḫalḳınıñ elbise ve vaẓîfe ve ḫıdmetlerinde te-

117. كسز

fennüne mütevaḳḳıf olan ta'lîm ü ta'allümleri ḳânûnlarını tanẓîm buyurmuşlardır.

Şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr ḥażretleriniñ ikinci ṣadr-ı a'ẓamları olup elsine-i nâsda İbrâhîm Ḫân dimekle ma'rûf ve Eyyûb ḳarşusındaki Südlice'de el-ḥâletü hâẓihî baḳiyye-i sülâlesi oldığı mervî ve muḥteriḳ sarâylarınıñ 'arṣası mevcûd ve Ġalaṭa'daki Cân-fezâ Tekyesi sâḥasında medfûn olan Yanḳo bin Mâdiyân-zâde mühtedî silaḥdâr İbrâhîm Paşa'nıñ At Meydânı'na nâẓır Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi [112] maḥalli bulunan imparaṭor sarâyı yerine veliyy-i ni'meti içün inşâsına muvaffaḳ oldığı sarâyı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ḫıdmet-i şâhânede bulunmaḳ üzere enderûn-ı hümâyûndan birḳaç yüz aġa tefrîḳ ve oraya tesrîb ve anlarca daḫi muḳaddemât-ı feyż ü rif'at ve merâtib tertîb buyurulmuş ise de Aḥmed Ḫân-ı Evvel devrinde bu sarâyıñ aġaları dağılaraḳ yerine câmi'-i şerîf-i meẓkûr binâ vü te'sîs buyurulmuş ve Ḥadîḳatü'l-Cevâmi' mü'ellifiniñ ḳavlince Meḥmed Ḫân-ı Râbi' 'aṣrında yeñi sarâyıñ ġayri olan sarâylardaki aġalarıñ birazı sipâh ve silaḥdâr bölüklerine virilüp ba'żıları küçük oṭanıñ ḫazîne ve kîlâra ṣâliṣ olaraḳ ḳalb olundığı seferli ḳoġuşına naḳl u 'ilâve olunmuş ve mu'aḫḫaran yine Ġalaṭa Sarâyı vaż'-ı aṣlîsine ircâ' ile bu rivâyete göre mu'aḫḫaran üç ḳoġuşa maḫrec i'tibâriyle enderûnuñ mekteb-i i'dâdîsi yalñız Ġalaṭa Sarâyı ḳalmışdır.

Biñ iki yüz elli senesine ḳadar Ġalaṭa Sarâyı niẓâmât-ı aṣliyyesiyle bâḳî ḳalup ol târîḫde Ġalaṭa Sarâyı i'tibârdan suḳûṭ ile uṣûli ḳavânîn-i devlet-i 'aliyye ve niẓâmât-ı salṭanat-ı seniyyeye teba'iyyetle taḥavvül ü teceddüd iderek 'âdât-ı ḳadîme furû'âtından oḳuyup yazmaḳ gibi ba'żı âṣâr yalñız yeñi sarâyda bâḳî ḳalmışdır. Ġalaṭa Sarâyı maḥalli biñ iki yüz elli dört târîḫinde ṭab-ḫâne ve ṣoñraları ḳışla ve 'aṣrımızda mekteb-i sulṭânî ve tekrâr mekteb-i ṭıbbiyye ittiḫâẕ buyurulmuşdur.

Bâlâda beyân olundığı vechile devşirme uṣûliyle alınan Ḫıristiyân evlâd-ı üdebâsından 'askerlikle sarây-ı hümâyûn ḫıdemât-ı celîlesi içün intiḫâb u istiḫdâm olunmasınıñ milletçe ve devletçe ve Ḫıristiyân milleti vaṭandaşlarımızıñ tefeyyüzlerince menâfi'i vücûhla müsellem olduġından böyle bir uṣûl-i meḥâsin-şümûlüñ ta'ṭîliyle ḫavâṣṣ-ı ḫademeye ḳabûl şerefi yeñiçeri ve sipâh ve silaḥdâr ve ṭopçı ve ḫumbaracı ve 'arabacı ve bölükât-ı

erba'a ta'bîr olunan 'ulûfeciyân ve ġurabâ ve 'azabân ṣınıfları evlâdlarına ya'nî ocaḳ-zâdelere ḥaṣr u taḥvîl olundıġından devşirme gibi yerleşmiş ve 'Alâ'üddîn Paşa ve Çandarlı Ḳara Ḫalîl Paşa gibi Felâṭûn-ḥıṣâliñ iḫtirâ'-kerdeleri olup hiçbir vaḳitde emṣâline muvaffaḳ olunamayan ve beḳâ-yı niẓâmı ḥırz-ı cân ve ḥıfẓa şâyân idilmek lâzım gelen öyle bir ḳâ'ide-i pür-fâ'ideniñ külliyen terkiyle cem'iyyet-i [113] İslâmiyyeniñ tezyîdinden ve âtîsini taşavvurdan ẓuhûl ile vaṭandaşlarımız müsta'iddânınıñ iktisâb idecekleri ma'ârif muḳâbili maẓhar olacaḳları feżâ'il-i füyûżâtdan hey'et-i devlet-i 'aliyye ve memâlik-i maḥrûseniñ maḥrûm idilmiş olmasına te'essüf olunmamaḳ ḳâbil olamaz.

Ẕikr olunan devşirmelerden yeñiçeri ve 'acemi oġlanları ḳışlalarına ve Ġalaṭa Sarâyı'na ve yeñi sarâydaki aġalara noḳṣân vuḳû'ında Ġalaṭa Sarâyı'ndan yeñi sarâydaki küçük oṭaya alınmaḳ uṣûli ne ḳadar ma'ḳûl u ḥakîmâne ve dûr-endîşâne vaż' olunmuş ise mu'aḫḫaran yalñız enderûndan tefeyyüż ve nân-pâreler ile tereffüh iden bendegân ile vüzerâ-yı 'iẓâm ve 'ulemâ-yı benâm ve sâ'ir ẓevât-ı kirâm evlâdlarından arzû ve istid'â iden żâdegânıñ ḳabûline müsâ'ade buyurulması uṣûlünüñ refte refte bunlara inḥiṣârına netîce virmesi o ḳâ'ide-i pür-fâ'ideyi imḥâ itmesiyle bu ṭarîḳ pek büyük bir menâfi'a o ḳadar sedd ü mâni' olmuşdur ki ḥaḳḳ-ı ta'rîfi nâ-ḳâbil ve o 'aṣrıñ cümle-i muḥassenâtına muḳâbildir dinilse câ'izdir.

Çünki kişi-zâde ve ocaḳ-zâde denilen bende-zâdegânıñ sâye-i devlet-i 'aliyyede beher-ḥâl pederleri aṣḥâb-ı ṣervet ü iḳtidârdan olacaḳları cihetle pederleri ḫânelerinde veyâ mekâtibde oḳutdurulup yazdırılmaları ḫuṣûṣlarına himmet olunmasında suhûlet der-kâr olduġından kişi-zâdeleriñ erbâb-ı isti'dâdına bi'ṭ-ṭab' o yoldan tefeyyüż itdirilmek mümkin oldıġı ḥâlde bu ṣûretden teşâmuḥla millet-i celîle-i İslâmiyyeniñ teksîr ü tezâyüdine bâ'iṣ ü bâdî olan ve i'âdesi ḳâbil olmayan ve el-ḥâletü hâẕihî taḥassür olunmaḳda bulunan devşirme uṣûlünüñ ocaḳ-zâdeleriñ tefeyyüżleri uġurında terk ü fedâ olunması 'aṣr-ı meẕkûruñ itlâfât-ı keşîresiyle berâber muḥassenâtını imḥâ itmiş oldıġı meydândadır.

Ḳânûnî ḥażretleriniñ 'aṣr-ı 'âlîsi pederleri mesâ'î-i celîlesi şemeresiyle devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeniñ pek ziyâde parlaḳ ve revnaḳlı vaḳti olduġına Fıransa devletiniñ İspanyollar pençe-i ẓulminden li-ecli'l-istiḫlâṣ il-

ticâ ve 'arż-ı itâ'at u inḳıyâda i'tinâsı delâlet ideceginden devlet-i 'aliyyeniñ mu'âmelât-ı ḫâriciyyesinden olan fütüvvet-kârâne ḥareketinden ol 'aṣırdaki vuḳû'âtıñ biri, ol vaḳit Fıransa ḳıralı bulunan Fıransuva'nıñ ḥimâyet ve Fıransa devletiniñ ḥirâset ü ṣaḥâbetine himmet [114] buyurulmasıdır ki devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeniñ şânını i'lânen bu fıḳracıḳ daḫi derc olundı.

Devlet-i 'aliyye her ne ḳadar Avrupa devletleriyle mevḳi' ve ḥudûdı münâsebetiyle gâh ḥarb gâh ṣulḥ üzere bulunmuş ise de 'aḳd itdikleri muṣâlaḥa bir nev' mütâreke ḳabîlinden olmaġla hiç birisi ittifâḳ u ittiḥâd derecesinde olmayup faḳaṭ Fıransa devleti ile salṭanat-ı seniyye arasında ṭoḳuz yüz otuz iki senesi ilk def'a olaraḳ mün'aḳid olan mu'âhede ḥaḳîḳaten mu'âhede-i ittifâḳiyye dinmege şâyân oldugından işbu münâsebât-ı dostâneniñ esbâbı ber-vech-i tafṣîl bu maḥalle derc olundı.

Devlet-i 'aliyye ile eñ az muḥârebe iden Fıransa devleti oldıġı gibi ittiḥâd u ittifâḳ mertebesindeki mu'âhedeye ibtidâ vaż'-ı imżâ iden Fıransa devleti oldıġı ve Ḳuds-i Şerîf ile arâżî-i muḳaddese devlet-i 'aliyyeniñ żamîme-i mülki olduḳdan ṣoñra Avrupa devletleriniñ devlet-i 'aliyye ile kesb-i münâsebâta başlamasına ibtidâ iden yine Fıransa devleti bulundıġı der-kârdır. Bu ittifâḳ Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriyle Fıransa ḳıralı birinci Fıransuva arasında ḥâṣıl olmuşdur. Çünki Fıransa ḳıralı müşârün-ileyh birinci Fıransuva ṣandâlî-i ḳırâliyyete ḳu'ûd itdiginde 'umûmen Fıransa ḥükûmeti Nemçe memâlikiyle muḥâṭ olmaġla Fıransa memâliki Nemçe ḥükûmetiniñ ortasında maḥṣûr ḳalmış olmaḳ ḥasebiyle Girîd ve Ḳorfa aṭaları, Cenevre ve Fıloransa lîmânları Nemçe imparaṭorı Şarlken'iñ ḳuvve-i baḥriyyesine merkez ü mecma' oldugına Fıransuva mużṭarib oldugından ġâ'ile-i maġlûbiyyetiñ indifâ'ına çâre aramaḳda iken Şarlken'iñ memâlik-i şarḳiyye üzerine icrâ-yı nüfûẕ efkârında bulundugını ḥiss idince memâlik-i şarḳiyye politiḳasınıñ iltizâm olunması Fıransa'ya mûcib-i selâmet olacaġını cezm idüp salṭanat-ı seniyyeye yaḳlaşmaġı taşmîm ü niyyet itmiş idi. Şarlken'iñ Avrupa'da 'alev-efrûz olan nüfûẕ u iḳbâlini men'a Fıransa'nıñ kendü ḳuvveti kâfî olamadıġını idrâk ile bir ḳuvve-i celîle-i cedîde-i ecnebiyye ile birleşmege Fıransa devleti mecbûr olmuş idi. O günlerde devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye Avrupa ve Asya ve Afriḳa ve Amerika memâliki dâḫilinde ve Aḳdeñiz ve Aṭalar Deñizi sâḥilinde donanmasıyla ḥükûmet itmekde ve Macaristân mes'elesinden ṭolayı Nemçe ḥükûmetini ḳorḳutmaḳda oldıġı cihet-

le Fıransa'nıñ düşmeni devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniye'niñ de ṭabî'î düşmeni olmasıyla [115] işbu iki devletiñ politiḳaca suhûletle birleşeceklerini Fıransuva keşf ü ḥiss itdiginden devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye nezd-i 'âlîsine bir me'mûr göndermege vesîle-i ẓâhire olmaḳ üzere memâlik-i şarḳiyyede bulunan ve maḥv u münḳarıż olan milel ü aḳvâmıñ dest-i ḫaṭlarını taḥarrî bahânesi ve 'Oṣmânlularıñ uṣûl ü 'âdâtından ma'lûmât-ı ṣaḥîḥa almaḳ ġarażı netîcesiyle i'z âm eyledigi Fıransa ekâbirinden Montiye Pisḳopos Pelisiye[118] nâm ẓât İstanbul'da yolını bularaḳ mâ-beyn-i hümâyûn ile ḫafiyyen başladıġı muḥâbere münâsebetiyle şarḳ Ḫıristiyânlarını ḫoşnûd itmekde iken bu esnâda ḳıral-ı müşârün-ileyhiñ İtalya fütûḥâtı arasında cür'et eyledigi muḥârebelerden Pavi[119] muḥârebesinde maġlûbiyyet ile Şarlken'e esîr düşmesiyle Şarlken'iñ müttefiḳleri Avrupa'nıñ meẓâlim ü ta'addîsine ḳarşu ṭuran Fıransa milleti gibi bir hey'et-i cesîmeniñ zevâl ü inhidâmı içün i'ânede bulunduḳlarına cânları ṣıḳıldıġı müşârün-ileyh Fıransuva'nıñ vâlidesi olup Fıransa devletiniñ nâ'ibe-i salṭanatı Luisi Ṣaviva[120] nâm ḳırâliçe Şarlken'iñ müttefiḳleriniñ politiḳaya muġâyir ḥareketde bulunduḳlarına dâ'ir gösterdikleri nedâmetden istifâde idüp İngiltere ḳıralı sekizinci Hanri ve onuncı Liyon papa Venedik ahâlîsi ile birleşmiş ise de Madrid'de maḥbes-i ḥaḳâretde ḳalan Fıransuva'nıñ ibrâmıyla devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniye'den istimdâd içün vâlidesine bir mektûb yazdırmış idi.

Salṭanat-ı seniyye ṭaraf-ı 'âlîsine i'zâm olunan sefîriñ vâsıṭasıyla ġâyet a'lâ ve nevâdirden bir dâne büyük ṭamla yâḳût ile altundan maṣnû' bir ḳuşaḳ ve yine yek-pâre altundan yapılmış güzel bir çift şem'-dân ve iki re's a'lâ Fıransız atları ile vükelâya tevzî' olunmaḳ üzere yüz on beş biñ fıranḳ ki taḳrîben biñ beş yüz kîse gönderildi. Bu me'mûruñ her ne ḳadar işi mektûm ṭutulmuş ise de Nemçelüleriñ tecessüsât-ı ġadriyye ve ḥabslerinden ḳurtulamayup on nefer rüfeḳâsıyla berâber Bosna sancaġı ḥudûdında telef itdirilerek mevdû'-ı dest-i emânetleri olan hedâyâ daḥi aḫẓ olunmuş ve Nemçelüleriñ muġâyir-i şân-ı devlet olan böyle bir ḥareket-i ġarîbe-i ġaddârâne ve cür'et-i ġâṣıba-i vaḥşiyânelerini herkes taḳbîḥ itmişler idi. Lâkin

118. مونتيه پسقوپس پليسيه
119. پاوى
120. لويسي صاووا

Şarlken ṭarafluları bu mâddeyi üzerlerine almayup tecâhül-i ebleh-firîbâne ibrâzıyla Bosnalularıñ ṭama'larına isnâd ile [116] tebri'e-i żimmet itmek isterler idi. Her ne ise keyfiyyet Pâris'e mün'akis olduḳda Macar aṣıl-zâdegânından Jan Fıranjiyati[121] nâm zât tekrâr sefâretle İstanbul'a i'zâm olunmaġla vâlide-i müşârün-ileyhânıñ mektûbıyla Fıransuva'nıñ maḥbesde yazdıġı mektûbı ḥużûr-ı hümâyûna îṣâl ve taḳdîm eyledi.

Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretlerine Fıransa ḳıralı birinci Fıransuva'nıñ vâlidesi ṭarafından terḳîm ü taḳdîm olunan mektûbuñ ṣûretidir:

"İspanya ḳıralı Şarlken oġlum Fıransuva'yı Pari muḥârebesinde ṭutup ḥabs eyledi. Ve şimdiye ḳadar oġlumuñ ḫalâṣını Şarl'ıñ insâniyyetine bıraḳmış idim. Ḫalbuki me'mûlümüz olan insâniyyeti icrâ itmedikden başḳa oġlumuñ ḥaḳḳında ḥaḳâret daḫi itmekdedir. İmdi 'âlemiñ muṣaddaḳı olan 'aẓamet ü şânıñız ile oġlumuñ düşmenimiziñ pençe-i ḳahrından ḫalâṣı ile i'lân-ı übbehet buyurmañızı żât-ı şâhâneñizden bi'l-ḫaṣṣa niyâz iderim".

Fıransa ḳıralı Fıransuva'nıñ mektûbı:

"Dünyânıñ cihât-ı ma'mûresinden birçoḳ ülke ve bilâdıñ ḥâkim ü pâdişâhı ve bi'l-cümle maẓlûmlarıñ dâd-ḫâhı olan sulṭân-ı mu'aẓẓam ve ḫâḳân-ı müfaḫḫam ḥażretlerine 'arż-ı mâ-fi'l-bâl budur ki:

Macaristân ḳıralı birinci Ferdinandon'uñ üzerine hücûm itdigiñizde biz daḫi himmet ü 'inâyetiñizle ḥabsden ḫalâṣ olup İspanya ḳıralı Şarlken'iñ üzerine hücûm idüp müşârün-ileyhden öcümüzi aluruz. Ve siz ki şehen-şâh-ı celîlü'ş-şânsıñız, mûmâ-ileyhiñ ḥaḳḳından gelmege 'inâyet buyuruldıġı ḥâlde bundan böyle bende-i ni'met-şinâsıñız oldıġımız iştibâh buyurulmaya." deyü muḥarrer idi.

Bu mektûblar 1525 senesi kânûn-ı evveliñ altısında Fıranjiyati nâm sefîr ile ḥużûr-ı hümâyûna îṣâl olunduḳda ṭaraf-ı şâhâneden sefîre iltifât ile birṭaḳım hediyye ve 'aṭiyyeler 'ilâve vü iḥsân ve Nemçelü ṭarafından

121. ژان فرانژیاتی

maġṣûb oldugı rivâyet olunan Fıransa ḳıraliçesiniñ sâlifü'z-zikr hediyyesine ma'a-ziyâdetin muḳâbeleten birṭaḳım ḥuliyy ve cevâhir-i firâvân ihdâsıyla daḫi Fıransızlar 'umûmen maẓhar-ı elṭâf ve iltifât-ı bî-kerân buyurulmuşlardır. Salṭanat-ı seniyye ṭarafından ecnebî sefîrlerine târîḫ-i mezbûra gelinceye dek bu mertebe iltifât olunmadığından ḥâżır bulunanlar pâdişâhıñ dirâyetini taḥsîn ve dûr-endîşân vükelâ bu pazarlıġıñ [117] ḳıymet-i 'âḳıbetiyle berâber devletiñ anlarla dâd u sitedde idecegi ziyân-ı müdâḫaleyi keşf ü taḫmîn itmişler idi.

Ḥażret-i pâdişâh, Fıransuva'nıñ iltimâsını tervîc içün Ferdinand'ıñ üzerine hücûm itmege söz virüp va'd-i hümâyûnını muṣaddaḳ bir mektûb daḫi irsâl eylemişdir. İşbu iki devletler arasında cereyân iden mu'âmele-i dostâneyi bozmaḳ emeliyle müşârün-ileyh, Fıransuva'ya Ḫıristiyanlara ḫıyânet 'azviyle iftirâ idüp kendi müttefiḳlerini ḳandırmış idi, Lâkin müşârün-ileyh Fıransuva ḳurdıġı tertîbi bozmayup bir sene ḳadar Madrid şehrinde maḥbûs ḳaldıḳdan ṣoñra 1526 senesi şubaṭında maḥbesden çıḳup kemâ-fi's-sâbıḳ Nemçelüleriñ 'aleyhine ḳıyâmdan girü ḳalmamışdır. Faḳaṭ devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye ile olan ittifâḳını ketm ṭarafında ẓehâbını maḥrem-i esrârından ba'żılarına açdıġı işidilince ma'nâsız ve ḫükümsüz öyle 'aḥd-şiken bir söz tefevvüh itdiginden 'arż-ı nedâmet ü i'tirâf ile berâber devletle müstaḥkem olan münâsebâtını bir ṭarafdan teşyîde çalışdı.

Şarlken, Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ Macaristan'a nâ'il-i teraḳḳî-i iḳbâl ve birâderi Ferdinand'ıñ dûçâr-ı idbâr oldıġını gördükçe mużṭarib ü melûl olmasına baḳılınca pâdişâhıñ taḥrîk-i ġażabını mûcib olacaḳ ta'bîrâtdan vazgeçmesi lâzım gelür iken kendüsünüñ ḳaṭ'â ḥaḳḳı olmadıġı Ḳuds-i Şerîf ḳırallıġı 'unvânıyla mümżâ bir mektûbı rikâb-ı hümâyûna irsâl eyledi ise de nâmeyi taḳdîm eyleyen sefîr ḥużûr-ı âṣafîde 'unvân-ı meẓkûrdan ṭolayı ta'yîb ü tezyîf ü tevbîḫ olunduḳdan ṣoñra Ferdinand'ıñ 'aleyhine der-ḥâl i'lân-ı ḥarb olunup hemân Nîş ṣaḥrâsına 'askeriñ ṭoplanması emr olundı. Eṣnâ-yı râḥda Ferdinand'ıñ ṭaleb-i ṣulḥı mutażammın recâ-nâmesi gelmiş ise de iltifât buyurulmayup Belġırad'a vuṣûllerinde Fıransa devleti ṭarafından Anḳoni nâm żât gelüp Şarlken 'aleyhine sevḳ olunmaḳ üzere ḥażret-i pâdişâhdan donanmaca i'âne istedi.

Sefîr-i mezkûr Belġırad ṣaḥrâsındaki ordu-yı hümâyûna keyfiyyet-i vuṣûlini orduda birlikde bulunan Venedik balyosunuñ Venedik'e ib'âṣ eyledigi mektûbda şöyle yazmışdır ki:

"Fıransa devleti ṭarafından sefâretle gelen Anḳoni giceleyin 'Oṣmânlu ordusuna gelüp [118] ḥaḳḳında pek aşurı iltifât u ḥürmet olundı".

Ġarîbdir ki muḳaddimetü'l-ceyş olaraḳ dört yüz biñ neferden mütecâviz ehl-i İslâmıñ mızraḳlarınıñ uçlarındaki meş'aleleriñ virdikleri żiyâ Roma eyâletiniñ ve Sentanj[122] ḳal'asınıñ meşhûr âteş donanmaları bir yere gelse buña müşâbih olamaz idi. Ve'l-ḥâṣıl ḥażret-i pâdişâh Fıransa devletiyle olan meveddet-i sâbıḳası iḳtiżâsınca sefîriñ istid'âlârını tamâmiyle ḳabûl idüp der-ḥâl ḥarekât-ı ḥarbiyyeye başladı ve Fıransa'nıñ ârzû-kerdesi olan muḥârebeniñ te'ḫîrini tecvîz itmedigi daḫi Şarlken'den ḳorḳuyor ẓann olunmasun deyü derc eyledigi 'ibâre mâ-hüve'l-vâḳı'a muvâfıḳ olmaḳ üzere ḥikâye-i ḥâl ile teblîġ-i ḥavâdiṣ eyledi.

Ḥâlbuki müşârün-ileyh imparaṭor Şarlken Ḥażret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm efendimiziñ vekîli olmaḳ üzere Roma'da re'îsü'l-mezheb tanılınan papayı mücerred tervîc politiḳasına mebnî ḥabse ilḳâ ve ṣoñra rüşvet aḫżıyla sebîlini iḫlâ eyledigine baḳılınca Ḫıristiyanca Ḫıristiyan ṣayılamayup ancaḳ politiḳasınıñ revâcı cengâverlik üzerine mebnî iken bile 'Oṣmânlunuñ büyük ordularınıñ birḳaç günlük ilerüsinde bulunan düşmen arâżîsini taḫrîb içün i'zâm olunan yetmiş seksen biñ süvârîden 'ibâret bir cem'iyyet-i cüz'iyyeye ḳarşu ṭuramadı. Lâkin Tunus eyâleti le Berberistân'ıñ ba'żı ṭaraflarına Şarlken'iñ istîlâsı Ḫıristiyanları yeñiden ġayretlendirüp bütün Avrupa devletleri Fıransa ḳıralını ta'yîb itmege başladılar ise de ḳıral-ı müşârün-ileyhe olunan i'tirâżâtı ḳaṭ'â diñlemeyüp Jan Valaġora[123] nâmında bir żâtı muḳîm ilçi olmaḳ üzere İstanbul'a gönderdigini i'lân eyledi.

Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri 'Acem seferinde bulunmaġla sefîr ḥużûr-ı hümâyûna müṣûl olmaḳ üzere Tebrîz'e ḳadar gidüp teblîġ-i sefâret eyledikden ṣoñra biñ beş yüz otuz altı senesi şubaṭında Fıransa devleti ile devlet-i 'aliyyeyi rabṭ iden evvelki mu'âhedeyi bir ḳıṭ'a ḫaṭṭ-ı hümâyûn ile taḥ-

122. سنت انژ

123. ژان ولاغوره

kîm ü i'lân itdirmege sebeb oldı. Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri bu mu'âhededen ṣoñra Fıransa ḳıralı Fıransuva'ya pâdişâhlıḳ 'unvânı virdikde Fıransız me'mûrları bu 'unvânı imparaṭorluḳ ile tercüme itmişlerdir. Ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyeden 'unvân-ı mezkûr muḳaddes ṭutulmaġla ol vaḳit sâ'ir ḳırallara ta'mîm olunmamışdır.

[119] Fıransa sefîriniñ devletinden aldıġı ta'lîmât üzerine me'mûriyyeti işbu mu'âhededen mâ-'adâ i'âne-i ḥarbiyye olaraḳ bir milyon riyâl ya'nî zamânımız ḥisâbınca elli biñ kîse isti'âne vü istid'â itmek idi. Sefîr virilen ta'lîmâtda devleteyn beyninde mün'aḳid olan mu'âhede devlet-i 'aliyye içün fâ'idelü olduġından zât-ı şâhâne meblaġ-ı mezbûrı ya ḳarżen veyâ i'âneten i'tâ vü iḥsân ider deyü yazılmış idi. Fi'l-ḥaḳîḳa ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyeden ḳabûl olunup bundan başḳa Cezâyir vâlisi bulunan Barbaros nâm Ḫayrüddîn Paşa'nıñ donanma-yı hümâyûn ile Şarlken'e müttefiḳ olan Sicilya ve Sardunya memâliki üzerine hücûm itmesi 'ilâve-i iltimâsı daḫi karîn-i müsâ'ade-i 'âlî buyurulmuş idi. Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri Fıransuva'nıñ tervîc ü merâm u maḳṣadı niyyetiyle Avlonya'ya irsâl eylediği 'asker İtalya sâḥillerinde Anḳona ve Otranot ṭarîḳleriyle Napoli'ye yürümek üzere iken Venediklü'nüñ ḫılâf-ı me'mûl naḳż-ı 'ahd ile ḥarekât-ı ḫaşmâneleri ḫaylûletiyle Fıransa ile devlet-i 'aliyye arasında mün'aḳid olan ittifâḳ bir netîce-i ḫayriyyeye iḳtirân idemedi. Bu aralıḳ Fıransuva'nıñ Avrupa'nıñ kendi üzerine olan ġaleyân-ı efkârına ṭayanamayup Şarlken ile terk-i muḫâṣameye mecbûr oldıġı dür-bâr-ı şevḳet-ḳarâra mün'akis olunca ḥażret-i pâdişâhıñ bi-ḥaḳḳın infi'âlini mûcib olup dîvân-ı hümâyûnda Fıransa sefîri dûçâr-ı 'itâb u ta'rîżât olmuş idi. Fıransa ḳıralı Fıransuva'nıñ devlet-i 'aliyyeniñ infi'âli işine elvirmediginden Şarlken ile terk-i mütâreke iderek ceng ü peygârı tecdîd eyledi. Bunun üzerine dergeh-i devletden nâme-i maḫṣûṣ ile Fıransa üzerine 'avdet idüp ṣoñra yine ḥażret-i pâdişâha giden Fıransa sefîri Ranḳoni, Şarlken'iñ ṭarafından naṣb olunmuş olan Milan vâlîsi, ḳıralınıñ irâdesine mebnî Fıransa sefîrini telef eyledi. Sefîriñ telef itdirilmesine sebeb yedinde bulunan Fıransa ta'lîmâtını almaḳ içün olup ḥâlbuki merḳûm Ranḳoni me'mûriyyet-i aḫîr ile tekrâr İstanbul'a gider iken Şarlken ṭarafından telef olunacaġını Balay nâm maḥalliñ Fıransız vâlîsi ḫaber aldığından bir ṣanî'a ile sefîriñ yedinden ta'lîmâtı alup tevḳîf itmiş olmaġla sefîr telef itdirilüp me'mûl olan ta'lîmât ẓuhûr itmeyince her ne ḳadar ḳa-

viyyen nâdim olmaḳ emr-i ṭabî'î ise de ġadrini setr içün ḳabâḥatında ḥaḳlı olmaḳ zu'mı ile sâḫte yalandan bir ta'lîmât yapup işte Fıransuva'nıñ Sulṭân Süleymân ḥażretleriyle [120] ittifâḳı şu esâsa mebnîdir, deyü birṭaḳım yañlış sözler neşr ü i'lân itdi. Sefîriñ ḳatl ü i'dâmı ḫuṣûṣında Nemçelüleriñ ḳullandıḳları ḥiyel ü desâyisi Öjen Maron[124] nâm müverriḫ şöyle yazmışdır ki:

Şarlken'iñ Fıransa sefîrini telef itdirişi yedinde bulunan ta'lîmâtı alup kendüsine mużırr olan muḳâvelât ile 'Oṣmânlularıñ Fıransızlara mu'âvenet ideceklerini Avrupa'ya bildirmek ile berâber Anḳon gibi nezd-i devlet-i 'aliyyede kesb-i nüfûẕ eyleyüp 'Oṣmânlular arasında iktisâb-ı ḥürmet ü ri'âyet itmiş bir ẕâtıñ görecegi işleri men' itmek içün Milan vâlîsi Kovast Markiz'e[125] "Fıransız sefîri İtalya'dan geçer iken ḥayyen ve meyyiten ele geçürüp tevḳîf eyleyesin" deyü olunan tenbîh üzerine Ranḳon ḳatl ü i'dâm olundı. Bu ḥavâdiṣ Venedik ṭarîḳiyle Pâris'e mün'akis olduḳda maḳtûl Ranḳon'uñ yerine polis ḫıdmetinde bulunan Polin der-sa'âdet sefîri naṣb olunmasıyla berâber Şarlken'iñ ḳavânîn-i düveliyyeye muġâyir olan ḥarekât-ı ḳabîḥası i'lân olunmuş idi. Sefîr-i cedîd Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretlerini Macaristan'ın pây-taḫtı olan Budin şehrinde bulup Ranḳon'uñ Şarlken elinde keyfiyyet-i ḳatl ü i'dâmını tafṣîl eyledikde ṭaraf-ı şâhâneden şu vechile cevâb virilmişdir ki, "Şarlken'in ve birâderi Ferdinand'ıñ ḥiyel-âmîz olan sözlerine i'timâd olunmadıġından kendü mülkimi ḳılıcım ile ṣıyânet itdigime ḥaḳḳım yoḳ mıdır, zîrâ bunlar ḥubb-ı câlıları uġurında her dürlü fenâlıġa cesâret iderler, vay ol kimselere ki kendüleriniñ tesviye-i umûrları Şarlken'iñ ve birâderi Ferdinand'ıñ ḥükûmetine ḳala" deyü buyurulmuş ve bundan ṣoñra Berberistân'dan Şarlken'iñ pençe-i żabṭına geçen yerleriñ de istirdâd olunması Ḫayrüddîn Paşa'ya emr olunmuşdur. Şarlken'iñ daḫi iki yüz yetmiş ḳıṭ'a sefîne ile yirmi dört biñ ḳara 'askerinden müretteb Cezâyir üzerine sevḳ eyledigi ordusından ẕuhûrı melḥûẕ ve ḳaviyyen me'mûl olan fevz ü nuṣret ve 'indlerinde şübhesiz 'add olunan muẓafferiyyeti seyr ü temâşâ itmek üzere Cezâyir'e dört mil mesâfe bir sâḥile yanaşılup çıḳılur iken bi-ḥikmet-i Ta'âlâ birden bire bir furṭuna ẓuhûr idüp yüz otuz ḳıṭ'a sefîneleri ġarḳ olduġı ṣırada nüzûl iden seyl ü ṣavâ'iḳ ü bârândan barınacaḳ yer

124. اوژن مارون

125. كواسبت ماركيزه

bulamadıkları mişillü 'Arabların tażyîḳiyle muẓṭarib olmuşlar ise de [121] Cezâyir'i almaġa hücûmlarından muḳâvemet mümkin olamadığından ḫasâret-i külliye ile 'avdetle eṣnâ-yı râhda furṭunalardan zaḥmet çekerek bir buçuḳ mâhda İspanya'ya varmışlar ise de bu meṣâ'ib-i ṣâ'ibe-i ṣâ'iḳa ve hezîmet-i ṣâġıra Şarlken'iñ nâmûsını imḥâya ḳadar ḫıdmet itdiginden muḥârebe itmemege 'azîmet ve bu 'azrn ü taṣmîminde ṣebâta niyyet eylemiş idi.

Bu eṣnâda Fıransa sefîri Polin İstanbul'dan Ḳontebolo'ya[126] ve Ḳontebolo'dan İstanbul'a me'mûriyyet-i mühimme ile gidüp gelerek Şarlken ile yeñiden bir muḥârebeye daha şurû' itmek üzere Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ donanmasını ister idi. Binâ'en-'aleyh ṭaraf-ı şâhâneden Fıransa ḳıralı Fıransuva'nıñ iltimâsı ḳabûl olundıġını müş'ir irsâl buyurılan mektûbuñ ṣûretidir:

"Siz ki bi'lcümle milel-i 'Îseviyye ḳırallarınıñ mu'teber ü mu'aẓẓamısız, ma'lûmuñuz ola ki Polin nâm sefîriñiziñ istid'âsına mebnî kâffe-i levâzımâtıyla mücehhez olaraḳ donanmamı virdim ve müsâ'ade vü re'yiñizden 'udûl ü muḫâlefet itmemek üzere ḳapudânlara irâde eyledim. Siz daḫi muḥârebe-i meẕkûreyi bâ-iḳbâl başa çıḳardıḳdan ṣoñra lüzûmı ḳalmadıġı ḥâlde hevâlar fenâlaşmaḳsızın donanmayı i'âde eyleyesiz ve Şarlken'iñ ḥîlesinden kendüñüzi ḥıfẓ u viḳâye itmege ve her istedikçe düşmene muḥârebe vü ġalebe eyleyecegini bildirtmedikçe muṣâlaḥayı ḳabûl itmemege i'tinâ eylemeñiz iḫtârıyla berâber benimle maḥabbet ü meveddete ve devletimle ittiḥâd u ittifâḳa raġbet idenlere Ḥaḳ Ta'âlâ mükâfâtlar iḥsân buyursun. Bi-mennihî Ta'âlâ dâ'imâ muẓaffer ḳılıcım ile muḥâfaẓa olunurlar" deyü muḥarrer idi. Polin gemileri ve mektûbı alup Marsilya'ya vardıġı vaḳit Sulṭân Süleymân Ḫân tekrâr Macaristan'a 'azîmet buyurmuşlar idi. Fıransa donanması ile birleşen 'Oṣmânlı donanması Nis şehrini urup ba'żı sevâḥili żabṭ eyledikden ṣoñra Ṭulon tersânesine geçüp ḳışladılar. İrtesi sene on dört biñ İtalya esîrleri ile donanma İstanbul'a geldi. Fıransa ḳıralı Fıransuva hem-meẕhebleri ṭa'n olunmuş ise de ḥavâle-i sem'-i i'tibâr itmedi. Fıransuva işleri yoluna ḳoymaḳ üzere iken biñ beş yüz ḳırḳ yedi senesi martınıñ otuz birinde vefât itmekle yeri ḫalefi ikinci Hanri'ye intiḳâl idüp bu

126. قونتبولو

daḫi pederiniñ meslekinden ayrılmayup Sulṭân Süleymân [122] Ḫân ḥażretleriyle ʻaḳd olunan münâsebâtı teʼkîd içün meʼmûr iʻzâm itmiş oldıġı Vazamon[127] nâm sefîri Sulṭân Süleymânʼıñ ʻAcem seferinde berâber bulunmuş idi. Mûmâ-ileyh maẓhar-ı iltifât u nüvâziş olaraḳ şımarmış oldıġından vaẓîfesini ol vaḳtiñ ʻâdât u istiḥḳâḳı ḫâricine çıḳaraḳ ḫâric-ez-ṣaded sefâret-i memâlik-i maḥrûse-i ʻOṣmâniyyede bulunan Ḫıristiyanlara pek çoḳ ṣaḥâbetler itmişdir ki hiç dîger Ḳatolik devletleri bunuñ ḥuṣûl-i maṭlabına vuṣûle muvaffaḳ olamamışlardır. Bunuñla berâber donanma-yı ʻOṣmâniyeʼniñ be-tekrâr Fıransa donanmasıyla birleşüp Ḳorsiḳa aṭasınıñ teshîrine muvaffaḳ olundı. Bu aralıḳ Avrupaʼnıñ şîrâze-i niẓâmını bozacaḳ vuḳûʻât ẓuhûr itmekle salṭanat-ı seniyye ile Fıransa devletiniñ miyânında biraz ṣoġuḳluḳ görünmüş ise de Fıransalu ṭarafından der-ḥâl olunan iʻtiẓâr ve raġbet üzerine yine serîʻan zâʼil olmaġla dâʼimâ salṭanat-ı seniyye ile devlet-i müşârün-ileyhâniñ ḳadîm olan ittifâḳına biñ iki yüz on üç târîḫinde Bonaparṭıñ Mışır istîlâsına ve biñ iki yüz elli altı bî-ṭaraflıġını iḫtiyârına ḳadar ḳaṭʻâ sekte gelmemişdir.

Bu ʻaṣır tetimmâtından olan ülke-i Yemâniyyeʼye dâʼir baʻżı fıḳralar olup bunlar evvelâ enderûndan muḫrec Mışır vâlîsi Süleymân Paşa ve Yemen vâlîsi Meḥmed Paşa ve muʼaḫḫaran Sinân Paşaʼya taʻalluḳ eyledigi cihetle buracıġa derc olundı.

Evvelâ Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ muvaffaḳiyyet-i celîleleri żamîrne-i müsellemesinden olaraḳ ḫıṭṭa-i Yemâniyyeʼniñ bi-cümleti'l-tevâbiʻ veʼl-levâḥıḳ memâlik-i maḥrûse-i devlet-i ʻaliyye-i ʻOṣmâniyeʼye munżam oldıġına şübhe ḳalmadıġı ḥâlde ṣâniyen Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri daḫi biʼd-defeʻât bu ḥaḳḳ-ı ṣarîḥi cihâna taṣdîḳ itdirerek Selîm Ḫân-ı Ṣânî ve Murâd Ḫân-ı Ṣâliṣ ve Meḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ ḥażerâtından ʻaṣr-ı ḥâżıra ḳadar bu ḫıṭṭa üzerinde kazanılan ḥuḳûḳ-ı ṣarîḥa kâffe-i düvel nezdinde müsellem ü muṣaddaḳ bulunmuşdur.

Ḫıṭṭa-i Yemâniyye ʻaṣr-ı Selîm Ḫân-ı Evvelʼde bi-levâḥıḳihâ memâlik-i devlet-i ʻaliyyeye ilḥâḳ olunaraḳ ḫuṭbe nâm-ı hümâyûnlarına ḳırâʼat olunmuş ise de ḫalef-i bâhirüʼş-şeref-i hümâyûnları Ḳânûnî Sulṭân Süley-

127. وازامون

mân Ḫân ḥażretleri ‘aṣr-ı ‘âlîsinde Evlâd-ı Muṭahhar fürce bularaḳ Yemen'e taṣarruf iddi‘âsına düşdüklerinden sevḳ-i ‘askerle tenkîllerine muvaffaḳ olduḳları ḥâlde ḫıṭṭa-i meẕkûreniñ ḥarâret-i arżiyyesine [123] Türkistan ahâlîsinden olan ‘asâkir-i şâhâne tâb-âver olamadıḳlarından Selîm Ḫân-ı Ṯânî ‘aṣr-ı ‘âlîsinde bi'ż-żarûre buradan biraz ‘askeriñ ḳaldırılmasını Evlâd-ı Muṭahhar furṣat ittiḫâẕıyla yine vâdî-i muḫâlefete pûyân olduḳlarından bu kerre enderûn-ı hümâyûndan müfîż Sinân Paşa serdâr ta‘yîn olunaraḳ iki sene ḳadar mümtedd olan muḥârebât u hücumâtda ḫıṭṭa-i meẕkûre bâ-serhâ żabṭ u teṣḫîr ve memâlik-i devlet-i ‘aliyyeden oldıġını düvel-i İslâmiyye vü Naṣârâ'nıñ kâffesine resmen ve taḥrîren tebrîk ü taṣdîḳ itdirilmiş idi. Devlet-i ‘aliyyeniñ aḳṭâr-ı Ḥicâziyye'de serdâr ve ḳumandânı olan Yemen Fâtiḥi dimekle müte‘ârif müşârün-ileyh Sinân Paşa refâḳatindeki ‘asâkir-i ‘Oṣmâniyye'niñ ṣavlet ü hücûmlarına Evlâd-ı Muṭahhar muḳâbele idemediklerinden tekrâr-be-tekrâr başdan başa bir def‘a daha yine feṯḥ olunmuş idi. Sinân Paşa'nıñ aḳṭâr-ı Ḥicâziyye'deki ḫıdemât-ı ‘adîdesi mülâbesesiyle ṣadr-ı a‘ẓam Ṣoḳullı Meḥmed Paşa'nıñ manẓûr u mültezemi olaraḳ ḥayâtındaki medḥ u ṣenâ vesîlesiyle bi'l-âḫire beş kerre maḳâm-ı ṣadârete getirilmiş ve bu maḳâmda çendân ḫıdemât-ı lâyıḳaya muvaffaḳ olamamış ise de ẕikr olunan Yemen ḳıṭ‘asında ve Ḥicâz ḫıṭṭasındaki kâr-güẕârlıġı bi-ecma‘ihâ Yemeniñ memâlik-i devlet-i ‘aliyyeden olduġında ḳaṭ‘â şübhe bıraḳmamasıyla Yemen Fâtiḥi Ġâzî Sinân Paşa'lıḳla iştihârına bâ‘iṣ olmuş ve şimdiye ḳadar bu ḳıṭ‘anıñ bir ṭarafından bir ḳarış yerine bile ta‘arruż u müdâḫale olunmadıġını tevârîḫ rivâyet ider. Ancaḳ ḫıṭṭa-i Yemâniyye'niñ ibtidâki fâtiḥi Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri oldıġı bi'l-münâsebe yuḳaruda ḥikâye olunmuş idi. Zamân-ı cihân-gîrânelerinde Mıṣır vâlîsi olan ẕevât ṭaraflarından Yemen'e ḳâ'im-maḳâmlar gönderilmekde oldıġı ḥâlde enderûn-ı hümâyûndan müfîż Mıṣır vâlîsi Süleymân Paşa ṭarafından me'mûr olan sarây-ı hümâyûndan feyż almış olan keṯḫudâ Meḥmed Paşa birçoḳ seneler oralarda ḥükûmet itmiş ve câmi‘-i şerîf ve ḫân ve ḥamımâm ve medrese ve mekteb ve âbâr ve ‘ibâdiyye ve sâ'ire gibi ma‘mûriyyete müte‘alliḳ birçoḳ ebniye ve sâ'ire iḥdâṯ u inşâ itdirmiş ve ḥattâ bu ẕâtıñ inşâ itdigi ġâyet dil-nişîn ve vâsi‘ bir ḥammâmıñ der-sa‘âdet ve Şâm ve Edirne ve Ḥaleb ve Burûsa ve Selânik ve'l-ḥâṣıl ḥamımâm mevcûd olan maḥalleriñ birisinde naẕîri olmadıġı rivâyet olunmuşdur.

Devlet-i ‘aliyyeniñ ekṣer-i aḥyânda meşġûliyyet-i mühimme ve meṣâliḥ-i mübremesinden eyâlât-ı [124] ba‘îdesi aḥvâliniñ teftîş ü tecessüsine ba‘żen vaḳit bulamamasından iḫtilâs-ı furṣat u istifâde idenleriñ teṭâvül-i dest-i i‘tisâfla żabṭ-ı aḳṭâr u eṭrâfa ibtidâr itdikleri egerçi mesbûḳ ise de bu cür’et-i ṭâġıyâneleri istiḫbâr olundıġı gibi der-ḥâl cânib-i meẓâlib-mesâlib-i devlet-i ‘aliyyeden Mıṣır vâlîleri vesâṭetiyle veyâ Cidde ve Ḥicâz ṭarîḳiyle bi'd-defe‘ât sevḳ olunan ketâ’ib-i ẓafer-esâlîb-i besâletleri ve Süleymân Paşa ve Meḥmed Paşa ve Yûsuf Paşa ve Özdemür-zâde ‘Oṣmân Paşa ve Rıḍvân Paşa ve Sinân Paşa ve Ḳâsım Paşa ve Ḫusrev Paşa gibi ẓevât-ı saṭvet-simât muẓafferiyetleriyle âsâyiş-i memleket i‘âde idilmiş ve bu keşâ-keş bir ḫayli zamân imtidâd itmiş iken ḥîn-i cülûs-ı Sulṭân ‘Abdu'l-Mecîd Ḫânî'de Mıṣır vilâyetine virilen niẓâma mu‘âvenet arasında İngiltere devleti oraları ḫâlî bulduġından yalñız ‘Aden ḳaṣabasında bir kömür maġazası tedârüki vesîlesile bir küçük ebniye maḥalline ṭırnaḳ ilişdirebilmiş ise de bunı müte‘âḳib Yemen iḳlîmine Kürd Maḥmûd Paşa ve anı müte‘êḳib enderûn-ı hümâyûndan muḫrec Muṣṭafâ Ṣabrî Paşa ve ‘aṣr-ı evvel-i ‘âlî-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî ḳapudân paşalarından Ḳırîmî meşhûr Râmiz Paşa birâder-zâdesi Bonaparṭa Muṣṭafâ Paşa ve Üsküdârî Ḥalebî-zâde şâ‘ir Sırrî Paşa ve Kürd Aḥmed Paşa ve ‘Alî Yâver Paşa ve Ḥalebli Şerîf-zâde ‘Alî Paşa ve daha ḫâṭıra gelmeyen ba‘żı vüzerâ ve mîr-mîrân vâlîlikle sâye-i salṭanat-ı seniyyede ḫüküm-rân olmuşlardır.

Ẕikr olan ḫıṭṭa-i cesîmeniñ lâyıḳıyla tanẓîmâtına muvaffaḳiyet emeliyle sa‘y u kûşişde ḳuṣûr olmamış ise de Baġdâd vilâyet-i celîlesi gibi orada daḫi bir ordu bulunup vilâyât-ı sâ’ire niẓâmâtıyla mükellef olmaḳ içün biñ iki yüz seksen altı senesi Baġdâd vâlîsi Redîf Paşa'nıñ ferîḳligninde refâḳatine ‘asker-i niẓâmiyye-i şâhâne ve żabṭiyye terfîḳiyle Yemen'e gönderilmiş ve ‘Asîrli terbiyesine ḳıyâm olunduġı esnâda müşârün-ileyh rütbe-i celîle-i vezâret ü müşîrî ve Yemen vilâyet-i celîlesi tevcîhiyle niẓâmına me’mûr olmuş ise de ḫastelendiginden yerine Yemen'de bulunan ferîḳ Aḥmed Muḫtâr Paşa müşîrlikle vâlî ve ḳumandân ta‘yîn olunaraḳ iki seneden ziyâde îfâ-yı ḥüsn-i me’mûriyyete muvaffaḳiyyetini müte‘âḳib isti‘fâ iderek yerine ferîḳân-ı kirâmdan dîger Aḥmed Paşa rütbe-i vezâretle kemâ-fi's-sâbıḳ ḳumandân ve vâlî olmaḳ üzere me’mûr olmuş ve el-ḥâletü hâẓihî orada bulunmuşdur.

[125] Bu fıḳrayı ıṭrâdan murâd ḫıṭṭa-i mezḳûre ‘aṣr-ı ‘âlî-i Selîm Ḫân-ı Evvel'de devlet-i ‘aliyyeniñ yed-i taṣarruf-ı ‘âlîsine geçerek bu ḥaḳḳ-ı ṣarîḥ-i ‘âlîyi Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri bütün dünyâya taṣdîḳ u teslîm itdirmişdir.

Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ ḫayrât u müberrât-ı celîleleri beyânındadır:

Mi‘mâr Sinân mübâşeretiyle te’sîsine himmet buyurduḳları Süleymâniye Câmi‘-i Şerîfi'yle dört minâre ve şâdurvân ve tâb-ḫâne ve medrese-i ṭıbbiyye ve hendesiyye ve dîger dört medrese ve mekteb ve ḥammâm ve mülâzımlar içün başḳaca bir medrese ve dârü'ş-şifâ ve şifâ-ḫâne ve dâru'l-ḥadîṣ ve ders-ḫâne ve ‘imâret ve İstanbul şehriniñ vasaṭı ḥisâb olunan maḥalde Şehzâde Sulṭân Meḥmed nâmına iki minâreli câmi‘-i şerîf ve tâb-ḫâne ve mekteb ve ‘imâret ve medrese ve ders-ḫâne ve Şehzâde Sulṭân Cihângîr içün Fındıḳlı ẓirvesinde bir câmi‘ ve mekteb ve ṭop-ḫâne ocaġına bir mescid ve tüfeng-ḫâneye bir mescid ve Rodos'da Süleymâniyye nâmıyla kilîsâdan mübeddel ġâyet muṣanna‘ bir câmi‘-i şerîf ile bir mekteb ve bostancılar ocaġına ḳarîb "Yeşil Kiremidli" ta‘bîr olunur mescid ve mâ-i leẕîẕ ḥavż ve bend ve kemer ve çeşmeler ve Rûmili ve Anaṭolı'da müte‘addid câmi‘ler ve ḫânlar ve tâb-ḫâneler ve bostancılar tâb-ḫânesine mescid ve Baba Ḥaydar ve Emîr Buḫârî semtlerine birer mescid ve Ḥalebü'ş-Şehbâ'da bir câmi‘ ve bir ḥammâm ve ḫân-ḳâh ve cüsûr-ı müte‘addide ve ḳışla ve çeşme ve sebîl ve Rûmili'de ve Edirne'de cevâmi‘ ve tekâyâ vü cüsûr ve Üsküdâr'da tazıcılar ocaġına mescid ve yeñiçerileriñ Aṭ Meydânı'nda ve ṭop ‘arabacılar ḳışlasında mesâcid ve ḳışla ve maṭbaḫlar ve Beşikṭaş'da Süleymâniye'de bir câmi‘-i şerîf ve vâlid-i mâcid-i keşîrü'l-meḥâmid-i hümâyûnları Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri içün türbe ve câmi‘-i şerîf ve ‘imâret ve tâb-ḫâne ve mekteb ve Yeñi Bâġçe'de kâr-gîr bir medrese ve çeşmeler ve Baġdâd'da defîn-i ḫâk-i ıṭr-nâk olan muḳtedâ-yı ehl-i sünnet İmâm-ı A‘ẓam-ı efḫam efendimiz ḥażretleriniñ mezâr-ı şerîfleri eṭrâfına bir sûr tedvîr ve metîn ḳullelerle ‘imâret ve câmi‘-i şerîf ve nefs-i Baġdâd'da ġunûde-i

pister-i raḥmet-i Raḥmân olan ḳuṭb-ı Rabbânî Şeyḫ ʻAbdulḳâdir Gîlânî ḥażretleri merḳad-i şerîfini taʻmîr ve ḳurbındaki câmiʻ-i şerîfi tecdîd ve Ḳonya'da defîn-i [126] türâb-ı rîze-i ʻanberîn olan Celâlüddîn-i Rûmî ḳaddese sırruhu's-sâmî ḥażretleri türbe-i şerîfeleri civâr-ı raḥmet-medârına bir câmiʻ-i refîʻ ve Kûfe'de maḳâm-ı celîl-i Ḥażret-i ʻAlî'de müceddeden bir câmiʻ-i şerîf ve bir çifte ḥamınâm ve İznîḳ'de muḥteriḳ olan Kilîsâ Câmiʻini müceddeden inşâ ve Ḳuds-i Şerîf'de ḳıble-i ûlâ olan Ṣaḫra-i Mübâreke ḳubbesiniñ derûn u bîrûnını kâşî çînîler ile tezyîn ve Şâm-ı Şerîf'deki Gök Meydânı'nda Ḳaṣr-ı Eblaḳ dimekle meşhûr olan maḥalde bir câmiʻ-i şerîf ve ʻimâret ve ḥuccâc içün bir tâb-ḫâne ve ḫânlar ve dârü'ż-ziyâfeler ve ribâṭ ve misâfir-ḫâneler teʻsîs ve yevmiyye iki defʻa fuḳarâ ve müsâfirîn iṭʻâm ile meṣûbât-ı cezîleye iʻtinâ ve vâlide-i şehzâdegân Ḫaṣekî Sulṭân içün Dîvân Yolı'ndaki Dikili Ṭaş ḳurbında bir câmiʻ-i şerîf ve medrese-i münîf ve mekteb ve dâru'ş-şifâ ve ʻimâret ve Medîne-i Münevvere'de bir ʻimâret ve Mekke ve Medîne ahâlî-i muḥtâcîni küllü-yevm infâḳ olunmaḳ üzere evḳâf tertîb ü taḫṣîṣ ve Edirne şehrine mâ-i lezîẕ icrâ ve çeşmeler binâsıyla ahâlîsi isḳâ ve Edirne'den geçen nehr-i Meriç üzerindeki Cisr-i Muṣṭafâ Paşa başında câmiʻ ve ʻimâret ve ḫânlar ve kerîme-i mükerremeleri Rüstem Paşa ḫalîlesi Sulṭân ḥażretleri Mekke-i Mükerreme'ye mâ-i lezîẕ icrâ ve Üsküdâr'da bir câmiʻ-i şerîf ve medrese ve mekteb ve ʻimâret ve fuḳarâya maḫṣûṣ ḥucerât-ı müteʻaddide ve ṣabâḥ ve aḫşâm ṭaʻâm tertîb ve zevcleri Rüstem Paşa içün İstanbul'da Taḥte'l-Ḳalʻa'da bir câmiʻ-i şerîf binâ buyurmuşlardır.

Ḫâḳân-ı firdevs-mekân ḥażretleriniñ irtiḥâllerinden iki yüz elli sene ṣoñra müverriḫ Aṭanalı Surûrî Efendi'niñ cülûsları senesine söyledigi târîḫdir:

(Faʻûlün Faʻûlün Faʻûlün Faʻûlün)

1 Ṭoḳuz yüzde şehzâdesi Ḫân Selîm'iñ
Tevellüd idüp herkes olmuşdı şâdân

2 Surûrî didi şimdi ol şâha târîḫ
"Cülûs itdi Cem-pâye Sulṭân Süleymân"

Cülûs, sene: 926. Vilâdeti, sene: 900. Salṭanat, sene: 48. 'Ömrleri, sene: 74. İrtiḥâlleri, sene: 974.

Ḫâḳân-ı Behişt-nişân Ḥażretleriniñ 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyiḫ-i Kirâm:

Mu'allim-i cenâb-ı pâdişâhî Ḳasṭamonılı Mevlânâ Ḫayrüddîn Efendi, Zenbilli 'Alî [127] Çelebi dimekle meşhûr Mevlânâ müftî 'Alî Çelebi, Mevlânâ müderris Cemâlî Ṣûfî 'Alî Çelebi, Kemâl Paşa-zâde Mevlânâ müftî-i meşhûr Aḥmed Şemsüddîn Efendi, Mevlânâ müftî Sa'dî Çelebi, Fenârî-zâde müftî Muḥyiddîn Çelebi, Mevlânâ Ḳadrî Efendi, müftî Mevlânâ Cevrî-zâde Şeyḫ Meḥmed Efendi, müftî Mevlânâ Şeyḫ 'Abdulkerîm Efendi, müftî Ebu's-su'ûd Efendi, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ 'Abdulvâsi' Çelebi, müftî Muḥyiddîn Efendi, müftî Mollâ Ḳadrî Çelebi, Ḳuṭbuddîn-zâde Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Muḥyiddin Meḥmed Efendi, Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Sinân Efendi, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ Bostân Efendi Çelebi, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ 'Abdurraḥmân Efendi, Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Ca'fer Çelebi, Rûmili ḳâḍî-'askeri Mollâ Ḥâmid Çelebi, Anaṭolı ḳâḍî-'askeri 'Abdulkerîm-zâde Mollâ Muḥyiddîn Efendi, Anaṭolı ḳâḍî-'askeri Mollâ Pervîz Efendi, lisân-ı 'aẕbu'l-beyân-ı 'Oṣmâniye'niñ şîve-i müsellemesiyle eş'âr inşâdını iḫirâ' iden şâ'ir-i mâhir ḳâḍî-'asker meşhûr 'Abdulbâḳî Efendi, 'Acem Ḥâfıẓ müderris Mollâ Ḥâfıẓuddîn Efendi, müderris Ḳasṭamonılı Mollâ 'Abdullaṭîf Çelebi, câmi'-i cemî'-i 'ulûm Şeyḫ Meḥmed El-Endülüsî eş-şehîr Şeyḫ Mu'avveş Efendi, Amasya müftîsi müderris Mollâ Tefeyyüż Bâyezîd Çelebi, şâ'ir-i mâhir ü 'âlim Şâm ḳâḍîsi Üskübî Mollâ İsḥaḳ Çelebi, şâ'ir ü 'âlim ü mütebaḥḥir Maladlı Birâder, Burûsalı şâ'ir ü 'âlim ve müderris Mollâ Ca'fer Nihâlî Çelebi, Ḫâce-zâde Tehâfüti'ne ve Tefsîr-i Şerîfe ḥâşiye yazan Mollâ Ḥaḳîm Şâh Ḳazvînî, müverriḫ Şâh Ḳâsım Efendi, İbni Şeyḫ El-Mecdûlî-i Îrânî, Târîḫ-i İbni Ḫalikân mütercimi Ḳâḍî-zâde Mollâ Ḫaṭṭâṭ Ẓahîrüddîn Erdebîlî, Ḥâşiye-i Tecrîd'e ḥâşiye yazan şâ'ir-i mâhir ve müverriḫ Şeyḫ Şebüsterî-i Îranî, Ḥaleb ḳâḍîsi Mi'mâr-zâde Mollâ Muḥyiddîn Efendi, Edirne ḳâḍîsi Mollâ Köle Bedrüddîn Efendi, müderris Mollâ 'Âşıḳ Ḳâsım Efendi, İsrâfîl-zâde Mollâ Faḫrüd-

dîn Efendi, münşî-i mâhir Şâm ḳâḍîsi Tebrîzî Mevlânâ Ṣaçlı Emîr Efendi, Amasya müftîsi Köpricik-zâde Mollâ Sinân Çelebi, Mışır ḳâḍîsi Bâyezîd Ḫân 'uteḳâsından enderûnî Mollâ Meḥmed Beg, müderris Mollâ Manastırlı Çelebi, Seyyid Emîr Buḫârî muḥiblerinden Ḥamîdlü münzevî Şeyḫ Pîrî Ḫalîfe, Menteşelü mürşid Şeyḫ [128] Ḥâcı Ḫalîfe, aṣḥâb-ı kerâmâtdan Şeyḫ Bekir Ḫalîfe, ṭarîḳ-i Zeyniyyeden ve aṣḥâb-ı kerâmâtdan Gündüzli Şeyḫ Muṣliḥuddîn Ḫalîfe, Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân Câmi'i imârnı 'âlim ü 'âbid Şeyḫ Muḥyiddîn İznîḳî, ṣunûf-ı mutaṣavvıfadan 'ârif-i billâh Şeyḫ İskender Dede Efendi, Mevlânâ mu'abbir Şeyḫ Sinân Erdebîlî, İştiblü Şeyḫ Muḥyiddîn Ḫalîfe, Şeyḫ İsmâ'îl Şirvânî, 'Alî Paşa Tekyesi şeyḫi Ramażân Ḫalîfe, Şeyḫ Bâlî Ḫalîfe, şeyḫ-i merkez-i Muṣliḥuddîn vâ'iẓ Şeyḫ Emîr Sinân Ḫalîfe, Şeyḫ Kâzvânî, Şeyḫ Üveys-i Zâhid-i Şâmî, Şeyḫ Dâvud, Ḫâce 'Ubeydullâh-ı Aḥrâr muṣâḥib ü muḥiblerinden Şeyḫ Baba Ḥaydar Semerḳandî, Amasyalı mu'abbir ü münzevî Şeyḫ Ṣafiyyüdîn 'Âlim, Amasya'da Ḳafala Ḳaryesi'nde Şeyḫ Muḥyiddîn, mücâhid Filibeli Şeyḫ Sinân Ḫalîfe, Fereli Şeyḫ Sinân-zâde Ḳara 'Alî Çelebi, mutaṣavvıfadan Ḥaḳîm mühtedî İsḥaḳ Çelebi, Şeyḫ 'Abdulḳâdir Ṣûfî, Şehzâde ḳurbında Ḳalender Câmi'i imâmı Şeyḫ Atalcu Muḥyiddîn, Mübârek Ḫalîfe, Merzifonî Şeyḫ-zâde Mevlâna 'Abdî Çelebi, Ḳonevî münzevî vü mürşid ve ehl-i kerâmet Şeyḫ Maḥmûd Dede Efendi, Akşehirlü aṣḥâb-ı ḫayrâtdan mün'im-i müżyâf Çıkıncı Şeyḫ 'Abdullâh Dede Efendi, Naḳşıbendî Şeyḫ Ḥakîm Çelebi, Naḳşıbendî Şeyḫ 'Abdullaṭîf Ḫalîfe, Ezelî-zâde vâ'iẓ Ayaṣofya'da sâkin Şeyḫ 'Alî Çelebi.

Bunlardan mâ-'adâ gerek İstanbul'da ve gerek 'Arabistân ve memâlik-i maḥrûse-i şâhâneniñ ekşer maḥallerinde birçoḳ 'ulemâ vü meşâyiḫ ve şu'arâ vü üdebâ 'aṣr-ı şâhânelerini tezyîn itmiş olduḳları mevcûd olan mü'ellefât-ı keşîre ve kütüb-i müdevvene ve devâvîn ü resâ'il ve teẕâkir-i şu'arâ ve mecâmi' u mecellelerden ma'lûm-ı mütetebbi'ân-ı cerâyid-i rûzgârdır. Raḥimehümullâhi 'aleyhim Ta'âlâ raḥmeten vâsi'aten.

Büyük Süleymâniye Câmi'ine târîḫdir:

قال عبد عابد قاريخه
معبدالله واسجدوا واقتربب

Sene: 964

Yaḥyâ Beg'iñ on vechile ḥisâb olunur târîḫidir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
Ṣâḥibü'l-cum'a şeh-i sünnî Süleymân-ı zamân
Câmi'-i bâlâ ta'âlallâh 'aceb 'âlî binâ (964)

Sulṭân Aḥmed Câmi'ine ḳarşu Mehter-ḫâne câmi'ini binâ buyurmuşlardır. Ḫâḳân-ı behişt-âşiyân ḥażretleriniñ ḳırḳ sekiz sene salṭanatlarınıñ imtidâdı ve peder-i [129] cennet-maḳarr-ı hümâyûnlarınıñ bıraḳdıḳları nuḳûd-ı keşîre-i lâ-yu'ad sermâyesiyle binâ buyurduḳları ḫayrât u müberrât-ı celîleleriniñ ḥadd ü ḥaṣrı yoḳdur. Raḥmetullâhi 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Ḳânûnî Ḥażretleri'niñ Sigetvâr Seferinde Oṭaġ-ı Hümâyûnlarında İrtiḥâlleri ve Bu Bâbda Bâḳî Efendi'niñ Merşiyesi ve Ṣadr-ı A'ẓam Ṣoḳullı Meḥmed Paşa'nıñ İbrâzına Muvaffaḳ Oldıġı Ḥüsn-i Ḫıdmet ve Himmeti

Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleriniñ irtiḥâllerinde 'inâyet-dîdeleri olan şâ'ir ḳâḍî-'asker 'Abdu'l-Bâḳî Efendi'niñ söylediği merşiyedir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

I

1 Ey pây-bend-i dâm-geh-i ḳayd-ı nâm u neng
Tâ key hevâ-yı meşġale der-dehr-i bî-direng

2 Añ ol güni ki âḫir olup nev-bahâr-ı 'ömr
Berg-i ḫazâna dönse gerek rûy-ı lâle-reng

3 Âḫir mekânıñ olsa gerek cur'a gibi ḫâk
Devrân elinden irse gerek câm-ı 'ayşa seng

4 İnsân odur ki âyine-veş ḳalbi ṣâf ola
Sîneñde neyler âdem iseñ kîne-i beleng

5 ‘İbret gözinde niceye dek ġaflet uyḫusı
Yetmez mi saña vâḳı‘a-i şâh-ı şîr-ceng

6 Ol şeh-süvâr-ı mülk-i sa‘âdet ki raḫşına
Cevlân deminde ‘arṣa-i ‘âlem gelürdi teng

7 Baş egdi âb-ı tîġına küffâr-ı Üngürüs
Şemşîri gevherini pesend eyledi Fireng

8 Yüz yere ḳodı luṭf ile gül-berg-i ter gibi
Ṣandûḳa ṣaldı ḫâzin-i devrân güher gibi

II

9 Ḥaḳḳâ ki zîb ü zînet-i iḳbâl ü câh idi
Şâh-ı Sikender-efseṛ ü Dârâ-sipâh idi

10 Gerdûn ayaġı tozına eylerdi ser-fürû
Dünyâya ḫâk-i bâr-gehi secde-gâh idi

11 Kem-ter gedâyı az ‘aṭâsı ḳılurdı bây
Bir luṭfı çoḳ mürüvveti çoḳ pâdişâh idi

12 Ḫâk-i cenâb-ı ḥażreti der-gâh-ı devleti
Faẓl u belâġat ehline ümmîd-gâh idi

[130]

13 Ḥükm-i ḳażâya virdi rıżâyı egerçi kim
Şâh-ı ḳażâ-tüvân u ḳader-dest-gâh idi

14 Gerdûn-ı dûna zâr u zebûn oldı ṣanmañız
Maḳṣûdı terk-i câh ile ḳurb-ı İlâh idi

15 Cân u cihânı gözlerimiz görmese nola
Rûşen cemâli ‘âleme ḫurşîd ü mâh idi

16 Ḫurşîde baḳsa gözleri ḫalḳıñ ṭola gelür
Zîrâ görince ḫâṭıra ol mehliḳâ gelür

III

17 Döksün seḥâb ḳaddin añup ḳaṭre ḳaṭre ḳan
İtsün nihâl-i nârveni naḫl-ı erġavân

18 Bu acılarla çeşm-i nücûm olsun eşk-bâr
Âfâḳı ṭutsun âteş-i dilden çıḳan duḫân

19 Ḳılsun kebûd câmelerin âsumân siyâh
Geysün libâs-ı mâtem-i şâhı bütün cihân

20 Yaḳsun derûn-ı sîne-i ins ü perîde dâġ
Nâr-ı firâḳ-ı Şâh Süleymân-ı kâm-rân

21 Ḳıldı firâz-ı küngüre-i ‘arşı cilve-gâh
Lâyıḳ degüldi şânına ḥaḳḳâ bu ḫâk-dân

22 Murġ-ı revânı göklere irdi hümâ gibi
Ḳaldı ḥażîż-i ḫâkde bir iki üstüḫân

23 Çâpük-süvâr-ı ‘arṣa-i kevn ü mekân idi
İḳbâl ü ‘izzet olmuş idi yâr u hem-‘inân

24 Ser-keşlik itdi tevsen-i baḫt-ı sitîze-kâr
Düşdi zemîne sâye-i elṭâf-ı Kirdigâr

IV

25 Olsun ġamıñda bencileyin zâr u bî-ḳarâr
Âfâḳı gezsün aġlayaraḳ ebr-i nev-bahâr

26 Ṭutsun cihânı nâle-i murġân ṣubḥ-dem
Güller yolunsun âh u fiġân eylesün hezâr

[131]

27 Sünbüllerini mâtem idüp çözsün aġlasun
Dâmâna döksün eşk-i firâvânı kûh-sâr

28 Añdıḳça bûy-ı ḫulḳuñı derdiñle lâle-veş
Olsun derûn-ı nâfe-i müşg-i Tatâr târ

29 Gül ḥasretiñle yollara ṭutsuñ ḳulaġını
Nergis gibi ḳıyâmete dek çeksün intiẓâr

30 Deryâlar itse ‘âlemi çeşm-i güher-feşân
Gelmez vücûda sencileyin dürr-i şâh-vâr

31 Ey dil bu demde sensin olan baña hem-nefes
Gel nây gibi iñleyelim bârî zâr zâr

32 Âheng-i âh u nâleleri idelüm bülend
Aṣḥâb-ı derdi cûşa getürsün bu heft bend

V

33 Gün ṭoġdı şâh-ı ‘âlem uyanmaz mı ḫâbdan
Ḳılmaz mı cilve ḫayme-i gerdûn-cenâbdan

34 Yollarda ḳaldı gözlerimiz gelmedi ḫaber
Ḫâk-i cenâb-ı südde-i devlet-me’âbdan

35 Reng-i ʿiẕârı gitdi yatur kendü ḫuşk-leb
Şol gül gibi ki ayru düşüpdür gül-âbdan

36 Gâhî ḥicâb-ı ebre girür ḫusrevâ felek
Yâd eyledükçe luṭfuñı terler ḥicâbdan

37 Ṭıfl-ı sirişki yerlere girsün duʿâm odur
Her kim ġamıñdan aġlamaya şeyḫ u şâbdan

38 Yansun yaḳılsun âteş-i hecriñle âfitâb
Derdiñle ḳara çullara girsün seḥâbdan

39 Yâd eylesün hünerleriñi ḳanlar aġlasun
Tîġıñ boyunca ḳaraya batsun ḳırâbdan

40 Derd ü ġamıñla çâk-i girîbân idüp ḳalem
Pîrâhenini pârelesün ġuṣṣadan ʿalem

VI

[132]

41 Tîġıñ içürdi düşmene zaḫm-ı zebânları
Baḥṣ itmez oldı kimse kesildi lisânları

42 Gördi nihâl-i serv-i ser-efrâz-ı nîzeñi
Ser-keşlik adın añmadı bir daḫi bânları

43 Her ḳanda baṣsa pây-ı semendiñ niṣâr içün
Ḫânlar yoluñda cümle revân itdi cânları

44 Deşt-i fenâda murġ-ı hevâ ṭurmayup ḳonar
Tîġıñ Ḫudâ yolında sebîl itdi ḳanları

45 Şemşîr gibi rûy-ı zemîne ṭaraf ṭaraf
Ṣaldıñ demür ḳuşaḳlu cihân pehlevânları

46 Aldıñ hezâr büt-gedeyi mescid eylediñ
Nâḳûs yerlerinde oḳutduñ ezânları

47 Âḫir çılındı kûs-ı raḥîl itdiñ irtiḥâl
Evvel ḳonaġıñ oldı cinân bûstânları

48 Minnet Ḫudâ'ya iki cihânda ḳılup sa'îd
Nâm-ı şerîfiñ eyledi hem ġâzî hem şehîd

VII

49 Bâḳî cemâl-i pâdişeh-i dil-pezîri gör
Mir'ât-ı ṣun'-ı Ḥażret-i Ḥayy-ı Ḳadîri gör

50 Pîr-i 'Azîz-i Mıṣr-ı vücûd itdi intiḳâl
Mîr-i cüvân-ı çâpük-i Yûsuf-naẓîri gör

51 Gün ṭoġdı şimdi ġâyete irdi sepîde-dem
Ruḫsâr-ı ḫûb-ı ḫusrev-i rûşen-żamîri gör

52 Behrâm-ı vaḳti ġûra yetürdi bu ṣayd-gâh
Var işigine ḫıdmet-i Şâh Erdeşîr'i gör

53 Ber-bâd ḳıldı taḫt-ı Süleymân'ı rûzgâr
Sulṭân Selîm Ḫân-ı Sikender-serîri gör

54 Vardı peleng-i kûh-ı veġâ ḫâb-ı râḥata
Kühsâr-ı Kıbriyâ'da ṭuran nerre-şîri gör

[133]

55 Cevlâna gitdi ravżaya ṭâvus-ı bâġ-ı ḳuds
Ferr-i hümâ-yı evc-i sa'âdet-maṣîri gör

56 İḳbâl ü baḫt-ı ḫusrev-i âfâḳ müstedâm
Rûḥ-ı revân-ı şâha taḥiyyât ve's-selâm

Ḳânûnî ḥażretleriniñ Sigetvar seferinde otaġ-ı hümâyûnlarında ṭoḳuz yüz yetmiş dört ṣaferiniñ yirmi üçünci cum'a-irtesi gice ṣabâḥa dört sâ'at ḳalaraḳ mücâhid ü sefer-ber ve ġâzî olduḳları ḥâlde metâ'ib-i seferiyye ve meşâḵḵ-ı umûr-ı siyâsiyyeden mübtelâ olduḳları 'illet-i niḵrîsiñ nüks ü tezâyüdinden şehâdet-i ma'neviyye ile terk-i daġdaġa-i 'âlem-i fânî buyurduḳlarında ṣadr-ı a'ẓam Ṣoḳullu Meḥmed Paşa vâriṣ-i ḫilâfet-i 'uẓmâ olan Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleriniñ serî'an ordu-yı hümâyûna gelüp yetişmesi içün ḫafiyyen maḫṣûṣen me'mûr çıḳardıḳdan ṣoñra ḳırḳ sekiz gün ḫavâṣdan ya'nî yeñiçeri aġasıyla vüzerâ ve Ferîdûn Beg ve silaḥdâr Ca'fer Aġa ve baş-çuḳadâr Muṣṭafâ Aġa ve eṭibbâ-i ḫâṣṣadan Meḥmed Aġa'dan başḳa kâffe-i ordu ḫalḳından ketm ü iḫfâ idüp ifṣâsı ḥâlinde Gekbûze'de irtiḥâl-i dâr-ı cennet iden Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ ṣadr-ı a'ẓamları Karamânî Meḥmed Paşa'nıñ irtiḥâl-i ḥażret-i pâdişâhı ḥaḳḳıyle ketm ü iḫfâ ve tedbîre muvaffaḳ olamamasından ṭolayı ẓuhûr iden vaḳ'anıñ bu def'a vâḳi' olmamasına himmet itmiş olduġına teşekküren Bâḳî Efendi merṣiye-i ḥażret-i pâdişâhîye żeyl itmiş oldıġı medḥiye-i Ṣoḳullu Meḥmed Paşa'dır:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

1 Ḳıldıḳça şâh-ı 'âleme Ḫaḳ faẓl u raḥmeti
Virsün cihânda ḥażret-i pâşâya ṣıḥḥati

2 Ṣâḥib-ḳırân-ı ḥażret-i iḳlîm-i salṭanat
Ol dem ki ḳıldı mülk-i beḳâya 'azîmeti

3 Ol cism-i pâki cânı gibi eyleyüp nihân
Âsûde ḳıldı ḥâl-i sipâh u ra'iyyeti

4 Ḫalḳ-ı cihâna ḳırḳ ṭoḳuz gün ṭuyurmayup
Mektûm ṭutdı ġayrden ancaḳ bu ḥâleti

5 Tedbîri gör ki irmedi kimse ḫayâline
Âṣaf cihâna gelse göreydi vezâreti

[134]

6 Mevdû‘ ḳıldı taḫt-ı serîre muvaḳḳaten
Ol ġâzî-i mücâhid-i şâh-ı şehâdeti

7 Da‘vetçi gönderüp getirüp vârişi hele
İtmâm ḳıldı dâver-i dîne vekâleti

8 Ġayret kemerlerini ḳuşandı ḳılıç gibi
Aldı ḥişârı virdi Ḫudâ feṯḥ u nuṣreti

9 Râḥat yüzini görmedi çalışdı cân ile
Çekdi efendi yolına bu deñlü zaḥmeti

10 Yâ Rab kemâl-i luṭfuña ḳaldı seniñ hemân
Pâşâ ḳuluñ cihânda tamâm itdi ḫıdmeti

11 Birḳaç ġayûr ẕât görüp gözlerim vekîl
Lâkin bu ẕâtıñ cümleye fâyiḳ ṣadâreti

12 Âsîb-i dehr ü âfet-i devr-i zamâneden
Ḥıfẓ u ḥimâyet eyle o ṣâḥib-sa‘âdeti

13 Dâ’im çerâġ-ı devlet ü baḫtın münevver it
İki cihânda göñli murâdın müyesser it

Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṯânî ‘Aṣrında Cezîretü'l-‘Arab ve ‘Aden ve Yemen Ḫıṭṭalarınıñ Dördünci Def‘a Olaraḳ Feṯḥi ve İcrâ-yı Niẓâmâtı ve Leyâlî-i Mübârekede Menârât-ı Cevâmi‘iñ Ḳanâdîl İle Tezyîn Olunması İḥdâsı

Ḫalef-i hümâyûnları ikinci Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ sekiz sene ḳadar olan zamân-ı hümâyûnlarında Ḳıbrıs cezîresini feṯḥ ile dâḫil-i ḳalem-rev-i memâlik-i ‘Oṣmâniyye iderek muḳaddemâ Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri ‘ahd-i ‘âlîsinde deḫâleten ve mu‘aḫḫaran Ḳânûnî Sulṭân Sü-

leymân Ḫân ‘aṣr-ı sâmîsinde ‘unveten feṯḥ u teshîr olunan nevâḥîsîyle memâlik-i Cezîretü'l-‘Arab bi'l-cümle tevâbi‘iyle ‘Aden ve Yemen Sulṭân Selîm Ḫân zamân-ı ‘ulyâsında daḫi Ṣoḳullı Meḥmed Paşa-yı Ṭavîl himmetiyle irâ'e-i tehdîdât ile Evlâd-ı Muṭahhar'ıñ tasalluṭı men‘ ile bi't-ṭûli ve'l-‘arż ser-â-pâ ṣûret-i inḳıyâda imâle ile niẓâm-ı lâzımı virilerek sâ'ir memâlik-i maḥrûsetü'l-mesâlik-i şâhâne ‘idâdında münselik oldıġından vâlî ta‘yîn ü isrâ olunmuş ve bu ṣûretle üçünci def‘a olaraḳ ḫıṭṭa-i Yemâniyye'niñ başdan başa bi-mużâfâtihâ kâffesi memâlik-i mevrûṯe-i devlet-i ‘aliyye-i ‘Oṣmâniyye ‘idâdından ma‘dûd ḳaldıġını ol zamân mülûk-i muḳbilîniyle şürefâ-yı kirâm ḥażerâtı kâffeten ḳabûl u taṣdîḳ itmişlerdir.

Yemen'iñ büyük şehirlerinde bu kere daḫi vulât-ı ‘iẓâm ve ḫuṣûṣiyle Süleymân Paşa [135] ve Sinân Paşa ve Meḥmed Paşa ve Özdemüroġlı ‘Oṣmân Paşa ve Rıḍvân Paşa ve Murtażâ Paşa ve Üveys Paşa ve Ferhâd Paşa ve sâ'ir vüzerâ-yı fiḫâmıñ cevâmi‘ ve medâris ve mekâtib inşâ ve ṭaraf ṭaraf birke vü bi'r ve ribâṭ ve çeşme ve sebîller binâ ve arâzîsinden evḳâf ta‘yîn ü i‘ṭâ itmişlerdir. Bu idâre-i celîle Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri ‘aṣr-ı aḫîr-i ‘âlîsine ḳadar bu ṣûretle cereyân idüp ṣoñraları devlet-i ‘aliyye-yi işġâl iden ba‘żı mehâm bu ḫıṭṭaya medd-i naẓarı te'ḫîr itmesiyle iḫtilâs-ı furṣat zu‘mıyla ‘Arab meşâyiḫi tasalluṭa cür'et itmiş ise de yine memâlik-i devlet-i ‘aliyyeden ma‘dûd oldıġına bir ṭarafdan ta‘arruż u iştibâh ve müdâḫale olunmamış ve ḥattâ Mıṣır vâlîsi esbaḳ Meḥmed ‘Alî Paşa merḥûmuñ oraları eṣnâ-yı idâresinde Yemen ve ‘Aden ve ḥavâlîsine ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyyeden bi't-taṣdîḳ tanẓîmine muvaffaḳ oldıġı cihâdiyye ‘asâkir-i mülûkânesinden lüzûmı ḳadar ‘asâkir-i niẓâmiyye-i şâhâne me'mûr iderek tâ elli altı ḥâdiṣesine ḳadar orasını muḥâfaẓaya himmetleri ḳıṭ‘a-i Yemâniyye ve ḥavâlîsine devlet-i ‘aliyyeden mâ-‘adâ hiçbir ṭarafıñ müdâḫaleye ḥaḳḳı olmadıġını iṣbâta kâfîdir.

Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṯânî ḥażretleri leyâlî-i mübârekede ya‘nî mevlid-i şerîf ḳırâ'atı ve reġâ'ib ve berât gicelerinde menâr-ı cevâmi‘-i şerîfeniñ ḳanâdîl ile tezyîn ü tenvîr ve ol gicelerde meşâyiḫ-i cevâmi‘-i selâṭîn-i ‘iẓâm bi'l-münâvebe celb ile ba‘de ṣalâti'l-‘ışâ va‘ẓ u neṣâyiḥde bi'ẕ-ẕât ḥâżır bulunaraḳ bu cihetle daḫi mübâlât-ı İslâmiyyeyi ḳarîr buyurduḳları âzâde-i ḳayd-ı taḥrîrdir.

Sarây-ı Hümâyûn'dan Tefeyyüzle İbkâ-yı Nîk-nâm İden Ẕevâtıñ Aṣdiḳâ ve Kâr-güẕârlarınıñ Esâmîsi

Bidâyet-i ẓuhûr-ı salṭanat-ı celîle-i 'Oṣmâniyye'den berü taḥayyüz ü temeyyüz iden 'ulemâ-yı a'lâm ve üdebâ-yı kirâm ve meşâyiḫ-i 'iẓâm ḥażerâtından teselsülen ta'allüm ü tederrüs idenlerden ḳarnen-ba'de-ḳarnin yek-dîgerini tā'lîm ü terbiye ile tefeyyüż ü ta'ayyün iden ẕevât-ı kirâmınıñ ekṣerîsi ol vaḳitler ḥükmince dâ'ire-i hümâyûnda müdâvemete me'mûriyetle ḫademe-i hümâyûn ile ülfet ü maḥabbet idegelmeleri ve bunlardan ba'żıları sarây-ı hümâyûna muvaẓẓaf ve me'mûr ḫâce ta'yîn buyurulmaları ḥasebiyle min-cihetin enderûn aġavâtınıñ ḫıdemât-ı ḥaseneye muvaffaḳiyyetlerine bunlar pîş-dâr u pîş-vâ olduḳlarından ve kendüleri ṭabaḳalarında ve belki ba'żıları kendülere fâ'iḳ olaraḳ birçoḳ âdem yetişdirdiklerinden bu yolda bunlarıñ hey'eten devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'ye muvaffaḳ olduḳları ḫıdemât-ı fevḳa'l-'âde cihetiyle işbu âvân 'ulemâsından esâmî-i [136] 'aliyyeleri taḥḳîḳ olunabilen ẕevât-ı kirâmıñ 'aṣr-be-'aṣr nâm-ı sâmîleri yâd u ta'dâd olunmuş idi.

On pâdişâhıñ 'ahd-i 'âlîlerinde bir debistân-ı feżâ'il-nişân ḥâline gelen sarây-ı hümâyûndan ẓuhûr iden ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâmlar ile birçoḳ ḳapudân paşa ve ḳâḍî-'asker ve vüzerâ ve defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve ümenâ ve ricâl ve żâbiṭân-ı 'askeriyye ve sâ'ireniñ terceme-i ḥâlleri cild-i ṣânî ve ṣâliṣde mufaṣṣalan beyân olunacaḳ ise de sarây ṭaḳımınıñ mâ-bihi'l-mübâhâtları olanlardan buracıḳda yalñız gönüllü ve devşirme ve üserâdan ta'ayyün ü taḥayyüz iden ṣadr-ı a'ẓamlar ve nâm-dârân-ı vüzerâ ve sâ'ire beyân olunur:

Üserâdan Mîḫâloġlı dimekle ma'rûf câmi' ṣâḥibi Maḥmûd Paşa-yı 'Adnî, gönüllüden Hersek-zâde Aḥmed Paşa, bânî-i sûr-ı İstanbul Yanḳo bin Mâdiyân-zâde Memlûk İbrâhîm Paşa, devşirmeden dâmâd Rüstem Paşa, devşirmeden Semîn 'Alî Paşa, devşirmeden Ṣoḳullı Meḥmed Paşa-yı Ṭavîl, devşirmeden Siyâvuş Paşa, devşirmeden Bosnalı İbrâhîm Paşa, dev-

şirmeden Lala Meḥmed Paşa, devşirmeden Ḳapudân-ı deryâ ġâzî meşhûr Küçük Piyâle Paşa, devşirmeden Ḳoca Ḳâsım Paşa, vezîr-i ṣânî Ḫusrev Paşa, Ḫâdım İbrâhîm Paşa, ḳapu aġası Ḫâdım Ḥaydar Paşa, Ġâzî Palaḳ Muṣṭafâ Paşa, yeñiçeri aġası Ġażanfer Paşa, yeñiçeri aġası Serd Behrâm Paşa, Budun beglerbegisi Kösece Rüstem Paşa, Şâm beglerbegisi Ḫurrem Paşa, Ṭameşvâr beglerbegisi Ḫadım 'Alî Paşa, Yular Ḳaṣdı Paşa, Ḳaramân beglerbegisi Süleymân Paşa, devşirmeden İzvornikli Temred 'Alî Paşa, Arnavud Ferhâd Paşa, Ḳara Murâd Paşa, Ḳara Şâhîn Muṣṭafâ Paşa, İzvornikli Ḫıżır Paşa, Hersekli çâşnî-gîr Ḫusrev Paşa, Ṣofı 'Alî Paşa, Tıravnikli defterdâr Luṭfî Beg, Dilâver Beg, Aḥmed Beg, İskenderiyyeli 'Abdullâh Beg, Şâkir Beg'dir.

Żevât-ı müşârün-ileyhim devlet-i 'aliyyede envâ'-ı muḥârebât ve ġazavâtda işbât-ı liyâḳatla pek büyük ḫıdemâta muvaffaḳ ve ḫayrâta sebeb olmuş olduḳlarına tevârîḫ-i mevcûde mütekeffil bulunmuş olmaġla başḳaca ta'dâd u beyân olundı. Müşârün-ileyhim raḥmetullâhi 'aleyhimden mâ-'adâ göñüllü ve devşirmeden Ḫıristiyan evlâd-ı üdebâsından deryâ ḳapudânlıġı ve ḳâdî-'askerlik ve eyâlet vâlîligi ve yeñiçeri aġalıġı ve riyâset ve [137] defterdârlıḳ ve sâ'ir menâṣıb-ı celîleye bi'l-istiḥḳâḳ irtiḳâ itdirilmiş olan birçoḳ żevât yüzlerinden devlet-i 'aliyye istifâde itmiş ve göñüllü niẓâmınıñ maḥvına ne ḳadar te'essüf olunmaḳ lâzım gelür ise devşirme niẓâmınıñ taġyîrine bâ'iş olanlara andan ziyâde esef olunmaḳ lâzım gelmişdir. Çünki gerek devşirme ve gerek göñüllü her ne uṣûl ve niẓâm ile olur ise olsun Ḫıristiyan evlâdından 'asker alınması nüfûs-ı İslâmiyyeniñ teksîrine ve emṣâli delâletiyle bunlardan taḥayyüz iden żevâtıñ enẓâr-ı aḥâd-ı ahâlîde bi'ṭ-ṭab' maḳbûl olmaḳ muḥassenâtı kendü arzûlarıyla devâ'ir-i celîle-i devlet-i 'aliyyeden istedikleri dâ'irelere dâḫil olacaḳ vaṭandaşlarımızıñ tevḳîr ü tefeyyüzlerine bâ'iş ü bâdî olacaġı cihetle ḥâṣıl olacaḳ muḥassenât muḥâsidîn-i devletiñ cür'et idecekleri tekâlîfi tevḳîf ü tehvîn ve belki terk-i teslîme ḳadar mecbûr idecegi umûr-ı ṭabî'iyyeden olmaġla bu müṭâla'alarla daha başḳa birçoḳ taṣavvurât meydâna gelmiş olsa idi devlet-i 'aliyye ḥaḳîḳaten ilâ-ḳıyâmi's-sâ'a maṣûnu'l-i'tirâż ġıbṭa-fermâ-yı mülûk bir devlet-i İskender-sülûk olacaġı bî-iştibâh idi. Devşirmeniñ terkiyle sarây-ı hümâyûnuñ taġyîr uṣûlini mürevvic olanlar içün bi-ḥaḳḳın te'essüfe mecbûr olundıġı nezd-i erbâb-ı inṣâfa 'arż ile iktifâ olunur.

Sarây-ı Hümâyûnda Cârî Çerâğlık Uṣûliyle Ba'żı Niẓâmâtı Beyânındadır:

Sarây-ı hümâyûna çerâğ olan her kim olur ise olsun ocaḳ defterine ḳayd olundığı anda otuz bir ḳuruş çıraḳlık aḳçesi iḥsân buyurulmaḳ uṣûli Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî 'ahd-i sâmîsinde ḳânûn ittiḫâẕ buyurulmuşdur. Aḥmed Ḫân-ı Evvel 'aṣr-ı 'âlîsine gelinceye degin sarây-ı pâdişâhîye ḳabûl olunacaḳ aġalar evvel-emirde Ġalaṭa Sarâyı'na gönderilerek oradan yeñi sarâydaki küçük oṭaya alınup buradan daḥi ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarındaki aġalara noḳṣân geldikçe naḳl olunur ve ḳoġuşlarda otuz yaşını geçmiş ve 'ilm ü âdâb u 'irfân ile taḥliye-i ẕât iderek eskimiş olan aġavâta el öpdürilerek o ẕâta "lala" ta'bîriyle ta'ẓîm idildikden başḳa aña her ḥâlde resm-i muṭâva'at-kârî icrâsıyla ḫıdmet ü tebcîl olunması żâbiṭân ṭaraflarından 'acemilere tenbîh ü te'kîd idilür ve eski olanlarıñ 'acemilere "lala" ve mürebbî olmaḳ uṣûli Fâtiḥ ḫażretleri zamânlarında vaż' olunmuş bir 'âdet oldığı ḥâlde Bâyezîd Ḫân 'ahd-i 'âlîsinde bu 'âdet niẓâm rengine ḳonularaḳ te'kîd buyurulmuşdur.

[138] Her ḳoġuşuñ ocaḳ yolınca eskilerinden yirmişer kişiniñ eñ ḳıdemlüleri olan on bir ḳudemâya bıçaḳlı ve bunlarıñ alt ṭarafındaki ṭoḳuz aġaya "ṣoyunuḳ eski" ta'bîr olunması ve bunlardan başḳa ikinci çuḳadâr ve baş-çavuş ve silaḥdâr aġa ḫaftâncısı ve sır kâtibi yamaġı ve baş çaḳır ṣalanlar bulunduḳları ḫıdmetleriñ vaḳ' u deṙecesine eski i'tibârında bulunacaḳlarından bunlarıñ imtiyâzlarına muvâfıḳ mu'âmele olunur, meṣelâ bunlardan baş-çavuş ve ikinci çuḳadâr ve baş bî-zebân ve baş cüceler ocaḳ yolını ḳaṭ' itmemiş daḥi olsalar mensûb olduḳları ṭarîḳleri derecâtına rüfeḳâsınıñ eñ ḳıdemlüsi bulunacaḳları cihetle bunlar ḳangı ḳoġuşda olurlar ise olsun mesleklerince erbâb-ı ḥayṣiyetden i'tibâr olunur ve silaḥdâr aġa ḫaftâncısıyla baş çaḳır ṣalan ve sır kâtibi yamaġı müsta'iddân-ı aġavâtdan ve oḳur yazar ṭaḳımından ta'yîn olunur. Bunlarla şerbetçiler ve nevbetçi başılar ve baş ḳulluḳçular ocaḳ yolınca 'acemî de olsalar eskilerle berâber eyyâm-ı şitâda bulunduḳları ḳoġuşlarıñ muntaẓam ve mefrûş ḥammâm câmekânlarında ve 'umûmen ṣayfiyyeyi teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında sâ'irlerinden mümtâz u mürtefi' peykelerde ârâm iderler ve ḳoġuşlarda iken elbise-i resmiyye iltibâsına mecbûr olmayup istirâḥata maḫṣûṣ olan ve muntaẓamca bulunan elbise-i leyâlîsini iktisâda muḥayyerdirler.

Sarây-ı Hümâyûna Yeñi Alınan Aġalara Eskileriñ Ḥasbe'l-Uṣûl İbtidâki Tenbîhâtı ve Lalalarıñ Ḫıdmetleri ve Taḥṣîl-i Ma'ârif Uṣûli

Yeñi alınan aġalar sinnen ve edeben ve 'ilmen lalalıḳ i'tibârını ḥâ'iz olan aġalara 'acemi olaraḳ el öpdürüldigini müte'âḳib ḳoġuş nevbetçileri olan aġalar 'acemi aġayı lalasınıñ emriyle żâbiṭ ḥücresi öñine iḳâme iderek bulundıġı ḳoġuşuñ żâbiṭiyle eskilerini ve erbâb-ı menâṣıb u merâtibini 'ale'l-infirâd pîş-gâhından mürûr itdirerek bunlarıñ me'mûriyyet ve derece-i i'tibâr u ḥaysiyetlerini ve mertebelerince lâyıḳ olduḳları ḥürmet ü ri'âyet-i lâzımeyi ifâde vü tefhîm itdikden ṣoñra ta'lîmât u tenbîhât-ı âti'l-beyânı ta'dâd u tefhîm iderler:

Tenbîhât:

Ḳoġuşlarda hiçbir vaḳitde ve ḫuṣûṣiyle ders oḳunur iken şamata idilmemek ve ḳırâ'at-ı Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân ve ta'allüm-i 'ulûm u fünûn ve temeşşuḳ-ı ḫuṭûṭa devâma himmetle aylaḳ ve ḥaylaz ya'nî mes'ûliyetsiz başıboş gezilmemek ve ḫâce efendilere [139] ve kendüsinden evvel yazılmış eskilere ve ders müẓâkeresine muḳtedir üdebâ-yı rüfeḳâya ri'âyet olunmaḳ ve ders oḳunur ve fenn-i fürûsiyyet ta'allüm olunur iken zülüfleri taḳyeniñ derûnına vaż' itmek me'ẓûniyyetiyle 'anteriniñ üzerine ilbâs olunan ḫaftânıñ eteklerini sarây uṣûlince muntaẓam bir ḥâlde ṭoplamaḳ câ'iz olup câmi'-i şerîfe gidilür ve ridâ-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesine şem'-dân götirülür ve pîş-gâh-ı sa'âdetden geçilür ve ḫazîne-i hümâyûna girilür ve żâbiṭ ḥücresi öñinden mürûr idilür ve ba'de'ṭ-ṭa'âm ḳoġuşlar pîş-gâhında gezinilür ve bi'l-îcâb bâbu's-sa'âdeye ṭoġrı çıḳılur iken beheme-ḥâl zülüfleri vaż'ı gibi terhîl itmek ve ḫaftânıñ yaḳasını iliklemek ve eteklerini ṣalıvirmek gibi âdâbıñ icrâsındaki mecbûriyyeti ta'lîm ve bu uṣûlleri tefhîm olundıġı gibi icrâ itmeyenleriñ şedîden ta'zîr ü tekdîr olunmaları ḳânun oldıġı, ders ta'lîm olunur gibi 'acemî aġaya birer birer tefhîm olunur.

Lalaların Ḫıdmetleri:

Lalalar 'acemisine evvel-emirde Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân tilâvetiyle 'ilm-i ḥâl ve tecvîd ve Birgivî ve Ḥalebî ve Ḳudûrî gibi 'aḳâ'id-i dîniyye ve ferâ'iż-i İslâmiyyeye dâ'ir olan kütüb-i fıḳhiyyedeki evâmir-i celîleyi oḳutdurmaḳ ve 'Arabî ve Fârisî derslerine devâm itdirmek ve yazdırmaḳ ve ḫazînelilere elbise-i mülûkâne ve mefrûşâtı sarây-ı hümâyûna maḫṣûṣ bir nev' devşirim ile ḳatlayup maḥallerine vaż' itmek ve kîlârlılara nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ me'kûlât ve meşrûbât ṭabḫ u tehiyye eylemek ve nefs-i hümâyûn içün gelen nân-ı 'azîziñ üzerinde ḳıl ve ġubâr gibi şeyler var ise izâle itmek uṣûlini ta'lîni ile bu ḳoġuşlardan küllü-yevm bi'l-münâvebe onar aġadan otuz aġa mâ-beyn-i hümâyûna gidüp aḫşâma ḳadar ḫıdmet-i hümâyûnda ḅulunacaḳlarından mülûka ḫıdmet itmek ḳâ'ide vü âdâbını ögrenmek ve herkese sevḳ-i selîḳa-i ṭabî'atla oḳuyup yazmaḳ ve kemân-keşlik ve cündîlik ve tüfeng-endâzlıḳ gibi fenn-i silaḥşorî ve fürûsiyyet ve 'ilm-i mûsiḳîyi ḫâce vü üstâdlardan ta'allüme müdâvemet itdirmek ve namâz ve ṭa'âm ve ba'de'l-'aṣr teneffüs vaḳitlerinden mâ-'adâ olan evḳât-ı în ü ân bîhûde laḳlaḳiyyât ile geçirilmeyup tevḳît ü ta'yîn olundıġı üzere beheme-ḥâl taḥṣîl-i 'ulûm u fünûn ve ṣan'at u ma'ârifden birḳaç ma'rifet ta'allümiyle meşġûl olmaḳ ḫuṣûṣlarına mübâderet itdirirler. Ṣalı günlerinde [140] sarây-ı hümâyûna vürûd iden ḫâce efendiler ibtidâ Buḫârî-i Şerîf dersi oḳunduḳdan ṣoñra 'Arabî'den ibtidâ ve intihâ dersleri ve 'ilm-i 'âḳâyid ve fıḳıhdan ba'żı kitâblar oḳunmaḳ ḳânûn olduġından bunuñ ṣemere-i nâfi'asından az çoḳ müstefîd olmadıḳ rüfeḳâ hemân görülmemişdir, dinse câ'izdir.

Taḥṣîl-i 'İlm ü Ma'ârif ve Ṣan'ata Dâ'ir Uṣûl

Pazar günlerinde gelen re'îsü'l-ḳurrâ efendiden 'ilm-i ḳırâ'at ta'allüm olunur. Cum'a-irtesi ve çehâr-şenbe günlerinde gelen yazu ḫâcelerinden ṣülüṣ ḫaṭṭı temeşşuḳla berâber herkes derse baḳmaḳ ve yek-dîgerleriyle müẕâkere-i 'ulûm ve müdâvele-i 'ilm-i ḳırâ'at itmek ve gündüz ve gice birḳaç

sâ'atler 'ulûm u ma'ârifle ba'de'l-iştiġâl li-ecli't-teneffüs "çeşme ḥavlısı" ta'rîfiyle ṭarḥ olunmuş olan encümen-i ülfetde bile rüfeḳâ birbirleriyle mübâḥeṡât-ı 'ilmiyye ve muṡâḥebât-ı edebiyye ve müẕâkerât-ı mâhâret-i ḥarbiyye iderek vaḳit geçürmek arasında cündîlige meyl idenler fenn-i fürûsiyyet ve cirîd-bâzî ve tüfeng-endâzî ve ta'allüm-i tîr ü kemân ve seyf ü sinândan baḥṡ u münâẓaraya ve ḫazîne aġavâtınıñ yazıcı ṣınıfı defter terḳîmi ve taḳrîr taḥrîri ve sâ'ire tenmîḳi ta'allüminden ve kîlâr ḳoġuşında 'ilm ü kemâle verziş ve müẕâkereden mâ-'adâ "mertebe ṭaḳımı" ta'bîr olunur gedikliler nefs-i hümâyûna maḫṡûṡ envâ'-ı eşribe ve ḥulviyyât ve eṭ'ime-i mülûkâne ṭabḫından ve ba'ż hezâr-fenlikden mübâḥaṡe ve ḥasb-i ḥâle ibtidâr iderler.

Mü'ezzinlik ve ḫânende ve sâzende çavuşluḳ ṭarîḳinden tefeyyüż itmek içün 'ilm-i mûsiḳî taḥṡîlini arzû idenlere âtîde yazılacaḳ olan seferli ḳoġuşı civârında maḫṡûṡen tarḥ u te'sîs olunmuş olan meşḳ-ḫânede ḫânende ve sâzende çavuş aġalardan ve bunlarıñ mülâzımlarından ve çavuşluḳdan muṡâḥiblik ile çerâġ olanlardan ve meşhûr Dede Dervîş İsrnâ'îl Efendi ve neyzenbaşı Çalılı gibi meşḳ-ḫânede bulunmaġa me'zûn olan aṡḥâb-ı ma'ârif ü mahâretden uṡûl-i maḳâmâtı taḥṡîl idenlerden birçoḳ ḫâce-i meşhûr yetişerek mûsiḳîniñ ġavrına vuṡûlde Ṣıfahân ve Ṭaşkend ve Semerḳand 'ulemâ-yı riyâżiyyesine yanaşmış ve Selîm Ḫân-ı Ṯânî ve Murâd Ḫân-ı Ṯâliṯ ve Meḥmed Ḫân-ı Râbi' ve Aḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ve Selîm Ḫân-ı Ṯâliṯ ve Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî zamân-ı ma'ârif-nişânlarında yetişen ve maḳâmât-ı müte'addidede ilâhî, semâ'î, beste [141] ve kâr ve pîş-rev ve naḳş ve şarḳı gibi envâ'-ı neġamât-ı nefîse ve terennümât-ı selîse iḫtirâ' u îcâd iden bunca Fârâbî-i edvâr ve Fîṡaġorâṡ-ı rûzgâr, envâ'-ı âṡâr-ı ṣafâ-baḫşâ yâdigârıyla kendi mesleklerince ibḳâ-yı nâm itmişlerdir.

Müsta'iddân-ı mûsiḳî-şinâsândan ṣırasıyla bir nice ser-maḥfil ve mü'ezzin başı ve e'imme-i kirâm yetişmiş ve bunlardan Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṯâliṯ 'aṡrından Şeh-levendim Ḥâfıż 'Abdullâh Aġa ve imâm-ı evvel-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî Ḳırîmî Tatar Ḥâfıẓ Aḥmed Kâmil Efendi ve imâm-ı ṯânî-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî Cennet Filizi 'Abdu'l-Kerîm Efendi ve meşhûr mü'ezzin başı Ṣâkir Efendi ve birâderi kemânî Muṣṭafâ Aġa ve Kemânî 'Alî Aġa, Ṣuyolcı-zâde Ṣâliḥ Efendi ve Kîlârî Ṣâliḥ

Efendi ve muṣâḥib Nu'mân Aġa ve muṣâḥib Ṣâdıḳ Aġa ve muṣâḥib Tiryâḳî Sa'îd Aġa ve muṣâḥib Fıṣdıḳ Sa'îd Aġa ve Vâṣıf Beg birâderi muṣâḥib Sa'dullâh Efendi ve Dellâl-zâde Muṣâḥib İsmâ'îl Aġa ve Muḥyiddîn Aġa ve Çilingîr-zâde Aḥmed Aġa ve Ḥüsnî Aġa ve ser-maḥfil İbrâhîm Efendi ve ser-maḥfil Ḥasan Aġa ve mu'aḫḫaran ṭarîḳ-i 'ilmiyyede Anaṭolı pâyesine ḳadar iḥrâz itmiş olan Şevḳî Efendi ve Ḥâfız 'Abdurraḥmân Aġa ve Ṭanbûrî Keçi 'Ârif Aġa ve Necîb Aġa ve çuḳadâr aġa şâ'ir İbrâhîm Râsiḫ Aġa, birâderi şâ'ir-i mâhir kâffe-i 'ulûmda me'ẓûn mu'aḫḫaran mekteb-i ḥarbiyye-i şâhâne ḫâcesi olan Sâmî 'İzzet Efendi ve başçavuş 'İzzet Aġa ve Zekî Meḥmed Aġa ve Şehlevendim-zâde Rif'at Beg ve Seyyid Meḥmed Aġa-zâde Hâşim Beg merḥûmlar ile Rabbim mu'ammer buyursun re'îsü'l-'ulemâ naḳîbü'l-eşrâf ḳâḍî-'asker Muṣṭafâ 'İzzet Efendi gibi birçoḳ ẕevâtıñ ibḳâ-yı nâma muvaffaḳ olduḳları, bu fenne dâ'ir olup eyâdî-i erbâb-ı ẕevḳ u ṣafâda mütedâvil ve mevcûd olan mecmû'alardan istidlâl olunur. Çünki bunlarıñ ḫânendeleri 'ilm-i mûsiḳîyi üstâdlardan ve yek-dîgerinden meşḳ-ḫânede ta'allüm ü tefennün iderek muḳaddemâ bunlardan ikinci ve birinci imâmete nâ'iliyyetle ṭarîḳ-i 'ilmîye dâḫil olanlardan ḳâḍî-'askerlige ḳadar irtiḳâ ile kesb-i feyż iden birçoḳ ẕevât daha güẕerân itmişdir.

Ḳoġuşlar Żâbiṭânıyla Ba'żı Gedikler ve Ḫıdmetler Ḳâ'idesi ve Ḳoġuşlarda Cereyân İden Ḳavânîn ve Niẓâmât İle Taḥṣîl-i 'Ulûm Keyfiyyeti

Ḳoġuş Żâbiṭânınıñ Ḫıdmetleri:

Ḫazînede geyim başı ve kîlârda piş-gîr başı ve seferlide câme-şûy başı ta'bîr olunan ḳoġuşlar żâbiṭânınıñ evvelki ḫıdmetleri ten-perver ve tenbel olup da lalalar ṭaraflarından [142] terbiyelerinde zaḥmet çekilen bülehâyı oḳuyup yazmaġa icbâr ile niẓâmât-ı enderûnı vaḳtiyle icrâya ḳıyâm ve żabṭ u rabṭa devâm eylemek ḫuṣûṣlarına ḥaṣr-ı naẓar-ı i'tinâ ve iḳdâm eylemekden 'ibâretdir.

Ḳoġuşlarda Cereyân İden Ḳavânîn ve Niẓâmât

Ṣabâḥ namâzı vaḳtinden iki sâ'at muḳaddem aġalardan her ḳoġuşda olan ḥammâmcıları ikinci derecedeki żâbitânı bîdâr iderek ḥammâmları teshîn itdirdikden ṣoñra kîlârda pîş-gîr başınıñ alt ṭarafında beşinci eski olan ve "anaḫdar şâkirdi" ta'bîr olunan gice żâbiṭi namâz vaḳtinden iki buçuḳ sâ'at evvel refaḳatine iki nefer ḳoġuş nevbetçilerini alaraḳ ḳoġuşuñ ortasında bulunan ve 'atîḳ kebîr ḳapu ṭoḳmaġı şeklinde büyük demür ṭoḳmaḳ aşılı bulunan sütûnuñ yanına gidüp ṣâḥib-i sa'âdet 'aleyhi's-ṣalât ve't-taḥiyyat Efendimiz Ḥażretleri'niñ ve kâffe-i enbiyâ-yı hidâyet-intimâ ve aṣḥâb-ı ihtidâ-pîrâ ve e'imme-i 'iẓâm ve 'ulemâ-yı kirâm ve e'izze-i fiḫâm ile selâṭîn-i mâżiye-i 'Oṣmâniyye ve İslâmiyye ḫażerâtından ve bunlarıñ müte'alliḳât u mensûbâtından geçen ẕevât ve sarây-ı hümâyûndan ve kâffe-i ḫıdemât-ı devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye ve İslâmiyyeden mürûr iden ẕevât ve ḳapu yoldaşlarıyla 'âleme gelüp giden ervâḥ-ı güzeştegân-ı ehl-i îmânıñ kâffesiniñ ervâḥ-ı şerîfelerine bâ-iḫlâṣ fâtiḥa ḳırâ'at ve ihdâ eyledikden ṣoñra meẕkûr ṭoḳmaġı muḳâbilindeki kebîr mîḫa üç kerre pekçe daḳḳ ider ve ba'dehû ḳoġuşuñ alt ḳatında beytûtet iden genç aġalarıñ her biriniñ bir başdan bir başa varınca yataḳlarınıñ ḥiẓâsında Maḥmûd Beg, Meḥmed Efendi, Muṣṭafâ Aġa, Mes'ûd Çelebi, Muḥsin Ḫalîfe diyerek isimlerini yâd u ta'dâd eyler ve bu resm ile îḳâẓ ve şirvâna çıḳaraḳ babayigitlere daḫi vaḳtiñ duḫûlini i'lân itmek vâẓîfesini îfâ ider.

Bu ḥâlde vaḳtiyle müteyaḳḳıẓ olanlardan ġusül iḳtiżâ idenler her ḳoġuşda her gün meshûn olan ḥammâmlara girüp farîża-i ġusli icrâ iderler. Żâbiṭ-i mûmâ-ileyh buçuḳ sâ'at fâṣıla ile ḳoġuşı bir başdan bir başa pekçe yüriyüp gezerek ibtidâkinden dirice ṣadâ ile fulân, fulân efendi, fulân çelebi, fulân beg, fulân ḫalîfe deyu esâmî-i rüfeḳâ ta'dâd ve ikinci olduġı yâd olunaraḳ bîdâr itmege çalışur ve pekçe başaraḳ geçer. Bu nevbetde daḫi bîdâr olanlardan ġusül iḳtiżâ idenler sür'atlice iġtisâle imkân bulabilür. Namâz vaḳtine yarım sâ'at [143] ḳaldıġı ḥâlde yine ḳoġuşuñ her ṭarafını ṭolaşup sür'atlice yürüyerek Aḥmed Aġa, Ekrem Beg, İsḥaḳ Çelebi, Es'ad Efendi, Edhem Ḫalîfe deyü isimleri ta'dâd ve üçünci olduġı yâd olunaraḳ ṭarġınca ṭavr ve tîzce ṣavt ile ṭolaşur ve müte'âḳiben işbu anaḫdar şâkirdi birinci żâbiṭ olan pîş-gîr başıyı ḳaldırur. Üçünci mertebedeki uṣûl-i îḳâẓiyyeniñ ic-

râsıyla bîdâr olmamaḳ ḥâlinde bulunanlar olur ise ol vaḳit pîş-gîr başı hemân dâneleri funduḳdan büyük aġaçdan ma'mûl kirişde manẓûm ve omuzında müntekib kebîr tesbîḥi yatan aġalarıñ yorġanlarınıñ uçlarını açdırarak arḳalarına indirir ve bu tedbîr-i terbiye-engîz ile beheme-ḥâl uyandırılur. Ne çâre ki bu vaḳit namâz vaḳtine ḳarîb ve ḍîḳ ḳaldıġı cihetle ḥammâm lâzım olanlar 'acele ġusl itmekde ziyâde zaḥmete giriftâr ve żâbiṭden ruḫṣat almaġa nâ-çâr ḳalmaġla berâber beher-ḥâl câmi'e yetişmege kûşiş iderler. Bi'l-farż câmi'e yetişemeyenler olur ise bunları żâbiṭ îcâbına ve ol aġanıñ ḥayṣiyyetine göre tevbîḫ u ta'zîr ve belki ḍarb u tekdîr ider. İşte bu ṣûretiñ devâmı sâyesinde her aġa namâz vaḳtinden evvel uyanup âbdest almaḳ gibi vecîbe-i teheyyü'ât icrâsına ibtidârı kendüsine ṭabî'at-i ṣâniye ittiḫâẕ itmekle memdûḥu'l-ḥâl olurlar. Sarây-ı hümâyûnda üç beş sene ârâm itmiş olan ẕevâtdan ṣabâḥleyin âbdest almadan mestini giyen âdeme teṣâdüf olunamadıġı ḥâlde bu uṣûl-i memdûḥ u meşrûḥ sarây ḫalḳına bir nev' 'âdet-i mecbûriyye ḳabîlinden oldıġı ḥâlde sarây-ı hümâyûnda her dürlü ṭahâret ü neẓâfete ve ḫuṣûṣiyle evḳât-ı ḫamse duḫûlinde âbdest ve namâza fevḳa'l-ġâye dikḳatle i'tinâ ve müdâvemet olunmamaḳ ḳâbil olamaz. Bu mecbûriyyet-i dâ'ime ile namâz ḳılmaġa ve neẓâfet ü ṭahârete alışmamaḳ muḥâldir. Şâẕ olaraḳ ẓuhûr iden bî-namâzlar daḫi beyne'l-aḳrân ziyâde tevbîḫ u tekdîr olunaraḳ ḥayṣiyetsiz ve i'tibârsız ḳalurlar.

Bu vechile żâbiṭ, aşaġılı olan ḫalḳı namâza ḳaldırdıḳdan ṣoñra elinde degnekle tekrâr şirvâna çıḳaraḳ ve oradaki sâl-ḫordelerde namâza ḳalḳmamışlar var ise ḳaldırur, ibtidâki ṭoḳmaḳda ve ikinci iḫtârda ḳalḳup da âbdest alanlar yataḳları ṭoplandıḳdan ṣoñra yataḳlarına oṭururlar. Ḳoġuşlarda ṣadâsı güzel olan aġalara ezân vaḳtine ḳadar seḥerî suver-i âyât-ı Ḳur'âniyye'den cehren birer sûre-i şerîfe ḳırâ'at itdirilür. Orta ḳapuda ezân-ı şerîfiñ nevbetçi muḫbiri olan ḳapucı Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nde [144] ezân oḳunduġını işidince orta ḳapunuñ kebîr ḫalḳasıyla aḳ aġalara ḫalḳa-zen-i beşâret oldıġı ânda nevbetçi aḳ aġalar muntaẓır-ı duḫûl-i vaḳt olan nevbetçi mü'ezzine ṣavt-ı bülend-i ḳalbî ile teblîġ-i duḫûl-i vaḳte âġâz ve mü'ezzin daḫi kitâb-ḫâne nerdübânı üzerinde ḳırâ'at-ı ezân-ı Muḥammedî ile ṣevâb-ı mev'ûdı iḥrâz eyler. O eṣnâda müteraḳḳib-ı ezân olanlar kâffeten ḳoġuşlardan bir ḥâl-i intiẓâmda câmi'-i şerîfe 'azîmet ve ṣabâḥ namâzında müteraḳḳib-ı teşrîf-i şehriyâr-ı taḳvâ-menḳabet olurlar. Ma'iyyet-i şâhâne

ile dârü's-sa'âde aġası ve ḥarem-i hümâyûn aġaları ve muṣâḥibleri câmi'e gelürler. Silaḥdâr ve çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġaları istiḳbâl iderek maḥfil-i hümâyûn pîş-gâhında bulunurlar. Sünnet-i ṣalât-ı ṣubḥ edâ olundıġı 'aḳîbinde işâret-i şâhâne ile dârü's-sa'âde aġası elini dizine pekçe urdıġı ânda mü'eẕẕin-başı iḳâmet iderek nevbetçi imâm efendiye bi'l-iḳtidâ edâ-yı ṣalât olunduḳdan ve tesbîḥ ve du'â ve istimâ'-ı miḥrâbiyye sünnet-i seniyyeleri icrâ idildikden ṣoñra ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî mâ-beyn-i hümâyûnı teşrîf buyurur ve aġalar ḳoġuşlara 'avdet iderler. Aḥyânen teşrîf-i hümâyûna bir mâni' ẓuhûrında câmi'de dârü's-sa'âde aġası veyâḫud silaḥdâr aġa bulunur ve bi'l-farż nevbetçi imâm efendiniñ baġteten bir 'öẕr-i ḳarîn-i ḳabûli ẓuhûr idüp de refîḳine iḫbâra vaḳit bulamamaḳ ḥasebiyle imâm efendilerden hiçbirisi bulunamadıġı ḥâlde aşaġı oṭalılarıñ ṣadâsı güzel ve müttaḳî aġalarından intiḫâb olunmuş olan ḫâṣ oṭa imâmına iḳtidâ olunur. Ba'de's-ṣalât ḳoġuşlara 'avdet olunduḳda niẓâm-ı ḳadîm iḳtiżâsı üzere ḫıdmet-i hümâyûn içün her ḳoġuşdan bi'l-münâvebe mâ-beyn-i hümâyûna onar aġa gönderilür ve bunlar ḥarem-i hümâyûnı teşrîf-i şâhâneyi müte'âḳib mâ-beyn-i hümâyûn ḳapusı çevrilinceye degin ḫıdmet iderler. Bidâyet-i devr-i Selîm Ḫân-ı Ṯâliṯ'de bu uṣûl taġyîr ile ḫıdmet-i maḫṣûṣa-i şâhâne yalñız mâ-beynci ve iḳtiżâsına göre şerbetçi ve kîlârıñ baş ḳullukçısına ve aşaġı ḫıdmetler mu'aḫḫaran mâ-beyn bostâncılarına taḥvîl olunan avadân bostâncılarına ve tebdîl ḫâṣekîlerine ḳalmasıyla enderûn aġalarına çuḳadârlıḳ ve ṣarıḳçı ve tüfengçi yamaḳlıġı ve ḫazîne yazıcılıġı ve mertebe ṭaḳımı ḫıdmetleriyle çanṭacılıḳ, baş ḳullukçılıḳ, ḫaftâncılıḳ, çaḳır ṣalanlıḳ gibi ḫıdemât-ı 'âdiye vü resmiyye ḳalmışdır. Şu ḳadar ki ṭaleb-i şâhâne vuḳû'ında [145] cündîlik ve tüfeng-endâzlıḳ ve kemân-keşlik ve ṭop ve ṭomaḳ oyunları gibi ba'żı ḫıdmetleri îfâ itmek ve taḥṣîl-i 'ilm ü ma'rifete meşġûl olmaḳ cümle-i veẕâ'ifden 'add olunmuşdur.

Ẓuhr ve 'aṣr ve aḫşâm namâzlarında şehriyârân-ı Dârâ-derbân ḥażerâtı mevcûd bulunamadıḳları taḳdîrde ḫâṣ oṭa imâmına iḳtidâ olunur. Ṣalât-ı 'ışâda ẕât-ı hümâyûnuñ nevbetçi imâm efendiye iḳtidâsı ve ḫâṣ oṭalılarla aşaġı ḳoġuşdan nevbet ḫıdmetinde bulunanlar cemâ'atıyla ḫırḳa-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesinde veyâ civâr-ı şeref-medârında cemâ'atla edâ olunur. Ḳoġuş aġaları ṣalât-ı 'ışâyı ḳoġuşuñ ortasında ferş olunan ḥaṣîrler üzerinde

fużalâ-yı rüfeḳâdan imâmete intiḫâb olunan ẓâta iḳtidâ ile edâ iderler. Ḫıtâm-ı ṣalâtda herkes yataḳlarda ḳu'ûd ile içlerinden ṣadâsı güzel olan ḥuffâẓa cehren "Sûre-i Aḥḳâf" ve cum'a giceleri "Sûre-i Yâsîn" ḳırâ'at itdirilmek 'âdet-i ḥasenedendir. Ḫıtâm-ı ḳırâ'at-ı Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şânda herkes birer parça ḳahvaltı ider ve müsebbiḫalar çeşme ḥavlısına giderek sâ'at dört râddelerine ḳadar hem ülfet ve hem de tevaġġul olunan 'ilm ü ma'rifet ü ṣan'atda baḥṣ ü müẓâkere iderler. Ba'dehû yatılup ṣabâḥleyin erken ḳalḳılur. Ve ṣabâḥ namâzı ḳılındıḳdan ṣoñra ḳoġuşlara 'avdet olunduḳda yemek vaḳtine ḳadar yine ders müẓâkere ve temeşşuḳ-ı ḥuṭûṭa ve ma'ârif erbâbı müte'allik oldıġı hünerler ta'allümine devâm iderler.

Taḥṣîl-i 'Ulûma Dâ'ir Niẓâmât

Ṣalı günleri resmî ḫâce efendiler ḳoġuşları teşrîf buyurur ve ṭa'âmlar tenâvül olunur, ba'dehû Buḫârî-i Şerîf dersleri oḳunduḳdan ṣoñra 'ulûm-ı âliye vü 'âliye tedrîs idilür. Şu ḳadar ki enderûn ḫalḳınıñ ekşerîsinde taḥṣîl-i 'ulûm u ma'ârife ḫâhiş kemâlde olmaḳ cihetiyle işbu ḫâce efendilerden bir günde ta'allüm ü tederrüs olunan ḳadar taḥṣîle ḳanâ'at olunmayup bir ṭarafdan içlerinden yetişüp me'zûn ve müsta'idd olan erbâb-ı dâniş ü kemâlden ve bir cânibden tebaḫḫur itmek isteyen zâdegân ve zî-ḳudretler ṭaraflarından münâsib ma'âş ile tedârük ve ta'yîn olunan ḫâce efendilerden eyyâm-ı 'îd ü sûrdan ve sâ'ir ḫıdmet ẓuhûrıyla ma'zûr bulunılan günlerden mâ-'adâ küllü-yevm iktisâb-ı 'ulûm u fünûna himmet olunur ve 'aḳîb-i dersde şürekâ yek-dîgeriyle müẓâkere ve ba'dehû ḫalîfelerden istîżâḥ-ı mesâ'il-i müşkile ile [146] tenvîr-i ezhân iderler. Bu ṣûretle oḳuyup iḫrâz-ı dest-mâye-i icâzet idenler ṭaraf-ı ḥażret-i pâdişâhîden şallarıyla birer ṭaḳım mükemmel elbise ve 'aṭiyye iḥsânıyla taḥṣîl-i 'ulûm u fünûna terġîb buyurulur.

Ḫudâ-negerde dûçâr-ı beliyye-i reḫâvet ve giriftâr-ı resîse-i tehâvün ü beṭâ'etle ef'ide-i ḳâsiyeleri hedef-i sihâm-ı va'îdât-ı Ḥażret-i Ḫudâ olan târik-i ṣalâtı, żâbiṭler tevbîḫ u ta'zîr ve belki ḍarb u tekdîr ile ṣalât-ı mefrûżayı devâma mecbûr iderler.

Ḳoġuşlar Neẓâfeti Niẓâmâtı ve Ba'żı Müteferri'ât-ı Uṣûl ve Tenezzüh Uṣûliyle Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyye ve Esâlîb ve Niẓâmât-ı Sâ'ire Keyfiyyeti

Sarây-ı hümâyûn ḳoġuşlarında ṭahâret-i kâmile ve neẓâfet-i fevḳa'l-'âde ziyâdesiyle mültezem olmaġla bunuñ içün tersâne-i 'âmireden ta'yîn olunmuş olan muvaẓẓaf ḳoġuş pây-zenleri pasḳalya ve sâ'ir yorṭı günlerinden mâ-'adâ her gün müte'allik oldugı ḳoġuşa gelür ve nevbetçi aġalar neẓâretiyle ḳoġuşlarıñ her cihetini küllü-yevm taṭhîr ü tanẓîf iderler. Żâbiṭân kâffe-i niẓâmâtıñ vaḳt ü zamânıyla ḥüsn-i icrâsına ve ḫuṣûṣiyle ṭahâret-i maḥall ü me'vâ ve neẓâfet-i câme ve endâm u mâ-sivâya dikḳat ü ihtimâm ile ḫalḳı oḳuyup yazmaḳ ve ḥüsn-i mu'âşeret ü ülfet ve ḫıdmet-i mülûke şâyân şi'ârıñ istiḥṣâline ve 'âdât-ı İslâmiyye ve iktisâb-ı âdâb-ı insâniyye ve mübâlât-ı dîniyye ḫuṣûṣlarında iḳtizâ itdikçe ta'lîmât u tenbîhât i'ṭâsına müdâvemet iderler.

Tenezzüh ve Teneffüs Uṣûline Dâ'ir ve Sâ'ir Niẓâmât

İkindi namâzı câmi'-i şerîfde edâ olunduḳdan ṣoñra tehiyye olunan aḫşâm ṭa'âmı ba'de't-tenâvül berây-ı teneffüs seferli nevbetçi başısı ḫaftâncısı vâsıṭasıyla silaḥdâr aġadan istiḥṣâl-i ruḫṣat iderek sâ'at on bire ḳadar meydânda ṭop ve ṭomaḳ oynar, sâ'at on bire gelince ḫalḳı âgâh itmek içün bu nevbetçi başı kendü ḳoġuşları öñinde ber-mu'tâd el çırpar, anıñ üzerine üç ḳoġuşuñ kebîr ḳapu perdeleri der-ḥâl indirilerek geyim başı, pîş-gîr başı, câme-şûy başı aşaġılı olan genç aġaları ḳoġuş ḳapularından ṭaşra çıḳarmazlar. Bu vaḳitde aḫşâm ezânına ḳadar kezâlik ṣadâları güzel olan aġalar ḳoġuş pencereleri ḥizâsına iḳ'âd olunaraḳ cehren birer sûre-i şerîfe tilâvet itdirilür, ezân-ı Muḥammedî oḳunduġı gibi ḳoġuşlardan [147] bir ḥâl-i intiẓâmda câmi'e 'azîmet ve ba'de'ṣ-ṣalât ḳoġuşlara 'avdet olunur. Żâbit yirmi beş yaşını mütecâviz olmayup şirvâna çıḳmamış olanları beyne'l-'ışâ'eyn yataḳlarında ders müẓâkeresi ve ḫuṭûṭ-ı mütenevvi'a temeşşuḳı ve 'ilm-i ḥisâb ve mûsiḳî ta'allümi ile meşġûl itdigi gibi şirvâna çıḳmış olanlardan kimisini çeşme ḥavlısında ve kimisini şirvândaki yatağında verziş itdikleri ma'ârifle tevaġġula mecbûriyyet ḥâlinde bulundurur.

Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyyeye Dâ'ir Ḳavâ'id ü 'Âdât

Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân ḳırâ'atı eṣnâsında farîża-i âdâb-ı İslâmiyyet üzere bâ-temkîn ü rezânet herkes yerinde oturup ḫużû' u ibtihâl ile istimâ' itmek uṣûl-i mesnûneden olmaġla bunuñ ḫilâfında ednâ mertebe ḥareket vuḳû'a getürilemez. Şâyed ḥarekât-ı muḫâlifeye müteṣaddî olanlar bulunur ise bunları żâbiṭ tekdîr ü tenkîle me'mûr ve mecbûrdur. Ḫıtâm-ı tilâvet ü du'âda şirvânlı olan müteḥayyizân encümen-i ülfet olan çeşme ḥavlısında ârâm eyler. Çünki ḳuşluḳ ṭa'âmı hemân 'ale'ṣ-ṣabâḥ ve aḫşâm loḳması ṣalât-ı 'aṣrıñ 'aḳîbinde tenâvül olunması ḳânûn olmaḳ ḥasebiyle yatsudan ṣoñra bir ḳahvaltıya ḫâhiş ü iştihâ ḥâṣıl olduġından ba'de ṣalâti'l-'ışâ bir parça şeyle teskîn-i iştihâdan ṣoñra selîḳa-i ṭabî'atıñ sevḳ itdigi fünûn u ma'ârif ü ṣanâyi'den mübâḥaṣe ile faṣl-ı ṣayfda iki buçuḳ üç ve mevsim-i şitâda nihâyet sâ'at dörde ḳadar tevaġġulla vaḳit geçirildikde nevbetçi aġalar el urduġı anda aşaġılı olan genç aġalar yatırılup eskilerden sinn ü sâlleri resîde-i derece-i kemâl olan şirvânîlere bir sâ'at ḳadar daha çeşme ḥavlısında ârâma ruḫṣat virilür. El-ḥâṣıl ṣalât-ı ṣubḥ ve ẓuhr ve 'aṣr ve aḫşâm câmi'-i şerîfde ve 'ışâ ḳoġuşlarda muṭlaḳâ cemâ'atle edâ ve vaḳtiyle yatup erkence bîdâr olunmasına devâm u i'tinâ olunur. Seferli nevbetçi başısı el urduḳdan ṣoñra sünnet oṭası ittiṣâlinde bekleyen ve mâ-beyn-i hümâyûn ferrâşı dimek olan iki nefer ṣuffeli nevbetçi avadâncılardan mâ-'adâ balṭacı, ḳozbekçi, ṣuffeli, külâhlı ta'bîr olunan ḥalvâ-ḫâneli, aşçı vesâ'ir ḫıdmet-kârlarıñ ṭulû'-ı şemse ḳadar enderûnda bulunması uṣûlden degildir. İşbu ḫıdmet-kârlarıñ bulunmadıġı vaḳitde ḫıdmetlerini kendüleri görmege alışmayan kişi-zâdelerden pederleri aṣḥâb-ı şervetden olanlar rüfeḳânıñ bî-vâyegânından ḳulluḳçı [148] ṭa'bîriyle münâsib mâhiyye ile rüfeḳâdan birer aġa irżâ iderek yataḳ serüp devşirmek ve ḥammâm ṭaḳımını serüp, ḳurıdup, ḳaldırmaḳ ve câme-şûy tehiyye itmek ve destârlarını tekvîr ü tanẓîm itdirmek ve yataḳ ṭolabı ta'bîr olunan elbise ṭolabını dâ'imâ bir ḥâl-i intiẓâmda bulundurmaḳ ve ḳahvaltı ṭolabında ḳahvaltıya münâsib ba'żı me'kûlât bulundırup yatsuluḳ ta'bîr olunan ḳahvaltısını ḥâżırlamaḳ ve 'anterî ve ḫaftân ve biniş ve cübbe ve sâ'ir eṣvâb sarây-ı hümâyûna maḫṣûṣ başḳa bir uṣûl-i muntaẓarnada devşirilüp ḳatlanmaḳ gibi ḫıdmetlerini îfâ itdirirler. Gündüzleri bu ḫıdmetlerden ba'żısını ṣuffeli ve ḥalvâ-ḫâneli ve külâhlı

ta'bîr olunan mâhiyyelü ḫademe-i maḫṣûṣa rü'yet ider. Mâhiyye virmekde bî-ḳudret olanlar ara aşçısı ve işçisi ta'bîr olunur başıboş ḫıdmet-kârları ücret-i ḳademiyye-i muvaḳḳate ve yevmiyye ile istiḫdâm iderler. Cündîler ile sâ'ir aġavâtdan esb beslemek isteyen ẕî-ḳudretler bostâncılara mensûb yedekçi ocaġından mâhiyyelü birer yedekçi sâyis istiḫdâmına me'ẕûnlardır. Berberlik ṣan'atı seferli aġalarına maḫṣûṣ olduġından bunlardan ta'yîn olunan ser-terâş müşterîsini haftada iki def'a terâş ider ve berberleriñ ücreti ḫaftân aḳçesi ta'bîr olunan senevî yüz otuz ġuruş ḳadar olan vaẓîfeniñ tevzî'inde herkes berberine ḳudretince meṣelâ eñ aşaġı otuz ġuruşdan nihâyet yüz ġuruşa ḳadar ücret-i taḥlîḳiyye virilür. Berber aġalar büyük ḥammâmda ayda bir kerre müşterîlerini yıḳar ve ḳalıbişi ve düzḳaş ve paşalı ḳavuḳlarını ṣaran ḳapu yoldaşlarına yılda bir def'a câme-şûy ve ḳumâş ve sâ'ire gibi ba'żı hediyye virilür.

Lalalarıñ 'Acemîlerine Ḳânûnen Vâḳi' Olan Emr ü Tenbîhleriyle Ba'żı Uṣûl ve Âdâb-ı Enderûn-ı Hümâyûn

Selâmlıḳ ve biniş yerlerinde ve mu'âyede ve ridâ-i şerîf ziyâretlerinde ve ṭomaḳ oyunları eṣnâsında ḥuẓûr-ı hümâyûnda ṭurılur iken lâ'ubâliyâne ve bî-edebâne serbest ṭurmaḳ ve ḫalḳ yanında gegirmek ve gerinmek ve esnemek ve ḫalḳıñ üzerine serpercesine şemâtetli aḳsırup, tısḳırup, sümkürmek ve naẓar-gâh-ı rüfeḳâya def'-i su'âl itmek ve cem'iyyet-i ülfetde taḫliye-i enf ü âẓân ü esnâna çalışmaḳ ve iḫrâc olunan faẓalâtı göz öñine püskürmek ve ṣûm ve baṣal ve paṣdırma gibi müstekrehât-ı [149] maṭ'ûmeye tenezzül iderek râyiḥa-i kerîhesiyle meşâmm-ı rüfeḳâyı tenfîr itmek ve müstekşiflige tenezzül itmek ve enf ü âẓândaki ṣa'rı yatağında ya'nî tenhâda ḳaṭ' u netf ü taṭhîr itmemek ve çubuġı pekçe üfleyüp 'ufûnet-i zifirle ru'ûs-ı rüfeḳâyı taṣdî' itmek ve encümen-i ülfetde ṭırnaḳ kesmek ve iḫtiyâr ve eskilerden evvel ṭa'âma el uzadup ṭıynet-i gürisnegândan olan 'acele ve ḥırṣ göstermek ve istikrâh itdirecek ṣûretde felfes ve serbest ṭa'âm itmek ve dîgerleriñ ṭa'âmına ḫâḥişle 'aṭf-ı naẓar idüp istemek ve derûn-ı dehânda ṭaḥn-ı telaḳḳumda ṭa'ṭa'a ve telaḳḳuf ve telâş itmek ve suḳâṭa-çîn-i ter-nâne vü

nân olmaḳ ve elini sofraya silkmek ve ekmek rîzelerini serpmek ve dökmek ve ṭaġıtmaḳ, Ḫudâ-negerde eṣnâ-yı ṭa'âmda gegirmek ve ba'de'ṭ-ṭa'âm aġzını yüzini lâyıḳıyla taṭhîr itmemek ve ḫalḳ yanında pirelenmek ve ḳaşınmaḳ ve silkinmek ve geç câme-şûy degişmek ve elbiseyi temiz telebbüs itmeyüp telvîṣ itmek ve eṣvâbı güzelce devşirmeyüp buruşuḳ, ḳırışıḳ, yırtıḳ, söküḳ, ġayr-i muntaẓam perîşân ḥâlde giymek ve pis gezmek ve eṣnâ-yı istilımâmda diḳḳatsizlikle mâ-i müsta'meli dîgeriniñ üzerine ṣıçratmaḳ ve meşy ü reftârını âḫere taḳlîd eylemek ve ihtizâz u mükâbere ile yürimek ve cem'iyyet-i rüfeḳâda mir'âta 'aṭf-ı naẓar ve mû-çîne ile 'alenen intâf-ı ṣafîlıa eylemek ve reng ü endâmı 'âdetiñ ḫilâf u ḫâricinde zenâna maḫṣûṣ renklerde elbise ve eṣvâb giymek gibi evżâ'-ı bî-edebâneniñ tenfîr ü tevbîḫ u te'dîbi da'vet iden ḫaṣâ'il-i seyyi'eden oldıġını lalalar ifâde iderler.

Penç-şenbe veyâ cum'a günlerinden birinde haftada bir kerre el ve ayaḳ ṭırnaḳları muṭlaḳâ tenhâ bir maḥalde kesilmek ve her ṣabâḥ ḥîn-i aḫż-ı vużûda yaş dülbend ile ṣuḳbe-i âẓânıñ taṭhîr ü tanẓîfiyle haftada iki def'a terâş olmaḳ ve tanẓîf-i ruḫsâr u eyâdî ve endâma devâm olunmaḳ ve âbdest ve ṭa'âm ve ayaḳ ḷavlıları her gün, mümkin olmaz ise muṭlaḳâ iki günde bir tebdîl olunmaḳ ve el yemenisi ve dest-mâl küllü-yevm degişmek ve 'inde'l-iḳtiżâ isti'mâli meşrû' olan mendiller her gün yıḳanup temiz ṭutulmaḳ ḫuṣûṣlarını 'ilâve-i tenbîh iderler.

Bunlardan mâ-'adâ felegiñ müsâ'adesine muḳârenetle bir gedik ve me'mûriyyete nâ'il olunduḳda erbâb-ı iḥtiyâca elden gelen i'ânede ḳuṣûr itmemek ve ḫaṣâ'il-i edânîden [150] olan hengâm-ı iḳbâl ü tüvângerîde bu 'âlem-i müteġayyirü'l-ḥâl ve serî'u'z-zevâliñ 'âdâtından ẓuhûl ve Seyyid Pertev Efendi merḥûmuñ,

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Gitmede 'ömr-i güzeşte mergiñ istiḳbâline
Miḥnet ü ġamla geçen eyyâmıñ isti'câline

2 Vaḳt-i mâżîden ḳıyâs it Pertevâ müstaḳbelin
Böyle dünyâ-yı denî ġam-ḫârınıñ vay ḥâline

me'âlinden tecâhül ü ẕuhûl ile taġyîr-i vaż' ve ġurûr ve mütekebbirâne eṭvâr ile nobrânlıḳ ve levendlik ve ser-keşlik ve ḫod-serlik ve nâdânlıḳ ve bedlik ve ṭafra-fürûşluḳ itmek ve yalan ve mübâlaġalu ve mütehevvirâne söz söylemek ve serbest ve lâ'ubâliyâne ve bî-edebâne mu'âmele itmek ve eṣnâ-yı muṣâḥabetde pekçe ve bedçe çirkin söz söylemek ve muḥâvere ve mu'ârażayı i'tiyâd itmek ve,

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Ḳalb-i sengîne kelâm-ı nerm ider lâ-büd eṣer
Ḳıṭ'a-i elmâs dâ'im ḥakk olur ḳurşun ile

miṣâl-i belîġânesini tesâmüḥle ibrâz-ı ḳıllet-i 'aḳl u şu'ûr iderek ḫod-pesendâne ve müte'aẓẓimâne evżâ' iḫtiyârıyla mebġûż-ı enâm olmaḳ ve lisân-ı bî-edebâne ile rüfeḳâ ve ḫıdmet-kâr her kim olur ise olsun bilâ-mûcib birini tekdîr ü taḥḳîr u teẕlîl ve 'unf u ru'ûnetle teşhîre cesâret itmek ve ḫaṣâ'il-i edânîden olan vefâsızlıḳ, mürüvvetsizlik, diḳḳatsizlik, riḳḳatsizlik, ḥamiyyetsizlik ve insâniyetsizlige ve ḫısset ü denâ'et ve ṣan'ata müte'alliḳa olan ḳaṭ'-ı erzâḳ ve ekdâra sebeben-mine'l-esbâb vesîle olmaḳ ve ülfet ü maḥabbetde ṣıfat-ı münâfaḳat u muḥâsede iḫtiyârıyla vâsıṭa-i irtibâṭ-ı dürr-i şehvâr-ı âmîziş ü ülfet olan zer-târ-ı ḥüsn-i vefânıñ inḳiṭâ'ını mûcib olan ve iki cihânda ṣıfât-ı celîle-i memdûḥiyyete muġâyir ve ıżrâr-ı benî nev'a sebeb viren ḥarekâta cür'et itmekdeki sû'-i netîceyi lalalar teflhîm iderler.

Rüfeḳâ-yı bî-vâyegâna 'arż-ı ṣervet ü yesâr ve bir ṣâḥib-i vücûda ta'alluḳ u münâsebet mübâhatıyla ḥikâye-i iḳtidâr u iftiḫâr itmek gibi evżâ'-ı edânî ve eṭvâr-ı esâfil seyyi'elerini i'tiyâd itmek ve kesb-i 'ilm ü ma'rifet ü şecâ'at ve her nev' ṣan'atda meleke vü mahâretle ḥâṣıl olan istîḥâl ü istiḥḳâḳını ḫalḳıñ gerek ḥaḳîḳaten ve gerek iltifâten ve câhen ta'dâd u teẕkârı ḥâlinde hażm-ı nefs ve istiġfâr idecek yerde ma'a'l-memnûniyye ḳabûl ile taṣdîḳ ve anıñla faḫr itmek ve ḥaḳîḳaten ṣervet-i 'ilm ü ma'rifet ü ẕekâdan behre-ver olanlar bile şe'â'ir-i erbâb-ı ḥilm ü maḥviyetden olan hażm-ı nefs ile 'arż-ı 'acz [151] ü istiġfâra bedel bi'l-'aks nefsiñ mâlik ü ḥâ'iz olduġına zu'm u i'tiḳâd idilen hüner ü ṣan'at u ehliyet ü ḳudret ve ma'rifet ü besâlet ü liyâḳat farż idilen ne maḳûle muḥassenât ve memdûḥiyyet ise

kendüsi ta'dâd u taḳdîr ile 'arż-ı belâhet ve serd-i maḳâl-i mübâhât itmek ve bu mefḫareti tażammun ider îmâ vü işâreten ba'żı ḥâller göstermek vaż'larından lalalar ve żâbiṭân ve ḳudemâ-yı üdebâ-yı rüfeḳâ men' iderler.

Saḳaṭ ve 'alîl olanları istihzâ ve ḫalḳı işġâl ve ṭarafeyne 'aṭf-ı naẓar itdirircesine ḳahḳaha ile pekçe gülmek ve żımnen ve remzen ve lisânen benî nev'ine rûy-ı hezel ü müzâḥ yolındaki mu'âmelât-ı sefîhâneyi revâ görmek ve rüfeḳâdan birisine lüzûmı olup da i'ṭâsı mümkin olan şeyi Nâbî merḥûmuñ,

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

Aḥbâbını müsâ'adeden imtinâ' iden
Emvâlini müdâfa'a-i ḫaṣına ṣaḳlasun

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Sâyesin dervîş-i bî-berg ü nevâdan dûr iden
Ṣaḳlasun ârâyiş-i tâbûta naḫl-i himmetin

miṣâl-i ṣaḥîḥu'l-maḳâlini taṣavvur itmeyerek esirgemek ve bilâ-istîẓân bir âdemiñ velev bir çöpini almaḳ ve rüfeḳâdan ḥuṣûlini me'mûl itdigi emeline veyâ refâh u rif'at ü rızḳına bi'ẕ-ẕât ve bi'l-vâsıṭa ẓâhiren ve żımnen ve ḫafiyyen mâni' olmaḳ ve umûrında sefâhat u teseyyübe ibtidâr ve rüfeḳânıñ elbise vü edevâtından bir şey'ine gedâ-çeşmâne ve ḫarîṣâne imâle-i naẓar ve iṭâle-i yed-i ârzû ile ġıbṭa ve ḥased seyyi'esini iḫtiyâr itmek ve ḫâce ve üstâd ve żâbiṭe ve sâl-ḫordeler ile erbâb-ı dâniş ü ma'ârife'ri'âyet itmemek ve ḫâ'iz olduġı ḥayṣiyyetiñ fevḳinde ve âdâb-ı insâniyyetiñ ḫâricinde bâlâ-pervâzâne ve mütecâvizâne ve bî-edebâne mükâbere ve teberṭum göstermek ve iktisâb-ı i'tibâr-ı 'ârıżî ḳaṣdıyla nefsinde mefḳûd olan muḥassenât u meziyyeti zu'mınca ḫalḳa inandırmaġa çalışup ṣavâb u saḳîm her ne ise aṣâlet-i ẓâtiyye iddi'âsıyla müfteḫir olmaḳ ve küberâ-yı enderûn-ı hümâyûna ta'alluḳ u temedduḥ tefevvühâtıyla bâlâ-pervâzlıḳ ve bülend-maḳâllik ve leffâflıḳ ve yâve-gûluḳ ve ṭafra-furûşluḳla bîhûde kesb-i şöhret iderek ẓâten nefsinde cüz'î bir ḥayṣiyyet olsa bile bu vesîle ile anı da izâle vü imḥâya ḳadar bilâ-fâ'ide fedâ-kârlıġa cür'et itmek ve

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Derd içün 'âlî-sirişt dermâna dökmez âb-ı rû
'Âriyet bir cân içün Loḳmân'a dökmez âb-ı rû

[152]

2 Nâ'il-i vaṣl olmaġa lâzımdır istiġnâ-yı dil
Ol ġınâ aṣḥâbı kim ḫâḳâna dökmez âb-ı rû

3 Ṭurra-i pîçîde-i zülfüñ ṭarar da ḳıl ḳadar
Baḳ kemend-i kâkülinde şâne dökmez âb-ı rû

manẓûme-i 'âcizânesi me'âlinden ẓuhûl ile mes'ûle müsâ'id olmayacaḳ maḥalle menâfî-i rezânet-i vaḳâr-ı insâniyyet rîziş-i âb-ı rû 'ârına tenezzül itmek ve bî-ḳudret oldıġı ḥâlde tezeyyün ü tecemmülde erbâb-ı iḳtidâra miṣâl göstermege çalışmaḳ ṭarz-ı nâ-becâsıyla ṭafra-furûşâne kâm-rân görünmek içün eṣnâf u ebnâyı ṭolandırup bilâ-ṣemere vü bîhûde medyûn u melûm olmaḳ ve lâyıḳıyla ma'lûm olmayan veyâḫud külliyen mechûl olan bir ḫuṣûṣuñ keşf ü istiknâhı içün beyne'l-'uḳalâ açılup baḥṣ ü münâẓaraya 'an-cehlin ḳarışup girişüp de fikrindeki zu'mı iṣbâta çalışmaḳ içün iltizâm-ı lecc ü 'inâd ile ḫalḳı iz'âc idüp bıḳdırmaḳ ve bi'l-farż sefîd oldıġı ma'lûm olan bir şey'iñ siyâh oldıġını baḥṣ iden bir şaḫṣ-ı râcil ü mu'annidi mülâyemetle iḳnâ' itmek imkânından 'udûl ve mu'âmelât-ı dürüştî iẓhâr iderek mu'âraża ve muḥâvere-i bâride ile ḳandırmaġa çalışup da żımnında münâẓa'a çıḳarmaḳ seyyi'esine sebeb olmaḳ ve muḳallidlige hevesle şunuñ bunuñ reftâr u kirdârını taḳlîd ü tezyîf ü taḥḳîr ve aḥibbâ vü aṣdiḳâ ile eṣnâ-yı muṣâḥabetde tevdî' olunan serâ'iri şer'an ve 'aḳlen ve insâniyyete meẓmûm olan keşf ü i'lân mesâvîsiyle beyne'l-iḫvân şâyân-ı daḫl u ẓemm olup bilâ-fâ'ide faṣṣâl u ẓemmâmlıḳla iktisâb-ı şöhret itmek ve ḥavâle olunan işiñ sûy-ı suhûletinden ṣarf-ı naẓarla i'ẓâma çalışmaḳ ve taḥarrî-i ma'âyib-i ḥâl-i ẓilletini mürtekib olmaḳ ve afyon yemek ve 'ayş u 'işrete ve dînce mübâlâtsızlıġa dâ'ir muṣâḥabet itmek gibi ve daha ne ḳadar seyyi'ât ve rezâ'il-i ḫaṣâ'il ve ẓemâyim-i ef'âl ü ma'âyib var ise i'tiyâd idenleriñ kâffesi âdâb-ı sarây-ı hümâyûna muġâyir ve aṣḥâbı menfûr olmaġla bu maḳûle ḫarekât aṣḥâbından pîş-i naẓar-ı żâbiṭânda olanlar iḳ-

tizâsına göre men‘ u tehdîd ve ḍarb u tekdîr ve bi'l-îcâb ṭard u def‘a ḳadar müsâra‘at olunur.

Ḳanġı ziyy ü meslekde olur ise olsun bu eṭvâr u ṭıynet aṣḥâbı füyûżât-ı dü-cihândan bî-behre vü maḥrûm ḳalacaḳlarında şübhe idilmeyecegi evvel-emirde kendülere bildirilür ve tenbîh u naṣîḥatden mütenebbih u mütenaṣṣıḥ olmayanlar her dürlü cezâ [153] ile mücâzât olunurlar ve ḳasiyyü'l-ḳalb olup da te'şîrât-ı mücâzâtdan behre-dâr olmayanlar medâr-ı idâresi dûlâbı tecrübe olan devrleriñ hiç birisinde merkez-i dâ'ire-i tefeyyüżde ḳarâr idemedigi ve fıṭrat-ı ḳabîḥasını velev setr itmege çalışsa bile ‘âḳıbetü'l-emr beheme-ḥâl müstaḥaḳḳ oldıġı râddeye tenzîl ile meskûṭu'l-iḳbâl ve bî-i‘tibâr ḳaldıḳlarına tevârîḫiñ ekşerî si şehâdet ider.

Ḳoġuşlardan On İkişer Ḫalîfe İḥdâṣ Olındıġı ve Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Ḳoġuşları Gedikleri

Yuḳaruda bi'l-münâsebe serd ü ḥikâyesine ibtidâr olundıġı vechile mü'eyyid-i devlet-i ‘aliyye-i ‘Oṣmânî Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri sarây-ı hümâyûnı mekteb-i her nev‘-i ma‘ârif ḥâline ḳoymaḳ üzere tanẓîmine muvaffaḳ oldıġı ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarıyla bunlara maḫrec olan küçük oṭaya fuḥûlîn-i ‘ulemâdan mükemmel mu‘allimler ta‘yîn ve vaẓîfeler taḫṣîṣ buyurmuş ve Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî temhîdine muvaffaḳ oldıġı Ġalaṭa Sarâyı ḳoġuşlarına başḳa başḳa ḫâceler ta‘yîn eylediginden ve ḫuṣûṣiyle Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri ‘aṣr-ı ‘âlîsinde oḳuyup yazanlarıñ nâ'il-i elṭâf u iltifât olduḳları gibi ‘aksi ḥâlinde bulunanları ḍarb u tekdîre ḳadar tehdîd eyledigi cihetle zamân-ı hümâyûnlarında sarây-ı hümâyûnda hiç câhil ve bî-hüner ḳalmamış olup bu cihetle ekşer-i aġavât kendü ḫâhişleri veyâ żâbiṭleriñ teşvîḳ u ibrâmları ile oḳuyup yazmaġa sa‘y u iḳdâm iderek sarây-ı hümâyûn ḫalḳından enderûn ve bîrûnca bi'l-istiḥḳâḳ nâ'il-i merâtib-i celîle ve maẓhar-ı menâṣıb-ı sâmiye olaraḳ kesb-i feyż ü rif‘at idenleriñ ḥaḳîḳaten büyük büyük ḫıdmetlere muvaffaḳ olduḳlarına tevârîḫiñ cümlesi şehâdet ider. Küçük oṭa aġavâtınıñ oḳuyup yazmaḳ ve sâ'ir fünûn u ṣanâyi‘i ögrenmekde olan devâm u iḳdâmlarında dîger ḳoġuşlardan farḳları ḳalmayup belki tefev-

vuḳ-ı emṣâl ü aḳrân ârzûsıyla müsâbaḳata himmetleri meşhûd olduġından ve şevket-i salṭanat-ı seniyye kesb-i celâlet ü ‘aẓamet itdikçe destârîlik ve ser-terâşlıḳ ve câme-şûyculuk ve ṭabl-zenlik gibi ba‘żı noḳṣân gedikleriñ ikmâl ü tertîbine lüzûm göründiginden yüz on beş târîḫinde Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel küçük oṭanıñ yerine meşḳ-ḫâne pîş-gâhına binâ itdigi ḳoġuşuñ ismine "seferli" tesmiye iderek küçük oṭayı seferliye ḳalb itmiş ve bu ḳoġuş ḫazîne ve kîlâra ṣâliş olaraḳ iḥdâṣ olunmuş olduġından niẓâmâtı anlara tâbi‘ idilmişdir. Bunlara taḫṣîṣ ü ta‘yîn olunan ḫıdmetler ṭabl-zenlik ve tekvîr-i [154] destâr ve taḥlîḳ-i ser ve taṭhîr-i eşyâ-yı mülûkda taḫṣîl-i meleke olunması uṣûli vaż‘ olunmuşdur. Seferli ḳoġuşında ocaḳ yolınca eskiyüp żâbiṭ olanlarına câme-şûy başı nâmı virilerek nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ âbdest ve ṭa‘âm ḥavlılarıyla destâr-ı hümâyûn ve dest-mâllarıñ taṭhîri bu ḳoġuşuñ baş ḳulluḳçılarına münḥaṣır olmaḳ ve enderûn-ı hümâyûn mehter-ḫânesi ṭaḳımı bunlardan tertîb ve içlerindeki mûsiḳî-şinâs çavuş aġalardan biri mehter başı ta‘yîn ḳılınmaḳ ve yirmi nefer gediklü ve sâ’iri mülâzım olmaḳ üzere otuz ḳadar berber ve on beş nefer ṣarıḳçı yamaġı ve berberleriñ ikinci żâbiṭi dimek olan ve berberler ṭarîḳiniñ yolıyla eñ eskisinden manṣûb ḥammâmcı başılıḳ ve ḳoġuşuñ ikinci derecede żâbiṭi olmaḳ üzere nevbetçi başılıḳ me’mûriyetleri îcâd u ta‘yîn olunup ṣarıḳçı başılar ṣarıḳçı yamaḳlarınıñ ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmışlarından manṣûb olmaḳ uṣûlini iḥdâṣ ve ṭabl-zenlik ṣan‘at u me’mûriyyeti seferli ḳoġuşına taḫṣîṣ idilmişdir.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Ṣânî ve Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ve Selîm Ḫân-ı Evvel ḥażerâtı a‘ṣâr-ı ‘âliyelerinde ḫazîne-i hümâyûnda ḫazîne baş yazıcılıġı ve baş ḳulluḳçılıġı ve çanṭacılık ve ḫâzîne keṯḫudâsı ḫaftâncılıġı ve ikinci yazıcılık ve üçünci ve dördünci yazıcılıḳları ve bunlarıñ üç nefer mülâzimligi iḥdâṣ olundıġı mervîdir.

Kîlârda me’kûlât u meşrûbâta müte‘alliḳ olan mertebe ṭaḳımı olan baş ḳulluḳçılıġı ve nevbetçi başı ve ḫünkâr şerbetçiligi me’mûriyyet-i mu‘teberesiyle şehzâdegân efendiler ḥażerâtı şerbetçiligi ve silaḥdâr aġa kîlârcılıġı ve kîlâr keṯḫudâsı ḫaftâncılıġı ve ḳulluḳçılıġı me’mûriyetleri tertîb buyurulmuşdur.

Taḫṣîl-i ‘ulûm u fünûna seferli ḳoġuşında daḫi germiyyetle verziş olundıġından fâżıl u kâtib ü şâ’ir ve fenn-i ḥarb u peygâr ve mûsiḳîde mâ-

hir bir nice ‘âlim ü ‘âmil-i ma‘ârif-me’âşir ẓuhûr iderek işbât-ı ehliyyet ü iḳtidâr ile her nev‘ ḫıdmet-i devlet-i ‘aliyyede bulunmuş ve ibrâz-ı liyâḳatla metbû‘-ı mu‘aẓẓam uġurında fedâ-yı ser ü cân-ı cihân-ḳıymet ile ibḳâ-yı nâm iderek aḫlâf-ı ni‘me’l-eslâf-ı kirâma birçoḳ dest-âvîz-i terbiye ve âdâb-ı ṣadâḳat u istiḳâmet bıraḳmışlardır.

Taḥṣîl-i ‘Ulûm İdenler İle Ḫaṭṭâṭ Olanlar ve Ḥıfẓ-ı Ḳur’ân-ı Kerîm İdenler Ḥaḳlarında Li-Ecli't-Teşvîḳ Ne Vechile İltifât İcrâ Olındıġı

Ḫazîne ve kîlâr ve seferli ve ḥarem aġaları ve aḳ aġalardan ḥâfıẓu'l-Ḳur’ân [155] olanlar ile ‘ilm-i ḳırâ’at ve ‘Arabî'de icâzet-nâme alanlara ve ṣülüṣ ve ta‘lîḳ ḫaṭlarında ḫaṭṭâṭ olanlara ḫâceleriyle berâber ṭaraf-ı hümâyûndan iltifâten ziyâfet ü ‘aṭiyyeler ile mükemmel birer ḳat elbise ‘inâyet ve ḫâce efendilere ‘ilâveten ḳunṭoş semmûr kürk ḫıl‘atlar ilbâs ve nuḳûd-ı vefîre i‘ṭâsıyla iltifât olunaraḳ ṭaraf-ı silaḥdârîden ve sâ’ir mütenefficîn-i enderûn-ı hümâyûndan daḫi maẓhar-ı nüvâziş-i bî-ḳıyâs olurlar.

Aġalardan ẓuhûr iden ḥuffâẓ ve ḳurâ ve müntehî ve ḫaṭṭâṭlar iżâ‘a-i vaḳt itmeyüp kütüb-ḫânede ve ḳoġuşlarda rüfeḳâya ḳırâ’at-ı Ḳur’ân-ı ‘aẓîmü'ş-şân ile temeşşuḳ-ı ḫuṭût-ı müte‘addide ve neşr-i ‘ulûm-ı âliye ve ‘âliyeye himmet ve bir ṭarafdan üstâdân-ı kirâm ḥażerâtından istifâde ve istikmâl-i kemâl ve iştiġâl-i feżâ’ile müdâvemet iderler. İşte şu teşvîḳât-ı mükemmele şemeresiyle ol mekteb-i merkez-i edebden birçoḳ ẓevât-ı ma‘ârif-simât ẓuhûr eylediginden taḥḳîḳ olunabilenlerden birazlarınıñ maḥall-i münâsebetde yâd u ta‘dâdına mübâderet olunur:

Sarây-ı hümâyûn aġaları'fünûn u ma‘ârifden heves itdikleri hünerıñ taḥṣîlinde muḫtâr iseler de evvel-emirde muṭlaḳâ şe‘â’ir-i İslâmiyyeden ve mübâlât-ı dîniyyeden olan ḳırâ’at-ı Ḳur’ân-ı ‘aẓîmü'ş-şân ve ‘ilm-i ḥâl ve tecvîd ve Birgivî ve Ḥalebî ve Ḳudûrî gibi kitâbları oḳuyup bu cihetle ‘aḳâ’iden ve ‘amelen bilinmesi farż olan mesâ'il-i dîniyyeyi evvel-be-evvel ögrenmek birinci vaẓîfe ‘add olunur. Bunları ta‘allüm itdikden soñra

sâ'iḳa-i selîḳa-i ṭabî'atla istiḥṣâl-i hüner ü ma'ârifde herkesiñ iḫtiyârı yedinde olmaġla arzû itdikleri envâ'-ı 'ulûm u fünûn ve ma'ârif ü ṣan'atla verzişleriniñ taġyîrini żâbiṭlar teklîf ü icbâr idemezler. Şu ḳadar var ki hiçbir hünerde behre-ver olmayan baṭṭâlîn gürûhı da sarây-ı hümâyûnda bir zamânda nâ'il-i feyż ü rif'at olamazlar. Ṭıyneti 'âlî olanlar muṭlaḳâ 'ulûm-ı 'Arabiyye ve edebiyye taḥṣîline himmet ve şecâ'at u besâletle meftûr olanlar ol vaḳitler uṣûlince tîr ü tüfeng ve cirîd-endâzlıḳ ve sinân-bâzlıḳ ve ḍarb-ı süyûfda meleke-perdâzlıḳ ve 'ilm-i mûsiḳîde mahâret-sâzlıḳ taḥṣîline ve âdâb-ı ḫıdemât-ı mülûkda iktisâb-ı kemâlâta müdâvemetden girü ṭurmazlar.

Ṭıynet ü ṭabî'at ve aḫlâḳça insân tefâvüt üzere meftûr u maḫlûḳ olmaġla muḳadderât-ı İlâhiyye i'ânesiyle ḫaṣâ'il-i memdûḥa aṣḥâbınıñ feyż-yâb olacaḳları [156] bedîhî oldıġı gibi tenbel ve ten-perver ve ḫod-bîn ve ser-keş ve tünd-ḫû olup da hiçbir ṣan'at u ma'ârife sa'y itmeyenler suḳût-ı mertebe-i feyż ü i'tibâr ile endâḫte-i künc-i żüll ü hevân ve żâbiṭân ṭarafından îfâ-yı naṣîḥat ve teşvîḳât u tevbîḫâtı 'adem-ı ışġâ idenler nihâyet maṭrûd ve maḫkûk-ı defter-i bendegân olduḳları görülmüşdür.

El-ḥâṣıl hiçbir hünerde eli ve feżâ'il-i insâniyyede medḫali olmayan erbâb-ı reḫâvet ve cühelâ vü bî-vâyegânıñ sarây-ı hümâyûndan tefeyyüzleri pek ender vâḳi' olmuş ve o miṣillü mütefeyyizler ya fevḳa'l-'âde cesûr veyâ pek ziyâde ṣıdḳ u istiḳâmetle meftûr olmaḳ muḥassenâtlarından birine mâlik olmaġla tefeyyüż itmişlerdir.

Fâtiḥ Sulṭân Melḥmed Ḫân ḥażretleriniñ tetimme-i 'aṣr-ı 'âlîsi devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyyeye bir büyük cem'iyyet-i füyûżât u fażîlet ve Sulṭân Bâyezîd devri ise bu cem'iyyete bir noḳṭa-i tevaḳḳuf u ḥayret görünmesiyle berâber Ġalaṭa Sarâyı'nıñ îcâdı ve taḥṣîl-i 'ulûm u ma'ârifiñ ilerülemesi ve edebiyâtıñ râyici ve ġazavât u müberrât gibi meydâna gelen birçoḳ âṣâr ol 'aṣr-ı 'âlîyi daḫi imkânı mertebe tezyîn itmiş olduġı cây-ı inkâr degildir.

Fâtiḥ Sulṭân Melḥmed Ḫân ḥażretleri 'ahd-i 'âlîsinden başlayaraḳ aḫlâf-ı kirâmı ḥażerâtınıñ tedârük ve sarây-ı hümâyûn ḳoġuşlarındaki küçük şirvânlarda olan kütüb-ḫânelere vaḳf u iḥsân buyurduḳları kütüb-i kesîre-i mütenevvi'a sarây-ı hümâyûnda erbâb-ı dânişiñ keşretine ve Şeh-

rî-zâde Es'ad Efendi Târîḫçesi'niñ ṭoḳsan ikinci fıḳrasında tafṣîl ü îżâḥ olunduġı vechile sarây-ı hümâyûn ḫalḳınıñ 'ulûm-ı külliye vü cüz'iye taḥṣîline ve oḳuduḳları fenlerde müşârün-bi'l-benân olan fuḥûlînden bażıları mütûn u şurûḥ te'lîfine ve birazı daḫi Defter-dâr Ḥüseyin Paşa-zâde Na'tî Begefendi'niñ ġâyet nefîs ü bî-naẓîr şemâ'il-i şerîfe yazdıġı şerḥ ve müverriḫ 'Abdî Paşa ve Na'îmâ Efendi ve Ḥasan Beg-zâde târîḫleri ve Ṣafiyye Sulṭân-zâde 'Abdullâh Beg-zâde Meḥmed Begefendi Mecmû'ası ve na't-gûluḳda 'Arab ve 'Acem ve Türk'de hiç emṣâli görülmemiş olan Pâzârbaşı Ḳâsım Paşalı Naẓîm Efendi Dîvânı ve tercümeler ve müstaḳil kitâblar ve dîvânlar te'lîfine ve ta'lîḳât ve ḥavâşî tenmîḳine muvaffaḳ olmuşlardır.

Żikr olun Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîḫçesi'niñ ḳırḳ dördünci fıḳrasında [157] beyân olunduġı vechile ma'âşlu olaraḳ on biñe bâliġ olan sarây ṭaḳımından birçoḳ fużalâ yetişerek bunlardan her biri birer meslek-i celîlde ibḳâ-yı nâm eylediklerine ve ekserîsiniñ taḥṣîl-i 'ulûma ḫâhiş-ger bulunmalarını taḳdîren ve teşvîḳan yeñi sarây-ı hümâyûn ile Ġalaṭa Sarâyı ḳoġuşlarına ve Ġalaṭa aġası dâ'iresine Aḥmed Ḫân-ı Evvel ve Ṣâliş ve Maḥmûd Ḫân-ı Evvel ve aḫlâf-ı kirâmı ḥażerâtı ba'żı kütüb vaḳf u vaż'ına himmet buyurmuşlardır. Mu'aḫḫaran bu raġbet-i memdûḥa daha ziyâde teraḳḳî eylediginden ve ḫuṣûṣiyle Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliş zamân-ı 'âlîsi her nev' 'ulûm u fünûn u ma'ârifiñ germiyyetle bâzâr-ı râyic ü râġıbı olduġından pâdişâh-ı ma'ârif-penâh aḳ aġalar ḳapusunuñ muḳâbiline te'sîs itdigi 'arż oṭasınıñ pîş-gâhına 'âlî bir kütüb-ḫâne binâsıyla kütüb-i nefîse vaż' u vaḳf iderek 'ilm-i mûsiḳî ta'lîmi içün seferli ḳoġuşunuñ arḳasında mevcûd olan meşḳ-ḫâneyi ta'mîr buyurmuş ve işte bu himem-i hümâyûn-ı 'âliye enderûnda her nev' ma'ârifiñ taḥṣîli uṣûlünüñ tervîc ü tezyînine sebeb olmuşdur. Meḥmed Ḫân-ı Râbi' ḥażretleriniñ hengâm-ı salṭanatlarında ba'żı kütüb ṭab' olunmuş ise de ḥurûfâtı ḥaḳḳıyla ve lâyıḳıyla tanẓîm olunamamış olduġından zamân-ı hümâyûnlarında bu eser-i celîlü'l-me'âşiriñ daḫi ḳuvveden fi'le iḫrâcı ve sebeb-i taḥṣîl ve vesîle-i tavṣîl-i tefeyyüż ü tes'îd olur böyle bir fenn-i celîliñ 'aṣr-ı hümâyûnları âşârına idrâcı arzûsıyla Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliş ḥażretleri maṭbû'âtıñ fevâ'idini bi't-taṣavvur kütübüñ teksîrini emel buyurduḳlarını Dâmâd İbrâhîm Paşa'ya emr ü irâde buyurmalarıyla vesâ'il-i intiẓâmı taḥarrî olunmaḳda iken Pâris ahâlîsinden olup ṣıġar-ı sin-

ninde ihtidâ itmiş olan İbrâhîm Müteferriḳa'nıñ erbâb-ı ma'ârifden oldıġı bi'l-istiḥbâr celb ü taltîf ve irâde-i hümâyûn tefhîm ü ta'rîf olunaraḳ mûmâ-ileyh hemân dest-gâh ve ḥurûfâtını tanẓîm ile kütüb ṭab'ına mübâşeret eylemişdir.

Mûmâ-ileyh İbrâhîm Efendi ol zamânlarda Avrupa'da henüz ilerülemege başlamış olan niẓâmât-ı 'askeriyyece daḫi aṣḥâb-ı ma'lûmâtdan olmaġla devlet-i 'aliyyede 'asâkir-i niẓâmiyye tedârüki lüzûmına ve keyfiyyet-i tertîbine dâ'ir bir de niẓâm-nâme te'lîf eylediginden ḫâḳân-ı ḳadr-dân ḥażretleriniñ 'uluvv-i himmeti ve müşârün-ileyh İbrâhîm Paşa'nıñ dirâyet ü iḳdâmıyla ezmine-i ḳalîle ẓarfında Üsküdâr'da üç yüz ḳadar mu'allem 'asker bi't-tedârük tezyîd ü ikmâl olunmaḳ üzere iken bu vesîle daḫi munẓam olaraḳ tebeddül-i salṭanat [158] vuḳû'ında yeñiçerileriñ şeḳâveti ve meşhûr Muṣli ve Paṭrona ḫavenesiniñ ṭuġyân u mel'anetleriyle bî-çâreler kâmilen i'dâm u imḥâ olunmuşdur.

Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîḫçesi'nden Menḳûl Sarây-ı Hümâyûnda On Biñ Âdem Bulundıġı ve İbrâhîm Müteferriḳa'nıñ Maṭbû'âtı Tanẓîmi

Ḫalef-i ma'âlî-şerefleri Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel ḥażretleri emr-i cihâdıñ icrâsı birçoḳ esbâb-ı niẓâmâta mütevaḳḳıf oldıġını 'ilm ü ma'ârif ü dirâyetleri müsellemâtdan olan ḳurenâsıyla müẓâkere vü müṭâla'a buyuraraḳ biñ yüz ḳırḳ yedi ṣa'bân-ı şerîfi ġurresinde niẓâmât-ı mevżû'asıyla Üsküdâr'da bir ḫumbaracı ḳışlası te'sîs ve bu fenniñ mevḳûfun-'aleyhi olan 'ilm-i hendese taḥṣîli içün bir de hendese-ḫâne binâ iderek bu fende maharet-i kâmilesi olan Yeñişehir müftîsi Ḥacı Meḥmed Efendi-zâde Meḥmed Sa'îd Efendi'yi ḫâce ta'yîn ve biñ yüz ḳırḳ ṭoḳuzda imâm-ı sulṭânî Pîrî-zâde Meḥmed Efendi delâletiyle ba'żı âlât-ı hendeseye iḫtirâ' ve beyne'l-mühendisîn bi't-tecrübe intifâ'ı işbât olunmaġla mûmâ-ileyhe ibtidâ-i ḫâricle Ḳâḍî-zâde Aḥmed Çelebi Medresesi tevcîh u iḥsân buyurulmuş ve daha birçoḳ me'âşir-i müselleme ibdâ'ı arasında ṭop-ḫâne ve bârût-ḫâne ve cebe-ḫâne ve laġımcı ve 'arabacı ocaḳları niẓâmâtına teşeb-

büşle iştiġâl ve istiṭâ'at-ı meşrû'anıñ tesrî'-i ikmâli esbâbını istiḥṣâl itmek ḫuṣûṣlarını ḫafî vü celî bendegânıyla müẕâkere vü müfâkere arasında Ayaṣofya ve Fâtiḥ Câmi'-i Şerîfleri ḥaremlerinde te'sîsine muvaffaḳ olduḳları kütüb-ḫânelere birçoḳ kütüb-i nefîse-i dîniyye vü edebiyye ve ḥikemiyye vü hendesiyye vaż' u imlâ buyurduḳları ṣırada Ġalaṭa Sarâyı'na kâr-gîr mükemmel ü müzeyyen 'âlî bir kütüb-ḫâne inşâ ve birçoḳ kütüb-i nefîse vaḳf u i'tâ ve üç ḳoġuş ḫâceleriniñ eñ eskisi kütüb-ḫâne ḫâceligine ta'yîn ü isrâ ve yeñi sarâyda maḥlûl olan ḳoġuş ḫâceligine Ġalaṭa Sarâyı kütüb-ḫâne ḫâceliginiñ maḫrec i'tibârı gibi sarây-ı hümâyûn mu'allimligine ez-ser-i nev bir ṭarîḳ-i feyż tertîb ü tanẓîmiyle bu mesleki daḫi tezyîn ü iḥyâ buyurmuşlardır.

Ḳoġuşlarda Ârâm Eylemek Uṣûli ve Dârü's-Sa'âde Aġalıġınıñ Aḳ Aġalardan Zencî Aġalara ve Yine Aḳ Aġalara Keyfiyyet-i İntiḳâli

Enderûn-ı hümâyûn ḳoġuşlarına ḳabûl olunan aġalar mensûb olduḳları ḳoġuşlarıñ 'acemîlere maḫṣûṣ olan ṭabaḳa-i taḥtânîsindeki yataḳ maḥallerinde terbiye olunaraḳ 'acemîlikleri çaġı geçdikden ve sinleri yirmi beş ḥaddini güẕâr eyledigine 'alâmet olan şevârib ẓuhûr itdikden ṣoñra şirvânîlerden yoluyla eski yataġına çıḳanlarıñ veyâḫud çerâġ olanlarıñ şirvânda maḥlûl olan yataḳlarına çıḳarılurlar ve yoluyla eski olanlardan başlı başlarına sedir ve kerevet ṣâḥibi olanlar ḫâne-i ḫâṣṣa [159] veyâ nân-pâre ile çerâġ olduḳlarında ṣırasıyla ol sedirleriñ eñ aşaġısında olanlar eskidikçe şirvâna çıḳarılur. Şirvânlılar yatsudan ṣoñra hemân el uruldıġı gibi yatmaġa mecbûr olmayup aşaġılılar yatırıldıḳdan ṣoñra bir sâ'at ḳadar daha çeşme ḥavlısında ârâm idebilmek imtiyâzına nâ'il olurlar.

Bidâyet-i salṭanat-ı seniyyeden berü enderûn-ı hümâyûna iḥsân buyurılan ṭa'âm sofra ḥâlinde üç dürlüye münḥaṣır olaraḳ ḳoġuşlarda ḥaṣîr ferş olundıġı ve sofra meşîn sofralar basṭ idildigi ḥâlde ḳuşluḳ ṭa'âmı erkenden ve loḳma-i 'ışâ 'aḳîb-i ṣalât-ı 'aṣrda tenâvül olunagelmekde iken Çorlılı 'Alî Paşa silaḥdârlıġında bir nev' daha 'ilâve ile 'aded-i eṭ'imeyi dört nev'a

iblâġ eylemiş ve Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî ḥażretleriniñ ḫâtime-i silaḥdârları ve ve silaḥdârlıḳ manṣıbınıñ ḫâtem-i dirâyet-âṯârı olan Girîd cezîresinde Sûde lîmânına mûṣil ve ḳırḳ elli ḫâneyi müştemil olan Sûde ḳaryeli 'Alî Aġa biñ iki yüz oṭuz ṭoḳuzda silaḥdârlıḳ mesned-i reîsî'ine nâ'il olduḳda 'aded-i eṭ'imeyi altı dürlüye tenvî' iderek meşîn sofraları açılur ḳapanur demir iskemle üzerinde kebîr nuḥâs tepsilere taḥvîl ve ṭa'âmıñ nefâsetini tecdîde ṣarf-ı himmet itmekle sâye-i ḥażret-i pâdişâhîde ḥaḳîḳaten rüfeḳâsını talṭîf itmişdir. Raḥimehümullâhu Ta'âlâ 'aleyhi raḥmeten vâsi'aten.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân 'aṣr-ı aḫîr-i 'âlîsinden başlayaraḳ Bâyezîd Ḫân-ı Ṯânî 'ahd-i sâmîsinde te'essüs iden ve enderûn-ı hümâyûn manṣıb u me'mûriyetleriniñ kâffesiniñ mâ-fevḳi i'tibâr olunan ḳapu aġalığı me'mûriyyeti yüz elli seneye yaḳın cümlesiniñ âmir ü żâbiṭi ve raṭḳ u fetḳ-i meṣâliḥiñ merci'i ve Murâd Ḫân-ı Ṯâliṯ 'aṣrından olan ṭoḳuz yüz ṭoḳsan târîḫine degin dârü's-sa'âde aġalığı daḫi bu me'mûriyetle aḳ aġalardan olan ḫazînedâr başı ve sarây aġasınıñ 'ilâve-i me'mûriyyet-i mâ-bihi'l-iftiḫârı iken şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr 'aṣr-ı 'âlîsinde der-sa'âdetde Çehâr-şenbe Pâzârı semtinde câmi' ve mekteb ve sebîl ve çeşme ve ḥammâm ve İsmâ'îl Ma'ber'inde bir ḳal'a binâsına muvaffaḳ olan aṣḥâb-ı ehliyet ve ḥayṣiyet ü dirâyetden Ḥabeşî Ṭavâşî Meḥmed Aġa i'mâl-i leṭâ'if ü'l-ḥiyel ile dârü's-sa'âde aġalığını bâbü's-sa'âde ṭaḳımından tefrîḳ ve 'uhdesine tevcîh itdirerek ṭoḳuz sene kemâl-i iḳbâl ve 'adl ü istiḳâmet ü i'tidâl ile bi'l-idâre irtiḥâli vuḳû'ında yine Zencî ḫâdım aġalarından eski sarây aġası Server [160] Aġa da zu'm olunan dirâyete mebnî me'mûriyyet-i mezḳûre ile mesrûr olmuş idi. Server Aġa ṭaşra ḫalḳıyla sarây ṭaḳımınıñ ülfet ü iḫtilâṭını iḫlâl ve inḳıṭâ'a sebeb olmaḳ evżâ'-ı nâ-der-berâberânesine ḳıyâm eylemesi zamân-ı yesîrde 'azliyle Mıṣır'a i'zâmını intâc iderek me'mûriyyet-i mezḳûre yine aḳ aġalara 'avdetle bâbu's-sa'âdeden sarây aġası Bosnalı Ḥacı Muṣṭafâ Aġa dârü's-sa'âde aġalığı inżimâmıyla bâbu's-sa'âde aġalığına irtiḳâ itdirilmiş idi.

Müşârün-ileyhiñ me'mûriyyeti Meḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ḥażretleriniñ cülûs-ı hümâyûnı olan biñ üç târîḫinde ḫitâm bularaḳ ol vaḳit iki yüz aḳçe yevmiyye ve mükemmel ta'yînât ile çerâġ olduḳdan ṣoñra dârü's-sa'âde

ağalığı yine Zencî ağalara naḳl iderek Ḥaremeyn evḳâfınıñ eñ mühim ve nemâ-dârları dârü's-sa'âde ağalarınıñ neẓâretine tefrîḳ u i'tâ ile ḳapu ağalarına ḳalan evḳâfa müte'alliḳ meṣâliḥ kemâ-kân maḥall-i maḥṣûṣlarında erkân-ı meẓkûre mevcûd oldukları ḥâlde ḥużûrlarında haftada iki gün ictimâ' ile rü'yet ve dârü's-sa'âde ağasına tefrîḳ olunan evḳâfıñ meṣâlihi orta ḳapunuñ ṭışarusında yazıcı efendiniñ dâ'iresi ṭarafındaki ḳaṣrda dârü's-sa'âde ağası ḥużûrında ictimâ' iden erkân müvâcehelerinde tesviyeye mübâderet olunması uṣûl ittiḫâẕ olunmuşdur.

Mûmâ-ileyh Muṣṭafâ Ağa'ya taḫṣîṣ ü 'inâyet buyurılan aḳçeniñ beher beş aḳçesi tâmmu'l-'ayâr bir dirhem sîm-i ḫâliṣ olduġından bu ḥisâba göre yevmiyye ḳırḳ dirhem sîm-i ḫâliṣ dimek olup bundan başḳa ḫıdemât-ı ṣâdıḳasına mükâfâten mükemmel ta'yînât ile talṭîf buyurulmuşdur.

Dârü's-sa'âde ağalığınıñ bu ṣûretle tefrîḳinde bâbü's-sa'âde ağalığında olan vaḳ' u i'tibâra külliyen ḫalel getürilmeyerek ancaḳ dârü's-sa'âde ağası enderûn-ı hümâyûn ricâli cümlesiniñ fevḳinde i'tibâr buyurılup bu cihetle bâbü's-sa'âde ṭaḳımı ḥarem-i hümâyûn ḫıdemât-ı 'âṣımesinden mehcûr ve evvelki taḥayyüzlerinden biraz dûr olmuşlardır.

Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî 'Aṣrı Silaḥdârı Olup Rütbe-i Ṣadâreti İḫrâz İden Çorlılı 'Alî Paşa'nıñ Sarây-ı Hümâyûnuñ Her Şu'besine Virdigi Niẓâmât Keyfiyyeti

Aḳ ağalar mine't-taḳdîm iç ağalarından mümtâz u müsteṣnâ olaraḳ enderûn ḫalḳınıñ mürebbî ve żâbiṭleri maḳâmında olduḳlarından yuḳarıda bi'l-münâsebe beyân olundıġı üzere her on nefer iç ağasına iḥsân buyurılan bir ṭa'âm sofrasında aḳ ağalardan bir sofra eskisi bulundıġı ve kâffe-i ḫarekât-ı serbestâneleri bâḳî ḳaldıġı [161] ḥâlde Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṣânî 'aṣrında ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Ḳara Bayrâm Ağa nâm ẕâtıñ âḫiret evlâdı olup niyâzıyla Ġalaṭa Sarâyı'na ve andan enderûn-ı hümâyûndaki seferli ḳoğuşına ve oradan ṣırasıyla ḫâne-i ḫâṣṣaya alınaraḳ isti'dâd-ı ẕâtîsi i'âne-siyle Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî 'aṣrında silaḥdâr-ı vezâretle kâm-kâr ve Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ 'ahd-i 'âlîsi ibtidâlarında ṣadâret-i 'uẓmâ mes-

ned-i celîline irtiḳâ itdirilen ve envâ'-ı ḫıdemât-ı celîle ve âṡâr-ı memdûḥa ile müṡârün-bi'l-benân olmuş ise de cild-i ṡânîde terceme-i ḥâlinde tafṣîl ü beyân olunacaġı vechile Dâmâd İbrâhîm Paşa si'âyetiyle ḥasbe'l-ḳader Midillü aṭasına nefy ile orada şerbet-i şehâdeti nûş iden müṡârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa seferli ḳoġuşında iken aḳ aġalardaki sarây aġasından meşhûdı olan mu'âmele-i dürüştî ve eṡnâ-yı tenâvül-i ṭa'âmda 'ârıża-i ġafletle bir gün bir kerrecik ṡofra başı olan aḳ aġadan evvel ṭa'âma el uzatdıġında terk-i edeb ü uṡûl serzenişiyle mûmâ-ileyh eski aḳ aġa müṡârün-ileyhiñ ẓahır-ı yedine aġaç ḳaşıġıñ teknesiyle şiddetlüce ḍarb ve tekdîr ve bu vesîle ile dil-gîr itdiginden müṡârün-ileyh tenâvül-i ṭa'âmdan dest-keşîde-i ferâġ ile sofradan ḳalḳması 'adem-i inḳıyâdına ḥaml ile tekrâr ḍarb ve taḥḳîr olundıġını ḥasbe'l-beşeriyye unudamayup biñ yüz on târîḫinde Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṡânî ḥasbe'l-isti'dâd müṡârün-ileyh 'Alî Paşa'yı silaḥdârlıġa irtiḳâ itdirmek içün ḥużûr-ı hümâyûnlarına iḥżâr buyurduḳlarında iktisâ-yı ḫıl'atda göstergi tereddüd ü imtinâ'ıñ sebebinden su'âl buyurduḳlarına cevâben, "bâbü's-sa'âde aġaları vesâṭetiyle ibtidâ vezîr ḳapusı ve ṡoñra bâb-ı âṡafî ve aḫîren paşa ḳapusı ve mu'aḫḫaran bâb-ı 'âlî ḥaḳḳ-ı ta'bîrine nâ'il olan merkez-i meṡâliḫ-i devlet-i 'aliyyeye ref' u îṡâl buyurılan ve vekâlet-i muṭlaḳa cânibinden taḳdîm ü irsâl ḳılınan ḫuṭûṭ-ı hümâyûn ve telḫîṡât-ı 'âliyeniñ ba'd-ezîn silaḥdârlıḳ maḳâmı vâsıṭasıyla te'âṭîsi uṡûli ittiḫâẕ olunmasınıñ ṡadâret ve silaḥdârlıḳ maḳâmlarına bâ-ḫaṭṭ-ı hümâyûn emr ü fermân buyurulması silaḥdârlıḳ me'mûriyyetiniñ tezyîd-i vaḳ' u ḥayṡiyyetini mûcib ve bu ise sarây-ı hümâyûnuñ bir ḳat daha iktisâb-ı intiẓâm ve mażbûṭiyyetini müstevcib olur" zemîninde serd eyledigi kelimât-ı ma'ḳûle ve ve ifâdât-ı mü'eṡṡire ṭab'-ı hümâyûnı temyîl ile taṡdîḳa terġîb itdirerek biri bâb-ı 'âlî ve dîgeri silaḥdârlıḳ maḳâmına ḫiṭâben ol bâbda iki ḳıṭ'a ḫaṭṭ-ı [162] hümâyûn keşîdesiyle işleri pek de selâmlıḳ ṭarafına ta'alluḳ itmeyen dârü's-sa'âde ṭaḳımından mâ-'adâ bâbu's-sa'âde ile berâber enderûn-ı hümâyûna müte'alliḳ kâffe-i ḫademeniñ neẓâretini 'uhde-i liyâḳatına alaraḳ nizâmlarını tecdîd itmişdir.

Ḳurenâ ve 'arż aġaları ta'bîr olunan dâru's-sa'âde ve silaḥdâr ve bâbu's-sa'âde ve çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve baş pîş-gîr aġaları ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları ve sır kâtibi ve baş çuḳadâr ve tüfenkçi ve ḳahveci ve mü'ezzin ve berber ve ṡarıḳçı başılarla ṭır-

nakçı ve baş lalalar ve sâ'ireden birisine nakd ü eşyâdan bir şey iḥsân buyurulduḳda mażhar-ı iḥsân olanlar mâlik olduḳları eşyâyı 'aynen ḥużûr-ı silaḥdârîye 'arż itmek ve ne maḳûle eşyâ ve ne ḳadar nakid ise ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresindeki ḫarc-ı ḫâṣṣa dolabı cerîdesine ḳayd olunmaḳ içün ṭaraf-ı silaḥdârîden ḫazîne keṯḫudâsına nâ'il-i iḥsân olan ẓâtıñ ismiyle miḳdâr-ı 'aṭiyye ve târîḫini mübeyyin memhûr puṣula ile emr virilmek ve eger mücevherât ve ḫançer ve seyf ve pala ve palyoş ve epe ve varsaḳ ve bıçaḳ ve aḳve ve ḳama ve cenbiye ve tîr-keş ve sorguç ve çeleng ve altun zencîr ve sâ'ire gibi girân-bahâ bir şey iḥsân buyurılur ise ẓikr olunan puṣula bâlâsına "iḥsân-ı hümâyûnum olmuşdur" fermân-ı şâhânesiyle ḫaṭṭ-ı hümâyûn keşîde buyurulmaḳ ve dâḫil-i dâ'ire-i hümâyûndaki kâffe-i ḫuṣûṣâta silaḥdârlarıñ 'ilmi lâḥıḳ olmaḳ gibi cereyân-ı nüfûża muvaffaḳiyetle müşârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa sarây-ı hümâyûnı bir uṣûl-i maẓbûṭa rabṭ itmişdir.

Müşârün-ileyhiñ me'mûriyyetine gelince silaḥdârlıġıñ ve ocaḳ yolıyla ḫâne-i ḫâṣṣada eskiyüp rikâbdâr aġa ve çuḳadâr aġalarıñ me'mûriyetleri mâ-beynciler gibi rûz u leyâl ḫıdmet-i maḫṣûṣa-i ḥażret-i pâdişâhîde bulunmaḳ iken bu ḫıdmetiñ tüvânâ aġalarıñ aṣḥâb-ı dirâyet ü liyâḳatından intiḫâb u irâde buyurılacaḳ ẓâtlara ḥaṣr ile silaḥdârlıġı sarây-ı hümâyûnuñ 'umûm neẓâreti maḳâmına terfî' u iṣ'âd ve dârü's-sa'âde ṭaḳımından başḳa cümlesiniñ âmir ü żâbiṭi olmaḳ üzere tanṣîṣ ve çuḳadâr ve rikâbdâr aġalıḳlarına yolıyla otuz beş ḳırḳ senede nâ'il olan bir ẓâtıñ eñ aşaġı altmış yaşında bulunması umûr-ı ṭabî'iyyeden olmasıyla ḥasbe's-sinn ve'l-herem küllü-yevm ḳâ'imen ḫıdemât-ı rûz-merreye muḳtedir olamayacaḳları [163] i'tiẓârıyla bunlarıñ ḳadr u ḳıdem ü emek ve i'tibârât-ı ẓâtiyyelerini muḥâfaẓaya çuḳadâr ve rikâbdâr aġa olanlar silaḥdârlıġa mülâzemet ṭarîḳiyle vaḳ' u ḥaysiyetlerini tezyîd iderek muntaẓam u mükemmel ta'yînât u ṭa'âm u vaẓîfe ile dâ'ire-i maḫṣûṣalarında ârâm ve 'îd-i şerîf ve cüm'a günlerinde salṭanatla câmi'-i şerîf veyâ nüzhet-gâhdan bir maḥalli teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında silaḥdâr aġa ile berâber mevkib-i hümâyûnda bulunmalarını ve çuḳadâr aġalıġı silaḥdârlıġıñ mülâzimi ve rikâbdâr aġalıġı anıñ ẓi'l-yedi ve dülbend aġalıġı bunuñ mevṣili ve anaḫdar aġalıġı anıñ mülâzimi ve pîş-gîr aġalıġınıñ pey-revi olmaḳ üzere ma'ḳûl ve maḳbûl yolıyla bir silsile-i ṭarîḳ i'tibâr ve tertîbiyle niẓâm-ı sâbıḳı tenvîr itmişdir.

Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Ḳoġuşlarında Ocaḳ Yolıyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler

Erbâb-ı isti'dâd u ehliyetden ocaḳ yolını ḳaṭ' içün ṭûl u dirâz beklemege muḥtâc olmayaraḳ irâde-i şâhâne ile kesdirmeden naṣb olunan me'mûriyetlerden mâ-beyncilik nâmı 'ilâvesiyle baş çuḳadâr, sır kâtibi, berber başı, ḫazîne keṯḫudâsı, ṭırnaḳçı, ḳahveci başılar rûz u leyâl ḫıdmet-i maḫṣûṣa-i hümâyûnda pâ-beste-i ḳıyâm olmaḳ ve ḫâne-i ḫâṣṣadan veyâḫud aşaġı ḳoġuş aġaları müsta'iddânından irâde-i şâhâne buyurılacaḳ aṣḥâb-ı liyâḳatıñ mâ-beynci olabilmeleri çıġırını açmışdır.

Bu niẓâmât ṣırasında ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâlıḳlarına ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı mücerreblerinden gâh mâ-beyncilikle berâber ve gâh yalñız manṣıb olaraḳ iḥâlesi câ'iz olan berber başılıḳ ve ḳahveci başılıḳ me'mûriyetlerini ve baş lalalıḳ ve mü'ezzin başılıḳ ve tüfengçi başılıḳ ve ṣarıḳçı başılıḳ manṣıblarını ṣırasıyla vaḳ'landırmışdır.

Aḳ aġalarıñ i'tibârât-ı aṣliyyelerini biraz taġyîr itmiş ise de külliyen tenzîl itmedigine ḳapu aġalarına mine'l-ḳadim ilbâs olunan serâsere dûḫte ṣırt semmûr kürk ḫıl'at iksâsı ve vezîrî bisâṭlu esbe süvâr olmaları ve başlarına dârü's-sa'âde aġalarınıñ 'aynı selîmî iktisâ itmeleri ve mu'teberlerine ḫâne-i ḫâṣṣadan lala ve ḳoġuşlarıñ birisinden anaḫdar şâkirdi ta'bîriyle ḳulluḳçı ve zülüflilerden balṭacı ve ṣuffeli ve yedekçi ve hegbeci istiḫdâm idebilmeleri gibi ḫâ'iz olduḳları ḥaysiyyet-i esâsiyyelerini ibḳâ itmiş olması delîl-i celîldir.

İḫrâzı Ocaḳ Yolına Mütevaḳḳıf Olmayup Üç Ḳoġuşdan Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣır Olan Me'mûriyetlerle İkisinden Ḫâric Olan Ḫıdmetler

[164] Yuḳaruda beyân olundıġı vechile fâtiḥ-i Mıṣr u Şâm Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı cennet-maḳâm emânât-ı celîleyi 'Arabistân'dan İstanbul'a naḳl ile ridâ-i şerîf dâ'ire-i münîfesiyle berâber ḫâne-i ḫâṣṣayı binâ ve mev-

cûd bulunan ḳırḳ nefer aḳ aġalarıñ żâbiṭi ḳapu aġası, andan ṣoñra bi't-tertîb ḫâṣ oṭa başı, ḫazînedâr başı, kîlârcı başı, sarây aġası, sarây keṯḫudâsı büyük 'add olunur ve bunlarıñ mâ-dûnında olan beş nefer eskilerine köşe başı ve bunlarıñ alt ṭarafına baş eski, bunlardan ṣoñra olan iki nefere üzengi aġaları ta'bîr olunur.

Üst ṭaraflarından ḥall vuḳû'ında ocaḳ yollarınca silsile yüriyerek gedikleriniñ nihâyetine baş eski olan aḳ aġa oṭa keṯḫudâsı, anıñ yerine üzengi aġalarından ṣaġ cânib ve anıñ maḥalline ṣol ṭaraf me'mûrı ta'yîn olunmaḳ ve ṣol ṭaraf üzengi aġalıġına alt ṭarafındaki neferâtıñ eñ eskisi olan aḳ aġa naṣb olunmaḳ uṣûlini tertîb ü te'sîsi ve ḫâṭırda ḳalmayan daha ba'żı niẓâmâtı tebyîn ü tanẓîm eylemişdir.

Çuḳadâr aġaları ḫâṣ oṭaya naḳl iderek bu ḳoġuşa neẓâret itmek üzere evvel-emirde ḳapu aġalıġına żi'l-yed olan aḳ aġalardan bir ḫâṣ oṭa başı naṣbıyla ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtınıñ niẓâmlarına me'mûr buyurmuşlar ise de müşârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa'nıñ silaḥdârlıġa virdigi vaḳ' u niẓâm bu me'mûriyyeti anaḫdar aġasına naḳl itdirerek ḫâṣ oṭa başılıḳ me'mûriyyeti enderûn-ı hümâyûn teşrîfâtçılıġı olan ṣadâret-i 'uẓmâ ve meşîḫat-ı 'ulyâ menâṣıb-ı celîlesiyle dârü's-sa'âde aġası ve silaḥdâr aġa ve bâbü's-sa'âde aġasına ḥużûr-ı hümâyûnda bol yeñlü ḳunṭoş kürk ḫıl'atlar ilbâsına ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâlarına ve menâṣıb-ı sâ'ire aṣḥâbına ḥużûr-ı silaḥdârîde içleri cânfesli çuḳa binişler iksâsı ḫıdmetlerine münḥaṣır ḳalmasıyla ve ḫazînedâr başılar ḫazîne-i hümâyûn ve kîlârcı başılar kîlâr ḳoġuşı ve sarây aġasınıñ ḫâne-i seferli żâbiṭlikleri me'mûriyetlerinden 'afv olunmalarına, ḫâne-i ḫâṣṣa anaḫdar aġasınıñ ve ḫazîne-i hümâyûn ḳoġuşı ḫazîne keṯḫudâsınıñ ve kîlâr-ı ḫâṣṣa ḳîlâr keṯḫudâsınıñ ve ḫâne-i seferli seferli keṯḫudâsınıñ idâre-i maḫṣûṣa ve neẓâret-i müstaḳillelerine virilüp bu vechile yeñiden tevḳîr olunan keṯḫudâlar vâsıṭalarıyla ḳoġuşlarda [165] oḳuyup yazmaḳ ve ma'ârif ve fünûn-ı mütenevvi'a ile tevaġġul itmek ṭarîḳi bir ḳat daha ilerülemesine müşârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa himmet iderek enderûn-ı hümâyûnuñ şerefini iż'âf eylemiş olduġından mâ-'adâ zülüfli balṭacı ve eski sarây balṭacıları ve ḫâṣekî ve ḳozbekçi ve ṣuffeli ve yedekçi ve ḳuş-ḫâne ve ḥalvâ-ḫâne ve aşçılar ve ḳapucılar ve peyk ve ṣolaḳ ve bostancılar ve saḳḳâlar ocaḳlarından imâm ve ḫâceleri olmayanlara yeñiden e'im-

me ve üstâdlar ta'yîn ve eski sarây balṭacılarınıñ ṭalebe-i 'ulûm ile berâber Sulṭân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi'nde ve zülüfli balṭacılarıñ ḥaṣbe'l-civâr Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nde 'ale's-seḥer derse devâm ile oḳuyup yazmaḳ ḳânûn-ı ḳadîmelerini tecdîd ü te'kîd ve teshîl ü tevsî' itmişlerdir.

Ḫâṣ oṭa başılarıñ ḫıdmetleri enderûn teşrîfâtçılığıyla berâber ḫâṣ oṭa ve ḫazînedâr başı ḫazîne ve kîlârcı başı kîlâr ve sarây aġası seferli ḳoġuşları ṭa'âmlarınıñ nefâseti neẓâretine münḥaṣır ḳalmışdır.

Bu Dirliklerde Ḳudemâdan Olanlara Virilen Me'mûriyetler

Ġalaṭa Sarâyı aġalığı münḥal olduḳda yeñi sarây keṯḫudâsı ve beş nefer köşe başılarıñ içinde oḳur ve yazar, dirâyet ü ehliyetle şöhret-şi'âr cesûr ve cerbezeli ḳanġı ẓât ise Ġalata aġalığına intiḫâb ve me'mûr idilür. Bâbü's-sa'âde aġalığı menâṣıbından vezâretle tefeyyüż ve çerâġlıḳ veyâ vefeyât vuḳû'ında vetîre-i ḳânûnlarınca silsile yüriyerek eñ ṣoñra açıḳda ḳalan sarây aġalığına Ġalaṭa Sarâyı aġası getürülmek uṣûllerindendir.

Ḫazîne-i Hümâyûn Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler:

Ḳoġuş aġalarınıñ eñ eskisi olan żâbiṭ gügüm başı ve geyim başı tesmiye olunmuş ve bunuñ iki ta'bîr ile tefevvühden ḳanġısı ṣaḥîḥ olduġına dâ'ir hiçbir ṭarafda bir işâret görilemediği cihetle egerçi bu bâbda ma'lûmât-ı ṣaḥîḥaya iḳtirân olunamamış ise de bu ẓât ḫazîne ḳoġuşı żâbiṭi olup elbise-i hümâyûna ḫazîneliler me'mûr olduḳlarından taṣavvur-ı 'âcizânemce geyim başı ta'bîri münâsebet ve daha ziyâde yaḳışıḳ almaġla tercîḥ olunmaḳ evlâ görinür. Her ne ise işbu geyim başılarıñ alt ṭarafı olup göç eskisi ta'bîr olunan ikinciler ṣayfiyyeyi teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ḳoġuş żâbiṭi olaraḳ ṣayfiyyeye berâber gidüp geyim başılara vekâleten ḳoġuşuñ żabṭ u rabṭına dikkat etmek [166] ve geyim başılarıñ mine'l-ḳadîm aṣıl ârâm-gâh-ı şehriyârî ittiḫâẕ buyurılan ve ḫazîne-i pâdişâhî olan yeñi sarây-

da ḳalmaları ḳânûn ittiḫâẕ olunmaġla anlar oradaki ḫıdemâtı îfâ eylemek üzere yeñi sarâyda ḳalurlar.

Ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtına noḳṣân geldikçe geyim başı ve göç eskisi yoluyla ve ṣırasıyla ḫâṣ oṭaya naḳl olunurlar. Bunlarıñ mâ-dûnlarından on nefer emek-dâra bıçaḳlı eski ve alt ṭaraflarında ṭoḳuz nefer ḳıdemliye ṣoyunuḳ eski ta'bîr olunur. Bu eskiler ḳoġuşlarda mefrûş ve muntaẓam ḥammâm câmekânlarında ârâm iderler ve ḥużûr-ı hümâyûna veyâ żâbiṭân ḥużûrlarına çıḳılmadıḳça elbise-i resmiyye telebbüsine mecbûr olmayup ḳoġuşlarda bulunduḳça istirâḥata maḫṣûṣ ve isimleri leyâle mensûb olan muntaẓam ve mükellef elbise-i şebâne iltibâsıyla ârâmlarında muḫtârdırlar. Bıçaḳlı eskiler geyim başılara maḫṣûṣ olan on iki nev' ṭa'âm sofrasında ṭa'âm iderler.

Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler:

Nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ nân-ı 'azîz ve mâ-i leẕîẕ me'mûrı ve evânî-i faġfûrî ve mertebânî ve sâ'ireniñ ḥıfẓına ve aġalarıñ ḥüsn-i terbiye ve żabṭ u rabṭlarına pîş-gîr başı ve alt ṭarafı ikinci eski olup ṣayfiyyeye çıḳıldıḳda vekâlet iden mûm başı ta'bîr olunan göç eskisi ve sîm tepsileriñ ḥıfẓına ve ṭathîrine me'mûr tepsici eski ve ridâ-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesine maḫṣûṣ şem'-dânlarıñ küllü-yevm tanẓîmi ḫıdmetine me'mûr mûm şâkirdi ve gice nevbetçileriyle berâber tâ-be-seḥer ḳoġuşuñ her ṭarafını ṭolaşan anaḫdar ġulâmı ve bunlardan başḳa altı bıçaḳlı ve ṭoḳuz ṣoyunuḳ eskiden 'ibâretdir. Bıçaḳlı eskiler pîş-gîr başılara maḫṣûṣ olan on iki nev' mükemmel bir ṭa'âm sofrasında bulunurlar.

Seferli Ḳoġuşında Ocaḳ Yoluyla Ḥâṣıl Olan Me'mûriyetler:

Câme-şûy başılıḳ, göç eskiligi, on bıçaḳlı, ṭoḳuz ṣoyunuḳ eskiden 'ibâretdir.

İḥrâzı Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣıran Ḫazîne Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Me'mûriyetler:

Baş efendi ta'bîr olunan ḫazîne-i hümâyûn baş yazıcılıġı ve baş ḳulluḳçılıḳ ve ikinci, üçünci, dördünci yazıcılıḳları ve ḫarc-ı ḫâṣṣa me'mûrlarından [167] çanṭacılıḳ ve ceyb-i hümâyûn ṭolabı me'mûrlarından ḫazîne keṯḫudâsı ḫaftâncılıġı ve ḥâfıẓ-ı kütüblük ve derûn-ı ḫazîne-i hümâyûnuñ tanẓîm ve ḫazîne-i hümâyûnda mevcûd eşyânıñ taṯhîr ü tanẓîfine ve ḳoġuşuñ nân-ı 'azîz ve ṭa'âm ve mûmlarına ve çeşme ḥavlısı ta'bîr olunan encümen-i ülfetde ârâmları tevḳît olunan aşaġılı 'acemî deliḳanlılarıñ taḫṣîṣ olunan vaḳitden ziyâde ârâm itmemelerine diḳḳat ü neẓârete me'mûr nevbetçi başılıḳ ve ḫazîne yazıcılarınıñ üç nefer ẓi'l-yed ve ḫazîne keṯḫudâsı imâmı ve ḳulluḳçılıġı ve kîlârcılıġı ve tütünciligi ve ḫasteler dâ'iresi żâbiṭi olan pars keṯḫudâlıġından "ibâretdir.

İḥrâzı Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münḥaṣıran Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Me'mûriyetler:

Salṭanat ve tebdîl-i biniş ve gidişlerinde iki ester ḥamûlesi me'kûlât ve meşrûbât ve bardaḳ ve ṭabaḳ ve sâ'ir evânî ve âbdest ṭaḳımı gibi ba'żı levâzımât ile mevkib-i hümâyûnda berâber bulunması ḳanûn olan şerbetçilik ve sefer ü ḥażarda irâde buyuruldukça ṭa'âm ṭabḫına ve nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ ṭa'âm tenâvül buyuruluncaya degin ṭa'âm ṭablasınıñ yanında bulunması uṣûl ittiḫâẕ buyurulmuş olan baş ḳulluḳçılıḳ ve bunuñ ẓi'l-yedi olup ḳoġuşuñ mûm ve ḳandîllerine daḫi neẓâreti munżam olan nevbetçi başılıḳ ve nefs-i hümâyûn içün müretteb mîve-i ḫuşk u teri tenḳîḥ u intiḫâb ile güzîdelerini tanẓîm ü taḳdîme me'mûr yemişçilik ve ṣalata envâ'ından olan me'kûlât-ı ḥâmıżaya me'mûr turşıcılıḳ ve saḳḳâlar ocaġı bostancıları ma'rifetiyle bir ḳaṭâr esterle Büyük Çamlıca'dan celb olunan mâ-i leẓîziñ süzmesine ve lâzım oldukça mâ-beyn-i hümâyûn ve erbâb-ı menâṣıb-ı enderûna i'ṭâsına me'mûr mûm başı ma'iyyetindeki ṣu ḳulluḳcılıġı ve pîş-gîr başı ḳulluḳcılıġı ve tepsici ḳulluḳcılıġı ve mûm şâkirdi ḳulluḳcılıġı ve baş ḳul-

lukcı ḳulluḳcılığı ve şehzâdegân efendiler ḫażerâtı şerbetçiligi ve silaḥdâr aġa ḫîlârcılığı ve nevbetçi başı ḳulluḳcılığı ve kîlâr ketḫudâsı imâmeti ve ḫaftâncılığı ve kîlârcılığı ve ḳulluḳcılığı ve ḫasteler żâbiṭi olan pars ketḫudâlığı ḫıdmetlerinden 'ibâretdir.

Ocaḳ Yoluna Muḥtâc Olmayaraḳ Seferli Ḳoġuşına Maḫṣûṣ Olan Ḫıdmetler

[168] Destâr-ı hümâyûn ve âbdest ḫavlılarınıñ taṭhîr ü tanẓîmine me'mûr baş ḳulluḳçılıḳ ve buḫûr ṣuyı ta'bîr olunur râ'yiḥa-i ṭayyibelü ezhârdan taḳṭîr olunan 'ıṭriyyâta ve küllü-yevm ba'de'l-'aṣr 'umûm aġalarıñ tenezzühlerine ruḫṣat istiḥṣâl iden nevbetçi başılıḳ ile a'yâdda ve sûr-ı hümâyûnlarda lehy ü ḍarb olunan seferli mehter-ḫânesi neferâtınıñ üstâd ve żâbiṭi olan mehter-başılıḳ ve ser-terâşlarıñ fenn-i taḥlîḳde kesb-i meleke vü mahâret ve neẓâfetlerine neẓâret ve beher mâh üç ḳoġuşuñ bi'l-münâvebe istiḥmâmları içün ayda bir kerre teshîn olunan büyük ḥammâmıñ żâbiṭ ve me'mûrı ve berberlik ṭarîḳince eñ ḳıdemlisi olan ḥammâmcı başılıḳ ve ṣarıḳçı yamaḳlığı ve seferli ketḫudâsı imâmeti ve ḫaftâncılığı ve kîlârcılığı ve ḳulluḳçılığı ve ḫasteler ḳoġuşı żâbiṭi olan pars ketḫudâlığından 'ibâretdir.

Ocaḳ Yoluna Mütevaḳḳıf Olmayup Bulundıġı Meslekde Ḳudemâdan Olaraḳ Ṭarîḳlerince Baş Eski Bulundıġı Ḥâlde Bi't-ṭab' Yoluyla Ḥuṣûle Gelen ve Üç Ḳoġuşdan da Naṣbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler:

İkinci çuḳadârlıḳ, baş çavuşluḳ, çuḳadâr aġalardan çizmeci eski ta'bîr olunan üçünci çuḳadârlıḳ, mü'eẓẓin başınıñ alt ṭarafı dimek olan ser-maḥfillik, baş cücelik, baş bî-zebânlıḳ, ḥammâmcı başılıḳ me'mûriyetleridir.

Ocaḳ Yolını ve Bulunduġı Mesleki Ḳaṭ'a ve Sinn ü Sâle Müteva ḳḳıf Olmayup Ḳâbiliyyet ve İsti'dâd ile Meşrûṭ Olaraḳ Üç Ḳoġuşdan da Naṣbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler:

Ḫâne-i ḫâṣṣa imâmeti, sır kâtibi yamaḳlıġı, silaḥdâr aġa baş çaḳır ṣalanlıġı, ikinci çaḳır ṣalanlıġı; üçünci, dördünci, beşinci, altıncı, yedinci çaḳır ṣalanlıġı; çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve ḫâṣ oṭa başı ve baş çuḳadâr çaḳır ṣalanlıḳları ve ḫâṣ oṭa başı ve dülbend aġası ve baş lala ḳulluḳçılıġı ve tüfengçi yamaḳlıġı ve ḳapu aġası ḳulluḳçılıġı dimek olan anaḥdar şâkirdliginden 'ibâretdir.

Ḳoġuşlarıñ Birinci Żâbiṭleri Olan Geyim ve Pîş-gîr ve Câme-şûy Başıları ve Alt Ṭarafları Olan Bıçaḳlı Eskilerinden Mâ-'adâ Üç [169] Oṭadan Ocaḳ Yolını Ḳaṭ'a Ḥâcet Olmayaraḳ Bulunduḳları Dirliklerde Eskiyüp Ḫâne-i Ḫâṣṣaya Żi'l-yed Olanlar:

Ḫazîne baş yazıcısı, ikinci çuḳadâr, baş çavuş, silaḥdâr aġa baş çaḳır ṣalanı; çanṭacı, şerbetçi, silaḥdâr aġa ḫaftâncısı; ḫazîne ve kîlâr ve seferli baş ḳulluḳçıları ve sır kâtibi yamaḳlarıdır.

Ser-Maḫfillik ve Başçavuşluḳ ve Bî-zebânlıḳ Me'mûriyetleriniñ Ḫıdmet ve Vezâ'ifi

Ser-Maḫfillik Ḫıdmeti:

Mü'ezzinlik ṭarîḳinde kesb-i i'tibâr u imtiyâz iderek çavuş ve mü'ezzin aġalardan mü'ezzin başıya ikinci i'tibâr olunan baş mü'ezzine ser-maḫfil ıṭlâḳ olunur. Bu żatıñ ḫıdmeti ḳoġuş aġalarınıñ ṣadâsı güzel olanlarından lüzûmı ḥâlinde mü'ezzinlere mülâzım olmaḳ üzere intiḫâb olunan żevâta ezân ve iḳâmet ḳırâ'atı uṣûlini ta'lîm iderek bunlardan silk-i mü'ezzinîne

idḫâle şâyân olmaḳ derecesini iḥrâz idenleri mü'ezzin başıya ifâde ve o daḫi silaḥdâr aġaya 'arż u beyân ile mülâzım ḳayd itdirmek ve mü'ezzinleriñ nevbet ü ḥareketlerini ta'yîn ve tefhîm eylemek ḫuṣûṣlarından 'ibâretdir. Mü'ezzinlerden noḳṣân vuḳû'ında mülâzımlarıñ eñ eskisi gedige geçirilür ve gediklüler yoluyla iḥrâz-ı rütbe-i ḳıdem iderek ser-maḥfil olur. Ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî sarây-ı hümâyûn câmi'-i şerîfinde maḥfil-i maḫṣûṣlarında edâ-yı ṣalât itdikleri ḥâlde imâm efendileriñ nevbetçisine iḳtidâ ile ṣalât-ı ṣubḥ edâ olunur. Evḳât-ı sâ'irede ekşerî Baġdâd Köşki ve Revân ve sünnet oṭaları ve Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı ve Çadır Köşki ve ṣofraları İncüli Kâḫ-ı hümâyûnı ve Ṭopḳapu mâ-beyn-i hümâyûnı ve Gül-ḫâne ve Sinân Paşa ve İshâḳiyye ḳaṣr-ı şâhânelerinde bulunduḳları zamân nevbetçi imâm efendi ile iki nefer mü'ezzin ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i ḫilâfet-penâhîniñ ârâmsâz olduḳları maḥalle giderek ṣalât-ı mefrûżanıñ edâsı eṣnâsında îfâ-yı ḫıdmet iderler ve ser-maḥfiller daḫi nevbet ṭutarlar.

Başçavuş ile Rüfeḳâsınıñ Ṣan'at ve Ḫıdmetleri:

Orḫân Ḫân-ı Ġâzî 'aleyhi raḥmetü'l-Bârî ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinde muḫâberât ve mürâselât ve sefâret ve idâre-i memleket ve taḥḳîḳât ve tecessüsât ve tefaḥḥuṣât-ı aḥvâl-i memâlik ü buldân içün ba'żı maḥallere gönderilen ḫademeye çavuş dinilür iken mu'aḫḫaran aḳtâr u buldân-ı devlet-i 'aliyye tevsî' u tekşîr ve şevket ü salṭanat-ı 'Oṣmâniyye tezeyyün [170] ü ta'aẓẓüm eylediginden bunun gibi me'mûriyetleriñ bi'ṭ-ṭab' vaż'ı teġayyür ü tebeddül iderek maṣlaḥatıñ ehemmiyet ü cesâmetine göre bu ḫıdmetde derece derece tâtârân ve ḳozbekçiyân ve ḫâṣekiyân ve müteferriḳagân ve zu'amâ ve silaḥşorân ve ḳapucı başılar ve baş ḳapucı başılar ve mîr-i 'alemler ve ḳapucılar keṭḫudâları ve küçük ve büyük mîr-âḫûrlar ve bostâncı başılar gönderilmek uṣûli iḥdâṣ olunmaġla enderûn çavuş aġalarına mü'ezzinlik ve mûsiḳî-ḫânlıḳ ve mehterlik ve mevâḳi'-i resmiyyede alḳış ḫıdmetleri ve salṭanat maḥallerinde emr buyurılan meṣâliḥi rü'yet itmek ve rüfeḳâsını uṣûl ü niẓâmları üzere ḥüsn-i istiḥdâm eylemek ve mûsiḳî fennini ilerületmek ve ṣadâları güzel olanlar ḫünkâr imâmetine kesb-i liyâḳat itmek ḫuṣûṣları vaẓîfe ta'yîn olunmuşdur.

Baş çavuşlar başlarına paşalı ta'bîr olunur kâtibî ḳavuḳ ve arḳalarına bol yeñlü aġır istofa ḫaftân-ı kebîr ve bellerine sîm ve yaldızlı kebîrce paftalı ḳuşaḳ ḳuşanur, üzerine altun köstekli elmâslı bıçaḳ ṭaḳarlar ve baş çavuşdan mâ-'adâ çavuşlar ellerinde gümüş ḳozaḳlı ve baş ṭarafı iki cânibe muḳavves çevgân ta'bîr olunur birer degnek ve baş çavuş baş-pâresi ṭopuz resminde gümüşden ma'mûl degnek ṭaşırlar.

Baş çavuşluḳ, ikinci çuḳadârlıḳ, baş ḳuluḳçılıḳ, şerbetçilik, çanṭacılıḳ, silaḥdâr aġa ḫaftâncılıġı, sır kâtibi yamaḳlıġı, baş çaḳır ṣalanlıḳ ḫıdmetlerinde bulunanlar sarâyca aşaġı ḳoġuş me'mûriyetlerinden baş yazıcılıḳ mertebesinde i'tibâr olunmuşdur.

Ekṣer bunlar ḫaṣâ'il-i ḥasene ve ma'ârif-i memdûḥa aṣḥâbından intiḫâb ve ta'yîn olanageldiklerinden içlerinden müheẕẕebü'l-aḫlâḳ ve müsellemü'l-istiḥḳâḳ olduḳlarını mâ-fevḳindeki ẕevâta ya'nî silaḥdâr aġaya taṣdîḳ u teslîm itdirenler ocaḳ yolını ikmâl itmeksizin ḫâne-i ḫâṣṣaya alınurlar. Ḫânende çavuş aġalar mü'eẕẕinlige daḫi me'mûr olduḳlarından bunlardan mü'eẕẕin başılıġa ve oradan imâmete ḳadar irtiḳâ iderek bu vesîle ile ṭarîḳ-i 'ilmîye dâḫil ve bu yoldan ḳâḍî-'askerlik manṣıb-ı refî'ine ḳadar vâṣıl olmuş pek çoḳ ẕevât vardır. Ḫâne-i ḫâṣṣaya vuṣûle ḳadar beklemeyüp de çerâġlıḳ arzû iden baş çavuşlar ḫâṣ oṭalılara maḫṣûṣ nemâluca nân-pâreler ile bekâm ve muṣâḥiblik 'ilâvesiyle nâ'il-i merâm olurlar.

[171] Bî-zebânlarıñ Ḫıdmeti:

Bunlarıñ ṣadr-ı a'ẓamlarıñ mülâḳât-ı ḥażret-i pâdişâhîye nâ'il olduḳları vaḳitde ḥuẓûr-ı hümâyûnda bulunmaḳ içün Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden berü enderûnda bulunması 'âdet ḥükmine girmişdir. Bî-zebânlar rikâb günleri ḥuẓûr-ı hümâyûnda pâ-beste-i ḳıyâm olmalarıyla o ḥâlde 'inde'l-îcâb dâru's-sa'âde ve silaḥdâr ve baş çuḳadâr ve sır kâtibi ve ḫazîne keṭḫudâsı gibi ba'ẓılarına ṣudûr idecek irâde-i seniyyeyi ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî bî-zebânlara maḫṣûṣ işâret ile tefhîm buyurur ve çünki bunlarıñ ekṣerîsi bi-ḥikmetillâhi Ta'âlâ ġâyet zekî ve müsta'idd olaraḳ içlerinden Gührâb ve Ḥamîd ve Şâkir ve Naẓîf ve Kâmil bî-zebânlar gibi yazu

oḳurlar daḫi bulunmuş ve görülmüş olduġından işâret-i seniyye-i ḥażret-i pâdişâhîyi der-ân tefhîm ü teferrüs iderek serî'an maḥalline beyân u teblîġ iderler. Çünki rikâb-ı şâhânede eṣnâ-yı müẕâkerede ḥużûr-ı ḥażret-i pâdişâhîde dilsizlerden başḳa ferd-i âferîde bulunmaması Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden berü uṣûl ittiḫâẕ buyurulmuşdur.

Ḫazîne-i Hümâyûn Baş Ḳullukçılıġıyla Çantacı ve Nebetçi Başı ve Ḫaftâncınıñ Ḫıdmetleri

Ḫazînede ḫaftâncı ve çanṭacı ve baş ḳullukçı ve kîlârda şerbetçi ve üç ḳoġuşdan manṣûb ikinci çuḳadâr ve baş çavuş ve baş çaḳır ṣalan ve sır kâtibi yamaġı ve iki nefer nevbetçi mü'ezzinler ve baş cüce ve nevbetçi bî-zebânlar ile sâ'ir çaḳır ṣalanlarıñ rikâb günleri ḫıdmet-i maḫṣûṣada bulunduḳlarından nâşî dâḫil-i rikâb-ı hümâyûn olan ẕevâtdan 'â'idât-ı muḳanneneleri vardır. Bunlardan başḳa ḳozbekçi başı ile berâber ḳırḳ nefer ḳozbekçileriñ beher neferiniñ rikâb-ı hümâyûnda bulunan vükelâ-yı fiḫâmdan rikâb olduḳça onar ġuruş 'aṭiyye-i muḳanneneleri vardır.

Her ḳoġuşda bulunan üçer beşer bî-zebânıñ eskileri olup ḳanġı ḳoġuşa teṣâdüf ider ise itsün bî-zebânlıḳ ṭarîḳince baş dilsiz bulunan ẕât egerçi ḳoġuşlarda ocaḳ yolınca żâbiṭ olamaz ve ḫâṣ oṭaya alınamaz ise de eskidikçe yolıyla ṣoyunuḳ ve bıçaḳlı eskilere dâḫil ve eskilik muḫaṣṣeṣâtından ḥiṣṣeye nâ'il ve ḳudemâlıḳ şerefiyle maẓhar olduġı ṭafraya ḳâni' u ḳâ'il olaraḳ eskileriñ istirâḥatlerine maḫṣûṣ olan câmekânlarda ârâm ile müsterîḥu'l-bâl ve eskiler sofrasında tenâvül-i ṭa'âm ile ġıbṭa-fermâ-yı emṣâl olurlar.

[172] Dilsizlik ṭarîḳince beynlerinde maẓbûṭ u mer'î silsile ile baş dilsizlige irtiḳâ ider ve baş dilsizde ḫâṣ oṭalılıḳ pâyesi vardır. 'Iydeyn ve cum'alarda istofadan bol yeñlü aġır ḫaftân ve üzerine bol yeñlü ḳunṭoş kürk ve başına ḫâṣ oṭalılara maḫṣûṣ düzḳaş ta'bîr olunur ḳavuḳ geyer ve beline ṭonluḳ şâl ḳuşanur ve altun köstekli mücevherli bıçaḳ ṭaḳınur ve baş dilsizler izhâr-ı arzû iderler ise ḫâṣ oṭalılara maḫṣûṣ nân-pâreler miḳdârında muḳâṭa'alar ile çerâġ u bekâm ve ekserîsi taḳlîd kesüp mülâ'abe îcâdında mâhir olduḳlarından muṣâḥiblik 'ilâvesiyle nâ'il-i merâm olurlar. Çerâġlıḳ is-

temeyenler ilâ âḫiri'l-'ömr baş dilsizlikde ḳalur ve mu'ayyenâtıyla müreffehen imrâr-ı evḳât iderler. Lâkin müddet-i medîde sarâyda ḳalmaları cihetiyle ṭarîḳlerince teselsülen ḥâṣıl olacaḳ tefeyyüzleriniñ tevaḳḳuf u te'ḫîrini mûcib olmaḳ cihetiyle çerâğlıġa raġbet itmeyenler bu sebeble rüfeḳâsınıñ nefret ü bed-du'âsına maẓhar olur.

Cüceleriñ Ḫıdmeti

Cüceleriñ ḫıdmet ve meslekleri daḫi dilsizlere yaḳın olup bunlar başlarına ḳoġuş aġaları gibi ḳalıb işi ḳavuḳ ve arḳalarına ḳubûr yeñlü istofa ḫaftân geyerler faḳaṭ rikâb-ı hümâyûn günlerinde rikâb-ı hümâyûna dâḫil olamazlar. Bunlarıñ oḳur yazarları ḥâfıẓ-ı kütüb ve dirâyetlüleri pars keṯḫudâlıġı ve sâ'ire gibi ḫıdmetlerde istiḫdâm olunurlar ise de ḫâne-i ḫâṣṣaya dâḫil olamazlar. Nân-pâreler ile çerâġ olanlarıñ ḫafîfü'r-rûḥ ve tuḫaflarından muṣâḥiblik şerefini iḫrâz idenleri mesbûḳdur.

Ḫazîne-i Hümâyûn Baş Ḳulluḳçısınıñ Ḫıdmeti:

Sarây-ı hümâyûnuñ döşeme mevsimlerinde ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsı baş ḳulluḳçısı Ṣoġuḳ Çeşme ḳapusunuñ ḳarşusındaki terziler kâr-ḫânesinde bulunan terzi başı ve ḫallâc başı ve yorġancı başı ve ḥaṣırcı başıya döşenecek dâ'ireyi ve envâ'-ı bisâṭ u vesâ'idi irâ'e iderek 'avdet ve baş ḳulluḳçı bu ḫıdmetlere müdâvemetle ikmâlini defteriyle ḫazîne keṯḫudâsına 'arż u taḳdîm ider.

Ḫazîne-i Hümâyûn Çanṭacısıyla Ḫazîne Keṯḫudâsı Ḫaftâncısınıñ Ḫıdmetleri:

Ḫazîne keṯḫudâsına mevdû' olan ve ḫarc-ı ḫâṣṣa ta'bîr olunan ṭolabıñ daḫl [173] u ḫarcına çanṭacı ile ḫaftâncı müşterekeen neẓâret ve vâridât ve

maṣârifât defteriniñ tedḳîḳ u terḳîmine dikḳat iderler. Ve ayda bir kerre ḫazîne ketḫudâsıyla çanṭacı ve ḫaftâncı ve baş ḳulluḳçı ve baş ve ikinci ve üçünci ve dördünci yazıcılar lüzûmı ḳadar ḳoġuş aġalarıyla ḫazîne-i hümâyûna girerek lâzımu't-taṯhîr olan eşyâyı temizler ve yerlerine ta'biye ve tanẓîm ider ve ḫazîne-i hümâyûna girüp çıḳan eşyânıñ bir süpürgeye varınca küllî vü cüz'î kâffesine ḫazîne-i hümâyûn erkânından ma'dûd olan ẕevât-ı mûmâ-ileyhim muṭṭali' ve her vaḳit ḳuyûdâtınıñ taṣḥîḥiyle meşġûl olmaḳ ḳâ'idesini Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ te'kîd buyurmuş olduḳları mervîdir.

Ḫazîne-i Hümâyûn Yazıcılarınıñ Tertîb ve Ḫıdmetleri:

Ḫazîne-i hümâyûnda baş efendi ta'bîr olunur birinci yazıcı, refâḳatinde ikinci ve üçünci ve dördünciye varınca üç gediklü efendi ve bunlarıñ üç de mülâzımları vardır. Gediklü efendiler ḫazîne-i hümâyûna girüp çıḳan ve mübâya'a olunan eşyânıñ cins ü 'adedini mübeyyin defter müfredâtını terḳîm iderler. Ḫazînede ṭura ṭura ciyâdet ü nefâseti taġyîr ü taḥavvülle bütün bütün żâyi' ve telef olacaġı añlaşılan eşyâyı ṣatmaḳ içün ḫazîne ketḫudâları silaḥdâr aġadan ve aġa daḫi ḫâk-i pây-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîden ba'de'l-istîẕân ruḫṣat alındıḳdan ṣoñra ṣatılacaḳ eşyânıñ müfredât defteri baş yazıcı ma'rifetiyle bi't-tanẓîm ḫazîne dellâlları olan zülüfli balṭacılar ma'rifetiyle müzâyede ve fürûḫt olunur ve bey' olunan eşyânıñ miḳdâr-ı bahâ ve müşterîleriñ ve eşyâ-yı mezkûruñ cins ü miḳdârı ve ne ṭarafdan gelüp ve ne zamân mübâya'a ve ne vaḳit ṣatıldıġını terḳîm iderek eşmân-ı eşyânıñ yekûn-ı ḫâṣılât ve târîḫleri vaz' olunaraḳ ḫazîne ketḫudâsı temhîr itdikden ṣoñra 'arż olunur. Ve ḫazîne ketḫudâlıġınıñ tebeddüli vuḳû'ında sâ'ir senedât ve evrâḳ ile berâber defâtir daḫi ibrâz olunur. Ve 'inde'l-îcâb mübâya'a olunacaḳ eşyâ bahâsı baş ve ikinci efendiler ile ḫaftâncı ve baş ḳulluḳçı ma'rifetiyle ḳaṭ' olunaraḳ mübâya'a olunur. Ve'l-ḥâṣıl ḫazîne-i hümâyûna müte'alliḳ kâffe-i ḫuṣûṣât dört nefer yazıcı ve çanṭacı ve ḫaftâncı ve baş ḳulluḳçıdan 'ibâret olan yedi ẕâtiñ inżimâm-ı ma'lûmâtlarıyla cereyân itdirilür.

[174] Ḫazîne kethudâlarınıñ ekserîsiniñ ḫazîne-i hümâyûn aḥvâline vuḳûfları olmaḳ cihetiyle ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmış olan baş yazıcılarıñ müteḥayyizân-ı ḳudemâsından naṣb olunmaḳ de'b-i ḳadîmdir.

Bî-kes ü memlûk olaraḳ irtiḥâl-i dâr-ı beḳâ iden aġalarıñ ve vârişleri ḳalmayanlar ile ḅilâ-vâriş vefât iden sarâylı ḳadınlarıñ ḫazîne-i hümâyûna 'â'id olan terekeler eşmânı ve ḫazîneden ṣatılacaḳ olan bî-lüzûm ve fersûde eşyâ bahâsı ḫarc-ı ḫâṣṣa ṭolabında ḥıfẓ olundıġı mervîdir.

Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Baş Ḳullukçısı ve Nebetçi Başı ve Şerbetçisiniñ ve Sır Kâtibi Yamaġınıñ Ḫıdmetleri

Sekiz yüz elli târîḫlerinde dâ'ire-i hümâyûn daha lâyıḳıyla kesb-i intiẓâm itmeksizin kîlâr baş ḳullukçısı bâbu's-sa'âdeden manṣûb kîlârcı başılarıñ neẓâretiyle sefer ve ḥażarda nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ olan eṭ'ime vü eşribe ve edviyeniñ nefâsetine ve lede'l-iḳtiżâ istiḥżârına ve irâde buyuruldıġı zamân bir iki dürlü ṭa'âm ṭabḫına ḫıdmet ider iken mu'aḫḫaran mertebe ṭaḳımı ikmâl olunaraḳ nân-ı 'azîz ve mâ-i lezîẕ ve eşribe ve mîve ve ḥulviyyât ve sâ'ire pîş-gîr başı ve tepsici eski ve nevbetçi başı ve şerbetçi ve ṭurşıcı ve yemişçi gedikleri iḥdâṣ olunduḳdan ṣoñra baş ḳullukçılara irâde buyurulduḳça yalñız iki üç dürlü eṭ'ime-i nefîse ṭabḫı ḫıdmet ḳalmışdır. Baş ḳullukçılarıñ i'tibârları bıçaḳlı eskiler râddesinde olmaġla yevmen me'mûr eski olmasa da me'mûriyyeti rnu'teber olduġından eskilerle berâber câmekânda ârâm iderler.

Kîlâr-ı Ḫâṣṣa Nevbetçi Başısınıñ Ḫıdmeti:

Nevbetçi başınıñ me'mûriyyeti kîlâr kethudâlarıyla pîş-gîr başılarda ve bir 'aynı kendi yedinde olan memhûr defâtir mûcibince yed-i vedî'atında bulunan evânî-i zer ü sîmiñ ve envâ'-ı mertebânî ve faġfûrî ve saḳsonya ve eski ma'den ve ṭonbaḳ ṭaḳımlarınıñ lüzûmı ḫâlinde baş ḳullukçıya i'tâ ve lüzûmı görünmedigi zamânlarda istirdâd ile bunlarıñ taṭhîr ü tanẓîf ve ḥıf-

zından ve ḳoğuşuñ ḳandîlleri içün aḫz u ṣarf olunan revġan-ı zeyt ve şem'-i 'asel ve sâ'ireye nezâret itmekden ve baş lala yerindeki eczâ-ḫâneden başḳa bir de 'umûm ḳoğuşlar aġavâtına leylen bî-vaḳt ve 'acele iḳtiżâ itdigi zamân ṣûret-i isti'mâli ma'lûm olup vücûdı örselemek iḥtimâli olmayan çay ve papatya [175] ve mürver ve ıḫlamûr ve yâsemen ve lisân-ı ṣevr ve ebegümeci ve ḫatmî ve menekşe çiçekleriyle çiçek ṣuları ve loḳmân ve afyon rûḥları ve râvend ve ḳırım ṭârṭâr ve ḳırmız ve tiryâḳ; ve yara ve ḳırıḳ ve çıḳıḳ içün ba'żı edhân ve İngiliz ṭuzı ve Hind yaġı ve sâ'ire gibi miḳdâr-ı isti'mâli eṭibbâdan istîżâna pek de muḥtâc olmayan ve rüfeḳâ-yı sâl-ḫordegânıñ ta'yîn-i miḳdârına göre i sti'mâlinde be'is olmayan eczâ ve ḳan ve ḥacamât ve iḥtiḳân ṭaḳımlarına dâ'ir olan âlât u edevât ḥâżır bulunmaḳ üzere kîlâr ḳoğuşı ḳapusunuñ ḫâricindeki kebîr ṭolâb eczâ-ḫâne ittiḫâż ve ḥekîm başılar ma'rifetleriyle ve kîlâr keṯḫudâları senediyle lüzûmı ḳadar eczâ vaż' olunmuş ve ḫıtâmında yine kîlâr keṯḫudâsı senediyle re'îsü'l-eṭibbâ ṭarafından cedîdi aḫz u ikmâl olan eczâ ṭolabı nevbetçi başı yedinde bulunduġından her ân ḳoğuşlara ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde aġalarına lüzûmı ḥâlinde i'ṭâ vü i'âde olunmaḳ üzere âlât ve edevât-ı lâzımeyi iḳtiżâ idenlere teslîm iderler ve bu muḥassenât-ı lâ-tuḥṣâ da Fâtiḥ-i ḥikmet-sâniḥ ḥażretleriniñ müberrât-ı celîlelerinden ma'dûd pek büyük bir ḫayrât-ı celîledir.

Mu'aḫḫaran ḫıdemât-ı salṭanat-ı seniyye tekeşşür ü ta'addüd itmesiyle aḳ aġalarıñ suḳûṭ-ı i'tibâr-ı aṣliyyelerinden istifâde ile kîlârcı başılardaki nezâret kîlâr keṯḫudâlıġı umûr ve nezâretine ilḥâḳen kîlârcı başılarıñ ḫıdmetleriniñ ekserîsi pîş-gîr başı ve mûm başı ve tepsici eski ve turşıcı ve mûm şâkirdi ve şerbetçi ve baş ḳulluḳçılara parça parça intiḳâl itdirildigi gibi bir büyük parçası daḥi tütünci başılara iḥâle olunmuş ve bunlar mertebe ṭaḳımı ta'bîriyle mu'teber gediklerden 'add olunmuşdur.

Kîlâr Ḳoğuşından Naṣbı Ḳânûn Olan Şerbetçilik Ḫıdmeti:

Rikâb-ı hümâyûn şerbetçiligi kîlâr aġalarınıñ mücerreb ve müsta'idlerine münḥaṣır bir me'mûriyyetdir. Bu ḫuṣûṣa me'mûr olan aġa 'acemî olsa da bıçaḳlı eski i'tibârını ḳazanur ve eskilerle berâber câmekânda ârâm ider.

Salṭanatla ve tebdîlen bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında âbdest ve ḳahvaltı ṭaḳımlarıyla levâzımât-ı sâ'ireyi nevbetçi ḳozbekçiye teslîm ve iḳtiżâsına göre birḳaç estere taḥmîl itdirerek esteri ḳozbekçi dîger bir ḥayvâna râkiben ve şerbetçişi müte'âḳiben çeker ve Ṭopḳapu mâbeyn-i hümâyûnına naḳilden ṣoñra şerbetçiler her ṣabâḥ Ṭopḳapu'da bulunur [176] ve her mîve mevsiminde şerbetçiniñ ve baş ḳulluḳçınıñ ṭabḫ itdikleri envâ'-ı lu'âb ve luḥûḳ ve reçel ve mürebbâ ve ḥamîre ve şekerleme ve sikencübîn ve eşribe-i sâ'ireyi istenildikçe mâ-beyn-i hümâyûna gönderir. Nefs-i hümâyûn içün ṭabḫ olunan eṭ'ime ve erviyyeniñ ḥîn-i ṭabḫında âbdestli bulunmaḳ ḳâ'ide ittiḫâż olunmuşdur.

Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ġâzî'niñ Mıṣır'ıñ fetḥinden berü maṭbaḫ-ı 'âmire içün erz ve 'âdî şekerden başḳa nefs-i nefîs-i hümâyûna maḫṣûṣ olmaḳ üzere müretteb olan ḳand-i mükerrer ve nebât ve hümâṣî gibi ḥulviyyât kîlâr keṯḫudâsı yerine bi'l-vürûd vezn-i ḳanṭar olunduḳdan ṣoñra baş ḳulluḳçı ve şerbetçiye teslîm olunur ve iḳtiżâ itdikçe şerbetçi ṣarf ider.

Baş ḳulluḳçı, nevbetçi başı, şerbetçi olanlarıñ ziyâde mücerreb ü müstaḳîm ve mu'temed ü müsta'id ve naẓîf ü 'afîf ü müttaḳî olması ḫuṣûṣlarını taḥḳîḳ u tedḳîḳ itmek kîlâr keṯḫudâlarınıñ me'mûriyyet-i maḫṣûṣalarındandır.

Sır Kâtibi Yamaḳlığınıñ Ḫıdmeti:

Sır kâtibi yamaḳlığı ḫazîne yazıcıları ṣırasında ḫazîne ḳoğuşı müsta'iddânına maḫṣûṣ bir me'mûriyyet olmaḳ üzere iḥdâṣ olunmuş ise de mu'aḫḫaran bu ḫıdmetiñ üç ḳoğuş aġaları oḳur yazarlarına iḥâlesi ḳâ'ide ittiḫâż buyurulmuşdur. Bunlarıñ ḫıdmetleri żât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîye maḫṣûṣ olan yazu ṭaḳımı levâzımını iḥżâr ve ḳalemlerini açaraḳ beyâż üzerine taḥrîr buyurılacaḳ ḫaṭṭ-ı hümâyûn içün iḳtizâ iden kaġıdları ḳat' u tanẓîm ve lüzûmı olan dest-mâllerle üzerlerine rabṭ u tedvîr ve temhîr buyurılacaḳ şem'-i sürḫ-ı nerm ile bu şem'-i sürḫ-ı nermiñ üzerine başılacaḳ naḳş-ı mühr-i hümâyûnı zedelemekden muḥâfaẓa içün mühr-i hümâyûnuñ üzerine yapışdırılan ṣom kemikden ma'mûl müdevver ü muntaẓam ḳozaḳ

ta'bîr olunur ẓarfları tehiyye ve eyyâm-ı resmiye ve salṭanat binişlerinde rikâb-ı hümâyûna taḳdîm olunan 'arż-ı ḥâlleri ḫulâṣa iderek aṣıllarıyla berâber silaḥdâr aġa vâsıṭasıyla ḫâk-i pây-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîye taḳdîm itmekden 'ibâretdir. İşbu ḫulâṣa ve ma'rûżât manẓûr-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî buyurulduḳdan ṣoñra irâde buyurılan maḥallere gider ve is'âfı muvâfıḳ-ı fermân-ı hümâyûn olmayanlar ḳapucılarıñ eskilerinden manṣûb iskemleci başı aġa vâsıṭasıyla aṣḥâbına redd olunur. Ḫazîne-i hümâyûn baş kâtibi ve ikinci çuḳadâr ve baş çavuş [177] ve baş çaḳır ṣalan ve sır kâtibi yamaġı ve üç ḳoġuş baş ḳulluḳçılarıyla şerbetçi buulnanlardan ḥüsn-i ḫulḳ u ṭıynetle memdûḥ olup silaḥdâr aġa ve mâ-beyn-i hümâyûn ṭaḳımına kendüsini sevdirenler ocaḳ yolını beklemeksizin ḫâne-i ḫâṣṣaya alınur ve ḫâne-i ḫâṣṣaya naḳl olunmaḳ istemeyen meşîb ü żu'afâları ḫâṣ oṭa ṭaḳımına maḫṣûṣ ṭolġun ze'âmet ü muḳâṭa'ât ve ṭîmâr u tevliyetler iḥsânıyla çerâġ olurlar.

Cündîliġiñ Ṣan'at ve Ḫıdmetleri

Cündîliġiñ Bâ'iṣ-i Ẓuhûr ve Îcâdıyla Bunlar İki Fırḳa Olup Birine Bamyacı ve Dîgerine Laḥanacı Iṭlâḳınıñ Aṣl u Sebebi Beyân Olunur:

Bidâyet-i teşekkül-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'de uṣûl-i ḥarbi li-ecli't-ta'lîm dâ'ire-i hümâyûn ḫademesiniñ kemân-keşlik ve cündîlik ve tüfeng-endâzlıḳ ve seyf ve sinân-bâzlıḳ ve her nev' silaḥşorlıḳ ta'lîm ü ta'allüminde iktisâb-ı meleke ve mahâret itmek ḫıdmet ü meşġûliyetleri ḳâ'ide ittiḫâẕ olunmuş ise de germiyyetle tevaġġuli bânî-i ṣânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmânî Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri Amasya sancaġı ḥükûmetinde iken başlayaraḳ Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân 'ahd-i 'ulyâsında pek ziyâde kesb-i revâc u germiyyetle ta'allüm ü tefennün olunmuş olup bu fenlerde mütefennin olan ẓevât-ı besâlet-simât yüzlerinden ol vaḳitler ḥükmince nice ḫıdmet-i feṭḥ u nuṣret ve ġalebe ḫuṣûle geldigi teslîm-kerde-i erbâb-ı vuḳûf u ma'lûmâtdır.

Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri pederi Yıldırm Bâyezîd Ḫân'ıñ bi-ḳażâ'illâh vuḳû' bulan ma'reke vü muḥârebesinde Tîmûr-ı maḳhûr vaḳ'a-i pür-şûrına teṣâdüf buyurulmuş olmaḳ intibâhıyla devlet-i 'aliyyede ol vaḳitler uṣûlince süvârî ta'lîmine devâm olunması lüzûmını añlayaraḳ kendüleri Merzifon'da iḫtiyâr-ı ârâm ile şehzâde-i 'âlîleri Ebu'l-ḫayr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretlerini ḳâ'im-maḳâmları olmaḳ üzere Amasya ḥükûmetine ta'yîn buyurduḳlarından ve Merzifon arâżîsi ġâyet cesîm laḥana ve Amasya pek memdûḥ bamya inbât itdiginden Amasya ve Merzifon'dan biraz süvârî tertîb ü taḥrîriyle iki maḥal süvârîsiniñ Amasya ile Merzifon beynindeki Ṣulıova'da ḳarşuluḳlı ta'lîm-i ḥarb u hücûm itmelerine ḳarâr virilmiş ve her dü-ṭarafıñ ziyâde diḳḳat ü ġayret ve ta'lîm ü ta'allümde tefennün ve temehhür-i besâlet ü ṣan'at ve yek-dîgerine ġalebe ile ibrâz-ı tîz-destî ve şecâ'atle 'arż-ı fenn-i çâlâkî vü fürûsiyyet itmek ḫuṣûṣlarına medâr-ı teşvîḳ u tesvîḳ olmaḳ üzere [178] şehzâde ḥażretleri ṭaraf-ı 'âlîlerinden tedârük olunan Amasya süvârîsine "Bamyacı" ve pâdişâh-ı ġazâ-penâh ḥażretleri cânib-i cihân-gîrânelerinden tertîb buyurılan Merzifon ḫayyâline "Laḥanacı" ta'bîr olundıġı erbâb-ı vuḳûfuñ ifâdelerinden istifhâm olunmuşdur. 'Aṣr-ı şâhânelerinde cündîlik ṣan'atı kesb-i kemâl itdiginden cündîler serd ü tünd ḫuyûle süvâr olmaḳ ve ter-destî-i tela''ubla ḳarşusındaki alâya hücûm u ġalebe yolını bulmaḳ uṣûllerini ta'lîm itmek ve seyf ü sinân-bâzlıḳda taḥṣîl-i meleke vü mahâret itmek uṣûline devâm iderler.

Cündîlige heveskâr olanlar bamyacı ve laḥanacı fırḳalarından birini intiḫâb u istinâd ve dâḫil olacaġı fırḳada kesb-i şöhret itmiş bir żâtı kendüsine üstâd ittiḫâż iderek şâkirdlige dest-bûs itdikden ṣoñra Baġdâd Köşki'yle ṣofa ocaġına medḫal olan üçünci yeri ḳapusından aşaġıda vâḳi' beşinci yeri ta'bîr olunan sâḥanıñ vasaṭında merkûz Ḳız Ṭaşı 'amûd-ı üstüvânîsiniñ eṭrâfında ve aḫyânen Gül-ḫâne'de ve Beşiḳtaş sâḥil-sarây-ı hümâyûnunuñ Çinili Meydânı'nda esb-süvâr olaraḳ üstâdından ta'lîm-i çâpük ü çâlâkî ve fürûsiyyet ve cirîd ve sinân-bâzî ve meşḳ-i ḍarb-ı seyf ve tîr-endâzîye devâm ve isti'mâl-i rumḥ u eslihada ḫıffet ve suhûlet-i tîz-destî içün taḫmînen bir buçuḳ zirâ' ṭûlinde, üç parmaḳ keşâfetinde maḫrûṭiyü'ş-şekl demürli ta'bîr olunur muntaẓamca ser-tîz bir demüri yevmiyye beşer onar def'adan başlayaraḳ günde iki yüz def'aya ḳadar ṭopraġa

şaplamaḳ ve her şaplayışda ḳarşusındaki külâhlı ta'bîr olunan ücretli ḫıdmet-kâr toprakdan çıḳarup aġasına virmek teselsüliyle temeşşuḳ u tefennün olunur ve bu verziş ü devâm ile tamâm sâ'id ü bâzûlar iktisâb-ı ḳuvvet ve esliḥa ve sâ'ire dest-i çâlâkinde kesb-i ḫıffet ve seyf ü sinân ve tîr ü tüfeng isti'mâlinden suhûlet üzere hedefe işâbet ve genç dinç ḫuyûle rükûbda taḥṣîl-i meleke vü mahâret eyledikden ve 'umûm cündî aġalarıñ taṣdîḳlerini ḳazandıḳdan ṣoñra ruḫṣat-ı üstâd ile 'acemîlikden çıḳarak "Keskinler" ta'bîr olunur üstâd cündîlerden 'add ü şumâr olunur. Ve tüfeng-endâzlıġı rikâb-ı hümâyûn ile 'azîmet olunan bevâdî vü ṣaḥârîde ta'lîm iderler.

Ḳalemli ve cirîd denilen degnegiñ maḥall-i remyi ya'nî ṭaraf-ı 'amûdîsi saṭḥı müdevver zâviye-i sâdise ile perdâḫte ve üst ṭarafı ḳalem-vârî kesilmiş ḳalemli ta'bîr [179] olunur cirîd degnegini uzaġa atmaḳ ve aġaca şaplamaḳ ve yek-dîgerini müsâbaḳata li-ecli't-teşvîḳ berây-ı iltifât meydâna vaż' olunan mürâheneyi almaḳ üzere lobudı yere urup hemân vasaṭ-ı 'amûdı minâre irtifâ'ından aşırmaḳ fenleri vâcibü's-seyr bir ter-destî-i mahâret-i fevḳa't-taṣavvurdur.

'An-aṣıl Ṣırpiyyelü olup silaḥdârlıḳdan ṣadr-ı a'ẓam olan Ġâzî Aḥmed Paşa-zâde ṣadr-ı esbaḳ silaḥdâr 'Alî Paşa'nıñ enderûnda kîlâr-ı ḫâṣṣaya çerâġ itdirdigi cündî İsmâ'îl Aġa ki mu'aḫḫaran sipâhî żâbiṭligiyle çerâġ olup mîr-mîrânlıḳla Ḫarput mutaṣarrıflıġında iken irtiḥâl iden Selîm Girây dâmâdı İsmâ'îl Paşa merḥûm Ṭopḳapu Meydânı'na ġâyet yüksek gerilen bir ipden lobudını aşırmış ve bu hüneriñ mürâhenesi olan ma'a-ḳaltaḳ ve tetimmât aġır ṣırmalı bir Mıṣrî eger ṭaḳımıyla müzeyyen pek güzel bir re's-i aḫrec-i Mıṣrî ve beş biñ ġuruş 'aṭiyye-i seniyyeye nâ'il olaraḳ ipden aşan lobudı bâ-irâde-i seniyye yaldızladılup çeşme ḥavlısında cündîlere maḫṣûṣ olup mûmâ-ileyhiñ ârâm itdigi encümen-i ülfetiñ peykesi ṭâḳına ta'lîḳ olundıġı meşhûd-ı 'âcizânem olmuşdur.

Gelelim ṣadede, keskin cündîlik beş ondan otuz ḳata ḳadar demir tel üzerine tekvîr olunup ışladılmış olan ḳar keçesini ḳaṭ' itmek içün eṣnâ-yı iḥtizâzda ḫuyûlüñ ḥareket ü reftârını şemşîriñ üstâdâne ḍarb u teṣâdümine uydurarak esbiñ ḫurde reftârından kinâye olan naḫal ta'bîrât-ı cündiyânesiyle muntaẓam bir ḥâlde ve ibtidâ âhesteden bed' ile yavaş yavaş ḫızlandırılup

keçe ḥizâsına gelür iken dörtna'l ta'bîr olunur muntaẓam seyr-i serî' ile keçeniñ yanına vardığı anda şemşîr keçeye ḍarb olunduḳda keçeyi iki pâre itmek ve esb-i sebük-reftâr kemâl-i seyr ü sür'atde iken hemân keşîde-i 'inân ile 'ale'l-fevr alıḳoyup ḳondurmaḳ ve ân-ı ġayr-i münḳasimede bir noḳṭa üzerini bir merkez-i pergâr ittiḥâẓıyla ḥişânı eṭrâfında ḫırmen ta'bîr olunur devre ṣoḳmaḳ ya'nî düşmeniñ eṭrâfını tedvîr ile maġlûb itmek çâpük ü çâlâkligini ta'allümle ḫaṣma ġalebeyi teshîl ü tehiyye itmek fenlerinden 'ibâretdir.

Ẕikr olundığı üzere cirîd ta'bîr olunur degnekleriñ 'amûden şülüşünden yuḳarusı bir rub'-ı bâlâsı 'aynıyla yazu ḳalemi gibi açılup tastîḥ idilmiş ve hedefe işâbet [180] idecek alt ṭarafı müdevverü'ş-şekl altı köşeli yapılmış oldığından ismine ḳalemli ta'bîr olunmuşdur.

Bu nisbet-i mevẓû'a ḳalemliniñ ḳalem gibi açılan maḥalli oḳ yelesi gibi degnegiñ menzile vuṣûlini teshîl itmek içün bu resmde yapılmış ise de ṭaraf-ı 'amûdîsi müdevver ü müseṭṭaḥ olduġından bu endâmda yapılan cirîd atıldıḳda hedefe işâbetinde rekzi mümkin olamaz gibi taṣavvur olundığı ḥâlde vâsıṭa-i ta'allüm ve ḫuṣûl-i tüvân u miknet sâyesinde mu'allim aġalarıñ reşk u remy itdikleri ḳalemlileriñ hedefe işâbet idecek saṭḥı maḥalliniñ şiddet-i irmâd ile yaş servi aġacına rekz olundığı vâḳi'dir.

Mehere-i cündiyân cirîdlerini bu vechile yaş servi aġacınıñ cism-i ṣalîb-i 'amûdîsine ṣaplamaḳ ve İsmâ'îl Paşa merḥûmuñ icrâ eylediği gibi bir zirâ' dört beş parmaḳ ṭûlında ve ḳuṭr-ı 'amûdîsi dört parmaḳ ḳalınlığında olan lobudı esb-i mu'allemiñ sür'at-i reftâr u ihtizâz u cünbişi ḥâlinde çiftesine uydırarаḳ yere urup vasaṭu'l-ḳâme minâre irtifâ'ında iki şecer-i bâlâ-ḳaddiñ tepelerinde merbûṭ ṭınâbdan aşırup öñdül almaḳ gibi hüner-i zûr-bâzîde işbât-ı meleke vü mahâretle nihâde-i meydân-ı iltifât olan esb-i müserrec ü müzeyyen ve 'aṭiyyeye nâ'il olmaḳ ve naṣıl feres-i ser-keş ve esb-i dil-keş olur ise olsun istedikleri gibi oynamaḳ meziyyetinde bulunanlardan oldığı tevâtür-yâb-ı iştihâr olan Maḥmûd Ḫân-ı Evvel 'aṣrında kîlâr keṯḫudâsı olup kîlâr ḳoġuşına ḳırâ'at-ı mevlid-i şerîf içün akçe vaḳfına muvaffaḳ ve mu'aḫḫaran sâ'ir ḳoġuşlar mevlid vaḳıfları ġalleleriyle birleşdirilerek el-ḥâletü hâẕihî ridâ-i şerîf beyt-i 'aliyyesi ḫâricindeki ṣuffe-i 'âlîde ḳırâ'at-ı mevlide bâ'iṣ olan kîlâr keṯḫudâsı Naḳşî Muṣṭafâ Aġa'dan ve

devr-i Selîm Ḫânî cündîlerinden Behrâm Aġa, Sisli Feyżullâh Aġa, Lezgî Meḥmed Aġa, Küçük Ḥüseyin Paşa kölelerinden kîlârlı Ḥaydar Aġa, Ḳula 'Abdullâh Aġa, Tâtâr Ḫân Aḥmed Beg, Kitâbçı-zâde Ḥüseyin Efendi, Aşḳar 'Alî Paşa, Arslan Ṣâliḥ Efendi, Şişman Meḥmed Efendi, Sisli çerâġı Muṣṭafâ Aġa, Ḳarabıçaḳ Ḫâce-zâde Emîn Beg, Ferîḳ Sâlim Paşa ve dârü's-sa'âde aġalarından Şu'ayb Aġa, Selmân Aġa, Sa'dullâh Aġa, ḫazînedârlı Maḥmûd Aġa, Ṭoḳuz Kürkli Ṣâliḥ Aġa, Esmâ Sulṭân başaġası Dâvud Aġa, İlyâs Aġa, [181] Ḳoḳu Mercân Aġa, Ḳabanḳırlı Mercân Aġa, dîger Esmâ Sulṭân başaġası Dilâver Aġa, Paşa çerâġı 'Abdullâh Aġa gibi çâpük-süvârân-ı esb-rîz-i fürûsiyyet olan erbâb-ı cesâret ve ḥayret-dih-i 'uḳûl-i aṣḥâb-ı cür'etdir.

Mıṣır kâşiflerinden olup biñ iki yüz otuz altıdan ṣoñra İstanbul'da kesb-i şöhret iden Tunuslı-zâde 'Alî Beg ve 'Ömer Kâşif ve Emîn Kâşif ve Ḥasan Kâşif egerçi meydân-ı hüner-verîde öñdül almış râkib-i râbi' u cerûr ve heykel-süvâr-ı cesûr ve mu'allim-i meşhûr olduḳları teslîm-kerde-i aṣḥâb-ı inṣâf u şu'ûr ve müsellem-i erbâb-ı ġurûr ise de ẕikr olunan Selmân ve Sa'dullâh ve Şu'ayb aġalar ile Behrâm Aġa, Sisli Feyżullâh Aġa, Lezgî Meḥmed Aġa, Ḥaydar Aġa, Tâtâr Ḫân Aḥmed Beg, Kitâbçı-zâde Ḥüseyin Efendi'den meydân-ı imtiḥânda gürîz ve encümen-i mübâḥeṣât-ı fenn-i fürûsiyyetde bunları ta'ẕîz ü taḥsîn itdiklerini ba'ẕılarınıñ encümen-i ülfetlerinde bulunaraḳ işitdigim cihetle beyâna mübâderet eyledim.

Cündîlik ṣan'atı ta'allüm olunduḳdan ve keskinler ta'bîr olunan üstâdlardan ma'dûd olduḳdan ṣoñra salṭanat binişlerinde ve ba'ẕen sarây-ı hümâyûnlar meydânlarında ḥużûr-ı hümâyûnda icrâ-yı melâ'ib-i rumḥ u cirîd ile 'arż-ı mahâret iderler. Bunlarıñ sebkî-i çâpük-destleriyle icrâ olunur bir de "Ṭomaḳ" oyunı uṣûli vardır. İşbu ṭomaḳ lu'bı âleti kirbâsdan yapılan ṭuranıñ 'aynı olup faḳaṭ andan uzunca ve meşînden dikilü ve içi ḳar keçesiyle ṭoḳça ve ḳatıca ṭolmuş ve ṭolu cihetiñ ucı ki urılacaḳ yeridir, yaṣṣı ve cihet-i dîgeri olup el ile ṭutulacaḳ maḥalliniñ aşaġı ucıdır, ṭolayıca ḳamçı gibi meşînden ince ince kesilüp saç gibi örülmüş bir âlet-i ḍarbedir. 'Arab'ıñ maṭraḳ lu'bına beñzer. Ḳadîmen Türkleriñ piyâdelerine maḫṣûṣ olan âlât-ı mükâfaḥa-sâzîlerindendir. İdrâk itdigimiz zamânlarda cennet-mekân Sulṭân

Maḥmûd Ḫân efendimiz ḥażretleri üçünci yerine nâẓır baş lala yerindeki lâlelik bâġçesinde kâ'in Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı'nı ve Yeşil Ṭaş'da Çinili Kâḫ-ı mu'allâsını teşrîf ile bu ḳaṣırlarıñ pîş-gâhındaki meydânlarda irâde buyurulduḳça lu'b-ı mezkûr icrâ olunur idi. Maḥall-i mezkûrdan biri teşrîf-i hümâyûn ile revnaḳ-şiken-i tâbiş-i âsumân oldıġı ve aġalar celb ile ḥużûr-ı şâhânede pâ-beste-i ḳıyâm ve cündî aġalar daḫi kendülere ârâyiş-baḫş-ı intiẓâm oldukları ve çavuş aġalardan bu miṣillü şeyleriñ [182] iḥżârı nevbetinde bulunan bir ser-âheng daḫi boynına ṭaḳılur ḳapaḳlı çuḳa çanṭa içinde mevżû' ṭomaḳ âlâtı ve alây ṭopı ta'bîr olunur meşîn yuvarlaḳlar ile refâḳatinde bulundıġı ḥâlde lu'b-ı mezkûruñ icrâsı irâde buyurulınca silaḥdâr aġa ṭomaġa başlanmasını dilsizce başçavuş aġaya işâret ider. Başçavuş daḫi nevbetçi çavuşa aġanıñ boynında ṭaḳılu olan çanṭadan iki 'aded ṭomaḳ iḫrâc iderek altışar altışar iki ṭarafda icrâ-yı ṭomaḳ-bâzî içün îstâde-i mevḳi'-i emr ü fermân olan ikişer ṭaḳım aġalarıñ birer ṭaḳımına i'ṭâ eyler, anlar da bi'l-münâvebe yek-dîgerine ḥamle iderek ve âlet-i mezkûre ile ḥamle idenler obirleriniñ ẓahrına urmaḳ isteyerek ve dîger ṭaraf daḫi ḫaṣmıñ ṭomaġına ḳolını ḳarşu ṭutup urdurmaḳsızın geçişdirerek lu'b-ı mezkûrı icrâ iderler. Bunda hüner ġâyet çâpük ü tîz ṭavranup kendüye urdurmamaḳ ve bu cihetle âṣâr-ı maġlûbiyyet göstermemek ḳażiyyesidir ki lu'b-ı mezkûrı icrâdan ġaraż bu melekeyi taḥṣîle münḥaṣırdır. Lu'b-ı mezkûruñ itmâmına başçavuş "çek" ḫıṭâbıyla işâret ider. Binâberîn meleke-i mezkûrı ḥâ'iz olan aġalara "ṭomaḳçı" ıṭlâḳ olunur. Bundan başḳa ḥużûr-ı hümâyûnda "alây ṭopı" mel'abesi icrâ olunur. Ancaḳ bu lu'b cündî aġalara maḫṣûṣ olmayup eli ayaġı yaḳışanlar icrâ idebilür. İşte bu iki oyunuñ itmâm u icrâsında da aġalara 'aṭiyye iḥsân buyurılur.

Cündî aġalarıñ 'îdeyniñ ikinci günlerinde dârü's-sa'âde aġaları mevḳi'lerinde ḥâżır olan ṣadr-ı a'ẓamlardan 'â'idâtları vardır. Ve eyyâm-ı sâ'irede biniş irâde buyurılup da cirîd oynadıḳça 'aṭiyye iḥsân buyurılur. Ve a'yâdıñ üçünci günlerinde keṯḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî istiṣḥâbıyla celb olunan ṣadr-ı a'ẓam cündîlerine ṭaraf-ı ḥażret-i pâdişâhîden 'aṭiyye virilür. Ve yevm-i mezkûrda keṯḫudâ begiñ taḳdîm eyledigi esb-i mesrûc u müzeyyen ḳabûl buyurulduḳdan ṣoñra keṯḫudâ-yı müşârün-ileyh yeşil çuḳaya dûḫte bol yeñlü ṣırt semmûr kürk ḫıl'at iksâsıyla talṭîf buyurılur.

Üç Ḳoġuş Aġalarınıñ Ma'âş ve Vaẓîfe-i Mu'ayyeneleri

Ḫazîne ve Kîlâr ve Seferli Aġalarınıñ Ma'âş-ı Muḳannen ve Vaẓîfe-i Mu'ayyeneleri Beyânındadır:

Enderûn-ı hümâyûn aġalarınıñ ma'âş-ı muḳanneneleri beher sâl içinde birḳaç def'ada i'tâ buyurılan ve "ḫaftân akçesi" dinilen ve kâffesi senede üç yüz ġuruşa [183] bâliġ olmayan ocaḳ veẓâ'ifinden ve 'îd-i aḍḥâda dest-i şâhâne ile zebḥ olunacaḳ ḳurbânları ḫazîne aġaları tezyîn itmek cihetiyle "ḳurbân akçesi" nâmıyla ḫazîne ḳoġuşına ve şehr-i nîsânda nüzûl iden bârândan kîlâr ḳoġuşı pîş-gâhına çıḳarılan se-pâlar üzerine mevżû' kâse ve ṭabaḳlarla alınan nîsân ṣuyı ṣurâḥîlere imlâ ile taḳdîm olunduḳda "nîsân ṣuyı akçesi" nâmıyla kîlâr ḳoġuşına ve evvel-bahârda seferli aġaları revâyiḥ-i ṭayyibeyi şâmil olan ezhârıñ inbîḳden bi't-taḳṭîr ḥâṣıl olan mâ-i mürevveḥa "buḫûr ṣuyı" ta'bîr olunduġından mâ-i meẓkûr müzeyyen şîşelere mevżû'an ḥużûr-ı hümâyûna taḳdîm olunduḳda "buḫûr ṣuyı 'aṭiyyesi" nâmıyla seferli ḳoġuşına iḥsân buyurılan 'aṭâyâ-yı seniyyeden mâ-'adâ vilâdet-i hümâyûnlarda ṭop ve ṭomaḳ mel'abeleri icrâsında ḥużûr-ı hümâyûnda nişâr olunan zer ü sîm ile mızraḳ ve cirîd oyunlarında cündîlere ve kemân-keşlere ve tüfengçi yamaḳlarına ve çavuşlara 'inâyet buyurılan 'aṭâyâ-yı pâdişâhîden 'ibâretdir.

Gediklü çuḳadârlara ve gediklü çavuşlara senede dört def'a mükemmel ve müzeyyen elbise iḥsân buyuruldıġı gibi ḫâne-i ḫâṣṣanıñ gediklü veẓâ'ifi zamânımız ḥisâbınca mâhiyye iki biñ ġuruşa resîde oldıġı taḫmîn olunur.

İşbu mu'ayyenât ḳoġuş aġalarına elzem olan yalñız mest pâbûş maṣârifine bile kifâyet ve teḳâbül idemez ise de zâdegândan olanlar sâye-i ḥażret-i pâdişâhîde pederleriniñ mâlik olduḳları naḳdîne-i şervet ü yesârdan istifâde ile bi'l-iftiḫâr maṣraflarını tesviye iderler ve birazları daḫi ḫazîne-i hümâyûn yazıcılıġı ve çuḳadâr ve çavuşluḳ ve ṣarıḳçı ve tüfengçi yamaḳlıḳları ve çanṭacılıḳ ve silaḥdâr aġa ḫaftâncılıġı ve baş ḳulluḳçılıḳ ve nevbetçi başılıḳ ve şerbetçilik ve silaḥdâr aġa kîlârcılıġı ve tütünciligi ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları imâmeti ve ḫaftâncılıġı ve kîlârcılıġı ve tütünciligi ve silaḥdâr aġa ve ḫazîne keṯḫudâsı ve ḫâṣ oṭabaşı ve ḳapu aġası imâ-

metleri ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve dülbend aġası ve baş lala ḳulluḳçılıḳları ve sır kâtibi yamaḳlıġı ve şehzâdegân efendiler ḫażerâtı şerbetçiliği ve silaḥdâr aġanıñ yedi ve baş çuḳadârıñ bir nefer çaḳır ṣalanı ve ḳapu aġası ḫaftâncılıġı dimek olan anaḫdar şâkirdligi ve gediklü berberlik ve mü'ezzinlik ve ḥâfiẓ-ı kütüblik ve pars keṯḫudâlıġı mu'ayyenâtıyla idâre olunurlar.

[184] Ġalaṭa Sarâyı'ndan alınan aġalarıñ ekşerîsi bî-vâyegândan iseler de sarây-ı meẓkûrda sevḳ-i selîḳa-i ṭabî'atle birazları oḳur ve yazar ve birazı ṭa'âm ve ḥulviyyât ṭabḫı ögrenür ve ba'żıları cündîlik ta'lîm ve ba'żısı silâḥ ḳullanup cengâverlikde kesb-i meleke ve bir gürûhı mûsiḳî ta'allüm ider ve bir ṣınıfı hezâr-fenlige hevesle tuḥaf şeyler yapar olduḳları ḥâlde sarây-ı hümâyûna alındıḳlarında istiḥṣâl eyledikleri hüner iḳtiżâsınca ḫazîne-i hümâyûna çerâġ olanlar baş ḳulluḳçı ḳulluḳçılıġı ve ḳoġuş nevbetçiligi ve ḳoġuş imâmeti ve şerbetçi ḳulluḳçılıġı ve turşıcı ḳulluḳçılıġı ve yemişçilik ve yemişçi ḳulluḳçılıġı ve ekmek ve şu ḳulluḳçılıġı ve anaḫdar şâkirdi ve nevbetçi başı ve mûm başı ve mûm şâkirdi ve tepsici eski ve geyim başı ve pîş-gîr başı ve câme-şûy başı ḳulluḳçılıḳları gibi vaẓîfeli ḫıdmetlerde ve seferliye virilenler ḫıdmet-i ser-terâşîde kesb-i meleke vü mahâret itdikleri ve lede'l-imtiḥân ehliyetleri tebeyyün eyledigi ḥâlde şehzâdegân efendiler ḥażerâtınıñ berberlik ḫıdmetinde ḳullanılaraḳ tereffüh iderler. Berberlik ve ḳulluḳçılıḳ ve mehterlik gibi ḫıdemâta ocaḳ-zâdeler yanaşmayup bu işlerde ekşer Ġalaṭalılar istiḫdâm olunurlar. Bu ḫuṣûṣlarda ḳullanılamayan bî-vâyegâna gelince bunlardan birer neferi aṣıl-zâdegân erbâb-ı şervet ṣuffeli ve ḥalvâ-ḫâneli ta'bîr olunan ḫademeden mâhiyyelü ḫıdmet-kârlar istiḫdâmına me'zûn iseler de bunlardan aḫşâm ezânından ṣoñra bâbu's-sa'âdeniñ içerisinde ferd-i âferîde bulunamayacaḳları ve evḳât-ı leyâlîde yataḳlarını yapmaḳ ve 'ışâ'iyye ḳahvaltıyı tedârük ve tanẓîm ve birlikde tenâvül itmek ve 'ale's-seḥer yataḳlarını ḳaldırup ve ḳahve ve çubuġı tehiyye itmek ve câme-şûyını degişdirmek ve elbise ṭolabına baḳmaḳ gibi ba'żı ḫıdemât-ı lâzımelerini icrâ idivermek üzere şehriyye bir miḳdâr i'âne-i naḳdiyye veyâ elbise ve eşyâ-yı sâ'ire-i lâzıme i'tâsıyla ḳulluḳçı istiḫdâm idebilürler. Bu ṣûretle ḳulluḳçılıḳda istiḫdâma irżâ idilenler ḫıdmetinde bulundıġı ḳapu yoldaşına lala ta'bîr-i ta'ẓîmiyle ḫıṭâb ve istikmâl-i refâh u râḥat iderek vaḳtini ḫoşça imrâr ider.

Ġalaṭa Sarâyı'ndan yeñi sarây-ı hümâyûna naḳl olunan aġalara fulân aġa ez-Ġalaṭa dinilecek yerde mürûr-ı zamân ile Ġalaṭa lafẓı ḥaẕf ile bunlar ṭoġrıdan [185] ṭoġrıya alınmış olan ocaḳ-zâdelerden bi't-tefrîḳ Ġalaṭalulara yalñız "ez" ta'bîr olunur. Ġalaṭa Sarâyı aġalarınıñ vaẓîfe-i mu'ayyeneleri ibtidâ-yı iḥdâṣında ḫaftân aḳçesi nâmıyla yirmi beş ġuruş seneviyye ile beher-yevm birer çift fodula ve üç dürlü ṭa'âmdan 'ibâret iken serîr-i 'Oṣmâniyân üzere her cülûs buyuran şehriyârân-ı 'amîmü'l-iḥsân ḫażerâtı sarây-ı hümâyûn-ı meẓkûrı teşrîf buyurdukça 'aṭiyye-i seneviyyeye birer miḳdâr żamm iḥsânıyla nihâyet yüz elli ġuruşa ḳadar iblâġ buyurulmuşdur.

Şehrî-zâde Es'ād ve Râşid Efendiler Târîḫleriniñ Ba'żı Fıḳraları

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḫażretleri sarây-ı hümâyûnı binâ vü te'sîs ve derûnına envâ'-ı ism ü ḫıdmetlerle ḫademe ḳabûl iderek ocaḳlar ve câmi' ve mektebler inşâsına ve bu ocaḳlara on iki biñ âdem ḳayd u idḫâl buyurmuşlar ise de ikmâl-i nizâmâta 'ömr-i 'âlîleri müsâ'id olamayaraḳ irtiḥâl-i dâr-ı cinân ve ḫalef-i 'âlîleri Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî işbu on iki biñ ḫademeyi tekmîl ve nizâm u ḳânûnlarını tezyîl ve yerlü yerince tertîb buyurmuşlardır. Ancaḳ refte refte bunlarıñ nizâmât-ı mevżû'alarına naḳîża ṭareyânıyla biñ yüz elli târîḫlerinde sarây-ı hümâyûna müte'allik olan ma'âşlu ve ta'yînâtlu kâffe-i ṣunûf-ı tebe'a vü ḫademe on biñ nefer oldıġı Şehrî-zâde Sa'îd Efendi Târîḫçesi'niñ ḳırḳ dördünci fıḳrasında görülmüş olmasına naẓaran i'ṭâ buyurılan vezâ'ifiñ birçoḳ mebâliġa bâliġ olacaġı taṣavvur olunur ise de bunlarıñ eñ çoġı bostancı olmasıyla ma'âşları vaḳt-i ḥażarda sarây-ı hümâyûnlar bâġçeleri ḥâṣılâtından ve vaḳt-i seferde yalñız ta'yînâta münḥaṣır olup çünki ol vaḳitler elbise vü eṭ'ime ve sâ'ir maṣârifce zamânımız gibi 'izzet-i nefs ile ten-perverlik ve isrâfa inhimâk ilerülememiş ve kifâyet-i kefâlet sünnetiyle ḳanâ'at uṣûl-i meşrû'ı metrûk olmamış olduġından 'asker ve belki kâffe-i bendegân-ı istḳâmet-eşer, kifâf-ı nefse kifâyet ider maṣraf muḳâbiline ḳanâ'at defînesini bulmuş olmalarından nâşî emr-i idârelerinde dûçâr-ı 'usret ü müşkilât olmadıḳları görilüp işidilmişdir.

Râşid Efendi Târîḫi'nde manẓûr-ı faḳîr olan bir fıḳrada yuḳaruda beyân olundıġı vechile Ġalaṭa Sarâyı'nıñ emr-i idâresi Meḥmed Ḫân-ı Râbi' 'aṣr-ı 'âlîsine ḳadar niẓâm-ı mevżû'ı üzere cereyân eyledigi ḥâlde evâsıṭ-ı 'aṣr-ı 'âlî-i şâhânelerinde sarây-ı meẓkûr ḫademe-i hümâyûna inḥiṣâr şerefinden maḥrûm idilmiş [186] ve sebeb-i tesviye vü tesmiyesi taṣrîḥ u beyân olunamayan ve bir uṣûle tevfîḳ u taṭbîḳ ile ma'nen ḳabûl itdirilemeyen ûlâ-yı Sarây-ı İbrâhîm Paşa ve şâniye-i Sarây-ı İbrâhîm Paşa isimleriyle mevsûm on 'aded medreseye taḳsîm ve bunlardan birinci ve ikinci i'tibâr olunan medreselere Mûṣıla-i Süleymâniyye ve sekizi ḫâric rütbesine taḫṣîṣ olunaraḳ elli seneden ziyâde medrese hey'etinde ḳalmış oldıġı ḥâlde taḥṣîl içün oraya ḳabûl olunan ṭalebe her ne ḳadar sa'y ü himmet ü iḳdâmda ḳuṣûr itmemişler ise de bi-ḥikmetillâhi Ta'âlâ bir dürlü behre-dâr-ı 'ilm ü ma'ârif olamadıḳlarından yüzyirmi yedi muḥarreminde ya'nî Aḥmed Ḫân-ı Sâliṣ 'aṣrında Mora fâtiḥi ṣadr-ı a'ẓam silaḥdâr-ı şehîd 'Alî Paşa himmetiyle hey'et-i muḥaddeşe ilġâ ve fevâ'id-i mücerrebesiniñ li-ecli'l-i'âde tanẓîm olunan sarây-ı hümâyûn vaż'-ı aṣlîsi gibi tekrâr tanẓîm ve erbâb-ı isti'dâddan olan aġalar idḫâliyle 'ulûm-ı dîniyye vü edebiyye ve ḫuṭûṭ-ı mütenevvi'a ve fünûn-ı müte'addide ta'lîm itmek üzere kemâ fi's-sâbıḳ ḫâce ve vâ'iẓler me'mûr idilerek ḥâl ü ḥayṣiyetlerine göre vaẓîfeler taḫṣîṣ ve sarây aġası ve balṭacı ve aşçılar tertîb ve câmi' ve ḥammâm ve veẓâ'if ve elbise ve ṭa'âmları i'âdeten ta'yîn ḳılınmış ve burada perverde olanlardan ibrâz-ı liyâḳat idenleriniñ sarây-ı hümâyûna alınması ḳanûnınıñ 'avdeti niẓâm-ı sâbıḳasına revnaḳ-ı tâze virmişdir.

Sarây-ı meẓkûruñ medreseye tebdîlinden evvel Ġalaṭa Sarâyı aġası dâ'imâ balṭacı ve yedekçi ve sâ'ir ḫademeden refâḳatine ḳırḳ elli âdem alaraḳ ba'de'l-'aṣr ḳola çıḳup Ġalaṭa ve Begoġlu'nuñ her cânibini devr ile aḥâlîyi fesâd vuḳû'ından muḥâfaẓa ve ḥimâyeye himmet ve ol ṭaraflarda sâkin olan üdebâ-yı İslâm ve ehl-i 'ırż Ḫıristiyânı ḫavf u hirâsdan ḥirâset ü ṣıyânet ider oldıġı ḥâlde müddet-i meşrûḥada bu ḥâl-i âsâyiş-me'âl maḥv u iḫtilâl olunmuş iken Sulṭân Aḥmed Ḫân ḥażretleri ṭaraf-ı 'âlîlerinden hey'et-i sâbıḳanıñ i'âdesiyle Ġalaṭa aġasınıñ kemâ fi's-sâbıḳ ḳola çıḳması ḫuṣûṣı emr buyurulmuş olması der-ḥâl bir dâ'ire-i emn ü âsâyiş teşkîline bâdî olduġından ol ḥavâlîde sâkin süferâ ve müste'minlere varınca ahâlîyi 'arż-ı şükrâniyyete mecbûr itmişdir.

Biñ iki yüz ḳırḳ bir târîḫinde yeñiçerileriñ ilgâsı ekṣer-i ḳavânîn ve niẓâmât-ı devlet-i 'aliyyeniñ taġyîr ü tecdîdine lüzûm göstermesine mebnî elli bir târîḫinde Ġalaṭa [187] Sarâyı daḫi külliyen dağıdılaraḳ mekteb-i ṭıbbiyeye taḫvîl buyurulmuş iken muḫteriḳ olmuş ve mu'aḫḫaran kâr-gîr olaraḳ binâ olunup seksen beş senesinde mekteb-i sulṭânî ittiḫâẕ olunmuş ise de biñ iki yüz ṭoḳsan senesi evâ'ilinde yine mekteb-i ṭıbbiye ṭaḳımı oraya naḳl idilmişdir.

Aşaġı Ḳoġuşlardan Ḫâne-i Ḫâṣṣaya Naḳle Kesb-i İstiḥḳâḳ Ḥâli ve Yeñi Naḳl ve Çerâġ Buyurulmaḳ Uṣûli

Ber-Uṣûl Ḫâne-i Ḫâṣṣaya Naḳle Kesb-i İstiḥḳâḳ İdenler:

Yuḳaruda ḥikâye olunduġı vechile ḫâne-i ḫâṣṣaya naḳl ü ḳabûlüñ iki ṭarîḳi olup birincisi ḫazînede geyim başı ve göç eskisi ve kîlârda pîş-gîr başı ve alt ṭarafındaki mûm başı olan göç eskisi ve seferlide câme-şûy başı ve mâ-dûnında olan göç eskisi ve bunlardan başḳa ocaḳ yolını ḳaṭ'a ḥâcet olmayan me'mûrlardan alınanlardır ki ḫazîne baş yazıcısı ve ikinci yazıcı ve baş ḳulluḳçı ve çanṭacı ve kîlârdan şerbetçi ve baş ḳulluḳçı ve seferliden yalñız baş ḳulluḳçı ve üç ḳoġuşdan naṣbı câ'iz olan me'mûrlardan ikinci çuḳadâr, baş çavuş, baş çaḳır ṣalan, silaḥdâr aġa ḫaftâncısı, sır kâtibi yamaġıdır.

Ḫane-i Ḫâṣṣaya Yeñi Naḳl ve Çerâġ Buyurulmaḳ Uṣûli:

Ḫâne-i ḫâṣṣaya naḳl olunacaḳ aġalarıñ her birerlerine bir gün evvel silaḥdâr aġa çaḳır ṣalanlarından birer çaḳır ṣalan tebşîr ider ve her aġa mübeşşirine birer hediyye virür. Mübeşşer oldıġı günüñ aḫşâmısı ba'de'ṣ-ṣalât eger uṣûlen üç ḳoġuşdan alınacaḳ ise ḳoġuşlarıñ büyük żâbiṭi olan ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṭḫudâları bunları ber-vechi âtî ittiḫâẕ olunan bir ḳâ'ide ve uṣûl üzere ḫâṣ oṭaya îṣâl ider. Şöyle ki evvelâ ḫazîneden naḳl olunan aġaları ḫazîne keṭḫudâsı berâber alaraḳ ḫırḳa-i sa'âdetiñ medḫali olan ṣadurvân

ḳapusı pîş-gâhına bi'l-vuṣûl ḫâne-i ḫâṣṣa żâbiṭi olan anaḫdar aġası bâb-ı mezkûrda istiḳbâl ider ve o ḥâlde ḫâṣ oṭaya naḳl buyurılan aġa ḫazîne keṯḫudâsınıñ dâmenini telṣîm itdikden ṣoñra anaḫdar aġası ḫâṣ oṭaya getürür. Ḫazîne keṯḫudâsı 'avdet ve maḳâmına muvaṣalat itdikden ṣoñra kîlâr keṯḫudâsı yerinde ḳıyâm ve bu uṣûli icrâya ihtimâm ile getürdigi aġayı anaḫdar aġasına ba'de't-teslîm ric'atle ârâm-gâhına dâḫil oldıġını müte'âḳib seferli kaṯḫudâsı daḫi bu vechile [188] icrâ-yı resm ü ḳânûn eyler. Bu ḳâ'ide üzere ḫâṣ oṭalılıḳ şerefini iḥrâz iden aġalar ol gice ḫâṣ oṭada beytûtet iderek ferdâsı güni ṣabâḥ namâzından ṣoñra anaḫdar aġası muḳaddemâ her oṭadan alınmış ve ḫâṣ oṭada gediklü ve eski bulunmuş olan aġalardan birer mütehayyiz aġaya yeñi ḫâṣ oṭaya alınan aġayı teslîmen aşaġı ḳoġuşundaki umûrını tesviye itmek üzere tefeyyüż itdikleri ḳoġuşlara gönderilür. Bunlar aşaġı oṭada iken yanlarındaki 'acemîlerinden ve ḳulluḳçılarından ve ḳapu yoldaşlarından birisiyle aḫz u 'aṭâsı var ise ḥisâbını rü'yetle eger kendüsi aṣḥâb-ı ṣervet ü aṣâletden ise mâ-dûnındakilerden birisinde alacaġı ẓuhûrında irtiḳâ-yı derecâtına teşekküren rüfeḳâsından ẓuhûr iden maṭlûbını hediyye ile istiḥlâl-i ḥuḳûḳ eyleyerek ṣabâḥ ve aḫşâm ṭa'âmlarını aşaġı ḳoġuşlarda tenâvüle raġbetle aḫşâm üzeri kendüsini getüren eski ḫâṣ oṭalı aġa ile berâber me'vâ-yı cedîdi olan ḫâne-i ḫâṣṣaya 'avdet ider.

Yeñi aġanıñ eṣnâ-yı 'avdetinde 'acemîsine veyâḫud ḳulluḳçısına veyâ aḥibbâsından birisine bıraḳdıġı birḳaç yüz ḳuruşluḳ çil para ḳoġuşlarıñ öñünde iḫtilâsa müteheyyi olan ṣuffeli, ḥalvâ-ḫâneli, ara aşçısı ta'bîr olunan ücret-i ḳademiyyelü külâhlılar ḫâżır olduḳları ḥâlde serpilür ve anlar ḳaparlar. Aġalar içlerinden bî-vâyegân olsa bile bundan aġalara para ṭoplayamaz.

Ḫâṣ oṭaya naḳl olunan aġalarıñ naḳlinden ṣoñra ẓât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî ḫırḳa-i şerîf beyt-i 'aliyyesine 'azîmet buyurmadıḳça meydâna çıḳamazlar ya'nî serbest gezemezler. Şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr ḥażretleri ziyâret-i ridâ-i şerîfe 'azîmet buyurarak yeñi naḳl olunanlar manẓûr-ı şâhâne buyurulduḳdan ṣoñra serbestçe gezerler.

Ḫâne-i ḫâṣṣa 'uẓamâ ve erbâb-ı menâṣıbından çuḳadâr aġadan nevbetçi başıya varıncaya ḳadar on iki bıçaḳlı eskiler altun köstekli ṣom muraṣṣa' bıçaḳ ṭaḳar ve bellerine baş ta'bîr olunur ṣom ṣırmadan ma'mûl aġır bir ḳuşaḳ ḳuşanur ve bol yeñlü ḳunṭoş zî-ḳıymet kürk ve bol yeñlü müzeyyen is-

tofa ḫaftân ve biñ dallı ta'bîr olunur aġır sevâyî 'anterî giyerler. Bunlarıñ mâ-dûnları olan yirmi sekiz gediklü ile mülâzimler ḳubûr yeñlü ta'bîr olunur ṭar yeñlü aġır istofa ḫaftân ve kezâlik ḳubûr yeñlü aġır kürk telebbüs ider ve bellerine mücevherli ḫançer ṭaḳar [189] ve altına aġır sevâyî 'anteri giyerler. Ve kürkler mevsimlere göre ḳollarınıñ iç ṭarafları bütün kürk ḳaplu ṣırt semmûr ve peççe ve ḳarṣaḳ ve vaşaḳ ve sincâb ve ḳâḳum kürk telebbüs iderler. Başlarına düzḳaş ta'bîr olunur ḳavuḳ ve mevâsime muvâfıḳ içleri cânfes ve aṭlaslı çuḳa ve ṣof ferâce ve cânfesli çuḳa biniş ve cübbe ve gündelik Hind gezisi ḫaftân ve Hind-kârî müte'addid ṣarıḳ ve yevmiyye ṣırma tâḳye giyer ve zülüf ṭaḳınurlar. Ve bir esb ile bir de bâr-gîr ve birbirinden farḳlı iki eger ṭaḳımı ve aġır raḫt ve kesme ve reşme ve ṣırmalı aġır ġâşiye ve sâ'ir bunlar gibi biñ iki yüz ḳırḳ târîḫinda ancaḳ yirmi biñ ġuruşla meydâna gelür eşyânıñ evvel-be-evvel tedârükine muḫtâc u mecbûr olurlar.

Ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtınıñ aṣıl me'mûriyetleri ridâ-i şerîf beyt-i 'âlîsiniñ çârûb-keşlik ḫıdmet-i müfteḫiresi olmaġla dâ'ire-i 'aliyye-i mübâreke dolâb-ı münîfinde maḥfûẓ olan Meṣâḥif-i muḳaddese ve kütüb-i nefîse ve emânât-ı celîle-i mebrûkeniñ izâle-i ġubâr ve ḥıfẓ-ı i'tilâsı ve leyâlî-i mübârekede 'ûd u gül-âb ile tebḫîr u tervîḥi ve beyt-i şerîf-i 'aliyyeniñ zemîn ü cidâr u ḫucerât ve ebvâb-ı sa'âdet-iktisâbını imḥâ-yı ẕerrât ve ṭılâ ile tecliye ve tevhîc ü teberruḳa devâm olunması ve giceleri tâ-be-seḥer iş'âl olunan sîm ü zer şem'dânlarda merkûz şem'-i kâfûrîniñ neẓâfetlerine dikḳat olunması ḫuṣûṣlarından 'ibâret olmaġla bu ḫıdmetleri ba'de'l-îfâ müṭâla'a-i kütüb-i tefâsîr-i şerîfe ve tilâvet-i Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân ile meşġûl olurlar.

Münâvebeten icrâ olunan bu ḫıdmet-i mebrûkeniñ âmir ü żâbiṭi ve ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîniñ nevbet vekîli dülbend aġası olduġı gibi ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtınıñ niẓâmât-ı mevżû'a ve ḫarekât-ı marżiyye dâ'iresinden ḫurûc itmemeleri içün devâm u dikḳat itmege me'mûr ve żâbiṭ anaḫdar aġasıdır. Anaḫdar aġası ḫâṣ oṭalılarıñ namâza devâm ve ṭa'âm ve tanẓîf-i elbise vü endâmlarına neẓâret ider.

Cum'a günlerinde teşrîf buyurılacaḳ câmi'-i şerîfe 'azîmet-i hümâyûndan yarım sâ'at muḳaddem başçavuş aġa başında paşalı ḳavuġı, arḳasında bol yeñlü ḳunṭoş kürk ve belinde yaldızlı sîm paftalı ṣırma ḳolanlı ḳuşaḳ [190] ve üzerinde altun köstekli ṣom muraṣṣa' bıçaḳ ve arḳasında bol yeñ-

lü istofa ḫaftân oldığı ḥâlde on iki gediklülerden ve ṣarıḳçı ve ḳahveci ve mü'eẕẕin ve tüfengçi ve berber başılarıyla baş laladan mâ-'adâ olan ḳırḳ nefer ḫâṣ oṭalılarıñ baḳiyyesiyle mülâzimlerden on beş ḳadar ḫâṣ oṭalı, birisi sorġuçlı dîgeri sorġuçsuz iki 'aded destâr-ı hümâyûnı bi'l-münâvebe ellerine alaraḳ müzeyyen bâr-gîrlerine râkiben ve ḳırḳ elli nefer ḫaṣekîler öñlerinde ellerinde aġırşaḳ resminde muntaẓam başpâreli şemşîr degneklerle teşkîl olunan ṣarıḳ alâyı rikâb-ı hümâyûndan yarım sâ'at muḳaddem selâmlıḳ olan câmi'-i şerîfe gider ve eṣnâ-yı râhda sorġuçlı destâr-ı hümâyûn getüren ḫâṣ oṭalı aġa 'imâme-i hümâyûnı iki ṭarafa irâ'e iderek selâmladır ve bunlar evvelce câmi'e vâṣıl olmaḳ ḥasebiyle derûn-ı maḥfil-i hümâyûna dikḳatle lâzımu't-tesviye bir şey oldığı ḥâlde düzeldür ve teşrîf-i şâhânede ṣaf-beste-i mevḳi'-i ta'ẓîm olaraḳ selâmlar. 'Avdet-i hümâyûnda destâr-ı hümâyûn 'azîmet-i şâhâneyi müte'âḳib getirülür ve destâr-ı hümâyûn, sîmden ma'mûl yaldızlı ḳalıb ve muraṣṣa' u müzeyyen pûşîde üzerine ṣoḳulı elmâs sorġuçlı girân-bahâ şikleti aġırca bir kisve-i şerîfe olduġından eṣnâ-yı râhda ḥâmilleri degişdirerek bi'l-münâvebe getürürler.

Ḫırḳa-i şerîf nevbetinde bulunanlardan ve nevbete müteheyyi olanlardan ve vücûdca râḥatsz olaraḳ ṣoyunuḳ olan ḫâṣ oṭalılardan mâ-'adâsı dlan ḫâne-i ḫâṣṣa aġaları râkiben mevkib-i hümâyûnda câmi'e giderler. Nüzhet-gâhdan birisini teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ḫâṣ oṭalılar berâber gider ve teşrîf buyurılan ḳaṣr-ı hümâyûnuñ dâḫilende nevbetle ḥuẓûr-ı hümâyûnda ṭururlar ve eyyâm-ı ḥârrede mirvaḥa-cünbân olurlar ve ṭa'âma raġbet-i hümâyûn vuḳû'ında birisi sineklik ṣallar ve birḳaçı ḫıdmet ider.

Fâtiḥ ve Sulṭân Selîm Câmi'-i Şerîfleri'nden birisine selâmlıḳ veyâḫud uzavcaḳ maḥallerdeki ḳaṣr-ı hümâyûnlardan Dâvud Paşa Köşki gibi ba'îdce bir maḥalle 'azîmet-i hümâyûn vuḳû'ında ḫırḳa-i şerîf nevbetcileriyle mevkib-i hümâyûnda buulnanlardan mâ-'adâ ḳoġuşda ḳalan ḫâṣ oṭalılara "paydos" ta'bîriyle Gül-ḫâne ve Balıḳ-ḫâne ṭaraflarında tenezzühe anaḫdar aġası ruḫṣat virür. Ve ruḫṣatla gezecek olanlardan nevbetçi başıya ḳadar olan eskileri bâbu's-sa'âdeniñ ḳarşusındaki ṭôlâb [191] ocaġı ḳapusından çıḳup orada ḥâżırlanan esblerine süvâr olaraḳ bâġçe içinde gezerler. Paydosa giden ve bu eskilerden yeñi olup henüz gedige geçmeyen ḫâṣ oṭalılar 'arż-ḫâneniñ gümüş ḳapusından ḫurûc ile Ḳız Ṭaşı'nıñ bulundığı beşin-

ci yerinde ḥâżırlanan ḥayvânlarına râkiben ṭolaşup tenezzüh iderler. Ḫâne-i ḫâṣṣa ağalarından me'zûnen ḫânesine ṭîmâra veyâḫud ḫastelenüp de ḫaste-ḫâneye gidenlerden, 'işret ve ḳumâr ve sâ'ir rezâ'il-i ef'âlden bir fi'li mürtekib olan bulunup da ṭuyulur ise anaḫdar ağası silaḥdâr ağaya beyân u ḥikâye ve ağa daḫi ḥużûr-ı ḥażret-i pâdişâhîye 'arż u ifâde ile istiḥṣâl-i ruḫṣat eylediğini anaḫdar ağasına emr ü beyân eyledikden ṣoñra anaḫdar ağası müttehem olan ḫâṣ oṭalıyı ḫırḳa-i sa'âdet bâb-ı mübâreki pîş-gâhına celb ile şaḳḳ-ı şefe itmeyerek maṭrûd oldığını beyân itmek ma'nâsına olmaḳ üzere pençesini ḥiss idecek derece müttehemiñ ẓahrına vaż' ider ve müttehem olan bu terbiyeye istiḥḳâḳıyla uğradığını ḥasbe'l-ḳânûn derk ile ḳaṭ'â bir şey dimeyüp der-ḥâl ḳavuğını giyer, evine gider. Ḫâṣ oṭalılarıñ terbiyeleri bundan 'ibâretdir. Bunlarıñ ziyâde emek-dârlarından ba'żılarına biraz müddet ṣoñra merḥameten nân-pâre virildigi aḥyânen mesbûḳdur.

Ḫâne-i Ḫâṣṣanıñ Uṣûl ve Ḫıdmetleri

Ḫâne-i ḫâṣṣa ḫıdmetlerinden anaḫdar ağasınıñ emri ve ṣırasıyla yirmi dört sâ'atde bir kerre bi'l-münâvebe degişür bir avadâncılıḳ ve şilteci ta'bîr olunur bir de pâydâncılıḳ ḫıdmetleri vardır. İşbu nevbetçi avadâncınıñ ḫıdmeti tebdîlen bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn buyuruldığını ḥużûr-ı şâhânede aldığı emr üzerine baş çuḳadâr ağa avadâncı ḫâṣ oṭalı vâsıṭasıyla silaḥdâr ağaya 'arż u beyân ider ve şilteci ve pâydâncı ta'bîr olunan ḫâṣ oṭalı ağa çizme ve pâbûş-ı hümâyûnı ṭutar ve zât-ı şâhâneye giydirir. Biñ iki yüz ḳırḳ bir zi'l-ḳa'desindeki vaḳ'a-i ḫayriyyeye gelinceye degin ḥarîḳ maḥalline teşrîf-i hümâyûn vuḳû' bulduḳça pâydâncı, avadâncı, şilteci ağalar daḫi rikâb-ı hümâyûnda giderler iken târîḫ-i meẓkûrda terk olunmuşdur.

Ḫâṣ oṭalı ağalar çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr ağası ve baş çuḳadâr ve sır kâtibi ve berber ve ḳahveci ve ṣarıḳçı ve tüfengçi ve mü'ezzin [192] başılar ve baş lalalar ile cem'an ḳırḳ nefer gediklü olup çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr ağası ve üç nefer köşe pîş-gîr ağaları ki cem'an yoluyla ḫâṣıl olan sekiz nefer gediklü ve ṭarîḳçe bunlarıñ zi'l-yedi olan dört nefer köşe başı ve köşe pîş-gîr ağasıyla berâber

bu on iki żâta bıçaḳlı eski ve sekizi bıçaḳlılar żi'l-yedi ve bâḳî yirmisi ibtidâ gedige geçen birinci gediklü ve on beş neferi mülâzımdır. İçlerinden teselsül-i ṭarîḳ vuḳû'ıyla tefeyyüż idenler ve nân-pâreler ile çerâġ olanlarıñ yerlerine geçen mülâzımlara noḳṣân geldikçe aşaġı oṭalarıñ ocaḳ yolını tekmîl idenlerinden ve yuḳaruda yazılan aşaġı oṭa erbâb-ı menâṣıbından alınanlar ibtidâ-yı ḥâlde mülâzım olacaḳlarından gedige geçinceye degin neş'et itdikleri ḳoġuşdan nâ'il olduḳları mertebeniñ muḫaṣṣeṣâtı miḳdârına ḳanâ'at ider, gedige geçdikde ḫâṣ oṭa 'â'idâtına nâ'il olurlar.

Ba'żı fıḳralar arasında tefhîm olundıġı vechile işbu ḳırḳ nefer gediklüleriñ veẓâ'if ve i'tibârları yirmişerden iki fırḳaya münḳasimdir. Müntehî olan ikinci fırḳa daḫi üç vechile mu'ayyendir. Mülâzımlıkdan gedige geçmek i'tibâriyle birinci, ibtidâki yirmi gediklülerdir. Bunlardan ṣoñraki yirmi gediklünüñ sekizi evvelki yirmi gediklülerden ḳıdemli ve lıaysiyetli olmalarıyla mu'ayyenâtları ol birlerinden ziyâdedir. Ve bunlarıñ üst ṭarafı olup yirmiye iblâġ iden on ikisinden çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġalarınıñ vaẓîfeleri mütefâviten müstelzim-i refâh u vüs'atdır. Bunlarıñ baḳiyyesi ve alt ṭarafı olan üç nefer köşe pîş-gîr aġalarınıñ vaẓîfeleri bunlardan dûn ise de derece-i kifâyededir.

İkinci aṣḥâb-ı merâtible berâber olan ve nihâyetinde bulunan on iki bıçaḳlı eski ve sekiz nefer żi'l-yed ta'dâd olunan menâṣıb-ı celîle ve me'mûriyyât-ı mu'tebereniñ ṭabaḳa-i 'ulyâsı ve enderûn menâṣıb-ı celîlesiniñ eñ lıaysiyetlisidir. Selîm Ḫân-ı Evvel ḥażretleriniñ irâde-i taḳvâ-'âdeleri ḥükmince żât-ı ḥażret-i pâdişâhî ḫırḳa-i sa'âdet nigeh-bânlıġı ri'âyet-i maḫṣûṣasınca işbu ḳırḳ gediklülere dâḫil olmaḳ emr-i i'tibârîsi ḫulefâ-yı 'iẓâm-ı şevket-ittisâm ḥażerâtınca pek ziyâde mer'î vü mu'teber olmaḳ üzere raġbet ü ri'âyet buyurılur. Ḫâṣ oṭalılarıñ aṣḥâb-ı menâṣıbından [193] sekiz żâtdan üç żâta pîş-gîr aġası ve beş żâta köşe başı ta'bîr olunur ve mâ-'adâsına bıçaḳlı eski dirler. Eyyâm-ı resmiyyede ibtidâki birinci gediklüler ḳubûr ya'nî ṭar yeñlü istofa ḫaftân giyer ve bellerine ṭonluḳ ta'bîr olunan şâl ḳuşanur ve mücevher ḫançer ṭaḳınur. Müntehî olan yirmi gediklüler bol yeñlü kezâlik aġır istofa ḫaftân giyer ve birinci gediklüleriñ ṭaḳındıḳları mücevher ḫançer yerine altun köstekli ṣom mücevher bıçaḳ ṭaḳınurlar. Eyyâm-ı 'âdiyede aşaġı ḳoġuşlılar gibi cümlesi başlarına ṣırma taḳye giyer ve zülüf terhîl iderler ve eyyâm-ı res-

miyyede başlarına düzḳaş ta'bîr olunur ḳavuḳ giyerler. Çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve baş pîş-gîr aġalarınıñ mükemmel birer ṭabla ṭa'âmları vardır. Mâ-'adâ ḫâṣ oṭa ṭa'âmınıñ cümlesi mükemmel ü seyyândır. Ve esbleri içün kâffesine ikişer yem ta'yînâtı i'ṭâ buyurılur ve pîş-gîr aġasına ḳadar olan erbâb-ı menâṣıba dörder yem ta'yînâtı iḥsân buyurılur.

Baş Lalalıġıñ ve Ṣarıḳçı ve Tüfengçi ve Ḳahveci ve Berber Başılıḳlarıñ ve Ṭırnaḳçılıġıñ Ḫıdmetleri

Ocaḳ Yolını Ḳaṭ'a Ḥâcet Olmayup Ḫâne-i Ḫâṣṣa Aġavâtınıñ Erbâb-ı Liyâḳatına İḥâle Olunan Menâṣıb Beyânındadır:

Baş Lalalıḳ Me'mûriyyetiniñ Ḫıdmeti:

Baş lalalar ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtınıñ mü'temen ü mu'teber ve müsta'idd ü kâr-âzmûdelerinden naṣb olunur. Bu me'mûriyyet ḳahveci ve tüfengçi ve ṣarıḳçı ve mü'ezzin başılıḳ gibi menâṣıb-ı mu'teberedendir. Re'îsü'l-eṭibbâ baş lalalıḳ me'mûriyetine merbûṭdur. Ḥekîm başılarıñ sarây-ı hümâyûna vürûdlarında baş lalalara maḫṣûṣ olup cennet-mekân Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri ebniye-i 'âliyesinden olan ve Lâlelik Bâġçesi ta'bîr olunan ravżadaki Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı ḳurbında üçünci ve beşinci yerlerine nâẓır ve el-ḥâletü hâẓihî kâr-gîri ḥâżır bulunup Baş Lala Ḳullesi ta'bîr olunan dâ'irede ârâm iderler. Bu ḳulledeki kebîr bir ṭolâbda envâ'-ı eczâ vü edviye mevcûd olduġından 'inde'l-îcâb nefs-i hümâyûn ve ḫânedân-ı salṭanat içün ḥekîm başınıñ ta'yîn itdigi edviye baş lala ḳullesinde tertîb ve ḥekîm başınıñ refâḳatinde gönderilen eczâcı ve baş lalanıñ ḳulluḳçı ve zülüfli balṭacısı birlikde olduḳları ḥâlde ḥekîm başınıñ eczâcıya ta'lîm ü ta'rîf itdigi eczâ tertîb ü saḥḳ ve ṭabḫ u taḳṭîr ve şîşe ve kâse ve ḥoḳḳa ve ḳuṭı her ne ise ẓarfına vaż' olunduḳdan ṣoñra üzerini ḥekîm başı ile baş lalalar berâber temhîr ve taḳdîm [194] iderler. Sarây-ı hümâyûnuñ dâ'ire-i 'aliyye-i dâḫiliyye ve ḫâriciyyesinden añsızın birisi keyifsiz olur ve isti'mâli ta'rîf-i ṭıbbîye muḥtâc olmayan ve kîlâr ḳoġuşundaki eczâ ṭolabında bulunmayan ba'żı ta'rîḳât u teshîlâta dâ'ir

lâzım olan eczâ der-ḥâl baş lalalardan ṭaleb ve anıñ emriyle ḳulluḳçısından miḳdâr-ı lüzûmı celb olunur. Bunuñla kîlâr nevbetçi başısındaki eczâ-ḫâne fâṭiḥ-i ḥikmet Fâtiḥ ḥażretleriniñ eşer-i iksîr-te'şîr-i 'âlîleridir. Nefs-i hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî içün ṭabḫ olunup rikâblarda ḳahveci başı ma'rifetiyle ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve vüzerâ ve sâ'ire ḳahveden evvel ikrâmen virilen ve "ḫünkâr ma'cûnı" ta'bîr olunan envâ'-ı bahâr ve misk ü 'anberden mürekkeb nefîs bir ma'cûn ile ḳurs u ten-sûḫ gibi revâyiḥ-i ṭayyibe daḫi orada terkîb ü taḫmîr ve irâde-i hümâyûn vuḳû'ında taḳdîm olunur. Ḥîn-i vaż'ından Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî ḥażretleriniñ 'ahd-i evvellerine ḳadar eṣnâ-yı tenâvül-i ṭa'âmda baş lalalarıñ ḥużûr-ı hümâyûnda bulunmaları ḳâ'ideden iken yeñi sarâyıñ şu'besinden olan Ṭopḳapu sâḥilsarây-ı hümâyûnına naḳl ü raġbet buyurulduḳdan ṣoñra bu uṣûl metrûk ḳalmışdır.

Bu me'mûriyyetiñ aġalardan ḳulluḳçısı ve zülüflilerden balṭacısı ve ṣuffe ocaġından ṣuffelisi ve bostâncılardan yedekçisi ve ḥalvâ-ḫâneden külâhlısı ve bostancılardan bir hegbecisi vardır ve aḫşâm ve ṣabâḥ ṭa'âmları mükemmeldir. Baş lalalar ocaḳ yolını kesdirmege ṣabr itmedikleri ḥâlde ikinci derecedeki nân-pâre ve ṭalebi vuḳû'ında ḳapucı başılıḳ, ḫâcegânlıḳ gibi merâtib-i mu'tebere 'ilâvesiyle çerâġ olurlar.

Ṣarıḳçı Başınıñ Ḫıdmeti:

Küçük oṭanıñ seferliye ḳalbinden muḳaddem destâr-ı hümâyûnlarıñ tekvîr ü tanẓîmi ḫıdmetine ḫazîne-i hümâyûndan ṣarıḳçı yamaḳları me'mûr ve bu ṣan'at aṣḥâbından ḫâne-i ḫâṣṣaya alınanlardan bir ẓât ṣarıḳçı başılıḳ manṣıbına me'mûr olur iken yuḳaruda ḥikâye olunduġı üzere 'aṣr-ı Aḥmed Ḫân-ı Evvel'de küçük oṭa seferliye ḳalb olunduḳdan ṣoñra sefer-berlik ḥâlinde kâffe-i câme-şûyuñ şüst ü şûyına ve vaḳt-i ḥażarda yalñız âbdest ve ṭa'âm ḥavlı ve maḳreme ve pîş-gîr ve yaġlıḳ ve çevre ve el yemenisi ve sâ'ir ba'ẓı mendilleri tanẓîf ve cendere ta'bîr olunur bir zirâ' ṭûlında ḳalınca yuvarlaḳ şimşir aġacından ma'mûl muḥallâ bir âlet vâsıṭasıyla remt [195] ü tesviyeye seferli ḳoġuş aġalarınıñ ta'yîninden ṣoñra ṣarıḳçılıḳ daḫi seferli aġalarına münḥaṣır ve maḫṣûṣ ḳalup her nev' destâr tekvîri ṣan'atına âşinâ

on beş ḳadar ṣarıḳçı yamaġı ta'yîn ve bunlardan ocaḳ yoluyla veyâ istiḥḳâḳ u istîhâliniñ ibrâz itdigi ḥaysiyet iḳtiżâsıyla ḫâne-i ḫâṣṣaya alınan erbâb-ı isti'dâddan naṣb olunan ṣarıḳçı başınıñ ḫıdmeti 'örf ve yûsufî ve selîmî ve düzḳaş ve tebdîller içün meşâyiḫ-i kirâma maḫṣûṣ envâ'-ı tâc ve 'an-aṣıl ḳalensöve ta'bîr olunur sikke-i şerîfe ve ḳalafât ve serden-geçdi ve za'îmî ve silaḥşorî ve paşâyî ve kâtibî ve dardaġân ve çatal ve mevâlî ve ḳafesî külâh ve ḳavuḳlarını muḳaddemâ Revân Oṭası ve aḫîren Ṣarıḳ Oṭası tesmiye olunan cây-ı 'âlîde yamaḳlarıyla berâber ṣarup mezkûr oṭanıñ iç ṭarafında ḳapusunuñ ṣaġ cânibi ḥizâsına ve Boġaziçi'ne nâẓır olan ṣarıḳ maḥfilinde ḥıfẓ itmek ve her gün iktisâ buyurılacaḳ destâr-ı hümâyûn küllü-yevm degişdirilmek ve salṭanat ve tebdîller içün ṭaleb-i 'âlî buyurılan destâr der-ḥâl taḳdîm olunmaḳ ve bir def'a iktisâ ile çıḳarılan destârı seferli nevbetçi başısı tanẓîf ü tesviye vü telfîf iderek yamaḳlara virdiginde tekvîr ü telfîf itdirmek ve iḳtizâ iden ḳavuḳ ve sâ'ire ḳavuḳçı başıya sipârişle yapdırılup ṣarıḳ ve pûşîdeleri eskidigi ḥâlde ḫazîne baş ḳulluḳçısı ve ḫaftâncı ma'rifetleriyle cedîdi mübâya'a itdirilmek ve eskilerle berâber ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsına bi'l-irâ'e eskisi ta'ṭîl ve yeñisiniñ bahâsı virildikde ḫazîne-i hümâyûn yazıcılarındaki defter-i maḫṣûṣına ḳayd itdirilmek ḫuṣûṣlarından 'ibâretdir.

Tüfengçi Başılarıñ Ḫıdmeti:

Tüfengçi başılar ma'iyyetinde ḫazîne ve kîlâr ve seferli aġaları müntaḫab u müsta'idlerinden yirmi otuz nefer tüfengçi yamaġı bulunur ve tüfengçi başılar bu yamaḳlardan yoluyla ḫâne-i ḫâṣṣaya alınanlarıñ ehliyetlülerinden naṣb olunur. Tüfengçi yamaḳları nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ olup tüfengçi başıya teslîm olunan ve Revân Oṭası'nda ṭolâb-ı maḫṣûṣda maḥfûẓ bulunan tüfengleri her bâr ve ridâ'-i sa'âdet beyt-i 'âlîsi bâlâ-yı cidâr-ı mebrûkesinde ṛnevżû' ve mu'allaḳ bulunan tüfengleri beher mâh tüfengçi başınıñ emriyle evâ'il-i 'alıd-i 'âlî-i [196] Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî-i 'Adlî'de nâmları mâ-beyn bostâncılıġına taḫvîl olunan ve bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında tîr ü tüfeng naḳli ḫıdmetinde istiḫdâm olunan on iki nefer avadân bostâncılarınıñ nevbetçilerine temizledüp maḥalline vaż' ile tehiyye itdir-

mek ve ḳırıḳ ve saḳaṭ var ise ṭaşradan celb olunan ücretli tüfengçi ustalarına ta'mîr itdirmek ḫıdmet ü neẓâretine devâm iderler. Sarây-ı hümâyûnuñ ḫazîne ve sâ'ir devâ'ir-i 'aliyyesindeki tüfeng ve ṭabanca ve ḳarabina gibi esliḥa-i nâriyeniñ kâffesi beher mâh tüfengçi başı neẓâreti ve yamaḳları mu'âvenetiyle bu ṣûretle tanẓîm ve çaplarına göre ḳurşunları dökdirülür ve bârûtları silaḥdâr aġa ma'rifetiyle cebe-ḫâneden celb ü tehiyye itdirilüp fişengler baġlandırılur. Salṭanat binişleriyle nüzhet-gâhlarıñ birini teşrîf-i şâhâne vuḳû'ında nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ olan tüfengler merḳûm avadân bostâncılarına taḥmîlen götürilür ve tüfengçi yamaḳları kendü tüfenglerini ma'âşlı ṣuffeli veyâ külâhlı ḫıdmet-kârlarına naḳl itdirirler. Nüzhet-gâha muvâṣalatla tüfeng endâḫtına irâde-i hümâyûn ṣudûrında ẓât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîye maḫṣûṣ olan tüfengleri yamaḳlarıyla berâber tüfengçi başı ṭoldırup fermân buyurulduḳça ḫâṣ oṭalı aġalara teslîmen yed-i mü'eyyed-i ḥażret-i pâdişâhîye taḳdîm iderler. Ḫaṣeki aġaları vâsıṭasıyla feżâ-yı nüzhet-gâha rekz idilen ṣu memlû iki 'aded destileriñ birisini ẓât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî ve dîgerini tüfengçi yamaḳları hedefe alurlar ve ẓât-ı hümâyûna redîfen tüfengçi yamaḳları da tüfenglerini atdıḳlarında dâne-i üsrübi hedefe işâbet itdiren aġalara 'aṭiyye iḥsân buyurılur. Maḥall-i nüzhetden 'avdet-i hümâyûnda tüfengler avadân bostâncılarına temizletdirilerek maḥalline vaż' itdirilür. Tüfengçi başınıñ ḫıdmetinde bir zülüfli balṭacı ve bir ṣuffeli ve bir ḥalvâ-ḫâneli ve bostâncılardan bir yedekçi ve bir hegbeci bulunur ve 'inde'l-îcâb tüfengler ḫıdmetinde olan avadân bostâncılarını da istiḫdâm idebilür. Der-sa'âdet ṣayyâdlarına ruḫṣat teẓkirelerini tüfengçi başılar virür. Bu me'mûriyyetiñ vaḳ'ı mâ-beyncilikden aşaġı ḳalmaz.

Ḫâne-i Ḫâṣṣa Aġavâtınıñ Menâṣıb-ı Mu'teberesinden Ma'dûd Olup Aḥyânen Mâ-beyncilikle Berâber ve Ba'żen Yalñız Manṣıb Olaraḳ Ḫâṣ Oṭalılar Müsta'iddânına Tevcîh Olunan Kaḥveci Başılıġıñ Ḫıdmeti:

[197] Mâ-beyn-i hümâyûn ḫırḳa-i sa'âdet civâr-ı 'âlîsinde olan Revân ve Sünnet oṭalarıyla Murâd Ḫân-ı Râbi' ḥażretleriniñ Baġdâd Köşki ve şoñ-

raları Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı ve Meḥmed Ḫân-ı Râbi'iñ üçünci yerindeki Çadır Ḳaṣr-ı hümâyûnı dâ'ireleri iken ṣabâḥ namâzından ṣoñra bu maḥalleri teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ve ḳuşluḳ ve aḫşâm ṭa'âmları 'aḳîbinde irâde buyuruldukça ḳahveci başılar ḳahve ṭabḫ u taḳdîm ve salṭanat binişleriyle rikâb-ı resmîlerde bulunacaḳ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve Ḳırım ḫânları ve vüzerâ ve ḳâḍî-'askerler rikâb ḫıdmetinde bulunmaları mu'tâd olan aġavât vâsıṭasıyla ṭatlı ve ḳahve ikrâmını îfâ itmek ve Ṭopḳapu mâ-beyn-i hümâyûnına naḳl-i hümâyûndan ṣoñra ḳahveci başılar mâ-beynci ise ol vechile icrâ, degil ise yalñız eyyâm-ı resmiyyede edâ-yı ḫıdmete i'tinâ ider ve bu ḥâlde ḳahvecilik ḫıdmeti mâ-beyncilere îfâ itdirilüp bunlar salṭanatla teşrîf bulunulacaḳ maḥallerde edâ-yı ḫıdmet eylemek üzere dâ'ire-i maḫṣûṣalarında ârâm iderler.

Ḳahve ṭaḳımına müte'allik olan muraṣṣa'ât, ẓurûf ve ḥoḳḳa ve ibrîḳ ve sitîl ve her zamân ḳullanılan 'âdî evânî-i zer ve pûşîde-i pür-gevher ḫazîne-i hümâyûna virdigi senedle ḳahveci başılarıñ yed-i ḥıfẓında bulunacaġından bunlardan bir şey noḳṣân ve şikest olduḳda der-ḥâl kîselerinden ta'mîr ü tekmîl itmek ve ḥîn-i infiṣâllerinde ḫazîne-i hümâyûn ketḫudâsı ḥużûrında baş ve ikinci yazıcılarla ḫaftâncı ve baş ḳullukçı ḥâżır oldukları ḥâlde yed-i vedî'atında bulunan kâffe-i eşyâyı selefi ḫalefine devr ile ḫazînedeki senedini aḫẓ iderek ḫalef ḫazîneye sened virmek uṣûldendir.

Ḳahveci başılıḳ mu'tenâ ve mu'teber ḫıdmetlerden olmaġla bunlarıñ mâ-beynci olmayanlarından ocaḳ yolınca rikâbdâr ve çuḳadâr aġalıġa ḳadar beklemeyüp de çerâġ olmaḳ arzû idenler olur ise ikinci derecede olan nemâluca nân-pâreler iḥsânıyla çerâġ olaraḳ baḳiyye-i 'ömr-i zindegânîsini müreffehen imrâr iderler. Ve bîrûnda istiḫdâma ḳâbiliyetleri olup da 'arż arzû idenleri olur ise ḳapucı başılıḳ ve silaḥşorlıḳ ve dîvân-ı hümâyûn ḫâceligi ile talṭîf ü tesrîr olunurlar.

[198] Berber Başılıġıñ ve Gediklü ve Mülâzım Berberleriñ Ṣûret-i Me'mûriyyet ve Ḫıdmetleri:

Seferli ḳoġuşı teşkîl olunmazdan muḳaddem şehriyârân ve şehzâdegân ḫażerâtı berberliklerinde ḫazîne ve kîlâr ḳoġuşlarında fenn-i taḥlîḳa âşinâ

olanlar istiḫdâm olunmaḳda iken ḫâne-i seferliniñ ilḥâḳından ṣoñra bu ḫıdmet seferli ḳoğuşına inḥiṣâren intiḳâl iderek yirmi gediklü berber ta'yîn ve birçoḳ mülâzım terdîf olunup gediklüleriñ eñ eskisi olan ḥammâmcı başı ḫazîne-i hümâyûna muttaṣıl Selîm Ḫân-ı Ṯânî ebniyesinden olan büyük ḥammâmdaki ḥücresinde ârâm ve her ay başlarında büyük ḥammâmı tersâneden mersûl pây-zenlere teshîn itdirerek ḳoğuş aġalarına bi'l-münâvebe birer gün i'ṭâ-yı ruḫṣatla girilüp ücretleri senede bir def'a ḫaftân aḳçesi çıḳdığında virilmesi ḳânûn olan berber aġalar ḥammâmda müşterîlerine ḫıdmet iderler.

Berberleriñ ḫâne-i ḫâṣṣaya alınan müsta'id ve mücerreblerinden mâ-beyncilik 'ilâvesiyle ve ba'żı kerre yalñız ḫâṣ oṭaya naḳl ile berber başı naṣbı mesbûḳdur. Berber başılar irâde-i 'âlî buyuruldığı zamân re's-i hümâyûnı taḥlîḳ ve 'aḳîb-i terâşda ser-i hümâyûndan tefkîk olunan ṣa'r-ı müterâkimi sîm legen içinde ba'de'l-ġasl ve't-tebḫîr tervîc ile maḫṣûṣen yapdırılan ṣandûḳa derûnında ḥıfẓ ile ṣurre-i hümâyûn iḫrâcı vaḳtinde ṣandûḳça temhîr olunaraḳ ṣurre-i hümâyûn emînine teslîmen Medîne-i Münevvere'ye bi'l-isbâl ol civâr-ı sa'âdetde defn olunması uṣûlünüñ Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden ḳalmış bir 'âdet-i ḥasene oldığı mervîdir.

Ṭırnaḳçılarıñ Ḫıdmeti

Selîm Ḫânı Ṯânî 'ahd-i 'âlîsinden firdevs-mekân 'Abdulḥamîd Ḫân-ı Evvel 'aṣr-ı aḫîr-i 'âlîsine degin mâ-beyncilerden birisine ṭırnaḳçılıḳ me'mûriyyeti 'ilâve buyurıla gelmesiyle bu me'mûriyyetiñ ḫıdmeti penç-şenbe günlerinde ezfâr-ı hümâyûnı ḳaṭ' itmek ve evḳât-ı sâ'irede sâ'ir ḫıdemât-ı mülûkânede bulunmaḳdır.

Ḫazîne-i Hümâyûn Keṯḫudâsınıñ Ḫıdmet-i Maḫṣûṣası:

Bi'l-münâsebe maḥallinde güzerân eyledigi vechile el-ḥâletü hâẕihî ḫazîne-i hümâyûna başılan mühr-i hümâyûn Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ mühr-i mülûkâneleri olmaġla mühr-i meẕkûr ḫazîne-i hümâyûn

ketḫudâlarınıñ yed-i vedî'atlarında ve ḫazîneniñ miftâḥı ḫazîne-i hümâyûn baş kâtibleri yedinde bulunmaḳ cihetiyle [199] ḫazîne-i hümâyûndan ba'żı eşyâ çıḳarılması ḫuṣûṣına irâde-i seniyye-i ḥażret-i pâdişâhî müte'allik buyurulduḳda ketḫudâ-yı müşâr ve efendî-i mûmâ-ileyhimâ ve ikinci ve üçünci ve dördünci efendiler ile çanṭacı ve baş ḳullukçı ve sâ'ir żâbiṭân ve ḫıdmetiñ cesâmetine göre yirmi otuzdan yüze ḳadar aġavât berâber oldıġı ḥâlde bâb-ı ḫazîne-i hümâyûna bi'l-vuṣûl ketḫudâ mührini fekk ile baş yazıcı ḳapuyı açaraḳ cümleten derûn-ı ḫazîneye dâḫil ve ṭaleb buyurılan eşyânıñ ṣanduḳ ve çekmece ve dolâb ve raf ve ḥücresi öñine varılup berâber bulunan aġalarıñ kâffesi öñinde eşyâ-yı maṭlûbeniñ ikinci kâtib efendi defter ve puṣulasını orada terḳîm ve aṣıl deftere ḳayd u taḥrîr ve ne zamân ve ḳanġı vâsıṭa ile ṭaleb buyuruldıġına dâ'ir şerḥ virildikden ṣoñra çıḳarılup taḳdîm ve puṣulası aḫẓ olunur. Ancaḳ ḫazîne derûnına giren aġavât içerüde bulunduḳça ḫaftân ve 'anteri her ne ise arḳalarında bulunan elbiseniñ ceyblerine ellerini ṣoḳamaz ve bi'l-farż def'-i su'âl ve ruṭûbet lüzûmında mendil ve dest-mâl çıḳarmaḳ içün daḫi elini ceybine ṣoḳmaḳ memnû' olduġından öyle bir żarûret vuḳû'ında yanında bulunanlara "azacıḳ ṭaşraya çıḳacaġım" diyerek ḳapudan ṭaşra ḫurûc itmek ve işini bitirdikden ṣoñra yine içerüye girmekde be'is yoḳ ise de ḫazîne ḳapusından içerüde bulunduḳça ḳaṭ'â elini ceybine vaż' idemez ve ḳanġı nev' eşyâ olur ise olsun ḳaldırılup ḳonılur iken serbest ve felfes ṭutulmayup âheste âheste ṣaḳınaraḳ yapışılup güzelce silkilüp süpürülmek ḫuṣûṣlarına diḳḳat olunur.

Ḫazîne ketḫudâsı ḫıdmeti ḫazîne-i hümâyûndan mevdû'-ı neẓâreti olan eşyâyı ḥüsn-i muḥâfaẓa ve me'mûrları aġalara ṣıḳça ṣıḳça tanẓîf ü tanẓîm ve muḥârese itdirilmesine ve şâl ve kürk ve aḳmişe-i nefîseniñ 'inde'l-iḳtiżâ serilüp, silkilüp, süpürülmesine ve esliḥa ve evânî-i âhen ve tûtiyâ gibi edevât-ı ḥadîdeniñ sildirilüp temizlendirilmesine diḳḳat ve idḫâlât ve iḫrâcât defterlerini ḫazîne yazıcılarına bî-kem ü kâst râst terḳîm itdirerek ḫazîne içün iḳtiżâ idecek her nev' eşyâ ḫazîne bâzergânları ma'rifetleriyle bi'l-mübâya'a nefâset ü ḳıymetlerinde reḥâṣete himmet ve dâ'ire-i dâḫilliye-i hümâyûn içün dâru's-sa'âde aġası ve nefs-i hümâyûn içün silaḥdâr aġa ve baş çuḳadâr aġa ve ḳahveci başı [200] ve yazu ṭaḳımlarına dâ'ir sır kâtibleri ve tüfengçi başı ṭaraflarından ṭaleb olunan eşyâyı bâlâsı defterlüsinden aḫẓı ve silaḥdâr aġadan alınan ruḫṣatla i'ṭâ ve müfredât defterine ḳayd u imlâ itdirilmesine diḳḳat ey-

lemek ve ṣayf u şitâ döşemeleri levâzımınıñ baş ḳulluḳçı ve ḫaftâncı ma'rifeti ve terzi başı ve ḥallâc ve yorġancı başı mübâşeretleriyle tefrîşine ve ḫazîne-i hümâyûndan girân-bahâ bir şey çıḳacaḳ olur ise ḫaṭṭ-ı hümâyûn ile muvaşşaḥ puṣula aḫẕ u ḥıfẓ ve refâḳatindeki ḳoġuş aġalarınıñ oḳuyup yazmalarıyla ḥüsn-i terbiye ve ta'allümlerine devâm u teşvîḳ ile bu 'âdet ü âdâba her bâr neẓâret ü taḥḳîḳa ve silaḥdâr aġalara mevdû' olandan mâ-'adâ ceyb-i hümâyûndan ḫazîne keṯḫudâsı yerine müretteb olan mebâliġiñ niẓâmı vechile ṣarf ve ḥüsn-i idâre ve ḥıfẓına ve beher mâh tanẓîmi uṣûlden olan şehriyye defterini baş ve ikinci efendilere terḳîm itdirerek bi't-temhîr silaḥdâr aġa vâsıṭasıyla ḥużûr-ı hümâyûna taḳdîm ve taṣdîḳ itdirilmesine ve ḫırḳa-i sa'âdet oṭa-i 'âlîsi dolabında ve derûn-ı ḫazîne-i hümâyûnda olan muraṣṣa' ve müẓehheb ve müzeyyen Meṣâḥif-i Şerîfe ve tefâsîr-i münîfe ve sâ'ir kütüb-i laṭîfeden başḳa 'arż oṭası pîş-gâhındaki büyük kütüb-ḫâne ve Baġdâd Köşki ve Revân Oṭası ve Şimşirlik mâ-beyn-i hümâyûnındaki kütüb-ḫânelerde mevcûd kütüb-i nefîseniñ ayda bir kerre izâle-i ġubâr ve tanẓîf ve maḥallerine ta'biye vü tanẓîm ve cildleri fersûde olanlarını kütüb-ḫâneci ḫaber virdikde ta'mîr ü teclîd itdirmege ve refâḳatindeki me'mûrlar ile ḫazîne ḳoġuş aġalarını ḥüsn-i istiḫdâma iḳdâm eylemekden 'ibâretdir.

Sır Kitâbetiniñ Ḫıdmeti:

Sır kitâbeti, i'tibâr-ı resmîsiyle baş çuḳadâr ḫıdmetiniñ mâ-dûnında ise de bu ḫıdmete me'mûr olanlarıñ zamân zamân bi't-ṭab' ba'żı serâ'ir-i salṭanat-ı seniyyeye vâḳıf olmaları cihetiyle her vaḳit ekṣer mâ-beyncilerden muḳbil ü mu'teber olurlar. Muḳaddemâ sır kitâbeti ḫıdmetine ḫazîne-i hümâyûn yazıcılığından ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmış olan oḳur ve yazar ve naẓar-ı tedḳîḳ u tecrübeden geçirilmiş kâr-âzmûde ve dirâyet-kâr ḳudemâdan olanlar me'mûr olmaḳda iken biñ yüz otuzdan ṣoñra ba'żen ḫâne-i ḫâṣṣaya dâḫil olmamış ḫazîne baş kâtibleri müsta'idlerinden def'aten ḫâne-i ḫâṣṣaya alınaraḳ erbâb-ı ma'lûmât u hünerden bulunanların 'uhde-i ehliyetlerine tefvîż buyurulmuş oldıġı mervîdir. Bu manṣıbıñ [201] ḫıdmeti bâb-ı 'âlîden mevrûd telḫîṣât-ı 'âliyeniñ ḥużûr-ı hümâyûnda mührini fekk ile ṭaḳımıyla dest-i muḳaddes-i ḥażret-i pâdişâhîye teslîm ü taḳdîm iderek mü'eddâları

müṭâla'a ve iḳtiżâları ḫuṭûṭ-ı hümâyûn ile ta'yîn ü irâde buyurulduḳdan ṣoñra dest-mâle vaż' ve tekvîr ile üzerleri mühr-i hümâyûn ile bi't-temhîr 'an-aṣıl ḫaṣekî aġa ve ḳozbekçi başı ve balṭacılar ketḫudâsından ḳanġısınıñ telḫîṣ naḳli nevbeti ise aña teslîmen bâb-ı 'âlîye irsâl olunmaḳ ve 'inde'l-îcâb muvaḳḳaten ve mü'ebbeden ḥıfẓı emr ü fermân buyurılan evrâḳı muḥâfaẓa ve ṭobrasına vaż' ve ḥıfẓ ile zamân-ı i'âdesi ḥulûlinde 'arż ve iḫṭâr ile i'âde itmek ve cum'a selâmlıḳlarında ve salṭanat binişlerinde rikâb-ı hümâyûna ref' u taḳdîm olunan 'arż-ı ḥâlleri yamaġına ḫulâṣa itdirdikden ṣoñra aṣıllarıyla berâber silaḥdâr aġaya virmek ḫıdmetlerinden 'ibâretdir. Te'âṭî-i telḫîṣât ḫıdmeti muḳaddemâ bâbu's-sa'âde aġası ve biñ yüz on beş târîḫlerinde Çorlılı 'Alî Paşa silaḥdârlıġında silaḥdâr aġalar ma'rifetiyle Revân Oṭası'na muḥâẓî olan 'arż-ḫânede îfâ olunageldigi ḥâlde mu'aḫḫaran sır kitâbeti me'mûriyyetine nâ'il olanlar münḥaṣıran ẓât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i şâhâne ne ṭarafda bulunur ise orada icrâsı ḳarâr-gîr olmuşdur.

Rikâb-ı Hümâyûn Baş Çuḳadârı ile Rüfeḳâsınıñ Ḫıdmet ve Niẓâm ve Tertîbleri:

Yıldırım Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Evvel 'aṣrında iḥdâṣ olunan silaḥdârlıḳ Çorlılı 'Alî Paşa silaḥdâlıġında sarây ṭaḳımı merâtibiniñ cümlesine taḳdîm olundıġından baş-mâbeynci dimek olması ve cennet-mekân Çelebi Sulṭân Meḥmed Ḫân 'ahd-i 'âlîsinde iḥdâṣ olunan ḳırḳ nefer çuḳadâra baş çuḳadâr nâmıyla bir de żâbiṭ naṣb olundıġı ḥâlde Selîm Ḫân-ı Evvel 'aṣr-ı 'âlîsinde bunlar cümleten ḫâne-i ḫâṣṣaya naḳl olduḳlarından baş çuḳadâr ḫâne-i ḫâṣṣa aġaları müsta'iddân ve maṭbû'u'l-endâm, ṭavîlü'l-ḳâme olanlardan mâ-beyncilikle berâber naṣb olunaraḳ dâ'ire-i hümâyûnuñ ekṣer ḫuṣûṣâtına merci' olması cihetiyle ol vaḳitler uṣûlince baş mâ-beynci dimek oldıġı ve Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî 'aṣr-ı 'âlîsinde silaḥdârlıḳ ziyâde şereflenerek silaḥdârlıġıñ sarây-ı hümâyûnuñ ġayr-ez-dâru's-sa'âde 'umûm neẓâretine taḫṣîṣ ve taḥvîlinden ṣoñra rikâb-ı hümâyûn baş çuḳadârlıġı yine baş mâ-beyncilik i'tibârına 'avdetle silaḥdârlıġıñ [202] mâ-dûnında ḳalmışdır. Şu ḳadar ki bunlara ḳurenâlıḳ vaḳ'ı munżam olduġından ve ekṣer bu ḫıdmete müsinn ü kâr-âzmûde aṣḥâb-ı ḥaysiyetden mücerreb ü müstaḳîm ü müsta'id bendegân

ta'yîn olunmaḳ uṣûl ittiḫâẕ olundıġından cennet-mekân Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî efendimiziñ çuḳadârı meşhûr Seyyid 'Ömer Aġa ve Bekir Efendi gibi ṣâdıḳ u müstaḳîm ẕevât ekṣerî selefleri miṣillü hemân silaḥdârlıġa yaḳın nüfûẕ u i'tibâr-ı ġayr-i resmî ḳazandıḳları cihetle silaḥdârlarıñ bunlara ri'âyeti ṭabî'î bulunmuşdur. Ḥaṭṭâ baş çuḳadâr aġa mâ-beyn-i hümâyûna müte'alliḳ ḫuṣûṣâtda silaḥdâr aġanıñ vekîl-i ma'nevîsi gibi olmaġla baş çuḳadâr aġanıñ me'mûriyyetine müteferri' ḫuṣûṣâtıñ mühimlerini ḫod-be-ḫod icrâya i'tibârı müsâ'id olup faḳaṭ ziyâde ehemm olan işlerde silaḥdârlara mürâca'at itmek bu i'tibârdan nâşîdir. Baş çuḳadâr aġanıñ iktisâ eyledigi ḳalıb işi ḳavuġa 'îdeyn ile mevlid alâylarında mücevherli aġır sorġuç ṭaḳımları Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri 'ahd-i 'âlîsinde baş çuḳadâr bulunan ve mu'aḫḫaran ṣadr-ı a'ẓam olan İbrâhîm Paşa'ya ri'âyeten icrâ buyuruldıġı mervîdir.

Baş çuḳadâr aġalarıñ tebeddüleri vuḳû'ında çuḳadârlar efrâdından yolıyla veyâḫud kesdirmeden her ne ise ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmış olanlarıñ ḳadd u ḳâmeti uzun, endâmı mevzûn, sözi düzgün, oḳuyup yazmaḳ gibi hünerlerde liyâḳati efzûn, derece-i sinni erba'îne müntehî olan ẕevâtdan intiḫâb olunur. Bu me'mûriyyetiñ ḫıdmeti lâ-yu'add olup ez-cümle cum'a günleri teşrîf buyurılacaḳ câmi'-i şerîf ile salṭanat binişlerinde raġbet buyurılacaḳ mahalleri silaḥdâr aġadan istiḫbâr ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtınıñ münâvebe me'mûriyetlerinden avadâncı ve şilteci ta'bîr olunur me'mûrlar vasıṭasıyla iḳtiżâ idenlere i'lân ider. Refâḳatinde bulunan çuḳadâr aġaları ile bostâncı başı, büyük ve küçük mîr-âḫûr aġalarıñ ve ḳapucılar keṯudâsı ile peyk ve ṣolaḳ ṭaḳımınıñ ve zevraḳ-ı hümâyûn ḫademesi olup ṣandalçı ta'bîr olunanlarıñ âmir ve ḫâṣ âḫûr ḫazîne-i celîlesiniñ nâẓırıdır. Bunlara müte'allik kâffe-i me'mûrîn ve gedik aṣḥâbınıñ ve bi'lcümle ḫaṣekî ve ḳozbekçi ve bostâncı ve ṣandalcı ve yedekçi ocaḳlarınıñ âmiridir.

Baş çuḳadâr aġanıñ taḫt-ı nezâretinde bulunanlarınñ nizâm u ḳânûnları dâ'iresinde ḥareket [203] itmelerine dikḳat ü nezâret, kendüye aḳdem me'mûriyyet olduġından nezâret-i mezkûreniñ muḥâfaẓa-i şerefi żımnında refâḳat ve ma'iyyeti ḥaḳlarındaki şükr ü şikâyeti nezd-i silaḥdârîde müşmir ü mü'eṣṣir olup ḥattâ bunlardan sinnen ve vücûden ve ḫıdmet-i 'inâyet-i seniyyeye müstaḥaḳḳ olanlar nizâmen nâ'il olacaḳları çerâġlık ve sâ'ir dirliklere bunuñ ifâdesi ve silaḥdâr aġanıñ re'yiyle maẓhar olurlar.

Bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında baş çuḳadâr aġa rikâb-ı hümâyûnuñ ṣaġ cânibinde mâşiyen yürür ve ikinci çuḳadâr ḳırmızı aṭlas kîse içindeki pâbûş-ı hümâyûnı belindeki gümüş paftalı ḳuşaġıñ yan ṭarafına ta'lîḳ iderek ṣol ṭarafında gider. Ve çizmeci ta'bîr olunan üçünci çuḳadâr yedek çizme-i şâhâneyi kezâlik kîse içinde belindeki ḳuşaġa rabṭ iderek baş çuḳadârıñ arḳasında ve dördünci çuḳadâr bunuñ ardında ḳâdime-cünbân ve sâ'ir çuḳadâr aġalar rikâb-ı hümâyûna muttaṣıl peyk ve ṣolaḳlarıñ iç ṭaraflarında devân olurlar.

Ṣadâret-i 'uẓmâ ve meşîḫat-ı 'ulyâ ve Ḳırım Ḫânlıġı ve rikâb-ı hümâyûn ḳâ'im-maḳâmlıġı tebeddülinde munṣab olan ẕâtı baş çuḳadâr aġa refâḳatiyle berâber alây elbiselerini iktisâ ile yeñi sarây-ı hümâyûnuñ Soġuḳ Çeşme ḳapusunuñ iç ṭarafından istiḳbâl iderek peyk ve ṣolaḳlar daḫi mevcûd oldıġı ḥâlde alây ile orta ḳapuya ve mevkib-i hümâyûn Beşiktaş Sarâyı'nda ise Çinili Meydânı ta'bîr olunan feżâdan bi'l-istiḳbâl rikâbında pûyân olaraḳ mâ-beyn-i hümâyûna îṣâl ve ba'de'l-icrâ aldıḳları yere ḳadar i'âde vü isbâl itmek cümle-i vezâ'iflerindendir. Bu ḫıdmet muḳâbilindeki 'â'idât-ı muḳannene-i resmiyyeleri ber-mûcib-i defter-i teşrîfât munṣab olan ẕât ṭarafından irsâl olunur.

Ḫâṣ âḫûr ḫazînesi nezâretine gelince ḫazîne-i mezkûrede bulunan sürûc-ı zî-ḳıyem ve bisâṭ-ı girân-direm baş çuḳadâr ile ḫazîne keṯḫudâsındaki defterler mûcibince me'mûr-ı maḥṣûṣı bulunan mîr-âḫûr aġalar ile ḫâṣ âḫûr ḫazîne-dârı ve raḫt kâtibi yed-i vedî'atında bulunmaġla baş çuḳadâr bunlarıñ cümlesiniñ âmiridir. Sürûc ve bisâṭ-ı mezkûreden fersûde olanlarıñ ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsıyla bi'l-istişâre ta'mîr ve iḳtiżâsı vechile tecdîd ve aña göre ḫâṣ âḫûr kâtibiyle ḫazîne baş yazıcısına ḳaydlarını terḳîm ve resm ü biçimleri taḥvîl olunacaḳlarıñ taġyîrât-ı lâzımesini ba'de'l-icrâ ḳuyûdını taṣḥîḥ itdirmege nezâret ve ziyâde maṣrafla [204] vücûda geleceklerini ve külliyât-ı umûrı silaḥdâr aġadan istîẕâna mübâdêret ider. Baş çuḳadâr aġanıñ ḫâṣ oṭalı ve baş mâ-beynci maḳâmında olması ve manṣıbınıñ i'tibâr u vaḳ'ı cihetiyle refâḳatinde çuḳadâr aġalardan yâver gibi bir de çaḳır ṣalanı vardır.

Ẕikr olunan ḳırḳ nefer çuḳadâr aġalarıñ birinci yirmi neferi ḫazîne-i hümâyûndan demirbaş olaraḳ kendülerine vedî'a olunan ṣom gümüşden birbirine merbûṭ geçme ve ṭoḳalı altun yaldızlı ḳuşaḳ ḳuşanurlar ve bu ḳuşaġa merbûṭ yaldızlı gümüş ḳamçı ta'lîḳ iderler ve miyânelerine yaldızlı ṭo-

ḳalı gümüşden maṣnû‘ ġaddâre ṣarḳıdurlar ve bellerine kendi mâlları olan mücevherli bıçaḳ ṭaḳarlar ve ikinci yirmi nefer ile mülâzımlar bellerine câr şâl ḳuşanurlar ve ḫançer ṭaḳarlar ve bunları kîselerinden mübâya‘a vü tedârük iderler.

Mezkûr ḳırḳ nefer gediklüleriñ cümlesine senede bir def‘a mevâsime muvâfıḳ üçer çuḳa ṭolama ve birer çuḳa ve birer şâlî çaḳşır ve ḳavuḳ ṣarıḳ, aṭlas ve ḫâre ve sâde, mevsimleriniñ her birisinde renkleri fuṣûle tevfîḳan üçer ḫaftân ve üçer ‘anteri ve üç mâhda bir kerre bir çift çizme bahâsı virilür. Ve gediklüleriniñ mükemmel ṭa‘âmları başḳaca iḥsân buyurılur.

İkinci çuḳadâr aġa ḳangı ḳoġuşda olur ise olsun baş çuḳadâr aġa ṭarafından üç ḳoġuşdaki çuḳadâr aġalarıñ żâbiṭi oldıġı gibi çizmeci eski ta‘bîr olunan üçünci çuḳadâr aġa daḫi ṭoḳuz çifte ṣandallarıñ on ikişer nefer kürekçileri olan ṭâ’ife-i ḳıbṭiyânıñ żâbiṭidir. Bunlara dâ’ir olan umûrı rü’yet iderek ba‘dehû ikinci aġaya ve o daḫi mühimlerini baş çuḳadâr aġaya ‘arż ider. Salṭanat binişlerinde virilen ‘arż-ı ḥâlleri çuḳadâr aġalar alup sır kâtibi yamaġına virerek ḫulâṣa itdirildikden ṣoñra aṣıllarıyla sır kâtibine ve o daḫi silaḥdâr aġaya taḳdîm ider. Sarây-ı hümâyûnuñ biñ yüz on beş târîḫinden ṣoñra virilen niẓâmı iḳtiżâsıyla baş çuḳadârlıġa hemân silaḥdâr aġalıḳ ḳadar ḫıdmet ve añа yaḳın i‘tibâr virilmişdir.

Ḫâne-i Ḫâṣṣa Aġavâtı Kesb-i Ḳıdem İtdikçe Ocaḳ Yolınca Ṣırasıyla Ḥâṣıl Olan Me’mûriyyetleri Beyân Olunur:

Pîşgîr ve Anaḫdâr ve Dülbend Aġalarıyla Rikâbdâr ve Çuḳadâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri

[205] Baş Pîş-gîr Aġasınıñ Alt Ṭarafındaki Üç Biniş ve Köşe Pîş-gîr Aġalarınıñ Ḫıdmetleri:

Bâş pîş-gîr aġasınıñ mâ-dûnı olan üç nefer eñ eski gediklü köşe başılara biniş ve köşe pîş-gîr aġası dirler. Bunlarıñ ḫıdmetleri salṭanatla bir ma-

ḥalle 'azîmet-i hümâyûn vuḳû'ında her birisi teşrîf buyurılan maḥalliñ birer köşesinde rekz olunan şemsiyelerde ârâm iderek aġalarıñ ḥużûr-ı hümâyûnda bi'l-münâvebe ṣaf-beste-i ḳıyâm olmalarına ve bîtâb olanlarıñ iḥrâmlarında edebleriyle ârâmlarına neẓâret iderler.

Ḫâne-i ḫâṣṣadan eskiyenler ẕikr olunan ḫıdmete me'mûr olduḳları içün ibtidâ biniş pîş-gîr aġası ve ṣoñra göç ve baş pîş-gîr aġası olurlar. Bundan ṣoñra anaḫdar aġası ve dülbend aġası ve rikâbdâr aġa ve çuḳadâr ve silaḥdâr aġalıġa ḳadar irtiḳâ iderler. Silaḥdârlıḳdan vezâret ve ḳaderi i'âne ider ise nihâyet-i merâtib-i beşeriyye olan ṣadârete ḳadar rehîn-i tevḳîr ve kâm-bîn olurlar. Bu ṣûretle baḫt u ṭâli'leri müsâ'id olmayanlar ḳıdem ve emek ḥaysiyyetine göre vâreste-i iḥtiyâc olacaḳ mertebe nemâlu nân-pâreler ile çerâġ olaraḳ baḳiyye-i 'ömr-i zindegânîsini refâh u râḥatla güẓâr iderler.

Müsâ'ade-i baḫt u ṭâli'le ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯudâlıḳlarıyla dülbend aġalıġı ve anaḫdar ve pîş-gîr aġalıġı ve berber başılıḳdan silaḥdâr naṣbı mesbûḳ olup baş çuḳadârlıḳ ṭırnaḳçılık ve ṣarıḳçı ve ḳahveci ve mü'ezẕin başılıḳla sır kâtibi ve baş lalalıḳdan ṭoġrıdan ṭoġrıya silaḥdâr naṣbı sebḳat itmemiş olması menâṣıb-ı meẓkûreniñ i'tibârât-ı vaż'iyyelerini taġyîr itmemişdir.

Göç ve Köşe Pîş-gîr Aġaları Olan Dört Ẕâtdan Bed' ile Anaḫdar ve Dülbend ve Rikâbdâr ve Çuḳadâr Aġalıḳları Yoluyla ve Ḳıdemle Ḥâṣıl Olan Menâṣıbdır:

Anaḫdar Aġalıġına Ẕi'l-yed Olan Baş Pîş-gîr Aġalıġınıñ Me'mûriyyeti:

Ṣayfiyye sarây-ı hümâyûna naḳl vuḳû'ında ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯudâlarıyla anaḫdar aġalıġı yeñi sarâyda ḳalmaḳ ḳâ'ideden oldıġı cihetle bu cümleniñ ḫıdmet-i vekâletini baş pîş-gîr aġası icrâ ider. Ṣayfen ḳoġuşlarıñ meṣâlih [206] ve vuḳû'âtını göç eskileri baş pîş-gîr aġasına ve müşârün-ileyh de mühimlerini silaḥdâr aġaya 'arż u istîẕân eyler. Ṣayfiyyede vu-

ḳû‘ bulan kâffe-i ḫuṣûṣâta baş pîş-gîr aġaları neẓâret ider. Çünki ṣayfiyyede me’mûriyyet-i mühimmeleri olan mü’ezzin başı, ṣarıḳçı başı, tüfengçi başı, ḳahveci başı, baş lala gibi ḳurenâdan olmayan erbâb-ı menâṣıbla ḫâṣ oṭa aġavâtından mevkib-i hümâyûn içün on beş yirmi nefer ḫâṣ oṭalı aġa istiṣḥâb ile ḫazîne ve kîlâr ve seferliden çuḳadâr, tüfengçi yamaḳları, çavuşlar, bî-zebânlar, cüceleriñ kâffesiyle ḳuşçı ve mertebe ṭaḳımı ta‘bîr olunan baş ḳulluḳçı, tepsici, yemişçi, turşıcı, nevbetçi başı, sır kâtibi yamaġı, ḫazîneden çanṭacı, baş ḳulluḳçı, ikinci ve dördünci yazıcılar ve nevbetçi başı ve seferliden gediklü berberler ve ṣarıḳçı yamaḳları ve baş ḳulluḳçı ve üç ḳoġuşdan cündîler ve kemân-keşler getürilür ve bunlara binişçi ta‘bîr olunur. Bunlardan mâ-‘adâ lalaları müteḥayyiz olan genç aġalar daḫi gider. Bu cümleniñ żâbiṭi baş pîş-gîr aġasıdır.

Bâbu's-sa‘âde aġası yeñi sarây-ı hümâyûnda ḳalaraḳ ṣayfiyyede sarây aġası ve kîlârcı başı vekâlet iderler ise de bunlarca da bir mühim ḫuṣûṣ ẓuhûrında yine baş pîş-gîr aġasına ifâde ve anıñ vâsıṭasıyla silaḥdâr aġadan istîẕân olunur.

Dülbend Aġalıġına Żi'l-yed Olan Anaḫdar Aġasınıñ Ḫıdmeti:

Anaḫdar aġasınıñ ḫıdmet-i maḫṣûṣası, ḫâṣ oṭalıları ṭarîḳlerince istiḫdâm itmek ve nâ-mizâc olanlarınıñ li-ecli't-tedâvî ḫaste-ḫâneye veyâḫud ḫâneleri olanlarınıñ evlerine gitmelerine iẕin ve ruḫṣat virmek ve ocaḳ vaẓîfelerini tevzî‘ itmek ve maḥlûl nân-pâre vuḳû‘ında çerâġlıġa ṭâlib olanlarıñ ‘arż-ı ḥâllerini silaḥdâr aġaya ‘arż u taḳdîm eylemek ve aġaları ‘ale's-seḥer uyḫudan uyandırup câmi‘e sevḳ itmek ve aġaları yek-dîgeriyle ḥüsn-i mu‘âşeret ve ülfete terġîb eylemek ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġalarınıñ ictimâ‘ ve ârâmlarına maḫṣûṣ Yeşil Direk ta‘bîr olunur encümen-i ülfetiñ neẓâfet-i dâ’imesine neẓâret itmek ve aşaġı ḳoġuş aġalarınıñ gündüzleri oḳuyup yazmaḳdan iḫtifâ ve gürîz ile bâbu's-sa‘âde [207] ve civârında gezinen ḫaylâzları ḳoġuşlarına göndermek ḫuṣûṣlarından ‘ibâretdir. Anaḫdar aġası yeñi sarâyda ḳalan ‘umûm iç aġalarınıñ żâbiṭi oldıġı cihetle ṣayfiyyeye gidemeyerek yeñi sarâyda ḳalur.

Rikâbdâr Ağalığın Mülâzımı Olan Dülbend Ağalarınıñ Ḫıdmeti:

Dülbend ağaları ḫırḳa-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesi ḫıdmet ve neẓâretinde ḫalîfe-i ḥażret-i risâlet-penâhî şehen-şâh-ı ḫilâfet-iktinâh ḥażretleriniñ şeref-i vekâlet-i ḫıdmet ve me'mûriyyetini îfâ eylemek üzere Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Evvel 'ahd-i 'âlîsinde iḥdâṣ olunmuş bir manṣıb-ı muḳaddes olmaġla me'mûr-ı müşârün-ileyh ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtıyla berâber ridâ-i şerîf beyt-i 'aliyyesiniñ derûn-ı melâ'ik-meşḥûnını ẓerrât-ı ġubârdan dâ'imâ taṭhîr ve zer ü sîmden ma'mûl şem'-dânlarıñ şem'-i ḫâlişlerini teş'îl ve dest-beste-i mevḳi'-i ta'ẓîm olaraḳ tesbîḥ u tehlîl ve Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân tertîliyle bi'l-münâvebe tebcîle me'mûr olan ḫâṣ oṭalılarıñ nevbetlerini tertîb ve ḫıdmetlerini ta'yîne neẓâret eyler ve bir gûne ḳuṣûr vuḳû'ında tevbîḫ u tekdîri iḳtiżâ idenleri tevbîḫ u tekdîr idüp te'dîb-i şedîdi îcâb idenleriñ ḥareket-i vâḳı'alarını silaḥdâr aġaya beyân ile müttehimleriñ tenkîlleri icrâ olunur.

Ḫırḳa-i Şerîf Ziyâretinden Üç Gün Evvel Dülbend Ağaları Mübâşeretiyle Îfâ Olunan Ḫıdemât-ı Mebrûke-i Ḳânûniyye:

Ramażân-ı şerîfiñ on ikinci güni ridâ-i sa'âdetiñ ṣandûḳa-i celîlesi Revân Oṭası'na naḳl olunaraḳ dâ'ire-i meẓkûreniñ her ṭarafı süpürilüp izâle-i ġubâr u 'akûbı müte'âḳib cidâr-ı maġfiret-medâr-ı 'âlîsi misk ü gülâb ile ṭılâ ve 'ûd u 'anberle tebḫîrine i'tinâ ve sütûn-ı sîm ve şebeke-i vâcibü't-ta'ẓîmi ba'de't-tecliye ḥużûr-ı ḥażret-i pâdişâhîde bâ-kemâl-i ta'ẓîm cehren ṣalât u selâm tilâvet ve on beş ḳadar ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtıyla berâber beyt-i mübârekine naḳl u ircâ' olunup eyyâm-ı rûzeniñ on beşinci ziyâret-i şerîfe güni kisve-i mübâreke ṣandûḳa-i celîlesinden iḫrâc ile eṣnâ-yı ziyâretde telsîm olunan noḳṭa-i muḳaddesesi dülbend ile lems olunaraḳ şeref-i taḳbîl ile müstas'id olan zâ'irîne virilmek ḳâ'idesini devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'de ibtidâki ḫalîfe-i risâlet-penâhî Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri ḳânûn ittiḫâẕ buyurduḳlarından meẓkûr dülbendlerin tedârük [208] ve mübâya'sı ve kenârlarına ba'żı âṣâr-ı mübâreke taḥrîriyle vekâlet-i hümâyûn dülbend ağasınıñ me'mûriyyet-i tetimmesindendir.

Beyt-i şerîf-i mezkûruñ 'ûd ve 'anber ve ḳurṣ ve buḫûr ve buḫurdân ve gülâb ve gülâbdân ve sünger ve dülbend ve süpürge ve ferrâşları mevżû' olan dolâbıñ anaḫdarı dülbend aġasında ṭurur. Haftada bir def'a zemîn-i 'âlî ve cidâr-ı mübâreki ḫafîfçe ve yirmi iki günde bir ḳubbe-i mübâreke ve cidâr ve der ü dervâze-i münevveresi ziyâdece cilâ olunmaḳ ḳâ'ide-i muntaẓamasınıñ icrâsına devâm olunmaġla ḥîn-i tecliye ve ṭılâsında şârûf ve isfenc ve minşefe ve dülbend dolâb-ı maḫṣûṣından iḫrâc ile pars nevbetinde bulunan ḫâṣ oṭalılara virilerek her cânib-i maġfiret-câlib-i 'âlîsi tekmîl-i tebḫîr olunduḳdan ṣoñra mezkûr süpürge ve sünger ve ferrâş ve dülbend dolâb-ı maḫṣûṣına vaż' ve ḥıfẓ olunur.

Eşyâ-yı mezkûreden isti'mâle ṣalâḥiyeti ḳalmayaraḳ fersûde olanları bi'r-i mu'aṭṭala vaż' u ilḳâ ve cedîdleri tedârük olunmaḳ ḫıdmetlerine nezâret ve işbu nevbetler ḫuṣûṣında ḫâṣ oṭalılara ta'yîn-i me'mûriyyet dülbend aġalarınıñ ḫıdmet-i maḫṣûṣalarındandır. Dülbend aġaları bu münâsebetle ṣayfiyyeye gidemezler.

Ḫâne-i Ḫâṣṣadan Ocaḳ Yolıyla Ḥâṣıl Olan Çuḳadâr ve Rikâbdâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri:

Silaḥdâr ve çuḳadâr ve rikâbdâr aġalıḳ me'mûriyetleri Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî silaḥdârı ve Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṯâliṯ ṣadr-ı a'ẓamı Çorlılı Şehîd 'Alî Paşa'nıñ silaḥdârlıġına gelinceye degin mâ-beyncilik dimek olaraḳ küllü-yevm ḫıdmet-i hümâyûnda bulunurlar iken çünki çuḳadâr ve rikâbdâr aġalarıñ naṣbları ḳırḳ senede ocaḳ yolını ancaḳ ḳaṭ' idebilerek altmış yaşını geçmiş ve vücûdlarına bi'ṭ-ṭab' ża'f u herem 'ârıż olmuş olan bir sinn ü sâle vuṣûllerine müṣâdif olacaġı cihetle öyle ayaḳ üzerinde gezinmege mütevaḳḳıf olan ḫıdmetleri lâyıḳıyla îfâda zaḥmet çekmekde olduḳları mücerreb olduġından bunlarıñ eyyâm-ı resmiyyedeki ḫıdmetleriyle iktifâ buyurılup silaḥdârlıġıñ ẓi'l-yedi olaraḳ dâ'ire-i maḫṣûṣalarında ârâm ve müreffehen imrâr-ı evḳât u eyyâm eylemeleri uṣûl ittiḫâẕ idilmişdir.

Bunlardan ḥasbe'l-ḳader silaḥdâr olanlar ṭabî'atıyla vâreste-i iḥtiyâc olacaḳları [209] gibi bu mesned-i celîli iḫrâża ḳaderleri tevâfuḳ idemeyen-

ler ol vaḳitlerde senevî altmış yetmiş biñden yüz biñ ġuruşa ḳadar mükemmel nân-pârelerle çerâġ olaraḳ taḥayyüz ü tereffüh iderler.

Bunlarıñ ḫıdmetleri mevlid ve 'îdeyn ile cum'a selâmlıḳlarında ve saltanat binişlerinde ma'iyyet-i hümâyûnda bulunmaḳdır. Ḫâṣ oṭa başı ve rikâbdâr ve çuḳadâr aġalar salṭanat zevraḳ ve fülke-i hümâyûnında silaḥdâr aġa ile berâber şebeke-i fülke-i şâhânede müvâcehe-i hümâyûnda dest-be-zânû-yı edeb ḳâ'iden ârâm itmekdir. İşbu fülkeniñ ortasındaki kürek arasında ṣaġ ṭarafında baş çuḳadâr aġa ve ṣol cânibinde ikinci çuḳadâr ve başda ḫâṣekî aġa ḳâ'id olurlar. Silaḥdâr aġalarıñ ḥuẓûr-ı hümâyûnda bulunamadıḳları eyyâm-ı rüsûm-ı salṭanatda çuḳadâr aġalar vekâlet iderler. Bi'l-farż bunlar da bulunamazlar ise vekâlet-i silaḥdârîyi rikâbdâr aġalar îfâ iderler. Çuḳadâr ve rikâbdâr aġalarıñ ḫâne-i ḫâṣṣadan ikişer lalası ve aşaġı ḳoġuşlardan birer ḳulluḳçısı ve birer zülüfli balṭacısıyla ikişer ṣuffeli ve birer hegbeci ve ikişer yedekçileri bulunur.

Silaḥdâr Aġalarıñ Ḫıdmetleri:

Silaḥdâr aġalar, dârü's-sa'âde ṭaḳımından mâ-'adâ mâ-beyncilerle berâber enderûnda olan kâffe-i bendegânıñ żâbiṭidir. Ṣabâḥ namâzını li-ecli'l-edâ mâ-beyn-i hümâyûn ḳapusı açılaraḳ sarây-ı hümâyûn câmi'-i şerîfindeki maḥfil-i maḫṣûṣ-ı hümâyûna teşrîf-i şâhâne buyuruldıġı andan tâ ba'de'l-'ışâ mâ-beyn-i hümâyûn çevrilinceye ḳadar nezd-i hümâyûnda mevcûd bulunup te'âṭî-i telḫîṣât ḫıdmeti ve sâ'ir ṣâdır olacaḳ irâdât-ı seniyye-i mülûkâneyi îfâ eyler ve ḍarb-ḫâne ve maṭbaḫ-ı hümâyûn ve şehr-emînleriyle bostâncı başılar istiḥṣâl-i irâde-i seniyyeye muḥtâc olacaḳları ḫuṣûṣâtda silaḥdâr aġaya mürâca'at ve anıñ ma'rifetiyle ḫâḳ-i pây-ı hümâyûna 'arż olunaraḳ irâde-i seniyye istiḥṣâline muḥtâcdırlar.

Enderûn-ı hümâyûndaki aġalarıñ oḳuyup yazmaları ve ṣalâḥ u 'iffetle imrâr-ı evḳât eylemeleri ḫuṣûṣlarına medd-i enẓâr ve dâ'imâ tecessüs ü istiḫbâr iderek bu bâbda ednâ mertebe tekâsül müşâhede idince ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṭḫudâlarını mes'ûl ṭutar. 'Arż-ḫâne derûnından girilen ve vaż'ında silaḥdâr yed-i vedî'atında bulunan ve el-ḥâletü hâẕihî hey'et-i aṣ-

liyye-i ebniyesi bâḳî olup şimdilerde emânât-ı celîle ḫazîne-i [210] mübârekesi ittiḫâẕ olunan ḫazînede mevcûd esliḥa ve müteferri'âtıyla seferî ḥâlinde lüzûmı olan her nev' eşyânıñ temiz ü pâk ve muntaẓam u mükemmel bulunmasına diḳḳat ider. Ḫazîne ḳoğuşından lüzûmı ḳadar aġa celb iderek temizledüp tehiyye itdirir. Ḫırḳa-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesi cidâr-ı ḫâricîsinde mu'allaḳ şeş-ḫâne tüfengler ve ṣarıḳ oṭası dolâbında maḥfûẕ silâḥlar ve'l-ḥâṣıl tüfengçi başıya teslîm olunmuş olan esliḥa ve tüfengleriñ intiẓâmına neẓâret eyler.

Ramażân-ı şerîfiñ on ikinci güni ḫırḳa-i sa'âdet ṣandûḳa-i münîfesi ẕât-ı hümâyûn-ı şâhâne mevcûd oldıġı ḥâlde maḥfil-i 'âlîsinden ref' ile Revân Oṭası'na ba'de'l-îṣâl ridâ-i sa'âdet beyt-i 'âlîsi derûnında maḥfûẕ Faḫr-ı 'âlem ṣallallâhu Ta'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥażretleriniñ üç ḳabża şemşîr-i 'adû-tedmîr-i risâlet-penâhîlerini bi'ẕ-ẕât ẕât-ı şâhâne aḫẕ ve ol yâdigâr-ı mebrûke-i ḥażret-i peyġamberîyi bi'n-nefs menkib-i hümâyûnlarına ref' ile ta'ẓîm ü telṣîm iderek Revân Oṭası'na vaż' buyururlar. Bunlardan mâ-'adâ Ḥażret-i Ebû Bekri'ṣ-Ṣıddîḳ ve 'Ömerü'l-Fârûḳ ve 'Oṣmân-ı Ẕi'n-nûreyn ve 'Aliyyü'l-Murtażâ ve 'Ammâr ibni Yâsir ve Ḥażret-i Ca'fer-i Ṭayyâr vesâ'ir aṣḥâb-ı Resûl-i Müctebâ ki cem'an yirmi üç ḳabża-i muḳaddese ḥüsâm-ı münevvereyi silaḥdâr aġadan başlayaraḳ eski eskiye sırasıyla ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı bâ-kemâl-i ta'ẓîm, vaż'-ı ektâf-ı tekrîm ile Revân Oṭası'na naḳl iderek iki gice orada bulunduḳları eṣnâda beyt-i ridâ-i şerîfiñ izâle-i ġubâr ve tecliyesi dülbend aġalarınıñ ḫıdmet-i maḫṣûṣası ise de silaḥdâr aġalar daḫi ol ḫıdmete bi'ẕ-ẕât ni'u'âvenetle îfâdaki iştirâklerine iftiḫâr iderler.

Beyt-i ridâ-i şerîf derûnındaki perdeleri celb olunan çadırcı eṣnâfı çıḳararaḳ terzi başı aġa neẓâretiyle terziler kâr-ḫânesindeki terzileri vâsıṭalarıyla ta'mîr ider ve evânî-i zer ü sîmini tecliyeye zülüfli balṭacılara maḫṣûṣ olan nân-pârelerden ḳuyumcı başılıḳ ile çerâġ olan ẕât ma'rifetiyle celb olunan devâtçı eṣnâfı cilâ ider ve taḥt-ı beyt-i şerîfe vaż' olunmaḳ içün ḫaṭab anbârı dâ'iresindeki ḥaṣırcı ocaġında nesc olunmuş olan ḳaba ḥaṣırı ocaġ-ı meẓkûr eskilerinden çend nefer ṣuleḥâ getürüp elleriyle ferş eyler ve bu ḫıdmet-i mebrûke iki günde ba'de'l-ḫıtâm şehr-i şerîf-i rûzeniñ on dördünci güni gerek ridâ-i sa'âdet ve gerek emânât-ı bereket-âyât ber-minvâl-i sâbıḳ maḥfil-i 'âlîsine vaż' olununcaya degin bi'ẕ-ẕât [211] silaḥdâr aġalar neẓâret ve ḫıdmet iderler.

Salṭanatla bir maḥalli teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ıylaṭa'âma raġbet-i şâhâne şâyân buyurulduḳda silaḥdâr aġalara ḥużûr-ı hümâyûnda buulnaraḳ eṭ'ime tenevvül ve tebeddül itdikçe silaḥdâr aġa ḳaşığı degişdirir, digerini her def'a degişmekde olan muṭahhar ve merbûṭ dülbendler ile taṭhîr ve ṭa'âmıñ nefâset ve evânîniñ neẓâfetine dikḳat eyler. 'Îdeyn ve menḳabe-i celîle ḳırâ'atı ve cum'a selâmlıḳlarında ve bayram ve 'arefe mu'âyedelerinde ve yeñiçeri 'ulûfesiniñ eyyâm-ı i'tâsı olan ṣalı günleri kîse dîvânlarıyla baḳlava tevzî'inde ve biniş yerlerinde ne ḳadar teşrîfât ve ḫıdemât var ise silaḥdâr aġalarıñ tertîb ü neẓâretleriyle icrâ olunur. Ve enderûna ḳabûl ve munṣab olacaḳlar ile maḥlûl nân-pâre vuḳû'ında çerâġ olacaḳlar silaḥdâr aġanıñ 'arżıyla icrâ buyurılur. 'Ulûfeniñ ṣalı güni tevzî'i ḳânûndur, eyyâm-ı sâ'irede tevzî'i mesbûḳ degildir.

Ḍarb-ḫâne neẓâreti, maṭbaḫ ve şehr-emânetleri, ḥekîm başılıḳ, münecciim başılıḳ, bâzâr başılıḳ ve üzengi aġaları ta'bîr olunan büyük ve küçük mîr-âḫûrluḳ, mîr-i 'alemlik, bostâncı başılıḳ, baş ḳapucı başılıḳ, ḳapucılar keṯḫudâlığı, şikâr aġaları ta'bîr olunan çaḳırcı başılıḳ, şâhinci başılıḳ, İstanbul aġalığı, anbâr emâneti, maṣraf kitâbeti, vekîl-ḫarçlıḳ, aşçı başılıḳ, ḥalvâcı başılıḳ, ḳuşçı başılıḳ, zülüfli balṭacılar keṯḫudâlığı, ḳozbekçi başılıḳ, ḳara ḳulaḳlıḳ, iskemleci başılıḳ ve telḫîşciliklerle ṣolaḳ başılıḳ, peyk başılıḳ daha bunlar gibi olanlar silaḥdâr aġalarıñ ma'iyyeti me'mûrlarından 'add olunur. Ḫarc-ı ḫâṣṣa ta'bîr olunan ceyb-i hümâyûn daḫl u ḫarc dolâbınıñ bir miḳdârı silaḥdâr aġanıñ yed-i vedî'atında ve birazı ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresinde ise de yine cümlesine silaḥdârlar neẓâret eyler. Silaḥdâr aġa neẓâretinde olan ṭolâbdan vuḳû' bulan maṣârifâtı silaḥdâr aġa ḫaftâncısı deftere ḳayd eyler. Ḫazîne keṯḫudâsı ṭolâb maṣârifini ḫazîne keṯḫudâsı ḫaftâncısı żabṭ u tenmîḳ eyler ve her ay başlarında defter müfredâtını silaḥdârlar görüp taṣdîḳ itmek ḳâ'idedendir.

Silaḥdârlıġıñ zamân-ı îcâdından Sulṭân Maḥmûd Ḫân efendimiz ḥażretleriniñ 'aṣr-ı aḫîr-i 'âlîlerine gelince silaḥdârlardan ve ṭaşra ḫıdemât-ı celîlesinde tecrübe buyurulmuş zevâtdan mesned-i celîl-i ṣadârete irtiḳâ olunacaḳlarıñ da'vetine ve seferler ḫıtâmında sancaġ-ı şerîf ile berâber olan ordu-yı hümâyûnuñ der-sa'âdete 'avdeti [212] da'vetine ekṣer silaḥdâr aġalar ve aḫyânen da'vet-i ṣadârete çuḳadâr ve rikâbdâr ve baş çuḳadâr aġalar ve mîr-âḫûr-ı evvel ve ḳapucılar ve balṭacılar keṯḫudâları ve bostân-

cı başılar da me'mûr olurlar. Faḳaṭ bu teşrîfâtıñ bu vechile mütefâviten icrâsı ṣadr-ı cedîdiñ nezd-i salṭanat-ı seniyyede mücerreb olan ḥaysiyet ü dirâyet ve ḳıdem ü ehliyet ve istiḳâmet ü aṣâlet ve hüner ü ma'rifet ve şöhret ü şecâ'at ve sâbıḳa-i ṣadâḳat u emek ve'l-ḥâṣıl müktesib oldığı liyâḳat-ı müsellemesine tevfîḳan icrâ oluna gelmegin, müşârün-ileyhimden bu evṣâf ile mevṣûf olanlarıñ da'vetlerine bi'ẕ-ẕât silaḥdâr aġa ve mâ-'adâlarına derece derece ta'dâd olunan ẕevât me'mûr olurlar.

Silaḥdâr aġalarıñ ma'iyyetlerinde ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı müsta'iddânından beş nefer lala ve aşaġı ḳoġuşlarıñ oḳur ve yazar müsta'idlerinden bir ḫaftâncı ve kîlâr ḳoġuşından bir kîlârcı ve istediği ḳoġuşdan bir de nevbetçi ve baş ve ikincilerle berâber çuḳadâr aġalardan yedi nefer çaḳır ṣalan ve kîlârcı başı balṭacısıyla berâber üç nefer zülüfli balṭacı ve ṣuffelilerden emîn ḫaṣekîsi ve pâlûdeci nâmıyla mu'teber bir ṣuffeli ve gediklü ve mâhiyyelü beş nefer ṣuffeli ve ḫâṣ âḫûrdan iki nefer yedekçi ve hegbeci ocaġından iki nefer hegbeci ve saḳḳâlar ocaġı mu'teberânından bir nefer saḳḳâ ve bâb-ı 'âlîniñ mübeşşir mehterleri gibi çerâġ ve bekâm olanlara mübeşşirlik itmek ḫıdmetiyle "ölmez" ta'bîriyle aşçılardan beş nefer de ölmez bulunur. Silaḥdâr aġalarıñ tebeddüli lâzım geldikde ekşerîsi bâ-rütbe-i vâlâ-yı vezâret Mıṣır eyâleti ve sâ'ir eyâlet vâlîliği ve ṣıhriyyetle ḳubbe vezâreti ve deryâ ḳapudânlıġı ve ṣadâretle bekâm olurlar. Ẕâten ve vücûden bu şereflere nâ'iliyyete iktisâb-ı istîhâl idemeyenler ol vaḳitler ışṭılâḥınca vezîr ta'yîni ta'bîr olunan mükemmel bir ta'yîn ve içlerinde emek ve ṣadâḳati mücerreb olanlara muḳâṭa'a ve ze'âmet ve tîmâr ve tevliyet gibi nân-pâreler 'ilâvesiyle mesrûr buyurılaraḳ ilâ âḫiri'l-'ömr ḫâne ve sâḥil-ḫânelerinde pek müreffeh imrâr-ı evḳât idenlerden silaḥdâr İslâm Aġa ve İlyâs Aġa gibi ba'ẓıları meşhûd-ı 'âcizânem olmuşdur.

Ḥużûr Dersleri Niẓâmı:

'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî 'aṣr-ı feżâ'il-ḥaṣr-ı 'âlîsinden bed' ile Orḫân Ḫân Ġâzî 'ahdinde dâ'imî ṣûretle icrâya başlanılaraḳ ol zamânlardan ve ḫuṣûṣiyle [213] Murâd Ḫân-ı Evvel vaḳtinden berü ramażân-ı şerîfde vaḳit bulun-

dukça her gün ve eyyâm-ı sâ'irede irâde buyuruldukça fuḥûlîn-i 'ulemâdan olan zevât-ı feżâ'il-simâtıñ ekşerîsi ḥużûr-ı hümâyûnda ictimâ' ile âyât-ı celîle-i Furḳâniyye'den ba'żı suver-i şerîfe tefsîr olunması ḳâ'ide ḥükmine girmiş iken Muṣṭafâ Ḫân-ı Sâliş zuḫr-ı zâḫir-i âḫiretleri olmaḳ üzere bu uṣûl-i ḫayriyyeyi ḳânûn-ı ḳavîye rabṭ ile dâ'imî ve resmî bir niẓâm ḥükmine vaż' u himmet buyurmuşdur.

Muṣṭafâ Ḫân-ı Sâliş ḥażretleri biñ yüz yetmiş iki eyyâm-ı rûzesinden bed' ile beher ramażân-ı şerîfiñ evvelki güninden onuncı gününe ḳadar bir muḳarrir ile çend nefer muḫâṭıbdan 'ibâret olmaḳ üzere bir hey'et-i 'ulemâ cem' iderek Tefsîr-i Şerîf-i Beyżâvî'den birḳaç âyet-i kerîme tefsîr itdirmek ve bu cihetle istifâża-i feyż ü bereket itmek ve onuncı güni kütüb-ḫâne ḫâcesi pîşvâ oldıġı ḥâlde muḳarrir olan ẓâtlardan mürekkeb bir meclis-i mütemâyiz daḫi 'aḳd olunaraḳ kezâlik tefsîr-i şerîfden mübâḥeşât-ı ḥasene icrâsıyla tenvîr-i mübâlât idilmek uṣûli vaż' buyurulmuşdur.

İşbu uṣûl-i ḥaseneniñ te'sîsini Rabbim te'yîd ü teşyîd buyursun, devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniye'niñ şerî'at-ı ġarrâ ve 'ulûm-ı hidâyet-peymâya olan farṭ-ı raġbet ve ri'âyet-i 'âlîsinden ilerü gelmiş ve bu şerefe nâ'iliyyet arzûsı birçoḳ fuḥûl ve fużalâ-yı 'ulemânıñ teḳaddüm-i emâşil ü etârib eylemege sa'y u kûşişlerine memâlik-i maḥrûse-i şâhâneden Ḥaleb ve Şâm ve Mıṣır ve Ḫâdım ve Ḳayṣeriyye ve Ḳaramân gibi 'ulemâ yetişdiren memâlikden mâ-'adâ Îrân ve Tûran ve Ḫorasân ve Dağıstân ve Hindistân ve Buḫârâ'dan bir nice efâżılıñ merkez-i salṭanat-ı seniyyeye ḳudûmla 'arż-ı kemâlât-ı müktesebe eylemelerine bâdî olmaġın der-sa'âdet el-ḥaḳ menba'-ı 'ulûm-ı âliye vü 'âliye dinmege kesb-i ṣalâḥiyyet eylemişdir. Ziḫî ḥüsn-i aḫlâḳ ki selâṭîn-i Âl-i 'Oṣmân anıñla tezyîn-i vücûd-ı ḫilâfet-'unvân itmişlerdir. Tedḳîḳât-ı ġâmıża-i mesâ'il-i dîniyyede bu niyyet-i ḫayriyye ile işbu ḥużûr derslerinde bulunacaḳ ḫâce efendilere serbestî-i kâmil i'ṭâ buyurulmaġın, inḥilâl-i 'uḳûd-ı mesâ'il ḳaṣdıyla güşâd olunan riyâż-ı bâb-ı mübâḥaşe, mücâvebât-ı keşâ-keşle feżâ-yı muḥâvere vü mübâseleye intiḳâl idegeldigi ḥâlde bu küstâḫlıḳ rehîn-i 'afv ve ṣafḥ-ı cemîl olduḳdan fażla muḳarrir efendilere ma'a-lâhûr [214] şâl aġır boġçalar ve sâ'irlerine 'aṭiyyeler iḥsânıyla ikrâm olunmaḳ de'b-i dîrîni el-ḥâletü hâẕihî mer'î ve cârîdir.

Peder-i câmi'u'l-ḥurûf Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı 'aleyhi'r-raḥme ve'l-ġufrân ḥażretleriniñ ḳahveci başısı ṣurre emîni El-ḥâc Muṣṭafâ Efendi-zâde Meḥmed Ṭayyâr Efendi merḥûmuñ enderûn-ı hümâyûnda bulundıġı vaḳitdeki meşhûdât u ma'lûmâtını ḥikâye ve ifâde-i vâṣıḳasından istifâde olundıġı vechile cedd-i 'âlî-i ḥażret-i pâdişâhî Sulṭân 'Abdulḥamîd Ḫân ḥażretleri leyâlî-i mübârekede ya'nî mevlid ve reġâ'ib ve berât gicelerinde ṭuruḳ-ı 'aliyye meşâyıḫını nevbetle da'vet iderek sarây-ı hümâyûnda ẓât-ı hümâyûnları ḥâżır olduḳları ḥâlde ḫânḳâhlarında îfâ olunan âyîn-i şerîfi dervîşleriyle berâber icrâ itdirmek ve ḫıtâmında ṭatlı ve şerbet ve şeyḫ efendilere ilbâs-ı ḫıl'at ve pür-mekrümet ve dervîşâna 'aṭâyâ-yı seniyye ile talṭîfe raġbet buyurmaḳ sünnetini iḥyâ buyurmuşlardır.

Ḫâḳân-ı ḫuld-âşiyân ḥażretleriniñ ṭuruḳ-ı 'aliyyeniñ kâffesine ve ḫuṣûṣiyle ṭarîḳat-ı 'aliyye-i Mevleviyye ve Naḳş-bendiyye'ye meyl ü maḥabbetleri kemâlde olduġından zamân-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri meşâyıḫ-ı 'iẓâm-ı Naḳş-bendiyyesinden Ġalaṭa Sarâyı ḫâcesi maẓanne-i kirâmdan Geredevî Es-Seyyid El-Ḥâc Ḫalîl Efendi Ḥażretleri'ne ziyâdesiyle ḥürmet ü maḥabbet buyuraraḳ ḥattâ zamân-ı vefâtını ḫâḳân-ı ittiḳâ-'unvân ḥażretlerine iḫbâr buyurduḳlarından yevm-i meẓkûrda techîz-i na'ş-ı raḥmet-naḳş-ı 'âlîlerine himmet ve Fâtiḥ Câmi'-i Şerîfi'nde ṣalât-ı cenâzesine tebdîlen 'azîmet-i hümâyûnlarında pederim rikâb-ı hümâyûnlarında bulunmuş olduġını ḥikâye eylemişdir. Raḥimehumullâhu Ta'âlâ raḥmeten vâsi'aten.

Ḫırḳa-i Sa'âdet Ziyâreti Resmi

Ḫırḳa-i Şerîf Ziyâreti Güni Daha Sarây-ı Hümâyûna Gidilmezden Evvel Bâb-ı Âṣafîce İcrâ Olunan Resm-i Teşrîfât:

Yevm-i ziyâret-i Ḫırḳa-i Şerîf'den bir gün muḳaddem keṯḫudâ beg ṭarafından vüzerâ-yı 'iẓâm ḥażerâtına ve mektûbî-i ṣadâret-i 'uẓmâ ḳaleminden şeyḫu'l-islâm efendi ṭaraflarından gelen defter mûcibince İstanbul ḳâḍîsine dek 'ulemâ-yı a'lâm ḥażerâtı ve naḳîbü'l-eşrâf efendi ve selâṭîn meşâyiḫi efendilere ve çavuşbaşı cânibinden yeñiçeri aġası ve defterdâr efendi ve

sipâh ve silaḥdâr aġaları ve cebeci ve ṭopçı ve ‘arabacı başı aġalara tezkireler taḥrîr ve çavuşân-ı [215] dîvân ile ba‘ṣ u tesyîr olunur. Ḥaremeyn müfettişi ve muḥâsebecisi ve şehr-emîni efendilere iḫbâr olunur. Yevm-i merḳûmda zikr olunan ricâl ṣalât-ı ẓuhrı ba‘de'l-edâ bâbu's-sa‘âde öñine ḳubbe-i hümâyûn ṭarafına gidüp ṣaġ ṭarafına vüzerâ-yı ‘iẓâm ve ‘umûmen ‘ulemâ-yı a‘lâm ve ṣol ṭarafına ocaḳlar aġavâtı ve ricâl oturup ḳudûm-ı ḥażret-i ṣadâret-penâhîye müteraḳḳıb olurlar. Şeyḫu'l-islâm efendiyi re’îsü'l-küttâb efendi ḫânelerinden alaraḳ ṭoġrı Ayaṣofya Câmi‘ine getürdigi ifâde olunduḳda ṣadr-ı a‘ẓam ḳapu ṭaḳımı ile câmi‘-i meẓkûra bi'l-vürûd ṣalât-ı ẓuhrı edâdan ṣoñra med‘uvv olanlarıñ bâb-ı hümâyûndan duḫûl eyledikleri ḫaberini bu miṣillü merâsime me’mûr ḫaberci çavuş aġa gelüp iḫbâr itdikde ṣadr-ı a‘ẓam ḥażretleri ve şeyḫu'l-islâm efendi ḳapu ricâli öñlerince sarây-ı hümâyûna bi'l-vuṣûl âtiyen beyân olunacaḳ uṣûl-i teşrîfât ile ziyâret iderler.

Ḫırḳa-i Sa‘âdet Ziyâreti Teşrîfâtınıñ Enderûnca İcrâ Olunan Merâsimi:

Şehr-i şerîf-i meẓkûruñ on beşinci gicesi maḥfil-i münîf-i ridâ-i şerîf ẓât-ı şâhâne ḥâżır olduġı ḥâlde mâ-i verd ile memlû iki kâse ve altmış ḳadar pâk u temiz cedîd sünger iki müzeyyen meşîn sofra üzerine vaż‘ ile bu süngerlerden birḳaçını silaḥdâr aġa gül ṣuyı ile tarṭîb iderek birer birer dest-i ḫilâfet-peyvest-i şâhâneye taḳdîm ider.

Ẓât-ı ḥażret-i pâdişâhî dest-i şevket-peyvestleriyle şebeke-i ridâ-i sa‘âdeti bu süngerlerle cilâ buyurur ve bu eṣnâda çuḳadâr ve rikâbdâr aġalar ve kâffe-i gediklü ve manṣıblu ve mâ-beynciler ve ḫâṣ oṭalılar birer sünger tarṭîb iderek elleriniñ yetdigi cidâr-ı ‘âlî ve dest-ü derîçe ve revzen ü dolâb ve kütüb-ḫâne-i mübâreke ḳanad ve ḳapaġı ve'l-ḥâṣıl kâffe-i dâ’ire-i muḳaddesesini tervîḥ itdikden ṣoñra ‘avdet iderler.

Ẓikr olunan süngerler ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtına tevzî‘ olunaraḳ teberrüken ḥıfẓ olunur. On beşinci güni ṣalât-ı ṣubḥ ḫırḳa-i sa‘âdet beyt-i ‘aliyyesinde cemâ‘atle ba‘de'l-edâ ṣalât-ı ẓuhrdan iki sâ‘at evvel beyt-i şerîf-i meẓkûra miṣvâl-i hümâyûnda ḫâṣ oṭalılar ḫırḳa-i sa‘âdetiñ sîmden ma‘mûl yal-

dızlı büyük ṣandûḳasını gümüş se-pâ üzerinden alarak ṣaṭranç-vârî birbiri üzerine mevżû‘ ṣom ṣırmalı visâdeler üzerine vaż‘ ile nezd-i hümâyûndaki altun miftâḥ ile güşâd [216] olunarak derûn-ı münevverinde olan yedi ‘aded aġır ḥarîr yeşil ḳaṭîfe üzerine ṣom ṣırma ve incü işlemeli eñli şeritli boġçalarıñ şeritleri çözüldükde, üzerinden açılur iki ḳanadlı zer-i ḫâliṣden maṣnû‘ çekmece ya‘nî ikinci muḥâfaẓa-i celîlesi yine nezd-i şâhânede maḥfûẓ olan altun anaḫdar ile açılarak ḫırḳa-i sa‘âdetiñ girîbân-ı münevveri tügmesi bir kâse içine vaż‘ ile bir parça ışladıldığını müte‘âḳib der-ḥâl ‘anberli âteşdâna gösterilerek ḳurudulmaḳ ve kâsedeki ḳalan mâ-i mübârek destilerce âb-ı leẓîẓ żammıyla ba‘żı ẓevâta ihdâ olunmaḳ ḳâ‘ide ittiḫâẓ olunmuş idi. İşbu mâ-i mübârek resmi biñ iki yüz ḳırḳ târîḫinde ‘ahd-i ‘âlî-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı ‘Adlî'de ba‘żı ri‘âyetsizlik rivâyet olundıġı sebebiyle ta‘ẓîmen işâbet olarak laġv u ta‘ṭîl olunmuşdur.

Enderûnca olan bu işler görüldükden ve ṣalât-ı ẓuhr edâ olunduḳdan ṣoñra silaḥdâr ve çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġaları ve kâffe-i ḫâṣ oṭalılar ḥużûr-ı hümâyûnda bulunduḳları ve imâm-ı evvel ü ṣânî efendiler ile aġalardan olan ḫâṣ oṭa imâmı ve daha ṣadâsı güzel mü’ezzin ve çavuş aġalar ḳâ‘iden lâ-yenḳaṭı‘ Ḳur’ân-ı ‘aẓîmü'ş-şân tilâvet eyledikleri ve züvvârı olan ẓevât ḥâżır bulunduḳları ḥâlde ibtidâ ẓât-ı şâhâne ve müte‘âḳiben dârü's-sa‘âde aġası ve silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîli ve dülbend aġası ve anaḫdar aġası ve baş pîş-gîr aġası ve köşe başılar ve baş ḳapu ġulâmları ve mâ-beynciler ve dâru's-sa‘âdeden olan muṣâḥib aġalar ile bâbu's-sa‘âde aġası ve ḫâṣ oṭa başı ve ḫazînedâr başı ve kîlârcı başı ve sarây aġası ve sarây keṯḫudâsı ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı ziyâret iderler.

Bu eṣnâda ṣadr-ı a‘ẓam ve şeyḫu'l-islâm orṭa ḳapu ḫâricine gelerek esblerinden nüzûl ve ṣudûr-ı ‘iẓâm ve sâ’ir erkân-ı devlet ile berâber bâb-ı meẓkûrdan duḫûl iderler. Orada bostâncı başı ve mîr-âḫûr-ı evvel ṣadr-ı a‘ẓamıñ ve ḳapucılar keṯḫudâsıyla mîr-âḫûr-ı ṣânî şeyḫu'l-islâm efendiniñ baġal-gîrleri olarak orṭa ḳapudan vülûc ile bâbu's-sa‘âdeniñ vasaṭındaki cedîd dîvân yeriniñ ḥiẓâsına ḳadar vardıḳlarında başlarında selîmî ve arḳalarında serâsere dûḫte dört yeñlü ṣırt semmûr kürkler ile bâbu's-sa‘âde aġasıyla ḫazînedâr başı istiḳbâl iderek ṣadr-ı [217] a‘ẓam ḥażretlerine ve yine bâ-

bu's-sa'âde erbâb-ı menâṣıbından kîlârcı başı ile sarây aġası mücevveze ve ferâceleriyle şeyḫu'l-islâm efendiye baġal-gîr olduḳları ḥâlde aḳ aġalar ḳapusı aralığınıñ iki ṭarafında iḥrâmlar tefrîş olunmuş olan sedirlere muvâṣalatla oturduḳları, teşrîfâtî efendi ṭarafından vuḳû' bulan ifâde üzerine silaḥdâr aġa, çuḳadâr aġa, rikâbdâr aġa, dülbend aġası, anaḫdar aġası ve ḫırḳa-i şerîf nevbetçileri olan ḫâṣ oṭalılardan mâ-'adâ pîş-gîr aġalarıyla ḫâṣ oṭa imâmına varıncaya ḳadar bi'l-istiṣḥâb bâb-ı mezkûra 'azîmetle ṣadr-ı a'ẓamı silaḥdâr aġa ṣaġ ṭarafında ve çuḳadâr aġa ṣol ṭarafında ḳoltuġına girdikleri ve öñlerinde baş çuḳadâr ve anıñ ilerüsinde ikinci çuḳadâr ve bunuñ pîşinde yedi nefer müzeyyen mülebbes çaḳır ṣalan aġalar mâşî olduḳları ve rikâbdâr aġa ile dülbend aġası şeyḫu'l-islâm efendiyi ve anaḫdar aġası ile pîş-gîr aġası vüzerâdan olan ḳapudân paşayı ve eski ḫâṣ oṭalılardan ṣadreyn ve naḳîbü'l-eşrâf efendileri ḳoltuḳladıḳları ve silaḥdâr aġa ile sâ'ir aġavâtıñ başlarında ṣırma taḳye ve zülüfler ve arḳalarında ḫaftânlar ve bellerinde 'alâ-merâtibihim mâr-pîç ve rıżâ'î şâllar ve aġır işleme ḳuşaḳlar ve miyânlarında mücevherli ḫançer ve bıçaḳlar oldıġı ḥâlde tekrîmât-ı fâ'iḳa ile ḫırḳa-i sa'âdet dâ'ire-i felek-fâḫiresiniñ şâdurvân ḳapusından duḫûl ile buraya tefrîş olunmuş olan al çuḳa üzerinden ḫırḳa-i sā'âdet beyt-i 'âlîsine götürürler. Ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî ḫırḳa-i sa'âdet ṣandûḳasınıñ nezdinde ve ṣadr-ı a'ẓam ẕât-ı şâhâneniñ cânib-i yemîninde ve dârü's-sa'âde aġası ṭaraf-ı yesârında ṭurduḳları ḥâlde ṣadr-ı a'ẓamdan bed' ile şeyḫu'l-islâm efendi ve vüzerâ ve ṣudûr ziyâret iderler. Ḳapu ricâli ve sâ'ir mevâlî ve müderris şâdurvân ḳapusından ḫırḳa-i sa'âdete idḫâl idilerek İstanbul pâyelülerine ḳadar 'ulemâ uṣûl-i teşrîfât üzere ziyâret itdikden ṣoñra derûn-ı melâ'ik-meşḫûnında vüzerâniñ alt ṭarafında İstanbul pâyelülerine ḳadar yalñız ricâl-i 'ulemâ ṭururlar. Ba'dehû 'arż-ḫâne ḳapusından selâṭîn cevâmi'-i şerîfesi meşâyiḫi duḫûl ile evvelâ Ayaṣofya şeyḫi cehren du'â itdikden ṣoñra meşâyiḫ-i mevcûde ile berâber ziyâret eylerler. Bunlardan ṣoñra mîr-i 'alem ve baş ḳapucı başı ve mîr-âḫûr aġalar ve sâ'ir ḳapucı başılar şeref-i ziyâreti iḥrâz iderler.

Ẕât-ı şâhâneniñ bir ṭarafında ṣadr-ı a'ẓam ve dîger cânibinde dârü's-sa'âde aġası [218] ṭurduḳları ḥâlde zâ'irân-ı ẕâkirân taṣliye-ḫân olarak her bir taḳbîlde ṣadr-ı a'ẓamla dârü's-sa'âde aġası yanlarında ḥâżırlanan dest-mâlleri ber-vech-i meşrûḥ maḥall-i telṣîme mess iderek dest-mâli

zâ'irine virirler ve anlar daḫi teberrüken ḥıfẓ iderler. Ve ziyâret-i meẕkûre ḫıtâm bulduḳdan ṣoñra züvvârıñ vürûdlarında istiḳbâl iderek ḳoltuḳlarına giren e'âẓım-ı ricâl-i sarây-ı hümâyûn 'avdetlerinde daḫi 'aynıyla o resmi icrâ iderler. Bu resmiñ ḫıtâmında bâbu's-sa'âde aġaları ve anları müte'âḳib ḫazîne ve kîlâr ve seferlide sulunan aġavât ziyâret iderler ve başına baraṭa geymesi 'âdet olan ṣadr-ı a'ẓam ḳara ḳulaġı baraṭasını çıḳarup aġavâtdan bir ṣırma taḳye isti'âresiyle aġalarla berâber girüp ziyâret itmesi Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân ḥażretleri 'aṣrında mu'teber bir ḳara ḳulaġa ḥürmeten müsâ'ade buyuruldığından bu 'âdet bâḳî ḳalmışdır. Bu resmiñ icrâsını müte'âḳib iç aġaları dâ'ire-i 'aliyyeniñ ḫâricine çıḳarılup ḫalvet olaraḳ yalñız dârü's-sa'âde aġasıyla ḥarem aġaları ḳaldıḳları ḥâlde şehzâdegân efendiler ḥażerâtıyla ḥarem-i hümâyûna ziyâret itdirilür. Ve bu da ḫıtâm bulduḳda dârü's-sa'âde aġaları ziyâret ider. Tekmîlinde ṣandûḳa-i sa'âdet yed-i mü'eyyed-i ḥażret-i pâdişâhî ile taḳfîl ve maḥall-i 'âlîsine tavṣîl olunur. Kisve-i mübârek-i cenâb-ı peyġamberîden enderûn-ı hümâyûnda maḥfûẓ ṣandûḳa-i zînet ü sa'âdet olan meẕkûr ḫırḳa-i sa'âdet-i ḥażret-i nebevî câ'ize-i celîle-i ḳaṣîde-i şerîfe olmaḳ üzere aṣḥâb-ı kirâm ve şu'arâ-yı benâmdan Ka'b ibni Züheyr Ḥażretleri'ne ḥużûr-ı ḥażret-i risâlet-penâhîde iḥsân u iksâ buyurılan ḫırḳa-i sa'âdetdir. Ve Eski 'Alî Paşa'da maḥfûẓ cây-ı iftiḫâr u tekrîm olan ridâ-i sa'âdet Üveysü'l-Ḳarenî Ḥażretleri zamân-ı risâlet-nişân-ı Ḥażret-i Faḫr-ı kâ'ināta yetişerek keyfiyyet-i ba'ṣ-ı Cenâb-ı Peyġamberî'yi istiḫbâr ve istifhâm itdigi anda der-ḥâl 'arż-ı muṭâva'at u inḳiyâd iderek hemân dâḫil-i silk-i celîl-i islâmiyyet oldığını müş'ir taḳdîm eyledigi 'arż-ı ḥâl me'âli maḥẓûẓiyyet-i 'aliyye-i cenâb-ı risâlet-penâhîyi mûcib olduġından bir ṣevb-i ridâ-i mübârekleri irsâl ü iḥsânıyla talṭîf buyurduḳlarından bu ḫulle-i celîle vaḳten-mine'l-evḳât ümerâ-i Emeviyye eline geçüp ba'dehû şürefâ-i Mekke-i Mükerreme'ye intiḳâl itmiş ve Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri Mıṣr'ıñ 'unveten feṭḥine muvaffaḳ olduḳlarında emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Ebu'l-Berekât ḥażretleriniñ maḫdûm-ı 'âlîleri Ebû Temmî ḥażretleriyle ḥaremeyn-i muḥteremeyn [219] miftâḥlarını şehen-şâh-ı ma'âlî-iktinâh ḥażretlerine irsâl ü i'tâ ile berâber emânât-ı celîleyi daḫi isrâ vü taḳdîm eylemiş ve bu cihetle bi'ṭ-ṭab' imâmü'l-müslimîn olduḳları gibi bâlâda fıḳra-i maḫṣûṣında beyân olundığı vechile bu seferden İstanbul'a 'avdet-i hümâyûnlarında Mıṣır'dan berâber getürdükleri ḫâtime-i ḫalîfe-i dev-

let-i 'Abbâsiyye Mütevekkil-i Sâliş ḥażretlerinden Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nde tertîb olunan bir cem'iyyet-i 'uẓmâda ḫilâfet-i celîle-i islâmiyyeyi tevekkül ü ḳabûl buyurmuş olmaġla lehü'l-ḥamd işte imâmet ü ḫilâfet, ḥükûmet-i islâmiyye-i devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniye'de ol vaḳit ictimâ' itmiş olduġından salṭanat-ı seniyye-i islâmiyye kemâlini bularaḳ ṭoḳuz yüz yirmi üç sene-i celîle-i hicriyyesinden berü bu şeref-i cihân-ḳıymetle mübâhî ve ziyâret-i ḫırḳa-i mübâreke-i Cenâb-ı Peyġamberî şevket-i islâmiyyeniñ 'izz ü câhı olmuşdur.

Ramażân-ı Şerîfiñ On Beşinci Güni Yeñiçerilere Baḳlava İḥsânı Resmi:

Sulṭân Süleymân Ḫân-ı Evvel 'ahd-i 'âlîsinden bed' ile esfâr-ı hümâyûnda ġalebe ve muẓafferiyetle feṭḥ u nuṣret vuḳû'ında pilav ve zerde ve yaḫni gibi iki üç dürlü ṭa'âm ile ṭavâ'if-i 'askeriyye iżyâf u iṭ'âm ile talṭîf ve bu vesîle ile ġazâya iġrâ vü teşvîḳ buyurıldıġı ḥâlde bi'ẕ-ẕât esfâra 'azîmet te'eḫḫur itdiginde bu luṭfa muḳâbil 'ulûfe dîvânlarında çorba ve pilav ve zerde ve ramażân-ı şerîfiñ on beşinci ḫırḳa-i sa'âdet ziyâreti güni İstanbul'da bulunan ṭavâ'if-i 'askeriyyeniñ beher on neferine kâfî maṭbaḫ-ı hümâyûndan birer tepsi baḳlava ikrâmı i'tiyâd buyurulmuş oldıġından yevm-i meẓkûrda yeñiçeri ortaları pîş-revleri oldıġı ve saḳḳâ ve usṭa ve ḳaraḳullukçularıyla żâbiṭân-ı sâ'ire yeñiçeri neferâtını yeñi sarây-ı hümâyûnda orṭa ḳapunuñ iki ṭarafında olan dîvân yeri ṣuffesinden ilerüdeki maṭbaḫlar pîş-gâhına idḫâl ile orada fuṭalara baġlu ḥâżır bulunan baḳlava tepsileri ḥizâsına iḳâme itdiklerini müte'âḳib orṭa ḳapu çevrildikde bâbu's-sa'âdede muntaẓır olan silaḥdâr aġanıñ ṣaġ ḳoltuġında anaḫdar aġası ve ṣol ḳoltuġında baş lala bulundıġı ve yedi nefer çaḳır ṣalan pîş-revlerinde ve kîlârcı başı balṭacısıyla ṣuffe ocaġı mu'teberânından emîn ḫâṣekîsi ta'bîr olunan silaḥdâr aġa pâlûdecisi ta'ḳîb eyledikleri ḥâlde aḳ aġalar ḳapusından çıḳıldıḳda kîlârcı başı balṭacısıyla pâlûdeciden mâ-'adâsını ḳapunuñ öñinde terk ile [220] kendüsi bu iki neferle baḳlava tepsileri ḥizâsına teḳarrüb eyledikde żât-ı ḥażret-i pâdişâhî içün kîlârcı başı balṭacısı ve pâlûdeci yedleriyle bir tepsi baḳlava aldıḳdan ṣoñra mevcûd olan efrâd-ı 'askeriyyeden ikişer nefer baḳlava

tepsileriniñ fuṭalarını ellerindeki yeşil boyalu ṣırıḳlara ta'lîḳ idüp ḥâżırlandıḳları orṭa ḳapuya işâret olunaraḳ ḳapu açıldıġı gibi her bir bölügüñ usṭa ve saḳḳâ ve mütevellî ve oṭa başı ve ḳaraḳulluḳçı ve bayraḳdârı öñlerine düşerek alây ile ḳışlalarına îṣâl ve ba'de't-tenâvül irtesi güni tepsi ve fuṭaları maṭbaḫ-ı 'âmireye i'âde vü isbâl iderler.

Ramażân-ı Şerîfiñ Yirmi Birinci Gicesi Ṭaraf-ı Ḥażret-i Pâdişâhîden Ṣadr-ı A'ẓama Ḳuşçı Başı İle İrsâl Olunan İftâriyye Ḳahvaltısıyla Ṭa'âmıñ Bâb-ı 'Âlîye Vuṣûlinde Ṭaraf-ı Ṣadr-ı A'ẓamîden İlbâs Olunan Ḫıl'atlardır:

Ḳuşçı başıya ḫıl'at, ṣevb: 1

Ḫalîfesine ḫıl'at, ṣevb: 1

İrtesi Yirmi İkinci Gicesi Dâru's-Sa'âde Aġası Ṭarafından Ṭa'âm Taḳdîmiyle Tevḳîr Olunduḳda İlbâs Olunan Ḫıl'atlardır:

Ḳuşçı başıya ḫıl'at, ṣevb: 1

Ḫalîfesine ḫıl'at, ṣevb: 1

Ḳadir Gicesi Ayaṣofya'ya 'Azîmet-i Hümâyûn Teşrîfâtı:

Leyle-i ḳadirde alây-ı vâlâ ile Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'ne 'azîmet buyurulması ḳâ'ideden olmaġla leyle-i meẓkûrede eger mevkib-i hümâyûn ṣayfiyyede ise ol gice yeñi sarây-ı hümâyûnda iftâra raġbetle nevbetçi ḫâṣ oṭalı aġalardan mâ-'adâ cum'a selâmlıġı teşrîfâtında bulunan kâffe-i enderûn erbâb-ı menâṣıbı ma'iyyet-i hümâyûnda bulunduḳları ve ridâ-i şerîf dâ'ire-i 'aliyyesi pîş-gâhından tâ Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'niñ selâmlıḳ ḳapusına ḳadar ṭuruḳ u feżâ meş'alelerle bi't-tenvîr yirmi ḳadar meş'ale 'ak-

kâmlar menâkibinde pîş-i hümâyûndan keşîde ve meş'aleleriñ arḳasında muşamma'ları ḳırmızı ve yeşil boyalu ḳırḳ 'aded kebîr fenârlarla ḥâṣekî aġalar devân [221] olduḳları ḥâlde câmi'-i mezḳûra 'azîmet-i hümâyûn şeref-vuḳû'ında nevbetçi olan imâm-ı sulṭânî efendiye bi'l-iḳtidâ leyle-i ḳadir namâzı cemâ'atle edâ olunduḳdan ṣoñra bu uṣûl ile 'avdet buyurılur.

'Arefe Mu'âyedesi Resmi:

Ramażân-ı şerîfiñ otuzuncı güni çavuşbaşı aġa ḥasbe'l-mu'tâd mücevveze ve serâser üst ve dîvân bisâṭlu esb ile ikindi namâzından bir sâ'at muḳaddem sarây-ı hümâyûna bi'l-vürûd ikindi namâzını dîvân-ḫânede edâ iderek ḳapucılar keṯḫudâsı ile ma'an sîm 'aṣâlar ile bâbu's-sa'âde muḳâbelesine teḳarrublarında de'b-i dîrîn üzere mücevveze ve erkân kürk ile çavuşlar kâtibi ve emîni ve du'âcısı ba'dehû erkân kürk ve çuḳa ferâce vü mücevveze ile gediklü ve 'ulûfelü çavuşlar çavuşbaşı aġa cânibinden ṣaf-beste-i ḳıyâm ve ḳapucı başılar 'alâ-merâtibihim ṣırasıyla ârâm ider. Nihâyetinde selîmî ve serâser bol yeñlü semmûr kürk ve ḳaṭîfe şalvâr ve filâr ile mîr-i 'alem ve mîr-âḫûr-ı evvel ve ṣânî ve baş ḳapucı başı aġaları müte'âḳib sürûc ve ġavâşîleri muraṣṣa' u müzeyyen esbân-ı hümâyûn ḥâżırlanup arḳalarında mehter-ḫâne-i ḫusrevânî tehiyye olunaraḳ bâbu's-sa'âdeye duḫûl ider iken ṣaġ cânibine zülüfliyân ve iki ḳapu arasına aḳ aġalar ve 'arż oṭası ḳapusı öñine vaż' olunan taḫt-ı hümâyûna varınca yemîn ü yesâra ḫâṣ oṭa aġaları iḳâme ve tertîb ile muntaẓır-ı ḳudûm-ı hümâyûn olduḳları ḥâlde ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî 'arż oṭasından ẓuhûr ve taḫt-ı hümâyûnı teşrîf buyurduḳlarında çavuşbaşı ve ḳapucılar keṯḫudâsı ve mîr-i 'alem aġalar ile mevcûdîn-i sâ'ire zemîn-bûs itdiklerinde alḳış olundıġını müte'âḳib dîvân nevbeti çalınur ve du'âcı mu'tâd üzere du'â ve çavuşân âmîn-ḫân olur. Du'â tamâmında ẕât-ı ḥażret-i mülûkâne muntaẓır-ı vaḳfe-i selâm olan bendegânı ḥiṣṣe-dâr-ı gûşe-i çeşm-i iltifât iderek yine 'arż oṭasına 'avdet buyurduḳları eṣnâda yine alḳış resmi bi'l-icrâ bu aralıḳ cevâmi'-i selâṭîn ḫuṭabâsı vürûd itdiklerinde ḫünkâr imâmları pîş-revlikleriyle Aġalar Câmi'-i Şerîfi'ne îṣâl olunur. Ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî câmi'-i mezḳûrdaki şebeke-i şâhânede ârâm buyurduḳları ḥâlde imâm efendiye vâḳi' olan irâde-i mülûkâne Ayaṣofya

ḫaṭîbine teblîġ olunaraḳ mûmâ-ileyhden bed' ile kâffe-i ḫuṭabâ vü e'imme cehren birer 'aşr-ı şerîf [222] tilâvet itdiklerinde 'ilm-i ḳırâ'atdaki meleke ve mûsiḳîce derece-i mâhiyet ü ma'lûmât ve ṣadâları nezd-i hümâyûnda ma'lûm olduḳdan ṣoñra cümlesine 'aṭiyyeler virilür ve bi'l-farż ma'żûr olup da bu cem'iyyet-i fâḫirede bulunamayanlarıñ 'aṭiyyeleri defteri mûcibince ḫânelerine gönderilür. Tebeddül-i imâmet vuḳû'ında bu ṣûretlerle imtiḥân buyurulmuşlardan intiḫâb ve ta'yîn buyurulduḳları mesbûḳdur.

Ẕikr olunan 'arefe güni 'aḳîb-i vaḳt-i 'aṣrda ḳapudân paşa ve yeñiçeri aġası ve cebeci başı ve ṭopçı başı ve ḫumbaracı başı ve ṭop 'arabacı başı ve laġımcı başı ve ḳul ketḫudâsı ve sekbân başı ve zaġarcı başı ve ṣañsoncı başı ve ṭurnacı ve ocaḳ ketḫudâsı ve ġurabâ-i yemîn ü yesâr ve 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr aġaları gibi ba'żı żâbitân ve tersâneden ḳapudâne ve riyâle ve paṭrona begler ile tersâne ketḫudâsı ve lîmân re'îsi ve sâ'ir żâbiṭân 'arż oṭasında 'arefe mu'âyedesini icrâ iderler ve bu resmiñ ḫıtâmında ẕât-ı şâhâne üçünci yerindeki ḳaṣr-ı hümâyûnı bi't-teşrîf orada silaḥdâr aġanıñ taḳdîm itdigi esb-i müserrec ü müzeyyene ḥużûr-ı hümâyûnda baş çuḳadâr aġa irkâb ile ṭolaşdırılmaḳda iken ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden 'îdiyye taḳdîm olunan ṭonanmış ve yelken-dest dört re's esb-i rehvâr silaḥdâr aġa vâsıṭasıyla 'arż olunur. Bunlar da mîr-âḫûr-ı evvel ve ṣânî rükûblarıyla tecrübe ḳılınaraḳ ışṭab-ı 'âmireye îṣâl olundıġı eṣnâda mehter-ḫâne ḍarb olunur. Kendü ṭaraflarından taḳdîm olunan esbiñ ḳabûli silaḥdâr aġaya tebşîr olunduḳda li-ecli't-teşekkür ḫâk-i pây-ı hümâyûna rû-mâl olduḳdan ṣoñra ḳoġuş aġalarına ṭomaḳ oyunı emr buyurılur. Bu lu'buñ ḫıtâmında ṭaraf-ı hümâyûndan dest-i silaḥdârî ile sîm ü zer maḫlûṭ iḥsân-ı şâhâne niṣâr buyurulmasıyla herkes naṣîbine nâ'il olaraḳ cümleten berây-ı teşekkür 'arż-ı meskenet ü temennâ ile ḳoġuşlara 'avdet iderler.

Resm-i Mu'âyede-i A'yâd ve Teşrîfâtî ve Alây Tertîbâtı

Ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî 'îd-i şerîf güni 'ale's-seḥer ḫırḳa-i şerîf beyt-i 'âlîsinde ṣalât-ı ṣubḥı ba'de'l-edâ dârü's-sa'âde aġası ve silaḥdâr [223] aġadan bed' ile kâffe-i ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı ve muṣâḥib aġalar mu'âyede

resmini icrâ itdikden ve muḳaddemâ Revân Oṭası tesmiye olunup mu'aḫḫaran Ṣarıḳ Oṭası dinilen cây-ı dil-güşâda ve ṣoñraları sünnet oṭasında salṭanat elbisesini ba'de'l-iktisâ orada ârâm buyurduḳları eṣnâda imâm efendilerle re'îsü'l-eṭibbâ daḫi mu'âyede iderler.

Mu'âyede idecek sâ'ir ẕevât Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfinde ṣalât-ı ṣubḥı edâ ile sarây-ı hümâyûna 'azîmetleri eṣnâsında ḫazîne keṯḫudâsı ḫazîne aġalarıyla ḫazîne-i hümâyûndan taḫt-ı 'âlîyi bi'l-iḫrâc bâbu's-sa'âde âsumânesi altına ta'biye iderek pûşîde ve tezyînât-ı sâ'iresi tamâm olduḳda mu'âyede idecek ẕevâtıñ ḳubbe altında ictimâ'ıyla ḥâẓır u âmâde olduḳlarını teşrîfâtî efendi sünnet oṭası nezdine giderek silaḥdâr aġa vâsıṭasıyla 'arż itdikde ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî 'arż oṭasını bi't-teşrîf biraz tevaḳḳuf buyurduḳları ḥînde 'arefe resminde oldıġı gibi ḫâṣ oṭalılar 'arż oṭasıyla aḳ aġalar ḳapusı arasına dizilürler. Bu aralıḳ enderûn-ı hümâyûn mehter-ḫânesi ḍarb olunmaġa başlar ve mu'âyede tekmîline ḳadar bilâ-tevaḳḳuf çalar.

Mu'âyede-i Hümâyûn Teşrîfâtı:

Taḫt-ı hümâyûn eṭrâfnıñ tehiyyesini bâbu's-sa'âde aġası ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsından bi'l-istifsâr ḫâṣ oṭa başı vesâtetiyle silaḥdâr aġaya ve müşârün-ileyh daḫi ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhîye 'arż iderek ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî taḫt-ı hümâyûnı teşrîf buyurduḳları eṣnâda naḳîbü'l-eşrâf efendi müvâcehe-i hümâyûna vürûd ile ref'-i eydî-i du'â ve 'arż-ı ta'ẓîm ü temennâ ile 'avdet itdigi ḥâlde enderûn çavuşları "aleyke 'avnullâh" du'âsını alḳış maḳâmında ṣavt-ı bülend ile yâd iderler ve bu anda mehter-ḫâne çalmaġa başlamasıyla ḥażret-i şâhâne ḳu'ûd buyurur. Taḫt-ı hümâyûnuñ ṣaġ cânibiniñ biraz arḳa ṭarafına ṭoġrı dârü's-sa'âde aġası ve ṣol cânibinde silaḥdâr aġa ṭurup bendegânıñ taḳbîl idecekleri pûşideniñ bir köşesini silaḥdâr aġa ṭutar. Taḫt-ı hümâyûn teşrîf buyurulmazdan evvel Ḳırım Ḫân-zâdegânından der-sa'âdetde bulunmuş ẕât var ise ḫıl'atlar ilbâsıyla ikrâm ve taḫt-ı hümâyûnuñ ṣol cânibinde tevaḳḳuf u ârâm itdirilerek [224] bunlarıñ arḳasında ḳapuya ḳarîb zülüfli teber-dârân ṭururlar ve aşaġısında peyk başı ve żâbiṭânı ve taḫt-ı hümâyûn muḳâbilinde ṣol ṭarafa mâ'ilce ṣolaḳ başı ve żâbiṭânı ve mîr-i 'alem

ve baş ḳapucı başı, sâ'ir ḳapucı başı aġalar ve şikâr-ı hümâyûn aġaları ve zu'amâ ve müteferriḳagân ve teşrîfâtî efendi 'alâ-merâtibihim ḳâ'im olurlar.

Yeñiçeri sekbân başısı mîr-i 'alem aġanıñ ḥizâsında ṣaġ cânibinde ṭurur. Yeñiçeri aġası vüzerâdan degil ise sekbân başınıñ öñünde ârâm eyler, vüzerâdan ise ṣaf-ı vüzerâda bulunur. Sekbân başınıñ arḳasında sipâh ve silaḥdâr ocaḳları ve bölükât-ı erba'a żâbiṭânı ṭururlar. Muḳâbele-i hümâyûnda ṣaġ ṭarafa mâ'ilce çavuş başı ve ḳapucılar keṯḫudâsı sîm 'aṣâlarıyla ḳâ'im olurlar.

Naḳîb efendide ṣudûr pâyesi var ise niḳâbet mu'âyedisini icrâdan ṣoñra ḳubbe-i hümâyûna gelüp vüzerâyı müte'âḳib zîrde mesṭûr tertîb üzere bir def'a daḫi emṣâliyle berâber mu'âyede idüp nezd-i vüzerâda ṭurur ve ḳıyâm ve ḳu'ûd-ı hümâyûn vuḳû'ında "Mâşâallâh" kelime-i mübârekesiyle alḳış olunur. Eger naḳîb efendi iḫtiyâr ve 'alîl ise niḳâbet mu'âyedesinden ṣoñra ḳubbe-i hümâyûna gitmeyüp verâ-yı taḫt-ı hümâyûnda mekṣ ü ârâm ile vüzerâdan ṣoñra mu'âyedeye me'zûndur. Ve ba'dehû ḫân-zâdegânıñ her birini ikişer ḳapucı başı ṭutaraḳ âstîn-bûs idüp giderler. Müte'âḳiben mîr-i 'alem ve ḳapucı başılar âstîn-bûs ile yerlerinde ṭururlar. mîr-âḫûr aġalar ocaḳlarıyla âstîn-bûs idüp yerlerinde ṭurduḳdan ṣoñra şikâr-ı hümâyûn aġaları ve çâşnî-gîr başı ṭaḳımıyla âstîn-bûs iderek giderler. Müteferriḳagân ve zu'amâ âstîn-bûsa başladıḳları gibi çavuşbaşı ve ḳapucılar keṯḫudâsı ṣadr-ı a'ẓamıñ 'azîmetlerini iḫbâr içün ḳubbe-i hümâyûna giderler. Bu eṣnâda iki nefer ḳapucı başı ḳubbe-i hümâyûn pîş-gâhına varup sîm 'aṣâların ḍarb eyledikleri gibi ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri ḥareket ve üst kürkünüñ yeñini ṣaġ eline alup taḫt-ı hümâyûna ṭoġrı 'azîmet buyurduḳlarında çavuşbaşı ve ḳapucılar keṯḫudâsı 'aṣâların ḍarb iderek pîş-rev olurlar.

Taḫt-ı hümâyûna teḳarrüb olunduḳda aġayân-ı mûmâ-ileyhimâ maḥall-i ḳıyâmlarına teveccüh [225] itdikleri gibi ṣadr-ı a'ẓam ṣaġ ṭarafda ḳaldırım kenârındaki ṭaş tekneyi geçdiklerinde çemen-zâra meyl ile ḥużûr-ı hümâyûna ṭoġrı bir iki ḫaṭve giderek 'arż-ı inḥinâ-yı tâm ile zemîn-bûs olduḳda alḳış olunur. Taḫt-ı hümâyûna teḳarrüb eylediklerinde ḥareket-i hümâyûn ile berâber tekrâr alḳış olunduḳda ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri diz çöküp ḳademeyn-i hümâyûnı bûs eyledikden ṣoñra taḫt-ı hümâyûnuñ ṣaġ ṭarafına geçüp dârü's-sa'âde aġasınıñ pîşinde ḳâ'im olurlar.

Vüzerâ-yı ‘izâm ṭaş tekneyi geçdiklerinde bir def‘a zemîn-bûs olaraḳ alḳış olunur ve ḳadem-bûs olduḳlarında alḳış olunup nezd-i ṣadr-ı a‘ẓamîde ṭururlar. Ṣadreyn efendiler zemîn-bûs olup ḳıyâm-ı hümâyûn ile alḳış olunup nezd-i vüzerâda ṭururlar. Defterdâr ve re’îsü'l-küttâb efendilerle sâ’ir ḫâcegân efendiler ḳapucı başılar ile ocaḳlu beynindeki aralıḳdan gidüp âstîn-bûs ile geldikleri yerden giderler. Ḫâcegân-ı dîvân-ı hümâyûn mu‘âyedeye başladıḳlarında çavuş başı ve ḳapucılar keṯḫudâsı şeyḫu'l-islâm efendiye iḫbâr içün dîvân-ḫâneye giderler. Bu eṣnâda yine iki nefer ḳapucı başı yerlerinden ayrılup sîm ‘aṣâlarıyla muḳâbele-i hümâyûnda ṭururlar. Efendî-i müşârün-ileyh ‘örf ve beyâz çuḳaya dûḫte mevsime göre ferve-i semmûr veyâḫud ḳâḳum veyâ ferâce-i beyżâ ile aġa-yı mûmâ-ileyhimâ pîş-revleri olaraḳ ḥużûr-ı hümâyûna vuṣûllerinde ḳad-ḫamîde-i ta‘ẓîm olduḳda ḳıyâm-ı hümâyûn ve alḳış resmi ba‘de'l-icrâ şeyḫu'l-islâm girîbân-bûs olduḳdan ṣoñra caz’îce gerüye çekilüp îfâ-yı du‘â ve tekmîlinde tekrîm ü inḥinâ ile ‘avdet ve ḳapucı başınıñ öñinden ‘azîmet ider. Müte‘âḳiben müderrisîne varınca ‘ulemâ-yı a‘lâm dâmen-bûs olup giderler.

Mu‘âyededen muḳaddem re’îs efendiniñ ṭaraf-ı meşîḫatdan celb iderek ṣadr-ı a‘ẓama taḳdîm itdigi defter mûcibince ṣadr-ı a‘ẓam Üsküdâr ḳâḍîsine varınca ‘ulemâ-yı a‘lâmı birer birer ta‘rîf ider. İstanbul ḳâḍîsine dek ḳıyâm ve alḳış olunur ve her ḳıyâm-ı hümâyûnda ṣadr-ı a‘ẓam żât-ı ḥażret-i pâdişâhîniñ ḳoluḳlarına girer. Nevbet müderrisîne geldikde cümlesini "müderrisîn-i kirâm efendiler dâ‘îleridir" deyü ta‘rîf idirek defteri ẓahrında müteraḳḳıb olan mühürdârına virür. Piyâde ve silaḥdâr ve bölükât-ı erba‘a aġaları ocaḳlarıyla âstîn-bûs olup giderler. Bundan ṣoñra yeñiçeri aġası ocaḳlusuyla âstîn-bûs şerefine [226] maẓhariyetle ocaḳlusı tamâm oluncaya degin aġalar ṭurur. Eger yeñiçeri aġası vüzerâdan ise yeñiçeri ocaġı dâmen-bûsa başlamazdan evvel vüzerâ ṣırasından ayrılup taḫt-ı hümâyûnuñ arḳasından ṭolaşaraḳ gelüp sekbân başınıñ öñünde ṭurur, bölükât-ı erba‘adan ṣoñra bir def‘a daḫi yeñiçeri aġalıġı içün ocaḳlusı ile berâber âstîn-bûs ile vüzerâ ṣırasında olan yerine gider. Bunlarıñ arḳasından ṣolaḳ ve peykân-ı ḫâṣṣa ocaġı âstîn-bûs ile yerlerinde ṭururlar. Bunlardan ṣoñra çavuş başı, cebeci başı, ṭopçı başı, ṭop ‘arabacı başı, ḫumbaracı başı, laġımcı başı, ḳapucılar keṯḫudâsı ocaḳlularıyla âstîn-bûs olduḳdan ṣoñra giderler.

Bunları müte'âḳib tamâmı müş'ir teşrîfâtî efendi âstîn-bûs olduḳdan ṣoñra ḥareket-i hümâyûn vuḳû'ıyla alḳış olunup ṣadr-ı a'ẓam ṣağ ḳoltuḳlarına ve bâbu's-sa'âde aġası ṣol ḳoltuḳlarına girüp taḫt-ı hümâyûnı ṭolaşdığı gibi ṣadr-ı a'ẓam ḳoltuġa dâru's-sa'âde aġasını sevḳ ile vazerâ ve ṣudûr ile selâm-ı şâhâneye muntaẓır olurlar. Bâbu's-sa'âdeye teveccüh buyurılur iken iltifât buyurulduḳda cümlesi ḳad-ḫamîde-i ta'ẓîm ve yere berâber temennâ vü tekrîm iderler.

Bu ḥılâlde ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhîyi câmi'-i şerîfe götürmek içün ḳapucı başılar ile mîr-i 'alem ve çavuşân ile çavuş başı ve ṣolaḳân-ı rikâb-ı hümâyûn aġalarından mâ-'adâ cümlesi ṭaşra çıḳup orṭa ḳapu ḥâricinde râkiben teşrîfâtî efendi ma'rifetiyle alâyıñ tekmîl-i tanẓîmiyle teşrîf-i hümâyûna teraḳḳub iderler. Ṣadr-ı a'ẓam ve vüzerâ orta ḳapu arasındaki mefrûş seccâdeler üzerinde alây resminiñ tekmîl-i tanẓîmiyle ḳudûm-ı hümâyûna intiẓâr iderler.

Aġa babası yedekleriñ ve alâyıñ müretteb ü müheyyâ oldığını ḳılaġuz çavuşı aġaya ve o daḫi ṣadr-ı a'ẓama ḫaber virdikde ḳara ḳulaḳ bostâniyân ma'rifetiyle enderûn-ı hümâyûna ḫaber îṣâl ve biniş ḫaberi vârid olduḳda ṣadr-ı a'ẓam ḳapudan ḫurûc ile esblerine râkiben ḳapunuñ ṣol ṭarafındaki ḫâṣ furun dîvârı öñinde tevaḳḳuf ider. Vüzerâ alt ṭaraflarında ve vüzerâdan ṣoñra 'abâyî at ṭaḳımı uran menâṣıb-ı sitte [227] ricâli 'ale't-tertîb ṭururlar. Orta ḳapudan teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında çavuşân alḳış idüp ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî imâle-i licâm-ı iltifât buyurduḳları gibi cümlesi birden rikâb-berâberî temennâ ve sür'atlice reftâr ile alây ḫalḳı ilerüdeki yedek öñine 'azîmet iderler.

Bayrâm Rikâbı Uṣûl ve Teşrîfâtı

Tertîb-i Alây-ı 'Îdeyn-i Sa'îdeyn:

İbtidâ ḫâcegân-ı dîvân efendiler ve bunlardan ṣoñra ḳapucı başı aġalar, ba'dehû tevḳî'î ve defter emîni efendiler, arḳalarında şıḳḳ-ı ṣânî vü ṣâliṣ efendiler ve re'îsü'l-küttâb efendi ve şıḳḳ-ı evvel defterdârı efendi ve nişâncı efendi ve keṯḫudâ-yı ṣadr-ı 'âlî, ba'dehû 'ale't-tertîb vüzerâ-yı 'iẓâm

ve ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleriniñ rikâbında orṭa ḳuşaḳ ve sorġuçlı bölük çorbacıları gider ve müte'âḳiben yedekhâ-yı hümâyûn geçer. Yevm-i meẕkûrda ḳapucılar keṯḫudâsınıñ seccâde-i mülûkâneyi muḳaddemce câmi'-i şerîfe götürmesi ḳânûn olmaġla teşrîf-i şâhâneden evvel seccâdeyi câmi'-i şerîfe götürüp 'avdet ider ve elinde sîm 'aṣâ ve nîm-tâne kürk ve selîmî destâr ve tâtârî mor ḳaṭîfe şalvâr ve çerkesî filâr ile pîş-i hümâyûnda piyâde yürürler. Mîr-âḫûr-ı ṣânî yalñızca yüriyüp mîr-âḫûr-ı evvel ve çavuşbaşı hem-'inân ve ḫâṣekîler ḳırmızı ṭolama ve deve tüyi renginde ḥasîmî sivri külâh ve ellerinde başpâreli muntaẓam 'aṣâlarıyla rikâb-ı hümâyûnda ve peyk ve ṣolaḳlar yemîn ü yesâr-ı hümâyûnda ve çuḳadâr aġalar başlarındaki ḳalıb işi ta'bîr olunur ḳavuḳlara mevżû' ḫazîne mâlı olan mücevherli sorġuçlarıyla rikâb-ı hümâyûnuñ yemîn ü yesârında piyâde giderler ve silaḥdâr ve çuḳadâr aġa üsküfleri mücevher ve incüli ḳuşaḳ ve bıçaḳ ve aġır ṣırmalı ṣavâyî 'antârî ve ḫaftân ve silaḥdâr aġa serâser üstlügi ile ve dârü's-sa'âde aġası başında selîmî, belinde ṣom mücevher aḳve ve arḳasında ṣavâyî 'anterî ve istofa ḫaftân ve serâsere dûḫte dört yeñlü aġır ṣırt semmûr kürk ve bâbu's-sa'âde aġaları selîmî destârlar ve ḫazînedâr aġa ḳallâvî ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı başlarında düzḳaş ve bellerinde mücevher ḫançer ve altun köstekli ṣom mücevher bıçaḳ ve ḳunṭoşlarıyla ẕât-ı şâhâneyi müte'âḳib râkiben yürürler. Bu tertîb ile Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel Câmi'-i Şerîfi'ne teşrîf buyurılur. Yeñiçeri ocaġı evvelce ilerü gidüp câmi'-i şerîf-i meẕkûr ḥavlısı ortası [228] ḥizâsına nerdübânlı ḳapuya varınca selâma ṭurup bunlarıñ ilerüsinde câmi' ṭarafında 'abâyî olaraḳ menâṣıb-ı sitte efendileri ve bunlarıñ üst başında vüzerâ-yı 'iẓâm râkiben ṭururlar.

Yeñiçeri aġası zîrde meṣṭûr tertîb üzere istiḳbâl ider ve ba'de'ṣ-ṣalât yeñiçeri ocaġı neferâtı sarây-ı hümâyûna evvelce varup bâb-ı hümâyûndan orṭa ḳapu ḳurbına varınca ṣol ṭarafda selâma ṭururlar. Ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî vükelâ-yı fiḫâm orta ḳapudan duḫûl ile maḥallerine vuṣûllerinden ṣoñra yeñiçeri ocaġı orṭa ḳapudan girerek maṭbaḫ-ı hümâyûn öñinde nüḫâs ṭâslar ile tehiyye olunmuş olan şorbaya segirdirler. Ve sipâh ve silaḥdâr aġaları daḫi muḳaddemce câmi'-i meẕkûra varup At Meydânı cânibindeki câmi'-i şerîf ḳapusunuñ iç ṭarafında mücevveze ve serâser üst ile muntaẓır-ı selâm olaraḳ ve teşrîf-i hümâyûnda rikâb-ı hümâyûna girerek silaḥdâr ve çuḳadâr aġalar geldiklerinde rikâb-ı hümâyûndan çıḳup bâbu's-sa'âdeniñ ṣol câni-

binde selâma ṭururlar. Ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhîniñ câmi‘-i şerîfe vürûdında ḳapucı başılar câmi‘-i şerîf ḥavlısınıñ vasaṭını geçdikleri gibi esblerinden inüp rikâb-ı şâhâneye müteveccihen ârâm iderler. Teḳarrub-ı hümâyûn vuḳû‘ında cümlesi yere berâber temennâ iderek ve maḥfil ḳapusına dek giderek ol maḥalde selâma ṭururlar.

Yeñiçeri aġası ibtidâ câmi‘e geldikde maḥfil-i hümâyûn ḳapusına inüp ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî ḥavlı ḳapusından duḫûl buyurduḳları gibi ḳapucı başıları geçerek yere berâber temennâ ile rikâb-ı hümâyûnda devân olurlar. Ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî binek ṭaşına nüzûl buyurduḳlarında ṣadr-ı a‘ẓam kendi çizmelerin çıḳarup pâbûş giyer. Ẕât-ı şâhâne ḥavlı ḳapusından duḫûl buyurduḳlarında ṣadr-ı a‘ẓam ḥavlıda olan ḳapucı başı aġaları otuz ḳırḳ ḫaṭve ḳadar geçüp zemîn-bûsî itdiklerinde çavuşân-ı dîvân alḳış iderler ve rikâb-ı hümâyûn ile binek ṭaşına gelindikde ṣadr-ı a‘ẓam ḳoltuḳlarına girüp indirerek cânib-i yemîn-i pâdişâhîde ve yeñiçeri aġası yesârda ḫıdmet-i baġal-gîrî ile müşerref olduḳları ḥâlde ẕât-ı ḥażret-i şâhâneniñ çizmeleri çekildigi maḥalde ṣadr-ı a‘ẓam ḥażretleri pâbûşını bıraġup şehriyâr-ı ma‘âlî-âṣâr ḥażretlerini [229] seccâdelerine degin getürüp, kendüleri câmi‘-i şerîf derûnında vâḳi‘ ḳapudan seccâdelerine inerek ṣalât-ı ‘îd edâ olunduḳdan ṣoñra ṣadr-ı a‘ẓam ve vüzerâ-yı ‘iẓâm ve sâ’irleri ṭaşra ḫurûc ve esblerine süvâr ve maṣlaḳlar öñinde selâm-ı hümâyûna müteraḳḳıb olurlar.

Ẕât-ı ḥażret-i şehriyârî maḥfil-i hümâyûn ḳapusından teşrîf buyurduḳları ‘aḳîbinde tekrâr alḳış olunur ve bu ḥâlde ṣadr-ı a‘ẓam ḥazretleri ṭarafına imâle-i çeşm-i iltifât buyurduḳlarını müte‘âḳib cümlesi birden rikâb-berâber-i temennâ iderek yedekler öñine giderler. Biñ iki yüz ḳırḳ bir târîḫine ḳadar mu‘âyede resmi ṣalât-ı ṣubḥ ba‘de'l-edâ icrâ olunmaḳ ve ṣalât-ı ‘îd mu‘âyededen ṣoñra îfâ ḳılınmaḳ uṣûlden olduġı cihetle icrâ olunup ba‘de'l-mu‘âyede câmi‘-i şerîfe ‘azîmet ve ‘ale't-tertîb alây ile sarây-ı hümâyûna muvâṣalatla orta ḳapuya ḳarîb yine ḫâṣ furun dîvârı öñinde esb-süvâr olaraḳ tertîb-i sâbıḳ üzere selâm-ı pâdişâhîye muntaẓır olduḳlarında ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî selâmlanup orta ḳapudan içerü teşrîf buyuruldukda dârü's-sa‘âde aġası güzer eyledigi gibi ṣadr-ı a‘ẓam ile vüzerâ ve sâ’ir me’mûrîn binek ṭaşına nüzûl ile ḳubbe-i hümâyûna gelürler ve burada ṣadr-ı a‘ẓamla ve sâ’ir alây ve mu‘âyedeye dâḫil bulunanlara ṭa‘âm keşîdesi ‘aṣr-ı ‘âlî-i Ḳânûnî'den berü ‘âdet olmaġla tenâvül olunur.

Ṭa'âm tenâvülinden ṣoñra yeñiçeri aġası ve ḳapucı başılar giderler. Çavuşbaşı ve ḳapucılar ketḫudâsı aġalar ḳubbe-i hümâyûn ḳapusında 'aṣâların ḍarb iderler. Mine'l-ḳadîm 'ulemâ ve ricâlden ṣadr-ı a'ẓam mu'âyede idecek olan kâffesiniñ ba'de ṣalâti'l-'îd ḳubbe altında ictimâ'ları ḳâ'ideden olmaġla ṣadrı a'ẓamla mu'âyede itmesi uṣûlden olup da alâya binmesi ḳâ'ideden olmayan 'ulemâ ve ṣaff-ı ni'alde bulunan bendegân ṣalât-ı 'îdi Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'nde ba'de'l-edâ yine ḳubbe-i hümâyûna 'avdet ve ṭa'âm tenâvüli resmine dâḫil olduḳlarından ba'de'l-mu'âyede ṭa'âm resmi tekmîlinde ṣadreyn ḥareket ve bunları dîvân miṣillü ḳubbe-i hümâyûn ḳapusında selâmlayup 'avdet iderler. Aġayân-ı mûmâ-ileyhimâ bunları ḳubbe ḫâricindeki direklere dek teşyî' iderler. Ṣadreyn orta ḳapudan çıḳdıḳdan ṣoñra cavuş başı ile ḳapucılar ketḫudâsı yine ḳubbe-i hümâyûn ḳapusına gelüp kezâlik 'aṣâların ḍarb iderler. Bu ḥâlde ṣadr-ı a'ẓam ḥareket ve ḳubbe altında olan vüzerâ ve ḥacegân efendileri selâmlayup aġayân-ı mûmâ-ileyhimâ [230] pîş-revleri olaraḳ bîrûna 'azîmet iderler. Ṣadr-ı a'ẓam ḥareket iderek ḳubbe-i hümâyûndan çıḳınca vüzerâ resm-i teşyî' miṣillü bir ḥarekete mütâba'at iderler. Ṣadr-ı a'ẓam ḳubbe altına çıḳdıġı gibi vüzerâ-yı müşârün-ileyhim ḳaldırm kenârıyla ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerini geçüp ḳaldırım ortasından sür'atlice reftâr ile orta ḳapuya gelüp esblerine süvâr ve ṭoġrı bâb-ı hümâyûndan çıḳup Ayaṣofya 'imâreti ḳapusı öñinde esb-süvâr oldukları ḥâlde selâma ṭururlar. Ṣadr-ı a'ẓam ḳapudan çıḳup selâm virdiginde vüzerâ-yı müşârün-ileyhim selâm alurlar. Ba'dehû ṣadr-ı a'ẓam sarâyına ve dîger vüzerâ ḫânelerine 'azîmet iderler ve vüzerâ yerlerinden müfâraḳat eylediklerinde ṣadr-ı a'ẓamıñ selâmına ṭurduḳları gibi eskileriniñ selâmına ṭururlar. Ve resm-i meẕkûrdan ṣoñra artıḳ erbâb-ı menâṣıb u merâtib yek-dîgeriyle mu'âyedeye mecbûr ṭutulmaz.

Ẕât-ı ḥażret-i mülûkâne ẕikr olunan üslûb-ı şevket-maṣḥûb üzere câmi'-i şerîfden 'avdet ve ṭoġrıca ḫırḳa-i şerîf beyt-i münîfine muvâṣalat buyurduḳlarında sorġuçlı 'imâme-i mülûkâne sorġuçsuz destâr-ı şâhâneye tebdîl buyurılaraḳ sünnet oṭasında ḳahvaltı tenâvüline raġbet buyurduḳdan ve Baġdâd Köşki'niñ mermerlik ṣuffesinde enderûn-ı hümâyûn mehter-ḫânesi tehiyye idildikden ṣoñra oṭa-i meẕkûr civârında vâḳi' olup tefrîş olunan eṭrâfı açıḳ ve yaldızlı bakır ḳubbeli Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi' ḥażretleriniñ mu'âyede ḳaṣr-ı dil-nişîni teşrîf buyurıldıġını müte'âḳib mehter-ḫâne çal-

maġa ve beşinci yeri ta'bîr olunan ve Ḳız Ṭaşı dinilen dikili ṭaşıñ öñindeki ṭoplar neferâtına dülbend aġası dest-mâl ṣallayarak işâret itdigi anda ṭoplar atılmaġa başladıḳda Ṭop-ḫâne ve Ḳız Ḳullesi ve sâ'ir mevâḳi-i ma'lûme-i mu'tenâdan ṭoplar atıldıġı eṣnâda dârü's-sa'âde aġası mu'âyede iderek ma'iyyeti mu'âyede idinceye ḳadar pâ-bercâ-yı ḳıyâm u tevaḳḳuf olur. Anı müte'âḳib bâbu's-sa'âde aġası ve mu'aḫḫaran ḫazîne-i hümâyûn ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları refâḳatlarında bulunan iç aġalarıyla bi'l-vürûd mu'âyede-i hümâyûn ile müşerref olurlar ve her biriniñ neferâtı kâmilen mu'âyede idinceye ḳadar ṭururlar.

Bu resmiñ icrâsını müte'âḳib dârü's-sa'âde ve bâbu'ssa'âde aġalarıyla ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları ma'iyyetlerindeki ḳoġuşlara bi'l-vuṣûl ḳoġuş imâmları ḥużûrlarında [231] buḫûrdânlar keşîde ve du'â iderek ḳoġuş żâbiṭinden bed' ile mu'âyede tamâmında ḳaṣr-ı mezkûra gitdiklerinde ẓât-ı şâhâne Lâlelik Bâġçesi'ndeki Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı nerdübânından nüzûl ile üçünci yerini bi't-teşrîf burada silaḥdâr aġanıñ tehiyye vü taḳdîm eyledigi esbe râkiben Yalı Köşki teşrîf buyurılur.

Yalı Köşki'ndeki taḫt-ı hümâyûna şeref-ḳu'ûd buyurulduḳda mehter-ḫâne-i bîrûn çalmaġa başlar. Bu aralıḳ bostâncı başı ve mülâzımı olan ḫâṣekî aġa ve ẓi'l-yedi bulunan bostâncılar ocaġı oṭa başısı ve ocaḳ keṯḫudâsıyla ḳara ḳulaḳ aġa ve yeşilli ta'bîr olunan dört nefer eskileri mu'âyede iderler. Ba'dehû pehlevânlar güreşir ve baş çuḳadâr aġanıñ emriyle mevcûd müte'addid yedek esblere silaḥşorân-ı ḫâṣṣa râkib olaraḳ ṭolaşırlar ve av aġaları şikâr taḳdîm iderler ve ḫıtâm-ı mu'âyedede ḥarem-i hümâyûn teşrîf buyurılur.

'Îd-i şerîfiñ ikinci güni Gül-ḫâne ve müsâ'ade-i mevsime göre Dâvud Paşa ve Üsküdâr'da Meḥmed Paşa ve Beşiḳtaş'da Ṭolmabâġçe ve Arnavud Köyi'nde Meḥmed Paşa ve Bebek ve Gökṣu ve Ayastefonoz civârında Filorya ve sâ'ir ḳaṣr-ı hümâyûnlardan birisi bi't-teşrîf ṣadr-ı a'ẓam daḫi giderek ibtidâ enderûn-ı hümâyûn aġaları cündîleri cirîd oyunına âġâz iderler. Bunlara ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden 'aṭiyye virilür ve cirîd tekmîlinde pelılevân güreşi ve ṭaşra sâzendeleri terennümâtı ve ḳol oyunı gibi ba'ż eglenceler icrâ olunduḳdan ṣoñra ṣadr-ı a'ẓam dârü's-sa'âde aġası istiṣḥâbıyla ḫâk-i pây-ı hümâyûna rû-mâl olaraḳ iltifâten serâsere dûḫte ṣırt semmûr ḳunṭoş

kürk iksâ ḳılındıḳdan ṣoñra ‘avdet iderler. Ferdâsı ‘îd-i sa‘îdiñ üçünci güninde vezîr ketḫudâsı aġa ve ṣoñraları ketḫudâ beg ve mu’aḫḫaran devlet ketḫudâsı efendi ta‘bîr olunan ẕât biniş yerinde kendi ṭarafından iki re’s müserrec ü müzeyyen esb taḳdîm iderek yeşil çuḳaya dûḫte bol yeñlü ṣırt semmûr ḳunṭoş ḫıl‘at-ı fâḫire iksâsıyla talṭîf buyurılur. Yevm-i meẕkûrda ketḫudâ-yı müşârün-ileyh ma‘iyyetiyle ṣadr-ı a‘ẓam aġavâtı cündîleri bi'l-vürûd ‘arż-ı fürûsiyyet-i cirîd-bâzî ile ṭaraf-ı ḫażret-i mülûkâneden iḥsâna nâ’il olurlar.

‘Îd-i aḍḥâdaki merâsim ü teşrîfât ‘îd-i fıṭrıñ ‘aynı olup faḳaṭ ḳurbân bayrâmında şehriyârân-ı ‘iẓâm ḫażerâtınıñ dest-i muḳaddes-i hümâyûnlarıyla birḳaç re’s ḳoç ḳurbân idilmesi ibtidâ-i salṭanat-ı seniyye-i ‘Oṣmâniye'den berü ‘âdet [232] ḥükmine girmiş olduġından edâ-yı ṣalât-ı ‘îdden ṣoñra enderûn-ı hümâyûna muvâṣalat-ı şâhânede ḫırḳa-i sa‘âdet dâ’ire-i mübârekesi şâdurvânına medḫal olan ḳurbân ḳapusı pîş-gâhında ve el-ḥâletü hâẕihî mevcûd olan sed öñindeki ḳuyı öñine vaż‘ olunan ṣandalyeye ḳu‘ûd-ı hümâyûn ḥîninde silaḥdâr aġanıñ irâ’e itdigi ḳurbân du‘âsı ḳırâ’atini müte‘âḳib dârü's-sa‘âdeden ḫazînedâr aġanıñ ḥâẕır itdigi yemeniler ile ekmâm-ı hümâyûnı ṣardıġı ve eṣvâb-ı hümâyûnı fuṭa tedvîriyle reşeḥât-ı demden ḥıfẓ itdiklerinde bıçaḳçı başınıñ ṭabla ile elinde ṭutdıġı bıçaḳlardan bir ḳabżasını baş lala aḫẕ iderek yed-i hümâyûna bi't-taḳdîm bir veyâḫud daha ziyâde ḳurbân ẕebḥine raġbet buyurılur ve on sekize varıncaya ḳadar kesilecek ḳarâbin dâru's-sa‘âde aġası vekâletiyle kesilüp bunlar ḫarem-i hümâyûn ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli ve dâru's-sa‘âde ve bâbu's-sa‘âde ḳoġuşlarına zülüfli balṭacı ve ḫâṣekî ve teber-dârân-ı sarây-ı ‘atîḳden yazıcı efendi yerinde bulunan ḫulefâya ve ḳozbekçi ve ṣuffeli ve ḳuş-ḫâne ve ḥalvâ-ḫâne ve ḥaṭab anbârı ve ḫâṣ furun ve ṣandalcı ocaḳlarına gönderilür. Bundan başḳa olan resmler ‘îd-ı fıṭırdan farḳsızdır.

Bayrâm Rikâbı Teşrîfâtı:

‘Îd-i fıṭrıñ dördünci ve ‘îd-i aḍḥânıñ beşinci günlerinde rikâb olmaḳ Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleriniñ ‘aṣr-ı ‘âlîsinden ḳalmış bir uṣûldür.

Eyyâm-ı mezkûrede ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve ḳapudân paşa ve yeñiçeri aġası ve ketḫudâ beg ve defterdâr efendi ve nişâncı ve re'îs efendi elbise-i 'îdiyyeleriyle dâ'ire-i hümâyûndan irâde buyurılan dâ'ire-i mülûkâne ve ḳaṣr-ı şâhâneye vürûd eylediklerinde silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ṣadr-ı a'ẓamı ve rikâbdâr aġa ve baş çuḳadâr aġa şeyḫu'l-islâm efendiyi ve sâ'ir ḫâṣ oṭalılar ile ikinci çuḳadâr ve baş çavuş ve ser-maḥfil ve baş çaḳır ṣalan ve baş bî-zebân sâ'ir zevâtı istiḳbâl ile baġal-gîrleri olaraḳ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm dârü's-sa'âde aġası oṭasında ve sâ'irleri silaḥdâr aġa nezdinde ârâm ile ṭatlı ve ḳahve ve şerbet ikrâmıyla mükerrem olduḳları 'aḳîbinde ḥużûr-ı hümâyûna sâyîde olduḳlarında ba'ż iltifât ve nüvâziş-i ḥażret-i pâdişâhîye nâ'iliyyetle icrâ-yı uṣûl-i mu'tâdeden ṣoñra ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleriyle şeyḫu'l-islâm efendiden başḳa cümlesi [233] ârâm itdikleri oṭalara 'avdet iderler. Bu eṣnâda ḥużûr-ı hümâyûnda baş bî-zebân ile nevbetçi dilsiz bi'l-münâvebe dest-beste-i ḳıyâm ve bir gûne emr-i hümâyûn vâḳi' olur ise enderûn-ı hümâyûn bî-zebânları beynlerinde müte'ârif işâret-i ifhâmiyye ile fermân buyurılur.

Ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâmıñ 'avdetlerine ruḫṣat buyurulduḳda ḥużûr-ı hümâyûndan ḫurûc ve dâru's-sa'âde aġasına vedâ'la eṣnâ-yı 'avdetde ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden ve cânib-i meşîḫatdan ve ṣavb-ı ḳapudânî-i deryâdan ikinci çuḳadâr ve baş çavuş ve ser-maḥfil ve baş çaḳır ṣalan ve baş ve nevbetçi dilsizleriñ ve ḳozbekçiler ocaġınıñ 'aṭiyye-i mu'tâdeleri virilerek geldikleri tertîb ile 'avdet iderler. Leyâlî-i 'îdeyn-i sa'îdeyn ile vilâdet sûrlarında Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbi' 'aṣr-ı 'âlîsinden berü 'âdet oldıġı cihetle enderûn-ı hümâyûn ḳoġuşlarına leylen ṭaşra sâzende ve ḫayâl-bâz ve ḥoḳḳa-bâz ve meddâḥları celb olunaraḳ kemâl-i edeb ü 'iffetle eglenilür ve gündüzleri rikâb-ı şâhâne ile birer mesîreye gidilerek vaḳit geçirilür.

İşbu merâsim-i a'yâd ve ḳırâ'at-ı mevlid-i şerîf ve ḫırḳa-i sa'âdet ziyâreti ve ṣurre iḫrâcı ve bâb-ı âṣafî mu'âyedesi ve iftârlar ve sâ'ir rüsûm-ı salṭanat-ı seniyyeye dâ'ir taḥḳîḳ idebildigi fıḳralar ṭarîḳ-i feyż-refîḳ-i 'ilmîden bi't-tedrîc Rûmili ḳâḍî-'askerligine irtiḳâ itmiş ve niḳâbet-i eşrâf ile vaḳ'a-nüvîslik ve taḳvîm-ḫâne-i 'âmire neẓâreti gibi ḫıdemât-ı seniyye 'uhde-i ehliyyetine 'ilâve buyurulmuş olan Mustaẓraf mütercimi ve Üss-i Ẓafer gibi nice tevârîḫ ve resâ'il mütercim ve mü'ellifi bulunan Ṣaḥḥâflar

Şeyḫi-zâde şâ'ir-i mâhir Es'ad Efendi merḥûmuñ Teşrîfât-ı Ḳadîme'ye dâ'ir te'lîf itdigi risâle-i maṭbû'asında münderic olmaġla risâle-i mezkûreye mürâca'at buyuran zevât bîrûnca olan merâsim-i devlet-i 'aliyyeye daḫi muṭṭali' olurlar.

Muḥarremiñ ikinci güni 'îdeyn ve mevlid rikâbları gibi sene tebrîki rikâbınıñ icrâsından sekiz gün ṣoñra ya'nî yevm-i 'âşûrâda aşaġı maṭbaḫda 'aselî ve ḥalvâ-ḫânede sükkerî ve ḳuş-ḫânede süzme ve miskî 'âşûralar ṭabḫıyla aşaġı maṭbaḫda ṭabḫ olunan ḳozbekçiyân ile zülüfliyân ve eski sarây teber-dârânına ve âḥad-ı ahâlîye ve ḥalvâ-ḫânede ṭabḫ olunan dâ'ire-i hümâyûn ile müte'alliḳ olan sâ'ir [334] bendegân ve sarây-ı 'atîḳde bulunan mu'teberâna ve ḳuş-ḫânede i'mâl itdirilen dâ'ire-i celîle-i dâḫiliyye ve nefs-i hümâyûn ile ṭışaruda sarây-ı 'âlîlerinde bulunan selâṭîn-i 'iffet-âyîn ḥażerâtına ve ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve ḳapudân paşa ve yeñiçeri aġası ve ḳul ketḫudâsı ile ḳaṭâr aġalarına ve menâṣıb-ı sitte ta'bîr olunur ketḫudâ beg, defterdâr efendi, nişâncı, re'îsü'l-küttâb, defter emîni, şıḳḳ-ı ṣânî ve ḥarem-i hümâyûna müte'alliḳ olup çerâġ buyurulmuş olan ḫavâtîn ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde aġalarıyla silaḥdâr ve çuḳadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġalarına ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîli ve baş ḳapu ġulâmı ve baş aġalar ile ḫazîne ve kîlâr ve seferli ketḫudâları ve mâ-beyncilerle tüfengçi başı, ḳahveci başı, ṣarıḳçı başı, berber başı, mü'ezzin başı, baş lala gibi enderûn ricâline tevzî' u taḳsîm olunur.

Mevlid-i Şerîf Ḳırâ'atı Merâsimi:

İbtidâ resm-i ḳırâ'at-ı mevlid-i şerîf ṣâḥib-i Erbil melik Efḍal Muẓafferü'd-dîn ḥażretleriniñ eser-i münîfleridir. Melik-i müşârün-ileyh esbaġallâhu ġufrâneḥu 'aleyh altı yüz dört senesi mâh-ı rebî'u'l-evveliniñ on ikisinde bu âyîn-i bihîni vaż' u iḫtirâ' idüp beher sâl rûz-ı merḳûm ḥulûlinde icrâsına ibtidâr ile eyyâm-ı 'îd ü sûr gibi eṭ'ime-i nefîse ve eşribe-i lezîze iḥżâr iderek bi'l-cümle ahâlî-i şehr ü ḳurâyı ziyâfet ü ikrâm ve ṣılât u ṣadaḳât ile meserret-baḫş-ı ḳulûb-ı fuḳarâ olduḳlarına müteşekkiren 'ulemâ-yı zamânı resâ'il-i 'adîde te'lîf ve şu'arâ-yı devrânı ḳaṣâ'id-i belîġa ile eṣdâf-ı

mesâmi'-i 'âlemiyânı teşnîf eylediler. Bi-ḥamdillâhi Ta'âlâ bilâd-ı İslâmiyyede bu âyîn-i şerîf ilâ-hâẕe'l-ân câri ve ḫuṣûṣâ ḥaremeyn-i muḥteremeyn ve Mıṣır ve İslambol ve Şâm ve Ḥaleb ve Baġdâd ve Ḥicâz ve Ḳudüs ve Yemen ve Cezîretü'l-'Arab ve sâ'ir memâlik-i maḥrûse-i devlet-i 'aliyye ve Buḫarâ ve Avġânistân ve Kaşġar ṭaraflarında müstemirdir. Ol hengâm-ı ḫuceste-encâmda bi'l-cümle ehl-i islâm sürûr-ı tâm ve edâ-yı ḥaḳḳ-ı edeb ü iḥtirâm ile dem-sâz-ı ḳırâ'at-ı mevlid-i bâ-sa'âdet-i Ḫayru'l-enâm olmalarıyla ol şehr-i şeref-iştihâr beyne'l-aḫyâr laḳab-gîr-i Rebî'u'l-Ebrâr olmuşdur. İbni Ḥacer Heyşemî Fetâvâ-yı Ḥadîşiyye'de, fi'l-ḥaḳîḳa kân-ı cevâhir-i âşâr-ı seniyyedir, bu gûne güher-pâş-ı beyân olmuşdur ki, "işbu mevlid-i şerîf ḳırâ'atı żımnında ahâlî-i Mıṣr'ıñ beẕl ü îsâr eyledikleri ḫarc-ı keşîr, dâḫil-i 'aded-i tebzîr olmayup, şân-ı [235] Muḥammedî'ye nisbetle yesîr ve rükn-i îmân olan mihr ü maḥabbet-i Aḥmedî'ye muḳâyesetle be-ġâyet ḥaḳîrdir". Medḫal mü'ellifi İbnü'l-Ḥâcc'ıñ bu mâddede ṣûret-i inkâr-ı iẕhârı ebnâ-yı 'aṣrınıñ ba'żı âlât-ı muḥarreme ve esbâb-ı maḥẕûre iżâfelerine mebnî olmaġla nefs-i mâddeye rıżâ ve iḳrârlarına münâfî olmadıġı mir'ât-ı ezhân-ı ẕevi'l-ebṣâra bedîdârdır. Buraya ḳadar Ḳâmûs mütercimi 'Ayıntâbî Aḥmed 'Âṣım Efendi merḥûmuñ Siyer-i Ḥalebî tercümesinden menḳûldür. Erbil'de ve Mıṣır'da yevm-i mes'ûd-ı mübârekeye olan ri'âyeti yâd idüp devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye dâme fî duhûri'l-ebediyyede bu vaḳt-i mebrûk-i mes'ûd ḥaḳḳında 'arż olunan vecîbe-i ḥürmetden ve ḫuṣûṣiyle on birinci şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr Selîm Ḫân-ı Ṯânî-i diyânet-şi'âr resm-i mebrûk-i meẕkûra kemâliyle ri'âyetinden başḳa leyle-i vilâdet-i bâ-sa'âdet-i Ḥażret-i Nebevî ile leyâlî-i mi'râc ve berât ve a'yâdda menâr-ı cevâmi'iñ ḳanâdîl ile tezyînini tertîb ü tebyîn ve Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleri daḫi bu resm-i bîhîne birṭaḳım 'ilâvât-ı mer'iyye ve vecîbe-i ri'âyet-i lâzıme 'ilâve vü ta'yîn buyurduḳlarından baḥṣ itmemesi müverriḫ-i mûmâ-ileyhiñ reviş-i fużûlânesinden ve ma'lûm olan ḥilye-i ġaraż-kârânesinden başḳa ma'nâ virilemez. Bâ-ḫuṣûṣ bu ri'âyet ilâ yevminâ hâẕâ ma'a-ziyâdetin icrâ olunduḳdan faẕla ol gicelerde kâffe-i bendegân ve bi'l-cümle mü'minîn ḫâneleri ḳapuları pîş-gâhlarını ḳanâdîl ile tenvîr itmek 'âdeti Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṯânî efendimiz ḥażretleri 'ahd-i 'âlîsinden yâdigâr ḳalaraḳ leyle-i mes'ûde-i mebrûke al-ḥâletü hâẕihî münevvir-i 'uyûn-ı muvaḥḥidîn olmaḳdadır. Fe-ḥamden ṣümme ḥamden ṣümme ḥamden selâṭîn-i

'izâm-ı 'Oşmâniyye ḥażerâtınıñ el-ḥâletü hâzihî bu uşûlüñ icrâsındaki devâm u himmetlerinden başḳa kâffe-i bendegân ve ḫuşûşiyle âḥâd-ı nâsdan cüz'îce ṣâḥib-i iḳtidâr olanlar bile ḫânelerinde iṭ'âm u iḳrâm-ı iḫvân ile mevlid ḳırâ'at itdirmek ve ḫânelerinde vüs'at olmayanlar cevâmi' ve mesâcid-i şerîfe ve tekâya vü zevâyâ-yı münîfede menḳabe-i celîle ḳırâ'atini pîşe ve ba'de'l-vefât rûḥları içün kezâlik maḥâl-i mübârekede mevlid ḳırâ'ati içün vaḳıflar taḫṣîṣiyle vilâdet-i Hażret-i Resûl-i Kibriyâ'ya farîża-i ri'âyeti endîşe iderek bâ-ḫuṣûṣ keşf ü güzâr itdigim Ḥaleb ve Beyrût ve Ḫarpût ve Ma'den ve Anḳara ve Kanḳırı ve Ṣonḳur ve Ḥüseyn-âbâd ve Aṭana ve Amasya ve Ṣamsun ve Zile ve Sivas ve Toḳad ve Turḥâl ve Malaṭya ve İzmîd ve Filibe ve Tunus ve Ṭrablus-ı Ġarb ve Ṭrablus-ı Şâm ve Lazḳiye ve 'Ayıntâb ve Anṭâkya [236] ve Anṭalya ve Mar'aş ve Burûsa ve Edirne ve Ḳızânlıḳ ve Zaġra ve Tâtâr Bâzârı ve Şumnı ve Ruscuḳ ve Varna ve Ḫâṣköy ve Balıkesrî ve Berġama ve Ṣoma ve Edremîd ve Rodos ve Girîd ve Midillü ve Saḳız ve Limni ve Bozcaaṭa ve Bolı ve Dârende ve Merzifon ve daha ḫâṭırda ḳalmayan birçoḳ maḥallerde bây u gedâ, a'lâ vü ednâ ḳırâ'at-ı menḳıbe-i celîleye îṣâr-ı mevcûdât ile ri'âyet itmekde olduḳları görülmüşdür. Rabbim bilâd-ı İslâmiyye ve ehl-i îmânı âfât-ı her devâhîden maṣûn ve ṣervet ü iḳtidârların tekṣîr ile memnûn buyursun.

Binâberîn mâh-ı rebî'u'l-evveliñ on ikinci güni ber-vech-i mu'tâd Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel Câmi'-i Şerîfi'nde mevlid-i şerîf menḳabe-i celîlesiniñ ḳırâ'atı resmi güni med'uvv olan vüzerâ-yı 'izâm ḥażerâtına sâ'ati taşrîḥ ile keṯḫudâ beg ṭarafından ve birḳaç gün evvel şeyḫu'l-islâm efendiniñ re'îs efendiye gönderdigi defter mûcibince ṣudûr ve mevâlî-i kirâm ile ber-mu'tâd üç nefer şeyḫlere taḥvîl ḳaleminden tezkireler taḥrîr ve bir gün muḳaddem çavuşbaşı aġaya teslîm olunur. Çavuşbaşı aġa kendü ṭarafından mîr-i 'alem ve 'umûmen ḳapucı başılar içün baş ḳapucı başıya ve rikâb-ı hümâyûn aġalarına ve yeñiçeri aġasına ve ocaḳ aġalarına ve defterdâr ve tevḳî'î ve defter emîni ve şıḳḳeyn efendilere yazılan tezkireleri çavuşân-ı dîvân ile irsâl iderler. Ḥasbe't-teşrîfât gelecek müderrisîne İstanbul ḳâḍîsi efendi ṭarafından tezkireler gider.

Şeyḫu'l-islâm efendiniñ yevm-i merḳûmda sâ'at ḳaçda teşrîf idecekleri müş'ir puṣulası bir gün muḳaddem re'îsü'l-küttâb efendi ṭarafından taḥ-

rîr ve kîse-dârları ile ṭaraf-ı meşîḫat-penâhîye tesyîr olunur. Yevm-i mezkûrda ḫaberci çavuş ṭaraf-ı şeyḫu'l-islâmîye gönderilür.

Bâlâda mesṭûr erkân-ı devlet hey'et-i resmiyeleriyle ve şeyḫu'l-islâm efendi 'örf ve mevsime muvâfıḳ beyâż çuḳaya dûḫte ferve-i semmûr ve ḳâḳum ve ferâce-i beyżâ ve vüzerâ-yı 'iẓâm ḳallâvî ve ber-muḳteżâ-yı mevsim erkân kürk veyâḫud ferâce ve dîvân bisâṭlu esb ve 'ulemâ ve müderrisîn bi'lcümle 'örf ve muvaḫḫidî kürkler ve defterdâr ve tevḳî'î ve defter emîni ve ketḫudâ beg ve re'îsü'l-küttâb ve şıḳḳ-ı şânî ve şıḳḳ-ı şâliş efendiler selîmî ve erkân kürk veyâḫud ferâce ve dîvân raḫtlu esbleriyle mu'ayyen olan vaḳitde câmi'-i şerîfe gelürler.

[237] Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi'nde ṣadreyn-i muḥteremeyn ve mevâlî ve müderrisîn 'alâ-merâtibihim ṣağ ṭarafdan minber-i şerîf nihâyetine ve ṣuffe kenârına maḥfil-i hümâyûna ṭoġrı ḳu'ûd iderler ve vüzerâ-yı 'iẓâm miḥrâbıñ ṣol ṭarafına vaż' olunan seccâdelere oṭururlar. Ve alt yanına yeñiçeri aġası ve defterdâr efendi ve tevḳî'î ve defter emîni ve ketḫudâ beg ve re'îs efendi ve şıḳḳeyn efendileriñ alt ṭarafına mîr-i 'alem ve ḳapucı başı aġalar ve sipâh ve silaḥdâr ve bölükât-ı erba'a aġaları cebeci ve ṭopçı ve 'arabacı başı ve sipâh ve silaḥdâr kâtibi ve ketḫudâları ve bundan ṣoñra ḥaremeyn müfettiş ve muḥâsebecisi ve ḫulefâ ve kîse-dârları oṭururlar.

Yeñiçeri aġası selâmlıḳdan geldikde ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine temennâ idüp ḳu'ûd ider. Ordu-yı hümâyûn ṭaşrada iken yeñiçeri aġası maḥalline sekbân başı aġa ḳu'ûd ider ve zaġarcı ve ṣañsoncı başı ve ṭurnacı ve muḥżır aġa ve bostâncılar oṭa başısı ve yeñiçeri yazıcıları minber ḳapusı öñinde kürsîye ṭoġrı ve yeñiçeri neferâtı câmi'-i şerifiñ dört orṭa direklerinden direkden direge ḳıyâmen dizilürler. Ordu-yı hümâyûn ṭaşrada iken muḥżır aġa ve baş çavuş minber ḳapusı yanında ḳıyâmen ṭururlar ve bostâncılar oṭa başısı ve yeñiçeri yazıcıları minber ḳapusı öñinden kürsîye ṭoġrı dizilürler.

Ḳapucı başılar başlarına selîmî ve mevsime göre erkân kürk veyâ ferâce giyer ve dîvân bisâṭlu esbler ile bâb-ı hümâyûna bi'l-vürûd żât-ı ḥażret-i pâdişâhîyi sarây-ı hümâyûndan alup alây ile câmi'-i şerîfe getürerek ber-mu'tâd yeñiçeri aġası ve ḳapucı başı aġalar selâmladıḳdan ṣoñra yerlerine gelüp oṭururlar.

Bölükât-ı erba'a ağaları ba'zı evânda me'mûriyetle taşrada bulundukları ḥasebiyle ṭayy olunmuş ve câmi'-i şerîfde ḳu'ûd idecek ricâl maḥalli dîḳ olup bâ-ḫuṣûṣ ḳapucı başılara maḥal ḳalmadığına binâ'en yüz seksen ikide vâḳi' sefer-i hümâyûn 'avdetinden berü bu resmden sipâh ve silaḥdâr keṯḫudâ ve kâtibleri 'afv olunmuşdur.

Şeyḫu'l-islâm efendi teşrîf buyurduḳdan ṣoñra ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri ḳallâvî ve ber-muḳteżâ-yı mevsim erkân kürk veyâ ferâce ve dîvân bisâṭlu esb ile ve teẕkireci ve mektûbî efendiler mücevveze ve erkân kürk veyâ ferâce ve kemer raḫtlu esbleriyle ve çavuşân-ı dîvân-ı hümâyûn ve ağayân mücevveze ve ferâceler ile sarây-ı âṣafîden alây ile câmi'-i şerîfe geldiklerinde ḥâżır-bi'l-meclis olanlarıñ cümlesi ṣadr-ı a'ẓama ḳıyâm [238] ve ṣuffe ṣırasında olan 'ulemâ-yı 'iẓâmıñ ortasından mürûr ve ṭarafeyne selâm vererek miḥrâbıñ öñine vaż' olunan seccâdelerine ḳu'ûd buyururlar. Re'îsü'lküttâb efendi ve çavuş başı ağa ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleriniñ muḳâbelelerinde maḥfil-i hümâyûn ṭarafına muḳaddemce vaż' olunan seccâdelere oṭururlar.

Teẕkireci ve mektûbî efendiler kürsî ṭarafında maḥfil-i hümâyûn altında oṭururlar. Bu eṣnâda teşrîfâtî efendi ve ḫalîfe ve kîse-dâr-ı teşrîfât mücevveze ve mevsime göre kürk veyâ ferâceler ile buḫûrdânlar getürüp birini pîş-gâh-ı âṣafîye ve birini şeyḫu'l-islâm ḥażretleriniñ öñlerine ve birini vüzerâdan mevcûd bulunan ẕevâtıñ öñine ḳoyup ḫıtâmında meẕkûr buḫûrdânları yine bunlar ḳaldırırlar.

Naḳîb efendileriñ siyâdeti şecere ile müṣbet olmaḳ cihetiyle ḳırâ'at olunacaḳ menḳabe-i celîle cedd-i 'âlî-i büzürg-vârlarınıñ vilâdet-i bâhirü's-sa'âdet-i 'aliyyelerini mübeşşir ve bu ise böyle bir günde naḳîbü'l-eşrâf bulunanlara fevḳa'l-'âde ḥürmet buyurulmaḳ lüzûmını müş'ir ve bu ḥâlde naḳîbü'l-eşrâfıñ bu resm-i meclis-i melâ'ik-eniṣde cümleye teḳaddümini mutażammın olup ḥâlbuki buña ittiḫâẕ olunan rüsûm-ı teşrîfât-ı salṭanat-ı seniyye müsâ'id olmadığından ve bu cihetle yevm-i meẕkûrda naḳîb efendileriñ vükelâ-yı devlet ve meşîḫat zeylinde iḳ'âd olunmaları nâ-revâ oldığından bunlar ḥaḳḳında şehriyârân-ı 'Âl-i 'Oṣmân'ıñ ibrâzına himmet buyurmaḳda olduḳları ḥürmet-i maḫṣûṣaya dâl olmaḳ üzere naḳîb efendileriñ yevm-i meẕkûrda câmi'-i şerîfe vürûdlarında bir maḥfil-i mefrûş u mestûr-

da mu'azzezen tenhâca ârâm itmeleri lüzûmını mevlid-i şerîf resmini bu ṣûret-i ta'ẓîme ile icrâyı ḳâ'ide ittiḫâẕ buyurmuş olan Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleri naḳîb efendiler ḥaḳḳında daḫi bu uṣûli vaż' u iḥdâṣ buyurmuş olduḳlarından câmi'-i şerîf-i meẓkûruñ ṣaġ cânibindeki zâviye çadır perdeleriyle testîr ve müzeyyen döşeme ile tefrîş olunaraḳ naḳîbü'leşrâf ḥażretleriniñ ḳırâ'at-ı menḳabe-i celîleniñ ḫıtâmına ḳadar ol maḥalde münferiden ârâm itmeleri ḳanûna rabṭ olunmuş ve bu ḳânûn-ı ri'âyet-nümûn el-ḥâletü hâẕihî ol vechile ḥüsn-i icrâya merhûndur. Eṣnâ-yı ḳırâ'at-ı manẓûme-i münîfede sâmi'îne tevzî' olunan şeker ve şerbetden naḳîb efendiniñ ḥiṣṣesi müstaḳil ṭabla ile i'ṭâ ve buḫûr ve gülâb ikrâmı daḫi îfâ olunmaḳda bulunmuşdur. Ḫıtâm-ı meclis-i 'âlîde kendi ḫadem ü ḫaşemleriyle yalnızca ḫânelerine 'avdet iderler.

Maḥfil-i hümâyûna vuṣûl-i şâhâneden muḳaddem mü'eẓẓinler maḥfilinde tilâvet olunan Sûre-i [239] Feṯḥ-i şerîf tamâmında bi'l-yümni ve'l-iḳbâl muvâṣalat-ı mülûkâne vuḳû'ıyla ḳarâr-gâh-ı şâhâne olan maḥfil-i 'âlîye vuṣûl-i hümâyûnı i'lânen derîçe-i ḳafes güşâd olunduḳda 'umûmen ḥużżâr ḳıyâm ve ṭuruḳları yerde tevâżu'-ı tâm iderek ḳad-ḫamîde-i ta'ẓîm ü ikrâm olduḳları ḥînde ṣadr-ı a'ẓam seccâdeden aşaġıda icrâ-yı resm-i zemîn-bûs itdikden ṣoñra ḳafes çözüldükde herkes yerlerine oṭururlar.

Teşrîfâtî efendi maḥfil-i hümâyûn altında muḳâbele-i ḥażret-i âṣafîde ḳıyâmen fermâna muntaẓır oulr. Mü'eẓẓinler maḥfilinde ḳırâ'at tamâm olduḳda ibtidâ Ayaṣofya şeyḫi ṣâniyen Sulṭân Aḥmed şeyḫi efendi kürsîye 'urûc ve va'ẓ iderek inerler. Bu eṣnâda yazıcı efendi ta'bîr olunan dârü's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġası kâtibi efendi yediyle her birerlerine ferâce semmûr kürkler ilbâs ve ṣurreler iḥsân olunur.

Teber-dârânıñ oḳur ve yazarlarından manṣûb dârü's-sa'âde aġası kâtibi efendi eger ḫâcegândan ise mücevveze ve ber-muḳteżâ-yı mevsim erkân semmûr kürk yâḫud ferâce iltibâs, degil ise ocaġına maḫṣûṣ baraṭa ve biniş iktisâ eyler. Bu eṣnâda her bir şeyḫ efendi kürsîye çıḳdıḳça vüzerâ-yı 'iẓâm ve 'ulemâ-yı kirâm ve sâ'ir ḥużżâr-ı zevi'l-iḥtirâm ḥażerâtına teber-dârân-ı zülüfliyân üç def'a şerbet ve buḫûr virür. Şeyḫ efendiler kürsîden indikçe ṭaraf-ı ṣadâretden tehiyye olunan 'aṭiyye çıḳınları teşrîfâtî efendi yediyle ḳoyunlarına vaż' olunur.

Ba'dehû mevlid-ḫân-ı evvel biraz ḳırâ'at ve nüzûl eyledikde yine dâru's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġası kâtibi yediyle ḫıl'at ilbâs olunduḳdan ṣoñra mevlid-ḫân-ı ṯânî çıḳup ḳırâ'at iderek,

"Geldi bir aḳ ḳuş ḳanâdıyla revân
Arḳamı ṣıġadı ḳuvvetle hemân"

beyti oḳunduḳda ḥużżâr bi'l-cümle ḳıyâm itdikleri eṣnâda maḥfil-i hümâyûn ṭarafında perde verâsında tevḳîf idilmiş olan müjdeci başı, emîr-i Mekke-i Mükerreme şerîf ḥażretleriniñ nâmesini der-ḥâl teşrîfâtî efendi delâletiyle ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleriniñ ḥużûrına getürüp resm-i dâmen-bûsî icrâsıyla teslîm ider. Ṣadr-ı a'ẓam ṭarafından olunan işâret mûcibince re'îsü'l-küttâb efendi müjdeci başıyı bi'l-istiṣḥâb ḥużûr-ı hümâyûna dâḫil olduḳda dârü's-sa'âde aġası perdeniñ yanında istiḳbâl ve nâmeyi aḫẕ u ibcâl ile silaḥdâr aġa refâḳatiyle bendini güşâd ve kîsesinden iḫrâc iderek re'îsü'l-küttâb efendiye i'ṭâ ider [240] ve re'îs efendi nâmeyi ḥużûr-ı şâhânede ḳırâ'at eyler. Dârü's-sa'âde aġaları ḥaremeyn-i muḥteremeyn ḫıdmeti me'mûriyyetini ḥâ'iz olduḳlarına mebnî ibtidâ aġa-yı müşârün-ileyhe serâsere dûḫte semmûr kürk ilbâs ve ba'dehû re'îsü'l-küttâb efendiye ve müjdeci başıya ḫaftân iksâ olunaraḳ maḥallerine i'âde olunurlar. Re'îsü'l-küttâb efendi ḫâricde ḳalmış olan çavuşbaşı aġa ile berâber gelüp yerlerine oṭururlar.

Bu eṣnâda ẕât-ı ḥażret-i mülûkâne Medîne-i Münevvere'den gelen ḫurmadan baş pîş-gîr aġası yediyle ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine sîm ṭabaḳ ile ḫurma ihdâ buyurmalarıyla teşrîfâtî pîş-revligiyle ḫurmayı pîş-gâh-ı âṣafîye vaż' u temennâ ve 'avdet itdikden ṣoñra ṣadr-ı a'ẓam bir iki dânesini tenâvül ve bir iki dânesini şeyḫu'lislâm efendi ḥażretlerine virüp ḳuşûrını tevzî' içün teşrîfâtî efendiye işâret ve fermân buyuraraḳ ḥasbe'l-emr teşrîfâtî efendi ibtidâ vüzerâ-yı 'iẓâm ba'dehû ṣadreyn-i muḥteremeyn ve yeñiçeri aġası ve mevâlî ve müderrisîn efendiler nihâyetine ve defterdâr ve keṯḫudâ beg ve re'îsü'l-küttâb ve tevḳî'î ve defter emîni ve şıḳḳeyn efendilere ve çavuşbaşı aġaya birer dâne ḫurma i'ṭâ ider ve boş ṭabaġı ḳaraḳulaḳ bostânî aġa ile maḥfil-i hümâyûnda olan pîş-gîr aġasına i'âde iderler.

Ṭaraf-ı cihân-dârîden ḫurma getüren pîş-gîr aġasına cânib-i ṣadâretden ḳaraḳulaġ-ı ṣadr-ı 'âlî yediyle yüz altun irsâl olunur. Ṣadr-ı a'ẓam seferde

bulunur ise nâme-i mezkûr ḳâ'im-maḳâm paşaya virilerek resm-i mezkûr anlarıñ işâretleriyle icrâ idilür. Bu ḫılâlde mevlid-ḫân-ı şânî nüzûl eyledikde ḫıl'at ve 'aṭiyyesi virilerek mevlid-ḫân-ı şâliş çıḳdığı gibi Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi mütevellîsi ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine ve Ayaṣofya mütevellîsi şeyḫu'l-islâm efendi ḥażretlerine ve evḳâf-ı sâ'ire mütevellîleri ferâce ve destâr-ı perîşânlarıyla vüzerâ-yı 'iẓâm ve 'ulemâ ve ḫâcegân efendiler ile ṣırasıyla aġavâtıñ şeker ṭablalarını pîş-gâhlarına vaż' iderler. Bunları zaġarcı başı, ṣañsoncı başı, ṭurnacı, muḫżır aġa ve sâ'ir ümerâ-yı ocaḳ ḳaldırırlar. Bu eṣnâda mevlid-ḫân-ı ṣâliş nüzûl ve ḫıl'at ve ṣurresini aḫz ile mevḳi'-i sürûra müṣûl olaraḳ du'â tamâm olduḳda 'avdet iderler. Faḳaṭ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm [241] ve vüzerâ ve ṣadreyn ve defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve tevḳî'î ve defter emîni ve şıḳḳeyn efendiler ile çavuşbaşı ve cebeci ve ṭopçı ve 'arabacı başı aġalar 'ale't-tertîb câmi'-i şerîfiñ ṭışarusında nerdübân dibinde maṣlaḳlar öñinde esb-süvâr olaraḳ selâm-ı pâdişâhîye muntaẓır olurlar.

Ẓât-ı ḥażret-i pâdişâhî râkiben maḥfil-i hümâyûndan ẓuhûr ve selâm-ı şâhâneleriyle bendegânını talṭîf ü mesrûr buyurduḳlarında ṣadr-ı a'ẓam, şeyḫu'l-islâm ve sâ'irleri esb-süvâr olaraḳ resm-i dâmen-bûs icrâ ve alḳış olunduḳdan ṣoñra teşrîf-i hümâyûn vuḳû' bulur. Ba'dehû ṣadr-ı a'ẓam, şeyḫui'l-islâm ve sâ'ire merâsim tevdî'i edâ ve ḳapu ricâliyle bâb-ı âṣafîye 'avdet iderler. Bundan ṣoñra herkes birbirin selâmlayup ḫânelerine 'azîmet iderler. Bu günde ẓât-ı şâhâneyi câmi'-i şerîfe 'azîmet ve 'avdetlerinde yeñiçeri aġası indirüp bindirir.

Beher Sene Mu'tâd Üzere Mevlid-i Şerîf Ḳırâ'atı Güni Ḥuẓûr-ı Ḥümâyûnda İlbâs Olunan Ḫıl'atlar:

Dârü's-sa'adetü'ş-şerîfe aġası ḥażretlerine ḫıl'at: Ḳumâş-ı ḫâre bâ-post-ı ṣırt semmûr ma'a-üstlük ṣevb, 1.

Meşâyiḫ ve selâṭîn efendilere: Çuḳa ferâce semınûr kürk ṣevb, 1.

Re'îsü'l-küttâb efendiye: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb, 1.

Ḥaremeyn müfettişi efendiye: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb, 1.

Dârü's-sa'âde aġasınıñ oṭa lalası aġaya: Ḫıl'at-ı ḫâṣ ṣevb, 1.

Ḥaremeyn evḳâf-ı şerîfesi nezâreti mu'âvini maḳâmında olan yazıcî-i aġa-yı dâru's-sa'âdeye: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 1.

[242] Muḥâsebecî-i ḥaremeynü'ş-şerîfeyn: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 1.

Ketḫudâ-yı teber-dârân-ı zülüfliyân: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 1.

Muḳâṭa'acî-i ḥaremeyn: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb, 1.

Mütevellî-i vaḳf: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb, 1.

Kâtib-i vaḳf: Ḫıl'at-ı a'lâ şevb, 1.

Mevlid-ḫân efendilere: Ḫıl'at-ı a'lâ şevb, 1; Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 2, cem'an 3.

Müjdeciyân nefer 2: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb, 1; Ḫıl'at-ı a'lâ şevb, 1.

Dârü's-sa'âde aġalıġınıñ mülâzımı olan ḫazînedâr aġa: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 1.

Bâbu's-sa'âdeden kîlârcı başı aġa: Ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb, 1.

Ḫâṣekî başı aġa: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb, 1.

Teşrîfâtî efendi: Elvân ḫıl'at şevb, 1.

Ser-saḳḳâyân nefer, 'aded 2: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb, 2.

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ġarb cânibi olan ṭavuḳçılar kâr-ḫânesi ve [243] arasta ṭarafındaki sâḥasına zülüfli balṭacılardan olan ḳahveci başı li-ecli'l-iḥtiyâṭ bir ḳahve çadırı ḳurar ve 'avdet-i hümâyûna ḳadar istek iden zevâta ḳahve virür ve ṣıcaḳ ṣu bulundurur.

Ṣurre-i Hümâyûn Emâneti Merâsim ve Teşrîfâtı ve Şerîf Ḥażretlerinden Emâret Boġçası Vürûdı

Tevcîh-i Emânet-i Ṣurre ve Me'mûriyyet-i Aġa-yı Ḫaftân Be-Şerîf-i Mekke-i Mükerreme:

Ṣurre emîni ta'yîn buyurılacaḳ zâta ḥuzûr-ı âṣafîde ḫıl'at ilbâs olunduḳdan ṣoñra ketḫudâ begle görüşerek ilbâs olunan ḫıl'atıyla telḫîṣî aġaya

terfîḳan enderûn-ı hümâyûna gönderilerek dâru's-sa'âde aġasıyla mülâḳât eyledikde müşârün-ileyhiñ ḥużûrında daḫi ḫıl'at ilbâs olunur.

Ḫaftân aġası ta'yîn olunacaḳ żâta daḫi bu vechile ḫıl'atlar ilbâs olunup çend-rûz mürûrında şerîf ḥażretlerine irsâl olunacaḳ nâme-i hümâyûn ve uzun yeñlü ḫâṣ ḳumâşa dûḫte ṣırt semmûr kürk re'îsü'l-küttâb ḥużûrında aġa-yı mûmâ-ileyhe teslîm olunur.

Mu'tâd-ı Ḳadîm Üzere Beher Sene Ṣurre-i Hümâyûn İḫrâcı Teşrîfâtı:

Bi-'inâyetillâhi Ta'âlâ bu devlet-i 'aliyye-i 'Oṣmâniyye'ye Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân ḥażretleri 'aṣr-ı ma'âlî-ḥaṣr-ı 'âlîsinden berü ḥaṣîṣa-i müstaḳille oldıġı vechile şehr-i recebü'l-ferdiñ on ikinci güninde ṣurre-i hümâyûn iḫrâcı mu'tâd olmaġla işbu resmiñ icrâsından bir gün muḳaddem dâru's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġası ṭarafından defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve nişâncı efendiler ḥażerâtına da'vet teẕkireleri gönderilür. Nişâncı vüzerâdan oldıġı ḥâlde teẕkire taḫrîr olunur ise de vezîr bulunan nişâncı kendi gelmeyüp vekîl göndermek 'âdetdir.

Keṯḫudâ beg ṭarafından dergâh-ı 'âlî ḳapucı başıları aġalarıñ dîvân bisâṭlu esb ve selîmî ve bol yeñlü kürkleriyle bulunmaları içün baş ḳapucı başıya teẕkire taḫrîr olunur ve ṣurre-i hümâyûnı Kireç İskelesi'nden Üsküdâr'a naḳl içün tersâne-i 'âmireden bir çekdiri sefînesi 'ale's-seḥer iskelede mevcûd bulunmaḳ üzere ḳapudân paşya emr-i 'âlî taḫrîr ü irsâl ve yazıcı efendi ṭarafından meşâyiḫ-i selâṭîn ve e'imme ve ḥaremeyn ṭaḳımı da'vet olunur. Mu'tâd üzere dîvân-ḫâne-i hümâyûn ve sâ'ir maḥallere iḳtiżâ iden döşeme ve perde ve çadırlar âmâde olunması içün yazıcı efendi ṭarafından mehter-ḫâne-i 'âmireye ḫaber virilür. Yevm-i merḳûmda seḥerî defterdâr ve nişâncı efendiler muḳteżâ-yı mevsim ferâce veyâḫud erkân [244] kürk ve destâr-ı 'âdîleriyle sarây-ı hümâyûnda dârü's-sa'âde aġası dîvân oṭası ḫâricinde vâḳi' ṣuffeye varup müteraḳḳıb olurlar. Yevm-i meẕkûrda seḥerî teşrîfâtî efendi re'îsü'l-küttâb efendiniñ ḫânesine gidüp öñlerince ma'an sarây-ı hümâyûna gelürler.

Dârü's-sa'âde ağası teşrîflerinde şerîf-i Mekke-i Mükerreme ḥażretlerine irsâli mu'tâd olup ḥużûr-ı âṣafîde mühr-i hümâyûn ile temehhür olunan nâme-i hümâyûnı re'îsü'lküttâb efendi ârâyiş-i dest-i ta'ẓîm iderek dârü's-sa'âde ağasınıñ oṭasına duḫûl eyledikde ağa ḥażretleri istiḳbâl ve ba'de't-taḳdîm alup telṣîm eyledikden ṣoñra re'îsü'l-küttâb ve defterdâr efendi 'arż-ı ta'ẓîmât iderler. Bu ḥılâlde re'îsü'l-küttâb efendiye ḫıl'at ilbâs olunduḳda tekrâr tevḳîr ider ve ba'dehû nişâncı efendi resm-i dâmen-bûsîyi icrâ idüp ba'dehû ḥaremeynü'ş-şerîfeyn müfettişi ve ve ḥaremeyn muḥâsebecisi ve başbaḳı ḳulı ve mâliye teẕkirecisi ve teşrîfâtî ve ḥaremeyn muḳâṭa'acısı ve ḥaremeyn muḳâṭa'a ve muḥâsebe baş ḫalîfeleri ve kîse-dârları efendiler dâmen-bûs ile defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve nişâncı ve mâliye teẕkirecisi ve başbaḳı ḳulı ṣağ cânibine ve ḥaremeyn müfettiş ve muḥâsebecisi ve sâ'ir ḥaremeyn ricâli ṣol ṭarafına ḳu'ûd iderler. Ṭatlu ve ḳahve merâsimi icrâsından ṣoñra ṣurre-i hümâyûn defterlerini ağa-yı müşârün-ileyh mühriyle ḥużûr-ı hümâyûnda yazıcı efendi ve ḥaremeyn müfettişi mühürleyüp ve yerlerine defterdâr efendi imżâ ve ẓahrına nişâncı ṭuġrâ-yı ġarrâ keşîde iderler.

Re'is efendi egerçi ancaḳ nâme-i hümâyûn teslîmi içün bulunur ise de umûr-ı mebrûreyi teshîl içün anlar daḫi ṭuġrâ-yı hümâyûn keşîde iderler. Ḫıtâm-ı imżâ ve ṭuġrâda şerbet ve buḫûr virildikden ṣoñra cümleniñ ḳoyunlarına boyama ve yemeni vaż' ve re'îs efendi vesâṭeṭiyle ṣadr-ı a'ẓama maḫṣûṣ boyama yemeni îṣâl olundıġı gibi defterdâr ve re'îs ve nişâncı efendiler maḥall-i me'mûriyetlerine ve ağa-yı müşârün-ileyh nâme-i hümâyûn ile enderûn-ı hümâyûna 'avdet buyurduḳları eṣnâda ṭa'âm gelmekle meşâyiḫ ve e'imme ağanıñ oṭasında ve ḥaremeyn ṭaḳımı ve ṣurre emîni ṣuffede tenâvül-i ṭa'âmdan ṣoñra ḳubbe-i hümâyûn muḳâbilinde vaż' olunan çadıra müfettiş efendi 'örf ve muvaḥḥidî ile ve ḥaremeyn ḫuddârnı mücevveze ve ferâce semmûr kürkleriyle [245] ve teşrîfâtî destâr-ı 'âdî ve erkân kürk ile varup teşrîf-i hümâyûna teraḳḳub iderler.

Ḳapucı başı ağalar ve rikâb-ı hümâyûn ağaları selîmî ve erkân kürkleriyle ḥâżır olaraḳ peykân ve ṣolaḳân ve sâ'ir rikâb-ı hümâyûn ağaları bâbu's-sa'âdeden rikâb-ı şâhâne ẓuhûr eyledigi gibi alḳış olunup mûmâ-ileyhim 'alâ-merâtibihim öñlerince piyâde olaraḳ yüriyerek ḳubbe-i hümâyûn öñine vaż' olunan iskemleye nüzûl-i hümâyûn buyurulduḳda yine alḳış ic-

râsıyla ḳubbe-i hümâyûnda tevḳî'î efendi maḥallinde ḳu'ûd-ı hümâyûn buyurılur. Ba'dehû ḳapucı başı aġalar ḳubbe-i hümâyûnuñ nâẓır oldıġı pencereden çadıra ṭoġrı ṣol cânibinde ṭururlar.

Bu eṣnâda oṭa lalası aġa bol yeñlü semmûr kürk ve selîmî ile elinde nâme-i hümâyûn ve bol yeñlü semmûr kürkler ve selîmîler ile ḥarem aġaları omuzlarında ṣurre-i hümâyûn kîseleri ile zülüfliler ocaġı ḳurbında vâḳi' ḥarem-i hümâyûn ḳapusından ẓuhûr ile ṭoġrı ẓikr olunan çadıra gelüp kîseleri ta'dâd ve defterleriñ ẓahrına mûmlar ve ḳozaḳlar vaż' olunaraḳ bilâ-tevaḳḳuf geldikleri siyâḳ üzere ḳubbe-i hümâyûna teveccüh eylediklerinde dâru's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġası selîmî ve erkân kürk ile ḳubbe-i hümâyûn ḳapusı ḫâricinde nâme-i hümâyûnı istiḳbâl ve ḥużûr-ı hümâyûnda silaḥdâr aġaya i'ṭâ iderek 'arż olunduḳda nâme-i hümâyûn ve defterler ve ṣurre kîseleri ile çadıra teḳarrub eyledikde ṣurre emîni destâr-ı 'âdî ve erkân kürk ile beş on ḫaṭve istiḳbâl idüp ibtidâ ṣurre emînine ḫıl'at ilbâs ve resm-i dâmen-bûsî îfâ ve nâme-i hümâyûn yedine teslîm olunur. Ba'dehû saḳḳâ başılara ḫıl'at ilbâs idilür. Ḥarem aġaları mücevveze ve ḳunṭoş kürkleriyle ṣurre kîselerini getürüp çadır pîş-gâhındaki taḫta üzerine vaż' iderek maḥallerine 'avdet iderler ve müjdecilere ḫıl'at ilbâs olunduḳda resm-i dâmen-bûsîyi icrâ ile ṣaf-beste-i ḳıyâm olurlar.

Dârü's-sa'âde aġası ve ṣurre emîni ve saḳḳâ başılar yirmi otuz ḫaṭve miḳdâr-ı ḳubbe-i hümâyûna ṭoġrı ḫaṭve-cünbân olaraḳ cümlesi birden tekrâr resm-i dâmen-bûsî icrâ olunduḳdan ṣoñra nâme-i hümâyûn ṣurre emîni yedinde ṭurup [246] saḳḳâ başılar ile ma'an çadıra on ḫaṭve miḳdârı teḳarrubla pîş-gâh-ı hümâyûnda ṣaf-beste-i ḳıyâm olur.

Bu ḫılâlde ḳubbe-i hümâyûnda meşâyiḫ-i selâṭîn ve e'immeden her biri başḳa başḳa âyât-ı Ḳur'âniyye tilâvetle 'aḳîbinde mü'eẓẓinân-ı ḥażret-i şehriyârî na't-ı Nebevî tertîl iderler. Nevbetçi olan şeyḫ efendi du'â itdikden ṣoñra yazıcı efendi yediyle mu'tâd olan ṣurreleri virilür ve tilâvet eṣnâsında âḫûr keḫudâsı mücevveze ve fustuḳî aṭlas üst ile maḥmil-i şerîf taḥvîl olunan deveyi ve sârbân başı yedek deveyi sârbânî ḳıyâfetiyle ḳubbe-i hümâyûn pîş-gâhında ṭolaşdırırlar.

İkinci ḳubbede nevbet-i tilâvet e'immeden bir iki ẓâta intiḳâl ider iken mîr-âḫûr-ı evvel selîmî ve bol yeñlü serâser kürk ve ḳaṭîfe şalvâr ve filâr ile

maḥfil-i şerîf devesini âḫûr ketḫudâsı yedinden alarak tilâvet-i Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân ḫıtâmına degin pîş-gâh-ı hümâyûnda gezdirir ve tilâvet tamâmında mü'ezzinler yine na't-ı şerîf oḳurlar. Bundan ṣoñra ṣâḥib-i nevbet olan şeyḫ efendi du'â eyler. Dârü's-sa'âde aġası maḥfil-i şerîf devesiniñ zimâmını mîr-âḫûr aġa yedinden aḫz iderek gezdirir. Eger dârü's-sa'âde aġasınıñ infiṣâli murâd-ı şâhâne ise nâḳanıñ 'inânı yedinde iken istirdâd olunmayup deve ile berâber orṭa ḳapudan ṭışaruya sevḳ olunarak ṣurre emînine teslîmen cânib-i Ḥicâz'a gönderilür, degil ise ibḳâ ve iltifâtı i'lânen yedindeki 'inân-ı sîmîn-i meẕkûrı ṣurre emînine ve 'inân ḥarîrini saḳḳâ başılara teslîm ider ve ibḳâsını i'lânen bu ânda dârü's-sa'âde aġasına ma'a-üstlük serâsere ḳaplu semmûr kürk iksâ olunarak ḳubbe-i hümâyûna ṭoġrı üç beş ḫaṭve giderek resm-i zemîn-bûsîyi bi'l-icrâ girü gelüp bu ḥâlde mü'ezzinân-ı şehriyârî tekbîrât ve tehlîlâta âġâz iderler ve aġa-yı müşârün-ileyh ile ḥaremeyn ricâli nâḳanıñ öñine düşüp orta ḳapudan ṭaşra çıḳıldıḳda esblerine süvâr olarak ibtidâ ḳulaġuz çavuşı ba'dehû dîvân çavuşları destâr ve telleriyle ve ḳapucı başı aġalar selîmî ve ferâce ve dîvân bisâṭlu esbleriyle, ḥaremeyn ḫuddâmı mücevvezeleriyle ve müfettiş efendi 'örf ve muvaḫḫidî ile, sarây-ı hümâyûn ketḫudâsı ve sarây aġası ve kîlârcı başı ve ḫazînedâr başı ve bâbu's-sa'âde aġası selîmî ve erkân kürkleriyle ve dârü's-sa'âde [247] aġası selîmî ve ilbâs olunan ma'a-üstlük ferve-i semmûr ile bir alây tertîb olunur. Bu alâyda maḥfil-i şerîf develeri ṣırasıyla ve ṣurre-i hümâyûn ḳaṭırları ḳaṭâr ile sevḳ idilerek yüriyüp bâb-ı hümâyûna muttaṣıl ḳapu arası ve defterdâr ḫazînesi ta'bîr olunan münhedim eski mâliyeye muttaṣıl ḫasteler ḳapusı öñine gelüp tevaḳḳuf ve du'â olunarak sarây-ı hümâyûn aġası ve sarây-ı hümâyûn ketḫudâsı ve kîlârcı başı ve ḫazînedâr başı ve bâbu's-sa'âde ve dâru's-sa'âde aġaları zikr olunan ḫasteler ḳapusından 'avdet ve sâ'ir alây ṭaḳımı bâb-ı hümâyûndan çıḳup Alây Köşki altından Ḫâce Paşa'ya ve oradan Bâġçe Ḳapusı'na ve andan Kireç İskelesi'ne varılur. Orada ba'de'd-du'â müheyyâ olan çekdiriye girilerek Üsküdâr'a varıldıḳda ṣurre emîni çekdiri ḳapudânına rütbesine tevfîḳan bir ṣevb ḫıl'at ilbâs ider. Biñ iki yüz altı târîḫinde dârü'ssa'âde aġası mizâcsız olmaġla ḫazînedâr aġa erkân semmûr kürk ve ḳallâvî ile vekâlet itmişler ise de ḥużûr-ı hümâyûnda ḫıl'at ilbâs olunmamışdır.

Mu'tâd-ı Ḳadîm Üzere Beher Sene Ṣurre-i Hümâyûn İḫrâcında İlbâs ve Cânib-i Mekke-i Mükerreme'ye İrsâl Olunan Ḫıla'-ı Mütenevvi'a ve Hedâyâ-yı Sâ'ire:

Şerîf-i Mekke-i Mükerreme ḥażretlerine ḳumâş-ı cedîd ṣevb, 'aded 2.

Mekke-i Mükerreme ḳâḍîsine ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb, 'aded 1.

Medîne-i Münevvere ḳâḍîsine ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb, 'aded 1.

Şeyḫu'l-ḥarem-i Mekke-i Mükerreme'ye ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb, 'aded 1.

Şeyḫu'l-ḥarem-i Medîne-i Münevvere'ye ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb, 'aded 1.

Şeyḫu'l-ḥarem-i Ḳuds-i Şerîf'e ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb, 'aded 1.

Elvân ṣof ḍonluḳ, 'aded 14.

Sikke-i ḥasene, 'aded 500.

Berây-ı şâkirdan-ı âḫûr-ı ḫâṣ, aṭlas filorin 120.

İlbâs İḳtiżâ iden Ḫıla'-hâ-yı Mütenevvi'a:

[248] Dâru's-sa'âdetü'ş-şerîfe aġası ḥażretlerine, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ bâ-post-ı semmûr ṣevb 1.

Re'îsü'lküttâb efendiye, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Oṭa lalası aġaya, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Ḥaremeyn müfettişi efendiye, ḳuşluḳ ṣevb 1.

Ḥaremeyn muḥâsebecisine, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Ḥaremeyn muḳâṭa'acısına, ḫıl'at-ı ḳuşluḳ ṣevb 1.

Ser-ḫalîfe-i muḥâsebe-i ḥaremeyne, ḫıl'at-ı a'lâ ṣevb 1.

Ser-muḳâṭa'a-i ḥaremeyne, ḫıl'at-ı a'lâ ṣevb 1.

Keṭḫudâ-yı teberdârân-ı zülüfliyân'a, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Yazıcı efendiye, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Ḳahveci başıya, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Ṣurre emînine, ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ ṣevb 1.

Saḳḳâ başılar, nefer 2, ḫıl'at-ı ḳuşluḳ şevb 2.

Aġa babasına, ḫıl'at-ı a'lâ şevb 1.

Ṭaşra ḫazînedârına ve ve refîḳine ḫıl'at-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ şevb 2.

Veznedâr-ı ḥaremeyne, ḫıl'at-ı ḫâṣ sâde şevb 1.

Ḳulaġuz Boġçası Vürûdı:

Ḳulaġuz boġçasıyla mîrü'l-ḥâc paşa çuḳadârı vürûd eyledikde ḥużûr-ı âṣafîde ḫıl'at ilbâs olunup telḫîṣî aġa ile enderûn-ı hümâyûna irsâl olunduḳda bir şevb ḫıl'at ilbâs olunur.

[249] Şerîf Ḥażretleriniñ Hediyye Boġçaları Vürûdı:

Müşârün-ileyh ḥażretleriniñ boġça ile vürûd iden mu'teber âdemi bâb-ı 'âlîde teşrîfât oṭasına gidüp bi'z-zât teşrîfâtî efendi vasıṭasıyla ibtidâ re'îs efendiye taḥrîrâtını 'arż ve boġçasını teslîm ider.

Ḥużûr-ı Âṣafîde Şerbet ve Ḳahve Resmi İtmâmında Ber-mu'tâd İlbâs Olunan Ḫıl'atlar:

Şerîf ḥażretleriniñ boġça getüren âdemine, şala ḳaplu ḳubûr sincâb kürk şevb 1.

Teşrîfâtî ve ḫalîfe ve kîse-dârâna, ḫıl'at-ı şevb 3.

Tercümân-ı ḥaremeynü'ş-şerîfeyne, ḫıl'at-ı 'âdî şevb 1.

Bundan ṣoñra âdem-i mûmâ-ileyh keṯḫudâ begle görüşerek telḫîṣî aġa refâḳatiyle enderûn-ı hümâyûna irsâl olunduḳda dârü's-sa'âde aġası ḥużûrında telḫîṣ aġa ile sekiz şevb ḫıl'at ilbâs olunur.

Vilâdet Du'âsı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye emâreleri ẓuhûr eylediginiñ ilk cum'a güni ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhîniñ teşrîf buyurduḳları câmi'-i şerîfde e'imme-i kirâmdan nevbetçi bulunan ẕât vilâdet du'âsını îfâ ve ḥużûr-ı hümâyûna ruḫ-sâ ile mevsime göre ferve-i semmûr veyâ ḳâḳum ḫıl'at iksâ olunur.

Vilâdet-i 'Aliyye Vuḳû'ı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye vuḳû'ını dârü's-sa'âde aġasınıñ oṭa lalası aġa silaḥdâr aġaya tebşîr itdikde aġa ṭarafından lalaya bir boġça ihdâ olunup vuḳû'-ı vilâdet-i hümâyûn silaḥdâr aġa ṭarafından i'lân buyurılur. Vilâdet-i seniyye şehzâde efendi ise beşer ve sulṭân ise her ḳoġuşda üçer ḳurbân ẕebḥ ile maṭbaḫ-ı 'âmireye gönderilür.

Beşinci yerinde muntaẓır olan ṭoplar mehd-ârâ-yı vücûd olan şehzâde ḥażretleri içün yevmiyye beşer nevbet yedi gün ve sulṭân ise üçer gün endâḫt ve mehter-ḫâne ḍarb idilerek merâsim-i 'îd gibi her gün birer nüzhet-gâha biniş resm-i hümâyûnı icrâ ve ḳoġuşlarıñ âvîze ve âyînelerle ṭonadılmasına i'tinâ ḳılınaraḳ aġalara ṭomaḳ [250] ve cirîd ve mızraḳ oynadılup 'aṭiyye virilerek giceleri ḳoġuşlara başḳa başḳa ḫayâl-bâz ve ḥoḳḳa-bâz ve meddâḥ ve ince sâz 'inâyetiyle icrâ-yı şehrâyîn olunur.

Beşik Alâyı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye vuḳû'ında ḫazîne-i hümâyûn keṭḫudâsı ma'rifetiyle ḍarb-ḫâne-i 'âmirede i'mâl itdirilen gümüş ḳabaralı müzeyyen beşigi ḫazîne-i hümâyûn keṭḫudâsı pîş-rev oldıġı ḥâlde baş efendi ve baş ḳulluḳçı ve nevbetçi başı ve çanṭacı ve ḫaftâncı ve ḳoġuş aġalarından biraz ẕevât zîver-i eyâdî-i tebcîl iderek getürüp ḥarem-i hümâyûnuñ dîvân yerine muttaṣıl olan ḳapusına îṣâl iderler. Oradan dârü's-sa'âde aġası ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne

vekîli ve baş ḳapu ġulâmı ve nevbetçi bulunan aġalar bi'l-istiḳbâl beşigi alup ḥarem-i hümâyûna götürürler. Ferdâsı gün ḫazîne keṯḫudâsıyla refâḳatî ve ḫazîne aġaları 'alâ-merâtibihim derece derece nâ'il-i elṭâf u iḥsân olurlar.

Ḫazîne-i Hümâyûn Keṯḫudâlıġı ve Baş Çuḳadârlıḳ ve Silaḥdârlıġıñ Keyfiyyet-i Tebeddül ve Niẓâmları

Ḫazîne-i Hümâyûn Keṯḫudâlıġınıñ Tebeddüli Niẓâmı:

Ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsı menâṣıbla bekâm ve nân-pâre ile çerâġ buyurulmaḳ ḥasebiyle keṯḫudâlıḳdan infiṣâl itdikde ḫazîne-i hümâyûn aġalarından veyâ ḫazîne baş yazıcılıġından ḫâne-i ḫâṣṣada bulunan oḳur ve yazar, müstaḳîm ve müsta'id bir ẕât ḥużûr-ı silaḥdârîye celb ü da'vetle ḫâṣ oṭa başı mübâşeretiyle ḥużûr-ı silaḥdârîde içi cânfesli çuḳa biniş iksâsıyla ḫazîne keṯḫudâsı naṣb olundıġı kendüsine tebşîr olunaraḳ ḫâṣ oṭa başı pîş-rev ve ṣaġında geyim başı ve ṣolunda baş efendi baġal-gîr olduḳları ḥâlde ibtidâ sebeb-i feyż ü neş'eti olan ḫazîne ḳoġuşına bi'l-vuṣûl ḫazîne ḳoġuş aġaları merâsim-i tebrîki ba'de'l-icrâ gencîne-i hümâyûna müteveccihen gider iken selefi maḳâm-ı metrûkinden ba'de'l-ḳıyâm yolda birleşerek ḫazîne-i hümâyûnuñ dört nefer yazıcılarıyla birlikde ḫazîne-i hümâyûn ḳapusına varıldıḳda selefi memhûr olan balmumını fekk ve yed-i vedî'atındaki mühr-i Selîm Ḫân-ı Evveli telṣîm ile ḫalefine teslîm ider.

Ḫazîne-i hümâyûna dâḫil olmadan ḫalefi çanṭacınıñ tehiyye itdigi mühür mumını uṣûli vechile vaż' u taḳfîl iderek kendi eliyle temhîr ider. Orada ḫalef ve selef resm-i vedâ'ı bi'l-icrâ ḫalef maḳâmına ve selef nân-pâre ile çerâġ olmuş ise [251] ḫânesine ve mesbûḳ olduġı vechile silaḥdârlıḳla bekâm oldıġı ḥâlde ḫalefi dâmenini bûs iderek maḳâm-ı celîl-i cedîdine gider.

Ḫazîne-i hümâyûnuñ yazıcılıġına baş ve ikinci ve üçünci ve dördünci efendiler ile mülâzımları olan üç nefer efendiler ve baş ḳulluḳçı ve çanṭacı ve ḫaftâncı ve nevbetçi başı ve ḫazîne keṯḫudâsı imâmı ve ḳulluḳçısı ve kîlârcısı ve tütüncisi ve teberdâr ve zülüflileriñ eñ eskisi ve ocaḳlarınıñ żâbiṭi olan baş balṭacı tebrîk itdikden ṣoñra teşrîfâtçı maḳâmında berâber bulunan ḫâṣ oṭa ba-

şı vedâ' iderek yerine gider ve bu ḫıdmet muḳâbili 'avâ'idi olan şâl ve sâ'ireyi şâmil bir boġça ḫaftâncı ma'rifetiyle ḫâṣ oṭa başıya maḳâmına gönderilür.

Keṯḫudâ-yı cedîd silaḥdârıñ ve ocaḳ yoluyla eski bulunan çuḳadâr ve rikâbdâr aġalarıñ maḳâmlarına giderek teşekkür ider, mâ-'adâ dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġalarıyla kîlâr ve seferli keṯḫudâları ve ḳahveci ve berber başı ve tüfengçi başı ve ṣarıḳçı ve mü'ezzin başı ve baş lalalar ḫazîne keṯḫudâsı yerine giderek tebrîk iderler.

Ḫazîne keṯḫudâsı eger silaḥdârlıḳ veyâ vezâretle çerâġ olmuş ise bu resmi ve âtîde beyân olunacaḳ devr uṣûlini vekâletle baş efendi icrâ ve selef ṭarafından nâ'il-i 'aṭâyâ vü hedâyâ olur. Aḳlâm-ı şâhâneden eñ evvel iḥdâṣ olunan dîvân-ı hümâyûn ḳalemiyle ṣıḳḳ-ı evvel defterdârları refâḳatinde olmaḳ üzere îcâd olunan baş muḥâsebe ḳalemi ḫulefâsı müteḫayyizânından kâffe-i devâ'ir ve ḫazâ'iniñ muḳayyid ve kâtibleri olmaḳ üzere mütefennin ve muḳdim birer efendi ve müteḫayyizân-ı ḫâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan defter-i teşrîfâtda ve menâṣıb-ı 'aliyyeden ma'dûd olan ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden baş muḥâsebe ḫâceligine bir ẕât me'mûr olaraḳ devletçe muḥâsebâta dâ'ir her ṭarafla te'âṭî olunan evrâḳı baş muḥâsebe kîse-dârıyla berâber naẓar-ı tedḳîḳden ve ibtidâ-yı vaż'ında teftîş ve taḥḳîḳden geçirdikden ṣoñra temhîr itmek ve alt ṭarafındaki kîse-dâr-ı mûmâ-ileyh ile üç nefer ḫalîfeden mâ-'adâ ḍarb-ḫâne, ṭop-ḫâne, döküm-ḫâne, cebe-ḫâne, ḫumbara-ḫâne, tersâne, bârût-ḫâne, 'arabacılar, laġımcılar, gümrük, sipâh, silaḥdâr, ġurebâ-i yemîn ü yesâr, 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr, 'azabân, mîve-i ḫuşk u ter, kereste, duḫân, zecriyye, ẕaḫîre, ma'âdin, sîm-i ḫâm, nuḫâs, rüsûmât, muḳâṭa'ât, eshâm-ı mâlikâne, virgü ta'bîr olunur sâlyâne ve nüzül ve 'avârıż-ı i'âne-i cihâdiyye, ḫâṣ aḫûr, bostâniyân-ı ḫâṣṣa, cebelü, muḳâṭa'a-i zemîn, muḳâṭa'a-i ḫarâciyye ve cizye [252] kâtibleri ve bunlarıñ müte'addid yamaḳları bulundıġından ḫazîne derûnında bulunması uṣûlden olan baş muḥâsebe ḫâcesiyle kîse-dârî ve baş yamaġı ve ḍarb-ḫâne kâtibi, ḫazîne keṯḫudâlıġı tebeddüliniñ irtesi güni ḫazîne keṯḫudâsı maḳâmına bi'l-vürûd selef ve ḫalef ḥâżır olduḳları ḥâlde ḫazîne-i hümâyûnda mevcûd olan defâtir-i müte'addidesine tevfîḳan yegân yegân keṯḫudâ-yı lâḥıḳa devr olunmaḳ uṣûl ittiḫâẕ olunmuşdur.

Selef ḫalefden devr alaraḳ mevcûd olup da ḫalefe müdevver defâtirde nâ-mevcûd görünenler ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve şürefâ-i Mekke-i Mü-

kerreme ve Ḳırım ḫânları ve ḳubbe vüzerâsıyla ḳapudân paşa ve ṭaşra vüzerâsına ve Ulaḫ begleriyle Gürcistân ḫotamânlarına ve Ṣırbistân kenzine ve Ḳaraṭaġ lâdiḳasına ve Erdel ve Macar ḳıralları gibi devlet-i 'aliyyeniñ fermân-berân-ı mensûbâtına veyâ ecnebî mülûkine mücevher ḫançer ve bıçaḳ ve seyf ve tîrkeş ve epe ve aḳve ve pala ve palyoş ve varsaḳ ve mücevherli ḳalpaḳ ve cepken ve kemer ve mücevher çeleng ve altun zencîr gibi ba'żı şeyler virilmiş ise virilen eşyâdaki mücevheriñ cins ü miḳdâr ve ḳırât ve virildigi vaḳtiñ deger ü ḳıymetini mübeyyin bâlâsı ḫaṭṭ-ı hümâyûnlı mevcûd olmaḳ lâzım gelen puṣulalar meydâna ḳonulup eşyâ-yı sâ'ire daḫi buña ḳıyâs ile meclis icrâ-yı tedḳîḳe himmet ve ḳuyûdâtıñ her ṭarafdan taṣḥîḥine i'tinâ vü dikḳat eyler.

Bu ḫıdmetler baş ve ikinci ve üçünci ve dördünci efendiler ile baş ḳulluḳçı ve çanṭacı ve ḫaftâncıya 'â'iddir. Farażâ ba'żı eşyâ ḳalemleri müfredâtında beyne'l-ḥużżâr ilişik vuḳû' bulup da me'mûrîn-i ḫazîne-i hümâyûn bîrûn me'mûrlarını iḳnâ'a muvaffaḳ olamadıḳları ḥâlde iḳtiżâsına göre silaḥdâr aġa ve baş çuḳadâr aġa ve 'inde'l-îcâb dârü's-sa'âde aġası ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîline ve daha mühim bir şey vuḳû'ında ḫâk-i pây-ı hümâyûna varınca mürâca'at olunaraḳ maṣlaḥatıñ pürüzi tesviye vü taṯhîr olunur. Mefḳûd olan eşyâ var ise bunlar tekrâr lede't-taḥḳîḳ şâyân-ı ḳabûl olacaḳ delâ'il-i vâṣıḳa ile tebeyyün eyledigi ḥâlde defâtirde muraḳḳam ḳalemleri üzerlerindeki şurûḥ taṣḥîḥ olunur ve eger żâyi'ât ẓuhûr ider ise istiḳâmetini iḳnâ' idemedigi ḥâlde selefe tażmîn itdirilmek üzere ḥużûr-ı ḫażret-i mülûkâneye lede'l-'arż şeref-sünûḥ idecek irâde-i seniyye vechiyle ḫareket ve 'inde'l-iḳtiżâ selef mu'âḫaze daḫi olunur ve devriñ ḳarârına dâ'ir tanẓîm olunan taḳrîr ḫâk-i pây-ı ḫażret-i pâdişâhîye lede'l-'arż bâlâsı ḫaṭṭ-ı hümâyûn ile tevşîḥ buyurılur. [253] Ḳuṣûrsuz ḫalefine devr ü teslîme muvaffaḳ olan selefe maḳâm-ı taḥsînde ḥużûr-ı ḫażret-i şehriyârîde vüzerâya maḫṣûṣ ḫıl'atlardan bol yeñlü semmûr kürk iksâsıyla iḳrâm ounur.

Baş Çuḳadârlıḳ Tebeddüli Niẓâmı:

Şehen-şâh-ı Âl-i 'Oṣmân ḫażerâtınıñ ġazavât-ı müte'addidede ḫazîne-i hümâyûnlarına pek çoḳ girân-bahâ eşyâ intiḳâl itmiş ve ḫâṣ âḫûr ḫazî-

ne-i hümâyûnı mücevherât-ı mütenevvi'a ve zer ü sîm sürûciyye ile imlâ buyurulmuş olmağın, bunlarıñ birinci nâẓırı silaḥdâr aġa ve ikincisi ḫazîne keṯḫudâları ise de mîr-âḫûr aġa ile ḫâṣ âḫûr kâtibi ve ḫâṣ âḫûrlularıñ mücerreb ü mü'temen eski ve ḥayṣiyetlilerinden ḫazînedâr ta'bîriyle bir mu'temed ḫâṣ âḫûrlı ile mevcûd olan eşyânıñ muḳayyid ve kâtibi olmaḳ üzere baş muḥâsebe ḳalemi müteḥayyizânından raḫt kâtibi nâmıyla bir efendi me'mûr olduġından bu me'mûrlarıñ ve bunlarıñ cümlesi niẓâmen baş çuḳadâr aġanıñ ma'iyyet ve talḫt-ı neẓâretinde bulunmasıyla baş çuḳadâr aġa çerâġ buyurılur veyâḫud vefât ider ise iç ḫazîne-i hümâyûn devrinde bulunan ẕevâtıñ kâffesi ile büyük ve küçük mîr-âḫûr aġalar ve dâ'imâ ḫâṣ âḫûrda bulunan ḫâṣ âḫûr kâtibi ve ḫâṣ âḫûr eskisi ve raḫt kâtibi beheme-ḥâl ḥâżır bulunaraḳ devr uṣûli icrâ ve uṣûlünüñ ḫazîne devri mu'âmelâtına tevfîḳine i'tinâsı ḫıtâmında cümleniñ mühürleriyle muṣaddaḳ tanẓîm olunan defter silaḥdâr aġa vâsıṭasıyla ḫâk-i pây-ı hümâyûn-ı ḫażret-i pâdişâhîye 'arż olunduḳda "manẓûr-ı hümâyûnum olmuşdur" kelimât-ı taṣdîḳiyyesiyle bi't-tevşîḥ ḫazîne keṯḫudâsına i'ṭâ buyurılaraḳ ḥıfẓ olunur ve bu defteriñ nüsḫa-i ṣâniyesi memhûren ḫalef olan baş çuḳadâr aġaya virilür.

Silaḥdârlıḳ Tebeddüli Niẓâmı:

Silaḥdâr aġalar maġżûben ma'zûl olmadığı ḥâlde infiṣâliniñ üçünci güni sarây-ı hümâyûna da'vet ve dâ'ire-i silaḥdârîye 'azîmetle ḫalef ve selef birlikde ḫâk-i pây-ı şâhâneye müṣûl olaraḳ ḫalef ve selef vüzerâ-yı 'iẓâm ḫıl'atlarından silaḥdârlıġa maḫṣûṣ olan bol yeñlü ṣırt semmûr kürk ḫıl'atlar ilbâsıyla maẓhar-i iltifât-ı cihân-ḳıymet olduḳlarından selef 'arż aġaları ve sâ'ir aṣḥâb-ı menâṣıb dâ'irelerini ṭolaşup istiḥlâl-i ḥuḳûḳ iderek ḫâne-i ḫâṣṣaya muvâṣalatla buralara ṭatlı ve ḳahve ve şerbet ve gülâb ve buḫûr gibi ri'âyet-i ta'ẓîmiyye ile tekrîm olunduḳdan [254| ṣoñra bâş pîş-gîr aġasıyla köşe pîş-gîr aġalarınıñ eñ eskisi baġal-gîri ve arḳasında ḫaftânî-i silaḥdârî belindeki fuṭa ile mütemeşşî oldığı ḥâlde bâbu's-sa'âde ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli ve zülüfli balṭacılar ḳoġuşlarını gezerek her birinde resm-i nüvâ-

ziş-kârî icrâ ve istiḥlâl-i ḥuḳûḳa i'tinâ olunmasıyla emâre-i maḥabbet olaraḳ herkesiñ 'arż-ı ḫoşnûdî ile ḳudretine göre birer çevre ve ḳalem-kâr yemeni dest-âvîzini ḫaftâncınıñ belindeki fuṭaya vaż' u taḳdîm ile 'arż-ı iḥtirâm iderler. Fuṭada terâküm iden dest-mâl ve çevreler ḫaftâncıya 'â'id olup faḳaṭ ḳabûl-i 'âmmeye maẓhar olmaḳ şerefiniñ ḳadrini bilenler 'indlerinde ḫazâ'in-i cihân-ḳıymetden zî-ḳıyem olan ve insâniyyet ṭanıyanlara göre ḳabûl-i 'âmmeden degerli defîne taṣavvur olunmayan ḫalḳıñ rıżâ vü ḫoşnûdiyyetini işrâb u i'lân iden bu ri'âyet-i maḫṣûṣa aġa-yı sâbıḳ ḥiṣṣesine iṣâbetle tezyîn-i ḥilye-i isti'dâd u insâniyyet eyler.

Silaḥdâr-ı sâbıḳ bu resmiñ itmâmından ṣoñra müfteḫiren ve müreffehen ḫânesine 'azîmet ider. Egerçi bu uṣûl ḳadîm ise de çünki silaḥdâr aġalardan çerâġ olduḳdan ṣoñra mesânid-i 'ulyâya teṣâ'üd itmiş pek çoḳ ẕevât olup ḥîn-i iḫrâclarında enderûndan ṣıfru'l-yed dûr olanlarıñ muḳaddemâ bulunduḳları mesnediñ rif'ati cihetiyle ḥâṣıl olmuş olan vaḳ' u i'tibârlarını muḥâfaẓaten ya'nî ṭaraf-ı ḥażret-i pâdişâhîden 'adem-i suḳûṭını i'lânen selefe kürk ilbâs Çorlılı 'Alî Paşa silaḥdârlıġında silaḥdârlıġı ḥayṣiyet iḥsân buyurulduḳdan ṣoñra ittiḫâẕ olunmuşdur.

Ancaḳ silaḥdâr aġalarıñ ekşerîsi ṭoġrıdan ṭoġrıya silaḥdârlıḳdan ṣadâret-i 'uẓmâ ve ḳapudânî-i deryâ ve nişâncılıḳ ve ḳubbe vezâreti ve ṭaşra vâlîlikleri ve yeñiçeri aġalıġıyla bekâm olduḳlarından bu 'avâṭıf-ı 'aliyye ile nâ'il-i merâm olanlar bu resmiñ icrâsında bulunmaḳda ma'ẕûr olduḳları cihetle berây-ı istiḥlâl-i ḥuḳûḳ bunlarıñ yerlerine ḳolṭuḳ tekellüfi ber-ṭaraf olaraḳ yalñız anaḫdar aġası vekâleten ḫaftâncı ile berâber gezer ve bi'l-vekâle silaḥdâr-ı sâbıḳ içün istiḥlâl-i ḥuḳûḳa himmet ider. Silaḥdârlardan menâṣıb u merâtib-i celîleye nâ'il olamayanlar vüzerâya maḫṣûṣ mükemmel ta'yîn ve cesîm nân-pâreler ile çerâġ olurlar.

Cülûs-ı Ḥümâyûnlar Vuḳû'ında Ḫazîne-i Hümâyûnuñ Mu'âyene Niẓâmı

Selâṭîn-i 'adl-âyîn ḥażerâtı cülûs-ı hümâyûnlarınıñ on beşinci güni ḫazîne-i hümâyûn mevcûdâtını mu'âyeneye raġbet buyurmaları ḳâ'ide it-

tiḫâẕ buyurulduġundan Yavuz [255] laḳab-ı ġażanferânesiyle mübeccel, şehenşâh-ı mükemmel, leyṯ-i ẓafer-müdellel, Sulṭân Selîm Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Mıṣr'ıñ fetḥine muẓafferiyyetini müte'âḳib Şerîf Ebu'l-Berekât ḥażretleriniñ tebrîk ve tevdî' buyurduḳları emânât-ı celîleden ridâ-i sa'âdet-i Ḥażret-i Nebevî ve câmi'u'l-Ḳur'ân, dâmâd-ı celîl-i Cenâb-ı Peyġamber-i âḫirü'z-zamân Ḥażret-i 'Oṯmân-ı Ẕi'n-nûreyn İbni 'Affân ve bâb-ı medîne-i 'ilm ü 'irfân, Şîr-i Yezdân ve râbıṭa-peẕîr-i ḫamse-i âl-i 'abâ-yı ẕî-şân, Esedullâh-i ma'âlî-merâtib 'Alî İbni Ebî Ṭâlib Ḥażretleri'niñ ḫuṭûṭ-ı 'âliyeleriyle mevcûd olan Meṣâḥif-i Şerîfe ve râyât-ı celîle-i Ḥażret-i Peyġamberî ve elviye-i Ebî Bekri'ṣ-Ṣıddîḳ ve 'Ömerü'l-Fârûḳ ve sâ'ireyi ve ẕât-ı Ḥażret-i Risâlet-penâhî'niñ üç ḳabża-i celîle ve kâffe-i ṣaḥâbe-i kirâm raḍiyallâhu 'anhüm ḫażerâtı ya'nî ṣırasıyla Ḥażret-i Ṣıddîḳ ve Fârûḳ ve 'Affân ve Ḥaydar ve Zübeyr ve Ṭalḥa ve 'Ammâr İbni Yâsir ve 'aşere-i mübeşşere ve sâ'ir aṣḥâb-ı kirâm raḍiyallâhu Ta'âlâ 'anhüm ḫażerâtınıñ birer 'adedden cem'an yirmi üç ḳabża süyûf-ı mübârekeyi ve ṣâḥib-i meẕhebimiz İmâm-ı A'ẓam Ebû Ḥanîfe raḍiyallâhu 'anh ḥażretleriniñ ferâce-i şerîfeleriyle Ḥażret-i Zekeriyyâ 'aleyhi's-selâmıñ müzeyyen maḥfaẓada mevcûd re's-i sa'âdetleri 'iẓâm-ı mübârekesi ve Ḥażret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmıñ tencere ve 'imâme-i İmâm Ebû Yûsuf ve sâ'ire gibi ba'ẓı emânât-ı mes'ûdeyi te'ṣîs buyurduḳları ḫırḳa-i şerîf beyt-i 'aliyyesine ve livâ-i şerîf ve sâ'ireyi ḫazîne-i hümâyûna vaż' ile ḫazîne-i hümâyûnda terfî' u tanẓîm buyurduḳları ṭabaḳât-ı 'âliyeye ref' u i'lâ ve vecîbe-i ta'ẓîmleri ḫuṣûṣlarına îfâ-yı himmet ü i'tinâ buyurduḳlarından bunı ẕerî'a-i mebrûke ile şehriyârân-ı ma'âlî-'unvân ḥażerâtı teberrükât-ı celîleyi ziyâret vesîlesiyle ḫazîne-i hümâyûndaki eşyâ-yı ẕî-ḳıyemiñ mu'âyenesini uṣûl ittiḫâẕ buyurmuşlardır.

Mu'âyene-i ḫazîne-i hümâyûna 'azîmet buyurılacaġı gün ṣalât-ı ẓuhrı ridâ-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesinde cemâ'atle ba'de'l-edâ dârü's-sa'âde aġası, silaḥdâr aġa, çuḳadâr aġa, rikâbdâr aġa, dârü's-sa'âdeden ḫazînedâr aġa, ḫazîne vekîli, bâbü's-sa'âde aġası baş ḳapu ġulâmı, dört nefer muṣâḥib aġalar ile dülbend aġası, anaḫdar aġası, pîş-gîr aġası ve 'arż aġaları ta'bîr olunan ḫazîne-i hümâyûn ve kîlâr ve seferli ketḫudâları, bâbu's-sa'âdeden ḫâṣ oṭa başı, ḫazînedâr başı, [256] kîlârcı başı, sarây aġası, sarây ketḫudâsı, ḫazîne-i hümâyûn baş kâtibi, ikinci kâtib, baş ḳulluḳçı, çanṭacı, üçünci

dördünci kâtibleri, nevbetçi başı, ḫazîne keṯḫudâsı ḫaftâncısı mertebelerince ṣırasıyla ḫazîne-i hümâyûn ḫâricinde ve pîş-gâhındaki ṣuffeye bi'l-vürûd ḳapunuñ ṣaġ cânibinde başda dârü's-sa'âde aġası, alt ṭarafında muttaṣılan bâbu's-sa'âde aġası ve yanında ḫazînedâr aġa, ḫazîne vekîli, ḫâṣ oṭa başı, baş ḳapu ġulâmı, ḫazînedâr başı, kîlârcı başı, sarây aġası, sarây keṯḫudâsı ve ṣol ṭarafında silaḥdâr aġa, çuḳadâr aġa, rikâbdâr aġa, dülbend aġası, anaḫdar aġası, pîş-gîr aġası ve ḫazîne keṯḫudâsından mâ-'adâ 'arż aġaları ta'bîr olunan kîlâr ve seferli keṯḫudâları, mü'ezzin başı, ḳahveci başı, ṣarıḳçı başı, tüfengçi başı, baş lala ve sâ'ir enderûn ricâli ṣırasıyla ve elbise-i resmiyyeleriyle pâ-beste-i ḳıyâm ve müteraḳḳıb-ı ḳudûm-ı ḫâḳân-ı Dârâ-ġulâm olaraḳ ṭururlar. Ḫazîne keṯḫudâsı sâ'ir mâ-beynciler ile berâber ma'iyyet-i şâhânede gelür. Ḫazîne-i hümâyûn ḳapusına muvâṣalat buyurulduḳda el-ḥâletü hâẕihî ḫazîne-i hümâyûn ḳapusına başılmaḳda olan cennet-mekân Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ mühr-i hümâyûnlarıyla memhûr olan balmumını fekk ile bâb-ı ḫazîneyi güşâd eyledikde, ẕât-ı ḥażret-i pâdişâhî bir iki ḳurenâsıyla derûn-ı ḫazîneyi teşrîflerinde ḫazîne-i hümâyûn baş yazıcısınıñ tehiyye itdigi müfredât defteri lede'l-'arż müṭâla'a buyurılur.

Defterdeki eşyâdan ḳarîn-i naẓar-ı 'âlî buyurulması murâd buyurılan şeyler oldıġı ḥâlde celb ve istiṣḥâb buyurulduḳda defterdeki maḥalline şerḥ virilür, eger i'âde buyurılur ise ḳaydı taṣḥîḥ olunur.

Ḳapunuñ ḫâricinde ḳalan bendegân ḳapunuñ ṭarafeynine mefrûş şiltelere 'alâ-merâtibihim ikʻâd ile ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresinden ṭatlı ve ḳahve ve şerbet ile tekrîm olunurlar.

Eşyâ-yı maḫzûne 'arîż u 'amîḳ seyr ü temâşâ buyurulduḳdan ṣoñra bendegân-ı muntaẓıranıñ duḫûline irâde-i seniyye şeref-ẓuhûr iderek cümlesi mertebesince derûn-ı ḫazîneye dâḫil ve temâşâ-yı eşyâ-yı mütenevvi'a ve iltifât-ı mülûkâneye nâ'il ve eṣnâ-yı 'avdetde ḫazîne-i hümâyûn keṯḫudâsına bol yeñlü ḳunṭoş semmûr kürk ḫıl'at ilbâs ve baş efendi ve baş ḳulluḳçı ve ikinci efendi ve çanṭacı [257] ve nevbetçi başı ve ḫaftâncı gibi ḫazîne-i hümâyûnuñ ḫârisleri 'aṭiyye-i mülûkâneye maẓhariyetle herkes istiḥḳâḳınca rehîn-i iltifât-ı mekârim-istînâs olduḳdan ṣoñra 'avdet buyurılur.

Dârü's-Sa'âde Aġalarınıñ Uṣûl ve Niẓâm ve Ḳânûnları

Dârü's-sa'âde Aġaları Ta'bîr Olunan Zencî Aġalar Ocaġınıñ Taḥḳîḳ Olunabilen Uṣûl ve Niẓâm ve Ḳânûn ve Ḫıdmetleri:

Ḥarem-i hümâyûn ḫademeleri silkine insilâk idecek zencî bir ḫadım aġası şeref-i ḳabûle maẓhar olduḳda "eñ aşaġı" 'unvânıyla yâd olunmaḳ dârü's-sa'âde aġaları miyânında cârî olan ıṣṭılâḥ iḳtizâsıdır. İşbu eñ aşaġı aġa sarây-ı hümâyûna vürûd ile dârü's-sa'âde aġası ḥużûrına çıḳarıldıḳdan ṣoñra oṭa lalası ile ḥâṣıllılarıñ eñ eskisi olup baş ḳapu ġulâmı gedigini iḫrâz itmiş olan ẓâta gönderilerek ocaḳ defterine ḳayd idüp ḥâṣıllı veyâḫud ortancalar içinde kesb-i ḳıdem itmiş olan mu'teber bir lalaya el öpdürülür. Eñ aşaġı aġanıñ vaẓîfesi ḥarem-i hümâyûn ḳapusını bekleyen ve nevbet ḳalfaları ta'bîr olunan beş nefer aġanıñ emirlerine iṭâ'atle bunlara ve kendüsinden evvel dâḫil-i ḫıdmet olaraḳ 'acemi aġa 'unvânıyla yâd olunup târîḫ-i ḳabûline naẓaran eski bulunanlarıñ cümlesine ḫıdmet itmek ve âbdest ve namâz vaḳitlerinden başḳa zamânda ḳapu beklemek ḫıdmetinden ayrılmamaḳdır. Bunuñ terbiyesi ḳapu nevbetinde bulundıġı eṣnâda lalasıyla kendinden evvel gelmiş olan rüfeḳâsı ṭaraflarından dârü's-sa'âde ocaġına müte'alliḳ uṣûl ve ḳânûnuñ tefhîmiyle icrâ idilür. Andan ṣoñra ḥasbe'l-lüzûm yeñi bir aġa daha alınur ise eñ aşaġılıḳ ḫıdmet ve vaẓîfesi aña intiḳâl iderek evvelki aġa eñ aşaġılıḳ ḫıṭâbından ḳurtularaḳ 'acemi aġalıḳ 'unvânını iḫrâz itdikde bir nev' temeyyüz yolını ṭutar. Çünki bunlarıñ uṣûlince 'acemilik yeñilikden ḳurtulmaḳ dimek olmaġla 'acemilige geçdigi vaḳitden i'tibâren kesb-i ḥayṣiyyet itmege başlar. İşbu 'acemilerden eñ eskisi nevbet ḳalfası olur. Bunuñ yolıyla nevbet ḳalfalıġı, nevbet ve zamânı geldikde musandıracı başı ṭarafından dârü's-sa'âde aġasıyla baş ḳapu ġulâmına ḫaber virilür ve anlar ṭarafından virilen emir üzerine ḳalfalıġı icrâ olunur.

[258] Nevbet Ḳalfalarınıñ Ḫıdemât-ı Maḫṣûṣaları ve Ortancalıḳla Ḥâṣıllılıġa İrtiḳâ Niẓâmı

Nevbet ḳalfalarınıñ ḫıdmeti ḥarem-i hümâyûn ḳapuları miftâḥlarını dârü's-sa'âde aġasından bi't-ta'dâd alup lüzûmı ḥâlinde açup aḫşâm çevril-

dikde miftâḥları yine ta'dâd iderek dârü's-sa'âde aġasına teslîm itmekdir. Bunlar ḥarem-i hümâyûn dâ'iresi ebvâbınıñ miftâḥlarına me'mûr-ı maḫṣûṣ 'add olunurlar. İşbu ḳapu nevbeti esâsen birinci, ikinci, üçünci, dördünci nâmlarıyla dört ḳapu nevbetçisine münḥaṣır ve beşinci nevbet ḳalfası müstaḳillen ḫalvete me'mûrdur. Bu żât 'umûm ḫalvet vuḳû'ı güni ḳapu nevbetçisi bulunmayan ḥarem aġalarını ḫalvet ḫıdmetine celb ü sevḳ ider. Nevbet ḳalfaları ḳoġuşlarında żâbiṭdir. Nevbet ḳalfalarınıñ eñ eskisi ortancalıḳ hey'etine duḫûle żi'l-yeddir. Ortancalar dört neferdir. Ba'żen żi'l-yedlerin müsta'iddânından daha ziyâde mülâzım alınmaġa ortancalıḳ yol ve nizâmınıñ mesâġı vardır. Ḥasbe'ṭ-ṭarîḳ ortancalıḳ gedigine geçecek ve gediklülük şerefini iḥrâz idecek olan aġayı bu şerefi iḥrâz idecegi gün kendüsinden eskice bir aġa berâber alup ṣabâḥ namâzından iki sâ'at evvel mesdûd olan oṭa ḳapularınıñ öñine îṣâl ile "lala destûr, fulân aġa ortanca çıḳacaḳ" 'ibâresiyle i'lân ider. Bu ḥâlde oṭadakiler isterler ise ḳapuyı açup bunlarla görişürler, istemezler ise ḳapular açılmaz. Bunlar daḥi ḳapunuñ açılmasına intiẓâr itmeyüp geçer giderler. İşbu ortanca çıḳan aġalar pîş-reviyle berâber ba'de'ṣ-ṣalât evvelâ oṭa lalasına ve bunuñ vâsıṭasıyla dârü's-sa'âde aġasınıñ ḥużûrına çıḳar ve telṣîm-i dâmen uṣûlini icrâ ile merâsim-i teşekküri îfâ ider ve ṣoñra baş ḳapu ġulâmı ile câmi'lerine gider ve biraz para serper ve orada bulunanlar ḳapar.

Ortancılıḳdan Ḫâṣlılıġa İrtiḳâ İtmek Nizâmı:

On iki ḫâṣıllılara noḳṣân geldikde ortancalardan eñ eskisi ḫâṣıllı çıḳmazdan evvel kendüsinden eski olan on iki ḫâṣıllılarıñ ve baş ḳapu ġulâmınıñ ve dârü's-sa'âde aġasınıñ eteklerini öpdükden ṣoñra câmi'e gidüp para serpmek ḳânûnını icrâ iderek ḫâṣıllı çıḳar ve ḫâṣıllı eskileriñ birisi bi'l-münâvebe ḳapu nevbetçilerine nezâret ider ve nîk ü bed vuḳû'âtdan mes'ûl olur. Ocaḳ yolınca eñ eski olan ḫâṣıllı "yayla baş [259] ḳapu ġulâmlıġı" me'mûriyyet-i mu'teberesini iḥrâz ider. Bundan ṣoñra silsile veyâ vefeyât vuḳû'ında aṣıl yeñi sarây baş ḳapu ġulâmı olur. Yayla baş ḳapu ġulâmlıġı ile aṣıl yeñi sarây baş ḳapu ġulâmlıġı manṣıbları iç aġalarındaki rikâbdâr ve çuḳadâr aġalar gibi ocaḳ yolını tekmîl itmekle ḫâṣıl olur.

"Eñ aşağı" ta'bîr olunan yeñi ḳabûl olunmuş aġa ṣabâḥ namâzı vaḳtinden iki sâ'at evvel ḳalḳup ḳapu nevbetini ṭutmaḳ içün neferâtı ve üçünci nevbet ḳalfasını uyandırır ve bundan ṣoñra baş nevbet ḳalfasını ve ṣoñra ortancayı ḳaldırır. Bunlar âbdest alup cümlesi birlikde ḥammâm külḫanınıñ oldıġı maḥalle giderek fenârları ve şem'-dânları iş'âl iderler. Ṣoñra dârü's-sa'âde aġası dâ'iresine gidüp aġanıñ oṭa nevbetçisi ve anıñ ma'rifetiyle aġayı ḳaldırırlar. Aġa âbdest aldıḳdan ṣoñra nezdindeki anaḫdarları ta'dâd ile me'mûrlarına teslîm ider. Bunlardan birisi Sûre-i Feṯḥ-i Şerîfi ḳırâ'at iderek evvelâ mâ-beyn-i hümâyûn ḳapusına gelüp ḳapuyı açarlar, yine oḳuyaraḳ sâ'ir miftâḥları ḳapunuñ nezdindeki çivilere ta'lîḳ iderler. Ṭa'âm vaḳitleriyle eṭibbâ idḫâli gibi ḳapunuñ açılmasına lüzûm görünen vaḳitlerde uṣûl-i câriyesi vechile açar ve çevirürler ve leylen ḥarem-i hümâyûnı teşrîf-i şâhâne vuḳû'ını müte'âḳib Sûre-i Mülk ḳırâ'at iderek ḳapuyı çevirürler ve ṭoplanılan miftâḥları dârü's-sa'âde aġası dâ'iresindeki nevbetçi aġaya ta'dâd u teslîm ve o daḫi aġanıñ ḥużûrına taḳdîm ider. Aġanıñ oṭa nevbetçileri nevbet ḳalfalarından ma'dûd degildir, bunlardan başḳadır, bunlar üç neferdir, yirmi dört sâ'at aġa dâ'iresinde bi'l-münâvebe bulunurlar ve leylen aġa dâ'iresine gidenler bunlara mürâca'at iderler. Büyük aġalar ḥażerâtı bir ṭarafa gitdiklerinde bunlar da berâber giderler, aġalarıñ ḳullukçıları maḳâmındadırlar. Aġa dâ'iresiniñ silinüp süpürülmesine ve ṭahâret ü nezâfet ve nizâmâtına nezâret iderler.

Dâ'ire-i dâḫiliyye-i hümâyûnda leylen ḫaste ẓuhûrında ṭabîb getürülmek içün nevbetçi bulunanlardan bir nefer 'acemi ve bir nefer nevbet ḳalfası ve bir nefer ortanca ḳapudaki aġalara ḫaber virdiklerinde dârü's-sa'âde aġasını kendüsinden başḳa kimesne bîdâr idememesi ḳânûn olan dârü's-sa'âde aġasınıñ oṭa nevbetçisine gidüp aġayı bîdâr ve dâ'ire-i dâḫiliyye-i hümâyûndan ṭabîb ṭaleb buyuruldıġını oṭa nevbetçisi dârü's-sa'âde aġasına ifâde vü iḫbâr eyledikde yalñız ṭabîb girecek [260] ḳapunuñ miftâḥı ḳapu nevbetçilerine teslîmen ḳapu açılur ve ṭabîb gidecek dâ'ire-i 'aliyye ḥıdmetindeki ḥarem aġasına teslîmen maḥalline gönderilür ve ṭabîb çıḳıncaya degin bekleyüp egerçi serî'an edviye tertîbini mûcib bir 'ârıża ise 'ilâc îcâbına göre baş lala yerinde tertîb ve ṭabḫ oluncaya ḳadar beklenilüp eczâ tertîbi tamâm olaraḳ edviye maḥalline gönderildikden ṣoñra uṣûli vechile yine ḳapu çevrilür. Bîrûnda sarây-ı maḫṣûṣlarında ârâm buyuran selâ-

ṭîn-i ‘iẓâm ḥażerâtıyla ḥarem-i hümâyûndan çerâġ buyurulmuş olan sarâylı ḳadınlardan birisi devâ’ir-i ‘aliyye-i ḥarem-i hümâyûndan mensûb oldıġı dâ’ireye "cevâb" ta‘bîr olunur ‘arîża gönderdikde götüren âdem istîẓân ma‘nâsına olan "selâmlamaḳ" uṣûlini icrâdan ṣoñra ol dâ’ire-i ‘aliyyeniñ baş aġası veyâḫud müteḥayyizce bir ḥarem aġası dârü's-sa‘âde aġasından bi'l-istîẓân ol cevâbı alacaġı emr üzerine tavṣîl idebilür. Vaḳt-i ġurûbdan yatsu ezânına ḳadar ‘araba ḳapu ile ḳalfa yerindeki büyük ḳapunuñ nevbetçileri beklerler. Bunlar da çevrildikde ol vaḳit miftâḥlar birleşdirilüp ber-vech-i meşrûḥ dârü's-sa‘âde aġasına irâ’e vü teslîm olunur.

Ba‘de'l-‘ışâ ḳapular civârında ve aġalar ḳoġuşlarında yabancı hiçbir kimesne ḳalmamaḳ içün ortanca yâḫud ḫâṣılı aġalardan birisi aḫşâm vaḳtinden evvelce pekçe ṣavt ile "hû" diyerek i‘lân-ı ḫalvet ve işâ‘a-i resm ü ‘âdet ider. Neferâtdan bir aġa ezân-ı şerîf istimâ‘ ve iḫbâr içün nevbetçi olmaġla ḳırâ’at-ı ezân-ı Muḥammedîyi "ṣalâ" lafẓ-ı mübârek-i İslâmiyyesiyle i‘lân ve işâ‘a-i duḫûl-i vaḳt-i edâ-yı ṣalât eyler ve ‘acemiler ibtidâ ortanca oṭalarınıñ öñine gelüp sarây-ı hümâyûn ışṭılâḥınca namâz vaḳtine ḳadar "ḳarşu" ta‘bîr olunur ṣavt-ı a‘lâ ile Ḳur’ân-ı ‘aẓîmü'ş-şân tilâvet iderler ve henüz ḳalḳamayanlar olur ise nevbetçileri "destûr lala âbdest" ṣadâsıyla ḳaldırur ve içlerinden ḥâfıẓu'l-Ḳur’ân olan aġalarıñ âbdest aldıḳdan ṣoñra Ḳur’ân-ı ‘aẓîmü'ş-şân tilâvet itdiklerini dîgerleri kemâl-i edeb ü ibtihâl ile ḳâ‘iden istimâ ma‘nâsına olan "ḳarşu ḳırâ’ati"ni i‘lân ve ṣalât-ı ‘ışâdan ṣoñra her gice Yâsîn-i Şerîf tilâvet iderler.

Dârü's-sa‘âde Aġalarınıñ Ḳoġuş Tertîbleri ve Aña Müte‘alliḳ Terbiye ve Niẓâmları

Ḥarem-i hümâyûn aġaları büyük ḳoġuş, aġa ḳoġuşı nâmlarıyla üç ḳoġuşda ârâm iderler. Bunlar dört fırḳaya münḳasimdir ve cümlesi ḳapu nevbetine dâḫildir ve kâffe-i [261] devâ’ir-i ‘iffet-bâhire-i ‘aliyyeniñ müte‘addid ḥarem aġaları vardır. Vâlide sulṭân-ı ‘aliyyetü'ş-şân ḥażretleriniñ baş aġaları oldıġı gibi ekṣer dâ’ire-i ‘aliyyeniñ baş aġaları vardır. Bu baş aġalarıñ intiḫâbı ocaḳ yolına merbûṭ olmayup liyâḳat u rirâyet ü isti‘dâda

mütevaḳḳıf olduġından baş aġa naṣbı lüzûmında żâbitânıñ erbâb-ı liyâḳatından intiḫâb itdikleri żât baş aġalıḳ manṣıbına irtiḳâ itdirilür. Baş aġalar ocaḳ yolınca bi'ṭ-ṭab' ortancada ve ḫâṣṣılıda olmasalar bile ḫüsn-i ḫıdmete muvaffaḳ olduḳları ḥâlde silsile-i ṭarîḳlerince tâ yayla baş ġulâmlıġını iḫrâz idinceye ḳadar me'mûriyetlerinde ibḳâ olunurlar. Baş aġalar refâḳatlerinde lüzûmı ḳadar ḫarem aġaları bulunur. Refâḳat aġalarınıñ içinde bulunması uṣûle muvâfıḳ olan nefer ve nevbet ḳalfalarından birisi ḫasbe't-teselsül yoluyla ortanca oldıġı ve ḫıdmetinde bulundıġı dâ'irede tevḳîf buyurıldıġı ḥâlde ol dâ'ire baş aġasınıñ mülâzım ve ẓi'l-yedi ya'nî ber-ḳâ'ide ikincisi 'add ü i'tibâr olunur.

"En aşaġı" ta'bîr olunan aġalar muṭlaḳâ ḳapu nevbeti beklerler. 'Acemiler yalñız nevbetleri geldikde ḳapu nevbeti ṭutarlar. Nevbet ḳalfaları ḳapu nevbetçilerini ḳumanda iderler. Ortancalar ḳapu nevbetine neẓâret iderler.

Musandıracı başılar ṭahâret ü neẓâfet ve âbdest ve namâz edâ itdirmege ve aġalarıñ câmi'-i şerîfe devâm itmeleri ḫuṣûṣlarına dikḳat ve uṣûl ü âdâb-ı me'mûriyyetiñ tamâmî-i ḫüsn-i îfâ ve muḫill-i âdâb olan ḫarekâtıñ men'ine ve ḳânûnlarıñ vaḳt ü zamânıyla kâmilen îfâsına himmet iderler. Bu işlere nüfûẓları cârîdir.

Dârü's-sa'âde Aġaları Neferâtınıñ Ṣûret-i Terbiye ve Te'dîbleri:

Dârü's-sa'âde aġaları efrâdından birisi ḫasbe'l-beşeriyye ḫilâf-ı de'b-i ḳânûn bir gûne ḫarekete cür'eti uṣûlen te'dîbini îcâb eyledikde müttehem olan aġaları musandıracı başı yeñi sarây-ı hümâyûndaki ocaḳlarında "ḳandîl altı"na ve ṣayfiyyede de böyle bir tenhâ maḫalle getürerek müttehemden eski bulunan aġalar ta'lîm ve melekesi beynlerinde ma'lûm "ḳaplama" ta'bîr olunur mahâret-i ḍarb-ı dest ile birer kerre ḳażâlini ya'nî eñsesini ḳaplamaya çeküp terbiye iderler. Ḫudâ-negerde bunlarıñ içlerinde demirli urmuş keskin ve mahâretli cündîler teṣâdüf ider ise artıḳ ḳaplamaya çekilen aġaya "Rabbim selâmet virsün" du'asından başḳa ḫâṭıra bir şey [262] elden gelmez. Bu uṣûl ḫâṣṣılılara ḳadar icrâ olunup ḫâṣṣılılar ile anlarıñ mâ-fevḳinde olanları bulunduḳları derecâta göre baş ḳapu ġulâmı ve ḫazîne vekîli

ve ḫazînedâr aġalar ve dârü's-sa'âde aġası lisânen terbiye vü tenbîhle tenkîl iderler. Eger serkeşlik eyler veyâḫud ḳabâḥatinde tekrâr u ıṣrâr idenler olur ise ocaḳdan bütün bütün def' ṣûretiyle cânib-i Ḥicâz-ı maġfiret-ṭırâza gönderilür. On iki nefer ḫâṣıllu eskiler yuḳarukileriñ cümlesinden mu'teberdir.

Dârü's-sa'âde Aġasınıñ Oṭa Lalalıġı:

Dârü's-sa'âde aġasınıñ oṭa lalalıġı ocaḳ yolıyla ḥâṣıl olmayup büyük aġa me'mûriyyeti ḥüsn-i îfâya müteḥayyizândan ḳanġı aġada iḳtidâr u ehliyyet ü isti'dâd müşâhede ider ise anı oṭa lalası ta'yîn ider. Oṭa lalalıġı ḫâṣ oṭalılar müteḥayyizânından intiḫâb ve ta'yîn olunması ḳâ'ide ittiḫâẕ olunan silaḥdâr aġa lalalıġı gibi mu'teber bir me'mûriyetdir. Dârü's-sa'âde aġası maḳâmında bulunmadıġı zamânlarda uṣûlen ḫazînedâr aġa ve bunlar da bulunmaz ise ḫazîne vekîli ve bi'l-farż bunlarıñ da ġıyâbı ḥâlinde baş ḳapu ġulâmı vekâlet itmek ḳânûnı mer'î ise de dârü's-sa'âde aġasınıñ tesviye-i umûrına oṭa lalası me'mûr olması ḥasebiyle dârü's-sa'âde aġası dâ'iresinden bir an ayrılamamaḳ mecbûriyetinde bulundıġından büyük aġanıñ maḳâmından ġayri maḥalde bulundıġı zamân vekîl-i ma'nevî-i ġayr-i resmîsi ve eşyâsınıñ ḥâfıẓ u emîni oṭa lalasıdır. Dârü's-sa'âde aġasınıñ ḫaftâncısı maḳâmında olan kürkçi ile ḳuşçı ve ḳahveci başı ve baş çuḳadâr ve hegbeci ve zülüfli balṭacı ve ḳozbekçi gibi ḫademe-i maḫṣûṣasınıñ żâbiṭ ü âmiri ve aġa dâ'iresiniñ 'âdetâ müdîr-i umûrıdır.

Bîrûnda Bulunan Selâṭîn-i 'Iẓâm Dâ'ire-i 'İffet-bâhirelerinde Müstaḫdem Ḥarem Aġalarınıñ Uṣûlleri:

Bîrûnda bulunan selâṭîn-i 'işmet-âyîn ḫażerâtı dâ'ire-i 'aliyyelerinde birer baş aġa ve refâḳatlerinde birer baş ḳapu ġulâmı ve onar ve on ikişer ḫarem aġası bulunur. Baş aġa cümlesiniñ żâbiṭi ve baş ḳapu ġulâmı mu'âvinidir. Ve bunlarıñ da ocaḳ yolları ve ḫıdmetleriniñ uṣûli bâlâda ẕikr olunan ḳâ'idelere müşâbihdir ve bu dâ'irelerdeki ḫarem aġalarınıñ müteḥayyizânı

müsta'iddânından müntaḫab birer de mâ-beynci vardır ki dâmâd-ı kirâm ḥażerâtı giceleri ḥareme teşrîf buyurduḳlarında pîşlerinde fenâr çekerler, [263] selâmlıḳlarda bulunduḳça ekşeriyâ 'inde'l-îcâb ḥarem-i 'âlî ile bunlar vâsıṭalarıyla muḫâbere buyurılur.

Vâlide Sulṭân-ı 'Aliyyetü'ş-şân Ḥażretleri Baş Aġalıġı:

Mehd-i 'ulyâ-yı salṭanat-ı seniyye ḥażretleri baş aġalıġı me'mûriyyetiniñ ḫıdmeti, dâ'ire-i 'aliyye-i mehd-i 'ulyâca vuḳû' bulacaḳ mu'âmelâtıñ kâffesine nezâret itmek ve bu dâ'ire-i ma'âlî-bâhireye müte'alliḳ olan ḥarem aġaları ve eski sarây balṭacıları ve ḥalvâ-ḫâne ve sâ'ir kâffe-i ḫademe baş aġanıñ refâḳatinde olduḳlarından bunları ḥüsn-i istiḫdâm itmekden 'ibâret olmaġla bunlar ḥaḳlarında şükr ü şikâyeti müşmir ü mü'eşşirdir. Mehd-i 'ulyâ-yı salṭanat-ı seniyye ḥażretleri baş ḳapu ġulâmı baş aġanıñ mu'âvinidir.

Baş ve İkinci ve Üçünci ve Dördünci Muṣâḥiblikler:

Bunlarıñ ḫıdmetleri iç aġalarından manṣûb mâ-beyncileriñ 'aynıdır. Faḳaṭ leylen ḥarem-i hümâyûnı teşrîf-i şâhâne vuḳû'ında muṣâḥib aġalar pîş-i hümâyûnda fenâr çeker ve ḳapuları çevirirler.

Şehzâde Efendiler Ḥażerâtınıñ Lalalıġı:

Lalalar mensûb olduḳları efendiler ḥażerâtı ḫıdmetlerini ḥüsn-i îfâ iderler ve her ne ṭarafı teşrîf buyursalar berâber giderler ve iç aġalarından me'mûr lalalarla berâber ḥüsn-i taḥṣîl-i 'ulûm u ma'ârif buyurmalarına dikḳat ve devâma i'tinâ iderler. Şehzâdegân efendiler ḥażerâtınıñ sâ'ir ḫademeleri bu iki zâtıñ emr ü nehyleriyle ḥarekete me'mûrlardır.

Eski Sarây Baş Ḳapu Ġulâmlıġı:

Eski sarây baş ḳapu ġulâmlıġı yirmi beş otuz nefer iḫtiyâr ve ṣâḥib-i iḳtidâr emekdâr rüfeḳâsıyla eski sarâyda bulunanlarıñ żâbiṭi ve eski sarâyıñ ṭa'âm ve levâzım-ı sâ'iresiniñ nâẓır u âmiridir. Eski sarâyca olan vuḳû'âtıñ mühimlerini dârü's-sa'âde aġasına 'arż ve alacaġı emr ü cevâb üzere ḥareket eyler.

Yayla Baş Ḳapu Ġulâmlıġı:

Ṣayfen teşrîf-i mülûkâne buyurılan sarây-ı hümâyûnlarda ḥarem aġalarınıñ żâbiṭi yayla baş ḳapu ġulâmlarıdır. Ḥâṣıllılarıñ eñ eskisinden yolıyla ḥâṣıl olan bir manṣıb-ı mu'teberdir. Ṣayfiyyedeki ḫuṣûṣâtıñ kâffesi bu żâtıñ emri ile icrâ olunur.

[264] Yeñi Sarây Baş Ḳapu Ġulâmlıġı:

Ocaḳ yolınca ḥâṣıl olan kâffe-i me'mûriyetlerden mu'teberdir. Bu manṣıbıñ me'mûriyyeti iç aġalardaki anaḫdar aġası ḫıdmetiniñ 'aynıdır. Yayla baş ḳapu ġulâmlıġı bunuñ mülâzımıdır. Yayla baş ḳapu ġulâmları sarây baş ḳapu ġulâmı olduḳda yayla baş ḳapu ġulâmlıġına ḥâṣıllılarıñ eskisi geçer. Bu ṭarîḳçe açılacaḳ ḥâṣıllılıġa baş ortanca ve eñ ṣoñra noḳṣân ḳalacaḳ ortancalıġa baş musandıracı nâ'il olur. Noḳṣân ḳalacaḳ musandırıcılıġa 'acemileriñ eñ ḳıdemlisi olan baş eski lala geçer.

Ḫazîne Vekîli:

Bi'ż-żât esfâr-ı hümâyûna raġbet ve Edirne sarây-ı 'âlîsi gibi ba'żı maḥallere 'azîmet-i hümâyûn vuḳû'ında birlikde bulunması irâde buyurılan dâ'ire-i 'aliyye-i dâḫiliyyeniñ me'mûr ve dârü's-sa'âde aġasınıñ vekîli ve ḥarem-i hümâyûna müte'alliḳ kâffe-i ḫuṣûṣâtıñ nâẓırı ḫazîne vekîlidir.

Ḫazînedâr Aġa:

İç aġalığı ḳânununda çuḳadâr aġalıḳ silaḥdâr aġalıġa ẓi'l-yed oldığı gibi ḫazînedâr aġalar da dârü's-sa'âde aġalığınıñ mülâzımıdır. İç aġalarında çuḳadâr aġalarıñ mâ-dûnından silaḥdâr naṣbı mesbûḳ oldığı gibi dârü's-sa'âde ṭaḳımından daḫi ba'żen ḫazîne vekillerinden ve birḳaç kere de baş ḳapu ġulâmlarından dârü's-sa'âde aġası naṣbı sebḳat itdigi merv î dir.

Büyük Aġa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Aġasınıñ Uṣûl ve Niẓâm ve Ḫıdmeti:

Dârü's-sa'âde aġaları silaḥdâr aġa ve bâbü's-sa'âde aġalarınıñ ve'l-ḥâṣıl sarây-ı hümâyûn ricâliniñ kâffesiniñ mâ-fevḳinde ve uṣûl-i sâbıḳa-i sarây-ı hümâyûnca ṣadâret-i 'uẓmâ ve meşîḫat-ı 'ulyâya ṣâliş i'tibâr olunan bir manṣıb-ı celîl-i mu'teberdir. Bu me'mûriyyet-i celîle ḥarem-i hümâyûna dâ'ir olan ḫuṣûṣâtıñ kâffesiniñ nâẓırı ve enderûn ve bîrûnda selâṭîn-i 'iffet-rehîn ḫażerâtı dâ'ire-i 'aliyyelerindeki ḥarem aġalarınıñ âmir-i müstaḳillidir. 'İmâme ve kisve faṣlında beyân olunacaġı vechile dârü's-sa'âde aġaları başlarına selîmî ve alâylarda arḳalarına dört yeñlü serâsere dûḫte aġır ṣırt semmûr ve ṣayfen bu biçimde ḳâḳum ve mevâsime göre ḳarṣaḳ ve sincâb kürk giyerler. Bellerine ṣom mücevherli aḳve ta'bîr olunur girân-bahâ altun [265] köstekli bir bıçaḳ ṭaḳarlar. Silaḥdâr aġalarıñ fevḳinde bulunduḳları cihetle silaḥdâr aġalar dârü's-sa'âde aġasınıñ dâmenini telṣîm iderler. Dârü's-sa'âde aġalarınıñ esâs ḫıdmet ü me'mûriyetleri ḥarem-i hümâyûn meṣâliḥine neẓâret ise de salṭanat-ı seniyyeyi ḫilâfet-i 'uẓma ile birleşdiren Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ġâzî ḫażretleri meṣâliḥ-i ḥaremeyni bi'ẓ-ẓât rü'yet buyurmuş ve ḫalef-i hümâyûnları Sulṭân Süleymân Ḫân ḫażretleri daḫi bir müddetçik vâlid-i 'aẓîmü'l-meḥâmidleri eṣer-i celîl-i 'ulyâsına iḳtifâ buyurmuşlar ise de zamân-ı hümâyûnlarında esfârıñ ta'addüdi bu uṣûlüñ devâmını bi'ṭ-ṭab' taġyîr eylemiş olduġından ẓât-ı hümâyûnları seferde bulunduḳça ḥaremeyn-i şerîfeyn ḫıdmet-i celîlesiniñ dârü's-sa'âde aġaları ḥuẓûrında mevâlî-i 'ulemâdan müfettiş ve ḥaremeyn muḥâsebe ḳaleminden muḥâse-

beci ve sâ'ire ḥâżır oldukları ḥâlde çehâr-şenbe günleri rü'yet olunmasını ḳânûn ittiḫâẕ buyurmuşlardır. Bu cihetlere bu ẕâtlara ḥarem-i hümâyûn ḫıdmet-i 'âṣımesi neẕâretinden başḳa bir de ḥaremeyn-i şerîfeyn meṣâliḥ-i evḳâf-ı şerîfesi neẕâret-i celîlesi 'ilâve buyurulmasıyla çehâr-şenbe günleri orta ḳapunuñ ḫâricinde ḫâṣ âḫûr ṭarafında sed üzerindeki ḳaṣırda ḥaremeyn müfettiş ve muḥâsebeci ve muḳâṭa'acı ve rûz-nâmçeci ve baş ḫalîfe ve yazıcı efendilerden müctemi' bir meclisde dârü's-sa'âde aġası ḥâżır oldıġı ḥâlde ḥaremeyn evḳâf-ı celîlesine müte'allik olan muḥâsebât ve buña müteferri' sâ'ir mürâfa'ât rü'yet olunur.

Tafṣîlâtı fıḳra-i maḫṣûṣında beyân oldıġı vechile büyük aġalar ḥaremeyn evḳâf-ı şerîfesi nâẕırı oldukları cihetle ṣurre-i hümâyûn dârü's-sa'âde aġalarınıñ neẕâret ve ma'rifet-i maḫṣûṣalarıyla iḫrâc olunur.

Dârü's-sa'âde aġaları ḥarem-i hümâyûn ḫıdemâtına me'mûr teberdârân-ı sarây-ı 'atîḳ ta'bîr olunan balṭacılarıñ nâẕırı olan balṭacılar keṯḫudâsınıñ ve ḥarem-i hümâyûn ḥaṭab-keşlik nevbetinde bulunan zülüfli balṭacılarıñ âmiridir.

Ḫazînedâr aġalıḳ fıḳrasında beyân olundıġı vechile dârü's-sa'âde aġası naṣbı ḳaṭ'-ı ṭarîḳe muḥtâc olmayup mücerred irâde-i hümâyûn müte'allik buyurılan ẕâta tevcîh buyurılur. Bu ḫıdmet dil-ḫâh-ı ḥażret-i pâdişâhî ile muḳayyed bir manṣıb ve emṣâli müsâ'adesiyle ḫazîne vekîlligine daḫi mâ-beyncilik maḳâmında müstaḫdem olan erbâb-ı isti'dâddan dört nefer muṣâḥib ḥarem aġalarından naṣbı sebḳat itdiginden [266] işbu iki manṣıba ocaḳ yolıyla istiḥṣâl olunur me'mûriyyet ḥükmi virilemediginden bunlarıñ manṣıb ıṭlâḳı ḥaḳḳ-ı ta'rîfleri olmaġla bu ḥâlde dârü's-sa'âde aġalarınıñ ṣaġlamca ocaḳ yolı yalñız baş ḳapu ġulâmlıġına ḳadar i'tibâr olunmaḳ iḳtiżâ ider.

Muḳaddemâ ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm 'arża girecekleri vaḳit evvelâ ḳapu aġası oṭasında ârâm iderler iken mu'aḫḫaran dârü's-sa'âde aġaları oṭasında tevaḳḳufları irâde-i seniyyesiniñ şeref-sünûḥı dârü's-sa'âde aġalıġı manṣıb-ı celîlini ziyâde şereflendirmişdir.

Dârü's-sa'âde aġalarınıñ ekşerîsi ata binmek ve beslemegi iltizâm itdiklerinden bunlardan ba'ẓı ḥâṣıllı ve ortancalar ile gediklüleriñ ḫıdmet-i nevbetleri olmadıġı zamânlarda âḫûr ḳapunuñ ḫâricindeki âḫûrlarına gitdiklerinde ḥasbe'l-beşeriyye ba'żen münâża'a vuḳû'ı mülâḥaẓasıyla ẕikr

olunan âḫûrlar arasında büyük aġalarıñ ârâmlarına maḫṣûṣ bir cesîm dâ'ireye aralıḳda giderek orada bulunan yedekçiler ve sâ'irece mûcib-i tesviye vü tenbîh olan ve öyle bir münâza'a vuḳû'ında müttehem buulnan aġaları terbiye itmek gibi ba'żı ḫuṣûṣâtı rü'yetle 'avdet itmek uṣûlden bulunmuş ve işbu dâ'ire biñ iki yüz ḳırḳ dört târîḫinde ḳażâ'en muḥteriḳ ve metrûk olmuşdur.

Büyük Aġa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Aġalarınıñ Tebeddülleri Niẓâmı

Sarây-ı hümâyûnda dârü's-sa'âde aġasından büyük kimesne olmadıġından dârü's-sa'âde aġalarına "Büyük Aġa" ta'bîr olunur. Büyük aġalarıñ ekṣer infiṣâlleri cum'a günleri teşrîf-i şâhâne buyurılan câmi'-i şerîfde yâḫud salṭanat biniş maḥallerinden baġteten vuḳû' bulur. Maġżûben infiṣâl itdirilen aġalar ṣadr-ı a'ẓamlarıñ 'azli güni çend-sâ'at cây-ı ârâmı veyâḫud külliyen maḥall-i terk-i celâlet ü endâmı olmaġla şöhret-gîr olan Balıḳ-ḫâne Ḳaṣr-ı Hümâyûnı dâ'iresinden ma'dûd olan muḥtaṣarca bir oṭaya indirilür ve orada iḳtiżâ-yı ser-nüvişt ü muḳadderâtıñ ẓuḥûrına teraḳḳuban tevaḳḳuf iderek 'afv-ı 'âlîye muḳârin oldıġı ḥâlde cânib-i Ḳâhire'ye i'zâm olunur. Eger 'azli îcâb-ı ḳader veyâḫud imtidâd-ı me'mûriyetle ta'alluḳ-ı kec-naẓar ve si'âyet-i bed-siyerden neş'et itmiş ise ṭoġrıca Ḥicâz'a gönderilür ve gidinceye degin tedârük-i levâzım-ı râhiyye içün sarây-ı hümâyûnda [267] veyâḫud merbûṭâtı olan ḳaṣr-ı hümâyûnlarıñ birisinde mu'azzezen bir iki gün müsâferetine müsâ'ade-i hümâyûn erzânî buyurılur. Büyük aġalarıñ ṣûret-i 'azl ü infiṣâllerinden biri de ṣurre-i hümâyûn iḫrâcınıñ yevm-i resmîsinde ṣurre devesiniñ 'inân-ı sîmînini büyük emîr-i âḫûr dârü's-sa'âde aġasınıñ yedine virdikde ḫużûr-ı hümâyûnda üç kerre deveyi ṭolaşdırdıḳdan ṣoñra emîr-i âḫûr aġanıñ 'inânı i'âde ṭalebinde olmaması dârü's-sa'âde aġalıġınıñ tebeddüli 'alâmeti oldıġını ḥasbe'l-uṣûl aġa-yı ma'zûl idrâk iderek der-ḥâl deve ile berâber orṭa ḳapudan ṭışaru ṭoġrı çıḳar gider ve bu ṭarz ile ma'zûl olan aġalar ṣurre-i hümâyûn emînine teslîmen berren cânib-i Ḥicâz-ı maġfiret-ṭırâza gönderildiginiñ ḳadîmen mesbûḳ oldıġı sarây-ı hümâyûnda iken

dârü's-sa'âde ağalarından aḥibbâ-yı 'âcizîden İlyâs Ağa ve Dâvud Ağa ve ḫazînedârlı Maḥmûd Ağa'dan işidilmişdir.

Ṣurre güni 'azl olunamayacaḳ olan büyük ağalarıñ yedindeki 'inân-ı sîmi mîr-âḫûr ağalar ellerinden aldıḳları gibi ağa ḥażretleri kemâl-i sürûr u inbisâṭ ile yer öpmek teşekkürinden ṣoñra bu uṣûl-i mesbûḳ üzere ol gün yeñiden naṣb olunmuş ḥükminde bulundığından ṣurre iḫrâcı fıḳrasında beyân olundığı üzere ḥużûr-ı hümâyûna rû-mâl ile serâsere dûḫte dört yeñlü ṣırt semmûr kürk ḫıl'at iksâsıyla ibḳâsı i'lân buyurılur ve Mışır ve Ḥaremeyn'e îṣâl olunanlar Mışır ḫazîne-i hümâyûnından ma'âş-ı müstevfâ taḫṣîṣ ü iḥsânıyla i'âşe ḳılınur ve maḥlûl vuḳû'ında şeyḫu'l-ḥarem-i Nebevî ve nâ'ibü'l-ḥarem-i Ḥażret-i Peyġamberî manṣıb-ı celîl-i bâ-sa'âdetine nâ'il olmaḳ şeref-i dü-cihânîsini iḫrâz ile ġâ'ile-i hâ'ile-i 'âlemden âzâde-i hirâsî vü telâş olurlar. Allâhümme yessir lenâ hâẕe'l-ḫıdmeti'ş-şerîfeti âmîn yâ Mu'în bi-ḥürmet-i Ṭâhâ vü Yâsîn.

Büyük ağalarıñ içinde ibtidâ dârü's-sa'âde ağalığını bâbü's-sa'âdeden tefrîḳe vesâṭete muvaffaḳ olan ve ḥaremeyn evḳâf-ı şerîfesi neẓâret-i celîlesiyle ibcâl buyurılan ve dersa'âdetde Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân Câmi'-i Şerîfi semtinde Çehâr-şenbe civârındaki musaḳḳafât-ı mebrûke ve müberrât-ı celîleniñ bânîsi olan merḥûm Büyük Meḥmed Ağa ile Bilâl Ağa, Süleymân Ağa, İdrîs Ağa, İlyâs Ağa ve Meḥmed Ḫân-ı Râbi' ḥażretleri evâsıṭ-ı eyyâmında dârü's-sa'âde ağası bulunan müttaḳî vü mükerrem Muṣullı Muṣṭafâ Ağa ve Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî dârü's-sa'âde ağası Ṭavîl Süleymân Ağa, Ḥacı Mercân Ağa, Ḥacı Beşîr Ağa, Yûsuf Ağa, Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Evvel dârü's-sa'âde ağası meşhûr aṣdaḳ [268] u a'lem Muṣṭafâ Ağa ve 'aṣr-ı Selîm Ḫânî'de Küçük Bilâl Ağa ve 'Anber Ağa ve Ḳâsım Ağa ve Ḥâfız 'Îsâ Ağa ve 'Abdullâh Ağa ve Paşa Çırağı 'Abdullâh Ağa ve Lala Ṭâhir Ağa gibi birçoḳ mübârek ẓevât güẓâr itmiş ve her birerleri müberrât-ı cezîle ve ḫıdemât-ı memdûḥa terkine muvaffaḳ olmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhim ecma'în.

Dârü's-sa'âde ağalarından ẓuhûr iden cündiyân-ı çâpük-süvârân-ı hüner ü ma'rifet ḥaḳîḳaten ḥayret-dih-i fârisü'l-ḫayl-i erbâb-ı besâlet-i 'Arab u Rûm u 'Acem'dir. Ez-cümle cennet-mekân Sulṭân 'Abdu'l-Ḥamîd Ḫân ve Sulṭân Selîm Ḫân-ı Ṣâliş ḥażretleri 'ahd-i 'âlîlerinde ve firdevs-nişân Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî-i 'Adlî ḥażretleri 'aṣr-ı aḫîr-i 'âlîsine gelince dâ-

rü's-sa'âde aġaları efrâdından iktisâb-ı şöhret ü şân itmiş olan mehere-i cündiyândan 'Azîz Aġa, Muḥterem Aġa, Şu'ayb Aġa, Sa'îd Aġa, Ġażanfer Aġa, Ṭoḳuz Kürkli Ṣâliḥ Aġa, Ṣaġır Beşîr Aġa, Büyük Cevher Aġa, Ṣolaḳ Cevher Aġa, 'Abdullâh Aġa, 'Abdulġanî Aġa, 'Abdulfettâh Aġa, Dilâver Aġa, Küçük Elmâs Aġa, 'Oṣmân Aġa, Selmân Aġa, Sa'dullâh Aġa, baş muṣâḥib Şâkir Aġa, Küçük Beşîr Aġa, Yaġlı Beşîr Aġa, Büyük 'Abdullâh Aġa, Lala Kâmil Aġa, Dâvud Aġa, Küçük 'Abdullâh Aġa, Mercân Aġa, İlyâs Aġa, Ṣâliḥ Aġa, Kâmil Aġa, Ṣâliḥ Aġa, muṣâḥib Reşîd Paşa, Ḳoḳu Mercân Aġa, Fülke Muṣṭafâ Aġa, Ḫazînedârlı Malımûd Aġa, Büyük Server Aġa'larıñ cirîd menzillerini sebḳat iden nâdir bulunmuş ve tehçîl-i[128] cirîd ve lobud ve ḍarb-ı süyûf ve remy-i sihâmda aldıḳları öñdülüñ emṣâli iç aġalarından ve kâşiflerden Behrâm Aġa, Sisli Feyżullâh Aġa, Tatarḫân Aḥmed Aġa, Lezgî Meḥmed Aġa, Ḳula 'Abdullâh Aġa, Kitâbçızâde Ḥüseyin Efendi, Çetin Ḥasan Aġa, Gemalmaz Ḥasan Aġa, Çerkes Ḥasan Aġa, Çopur Ḥasan Aġa, Uzun Ḥasan Aġa, Ḳaṭo Ḥasan Aġa, Küçük Ḥüseyin Paşa çerâġı Ḥaydar Aġa, Silaḥdâr 'Alî Paşa çerâġı Ṣırp kölelerinden mu'aḫḫaran mîr-mîrân olan Köle İsmâ'îl Paşa, 'Aşḳar 'Alî Paşa, müşîr Ḍarb-ḫor Reşîd Paşa, dördünci ordu müşîri 'Abdulḥalîm Paşa, Ferîḳ [269] Sâlim Paşa, Ḥüsâmüddîn Paşa-zâde Meḥmed Beg, Ṭopçı-zâde Şâkir Aġa, Yeñiçeri Şâkir Aġa, Kelle Şâkir Aġa, 'Araboġlı Aḥmed Aġa, ḫazîneli çuḳadâr-ı sipâhî 'Abdullâh Aġa, Ḳandillili Ṣaġır Nâşid Aġa, Mışırlı Meḥmed Aġa, Zâġlı Meḥmed Aġa, Ṭaġlı Meḥmed 'Alî Aġa, Ḳaşoṭa-zâde Ḥasan Beg, 'Alî Cevâd Begefendi merḥûmuñ pederi Tunuslı-zâde Kâşif Mışırlı 'Alî Beg, Kâşif Emîn Aġa, 'Ömer Kâşif, Ḥasan Kâşif'den başḳasına naṣîb olmamışdır.

'Ulûfe İḫrâcındaki İlçi Mülâḳâtı Niẓâmı ve İlbâs Olunan Ḫıl'atlar ve Ṭaraf-ı Ṣadârete Gönderilen Kürk Teşrîfâtı

Yeñiçeri ṭâ'ifesine 'ulûfe tevzî'i içün mu'tâd olan ṣalı güni 'ale's-seḥer defterdâr efendi aḳçeyi sarâya getürüp meşîn kîselere vaż' ider. Ṣadr-ı

128. تهجيل

a'ẓam ḥażretleri ṣalât-ı ṣubḥı bâb-ı 'âlîde edâ eyledikden ṣoñra erbâb-ı dîvânıñ bâb-ı hümâyûna duḫûlleri ve çavuşbaşı ile ilçi Alây Ḳaṣrı altına gelüp muntaẓır-ı ḳudûm oldukları ḫaberini ḫaberci çavuş aġa ṣadr-ı a'ẓam selâm aġası vesâṭetiyle ḫaber virdigini müte'âḳib ṣadr-ı a'ẓam beyâż aṭlas üst ve ḳallâvî ile dîvân bisâṭlu esbe süvâr olaraḳ Alây Ḳaṣrı altına vuṣûlinde çavuş başı aġaya selâm ve ilçiye taltîf ü ikrâm ile sarây-ı hümâyûnda orta ḳapuya bi'l-vuṣûl esbden nüzûl iderek üst kürkünüñ ṣaġ yeñini eline alaraḳ iç ḳapuya dâḫil olduḳda ibtidâ ṣol cânibde bulunan sipâh ve silaḥdâr aġalarına selâm virür. Bu ḥâlde du'âcı çavuş ṣavt-ı bülend ile selâm alur. Ba'dehû ṣaġ cânibindeki yeñiçeri ocaġı çorbacılarına selâm virür. Orta ḳapuda keṯḫudâ beg müteraḳḳıb-ı ḳudûmleri oldıġından anlara ve ba'dehû sîm 'aṣâlarıyla nigâh-endâz-ı ḳudûm olan ḳapucı başı aġalardan çavuş başı aġa ve istiḳbâl ḫıdmetini edâ idecek ḳapucı başı aġa ile ḳapucılar keṯḫudâsına selâm virdikleri eṣnâda mûmâ-ileyhimâ 'aṣâların yere ḍarb iderek pîş-i 'âlîlerinde devân olurlar.

Ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri âheste-reftâr ile ṭarafeyne selâm virerek ibtidâki selâm ṭaşına vardıḳlarında bir ḫaṭve miḳdârı ṣaġ cânibe teveccüh ile yeñiçeri aġasına selâm virdikde yine du'âcı çavuş selâm alur. İkinci selâm ṭaşına varıldıḳda yine bir miḳdâr teveccüh ile 'umûmen dergâh-ı 'âlî yeñiçerilerine selâm virür. Bu def'a du'âcı çavuş selâm almaz. Ba'dehû ṭarafeynde olanlara işâret ile selâm virerek [270] dîvân-ḫâne öñine teḳarrub olunduḳda muḳaddemce gelüp ḳubbe-i hümâyûnda teşrîf-i ṣadârete müteraḳḳıb olan vüzerâ ve ṣadreyn ve defterdâr efendilere ve sâ'irlere ṭışarı çıḳup selâm-ı âṣafîye ḥâżır olmaları içün saḳḳâ başı "buyur" nidâsıyla işâret ider. Dîvân-ḫâne ḳapusı ḥizâsına vardıḳlarında çavuş başı ile ḳapucılar keṯḫudâsı Ṭaş Direk yanında tevaḳḳuf itdiklerinde ortalarından mürûr ve ṭoġrı bâbu's-sa'âdeye teveccüh iderek o ḥâlde selâm ṭaşı ḥizâsında ḳaldırım ortasında olan büyük yaṣṣı ṭaş üzerine varup bâbu's-sa'âdeyi selâmlayaraḳ yine du'âcı çavuş selâm aldıḳdan ṣoñra ṣol ṭarafa dönilüp ḫazîne öñinde ṭuranlara ve aḳlâm ḫulefâsına ve ḫâcegân efendilere ve berüde ṭuranlara selâm virerek ḳubbe-i hümâyûna teveccühle Ṭaş Direk yanında ṭuran vüzerâya selâm virdikde kezâlik du'âcı çavuş selâm alur. Ba'dehû muḳâbelede çavuşbaşı vekâleti iden aġa ile ḳapucılar keṯḫudâsına selâm virüp ḳubbe-i hümâyûna teveccüh itdikde ibtidâ ṣaġ ṭarafında ṣadreyn efendilere selâm virdik-

lerinde kezâlik du'âcı çavuş selâm alur ve ṣol cânibinde defterdârân ve tevḳî'î ve defter emîni ve teşrîfâtî efendilere selâm virerek ḳubbe-i hümâyûna duḫûl ve ḳu'ûd ile vüzerâya ve ṣadreyn efendilere ve defterdârâna ve nişâncı ve re'îsü'l-küttâb efendiye 'alâ-merâtibihim iltifât iderler.

Yaz eyyâmı ise saḳḳâ başı ḥalvâ-ḫâne-i ḫâṣṣadan şerbet ve ḳış mevsimi ise ma'cûn getürüp ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri isti'mâl ider. Bîrûn ḫazînedâr başısı ḫazîne ḳapusı mühür mumını ve ḫayme mehter-başısı ḳubbe-i hümâyûn ḫazînesi mühür mumını getürürler, manẓûr-ı âṣafî olur ve eski dîvân-ḫâne öñinde Feṯḥ-i Şerîf tilâvet olunur iken murâd buyurılur ise ḫayme mehter-başısı aġaya emr ü işâret buyurılup meydândan fodula ve re'îsü'l-küttâb efendi mehter başısı pilav ve zerde defterini getürdükde imrâr-ı naẓarla teşrîfâtî efendiye virürler. Ba'dehû ḥüsn-i ḥâl-i 'asâkire işâret içün muḥżır aġa ṭabaḳ ile getirdigi 'aḳîde şekerini ṣadr-ı a'ẓama ve sâ'ir erkâna ṭutar ve birer dâne alurlar.

Eski dîvân-ḫâne öñinde Feṯḥ-i Şerîf ḳırâ'atı tamâm olduḳda ṣadr-ı a'ẓamıñ vürûdından ṣoñra ilçi orta ḳapuda tevaḳḳuf itdirilmiş olmaġla ilçiyi idḫâl içün ḫaber gider. Çavuş başı sîm 'aṣâ ile ve çavuşlar kâtibi ve çavuşlar [271] emîni ḳıyâfetleriyle öñine düşüp orta ḳapudan duḫûl ve ibtidâki selâm ṭaşına geldikde ḳul keṯḫudâsı aġa yeñiçeri ṭâ'ifesini selâmlamaġa şorbaya segirtdikleri vaḳit ilçiniñ etbâ'ı müsâfir oṭaları semtinde keşîde ḳılınan perde ardında âmâde olan ṭa'âmları tenâvüle giderler.

İlçi dîvân-ḫâne-i hümâyûna teḳarrüb eyledigini teşrîfâtî efendi ṣadr-ı a'ẓama iḫbâr eyledikde dîvan yerindeki dîvân oṭasına vürûd iderler. Ḳubbe-i hümâyûn ṭaş direkleri berâberinde ḳapucılar keṯḫudâsı sîm 'aṣâ ile ḳarşu varup hem-rütbe olduḳları cihetle çavuşbaşı ile birbirlerini selâmlar ve ilçiniñ öñince dîvân-ḫâne-i hümâyûn ḳapusına gelinüp içeri duḫûl ve ilçi nişâncı efendiniñ alt yanında vaż' olunan iskemleye iḳ'âd itdirildigini yine teşrîfâtî ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine ḫaber virdikde Revân Oṭası'ndan ḳalḳup dîvân yerine geldikleri anda çavuş başı ve ḳapucılar keṯḫudâsı selâmlayup ṭaşra giderler. Dîvân-ı hümâyûn tercümânı vâsıṭasıyla ilçiye ḫoş geldiñiz mu'âmelesi icrâ olundıġı eṣnâda re'îsü'l-küttâb efendi telḫîṣ kîsesini nezd-i ṣadr-ı a'ẓamîye vaż' idüp ṭaşra gitdikde ḫayme mehter-başısı ve keṯḫudâsı ve veznedâr başı ellerine birer kîse alaraḳ dîvân-ḫâneye girüp kîseleri

ṣadr-ı a'ẓamıñ öñlerine ḳoyduḳlarında veznedârlar ve ḫayme mehterleri ḳubbe-i hümâyûn ḳapusına ṭoġrı döşeyüp nıṣf-dereceye geldikde re'îsü'l-küttâb efendi oldıġı maḥalden dîvân-ḫâne-i hümâyûna girüp 'ulûfe istîẓânını müş'ir telḫîṣi ḥużûr-ı âṣafîde açup ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine 'arż itdiklerinde ellerine alup ba'de'n-naẓar re'îsü'lküttâb efendiye baġlamaḳ içün virürler. Ḥużûrlarında baġlayup mühr-i hümâyûn ile mühürlenmek içün mühr-i hümâyûnı re'îs efendiye ḥîn-i teslîmde ḳıyâm iderek ba'de't-taḳbîl teslîm ile telḫîṣ mühürlenüp re'îsü'l-küttâb efendi mühr-i hümâyûnı 'arż eyledikde ḳıyâmen aḫz ile tekrâr taḳbîl olunur. Bu vaḳit ḳapucılar keṯḫudâsı sîm 'aṣâ ile dîvân-ḫâne-i hümâyûna geldikde telḫîṣ re'is efendiden alınup ḳapucılar keṯḫudâsı yediyle merfû'-ı rikâb-ı müsteṭâb-ı ḥażret-i pâdişâhî ḳılınur.

'Ulûfe kîseleri tamâmen döşendikde bir kîse aḳçesi ḥużûr-ı âṣafîde aḳçe taḫtası üzerine dökilüp ḫayme mehter başısı ṣadr-ı a'ẓama ve vüzerâya ve ḳâḍî-'askerlere ve defterdârân ve tevḳî'î efendilere 'arż itdikden [272] ṣoñra yine kîsesine vaż' ve rûznâmçeci efendiye mühürledüp yerine ḳor. Bu vaḳitde telḫîṣ-i 'âlî ḫaṭṭ-ı hümâyûn ile muvaşşaḥan ve müşerrefen bâbu's-sa'âdeden çıḳdıḳda çavuşbaşı aġa bâbu's-sa'âdede selâm maḥalli olan yaşşı ṭaşıñ üzerinde istiḳbâl ve ḳapucılar keṯḫudâsı ḫaṭṭ-ı hümâyûnı taḳbîl ü ber-ser iderek yed-i âṣafîye teslîm itdikde anlar daḫi telṣîm ve vaż'-ı ser-i tekrîm ile iki ṭarafa selâm virerek maḳâmlarına oturmazdan evvel re'îsü'l-küttâb efndi gelüp pîş-i âṣafîde ṭurup ṣadr-ı a'ẓam ḫaṭṭ-ı hümâyûnuñ mührini fekk ile mûm ve dest-mâl ve ẓarfı re'îsü'l-küttâb efendiye teslîm itdikde taḳbîl ü ber-ser ve vaż'-ı ceyb-i girîbân-ı ta'ẓîm iderler.

Telḫîṣi açup ḫaṭṭ-ı hümâyûnı ba'de't-taḳbîl ḳırâ'atla ḳoyunlarına ḳoyup ḳu'ûd ve re'îsü'l-küttâb efendi dâmen-bûs ile 'avdet eyledikde emr ü işâret-i âṣafî ile muḥżır aġa ocaḳluya bi'l-iḫbâr yeñiçeri efendisi ile ḳul keṯḫudâsı ḳubbe-i hümâyûn ḳapusından içerü duḫûl ile dâmen-bûs eylediklerinde ḳıyâm buyurılur. Bunlar der-ḥâl girüye çekilüp ḳubbe-i hümâyûn derûnında ḫâcegân-ı dîvân ṭarafında olan ḳapunuñ yanında arḳaların dîvâra virüp ṣadr-ı a'ẓama müteveccihen ve ḳâ'imen ṭururlar.

Ol vaḳit rûznâmçe-i evvel efendi elinde tevzî' defteriyle ḫâcegân ṭarafında olan ḳapunuñ öñine gelerek defteri ḳırâ'at ider. Yeñiçeriniñ 'ulûfesi

virilüp oldıġı gibi tekrâr yeñiçeri efendisi ve ḳul ketḫudâsı vürûd ve dâmen-bûs eylediklerinde ḳıyâm buyurılur.

Çavuş başı ile ḳapucılar ketḫudâsı ṭa'âmıñ öñince ḳubbe-i hümâyûna duḫûl ve selâmlayup siniler ḳuruluncaya ḳadar ṭurup, yerlerinde tenâvül-i ṭa'âma giderler. Ṭa'âm keşîde ḳılındıḳda yalñız ilçi ṣadr-ı a'ẓamıñ sofrasında ve sâ'ir mu'teber âdemleri ḳapudân paşa ve defterdâr ve nişâncı efendiler sofralarına tevzî' olunur. Ṭa'âm eṣnâsında ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine şerbet virilür. Ṭa'âmdan muḳaddem ilçiniñ getürdigi hediyyeyi teşrîfâtî efendi defter idüp defteriyle pîşkeşçi aġaya teslîm ve ḳapucılara taḥmîl ile bâbu's-sa'âde öñinde teraḳḳub iderler.

Ṭa'âm tamâm olduḳda ṣadr-ı a'ẓam ve sâ'ire teşrîfâtî efendi gülâb ve maṭbaḫ emîni [273] buḫûr virürken ḫayme mehter başısı ile vekîl-ḫarc-ı ḫâṣṣa ilçiye gülâb ve buḫûr virürler. Ba'dehû teşrîfâtî efendi ṣadr-ı a'ẓamdan istîẕân ile ilçiyi ḳaldırup eski dîvân-ḫâne öñinde ilçiye ve etbâ'ına rûznâmçe ḳaydı üzere rütbelerine göre kürk ve ḫıl'atlar ilbâsıyla tevḳîf olunur.

Bu eṣnâda yeñiçeri aġası mu'tâd üzere bâbu's-sa'âdeye vuṣûl ile ḳapucı başılarıñ ârâmlarına maḫṣûṣ olan ṭûlânî ṣuffede ârâm ile ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i mülûkâne 'arż oṭasını teşrîflerinde ibtidâ yeñiçeri aġası 'arża girüp çıḳdıḳda yine maḥall-i merḳûma oturdıġı gibi aġa babası işâret itmekle çavuş başı ve ḳapucılar ketḫudâsı ḳubbe-i hümâyûn ḳapusunuñ ḫâricinde 'aṣâların ḍarb eyledikleri gibi ṣadreyn ḥażerâtı 'arża giderler. Dîvân-ḫânden selâmlıḳ içün girüye dönmezden evvelce ṣadr-ı a'ẓam ve sâ'irleri bi'l-cümle ḳıyâm ve dönüp ḳad-ḫamîde-i ta'ẓîm olduḳlarında ṣadr-ı a'ẓam resm-i tevdî'i icrâ eyler.

Ṣadreyn efendileriñ ḥareketlerinde ḳıyâm buyurulmaz, anlar daḫi 'arżdan çıḳup tevaḳḳuf iderler. Çavuşbaşı ile ḳapucılar ketḫudâsı ḳubbe-i hümâyûn ḳapusı öñinde tekrâr 'aṣâların yere ḍarb eylediklerinde ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri ḥareket ve kürk ṣaġ yeñini eline alup anıñla ṭarafeyne selâm virerek bâbu's-sa'âdeye 'azîmet ve 'aḳablerince vüzerâ ve defterdâr ve sâ'ir ricâl de 'arża girecekleri bâbu's-sa'âdeye vardıḳlarında ṣadreyn efendiler selâmladıḳları gibi anlar ṭoġrı ṭaşra giderler. Bu anda ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine bâbu's-sa'âdeden olan iç ḫazînedâr başı aġa yediyle serâser kürk ve defterdâr efendiye ḫıl'at ilbâs olunur.

Sâ'ir 'arża girecekler var ise bâbu's-sa'âde ḫâricinde ḫıl'at ilbâs olunur. Defterdâr efendiden mâ-'adâ 'arża giren ricâl 'arż oṭası ḳapusunuñ iç ṭarafında dâmen-bûs ile 'avdet iderler. Defterdâr efendi ḥużûr-ı hümâyûnda 'ulûfe telḫîṣini ḳırâ'at ve zemîn-bûs idüp çıḳar. Vüzerâ-yı 'iẓâm ḥażerâtı ḥużûr-ı hümâyûndan ḳalḳdıḳdan ṣoñra ilçinin 'arża duḫûline müsâ'ade buyuruldıġını aġa-yı bâbu's-sa'âde ḫaber virmekle ilçiniñ ve 'arża girecek mu'teberânınıñ her birini ikişer nefer ḳapucı başı aġalar miyânlarından ṭutup dîvân tercümânı berâber oldıġı ḥâlde 'arża girerler.

[274] İlçiniñ hediyyesi 'arża girinceye ḳadar bâbu's-sa'âdede ḳapucılar ellerinde ṭurup ilçi 'arża girdikde pîşkeşçi öñine düşüp 'arż oṭası ḳapusı ṭolaşılup bâbu's-sa'âde ricâlinden ḫazînedâr başı aġaya teslîm iderler. İlçi ṭaşra çıḳdıḳda tevaḳḳuf itmeyüp ḳubbe-i hümâyûn öñinde ṭoġrı orta ḳapu ḫâricinde esbe süvâr ve ḫarcî furun öñinde erbâb-ı dîvân çıḳınca tevaḳḳuf itdirilüp vüzerâ çıḳup yeñiçeri aġasınıñ üst ṭarafında otururlar. Ba'dehû ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri 'arżdan çıḳdıḳlarında vüzerâya ve yeñiçeri aġasına ve ḳapucı başılara ve sâ'ire selâm virerek ḳubbe-i hümâyûna gider. Vüzerâ ardlarınca gelürler. Dîvân-ḫâne ḫâricinde ancaḳ re'îsü'l-küttâb efendi kendü oturduḳları taḫta öñinde ve defter emîni berü ṭarafda selâma ṭururlar. Ḳubbe-i hümâyûna duḫûlde efendiler ardınca girüp defterdâr efendi yanında tevaḳḳuf iderler.

Ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri ḳıyâmen ṭurup vüzerâ ve defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ile emîr-i 'alem ve ḳapucı başılar ve sipâh ve silaḥdâr ve bölükân-ı erba'a aġaları ocaḳlularıyla, çavuşbaşı ocaḳlusıyla, ḳapucılar keṭḫudâsı ocaḳlusıyla, ba'dehû ḫıtâmı müş'ir teşrîfâtî efendi dâmen-bûs iderler ve iktisâ buyurılan kürki teşrîfâtî efendi arḳalarından alup ṭaşra ḫazînedâr başısına ve o daḫi aġa babasına teslîm ider. Aġa babası câme-şûy aġasına virür ve bu ḫıdmet muḳâbilinde ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden aġa babasınıñ ve neferâtınıñ mu'tâd olan 'aṭiyyeleri virilür. Çavuşbaşı aġa rûznâmçe kîsesini ve mâliye defter-ḫânesi ve ḫazîne defter-ḫânesi mühürlemek içün mühr-i hümâyûnı almaġa ḥużûr-ı âṣafîye vardıḳda ṣadr-ı a'ẓam ḥîn-i teslîminde ḳıyâm idüp kîsesinden iḫrâc ve taḳbîl ü ber-ser idüp çavuşbaşı aġaya teslîm ider, o daḫi selâmlayaraḳ ḫıdmet-i me'mûresin edâ idüp ḳubbe-i hümâyûn ḳapusından sür'at ile girdigi gibi yine ṣadr-ı a'ẓam ḳıyâm ve bir ḳadem inüp mühr-i hümâyûnı aldıḳda taḳbîl ile vaż'-ı ceyb-i girîbân ve ḳu'ûd ider.

Bu vaḳit murâd-ı ʻâlî buyurılur ise Revân Oṭası'nı teşrîf ile anda istirâḥat ve erbâb-ı dîvân tamâm çıḳup ḳapucılar ketḫudâsı müsâvât üzere ḳubbe-i hümâyûn ḳapusunuñ ḫâricinde ʻaṣâların yere ḍarb eylediklerinde yine üst kürküñ ṣaġ yeñini ellerine alaraḳ ḥareketle vüzerâ ve defterdâr ve şıḳḳeyn ve nişâncı efendilere [275] selâm virerek ḳubbe-i hümâyûndan ṭaşra çıḳup bâbu's-saʻâdeye teveccühle selâm ṭaşı maḥalline vardıḳda evvelki gibi selâmlandıḳdan ṣoñra yine ṣol cânibe teveccühle ḫâcegân efendilere ve sâ'ire selâm virerek çavuşbaşı ve ḳapucılar ketḫudâsı selâmlayup pîşlerinde âheste âheste gidilüp orta ḳapudan ṭaşra çḳılduḳda süvâr ve bâb-ı hümâyûndan ḫurûcda vüzerâyı selâmlayup sarây-ı âṣafîye teşrîf buyurılur. Ṣadr-ı aʻẓam teşrîf buyurınca ilçi ḫarcî furun öñinde tevaḳḳuf itdirilür. İlçiler ʻavdet eyledikde çavuşbaşı aġa ile gitmesi muʻtâd olan çavuşlar kâtibi efendi ve çavuşlar emîni aġa getürürler.

ʻUlûfe İḫrâcında Ḳubbe-i Hümâyûnda Ḥużûr-ı Âṣafîde İlbâs Olunan Ḫılʻatlar:

Rûznâmçe-i evvel efendi: Ḫılʻat-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ sevb 1.

Baş baḳı ḳulı aġa: Ḫılʻat-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ sevb 1.

Mâliye tezkirecisi efendi: Ḫılʻat-ı ḫâṣṣu'l-ḫâṣ sevb 1.

Sergi nâẓırı efendi: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Cizye baş baḳı ḳulı aġa: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Rûznâmçe-i evvel baş ḫalîfesi efendi: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Rûznâmçe kîse-dârı efendi: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Ẕimmet ḫalîfesi efendi: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Sergi ḫalîfesi efendi: Ḫılʻat-ı aʻlâ sevb 1.

Ser-ḫâzin-i bîrûnî aġa: Ḫılʻat-ı ḳuşluḳ sevb 1.

[276] Ser-mehterân-ı ḫayme-i ḫâṣṣa aġa: Ḫılʻat-ı ḳuşluḳ sevb 1.

Ketḫudâ-yı mehterân-ı ḫayme-i ḫâṣṣa: Ḫılʻat-ı sevb 1.

Kâtib-i mehterân-ı ḫayme-i ḫâṣṣa: Ḫılʻat-ı sevb 1.

Veznedâr başı aġa: Ḫıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Ḫâzin-i bâb-ı hümâyûn aġa: Ḫıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Ser-bölük-i ḫazînedâr-ı bîrûnî: Ḫıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Teşrîfâtî efendi: Ḫıl'at-ı ḳuşluḳ sevb 1.

'Ulûfe Devrinde Ṭaraf-ı Bâhirü'ş-şeref-i Cenâb-ı Cihândârîden Bâb-ı 'Âlîye Mevrûd Teşrîfât Resmidir:

Mevâcib-i 'askeriyyeniñ iki ḳısṭ olaraḳ iḫrâcını müş'ir telḫîṣ vürûdında ṭaraf-ı eşref-i ḥażret-i pâdişâhîden serâsere dûḫte bir ṣevb semmûr kürk ve bir ḳabża mücevher ḫançerle ḫaṭṭ-ı hümâyûn teşrîfâtî, silaḥdâr ve çuḳadâr ve rikâbdâr aġalardan irâde buyurılan bir ẓât refâḳatine mü'eẕẕin başı ve tüfengçi ve ṣarıḳçı başılar ile baş lalalardan bir ẓât ve ḫâne-i ḫâṣṣadan olan lalaları ve çaḳır ṣalanlarıyla çend-nefer çuḳadâr aġa ve on ḳadar ḫâṣekî ve ṣuffelilerden pâlûdeci ta'bîr olunan emîn ḫâṣekîsi, zülüfli balṭacılarıyla sâ'ir ma'iyyeti me'mûrlarından müretteb bir alâycegiz tertîbiyle ḫaṭṭ-ı hümâyûn ḳırmızı aṭlas kîse içinde nışfı görinerek aġanıñ ḳoynında ve ḫançer, refâḳatindeki ẓâtıñ yedinde ve kürk, emîn ḫâṣekîsiniñ omzunda oldıġı ḥâlde Ṣoġuḳ Çeşme ḳapusından ḫurûc ile [277] Alây Köşki pîşgâhındaki bâb-ı 'âlîniñ büyük ḳapusına teḳarrub eylediklerinde selâm aġası bi'l-istiḳbâl muḥżır aġa ve oṭa başı nerdübânıñ aşaġı ḳademesinde ve ḳara ḳulaḳ ve bostânî ve telḫîṣ aġalar binek ṭaşında ve keṭḫudâ beg ve re'îs efendi ve çavuşbaşı aġa ve teẕkire-i evvel ve ṣânî ve mektûbî-i ṣadr-ı 'âlî ve teşrîfâtî efendiler 'alâ-merâtibihim vasaṭ-ı nerdübânda istiḳbâl iderler.

Ṣadr-ı a'ẓam ḥażretleri dîvân-ḫâne ḳapusı öñinde ḳarşulayup aġa-yı müşârün-ileyh ḫaṭṭ-ı hümâyûnı bâ-kemâl-i ta'ẓîm telṣîm iderk ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine teslîm itdikde ârâyiş-i eydî-i tekrîrn ile alup ba'de't-taḳbîl kürki boġçesinden iḫrâc ve tebcîl ü ilbâs ve ḫançer-i mücevheri ta'lîḳ-i miyân eylediklerinde merreten-ba'de-uḫrâ alḳışlar olunduḳdan ṣoñra ḫaṭṭ-ı hümâyûnı ṣadr-ı a'ẓam re'îs efendiye virüp sergiye teşrîf buyurmalarıyla ḫaṭṭ-ı hümâyûnı efendî-i müşârün-ileyh ṣavt-ı bülend ile ḳırâ'at ve aġa-yı müşârün-ileyhe vüzerâya maḫṣûṣ bol yeñlü ṣırt semmûr kürk ve rüfeḳâ-yı mu'te-

beresine ḫıla'-ı fâḫire ilbâs ve 'arż oṭasına götürilerek defterdâr efendi ve sergide olan ocaḳ aġalarıyla sâ'irleri 'alâ-merâtibihim li-ecli't-tebrîk resm-i dâmen-bûs icrâ ile ṣadr-ı a'ẓam 'arż oṭasını teşrîf ve ḫaṭṭ-ı hümâyûnı re'îsü'l-küttâb efendi tekrâr ḳırâ'at ve taḳbîl itdikden ṣoñra ṣadr-ı a'ẓama i'ṭâ ve rikâb-ı hümâyûna taḥrîr olunan teşekkür telḫîṣini 'arż iderek ḳu'ûd ve aġa-yı müşârün-ileyhe i'zâz birle ṭatlu ve ḳahve resminiñ icrâsı 'aḳîbinde cânib-i ṣadr-ı a'ẓamîden i'ṭâ buyurılacaḳ 'aṭiyyeyi meşîn kîseler ile ṣadr-ı a'ẓamıñ ḫazîne yamaḳları nezd-i âṣafîye vaż' idüp refâḳatlerindeki ẕevâtıñ 'aṭiyyeyeleri üzerleri paftalı çıḳınlar ile teşrîfâtî efendi vesâṭetiyle ẕevât-ı müşâr ve mûmâ-ileyhimiñ ḫademesine teslîm olunur. Ḥîn-i 'avdetde müstaḳbilîn bâlâ-yı nerdübâna dek teşyî' itmeleriyle aṣıl îṣâl-i teşrîfâta me'mûr olan ẕât ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden seng-i rikâba keşîde ḳılınan müzeyyen bir esbe süvâr ve 'avdet itdigi gibi ric'at ve müstaḳbilîn tekrâr 'arż oṭasına muvâṣalatla iltifât-ı seniyye-i mülûkâneyi tebrîk żımnında resm-i dâmen-bûsîyi icrâya müsâra'at iderler.

Eger tehiyye olunan mevâcib bir ḳıṣṭ ise bunuñ devrinde ḫançer olmayup yalñız ḫıl'at kürk ile ḫaṭṭ-ı hümâyûn dülbend ve anaḫdar ve pîş-gîr aġaları ve baş [278] çuḳadâr ve mü'ezzin ve ḳahveci ve ṣarıḳçı ve tüfengçi ve berber başılar ile baş lalalardan bir ẕât me'mûr olup refâḳatinde irâde buyurılan iki ḫâṣ oṭalı aġa olaraḳ sâ'ir alây tertîbi iki ḳıṣṭda icrâ buyuruldıġı vechile îfâ olunur. Faḳaṭ bir ḳıṣṭda ṭaraf-ı ṣadr-ı a'ẓamîden mübâşirîne iksâ olunacaḳ ḫıl'at menâṣıb-ı sitte aṣḥâbına ya'nî keṯḫudâ beg, defterdâr efendi, re'îs efendi ve nişâncı gibi ẕevâta iksâ olunan çuḳaya dûḫte bol yeñilü ḳonṭuş ṣırt semmûr kürk olup esbiñ zîneti daḫi buña taṭbîḳ idilür.

Süferânıñ Nâme Taḳdîmi ve Süferâya Cevâb-nâme Teslîmi Teşrîfâtı 'İmâme ve Elbise Uṣûli

Düvel-i ecnebiyye ilçileriyle nâmeler geldükde eger dîvân-ı hümâyûnda taḳdîm olunacaḳ ise yevm-i dîvânda ilçi 'arż oṭasında ḫużûr-ı hümâyûna duḫûl ve taḳrîrini tekmîl eyledikde ilçiniñ yedindeki nâmeyi mîr-i 'alem aġa alup ṣaff-ı vüzerâdan eñ ṣoñraki ẕâta îṣâl ve teslîm eyler. Anlar

daḫi tertîbleri üzere devr-i eyâdî ile ṣadr-ı a'ẓam ḥażretlerine virildikde taḫt-ı hümâyûn minderiniñ üzerine vaż' ider. Eger bir nuṭḳ-ı hümâyûn buyurılur ise ṣadr-ı a'ẓam dîvân tercümânı vesâṭetiyle ilçiye ifâde eyledikden ṣoñra ilçi ṭaşra i'âde ḳılınur.

Süferâya Dîvân-ı Hümâyûnda Nâme-i Hümâyûn Teslîmi Resmi:

İlçilere teslîm olunacaḳ nâme-i hümâyûn'ulûfe dîvânı güni teslîm olunur ve ṭaraf-ı şâhânede olunacaḳ teblîġât-ı şifâhiyye yevm-i dîvânda 'arż oṭasına ilçi duḫûl eyledikde ṣadr-ı a'ẓam ilçiye teblîġ ider. Şöyle ki nâme-i hümâyûn cânib-i yemîn-i şâhânedeki visâdeniñ üzerinde mevżû' olup ṣadr-ı a'ẓam nâme-i hümâyûnı alup taḳbîl ü ber-ser idüp yanında olan vezîre virür ve devr-i eyâdî-i vüzerâ ile ṣoñraki vezîr mîr-i 'alem aġaya ve o daḫi ilçiye virür ve bu vechile nâme-i hümâyûnı aldıḳlarında taḳbîl ü ber-ser-i tebcîl iderler ve ilçi nâme-i hümâyûnı taḳbîl ve eli üzerine alup ol vechile bâbu's-sa'âdeden çıḳup orta ḳapuya vardıḳda sır kâtibine teslîm ider.

'İmâme ve Elbise Beyânındadır:

'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ ḥażret-i Mevlânâ'ya olan kemâl-i meyl ü maḥabbetlerine mebnî ol vaḳitler dervîşân-ı mevleviyyeniñ iktisâ itdikleri "ḳalensöve" ta'bîr [279] olan külâh iktisâsına raġbet buyurduḳları ḥâlde bu külâhıñ üzerine destâr-ı tekvîrî ve tepesine ṣırma ṭabla vaz'ıyla tezyîn ḳılınmış ve pâdişâha mensûb oldıġı cihetle ẓikr olunan ḳalensöveniñ nâmı "sikke"ye taḥvîl olunmuş olup bu kisve ve ba'żen daḫi destâr-ı yûsufî iktisâ buyuruldıġı ḥâlde Sulṭân Orḫân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleriniñ büyük şehzâde ve ṣadr-ı a'ẓamları olan Süleymân Paşa-yı Ġâzî ḥażretleriniñ zamân-ı feyż-nişânlarında Ḳonya'da post-nişîn-i irşâd olan ḥafîd-i 'âlî-i Ḥażret-i Celâlüddîn-i Rûmî Çelebi Ferîdûn Ulu 'Ârif Efendi Ḥażretleri'ne kemâl-i meyl ve rükûn-ı ḳalbîleri olmaġla müşârün-ileyh çelebi efendi şehzâde-i müşârün-ileyh ḥażretlerine br kisve sikke-i şerîfe ile ferâce ve tennûre

ve kemerden 'ibâret olan bir ṭaḳım elbise-i Mevleviyye ihdâ ve müşârün-ileyh ḥażretleri ma'a'l-memnuniyye iktisâ buyurmuş olduḳlarından Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretlerine ḳadar bu elbise kisve-i selâṭîn-i 'Oṣmânî ittiḫâẕ buyurulmuş ve bunlar mu'aḫḫaran ba'żı 'ilâvât ile enderûn-ı hümâyûn aġalarına elbise-i resmiyye taḫṣîṣ ve sikkeler daḫi ṣırma ile tezyîn ḳılınaraḳ ismine takye ve tennûreye ḫaftân ve ferâceye biniş, ḳonṭuş ve kemere ḳânûn ḳuşaġı dinilmişdir.

Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân 'Aleyhi'r-raḥmetü Ve'l-ġufrân Ḥażretleri 'Aṣr-ı 'Âlîsinde Tezâyüd-i Şevket ve Teżâ'uf-ı Salṭanat Cihetiyle Îcâd ve Tezyîd Olunan 'İmâmelerden Şehriyârân-ı 'İẓâm Efendilerimiz Ḥażerâtına Maḫṣûṣ 'İmâmelerdir:

Selâṭîn-i 'iẓâm-ı şevket-ittisâm muḳaddemâ eyyâm-ı salṭanatlarına maḫṣûṣ destârlı sikke-i Mevleviyye ve yûsufî ve 'örf ve serdengeçdi kisveleriyle Meḥmed Ḫân-ı Râbi'den ṣoñra düzḳaş ve tebdîllere maḫṣûṣ ḳalafât ve dardaġân ta'bîr olunur bir nev' ṣarıḳ ve mollâyî ve paşâyî ve za'îmî ve kâtibî ve ḳalafât ve ḳafesî ve perîşânî 'imâmelerden 'ibâretdir.

Ṣadr-ı A'ẓam ve Vüzerâ-yı Kirâma Maḫṣûṣ 'İmâmeler:

Ḫaymiyyü'ş-şekl öñ ṭarafı aġır telli ḳallâvî ve tebdîllere maḫṣûṣ paşâyî ve kâtibî ve ḳalafât ve serdengeçdi ve ḳafesî ve mollâyî ve envâ'-ı dervîş tâc ve külâhlarından 'ibâretdir.

[270] Ṭarîḳ-i 'İlmîye ve Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Kâffe-i 'Asâkir ve Ḫademeye Maḫṣûṣ 'İmâmeler:

Şeyḫu'l-islâm efendi 'örf ve küçük tepeli ve mollâyî giyer ve sâ'ir 'ulemâ küçük tepeli ta'bîr olunan ḳavuḳdan mâ-'adâsını iktisâ ider ve ricâl-i

bîrûn ḳavuḳları selîmî ve mücevveze ve ḫorasânî ve paşâyî ve kâtibî ve ḳafesî ve bâb-ı 'âlîde ârâm itmeyen ḳapu ketḫudâları ve sâ'ir erbâb-ı 'âlî ḫâricinde olan şehr-emîni ve iḥtisâb aġası ve sâ'ir bunlar gibi me'mûrlar arpa dikişli ufaraḳ ḳavuḳ ve ḳafesî destâr ve paşâyî ve perîşânî ve rütbelerine göre 'inde'l-îcâb alâylarda mücevveze giyerler ve ḫâcegândan olur ise ḫorasânî iktisâ ider. Ḳapucılar başlarına yeñiçeri keçeleriniñ 'aynı arḳası yaṣṣı ve iktisâ olunacaḳ maḥalli beyâz çuḳadan ma'mûl ve ṣırma ile üzerine ince bir ṣu işlenmiş keçe giyerler ise de bunları yeñiçeri keçelerinden tefrîḳ iden yeñiçeri keçeleri öñine yapışdırılmış olan ḳaşıḳlıḳ şeklindeki ṣarı tenekedir. Ve ḳara ḳulluḳçılar ve ṣalma neferâtı ve ḳulluḳ neferâtı ve bayraḳdârlar ve ḫarbeciler resimleri başḳa başḳa boz renkli seyrek ve 'âdî kirpâsdan ṣarılmış ve astâr ta'bîr olunur bir 'alâmet-i cesîme giyerler. Elli altı neferâtı dardaġân beyâż ṣarıḳ ve şâdîler 'araba tekerlegi resminde ṣarılmış simid gibi ince müdevver büyük bir ṣarıḳ ve beşinci ustası üzerine ṣaçaḳlı ṣırmalı poşı tekvîr olunmuş kebîr müdevver bir kisve giyerler. Ve ḫâṣekî ve balṭacı ve ḳozbekçi ve bostâncı ve ṣuffeli ve yedekçi ve ḫâṣ âḫûrlı ve şâṭır baraṭaları ve ṭulumbacı ṭası ve peyk ve ṣolaḳ ṭasları ve delîl ve ḫumbaracı ve laġımcılarıñ ḳaṭîfe ḳalpaḳları ve ṭopçı ve tersâne ḳalyoncıları poşısıyla vezîr aġaları ve mehter-ḫâne ṭaḳımı ve ṣaḳallı aġaları ve ricâl iç aġaları ve baş ḳulaġuz aġa ve ricâl ḳapu çuḳadârları ve mehterleri ve 'ases başı ve ṣu başı, falaḳacı ve ḳuloġlı baş çuḳadârı ince çubuḳlı ḳavuḳ ve ḳalpaḳ ve ḳalafâtlar ile 'ulemâ çuḳadârı ve 'ulemâ iç aġasınıñ baḳlava dikişli ḳavuḳları ve üst ṭarafı yeşil çuḳadan ve alt ṭarafı boz ḳuzı derisinden vezîr baş tebdîli ve böcek başı ve cellâd başı ve tebdîller ile böcekler ve cellâdlar ve devâ'ir-i ricâlde serîdâr olanlar bunlara maḫṣûṣ biçimlerde dikilmiş olan ḳalpaḳları giyerler.

Salṭanatla bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ṣolaḳlar başlarına 'amûden üst ṭarafınıñ eñsesi münḥarif ve başa gelecek yeriniñ alt ṭarafı ḳırmızı çuḳa [281] ve üsti dört parmaḳ ṣırma işlemeli bir külâh ve bunuñ üzerine bir ḳarış ṭûlında ve nıṣf-ı ḍâ'iresi tâm beyâż tüyli ve gümüş ṣaplı ve bu tüyüñ altında ve külâhıñ öñindeki gümüş zıvanaya mevżû' yaldızlı gümüş ṣaplı beyâz ve siyâh tüyli filandıra resminde ṣapı gümüş müzeyyen bir kisve giyerler ve bu külâhıñ yanlarıyla öñinde nıṣf-ı gümüş mecîdiyye ḳadar yaldızlı üç 'aded pafta mevżû'dur. Mevsimlere göre arḳalarına çuḳa ve ṣavâyî ve gezi 'anteri ve ḫaftân ve ayaḳlarına ḳırmızı çaḳşır ve ṣarı çizme ge-

yüp bellerine ṣırmalı poşı ḳuşanurlar ve omuzlarına muntaẓam birer de yeşil şâl atar ve arḳalarına ṣarḳıdurlar.

Peykler başlarına gümüşden ma'mûl bir buçuḳ ḳarış ṭûlında dökme yaldızlı ṭasıñ pîşine yapışdırılmış ve gümüşden ma'mûl ve maṣnû' maḫrûṭîce yaldızlı bir zıvanaya mevżû' alt ṭarafı ḳırmızı çuḳalı servi resminde yeşil tüy ve iki ṭaraflı ve ortasında uzun tîġlı dervîş teberi gibi bir silâḥ ṣoḳulmuş kisve ve arḳalarına etekleri ṣaçaḳlı telli ṣavâyî ḫaftân ve altına ḳumâş 'anteri ve ayaḳlarına mâ'î çaḳşıra dûḫte ṣarı mest ve üzerine ṣarı çizme ve boyunlarına gümüşden yaldızlı dört köşe paftalı uzun ḳordon şeklindeki bende merbûṭ yaldızlı sîm ġaddâre ve bellerine bendi kebîr müdevver paftalı ṣom kemeriñ ortasında gümüşden ma'mûl yaldızlı Mevlevî kemerine şebîh kemer ve üzerine gümüş ḳabżalı ḫançer ṣoḳar ve rikâb-ı hümâyûna muttaṣıl olan çuḳadâr aġalarıñ yaḳınında ve ṭışında yüriyen ṣolaḳlarıñ ṭışaru ṭarafında giderler.

Bunlarıñ öñlerinde ve pîş-i rikâb-ı hümâyûnda yedekleriñ ilerüsinde giden ḫâṣekî aġalar başlarına iç fesleri üzerine deve tüyi renginde maḫrûṭiyü'ş-şekl iki ḳarış sivri külâh ve arḳalarına mevsime göre ḳırmızı ṭolama ve ḫaftân ve şitârî 'anteri ve ayaḳlarına ḳırmızı çaḳşıra dûḫte ṣarı mest ve ṣarı çizme giyer ve ellerinde başpâreleri muntaẓam agırşaḳ resminde birer 'aṣâ ṭaşırlar ve ẓahr-ı rikâb-ı hümâyûnda dârü's-sa'âde aġası ve silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve sır kâtibi ve mü'ezzin başı ve ḳahveci ve berber ve ṣarıḳçı ve tüfengçi başılar ve şerbetçi ve baş çavuş ve sır kâtibi yamaġı ve bostâncı başı ve mîr-i 'alem ve büyük ve küçük mîr-âḫûr aġalar ve ḳapucılar keṯudâsı ve baş ḳapucı başı ve iki nefer nevbetçi ḳapucı başılar ve ḫâṣekî aġa [282] ve tebdîl-i destâr-ı hümâyûnı bir ḳutı içinde eñli şerit ile boynında ṭaşıyan ve başına paşalı ḳavuġı ve arḳasına ḳubûr yeñli 'âdîce kürk giyen zülüfli balṭacılar keṯudâsı ve ṣıcaḳ ṣu maşrapasını omuzında ṭaşıyan ve ḫâṣekî baraṭası resminde andan ḳışaca ẓahrlı baraṭa giyen ḳozbekçi ve ḳapucılarıñ eskisinden manṣûb başına keçe ve arḳasına ṭolama giyen ve li-ecli'l-iḥtiyâṭ rikâb-ı hümâyûn içün sîm iskemle ṭaşıyan iskemleci başı râkiben giderler.

Ḳoġuşlarda başlarına ṣırma ṭaḳye giyerler. Muḳaddemâ aḥfâd-ı 'âlî-i Ḥażret-i Mevlânâ olan çelebiyân ḥażerâtı iktisâ buyurduḳları sikke-i şerîfeniñ ṭarafeynine birer zülf ṣalıvirüp sikke-i şerîfeniñ iki cânibinden görünme-

si uṣûl ittiḫâẕ buyurmuş olduḳları Yeñi Ḳapu Mevlevî-ḫânesi post-nişîni şeyḫim ʻOṣmân Ṣalâḥuddîn Dede Efendi ḥażretleriniñ ifâde-i vâṣıḳalarından añlaşılmış ve bu taḳyeler ẕikr olundıġı üzere çelebiyândan Ulu ʻÂrif Çelebi Efendi Ḥażretleri'niñ şehzâde Süleymân Paşa-yı behişt-âşiyâna ihdâ buyurduḳları sikke-i şerîfeye taṭbîḳ ve tenvîʻ buyurulmuş oldıġı gibi zülüfler daḫi bu sünnet-i mebrûke-i Mevleviyyeye tevfîḳan ʻaynıyla ṣaç gibi ibrişîmden örilüp zülüf taʻbîriyle taḳyeniñ iki ṭarafına terhîl olunaraḳ arḳalarına ṣavâyî ʻanteri üzerine ibtidâ-yı faṣl-ı ḫarîfde yaʻnî eylül ve teşrîn-i evvelde ḫâre taʻbîr olunur bir nevʻ ḫafîfçe ḳumâş giyilür, teşrîn-i ṣânîde renkleri ḳoyuca gezi ve aṭlas ḫaftân ve mevsim-i şitâ olan kânûnlar ile şubaṭda çuḳa ṭolama ve martda yine aṭlas ve faṣl-ı rebîʻ taʻbîr olunan nîsan ve mayısda yine ḫâre iktisâ olunması ve ḫazîrân ve temmuz ve aġustosda sâde taʻbîr olunur ince hind bezinden ve gezisinden beyâż ḫaftân giyilür. Şitâ ve ḫarîfde bellerine ṣom ṣırmadan maʻmûl ve ḳapaġı eñli ḳaṭîfe üzerine ṣırma işlemeli ḳânûn ḳuşaġı ḳuşanılur ve faṣl-ı ṣayf ve rebîʻde maʻiyyet-i hümâyûn ile bir maḫalle gidiş vuḳûʻında başlarına ḳalıb işi ḳavuḳ giyilüp beyâż ve bayġın renkli şallar ḳuşanılması ve ayaġa ṣarı mest ḳaplı şitâʼî çuḳa ve ṣayfen şâlî çaḳşır giyilerek hengâm-ı ṣayfda yalñız ʻanterî ve şâlî cübbe ve keçelik ḳavuġı iltibâs olunup faḳaṭ bîrûndan birisi gelüp de bâbu'ssaʻâdeye [283] çıḳılmaḳ lâzım geldikde ḫaftân ve ḳalıb işi ḳavuḳ iktisâ ile şal ḳuşanılması uṣûl ittiḫâẕ olunmuşdur.

Çavuş aġalarıñ başlarına Ġalaṭa Sarâyı aġalarınıñ şeb-külâhlarına şebîh hilâl resminde yelken taʻbîr olunur ṣom ṣırmadan maʻmûl bir kisve iltibâs idüp iki ṭaraflı zülüf terhîl itmeleri ve bellerine yaldızlı sîm çifte pafta ve tedvîrî ṣom ṣırmadan yapılmış kemer ḳuşanaraḳ arḳalarına sâʼirleri gibi ṭolama ve aṭlas ve ḫâre ve beyâż ḫaftân ve çaḳşır ve selâmlıḳ ve biniş yerlerinde paşalı taʻbîr olunur ḳavuḳ giyüp ellerinde gümüşden maʻmûl gümüş ḳozaḳlı çevgân taʻbîr olunur müzeyyen bir ʻaṣâ ṭaşımaları ḳâʻidedir.

Baş çavuş ve baş bî-zebân ve baş cüce ve sır kâtibi yamaġında ḫâṣ oṭalı iʻtibârı olmaġla bunlarıñ eyyâm-ı resmiyyede ḳonṭuş kürk ve faḳaṭ baş çavuş aġa paşâlı ḳavuġı giyüp beline elmâslı bıçaḳ taḳması ve baş dilsiziñ ḫâṣ oṭalılar gibi düzḳaş ve baş cüce ve sır kâtibi yamaġınıñ ḳalıb işi ḳavuḳla taʻammüm itmeleri uṣûldür.

Bî-zebânlarıñ giydikleri takyeler kısa olup sol tarafında sırmadan tûlânîce bir dil resmi yapışdırılup ve arkalarına koğuş ağalarınıñ 'aynı ḫaftân ve ṭolama giyerek bellerine kânûn kuşağı ve sayfiyyede şâl kuşanmaları ve baş dilsiziñ alt tarafındaki bî-zebânlarıñ kalıb işi kavuk giymeleri ve tîmâra çıkdıklarında ya'nî ḫânelerine gitdiklerinde sâ'ir ağalar gibi başlarına paşalı kavuğı giyerek bellerine ṭonluk şâl kuşanmaları ve bunların baş dilsizlikden nân-pâre ve muṣâḥiblige çerâġ buyurılanları sâ'ir muṣâḥibler gibi mevsimlere göre arkalarına bol yeñlü kürk ve paşalı kavuğı giymeleri 'âdetdir.

Cüceleriñ sırma takyeleri kadd ü kâmetlerine miṣâl olarak Ḳâdirî tâcı gibi kısaca olarak zülüf sarkıdup melbûsât-ı sâ'ire ve 'imâmeleri koğuş ağalarınıñ 'aynı olmağla bunlardan baş cüce olup da tuḥaf ve ḫoş soḥbet olanları muṣâḥiblige çerâġ olduklarında eyyâm-ı resmiyyede ve bâ-irâde buyuruldığı vakitlerde ḥużûr-ı hümâyûna ruḫ-sâ olduklarında arkalarına sâ'ir muṣâḥibler gibi konṭuş kürk ve başlarına paşâlı kavuğı giyerek silaḥdâr ağa ve rikâbdâr [284] ve 'arż ağaları ve mâ-beynciler ve ḫâṣ oṭalı ağalar ile berâber kâffeten sarây-ı hümâyûnda bulunanlar ḥużûr-ı şâhânede koğuş ağaları gibi başlarına sırma takye iktisâ iderek zülüf ṭakmaları ve arkalarına mevâsime muvâfık ṭolama ve ḫaftân giymeleri ve 'umûmen bellerine lâhûr şâl kuşanup mevlid alâylarıyla 'îdeynde dârü's-sa'âde ağasınıñ başına selîmî ve bayağı günlerde paşâlı ve îcâbına göre düzkaş iltibâsıyla arkalarına serâsere dûḫte dört yeñlü ağır sırt semmûr kürk ve beline akve ta'bîr olunur som mücevherli altun köstekli zî-kıymet bir bıçak ṭakmaları bâbu's-sa'âde ağasıyla bâbu's-sa'âdeden ḫâṣ oṭa başınıñ resm-i kisve ve elbiseleri bunuñ 'aynı olup fakaṭ kıymetçe bunlardan dûn ve nokṣân olması ve bunlarıñ bellerine akve yerine mücevherli ḫançer takmaları kânûn iktiżâsındandır.

Dâru's-sa'âdeden manṣûb olan ḫazînedâr ağanıñ alâylarda arkasına bol yeñlü yeşil çukaya dûḫte sırt semmûr konṭuş kürk ve başına vüzerânıñ 'aynı kallâvî ve sâ'ir vakitlerde paşâlı ta'ammüm itmeleri ve beline şâl kuşanup üzerine mücevherli ağır ḫançer ṭakmaları ve dâru's-sa'âdeden manṣûb ḫazîne vekîli ve muṣâḥib ağalar ile bâbu's-sa'âde gediklüleri olan ḫazînedâr başı ve kîlârcı başı ve sarây ağası ve sarây keṭḫudâsı ve Ġalaṭa Sarâyı ağasınıñ başlarına mücevveze ve arkalarına serḥadli ta'bîr olunur kısaca serâsere dûḫte semmûr kürk iktisâ iderek bellerine kuşandıkları lâhûr şâllar üzeri-

ne sîm yaldızlı ḫançer ṭaḳmaları ve silaḥdâr aġa nışf-ı a'lâsından yuḳarusı Orḫân Ḫân-ı Ġâzî zamânında ittiḫâẕ olunmuş olan börküñ 'aynı olaraḳ ḳırmızı çuḳadan ve aşaġısı ṣırmadan ma'mûl üsküf ta'bîr olunur müzeyyen ve müẕehheb bir şey giyüp zülüf terhîl iderek arḳasına pek ḳıymet-dâr ṣavâyî 'anteri ve ḫazîne mâlı olan incüli aġır ḫaftân telebbüsle bellerine çifte paftalı ġâyet girân-bahâ ṣom mücevherli kemer ḳuşanmaları ve altun köstekli ṣom murassa' ve ẕî-ḳıymet bıçaḳ ṭaḳaraḳ üzerine serâser aġır ḫaftân giyüp murassa' seyf-i selîmîyi ṣaġ omuzında ṭutaraḳ 'aḳîb-i rikâb-ı hümâyûnda bulunmaları ve çuḳadâr aġanıñ daḥi başında üsküf ve sâ'ir hey'eti bunuñ 'aynı ise de omuzunda seyf ile serâser ḫaftânı olmayup orṭa ḳuşaḳ ta'bîr olunan yalñız istofa ḫaftân ve mücevherli ḳuşaḳ ve bıçaḳ ile alâya binmeleri ve rikâbdâr ve dülbend aġası ve dört [285] pîş-gîr aġası alt ṭarafındaki üç gediklü aġalarla berâber el-ḥâṣıl on iki gediklü i'tibâr olunan ẕevâtıñ silaḥdâr ve çuḳadâr aġalardan mâ-'adâ on neferi menḳabe-i celîle ve a'yâd ve ziyârât ve selâmlıḳ ve sâ'ir kâffe-i resmlerde başlarına düzḳaş ta'bîr olunur ḳavuḳ ve arḳalarına ṣavâyî 'anteri ve üzerine bol yeñlü ẕî-ḳıymet istofa ḫaftân iktisâ ve bellerine baş ve zer-bâf ta'bîr olunur ṣom ṣırmadan ma'mûl aġır ḳuşaḳ ḳuşanaraḳ altun köstekli mücevherli bıçaḳ ṭaḳmaları ve mevsime göre bol yeñlü ḳarşaḳ ve semmûr ve ḳâḳum ve sincâb ḳonṭuş kürk giymeleri iḳtizâ-yı üslûbdur.

Ḫâṣ oṭalı otuz ṭoḳuz gediklü i'tibâr olunmaḳ cihetiyle ẕikr olunan on ikiden mâ-'adâsı olan yirmi yedi ẕâtıñ 'imâme ve 'anterileri digerleriniñ 'aynı faḳaṭ mülâzımlarla berâber bunlarıñ ḫaftân ve kürkleri ḳubûr yeñli olup bellerine şâl ḳuşanup mücevherli bıçaḳ yerine mücevherli ḫançer vaż' itmeleriyle ṣınıflarınıñ tefrîḳi uṣûl ittiḫâẕ buyurulmuşdur. Bunlarıñ ṣayfiyyede bir ṭarafa gidiş olmadıġı zamân istirâḥata maḫṣûṣ olan elbise-i şebâne ile imrâr-ı evḳât itmeleri uṣûldendir. Ṣaḳallı muṣâḥib aġalarınıñ başlarına paşâlı ḳavuḳları ve arḳalarına ḳırmızı çuḳadan ṭolama ve üzerine ḳonṭuş kürk giyüp şâl ḳuşanaraḳ yaldızlı sîm ḫançer ṭaḳmaları 'âdetdir.

Zülüfli balṭacılar keṭḫudâsınıñ üst ṭarafı yaṣṣı, deve tüyi külâh giyüp zülüf ṣarḳıdaraḳ arḳasına lâciverd çuḳadan ṭolama iktisâ ile bellerine siyâh saḫtiyândan ma'mûl ḳapaġı ṣırma işleme ince Mevlevî kemeri eñliliginde müzeyyence kemer ḳuşanmaları ḳâ'idedendir. Ḫâṣ âḫûr eskisiniñ başna

ḫaymî beyâż kireç külâh ve arḳasına çuḳa ṭolama giyerek beline bayaġı 'Acem şâlı ḳuşanup sîm ḳabżalu gümüşlice bıçaḳ ṭaḳması uṣûldendir.

Sarây-ı Hümâyûndan Tefeyyüż İdüp Meyl-i Müberrât İden Vâḳıflarıñ Esâmîsi

Sarây-ı hümâyûndan nâ'il-i feyż ü rif'at olaraḳ ṣadâret-i 'uẓmâ mesned-i celîline ḳadar merâtib-i 'aliyyeyi iḥrâz itmiş olan żevâtdan kîlârlı Soḳullı Meḥmed Paşa ve seferlili Çorlılı 'Alî Paşa'nıñ ve kîlârlı Şehîd 'Alî Paşa'nıñ şem'-i 'asel ve revġan-ı zeyt ve ṣabun vaḳıflarıyla 'aṣr-ı Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Sâliṣ'de kîlâr keṯḫudâlıġını ḥâ'iz olan Naḳş Muṣṭafâ Aġa, Selîm Ḫân-ı Şehîd-i Sa'îd-i Sâliṣ baş çuḳadârlıġından [286] nâ'il-i mesned-i ḳapudânî olan nâsiḫ-i nâm-ı Ma'n u Yaḥyâ vü Ḥâtem Gürci Küçük Ḥüseyin Paşa, Muṣṭafâ Ḫân-ı Sâliṣ ve 'Abdulḥamîd Ḫân zamân-ı 'aliyyelerinde envâ'-ı menâṣıbı iḥrâz ve on seneden ziyâde ḍarb-ḫâne-i 'âmire neẓâretinde kesb-i imtiyâz u iḥtiyâz itmiş olan Muṣṭafâ Ḫân-ı Sâliṣ sır kâtibi ṣâ'ir-i mâhir kîlârlı Muṣṭafâ 'Afîf Begefendi ve ḫazîne keṯḫudâsı iken şıḳḳ-ı evvel defterdârı ve bâbu's-sa'âdeniñ ṭâḳındaki ḳaṣîde ve târîḫiñ ḳâ'ili olan 'Alî Râ'iḳ Efendi ve Girîdî Silaḥdâr 'Alî Aġa ile vüzerâ-yı 'iẓâm ve şeyḫu'l-islâm ve silaḥdâr ve sâ'ire zevât-ı benâm, tefeyyüż itdikleri ḳoġuşlarda menḳabe-i celîle-i mevlid-i Nebevî ḳırâ'at olunmaḳ üzere aḳçe vaḳf itmişlerdir. Ez-cümle müşârün-ileyh Küçük Ḥüseyin Paşa maḥall-i neş'eti olan ḫazîne-i hümâyûn ḳoġuşına mevlid aḳçesi vaḳf itdigi misillü enderûnda bulunduḳça dâ'imâ kîlâr ḳoġuşında ârâm idegeldiginden kîlârlılarıñ ḫulefâ kîsesinden ṭatlı ve şerbet ve 'aẓûbet-i lisânlarıyla her ḳoġuşdan ziyâde i'tiyâd itdikleri ikrâm u iltiiât u tevâżu', müşârün-ileyhiñ ḫoşnudî-i ḫâṭırını müstelzim oldıġını i'lânen kîlârda ḳırâ'at olunmaḳ içün mükemmel bir mevlid aḳçesi vaḳf itmiş ve ġâyet cesîm ve ol vaḳitçe tuḥaf-ı nevâdirden olaraḳ kîlâr ḳoġuşına İngiliz-kârî bir âvîze ile bir çift kebîr âyîne ve şem'-i 'aseline daḫi biraz 'ilâve aḳçe vaḳf itdigi misillü müşârün-ileyh Muṣṭafâ 'Afîf Begefendi tefeyyüż itdigi kîlâr ḳoġuşı çeşme ḥavlısınıñ ortasına ḳırḳ elli ḳıyye kömür âteşi istî'âb ider gümüş paftalarla müzeyyen pirinçden maṣnû' ġâyet

ẓarîf cesîm bir manḳal ve manḳala göre demir se-pâ ile manḳal üzerinde ṭurur muṣluḳlı cesîm bir gügüm vaḳfına himmet buyurmuşlardır.

Bunlardan başḳa ḫazîneli câmi‘ ṣâḥibi Maḥmûd Paşa-yı ‘Adnî ve kîlârdan Feyż-yâb olan ṣadr-ı a‘ẓamlardan Öküz Na‘l-bendi-zâde Silaḥdâr Meḥmed Paşa ve kîlârlı ṣadr-ı a‘ẓam Şehîd ‘Alî Paşa ve Ḫâdım Mesîḥ Paşa ve Semiz ‘Alî Paşa ve Hezâr-pâre Aḥmed Paşa ve Silaḥdâr Arnavud Yaḥyâ Efendi gibi güzeştegân-ı aṣḥâb-ı müberrâtıñ kimisi tezyîd-i ḳanâdîl içün revġan-ı zeyt ve şem‘-i ‘asel ve kimisi menḳabe-i celîle-i mevlid-i şerîf vaḳf itmişlerdir.

Ṣadr-ı a‘ẓam Köprüli Meḥmed Paşa ṭabbâḫîn-i ḫâṣṣa gürûhından iken ber-taḳrîb ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmış ve oradan ḳapucı başılıḳdan başlayaraḳ bi't-tefeyyüż nihâyet [287] merâtib-i beşeriyyeye nâ'iliyyetle devletiñ pek teng bir vaḳtinde pek büyük ve ḥakîmâne ḫıdmetlerde bulunaraḳ i‘âde-i saṭvetine muvaffaḳ olmuşdur. Pederiniñ ve enderûnda gördügi ḥürmet ve ri‘âyet maḫdûmı ṣadr-ı a‘ẓam Fâżıl Aḥmed Paşa'nıñ ma‘lûmı olmaġla enderûn-ı hümâyûna olan maḥabbetini li-ecli'l-ibrâz ḫâne-i ḫâṣṣaya ve üç ḳoġuşa senevî miḳdârı kâfî Girid ṣabunı vaḳfına himmet itmiş olduġından her sene Köprili vaḳfı mütevellîleri ma‘rifetiyle getürilür ve zamânımızda bu ḫânedândan Köprili-zâde Çuḳadâr Emîn Beg ma‘rifetiyle tevzî‘ olunur idi.

Iṣṭılâḥât-ı Sarây-ı Hümâyûn:

‘Acemîleriñ mürebbîlerine "lala" ta‘bîr itmeleri ḳudemâ-yı üdebâ-yı aġavâta bir ri‘âyet-i fevḳa'l-‘âde ittiḫâẕ olundıġı cihetle herkes ri‘âyeti lâzım olan eskiden ve aḳrânından ri‘âyetini murâd itdigi ẓevâta ḫiṭâb itdikde "lala" dir iken üç, döt elḫâṣıl bir lala taḫt-ı terbiyesinde ḳaç ‘acemi bulunur ise bunlar yek-dîgerine ḳarındaş ma‘nâsına olaraḳ "laladaş" deyü ḫiṭâb iderler. Sarâyda yataġı ittiṣâlinde olanlar ile ocaḳ defteriniñ üst ve alt ṭarafında esâmîsi ittiṣâline teṣâdüf idenler yek-dîgerine ma‘nâ-yı uḫuvvetle müfesser olan "perekeş"[129] ta‘bîr iderler. Ḥasbe'l-beşeriyye birisini faṣl u

129. پره کش

mezemmet idenlere "balṭaladı" dirler. Beşelâ iki, üç, dört ẕât bir encümende birer iskemle üzerlerinde oturup ülfet ü ṣoḥbet ider iken mevżû'-ı baḥṣ olan söz tamâm olmaḳsızın içlerinden birisiniñ muvaḳḳaten serî'an bir yere gidüp geldikden ṣoñra rüfeḳâsıyla müẕâkere ve muṣâḥabeti istikmâl içün ḳalḳdığı iskemleye oturacaḳ oldığı ḥâlde çevre, yemeni, bir tesbîḥ gibi bir şey bıraḳdıḳda bunuñ adına "balṭa" dirler, dîgeri gelüp anıñ balṭasını ḳaldırup oturamaz, oturacaḳ olsa bile rüfeḳâsı, "balṭası var şimdi gelür" didiklerinde gider. Bir aġanıñ bîrûndan bâbu's-sa'âdeye müte'alliḳâtından birisi gelüp görüşmek iḳtiżâ itse 'acemi ise lalasından ruḫṣat almadıḳça gidemez. Eski ise żâbiṭe gidüp "lala destûr buluşmam var" diyerek ruḫṣat alur da gider, ya'nî ruḫṣatsız bâbu's-sa'âdeye gidemez. 'Acele ile bir yere gider iken ṭar yerlerde öñinde rüfeḳâdan bir ḥâ'il ẓuhûr itse "lala destûr" dimeyince anı ḳaḳup geçemez. Arż aġalarıyla pîş-gîr ve anaḫdar ve dülbend ve rikâbdâr ve çuḳadâr ve silaḥdâr [288] aġalara ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde aġalarına ve mâ-beyncilere ve nerede teṣâdüf ider ise ḳaçmaḳ ya'nî iḫtifâ itmek 'âdetdir. Ve bu ẕâtlardan yek-dîgeriyle görüşmege gidenleriñ öñinde çaḳır ṣalanları gider ve "sîs" deyü bir ışlıḳ çaldıḳda ri'âyeten herkes ḳoġuşlara ve dîvâr ve direk arḳalarına siperlenmek ve ṣavuşmaḳ de'b-i ḳadîmdir. Rüfeḳâ yek-dîgerine bir ḥavâdiş-i cedîd naḳl itmezden evvel "ḳama"[130] mı dir, eger muḫâṭabı "ḳama" dir ise söyler. Aġalardan ġâyet tîz-dest olanlara maḳâm-ı medḥde "ṭomaḳçı" dirler. Sarây-ı hümâyûn ḳapularından birisiniñ setri sözi cereyân itdikde "fulân ḳapu ḳapandı" ta'bîri câ'iz olmayup bâbu's-sa'âde "çevrildi" veyâḫud mâ-beyn-i hümâyûn ḳapusı "çevrildi" ta'bîr olunur. Meşelâ "şu mumı söndür" dimek yerine "diñlendir" ve "mumı yaḳ" yerine "uyandır" dinilür. "Mumun fitilini kes" yerine "külünü al" ta'bîr olunması gibi ba'żı elfâẓ-ı edebiyye îrâdı ḳânûn ḥükmine girmişdir. Ẕât-ı hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhîden başḳa sarây-ı hümâyûnda ferd-i âferîdeye "efendimiz" ta'bîri tefevvüh olunamaz. Beyt-i ridâ-i şerîfiñ yirmi iki günde bir kerre süpürülmesine "ṣuffe" ta'bîr iderler. ●l gün ekṣer ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı ḫıdmet ider, bu

130. Bu kelime eski harflerle قمه şeklinde yazılmıştır. Muteber sözlüklerde anlamını ve okunuşunu bulamadık. Bu kelime "ḳımme, ḳumme vb." farklı şekillerde de okunabilir.

ṣûretle "ṣuffe" olduḳda ḫıdmet nevbetçilere münḥaṣır degildir. Derûn-ı ḫazîne-i hümâyûn ve ḳoġuşlar her bâr süpürilüp silindikde "pars oldı" yâḫud "bugün pars var" ve "şimdi pars idiliyor" deyü taṯhîr ve tanẓîf emṣâline işâret olunur. Seḥerî veyâḫud ba'de'l-'ışâ her ḳoġuşda ḳırâ'at olunan Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şânıñ yek-dîgere iḫbârı ṣırasında "ḳarşu oḳunuyor" veyâ "ḳarşu oḳundı" deyü ta'rîf olunur. Ḥuẓûr-ı hümâyûna çıḳılacaġı vaḳit çavuş aġalar bülendce ṣadâ ile "aġalar ḥuẓûr var ḥuẓûrâ" deyü sevḳ iderler. Cum'a günleri câmi'e 'azîmet-i hümâyûn içün rikâb-ı hümâyûn vuḳû'ında çavuş aġalar ḳoġuşlarıñ ortasında pekçe ṣadâ ile "çuḳadaâr aġalar haydi haydi" deyü çaġırırlar. Zülüfli balṭacı ve ṣuffeli ve ḳuş-ḫâneli ve ḥalvâ-ḫâneli ve aşçı ve yedekçi ve odun anbârlılardan şâyân-ı iltifât olanlarına yalñız "eski" deyü ḫiṭâb olunur. Muḳaddemâ ḳoġuşlardan münâvebeten ḫıdmet-i maḫṣûṣa-i hümâyûna gönderilen aġalarıñ âbdestsiz bulunmamaları mültezem oldıġı gibi nâm-ı hümâyûn yâd olunmaḳ lüzûmında fevḳa'l-'âde ta'ẓîmât u tefḫîmât u tekrîmât ile yâd olunmasına [289] ziyâde ri'âyet olunmasını lalalar maḫṣûṣen ve müstaḳillen 'acemilere tenbîh ider ve lalalar lisânen 'acemisiniñ bir ḳuṣûrına muḳâbil, idecegi naṣîḥata "lala nizâm itdi" dirler. 'Acemisiniñ bilmedigi şeyi ögretmek içün nezdine celb ile itdigi tenbîhât veyâḫud tevbîḫât ve tefhîmâta "lala dîvân itdi" dirler. Ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı ba'de'l-'aṣr baġçe içini geşt ü güẓâra me'ẓûn olmalarına "paydos" ta'bîr iderler ve "fulân ḫâṣ oṭalı aġa nerededir" deyü su'âl idenlere "paydosa gitdi" deyü tenezzühe 'azîmet itmiş oldıġı ḫaber virilür. Aġalar yek-dîgerine ders müẓâkere ider iken müẓâkere itdigi mübtedî, müntehîce olan müẓâkiriñ ifâdesini añlamayup da bir daha tefhîm itdikde yine añlamadıġı añlaşılur ve aġbiyâdan olmadıġı daḫi bilinür ise ol âdeme "alay geçerdi" ḫiṭâbıyla serzeniş olunur.

Ḳoġuş aġalarından yolıyla eski veyâ ṣâḥib-i gedik olup da câmekânda ârâm idenlerden mâ-'adâsınıñ vücûdına bir ṣâḥatsızlıḳ 'ârıż olduḳda eger lala emriyle muḳayyed 'acemi ise lalası vâsıṭasıyla ve eger babayigit olup da şirvâna çıḳmış ise bi'ẕ-ẕât ḳoġuş żâbiṭinden istîẓân ile ḳoġuş ḳapusından ṭışaru çıḳmamaḳ üzere ṣoyunuḳ gezmege ya'nî başındaki ṣırma taḳyeyi ve arḳasındaki ṭolamayı çıḳarup gicelik ḳavuġı ve uzun kürk ve cübbe giymege ruḫṣat alur ve bu miṣillülere "falân aġa ṣoyundı" ta'bîr iderler. Ṣoyunacaḳ aġada vücûdça bir nâ-mizâclıḳ ẓuhûrı żarûretiyle ṣo-

yunmağı iḫtiyâr ve râḥatsızlıḳ leylen ẓuhûr iderek ṭabîb celbine vaḳtiñ ṭarlığı müsâ'id olmayan ve 'ârıżası cüz'î bulunanlara lalası ve lala idâresinde olmayanlara rüfeḳâsı veyâ ḳulluḳçısı kîlârdaki eczâ ṭolabından mu'arriḳ ve müsehhil ve mulaṭṭif 'ilâclar alaraḳ ḥamınâm câmekânında derledilüp rüfeḳâ bi'l-münâvebe ḫıdmet ider ve tâ-be-seḥer yanında bekler ve keyifsizlik ṣavuşulmayup da ziyâdeleşür ve ḫaste pek genç bulunur ise ḫânesine gönderilür, genç degil ise "ḫasteler" ta'bîr-i maḫṣûṣıyla yâd olunan ve üç ḳoğuş ve ḫâne-i ḫâṣṣa ve ḥarem-i hümâyûn aġaları ve aḳ aġalara cümlesinde muntaẓam ḥammâmlarla berâber başḳa başḳa maḫṣûṣ olan ḫaste-ḫânelerden mensûb olduḳlarına gönderilür ve orada bulunduḳça sarây-ı hümâyûnuñ gediklü eṭibbâsı olan ḥekîmler [290] mu'âlece iderler ve bu miṣillüler su'âl olunduḳça ḫaste-ḫânede ise "ḫastelerde" ve ḫânesinde ise "tîmârda" dirler.

Sarây-ı Hümâyûna Müte'alliḳ Olan Erbâb-ı Menâṣıb ve Me'mûrîn ve Iṣṭabl-ı 'Âmire Ṭaḳımı ve Üzengi Aġaları ve Sarây-ı Hümâyûn Kapuları Me'mûrları ve Ta'mîrât Anbârı Ṭaḳımı ve Sarây-ı Hümâyûn Dâḫilinde Olan Ocaḳlardan Zülüfli Balṭacılar Ocaġı

Ḍarb-ḫâne emîni, maṭbaḫ emîni, arpa emîni, ḥekîm başı, çaḳırcı başı, şâhînci başı, ḳaṣṣâb başı, müneccim başı, cerrâḥ başı, bâzâr başı, maṣraf kâtibi, bâzergân başı, taḥtırevâncı başı, avcı başı, terzi başı, ḳavuḳçı başı, ṭavuḳçı başı.

Iṣṭabl-ı 'Âmire Ṭaḳımı ve Üzengi Aġaları:

Mîr-âḫûr-ı evvel, mîr-âḫûr-ı ṣânî, ḫâṣ âḫûr kâtibi, ṭavîle kâtibi, arpa kâtibi, ṣaman kâtibi, giyâlı kâtibi, tebdîl eskileri, ḫâṣ âḫûr ḫazînedârı, ḫâṣ âḫûr eskisi, serrâc başı, serrâclar kâtibi, na'lbend başı. baş muḥâsebeden raḫt kâtibi.

Sarây-ı Hümâyûn Ḳapuları Me'mûrları:

Ḳapucılar ketḫudâsı, mîr-i 'alem, baş ḳapucı başı, her gice orṭa ḳapudaki ḳullede nevbet bekleyen iki ḳapucı başılar, orta ḳapudan on altı nefer refîḳiyle ârâm iden ve sarây-ı hümâyûn ḥammâllarınıñ żâbiṭi olan aġa babası, ḳapucılar ṭarîḳlerince eñ eskileri olan iskemleci başı, ḳapucı başılarıñ çavuşı maḳâmında olup ḳapucılarıñ eski ve müteḥayyizlerinden me'mûr döşelikçi, köşk bekçileri ḳapucılar.

Yalı Köşki ve Sepedçiler Ḳaṣrında Ârâm İden Ta'mîrât Anbârı Ṭaḳımı:

Şehr-emîni, mi'mâr aġa, ṣu nâẓırı, İstanbul aġası, kireççi başı, anbâr müdîri, anbâr birinci kâtibi, ser-mi'mâr, mi'mâr-ı ṣânî, ta'mîrât müdîri.

Sarây-ı Hümâyûnuñ Dâḫilinde Olan Ocaḳlardan Orṭa Ḳapu Dâḫilinde Olan Zülüfli Balṭacılar Ocaġı:

Bu ocaḳda olanlar yüz kişiden ziyâdedir. Bunlar balṭacılar ketḫudâsı birinci żâbiṭi ve ṣayfiyeye naḳl-i hümâyûn vuḳû'ında ikinci baş balṭacı ikinci derecede żâbiṭdir. Üçüncisine dîvân-ḫâneci dinilür. Dördüncisi kîlârcı başı balṭacısıdır ve bunuñ nâmına baş balṭacı daḫi dinür. [291] Bunlarıñ ocaḳları uṣûllerince sekizi bıçaḳlı eski olup ṣırmalı ḳuşaḳ ḳuşanurlar ve bir neferine de buçaḳ mülâzımı dinür ve mâ-'adâsı eñli ve sâde siyâh saḫtiyan kemer ḳuşanurlar ve iki ṭarafını göremeyecek ḳadar yaḳaları ġâyet eñli lâciverd çuḳa ṭolama giyer ve ṣrma başlı zülüf terhîl iderler ve tepesi yaṣṣıca yarım arâ' ṭûlında ḫaymî deve tüyi külâh giyerler ve altına ikişer parmaḳ ṭışaruda görünmek üzere iç fesi iktisâ ve Ayaṣofya Câmi'-i şerîfindeki ders-i 'âm ḫâce efendilerden taḥṣîl-i 'ilm ü ma'rifet iderler. Oḳuyup yazmaḳ isti'dâdında olanlardan on iki neferi ḫalîfe ta'bîrine nâ'iliyyetle dîgerlerinden müteḥayyiz olurlar. Bunlarıñ ḫıdmetlerinden birincisi livâ-i sa'âdet ile bi'ẕ-ẕât es-

fâra 'azîmet-i hümâyûn vuḳû'ında otuz neferi berâber gider ve ocaḳlarında mevḳûf ve el-ḥâletü hâẕihî mevcûd bulundıġı rivâyet olunan otuz ḳıṭ'a Kelâm-ı Ḳadîm ile zîr-i sâye-i livâ-i sa'âdetde Ḳur'ân-ı 'aẓîmü'ş-şân tilâvet iderler ve 'îdeynde ḳubbe altına ḳurılan taḫt-ı hümâyûnı ḫazîne aġaları ḫazîne-i hümâyûn ḳapusı öñine çıḳararaḳ bunlara taḫmîlen ḳubbe altına naḳl olunur ve taḫt-ı hümâyûn ḳurulduḳdan ṣoñra taḫt-ı hümâyûnuñ arḳasında pâ-beste-i ḳıyâm u ta'ẓîm olaraḳ ṭururlar. Ba'de ḫıtâmi'l-mu'âyede taḫt-ı hümâyûn yine bunlara taḫmîl olunaraḳ ḫazîne-i hümâyûn ḳapusı pîş-gâhına îṣâl olunur. Ṣayfiyyeye naḳl-i hümâyûn vuḳû'ında ḥarem-i hümâyûn eşyâsını bunlar ṭaşırlar. Ẕikr olunañ ḫalîfeleriñ müsta'idleri ḥarem aġaları ocaḳlarında olan câmi'de ḥarem aġalarını oḳudurlar ve yazdırırlar. Bunlardan bir müsta'iddi dârü's-sa'âde aġası ḳuşçılıġı ḫıdmetinde bulunur. İki neferi ḳuş-ḫâne maṭbaḫ-ı hümâyûnı aşçılarına neẕâret iderler. Bir müsta'iddi baş balṭacı ve dîger üç neferi ikinci, üçünci, dördünci nâmıyla silaḥdâr aġa balṭacılıġında istiḫdâm olunurlar. Bunlardan iki neferi ḫazîne keṭḫudâsı ve birer neferi kîlâr ve seferli keṭḫudâları balṭacılıġında ḳullanılırlar. Çuḳadâr ve rikâbdâr aġalardan kâffe-i menâṣıb u me'mûriyetleriñ ve tâ mülâzım ḫâṣ oṭalılara varınca cümlesiniñ birer nefer balṭacıları vardır.

Ḳahveci başılarıñ ma'iyyetinde olan zülüfli balṭacılar ḫâne-i ḫâṣṣa aġaları ṭa'âm itdikden ṣoñra ḳahve pişirür ve cümlesine tevzî' ider. Bunlardan ḳandîlcilik nâmıyla ḳapu aġasınıñ ve ḫâṣ oṭa başı ve ḫazînedâr başı ve kîlârcı başı ve sarây keṭḫudâsı ve Ġalaṭa Sarâyı aġası refâḳatlerinde birer balṭacı istiḫdâm [292] olunur. Ocaḳlarında içlerinden iki imâm olup bi'l-münâvebe cemâ'atle namâz ḳıldırurlar. Namâz u niyâza müdâvim ġâyet müttaḳî vü müstaḳîm ve ṣâliḥ âdemlerdir. Bu ocaġa Ḳasṭamonı aḫâlîsiniñ gürbüz ve iri ölçüye gelen heybetli, kemikli, müşekkel âdemlerinden ḳabûl olunur. Bunlarıñ âmirleri silaḥdâr aġa ve nâẓırları ḫazîne keṭḫudâlarıdır. Ḫazîne-i hümâyûnda gerek beytü'l-mâle 'â'id ve gerek ḫazîne-i hümâyûna müteferri' ṣatılacaḳ eşyâ ẓuhûrında bunlar dellâllıḳ iderler ve resm-i dellâliyeden bunlara para virilür. Zülüfli balṭacılarıñ başlıca ḫıdmetleri ayda bir kerre ḥarem-i hümâyûna ḫaṭab çekmekdir. Binâberîn eṭrâfı göremeyecek derecede yaḳaları 'arîż ve eñli ḳoyu lâciverd cuḳa ṭolama giyer ve ḫaṭab taşırlar ve yaḳa mâni'asıyla yalñız pîşini görebilürler ve ḫaṭab naḳlinde bâb-ı ḥaremden ḫaṭab vaz' itdikleri maḥalle ḳadar iki ṭaraflı dârü's-sa'âde aġaları ṭurup neẕâret iderler. Ve

manḳabe-i mevlid-i şerîf ḳırâ'at buyuruldıġı eṣnâda Sulṭân Aḥmed Câmi'-i Şerîfi'nde şeyḫ efendiler kürsîye çıḳup indikçe mevcûd olan ẕevâta şerbet ve gülâb ve buḫûr ile ikrâm ve sarây-ı hümâyûndaki aġalar câmi'-i şerîfleriniñ ḳayyûmluḳ ḫıdmetini bi'lmünâvebe îfâya ḳıyâm itmek me'mûriyetlerindendir. Maṭbaḫ-ı 'âmireden müretteb ṭa'âmları ve senede iki def'a ṭolama aḳçeleri ve eyyâm-ı sûr ve a'yâd ve vilâdetlerde îfâ idegeldikleri ḫıdmet muḳâbili 'aṭiyyeleri vardır. Kîlârcı başı balṭacısı aşaġı maṭbaḫıñ me'mûrıdır ve bu me'mûr yeñiçeri ṭâ'ifesine 'ulûfe taḳsîmi güni olan kîse dîvânında sillaḥdâr aġa ile berâber bulunaraḳ ṭaraf-ı şâhâneden yeñiçeriler içün iḥżâr olunup maṭbaḫ-ı 'âmire pîş-gâhındaki meydâna pilav ve zerdeden 'âdet-i ḳadîme vechile yeñiçeri ocaġına iltifâten nefs-i hümâyûn içün numûne olaraḳ silaḥdâr aġanıñ yeñiçerileriñ öñinde alması mu'tâd olan birer ṭas pilav ve zerdelerden pilav ṭasını kîlârcı başı balṭacısı ve zerde ṭasını maḥallinde beyân olundıġı vechile emîn ḫâṣekîsi ta'bîr olunup ṣuffe ocaġından me'mûr pâlûdeci silaḥdâr aġanıñ elinden alup ocaḳ ḫalḳına gösterüp aġa ile 'avdet iderler.

Kîlârcı başı balṭacısınıñ ḫâṣ furuna ve maṭbaḫ-ı 'âmire aġnâmı ḫıdmetinde olan Râmî Çiftligi civârında sâye ocaġına daḫi neẓâreti şâmildir. Bu neẓâret-i şâniye mülâbesesiyle kesilmesi mu'tâd olan ḳarâbînden birisini ẕât-ı [293] hümâyûn-ı ḥażret-i pâdişâhî ve dîgerini bi'l-vekâle dârü's-sa'âde aġası ẕebḥ eyledikden ṣoñra ḳuṣûrlarını balṭacılar keṯudâsıyla dârü's-sa'âde aġası balṭacısı, kîlârcı başı balṭacısı bi'l-vekâle ẕebḥ itmekle rehîn-i imtiyâz olurlar. Bunlar ṣayfiyyeye naḳl-i hümâyûnda başlarındaki ḳavuḳlarıñ üzerine siyâh yüñden mensûc ḳılâpdanlı, poşı ta'bîr olunur zînetlice bir nev' ḳumâş tekvîr iderler ve arḳalarına bir ḫaftân giyerler. Ḫıdemât-ı me'mûrelerinde vâṣılı sinn-i şeyḫûḫet veyâḫud dûçâr-ı ża'f u żacret olanları nân-pâre ile çerâġ olurlar. Bu ocaḳda ġâyet a'lâ süd pişer.

Ṭopḳapu'ya Ḳarîb Bostâncı Başı Yeri'ndeki Ḫâṣekîler Ocaġı:

Ḫâṣekîler alâylarda başlarına iki ḳarış ḳadar uzunca sivri maḫrûṭî külâh ve arḳalarına ḳırmızı çuḳa ṭolama giyer ve bellerine çuḳa kemer ḳuşanurlar. Eyyâm-ı sâ'irede muḳavva üzerine tutḳal ile ḳırmızı çuḳa dûḫte ḳat-

merli barata ta'bîr olunur bir şey ve arkalarına cübbe biniş giyerler ve şâl kuşanurlar ve bellerine sîm yaldızlı hançer takınurlar. Hâşekiler, içlerinden mâ-beynciler makâmında olan on iki nefer tebdîl hâşekîleriyle berâber süvârî ve piyâde yüz neferden ziyâdedir. Bu cümleniñ zâbiti bostâncı başı ve ait tarafı hâşekî ağa ve beş tebdîl ve karakulak ağa ve vezîr karakulağı ve bostâncılar kethudâsı ve bostâncılar ota başısıdır ve zâbitânıñ alt tarafı olan tebdîl hâşekîleri efrâd-ı sâ'ireden mu'teberdir. Saltanatla bir tarafı teşrîf-i hümâyûnda gider ve tebdîl hâşekîleri bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında rikâb-ı hümâyûnda bulunurlar. Bostâncı başılarıñ alt tarafında olup nevbetinde telhîşcilik hıdmeti dahi îfâ iden hâşekî ağa ve bunlarıñ zi'l-yedi bostâncılar kethudâsı ve bunuñ alt tarafına ota başı ve anıñ mâ-dûnına kuşcı dirler. Bostâncı başı yerinde habs ve terbiye olunacak hâşekî ve sâ'ireyi kuşcılar terbiye ve tekdîr iderler. Buraya indirilen mücrimîn furun mahbesine me'mûr olan mezkûr otabaşı mübâşeretiyle cezâ olunur.

'İnde'l-iktizâ hâşekîler ba'zı hıdemât-ı hafiyye içün taraf-ı hazret-i şâhâneden vulât-ı kirâm ve sâ'ir îcâb idenlere i'zâm olunur. Bu hâlde bunlar mevkib-i hümâyûnuñ mu'teberce bir nev' tâtârları dimekdirler. Ekserîsi şehrî ve Arnavudluk ahâlîsinden [294] okur ve yazar ve erbâb-ı kâbiliyyet ü isti'dâddan matbû'ul-endâm, tavîlü'l-kâme, fasîhu'l-kelâm âdemler ve kâr-güzâr zâtlar olmagla bunlardan sadârete kadar her dürlü menâsıba irtikâ idenleri vardır.

Bostâncı başılar fülke-i hümâyûn dümenini kullanur ve hâşekî ağalar zevrak-ı hümâyûnuñ baş tarafında otururlar. Elbise-bahâ nâmıyla vazîfeleri ve nân-ı 'azîz ve ta'âmları vardır. Bu ocak furununda tabh olunan nân-ı 'azîze "bostâncı somunı" ta'bîr iderler. Ziyâde lezîz oldığı gibi burada gâyet a'lâ tavuk gögsi pişer, meşhûrdur. Bunlarıñ ihtiyâr ve eskileri nân-pâre ile çerâg olurlar.

Vaz'ında Kızbekçi Ta'bîr Olunan ve Mu'ahharan Galat Olarak Kozbekçi Dinilen Ocak:

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri 'asr-ı ahîr-i 'âlîsinde harem-i hümâyûnda bulunanlardan bir câriye-i 'afîfe hıffet-i 'akl u idrâk seyyi'esiyle ol

vaḳit şimdiki ḳadar irtifâ'ı olmayan ḥarem-i hümâyûn dîvârından kendüsini aşağı bıraḳarak firâra taṣaddî ider iken ḍarb-ḫâne-i 'âmire ittiṣâlindeki çenâr aġacı civârında bir şaḫṣ-ı müstaḳîmü'l-eṭvâra teṣâdüf itmekle şaḫṣ-ı merḳûm câriye-i mezḳûreyi der-ḥâl mezḳûr çenârıñ ḳovuġına sevḳ ve ḥıfẓ iderek ol vaḳit ḥarem-i hümâyûn ḫıdmetinde olan bâbu's-sa'âde aġasına keyfiyyeti ifâde ve aġa daḫi Fâtiḥ ḥażretlerine 'arż u ḥikâye itmesiyle firârî-i mûmâ-ileyhâ celb ü istinṭâḳ olunduḳda firârı bir sû-i ḥâle mebnî olmayup yalñız ḥükm-i ḫıffet-i 'aḳldan nâşî idügi tebeyyün idince ḫaber viren âdeme naṣıl teṣâdüf idüp ne maḳûle mu'âmele gördigi su'âline cevâben ḥîn-i teṣâdüfinde yüzine bile baḳmayup evlâd mu'âmelesiyle çenâr ḳovuġında setr ü ḥıfẓ ile yanından ġâ'ib olduġını ḥikâye itdikden ṣoñra şaḫṣ-ı mûmâ-ileyh ḥuẓûr-i hümâyûna celb ile lede'l-isticvâb mûmâ-ileyhâniñ taḳrîri gibi ifâde itmesinden 'iffet-i ṭarafeyne geregi gibi itmi'nân ḥâṣıl olmaġla mûmâ-ileyhe ne maḳûle mükâfât ṭaleb eyledigi istifsâr olunduḳda ẕikr olunan çenâra civâr olan ve ḳalfa yerine inen ḍarb-ḫâne ḳapusı ittiṣâline bir ocaḳ iḥdâṣ ve oraya ba'ẓı ḫıdemât taḫṣîṣ olunması ḥaḳḳında vâḳi' olan istid'âsına bi'l-müsâ'ade maḥall-i mezḳûra "ḳız bekçileri" ocaġı nâmıyla bir ocaḳ inşâ ve ḳapunuñ üzerine bir de żâbiṭ dâ'iresi binâ olunmasına ḳarâr virilerek inşâsına ibtidâr ile ḫıtâmında bu ocaġa "ḳız bekçileri" 'unvânıyla [295] Boyabâd ve Ḳarġı ve Ulus ḳażâları ahâlîsinden ḳırḳ nefer bekçi ḳayd u ḳabûl ve muḫbir ve müstaḳîm mûmâ-ileyh żâbiṭ naṣb idilmişdir. Ḳızbekçi ta'bîri pek de yaḳışıḳ almadıġından mu'aḫḫaran ġalaṭ olaraḳ "Ḳoz Bekçileri" nâmıyla yâd olunması daha ol vaḳit tensîb ve taġyîr ü taḥrîf olundıġı ḫâne-i ḫâṣṣa aġavâtı baş eskisi ya'nî ser-ḫademeligine ẕi'l-yed olan Ḳozbekçi Başı-zâde 'ilm-i 'Arabî'de me'ẕûn ve Ḥâfıẓ El-ḥâc Nûrî Begefendi pederi olup Ḳozbekçi başılıḳdan çerâġ olmuş olan İbrâhîm Aġa ile ocaġ-ı mezḳûrdan tefeyyüż idüp seksen yaşını mütecâviz oldıġı ḥâlde el-ḥâletü hâẕihî ber-ḫayât u 'âfiyet olan bâb-ı 'âlî du'âcılıġında müstaḫdem Ḥacı Ṣâliḥ Aġa rivâyet itmişlerdir. Mûmâ-ileyh Ṣâliḥ Aġa'dan sâ'ir ba'ẓı taḥḳîḳâta daḫi ẓafer-yâb olunmuşdur.

Bunlarıñ ḫıdmetleri tebdîl ḳahveci başılıġı ve yetişmiş olan şehzâdegân efendiler ḫażerâtı ḳahveci başılıḳlarıyla dârü's-sa'âde aġası ḳahveci başılıġı ve selâmlıḳ ve biniş maḥallerine nefs-i hümâyûn içün ma'den ṣurâḫî ve altun ṭas ile mâ-i leẕîẕ ve kebîr güğüm cesâmetinde ġavrı âteş-dânlı ṭombaḳ maşraba ile sıcaḳ ṣu ṭaşımaḳ ve teşrîf buyurılacaḳ câmi'-i şerîfe evvelce gidüp

maḥfil-i hümâyûn döşemesini ve biniş ḳaṣr-ı hümâyûnlarını ve seferlerde ḳonaḳ maḥallerini silüp süpürmek ve esfâr-ı hümâyûna raġbet buyurulduḳda enderûn-ı hümâyûndaki aṣıl ḳahveci başıya ve eṣvâb ṭaşımaḳda ḫazîne ketḫudâsı ḫaftâncısına ve baş ḳulluḳçıya mu'avin gibi ḫıdmet etmek ve sofra ṭaḳımlarını muḥâfaẓa eylemek ve ḥażarda bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ḳahve altı ve âbdest ṭaḳımı maḥmûl olan ḥayvânı yedüp çekmekdir.

Dârü's-sa'âde ḫaftâncısı maḳâmında aġanıñ ḫıdmetinde ḳozbekçilerden ḳuşcı nâmıyla mu'teber bir âdem bulunur. Evâ'il-i 'ahd-i Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî'de meşhûr Ḥâlet Efendi merḥûm müte'alliḳâtından Üsküdârî Ṣâkir Beg müstaḳil telḫîṣ ta'yîn olunduġından o târîḫe degin telḫîṣcilik ḫıdmetini bi'l-münâvebe ḳozbekçi başı, ḫâṣekî aġa ve balṭacılar ketḫudâsı îfâ iderler idi. Ḳozbekçiler sarây-ı hümâyûn ṣuyolcılarınıñ âmir ve żâbiṭidir. Sarây-ı hümâyûn ṣu yollarınıñ ta'mîrâtı bunlarıñ neẓâret ve ma'rifetiyle icrâ olunur. 'Atîḳ evḳâf dâ'iresiniñ alt ṭarafında olan meydândaki ḳaṣr-ı hümâyûna muḥâẓî ḳalfa yerindeki ḥarem-i hümâyûn ḳapusunuñ [296] nigeh-bânı ve muḥâfıẓlarıdır. Sarây-ı hümâyûn ta'mîrât anbârı da bunlarıñ taḥt-ı neẓâretlerinde iken sebeb-i ṣalḥîḥi taḥḳîḳine ẓafer-yâb olunamayan bir ḫuṣûṣdan ṭolayı Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbi' ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinde bu ocaḳ külliyen ilġâ olunduḳda ol vaḳit anbâr-ı meẓkûr şehr-emînleri neẓâretine virilmiş ve Sulṭân Süleymân-ı Ṣânî 'ahd-i 'âlîsinde ocaġ-ı meẓkûr niẓâm-ı sâbıḳıyla i'âde ve güşâd olunmuş ise de faḳaṭ anbâr-ı meẓkûr ocaġa i'âde vü ilḥâḳ olunmayaraḳ kemâ-kân şehr-emînleriniñ neẓâretinde ḳalmış ve mu'aḫḫaran ḍarb-ḫâne-i 'âmire neẓâretine virilerek el-ḥâletü hâẓihî burada ḳarâr-gîr olmuşdur.

Ḳozbekçileriñ cümlesi ḳırḳ nefer olup Fâtiḥ ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden ḳırḳ iki târîḫine ḳadar vuḳû' bulan her rikâbda ṭaraf-ı ṣadâretden beher neferiñ onar ġuruş rikâbiyyeleri ve mükemmel ta'yînâtları olmaḳ ve yuḳaruda beyân olundıġı vechile tebdîl ḳahveci başılıġı ve şehzâdegân efendiler ḥażerâtı ḳahveci başılıḳları ve dârü's-sa'âde aġası ḳahveci başılıġı ve ḳuşcılıġı ḫıdmetlerinde bulunmaḳ vesâ'iliyle müreffehen imrâr-ı rûzgâr itmekde olduḳları ḥâlde 'an-aṣıl Moralı iken ḳozbekçi ocaġına dâḫil olaraḳ oradan pandul başılıḳ nân-pâresiyle çerâġ olup cild-i ṣânîdeki terceme-i ḥâlinde beyân olundıġı vechile Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Evvel 'ahd-i evvelinde ya'nî biñ

yüz ḳırḳ dört târîḫinde mesned-i ṣadâreti iḥrâz iden Pandul A'rec 'Osmân Paşa maḥall-i feyż ü neş'eti olan ocaġ-ı mezbûra ṣadâret vâridâtından daḫi külliyetlü ta'yînât taḫṣîṣ iderek bu vechile ve iki ṭarafdan i'ṭâ buyurılan ta'yînât ile rikâb-ı hümâyûnlardaki muḳannenât-ı in'âmât ocaġ-ı mezḳûr ḫalḳını terfîhe kifâyet itdiginden başḳa bu 'aṭâyâ ve ba'żı ḫıdemâtda nâ'il olduḳları iḥsânâtdan mûmâ-ileyh Ṣâliḥ Aġa iki yük ġuruşdan ziyâde aḳçe iddiḫâr itdigini ifâde itmişdir.

Bunlar eyyâm-ı 'âdiyede başlarına ḫâṣekî baraṭasından ẓahrı daha ḳıṣaca baraṭa ve evḳât-ı resmiyyede 'aynıyla ḫâṣekîler gibi deve tüyi sivri külâh ve arḳalarına zeytûnî renkde çuḳa ṭolama ve bellerine ḳapaġı ṣırma işlemeli eñli siyâh çuḳa kemer ḳuşanurlar. Tebdîller ve biniş yerlerinde ḳullanılan evânî-i sîm ü zer ve ṭombaḳ ḳozbekçi başılarıñ yed-i vedî'atında turur. Ḳırḳ iki târîḫinde Boyâbâdî Ṣarı İbrâhîm Aġa'nıñ ḳozbekçi başılıġı evânında taḥavvül-i nizâmât [297] ve uṣûl-i 'aṣr u zamân ile ocaġıñ ilġâsı ḳarâr-gîr olduḳda efrâdınıñ taṭyîbleriyle berâber maṭbaḫ-ı hümâyûnda ve mu'ayyenât-ı ṣadâretden virilen ta'yînât ve rikâbiyyeleri birleşdirilerek ol vaḳtiñ râyiciyle bi'l-ḥisâb ḥâṣıl olan mebâliġiñ çıraḳlıḳ ṭarîḳiyle ḳozbekçi ocaġınıñ on iki nefer emekdârına mâhiyye-i kâfiye ve mâ-'adâsına şehriyye-i vâfiye taḫṣîṣiyle çerâġ olunmuşlardır. Ḳozbekçileriñ fodula ḳazıntısıyla maḫlûṭ ḳavurmaları meşhûrdur.

Ḫâṣ Furun ve Ḫarcî Furun Ocaġı, Ḳuş-ḫâne ve Ḥalvâ-ḫâne, Aşaġı Matbaḫ, Ṣuffe Ocaġı, Ḫaṭab Anbârı Ṭaḳımı, Ḳapucı Ocaġı, Bostancıbaşı Yerinde Yeşillikçi Ocaġı, Ṭolâb Ocaġı, Ḳapucılar Ocaġı ve Sâ'ir Müteferriḳ Bostâncı Ocaḳları

Dâ'ire-i hümâyûna maḫṣûṣ nân-ı 'azîz ve fodula ṭabḫ iderler. Bunlarıñ âmirleri ekmekçi başı, nâẓırları maṭbaḫ emîni, żâbiṭleri bâbu's-sa'âde aġaları menâṣıbından olan kîlârcı başı ve bunuñ çavuşı maḳâmında olan kîlârcı baş balṭacısı olup dâ'imâ maṭbaḫ ve furunları ṭolaşur ve nîk ü bedini kîlârcı başıya ve o daḫi îcâbına göre ḫarc aġası ve vekîl-ḫarc ve maṣraf kâtibi ve maṭbaḫ emînine ve mühimlerini silaḥdâr aġaya ifâde vü iḫbâr ider.

Ekmekçi başılar bu ocaḳ efrâdınıñ eskilerinden ve ekmekçilikde mâhir üstâd olanlardan naṣb olunur. Bu ocaḳda pişirilen peynirli pideniñ nefâseti meşhûrdur.

Ḳuş-ḫâne Maṭbaḫ-ı Hümâyûnı Ṭaḳımı:

Ḳuş-ḫâne maṭbaḫ-ı hümâyûnunuñ zülüfli balṭacılardan müsta'id ve mücerreb yemek ṭabḫında mâhir iki nefer me'mûrı vardır. Bunlarıñ birisine ḳuşçı başı ve dîgerine ikinci ta'bîr olunur. Sâ'ir neferâtı ḥalvâ-ḫâneden ve aşaġı maṭbaḫdan intiḫâb olunan âdemlerdendir. İçlerinden birisi ocaḳ başılıḳla temeyyüz ider. Bu maṭbaḫda nefs-i hümâyûn içün eṭ'ime-i nefîse ṭabḫ olunur. Erbâb-ı şervetden olan enderûn aġalarınıñ ikişer üçer neferi ittifâḳ iderek, beynlerinde uyuşaraḳ ḳuşçı başılara mâhiyye ikişer üçer yüz ġuruş i'ṭâ itmek muḳâvelesiyle ṭatlısıyla berâber ḳuş-ḫâneden dört beş, nihâyet altı dürlüye ḳadar nefîs ṭa'âm ta'yînine ol vaḳtiñ uṣûli müsâ'id olduġından bu ṣûretle nefîs ṭa'âm tenâvüliyle telezzüz olunur idi. Ḳuşçı başılarıñ emekdâr ve iḫtiyârları nân-pâre ile çerâġ olurlar.

Ḥalvâ-ḫâne Ocaġı:

Burada ḥulviyyâta dâ'ir eṭ'ime ve eşribe ṭabḫ olunur. Eski ve müsta'idleri ḥalvâcı başılıḳ ve çâşnî-gîr başılıḳ ve ḫoşâbcı başılıḳ me'mûriyetlerine irtiḳâ iderek [298] eskileriniñ nân-pâre ile çerâġ olduḳları mesbûḳdur. Bu ocaḳda senede bir def'a evvel-bahârda kebîr ḳazġanlarla birçoḳ na'na' ve dâr-ı fülfül ve ḥavlıcan ve gül ve gelincik ma'cûnları ḳaynar ve nefs-i hümâyûn içün baş lala yeriyle kîlârıñ baş ḳullukçı yerine gönderilüp ḥıfẓ olunanlardan mâ-'adâ devâ'ir-i celîle-i dâḫiliyye-i hümâyûnuñ her bir dâ'ire-i 'işmet-bâhiresine ve dârü's-sa'âde aġasıyla silaḥdâr aġa ve çuḳadâr aġa ve rikâbdâr aġa ve dülbend aġası ve anaḫdar aġası ve pîş-gîr aġaları ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları ve mâ-beyncilerle mü'eazzin ve ḳahveci ve ṣarıḳçı ve tüfengçi ve berber başılara ve baş lalaya ve ḥekîm başı ve maṭbaḫ

emîni ve müneccim başı ve şehr-emîni ve ḍarb-ḫâne nâẓırına ve ḳapu aġası ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîli ve baş ḳapu ġulâmı ve yayla baş ḳapu ġulâmı ve vâlide sulṭân baş aġası ve vâlide sulṭân baş ḳapu ġulâmı ve eski sarây aġası ve eski sarây baş ḳapu ġulâmı ve ḫâṣ oṭa başı ve sarây aġası ve ḫazînedâr başı ve kîlârcı başı ve Ġalaṭa Sarâyı aġası ve sâ'ir mu'teberâna ve her ḳoġuşa taḳsîm olunur ve müte'allikâtı olan aġalar kendü ḫiṣṣelerini peder ve mâderlerine gönderebilürler. Bu ma'cûnlarıñ ṭabḫ olunduġı giceye "Ot Gicesi" tesmiye olunup ol gice ocaḳ ahâlîsine bostâncı başı yerinde her zamân mevcûd bulunması lâzım gelen ḫayâl-bâz, ḥoḳḳa-bâz, ince sâz gönderilüp bu vesîle ile bu ocaḳ ḫalḳı da senede bir kerre nâ'il-i imtiyâz u iltifât olurlar. Ḥalvâ-ḫâne ocaġına mensûb efrâddan ba'żıları mâhiyye ile dâ'imâ veyâḫud ücret-i ḳademiyye ile muvaḳḳaten aġalara ḫıdmet iderler. Bunlarıñ içlerinden tefeyyüż itmiş pek çoḳ żevât güzerân itdigi gibi ḳoca Köprili Meḥmed Paşa daḫi bu ocaḳda iken küberâ-yı enderûna ibrâz-ı ḳâbiliyyet ü isti'dâd iderek sarây-ı hümâyûnda aşaġı oṭalardan birisine girmeksizin ḫilâf-ı uṣûl def'aten ḫâne-i ḫâṣṣaya alınmış ve ḥasbe'l-ḳader ṣadâret-i 'uẓmâ dercesine ḳadar irtiḳâ iderek devlet-i 'aliyyeniñ nâzük bir zamânına teṣâdüf iden müddet-i me'mûriyyetini ḥüsn-i isti'mâl ile el-ḫaḳ ibḳâ-yı nâma muvaffaḳ olmuş ve terceme-i ḥâli de âtîde tafṣîlen yazılmışdır. Bu ocaḳda ṭabḫ olunan loḳma meşhûrdur. Bundan başḳa bir de güzel kâk loḳması ve beyâż tel ve ekmek ḳaṭayıfı pişer.

Ṣuffe Ocaġı:

Ṣuffe ocaġı ḳânûnı Sulṭân Süleymân 'aṣrında iḥdâṣ olunaraḳ üçünci yeri ta'bîr olunañ maḥalliñ taḥtına ve Gül-ḫâne'ye nâẓır bir güzel noḳṭada yapılmış ve Ṣuffe [299] Câmi'i nâmıyla fevḳine bir de câmi'-i şerîf binâ olunmuşdur. Bu ocaġa ṣuffelilik nâmıyla alınan efrâd kefîllü, yaḳışıḳlu, mücerreb, mü'eddeb, müstaḳîm âdemler olup silaḥdâr aġanıñ emîn ḫâṣekisi ve pâlûdeci nâmıyla ṣuffe ocaġından bir gediklü ve baş ṣuffeli 'unvânıyla bir de mu'teber ḫıdmetkârı vardır. Bunlarıñ eñ büyük żâbiṭleri ḳalfa ve aña ṣânî olan żâbiṭlerine bekçi başı, alt ṭarafına ṣuffe żâbiṭi ve anıñ zi'l-yedine baş eski, anıñ

mülâzımına ikinci eski, bunuñ mâ-dûnına üçünci eski ve alt yanına ḳoġuş żâbiṭi i'tibâr olunur. Bunlardan ḫâṣ oṭalıları kâffesiniñ mâhiyyelü birer ṣuffelisi vardır. Aşaġı ḳoġuş aġalarınıñ mu'teberi ve żî-ḳudretleri de mâhiyye ile birer ṣuffeli istiḫdâm idebilürler ve 'îd-i aḍḥâda dest-i ittiḳâ-peyvest-i ḥażret-i pâdişâhî ile żebḥ olunacaḳ ḳoyunlar Gül-ḫânedeki ḳurbân ocaġında beslenmekde iken bayramdan on gün evvel ṣuffe ocaġına naḳl u teslîm olunaraḳ orada taṭhîr ü tezyîn olunur. Eski ve mücerreb ve mu'teberleri muḳaddemâ Revân ve mu'aḫḫaran Ṣarıḳ Oṭası dinilen maḥall ile sünnet oṭalarını şâmil olan mâ-beyn-i hümâyûna ve 'arż-ḫâneniñ ḫâricindeki ḥarem-i hümâyûn ḳapusına degin ṭûlânî dîvân-ḫâne-i 'âlîniñ avadâncçılıḳ nâmıyla silinüp süpürülmesi ḫıdmetine ve bekçiligine me'mûr olurlar. Sâ'ir ṣuffeliler müte'alliḳ olduḳları devâ'ir ve aġavâtdan mâhiyye alurlar. Avadâncılar iḫtiyâr olduḳlarında nân-pâre ile çerâġ olurlar. Avadâncılar başlarına ḫâṣekî külâhı gibi maḫrûṭî sivri külâh ve arḳalarına ḳoyu renk çuḳa ṭolama giyer ve kemer ḳuşanurlar. Sâ'ir ṣuffeliler ḫâṣekî ve ḳozbekçi baraṭalarınıñ şeklinde verâ-yı ṭûlânîsi ikisiniñ orṭası ölçüsünde ve yedekçi baraṭasına şebîhçe ṣuffeli baraṭası nâmıyla bir baraṭa giyer ve bellerine îrânî 'âdî şâl ḳuşanurlar.

Aşaġı Maṭbaḫ Ta'bîr Olunan Aşçılar Ocaġı:

Bunlar ṣavmât[131] yemegi ṭabḫ iderler. Aşçı başı ve vekîl-ḫarc żâbitleri ve ricâl-i devlet-i 'aliyyeden maṭbaḫ emîniyle maṣraf kâtibi ve kîlârcı başı ve balṭacısı âmir ve nâẓırlarıdır.

Ḫaṭab Anbârı Ocaġı Dâḫilindeki Ḫaṣırcı Ocaġı:

Bu ocaḳ beytü'l-mâl ḫazînesi ve ḳapu arası ta'bîr olunan ve mu'aḫḫaran mâliye ḫazînesi olup el-ḥâletü hâẓihî münhedim ve ma'dûm olan eski mâliye dâ'iresiniñ ḳarşusında olup bâb-ı hümâyûndan girilür iken

131. صومات

ṣol ṭarafdaki ḥâlâ âṣârı [300] bâḳî ve mevcûd olan maḥalde Bandırma ve sâ'ir ḳaba ḥaṣır ṭoḳunan maḥaller ahâlîsi aṣḥâb-ı ittiḳâsından müctemi' olan efrâdıñ birinci ḫıdmetleri ḫırḳa-i sa'âdet beyt-i 'âlîsiniñ ḳâlîçe-i mübârekesi taḥtına mefrûş ḥaṣırı câmi'leri sâḥasında âbdest ile nesc ü i'mâl itmek ve ramażân-ı şerîfiñ on ikinci günlerinde ridâ-i şerîfiñ Revân Oṭasına naḳlinde ḥaṣırcı ocaġı eskilerinden çend neferi celb ile ḳâlîçeniñ altındaki ḥaṣır ḳaldırılup izâle-i ġubâr olunduḳdan ṣoñra ḥaṣır-ı cedîd ferş ile 'atîḳini bâ-kemâl-i ta'ẓîm başlarına ref' iderek ocaḳlarına götürür ve câmi'-i şerîfleri cenbindeki maḥall-i maḫṣûṣda ḥarḳ ve remâdını ḫufre-i maḫṣûṣasına defn ü taġmîd iderler.

Bostâncı Başı Yerinde Peşlikçi Ocaġı:

Bu ocaḳ bostâncı başlarıñ ma'iyyetindedir. Muḳaddemâ bu ocaḳ ahâlîsinden intiḫâb olunmuş on iki nefer avadân bostâncılarınıñ ḳadd u ḳâmeti mevzûn, sözleri düzgün ve temiz gezer mücerreb ve dirâyetli âdemler olduġından bunlarıñ altışar neferden küllü-yevm bi'l-münâvebe üçer neferi gidiş vuḳû'ında oḳ ṭaḳımlarını ve sâ'ir emir buyurılan şeyleri naḳl itmek üzere baş çuḳadâr aġanıñ emrine teraḳḳub ve dîger üç neferi tüfeng ve cebḫânesini ṭaşımaḳ içün tüfengçi başlarıñ irâdelerine intiẓâr ider ve bunlar avadân bostâncıları nâmıyla yâd olunurlar. Vaḳ'a-i mü'ellime-i ḥażret-i Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ'deki cinâyet-i ṣâbitesiyle i'dâm olunan ḫâ'in Deli Muṣṭafâ nâm avadân bostâncısınıñ seyyi'e-i sû-i 'ameli olaraḳ cennet-mekân Sulṭân Maḥmûd Ḫân efendimiz ḥażretleriniñ ibtidâ-yı cülûs-ı hümâyûnlarında emr-i hümâyûnlarıyla cümlesi ṭard ve ocaḳları laġv ve merḳûm Deli Muṣṭafâ ḫâ'ini ḳatl olunaraḳ yerlerine bu ḫıdmetleri îfâ itmek içün mâ-beyn bostâncıları nâmıyla bir gürûh tertîb olunmuşdur.

Biñ yetmiş yedide işbû ocaḳ neferâtından olduġı ḥâlde oḳuyup yazaraḳ kesb-i kemâl ü feżâ'il ile derece-i ḳuṭbiyyete irtiḳâ iden Arnabudluḳ'dan Ḳoniçeli Beşîr Lebenî ḥażretleri ẓuhûr itmişdir ki bunlar yuḳaruda iç aġaları ṣırasında yazılan ve biñ yetmiş üçde ẓuhûr iden Arnabud İskenderiyeli Südci Beşîr Aġa'dan başḳa olup bunlar daḥi birçoḳ ḫalḳı irşâd buyurmuşlar-

dır. Müşârün-ileyhiñ derece-i celîle ve ḥilye-i ʿaliyyelerine delîl olmaḳ üzere baʿżı memleketlerde olan [301] mürîdlerine yazdıḳları mektûblar şâriḥ-i Meşnevî Ṣarı ʿAbdullâh Efendi merḥûmuñ "Dürre" adlu risâlesinde muḥarrer oldıġı cihetle teberrüken bir ḳıṭʿacıġı buracıġa derc ü taḥrîr olundı.

Ṣûret-i Mektûb:

Hüveʾl-feyyâż bismiḥî sübḥânehû ve Taʿâlâ vâṣılân-ı nûr-ı liḳâ, ʿâşıḳân-ı enbiyâ vü evliyâ ve ṭâlibân-ı vaṣl-ı Ḫudâ ḥâliñiz nedir. Her biriñiz tenhâñızda kendi vücûdlarıñızdan istiġfâr idüp maḥabbetullâha saʿy u kûşiş eyleyüp nûr-ı pâk-i Ẕât-ı Lâ-yezâl ile müncelî olur musuz. Aḳvâl ü efʿâlde şerʿ-i mübîn üzere ḥareket eylemeñizi isterim. Zinhâr ḫilâf-ı şerʿ-i şerîf kendi zuʿmuñuz ile söz söylemeyesiz. Fiʿlde ve ḳavilde ẓâhiriñizi şerîʿat-ı şerîfe ile ârâste ve bâtınıñızı nûr-ı maḥabbetullâh ile pîrâste eyleyüp rûḥânî vü nûrânî olmaḳ gereksiz. Birbiriñize mülâḳî olduġuñuz vaḳitde tenezzül ve maḥabbetiñizden ṣoñra aḥkâm-ı şerîʿat ve âdâb-ı ṭarîḳat muḳteżâsınca maʿnâya delâlet ider kelimât söyleyüp mâ-lâ-yaʿnî sözler söylemeyiñ, yüz biñ söz bir pula degmez. Kelâm, maʿnâ yolı bulunmaḳ ve bilinmek içündür. Câna necât maʿnâ ile olur, söz ile necât bulunmaz. Cândan ayrılmayup maʿnâya vuṣûl içün Cenâb-ı Rabbuʾl-ʿâlemîn ḫużûrında teveccüh-i tâm ile müteveccih olup bî-ḥâṣıl kelimâtdan żarar tertîb eyledigini bilmez misiz. Ḫarâmdan perhîz eyleyüp devre müteʿalliḳ kelimâtı min-baʿd lisânıñıza getürmeyesiz. Her kim mütenebbih olmazsa ve ḫilâf-ı şerʿ-i şerîf ḥareket iderse bizden degildir, lisânını kesmek gerekdir. Tenezzüli dil ile idesiz ve diz ve yer öpmeyesiz, rıżâm yoḳdur. Muṣâfaḥayı ehl-i şerʿ ḳabûl ider, tenezzül göñülden olur, birlik içündür. Veʾs-selâmu ʿalâ men ittebeʿaʾl-Ḫudâ. Ḫâdimüʾl-fuḳarâ Beşîr-i Lebenî.

Ṭolâb Ocaġı:

Bu ocaġa civâr olan bâbuʾs-saʿâde aġasınıñ dîvân sürdigi ḳaṣrıñ taṭhîr ve tanẓîm ü tesviyesine ve sarây-ı hümâyûn ṣuyınıñ taḳsîmine ve ṣu ṭolabı-

na me'mûrdurlar. Bu ocaġa ḳarîb ve merbûṭ olan ḳapu aġası ḳaṣrınıñ daḫi bekçileridir.

Ḥaṭab Anbârı Ocaġı:

Bunlar dâ'ire-i hümâyûnuñ her cihetine lâzım olan ḥaṭabı tevzî' ve tesrîb iderler. [302] Üç ḳoġuşdan ḫastelerde tedâvîye muḥtâc olan şirvânlı aġalarıñ ḫastelerini ḳırmızı çuḳa ile mestûr ve mefrûş iki tekerlekli bir 'arabaya orṭa ḳapudan alaraḳ bâb-ı hümâyûn civârındaki çizme ḳapuya ḳarîb eski beytü'l-mâl ḫazînesi ittiṣâlindeki ḫasteler dâ'iresine naḳl iderler. Eskilerden manṣûb vardiyan başılar sarây-ı hümâyûnuñ pars ta'bîr olunur ṭahâret-i rûz-merresinde müstaḫdem tersâneden mersûl pây-zenleriñ żâbiṭidir.

Ḳapucı Ocaġı:

Bunlar bâb-ı hümâyûn ve orta ḳapu ve sâ'ir ḳapuları beklerler. Żâbiṭleri ḳapucılar keṭḫudâsıyla berâber cümlesiniñ âmir-i müstaḳilli ḳapu aġasıdır. Eskileri nân-pâre ile çerâġ olunurlar. Bunuñ eñ birinci bevvâbı olduḳları orta ḳapusındaki ḳulleleriñ birisiniñ altında sekiz on âdemi istî'âb ider bir ḳoġuşda bir de aġa babası ocaġı vardır. Bu ocaḳ ḫalḳı sarây-ı hümâyûn ḥammâlllarınıñ żâbiṭ ve âmirleridir. Devâ'ir-i sarây-ı hümâyûndan bir dâ'ireye ḥammâl lâzım olduḳda bunlardan istenilür. Bunlarıñ eñ eskisi żâbiṭdir ve alâylarda bu eski ḫıdmet ider. Sarây ḥammâlı yazılacaḳlar aġa babası ocaġına kefîl irâ'e iderek yazılur ve ṣılasına gidüp gelecek ḥammâllar bundan ruḫṣat alurlar. Sarây ḥammâllarınıñ defterlerini yazmaḳ içün bu ocaḳ ḫalḳından oḳur yazarca bir iki âdem bulunmaḳ şarṭdır. Sarây ḥammâllarınıñ muḥtâc-ı terbiye olanlarını aġa babası terbiye ider. Aġa babası başına sâ'irlerinden farḳlı ṣaplı uzunca kireç külâh ve arḳalarına ṭolama giyer ve bellerine Ḥama ḳuşaġı ḳuşanurlar. Aġa babası ocaġı eskisiniñ mevlid ve ḳadir ve 'îdeyn ve 'ulûfe alâylarınıñ tehiyyesi nizâmında iḫbâr ve istiḫbâr ḫıdmetleri vardır ve iskemleci başı ile döşelikçi işbu ḳapucı ocaġınıñ mu'teber ve

müteḥayyizlerinden intiḫâb ve ta'yîn olunur. Ḳapucı ocaġında pişirilen bumbar meşhûrdur.

Şevḳiyye Ta'bîr Olunur İncüli ve İftâriyye Ḳaṣr-ı Hümâyûnları Ocaḳları:

Żikr olunan ocaḳlar efrâdı mensûb olduḳları ḳaṣırları bekler ve tefrîş ve taṭhîr iderler ve ḳaṣırlarıñ eṭrâfındaki baġçeleri aġaç ve çiçekler ile tezyîn iderler ve İsḥâḳiyye Ḳaṣrı'nıñ ḳarşusında çizme ḳapunuñ alt ṭarafı ḥizâsına ṭoġrı olan iki iftâr köşkine me'mûrlardır. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

[303] Gül-ḫâne Ocaġı:

Gül-ḫâne Ḳaṣr-ı hümâyûnunuñ tefrîş ve taṭhîrine ve Gül-ḫâne Meydânı zâviyeleriniñ eşcâr ile tezyînine me'mûrlardır. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

Bâġcılar ve Aşlamacılar Ocaġı:

Sarây-ı hümâyûnuñ baġçe içinde irâde buyurılan maḥallerde aġaç ġars iderek aşlarlar ve muḳaddemâ Gül-ḫâne'ye inilecek bayırda olan baġıñ tenmîh u terbiyesine bunlarıñ me'mûriyyeti mervîdir. Żâbiṭleri bostâncı başı, nâẓırları silaḥdâr aġadır.

Gül-ḫâne Ḳapusına Muttaṣıl Ḳurbân Ocaġı:

'Îd-i aḍḥâ içün tehiyye olunan ḳoçlarıñ beslenmesine me'mûrlardır. Âmirleri mîr-âḫûr aġa, nâẓırları ḳaṣṣâb başı, żâbiṭleri bostâncı başıdır.

İshâḳiyye Ocaġı:

Bu ḳaṣr-ı dil-nişîni sekiz yüz yetmiş beş ve seksen altıda iki def'a ṣadâret mesned-i celîlini iḥrâz itmiş olan İshâḳ Paşa'nıñ ikinci def'aki ṣadâretinde bedeninden inşâ ile cennet-mekân Sulṭân Bâyezîd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretlerine taḳdîm ve ocaġı da köşke berây-ı neẓâret îcâd eylemiş oldıġı mervîdir. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

İshâḳiyye Ḳaṣrı'na Ḳarîb Beden Kenârında Mezbele-keşân Ocaġı:

Sarây-ı hümâyûnuñ süpründisini deñize dökerler ve bu ḫıdmetiñ îfâsı içün bi'lmünâvebe iki neferi dâ'imâ muntaẓır bulunur. Żâbiṭleri bostâncı başıdır, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

Sepetçiler Köşki Ocaġı:

Cennet-mekân Murâd Ḫân-ı Ṣâliş ḥażretleriniñ binâ kerdesi olup Yalı Köşki'ne ḳarîb Sepetçiler Ḳaṣrı'nıñ ḫıdmetçileridir. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

Yalı Köşki Ocaġı:

Bu ocaḳ ḫalḳı Yalı Köşki'niñ bekçileri ve bu cihetiñ ḥârisidir. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

Ṣoġuḳ Çeşme Ocaġı:

[304] Sarây-ı hümâyûnuñ Ṣoġuḳ Çeşme ḳapusıyla Alây Köşki cihetiniñ nigeh-bânlarıdır. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır. Bu

ocaḳda ṭabḫ olunan keşkegiñ şöhreti vardır. Ocaḳları öñindeki çenâr aġacına mevżû‘ bir ṭoḳmaḳla i‘mâl itdikleri mervîdir.

Bamyacılar Ocaġı:

Ba‘żı sebze ġarsı ve zer‘iyle ocaḳlarınıñ bulundıġı Otluḳ Ḳapusı ṭarafında Sinân Paşa Ḳaṣrı eṭrâfını tezyîn ve ḥâṣılâtıyla temettu‘ ider ve ḳaṣr-ı mezḳûrı beklerler. Âmirleri baş çuḳadâr aġa, żâbitleri bostâncı başılarıdır.

Çizme Ḳapusı Ocaġı:

Ḫasteler ḳoġuşlarınıñ bekçisi ve küberâ-yı enderûnuñ tenezzüh ve ârâmlarına maḫṣûṣ olup Çizme Ḳapu ḫâricinde olan ḳapu aġası Ṣâliḥ Aġa Ḳaṣr-ı meşhûrunuñ nigeh-bândırlar. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri bâbu's-sa‘âde aġasıdır.

Ṭopḳapu Ocaġı:

Sâḥilde Ṭopḳapu civârındaki ocaḳlarında ârâm ider ve sâḥile münâsebetsiz ve vaḳitsiz ḳayıḳ ve sâ’ire yanaşmasına diḳḳat eylerler. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri baş çuḳadâr aġadır.

Ḫâṣ Baġçe Ocaġı:

Ṣoġuḳ Çeşme'den bostâncı başı ve Sepetçiler Köşki ve Sulṭân ‘Oṣmân Ḳaṣrı ile ḳalfa yeri pîş-gâhındaki feżâ-yı vesî‘i eşcâr ve sebze ġars ve zer‘ iderek tezyîn ile maṭbaḫ-ı ‘âmireye lâzım olan meyve ve sebzeyi yetişdirir ve fażlasını ṭaşra iḫrâc ve fürûḫt ile ta‘ayyüş iderler. Nâẓırları bostâncı başı, âmirleri silaḥdâr aġadır.

Otluḳ Ḳapusı'na Ḳarîb Ḳuş-ḫâne Ocaġı:

"Ḳuḥu Ḳuşları" ta'bîr olunan ve ḳaza şebîh olup boynu uzunca ve mevzûn olan ṭuyûruñ cüsselerine ittiṣâl iden ḳanadlarınıñ yalñız oynaḳ yerlerinde maḫlûḳ birer 'aded tüylerine "sulṭânî yelek" ta'bîr olunur. Ġâyet fâṣılasız ṣıḳ olduġından "pîş-rev" dinilen oḳlarıñ üç parça olaraḳ gezine yapışdırılan yele başḳa ḥayvânât ḳanadında bulunmamaġla ve böyleleriñ merbûṭ oldıġı pîş-rev oḳunuñ hedefe işâreti mücerreb olmaġla ḳuḥu ḳuşları kemân-keşlerce pek maḳbûl ve elzemdir. [305] Bu ḳuşlarıñ birazı üçünci yerindeki ḥavż cihetinde ve birazı da işbu ḳuş-ḫâne ocaġında beslenür. Bunlarla ṭuyûr-ı sâ'ireniñ teksîr ve muḥâfaẓasına bu ocaḳ ḫalḳı me'mûrdur. Nâẓırları bostâncı başı, âmirleri silaḥdâr aġadır.

Otluḳ Ḳapusı Ocaġı:

Bu ḳapudan ḫâṣ âḫûra giyâh naḳl itmege me'mûr olduḳları içün ḫâṣ âḫûr ḫademesiniñ mu'âvinleri dimekdirler. Nâẓırları bostâncı başı, âmirleri mîr-âḫur aġadır.

Balıḳ-ḫâne Ḳapusı Ocaġı:

Oraya indirilen maḥbûsîniñ pâs-bânı ve ḳaṣr-ı hümâyûnuñ bekçisi olup müsâ'id havada ṣayd-ı mâhî daḫi iderler. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri ḳapucılar keṭḫudâsıdır.

Baġçe İçinde Hegbeci Ocaġı:

Bu ocaḳ bostâncılarına hegbeci dirler. Piyâde olaraḳ ba'żı eşyâ naḳl itmek içün bunlardan dâru's-sa'âde aġası, bâbu's-sa'âde aġası, silaḥdâr aġa,

çuḳadâr aġa, rikâbdâr aġa, dülbend aġası, anaḫdar aġası, pîş-gîr aġası; ḫazîne ve kîlâr ve seferli ketḫudâlarıyla tüfengçi başı, ṣarıḳçı başı, berber başı, ḳahveci başı, baş lala, baş çuḳadâr, sır kâtibi, ḫâṣ oṭa başı ma'iyyetlerinde birer hegbeci istiḫdâm olunur. Żâbitleri bostâncı başı, âmirleri silaḥdâr aġadır.

Fil Ḳapusı Ocaġı:

Bunlar Fil Ḳapusı'nı beklerler. Nâẓırları bostâncı başı, âmirleri ḳapucılar ketḫudâsıdır.

Bâlâda yazılan ocaḳlar yeñi sarây-ı hümâyûnuñ cidârı dâḫilinde ve âtîde yazılan eski sarâyda ve sarây-ı hümâyûnlarıñ ḫâricinde olup sarây-ı hümâyûna merbûṭiyyet-i ṭabî'îsi bozulmamış olan ocaḳlardır.

Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ Ḫâricinde Olup Ḫıdmetleri Sarây-ı Hümâyûna Müte'alliḳ ve Mensûb Olan Ocaḳlardan Eski Sarây Balṭacısı Ta'bîr Olunan ve Dârü's-sa'âde Aġaları Vâsıṭalarıyla Ḥarem-i Hümâyûn'a Ḫıdmet İden Teber-dârân Balṭacılar) Ocaġı

Sarây-ı 'atîḳ teber-dârânıyla zülüfli balṭacıları 'an-aṣıl bir aṣıldan teferru' itmiş oldıġı mervîdir. Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ vâlid-i mâcid-i hümâyûnları ebu'l-ḫayr Sulṭân Murâd Ḫân-ı Ṯânî ḥażretleri Rûmili ḳıṭ'asınıñ fetḥi meşġûliyyetiyle evân-ı seyr ü ḥareket-i hümâyûnlarında ṭaġ ve tepe [306] ve vaḥal-zâr ve çengelistân ve ḫâristânıñ taṭhîr ve tesviyesi ḫıdmetiyle ḥuẓûr-ı hümâyûnda gezdirilen Anaṭolı ahâlîsinden genç ve dinç ve gürbüz ve ḳuvvetlü ve cesûr, boylu boṣlu, ḳaviyyü'l-bünye bir bölük ḫademeye balṭacı nâmını i'ṭâ buyurduḳlarından bir müddet eṣnây-ı seyr ü ḥareketde ṣâdıḳâne 'arż u îfâ eyledikleri ḫıdemât-ı mükellefeleri maḥẓûẓiyyet-i mülûkânlerini müstelzim olaraḳ edeb ü istiḳâmet ve

ḥüsn-i ḫıdmete muvaffaḳiyetleri tecrübe vü taḥsîn buyurulmuş ve ḥarem-i hümâyûn ḫıdmetinden aḳ aġalar istiḫdâmına ol vaḳit başlanılmış olduġından dâ'ire-i dâḫiliyye-i hümâyûn istiṣḥâbıyla bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ḫıdmet-i seferiyyede çadır ḳurmaḳ, yol açmaḳ, yük ḳaldırup indirmek gibi ḫıdmetlerde bunlarıñ istiḫdâmı irâde buyurılaraḳ İstanbul'uñ fetḥinden ve yeñi ve eski sarây-ı hümâyûnlarıñ te'sîs ve ta'mîrinden ṣoñra bu balṭacılar iki ṣınıfa bi't-tefrîḳ kisve ve ḳıyâfetleri yek-dîgerinden temyîz ile sarây-ı cedîddekilerine zülüfli ve sarây-ı 'atîḳdekilerine eski sarây balṭacısı 'unvânı virilmişdir. Eski sarây teber-dârânı ekṣer ḥaremeyn evḳâf-ı şerîfesi ḫıdmetlerinde dârü's-sa'âde aġalıġı refâḳatinde istiḫdâm olunduḳlarından oḳur ve yazarlarından dârü's-sa'âde aġasına mu'âvin maḳâmında bir yazıcı efendilik ve altı nefer ḫalîfelik iḥdâṣ ile bunlar müstaḳillen ḥaremeyn evḳâfı ḫıdmetinde istiḫdâm vè bâḳîsi ḥarem-i hümâyûndan eski sarâya çıḳarılanlarıñ muḥâfaẓa ve ḫıdmetlerinde bulunmaḳ içün ḥarem aġaları eskilerinden yeñi sarây aġasıyla söz añlar bir ẕât eski sarây baş ḳapu ġulâmı ve müteḥayyizân-ı aġavât-ı ṭavâşî bunlara terfîḳ olunaraḳ eski sarây balṭacıları Sulṭân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi'nde neşr-i 'ulûm iden ḫâce efendilerden taḥṣîl-i 'ulûm u ma'ârife teşvîḳ olunmaḳ ve bunlar eski sarâyıñ Mercân Ḳapusı dâḫili cihetindeki balṭacı ocaġında bulunup ḥarem aġaları vâsıṭalarıyla ḥarem-i hümâyûn ḫıdmetinde istiḫdâm ḳılınmaḳ ḳâ'ide ittiḫâẕ buyurulmuşdur.

Ẕikr olunan ḫalîfeler yeñi sarây-ı hümâyûnda orta ḳapu ḳurbındaki ḫâṣ âḫûr ḳapusı civârında kâ'in olup el-ḥâletü hâẕihî ma'dûm olan dâ'irede yazıcı efendilik manṣıbıyla kâm-rân olduḳları gibi baş yazıcılıḳ me'mûriyetinden ḫâcegânlıḳ ile çerâġ olanlardan ḥasbe'l-ḳader ḫâriciyye neẓâreti ve mesned-i celîl-i ṣadâreti ve menâṣıb-ı celîle-i sâ'ireyi iḥrâz idenler pek çoḳ ẓuhûr itmişdir. İçlerinden yazıcı efendi baş [307] çuḳadârlıġı oḳur yazarlarına maḫṣûṣ mu'teber bir me'mûriyetdir. Teber-dârânıñ 'acemilerinden yazıcı efendiniñ bir ḳahvecisi vardır. Ḳuṣûrları vâlide sulṭân ḥażretleri ḳahveci başılıġı ve sarây-ı 'âlîlerinde ârâm buyuran selâṭîn-i 'iffet-âyîn ve ḳadın efendiler ḥażerâtı ḫıdmetleri ve dârü's-sa'âde aġası ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîli ḫaftâncılıġı maḳâmında olan kürkçiligi ḫıdmetlerinde istiḫdâm olunurlar.

Ṣurre-i hümâyûn ma'iyyetine me'mûr saḳḳâ başılar eski sarây balṭacılarınıñ ḳahveci başılıḳ me'mûriyyetini iḥrâz idenlerinden naṣb olunur. Yazıcı efendilerle ḫalîfeler ve ḳapu ḫâṣekîsi ve ḳahveci başılar ve kürkçiler ve baş çuḳadârlarıñ ḥâl ve isti'dâdlarına göre nân-pâreler ile çerâġ olmalarına mesâġ vardır.

Anaṭolı'da maḳarr-ı 'ulemâ olan Ḫâdım ve 'Ayıntâb ve Ḳayṣeriyye ve ḫavâlîsi ahâlîsi güzîde ve müsta'iddânından bu ocaġa alınanlarıñ taḥṣîl-i 'ilm ü kemâle devâm itmeleri teklîfine iḳdâm olunmaḳ cihetiyle ibtidâ eski sarâya dâḫil olan balṭacılar beheme-ḥâl Sulṭân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfinde ders oḳumaġa sevḳ olunurlar. Bunlardan ikmâl-i uṣûl-ı taḥṣîliyye ile aḫz-ı icâzet idenlere ṭaraf-ı eşref-i ḥażret-i pâdişâhîden birer ḳat elbise ve 'aṭiyye ve dârü's-sa'âde aġası ve silaḥdâr aġa ve ḫazînedâr aġa ve ḫazîne vekîli câniblerinden hediyye ve ikrâm-ı behîcü'l-cenân i'ṭâsıyla yuḳaruda beyân olundıġı üzere ḫalîfe nâmı virilerek sâ'irlerinden mümtâz idilmek iḳtiżâ itdikçe yeñi sarây-ı hümâyûndaki yazıcı efendi dâ'iresine alınmaḳ ḳânûn ittiḫâẕ olunmuşdur. Dârü's-sa'âde aġası ma'iyyetinde olan balṭacılarıñ oḳur ve yazarlarından manṣûb ḫaremeyn baş yazıcısıyla altı nefer ḫalîfe ve ḫaremeyn müfettişiyle ḫaremeyn muḥâsebecisi ve ḫaremeyn muḳâṭa'acısı ḥâżır olduḳları ḥâlde dârü's-sa'âde aġalarınıñ haftada iki def'a sürdükleri dîvânda yazıcı efendiler daḫi bulunur ve kitâbeti ḫulefâ iderler. Baş yazıcılar mesâġ-ı meşrûḥa göre muḳteżâ-yı sinn ü sâl ile teḳâ'üdlükle nâ'il-i merâm olduḳlarında baş ḫalîfe yazıcı efendi naṣb olunur ve mâ-dûnında silsileye ri'âyet idilür. Eñ ṣoñra açıḳ ḳalacaḳ ḫalîfelige eski sarâyda oḳuyup ve yazanlardan biri celb olunur.

Sarây-ı hümâyûnda zülüfli balṭacılar ocaġınıñ arḳasındaki ḫâṣ âḫûrdan başḳa ṭışarusındaki âḫûr ḳapuda daḫi bir ḫâṣ âḫûr vardır ki bu âḫûr enderûn ricâli ve ḫâṣ oṭalılar ve cündî aġalar ve ḥarem aġaları ḥayvânâtına maḫṣûṣ [308] olup otluḳ ḳapusunuñ ḫâricindedir.

Ḫâṣ âḫûr ocaġı neferât-ı ışṭabl-ı 'âmireye ḫıdmet iderler. Ocaḳ żâbiṭleri eskileridir, âmirleri baş çuḳadâr aġa, nâẓırları emîr-i âḫûr aġadır. Eskilerinden manṣûb ḫâṣ âḫûr ḫazînedârı ḫaṣ âḫûr ḫazîne-i hümâyûnındaki muraṣṣa'ât ve zer ü sîm serrâciye ve sâ'ireyi muḥâfaẓa ve taṭhîr ider. Bu ḫazîneniñ 'an-aṣıl nâẓırı baş çuḳadâr aġa ve büyük ve küçük mîr-âḫûr aġalarla

ḫâṣ âḫûr baş kâtibidir. Bu ḫazîne mevcûdâtınıñ muḳayyidi olmaḳ üzere baş muḥâsebe ḳaleminden müteḥayyiz bir efendi raḥt kâtibi 'unvânıyla me'mûrdur. Ḫâṣ âḫûrlularıñ iḫtiyârları nân-pâreler ile çerâġ olurlar.

Bostâncılardan Ma'dûd Yedekçi ve Serrâc-ḫâne Ocaġı ve Sâ'irelerden Ḳayıḳ-ḫâne ve Ṣandâlcı ve Ṭavuḳ-ḫâne ve Ṣolaḳ ve Peykler ve Saḳḳâlar ve Gümüşşuyı Ocāġı ve Sâye Ocaġı ve Terziler Kâr-ḫânesi Ocaḳları

Ocaḳları otluḳ ḳapusı ḫâricindedir. Bunlar enderûn-ı hümâyûn erbâb-ı menâṣıbıyla mâ-beyncilere ve ḫâne-i ḫâṣṣa aġalarıyla cündî aġalarınıñ kâffesine ve dârü's-sa'âde aġalarıyla bâbu's-sa'âde ġediklüleriniñ esblerine mâhiyye ile ḫıdmet iderler.

Ḳayıḳ-ḫânede Ṣandalcı Ocaġı:

Salṭanatla ve tebdîlen baḥren bir ṭarafı teşrîf-i hümâyûn vuḳû'ında ṣandal ve fülke ve zevraḳçe-i hümâyûnda istiḫdâm olunduḳlarından ḫünkâr ṣandalcılıġı 'unvânını almışlardır. Eskilerine "ḫamlacı" dinür. Bostâncılardan ma'dûdlardır. Żâbiṭleri baş ḫamlacı, âmirleri baş çuḳadâr aġa, nâẓırları bostâncı başıdır. Bunlarıñ iḫtiyâr ve eskileri Dâvud Paşa, Velî Efendi, Çırpıcı Çayırı, Kâġıd-ḫâne, Bahâriyye, Ḳaraaġaç, Boġazköyi, Balṭa Lîmânı, Büyük Dere, Ṭarabya, Mîr-gûn, Gökṣu, Ḳandilli, Ḥişârlar, Bebek, Arnavud Köyi, Ḳurı Çeşme, Ortaköy, Beşiḳtaş, Ḳuzġuncuḳ, Üsküdâr, Ṣalacaḳ, Ḫarem İskelesi, Tazıcılar, Ḫaydar Paşa, Ḳâdî Köyi, Sulṭân Çiftligi, Bulġurlı, Büyük ve Küçük Çamlıcalar, Nerdübânlı, Fenâr Bâġçesi, Bostâncıbaşı Köprisi, Ṣarı Ġâzî, Çifte Ḫavużlar, Eren Köyi, 'Alem Ṭaġı, Dudullu, Maltepe ocaḳları ustalıḳları ta'bîr olunan żâbiṭlikleriyle çerâğ olurlar. Bu maḥaller ḥudûdunuñ żabṭ u rabṭı bostâncı başılarıñ zîr-i idârelerindedir.

Ṭavuḳ-ḫâne Ocaġı:

Bu ocaḳ At Meydânı'nda Üçler Maḥallesi'nde Aḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleriniñ binâ-kerdeleri olan Arasta Ḥammâmı'na inecek soḳaġıñ ṣaġ ṭarafında ve orṭasındadır. [309] Maṭbaḫ-ı 'âmire ṭavuḳları buraya teslîm olunur ve burada beslenür. Żâbiṭleri bostâncı başı, nâẓırları ṭavuḳçı başıdır.

Ṣolaḳ ve Peykler Ocaġı:

Bunlarıñ ocaḳları Dîvân Yolı'ndaki Dikili Ṭaş ḳarşusında At Meydânı'na inecek soḳaġıñ orṭa yerinde el-ḥâletü hâẓihî Peyk-ḫâne deyü ta'rîf olunan maḥaldedir. Yeñiçeri ṭâ'ifesinden maḥlûl olan bölük aġalığına 'an-aṣıl ṣolaḳ ve peykler kâr-şinâsları ta'yîn olundıġı mevṣûḳdur. Âmirleri baş çuḳadâr aġa, żâbiṭleri ṣolaḳ başıdır.

Saḳḳâlar Ocaġı:

Bu ocaḳ sarây-ı hümâyûn ḫâricinde Ayaṣofya Câmi'-i Şerîfi'niñ Şekerci Ḳapusı ta'bîr olunan büyük ḳapusunuñ ḳarşusında eski cebe-ḫâne civârında Saḳḳâlar Çeşmesi ḳurbındadır. Bu ocaḳ bostâncıları İstanbul içinde ḥarîḳ ẓuhûrında bâr-gîrlere yüklü saḳḳâ meşkleriyle der-ḥâl maḥall-i ḥarîḳa yetişüp ṭulumbalara ṣu ṭaşırlar ve 'îdeynde sarây-ı hümâyûnı şüst ü şû iderler ve her ḳoġuşuñ ṭa'âm vaḳti bunlardan bi'l-münâvebe ikişer saḳḳâ gelüp sofraları tehiyye ve ba'de'ṭ-ṭa'âm taṭhîr iderler ve baḳiyye-i ṭa'âm bunlarındır. Bostâncı başılarıñ nezâretleri altında ve ṣu nâẓırlarınıñ ma'iyyetlerindedir. Bunlarıñ mu'teber ve söz añlarlarından silaḥdâr aġalarıñ bir saḳḳâları olup hemân bu da pâlûdeciye yaḳın mu'teber bir ḫıdmet-kâr olmaġla emekdâr olduḳda nân-pâre ile çerâġ olur.

Gümüş Ṣuyı Ocaġı:

Nefs-i hümâyûna maḫṣûṣ ḳahveniñ ṣuyını Eyyûb'uñ üst ṭarafında câri olan meşhûr Gümüş Ṣuyı'ndan ṭaşırlar. Ocaḳları Gümüş Ṣuyı civârındadır. Żâbiṭleri bostâncı başı, âmirleri ḳahveci başıdır.

Sâye Ocaġı:

Bunlar sarây-ı hümâyûn maṭbaḫları levâzımından olan ḳoyunlarıñ sâye-bânı ma'nâsına olan ve Eyyûb'uñ üst ṭarafında Râmî Çiftligi civârında bulunan sâye ocaġında ârâm iderler. Bunlarıñ nâẓırları ḳaṣṣâb başılar ve âmirleri maṭbaḫ emîni ve żâbiṭleri bostâncı başıdır. Sarây-ı hümâyûn ḫademesinden ma'dûddurlar. Bu ocaḳda ṭabḫ olunan biryân ve çevirme ve ḳuyu ve ḳırma kebâbı meşhûrdur.

[310] Ḫıdmetleri ve Ocaḳları Sarây-ı Hümâyûn Ḫâricinde Olup Bostâncı Başılar Ma'iyyetinde Olan Ocaḳlar:

Ṭolma Bâġçe, Ḳara Bâlî, Ḳılıç 'Alî, Beşiḳtaş, Ḫayrüddîn, Ortaköy, Ḳurı Çeşme, Bebek, Yeñi Köy, Ḳalender, Büyük Dere, Ṣarıyar, Ḳavaḳlar, Begḳoz, Toḳad, Sulṭâniyye, Paşa Bâġçesi, İncir Köyi, Çubuḳlı, Gökṣu, Ḳule Bâġçesi, Çengel Köyi, Ḳuzġuncuḳ, Üsküdâr, Ayazma, Ṣalacaḳ, Haydar Paşa, Tazıcılar, Ḳâdî Köyi, Fenâr Bâġçesi, Nerdübânlı, Eren Köyi, Bostâncı Başı Köprisi, Bulġurlı, Çamlıcalar, Fılorya, Ḳâvud Paşa, Ṭopçılar, Vidos, 'Ali Beg Köyi, Ḳaġıd-ḫâne, Bahâriyye, Ḳara Aġaç, Ḫâṣköy işbu ocaḳlar bostâncı başılarıñ ma'iyyetinde olmaḳ cihetiyle sarây-ı hümâyûna müte'alliḳ iseler de ba'żı mu'teberân ocaḳ eskilerinden çıraḳlıḳ ṭarîḳiyle manṣûb gürg-i bârân-dîde ustalarıñ emirleriyle bulunduḳları yerleriñ ḳaravul ḫıdmetlerini îfâ ya'nî eṭrâf u enḥâyı muḥâfaẓaya i'tinâ itmekden 'ibâretdir. Nîk ü bed-i aḥvâlleri bostâncı başılardan mes'ûldür.

Terziler kâr-ḫânesi:

Sarây-ı hümâyûnuñ Alây Ḳaṣr-ı hümâyûnına muḥâẓî olan terziler kâr-ḫânesi maḥalli ‘an-aṣıl kilise oldıġı ḥâlde bir ṭarafı ḥîn-i feṯḥde mescid olmaḳ üzere maḥv u işbât olunmuş ve mu’aḫḫaran mükemmil-i niẓâmât-ı salṭanat-ı seniyye-i devlet-i ‘aliyye-i ‘Oṣmâniyye olan Yavuz Sulṭân Selîm Ḫân-ı Evvel ḥażretleri Mıṣr'ıñ feṯḥinden ṣoñra bu mescidiñ ibḳâsıyla berâber iḥdâṣ buyurmuş olmaġla bu ocaḳda bir terzi başı ve bir de ḥallâc başı ile ḳırḳ ḳadar terzi bulunur. Bunlar derûn-ı sarây-ı hümâyûnda lüzûmı olacaḳ kâffe-i döşeme ve melbûsâtı tanẓîm ve tefrîş iderler. Bunlarıñ żâbiṭleri terzi başı, âmirleri ḫazîne keṯḫudâsıdır.

Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ İç ve Ṭış Ḳapularıyla Eski Mâ-beyn-i Hümâyûn Ve Ba‘żı Mekân ve Mevḳi‘ler ve Müte‘ârif Dâ’ireler ve Ḳaṣr-ı Hümâyûnlar Beyân Olunur

Sarây-ı hümâyûnuñ ḫârice çıḳılacaḳ ḳapularından birincisi salṭanat ḳapusı olan bâb-ı hümâyûndur. Bundan ṣoñra Ṣoġuḳ Çeşme Ḳapusı'yla Demir Ḳapu, Yalı Köşki Ḳapusı, Ṭopḳapu, Balıḳ-ḫâne Ḳapusı, Otluḳ Ḳapusı ta‘bîr olunan yedi ‘aded ḳapu ile iç ṭarafında ḍarb-ḫâneye muttaṣıl olan ḳozbekçiler ocaġınıñ ittiṣâlinde ve żâbiṭleri dâ’iresiniñ altındaki ḳalfa yerine çıḳan Ḍarb-ḫâne Ḳapusı ve aşaġı inilür iken ṣaġ ṭarafında ḳalfa yerine muttaṣıl Ḥarem-i (311) Hümâyûn Ḳapusı ve Ḫâṣ Âḫûr Ḳapusı ve Orṭa Ḳapu ve Tolâb Ocaġı Ḳapusı ve dîvân yerine muttaṣıl ‘Araba Ḳapusı ta‘bîr olunan Ḥarem-i Hümâyûn Ḳapusı, Beşinci Yeri Ḳapusı ta‘bîr olunan sekiz ḳapudur. Orṭa Ḳapu'dan içerü girildikde Aḳ Aġalar Ḳapusı, Ḳuş-ḫâne Ḳapusı, ḫırḳa-i sa‘âdet dâ’ire-i ‘aliyyesiniñ medḫali olan Şâdurvân Ḳapusı, ridâ-i sa‘âdet beyt-i ‘aliyyesiyle ḫâne-i ḫâṣṣa arasındaki ṣuffe üzerinde olan Avadân Ḳapusı, Şimşirlik Mâ-beyn-i Hümâyûn Ḳapusı, Revân Oṭası ṣuffesine çıḳan ‘arż-ḫâneniñ Gümüş Ḳapu ta‘bîr olunan Demir Ḳapusı olup cennet-mekân Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi‘ ḥażretleri bir gün bu ḳapuyı hedefe alup "ḫışt" ta‘bîr olunur iki ḳarış ṭûlında ucu sivri şiş resminde bir ḥarbeyi

atarak bu Demür Ḳapu'ya geçürüp deldiklerini orada ḥâżır bulunan şeyḫu'l-islâm Zekeriyyâ Efendi-zâde şeyḫu'l-islâm şâ'ir-i mâhir Yaḥyâ Efendi müşâhede ve mahâret ve farṭ-ı ḳuvvet-i mülûkâneyi taḥsîn itmekde iken tîrkeş ta'bîr olunur tîri daḫi üç def'a remy iderek dîger ṣaḳblar açmış olduḳlarını nâṭıḳ işbu ḳıṭ'ayı tanẓîm ile gümüş bir levḥaya ḥakk itdirerek ḳapunuñ delik delik olan cenâḥına vaż' itmiş ve ḥâlâ mevcûd bulunmuş olduġından bu ḳapuya ol vaḳit "Gümüş Ḳapu" nâmı virilmişdir.

Ḳıṭ'a

(Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün)

1 Gör ḳuvvet-i bâzûsın Sulṭân Murâd Ḫân'ıñ
Ḫışṭı ile deldi bu saḫt âheni bî-minnet

2 Hem tîr-keş oḳını ḍarb ile ol âhenden
Üç yerde geçürmüşdür ol şâh-ı ḳader-ḳudret

3 Bu ḳuvvet-i bâzûsın gördi şeh-i ġâzîniñ
Yaḥyâ didi târîḫin "aḥsente zihî ḳuvvet" (1047)

Bu ḳapunuñ ḫâricinde Baş Lala Yeri'ne muttaṣıl olan Lâlelik Ḳapusı ve kîlâr-ı ḫâṣṣa ḳoġuşına muttaṣıl Kemer Altı Ḳapusı ve alt ṭarafında ṣuffe ocaġına çıḳan Ṣuffe Ḳapusı ve Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣr-ı Hümâyûnı'na muttaṣıl Üçünci Yeri Ḳapusı nâmlarıyla ṭoḳuz 'aded bâb olup bunlarıñ cümlesi yirmi altı iken mu'aḫḫaran eski mâliye ile ḫaste-ḫâneye muttaṣıl olan Çizme Ḳapu ḳaldırılmış ve ḫâṣ âḫûr ḳapuları daḫi taġyîr olunduġı görülmüşdür.

[312] Ba'żı Müte'ârif Dâ'ireler ile Ḳaṣr-ı Hümâyûnlar:

Bâb-ı hümâyûn civârında ḫastelere muttaṣıl olan Çizme Ḳapu ḳurbında ġâyet müferriḥ ve dil-nişîn olup şimdi nâ-mevcûd olan ḳapu aġası Ṣâliḥ

Efendi Köşki ve ḍarb-ḫâne ḳapusunuñ aşağısındaki meydânda Sulṭân Süleymân Köşki ve orṭa ḳapu dâḫilinde cenâḥında evânî ve eṣâṣ ve edevât ḥıfẓına maḫṣûṣ ṣom ve tâm kâr-gîr maġaza ve ittiṣâlinde iki mevḳi'leri muntaẓam ve müẓehheb ü müzeyyen şebekelerle mestûr dîvân yeri ve civârındaki ḥarem ḳapusına ḳarîb dâru's-sa'âde aġası ve sâ'ire dâ'iresi ve zülüfli baltacılar ḳoġuşı ve bâbu's-sa'âdeden içerü girildikde ḳapunuñ ḳarşusında ilçi ḳabûl buyurılur ve 'arefe mu'âyedesi icrâ olunur cennet-mekân Aḥmed Ḫân-ı Evvel ḥażretleriniñ te'sîs buyurmuş olduḳları muṣanna' ve müzeyyen 'arż oṭası ve bâbu's-sa'âdeniñ ṣol ṭarafında mûsiḳî meşḳ-ḫânesi ve seferli keṯḫudâsı dâ'iresiyle seferli ḳoġuşı ve ittiṣâlinde Selîm Ḫân-ı Ṣânî'niñ binâ-kerdesi olan büyük ḥammâm ve çuḳadâr aġalarıñ yemek oṭaları vardır.

Bâbu's-sa'âdeden içerü girildikde ṣol ṭarafda ḳuş-ḫâne ḳapusı ve ḳapunuñ ṭışarusında ve ittiṣâlinde ḫâṣ oṭabaşı dâ'iresi ve ḳurbında Aġalar Câmi'i ittiṣâlinde berber başı ve ṣarıḳçı ve tüfengçi ve mü'eẓẓin ve ḳahveci başı dâ'ireleri ve civârında ḫâṣ oṭa aġalarınıñ encümen-i ülfetleri olan Yeşil Direk şöhretiyle müte'ârif olan çeşme ḥavlısı ve ṭışarusında dülbend aġası dâ'iresi ve üzerlerinde silaḥdâr aġa, çuḳadâr aġa, rikâbdâr aġa dâ'ireleri ve ridâ-i şerîf şâdurvânından girilür eski ḫâne-i ḫâṣṣa ve bunlarıñ cümlesiniñ ḥammâmları vardır ve ḫırḳa-i sa'âdetiñ der-sa'âdete ibtidâ-yı naḳlinde ridâ-i şerîf beyt-i münîfiniñ altına binâ buyurulmuş olan ḫâne-i ḫâṣṣa ve devr-i Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi'de terk ü ta'ṭîl ile ḫâne-i ḫâṣṣayı yuḳaruya te'sîs buyurmuşlardır.

Biñ iki yüz altmış beş târîḫinde her naṣılsa ḥasbe'l-ḳader ḫazîne keṯḫudâsı olan seferlili Dâye-zâde Meḥmed Beg, Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleriniñ binâlarından olup ġâyet metîn olaraḳ ḳaş ve roḳoḳa ḥükmine girmiş olan yaldızlı, oymalı ġâyet müzeyyen, metîn ve raṣîn devâ'ir-i âṣâr-ı 'atîḳayı ve kîlâr ḳoġuşını külliyen hedm iderek kîlâr ḳoġuşını bi't-taġyîr ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresi tanẓîm ve Murâd [313] Ḫân-ı Râbi' 'aṣrında yapılmış olan muntaẓam ḫâne-i ḫâṣṣayı ta'ṭîl ile ḫâṣ oṭayı eski dülbend aġası yerine naḳl ü tersîm ve ḫazîne ve kîlâr ve seferli keṯḫudâları yerlerini bütün bütün hedm iderek bunca eslâf-ı selâṭîn-i 'iẓâmıñ âṣâr-ı 'aliyyelerini bilâ-mûcib maḥv itmiş ve kendüsi daḫi ḥuṣûl-i istiḥḳâḳ ve kesb-i yediyle dürlü devâhîye uġradıḳdan ṣoñra menkûben terk-i dağdaġa-i ḥayât itmişdir.

Şâdurvân ḳapusından ridâ-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesine girildikde ortadaki şâdurvânıñ ṣağ ṭarafında ḫırḳa-i şerîf ve ḫırḳa-i şerîf beyt-i muḳaddesesine muttaṣıl 'arż-ḫâne ve bunuñ içinde silaḥdârlar yed-i vedî'atında bulunan eşyâ-yı nefîse ve nuḳûd ve esliḥa mevżû' olan ve miftâḥı silaḥdâr aġalarda ṭuran silaḥdâr ḫazînesi vardır. Bâbu's-sa'âdeniñ ḥizâsındaki 'arż oṭasından aşaġı inilen maḥalde Aḥmed Ḫân-ı Evvel'iñ binâsına himmet buyurduḳları cesîm ve tâm kâr-gîr bir kütüb-ḫâne ve ḳarşusında ḫazîne keṯḫudâsı dâ'iresi ve muḥâzî ḫazîne ḳoġuşı ve ittiṣâlinde kîlâr ḳoġuşı ve muḳâbelesinde kîlâr keṯḫudâsı yeri ve bunlarıñ cümlesinde ḥammâmlar ve ḳoġuşlarıñ her birinde müstaḳil kütüb-ḫâne ve kîlâr ḳoġuşına merbûṭ iḥtiyâṭ-ı eczâ ṭolabı inşâ olunmuşdur.

Żikr olunan 'arż-ḫâne ḳapusından kebîr ṣuffeye çıḳıldıḳda ḳarşuda Revân Oṭası cânib-i yesârında sünnet oṭası ve bu ṣuffede muṣanna' kebîr bir ḥavuz üzerinde nıṣfı sütûnlar ile ḥavuz içinde mermerden bir ârâm-gâh-ı hümâyûn mevcûddur. Bunuñ pîş-gâhında her ṭarafa neẓâreti olan kebîr mermer dîvân-ḫâne üzerinde behişt-âşiyân Murâd Ḫân-ı Râbi' ḥażretleriniñ cümlesi nuḥâsdan olmaḳ üzere ṣom yaldızlı dört direkli ve ve eṭrâfı açıḳ şemse resminde inşâ itdirdigi ḳubbe mu'âyede ḳaṣr-ı dil-nişîn-i hümâyûnı ittiḫâẕ buyurulmuşdur. İlerüsinde eṭrâfı balḳonlı tâm kâr-gîr, derûnı pek müzeyyen Baġdâd Ḳaṣr-ı hümâyûnı ve dâḫilinde bir güzel kütüb-ḫâne ve bu cihetiñ cenûbında ve ḥarem-i hümâyûn dâ'iresiyle Şimşîrlik mâ-beyn-i hümâyûnı ve İkinci Sulṭân 'Oṣmân Ḫân Ḳaṣr-ı hümâyûnı ve baġçe içinde dârü's-sa'âde aġası ḳaṣrı vardır.

Baġdâd Köşki'nde Lâlelik ta'bîr olunan baġçecige inildikde Muṣṭafâ Paşa Ḳaṣrı ve Fâtiḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretleri 'aṣr-ı 'âlîsinden ḳalma tâm kâr-gîr ve pek metîn baş lala ḳulesi ve birḳaç ayaḳ nerdübân ile inildikde baġçe derûnında şehzâdegân efendiler ḥażerâtına maḫṣûṣ bir küçük ḳaṣr ile Ṣuffe Câmi'-i Şerîfi ve cennet-mekân Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî 'aṣr-ı 'âlîsinde silaḥdâr aġalar içün yapılmış olan fevḳânî dâ'ireniñ taḥtında Kemer Altı Ḳapusı ḥizâsında ṣuffe ocaġı ve dâ'ire-i [314] silaḥdârîden şarḳa ṭoġrı gidilür iken çadır ḳaṣr-ı hümâyûnı ve üçünci yeri köşki ve daha aşaġı Gül-ḫâne Meydânı'na ṭoġrı inildikde İsḥâḳiyye, Gül-ḫâne, Sinân Paşa, Balıḳ-ḫâne ḳaṣr-ı hümâyûnları ve Sulṭân Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî ḥażretleri 'ahd-i

hümâyûnlarında tecdîd ü tezyîn olunan Ṭopḳapu Sarây-ı hümâyûnı civârında Selîm Ḫân-ı Ṣâliş 'ahd-i 'âlîsinde yapılmış olan derûnındaki cidârı selsebîlli Şevḳiyye ta'bîr olunur muṣanna' İncüli Ḳaṣr-ı hümâyûnı ve Ṭopḳapu'ya ḳarîb ḳal'a bedeni üzerinde dârü's-sa'âde aġası dâ'iresi ve Yalı Köşki ṭarafında Sepetçiler Ḳaṣr-ı hümâyûnı ve sâḥilde Yalı Köşki baġçe içinde Yalı Köşki ḳapusından çıḳılur bostâncı başı dâ'iresi ve ḫâṣekîler ḳoġuşı ve furun ve ḥammâm ve maḥallinde îrâd olunan bostâncılar ocaḳları ki bunlar içün bir câmi'-i şerîf ve ve mezbeleciler ve degirmen ve bamyacılar ve fıḳra-i maḫṣûṣında ẕikr olunan sâ'ir ocaḳlar içün sâḥilde ḥâlâ mevcûd dîger bir câmi'-i şerîf ve bâlâda meẕkûr ḳapularıñ cümlesiniñ yemîn ve yesârında ḳapucılarıñ ârâmları içün mükemmel ḳoġuşlar oldıġı meşhûdum olmuş idi.

Yuḳaruda ocaḳ ve ḫıdmetleri beyân ve ta'dâd olunan enderûn aġalarıyla teber-dârân ve ḫâṣekiyân ve bostâniyân neferâtı devlet-i 'aliyyeniñ yeñiçeri ve sipâh ve silaḥdâr ve sâ'ir ba'ż ocaḳları efrâdına nisbetle ṣadıḳ u ġayûr ve içlerinden aḥyânen ẓuhûr iden kem-mâyegân, târîḫ-şinâsân-ı rûzgâra emr-i ġayr-i mestûrdur. Bunlarıñ meslek-i mu'tâdları olan istiḳâmete delâ'il-i 'adîde îrâdı ḳâbil oldıġı ḥâlde yaḳın vaḳitlerde ya'nî 'ahd-i 'âlî-i Aḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣ'de İbrâhîm Müteferriḳa'nıñ ta'rîfiyle Üsküdâr'da taḥrîr ü ta'lîm olunup ḥâṣıl olan dört yüz ḳadar mu'allem 'asker Üsküdâr ṭarafındaki bostâncı ocaḳlarından ve Maḥmûd Ḫân-ı Evvel 'aṣr-ı 'âlîsinde Üsküdâr'da Ṭoptaşı'nda ittiḫâẕ olunan ḫumbara-ḫâne ve mühendis-ḫânede ictimâ' iden neferât daḫi keẕâlik ḫâṣekîlerle Boġaziçi bostâncı ocaḳları efrâdından ictimâ' itdirilmiş ve yuḳarudaki bî-çâre mu'allim-i maẓlûmlar Dâmâd İbrâhîm Paşa'nıñ şehâdetiyle berâber yeñiçeri ḫâ'inleriniñ küşte-i tîġ-ı ġadrleri olaraḳ kâmilen şehîd edilmiş ve bu ḫambaracı ve mühendisler lehü'l-ḥamd bir dâhiyeye uġramadan ḳurtulmuşlar ise de talḫîl itdikleri fenleriñ ikmâli te'ḫîr olundıġı ḥâlde ḥükm-i zamân degişerek bunlardan 'aṣr-ı Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣâliṣ'e ḳalanlar ṣadr-ı a'ẓam Râġıb Meḥmed Paşa'nıñ himmetiyle ṭoplanup Kâġıd-ḫâne ve Ḳara Aġaç ṭaraflarında mensûb olduḳları fenleriñ taḫṣîliyle verziş [315] itdirilmiş ve işte bunlarıñ aḫlâf ve fenleri 'aṣr-ı 'âlî-i Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ'e ḳadar ḳalup ol vaḳit maḫṣûṣ ḫumbara-ḫâne ve hendese-ḫâne inşâsıyla ta'lîm ü ta'allüm ve intiẓâmlarına germiyyet üzere devâma himmet buyurulmuş ve biraz ẕât daḫi yetişmiş iken tebeddül-i salṭanat cihetiyle bun-

lar daḥi suḳût-ı i'tibâr ile 'aṣr-ı 'âlî-i ḥażret-i Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî'ye ḳadar mu'aṭṭal ḳalmış ve ol 'ahd-i 'âlî muḳaddime-i ḥuṣûl-i raġbete iḳtirân ile istiḥṣâl-i fenn-i hey'et ve hendeseye mübâşeret olunmuşdur.

'Aṣr-ı 'âlî-i Selîm Ḫân-ı Ṣâliṣ'de bed' olunan niẓâm-ı cedîd 'asâkir-i mu'allemesi Beşiktaş ve Boġaziçi ve Üsküdâr bostâncı ocaḳları efrâdından ictimâ' itdirilerek Ṭolmabaġçe'niñ arḳasındaki Levend Çiftligi'ne müceddeden inşâ olunan ḳışlaya ve bir ṣınıfı Dâvud Paşa ve Râmi Çiftligi ve sâ'ir ol ḥavâlî bostâncı ocaḳları neferâtına mensûbiyetle Dâvud Paşa Ṣaḥrâsı'nda ve Üsküdâr ḥavâlîsi ocaḳları neferâtı Üsküdâr'da Tazıcılar'ıñ üst ṭarafındaki Meḥmed Paşa Ḳaṣrı ḥiẓâsına Selîmiyye tesmiye olunan cebele yapılan ḳışlaya cem' ve ta'lîm itdirilmiş ve vaḳ'a-i ḥal'-ı Selîm Ḫânî'de yeñiçeri ḫâ'inleri bunları daḥi ṭu'me-i zebân-ı şemşîr eylemişlerdir.

Bir sene mürûrında 'âlemiñ ümîdine tâze cân viren cülûs-ı Maḥmûd Ḫân-ı Ṣânî'de ṣadr-ı a'ẓam 'Alemdâr Muṣṭafâ Paşa himmetiyle yeñiden taḥrîr olunan ve ismine Sekbân dinilen 'asâkir-i niẓâmiyyeniñ ekşerîsi altı mâlı ṣoñra müşârün-ileyhiñ maḥrûḳen vuḳû'-ı şehâdetinde tîġ-ı ġadr ile hebâ olmuş ve ḥâdiṣeden on sekiz sene ṣoñra ẓuhûr ider vaḳ'a-i ḫayriyyede ḫıdmet iden teber-dârân ve ḫâṣekiyân ve ṭopçıyân ve ḫumbaracıyân ve ḳalyoncıyân ve laġımcıyân ve bostâncıyân bulunmuşdur.

Bu vuḳû'âtı beyânden maḳṣad cild-i âtîde terceme-i ḥâllerinde beyân olunacaġı vechile enderûndan silaḥdâr ṣadr-ı a'ẓam Bosnalı Ḳara Dâvud Paşa ḫâ'iniyle ḫâṣekîlerden ḫâ'in Arnabud Dervîş ve Arnabud Receb ve şehrî Ḥâfıẓ İsmâ'îl Paşalarıñ ef'âl-i rediyyelerini tevârîḫ müfessir olup ancaḳ öyle bir cem'iyyet-i keşîrede böyle dört beş nefer ḫaveneniñ vücûdı birçoḳ aṣdiḳânıñ ḫıdemât-ı mebrûre ve istiḳâmet-i mevfûrelerini setr ü taġmîd ile şânlarına şe'n getüremeyeceginden ve her meslek ve dirlikde ṣâdıḳ ve ḫâ'in bulunacaġından sâ'ir cem'iyyetlerden tefeyyüż idenleriñ içlerinden ẓuhûr iden muḫṭîleriñ keşreti sarây-ı hümâyûna mensûb olan ḫaṭâ-kârları ḳâle getüremeyeceginden sarây ḫalḳını taḥmîḳ u techîl itmek isteyenlere bir 'ibret olmaḳ içün bu ḳadarcıḳ bir muḥâkemecikle beyân-ı ma'lûmâta ibtidâr eyledim. Bundan ziyâdesi enderûn-ı [316] hümâyûndan tefeyyüż idenler ile sâ'ir maḥallerden feyz-yâb olanlarıñ târîḫler rivâyetlerince aḥvâllerini muvâzene ve tefekkür iderek munṣıfâne muḥâkeme ve ḥükme mütevaḳḳıf ol-

maġla bu ḫuṣûṣuñ iṣbâtını vicdân-ı aṣḥâb-ı inṣâfa ḥavâle ile buracıḳda bu ḳadarla iktifâ eyledim.

Ancaḳ bu beyândan ṭaraf-dârlıḳ ve ġaraż-kârlıḳ tefehhüm ve tevehhüm olunur ise ṣırf zu'm ḳabîlinden olaraḳ günâha girilür. Zîrâ aṣıl maḳṣad mücerred ma'lûmât ve mesmû'ât ve meşhûdâtımı beyândan 'ibâretdir. Çünki fenn-i kitâbetde kendüsini Nergisî'ye fâ'iḳ ve Ḳara Çelebi ile Veysî ve Ferîdûn'ı sâbıḳ 'add idüp de eline geçen işiñ ḥaḳḳ-ı îfâsına muḳtedir olamayan ba'żı ḥad-nâ-şinâs 'uḳûl-i basîṭe ve ẓehâb-ıża'îfe aṣḥâbı lisânından işidilen ve ḳalem-i ḫaṭâ-raḳamlarından alınan ma'lûmâta göre sarây-ı hümâyûndan müfîż ba'żı ẓevâtdan gördükleri ma'lûmât-ı dürüstîye dürüşt naẓarıyla baḳup da "cânım işte bu ḳurşun ârâm iden sarâydan çıḳmalıḳdır" gibi ve "sarâylılıḳdır" gibi vuḳû' bulan ta'rîżâtları ma'nâsınıñ nereye varacaġını kendileri de bilmez olanlara ve eger daha bunlar gibi ẓâhir-bîn ve bülehâ var ise anlara neṣâyıḥ yolında bir ḫıdmet 'arżı ġarażıyla it'âb-ı ḫâmeye mübâderet olundı.

Ḫâtime-i Cild-i Evvel:

İşbu cild-i evveliñ münderecâtı Sulṭân 'Oṣmân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretlerinden bed' ile onuncı şehriyâr-ı ma'âlî-âṣâr Ḳânûnî Sulṭân Süleymân Ḫân-ı Ġâzî ḥażretleri 'ahd-i hümâyûnlarına ḳadar sarây-ı hümâyûnuñ ḥikâye-i intiẓâm-ı aḥvâli arasında sâ'ir selâṭîn-i 'Oṣmâniyye'den bi-ḥasebi'l-lüzûm münâsebet alan pâdişâhânıñ daḫi bu ḫuṣûṣa müte'alliḳ olan icrâ'ât ve âṣâr-ı hümâyûnları yazılmış ve ol bâbda istiḥṣâl olunabilen ma'lûmâtıñ 'ilâvesine ibtidâr ile bundan ṣoñraki yazılan ikinci cildde ol mekteb-i feyż-meksebden tefeyyüż iden ṣadr-ı a'ẓam ve şeyḫu'l-islâm ve ḳapudân paşalar ile irtiḥâl-i dâr-ı beḳâ itmiş olan sâ'ir vüzerânıñ terceme-i ḥâlleri münderic bulunmuş olmaġla müṭâla'aya raġbet buyuran ẓevâtdan ḫaṭî'âtınıñ 'afvı niyâz olunur. Vehüve'l-Muvaffaḳ ve'l-Mu'în.

TAKRİZ KISMININ İNDEKSİ

(Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet)[132]

Abdunnâfi' Efendi (Resmo sancağı mutasarrıfı): 9, 11

Abdurrahman Sâmî Paşa: 1, 2

Acem: 15

Âdem (Hz.): 17

Ahmed Atâ (Tayyârzâde, müellif): 2, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Ahmed Cevdet Paşa: 2, 3

Âl-i Osmân: 5, 8

Arab: 15

Bandırma Hânkâhı (Üsküdâr'da İnâdiye Mahallesi'nde): 16

Ceyhûn: 17

Emîn Efendi (Sır kâtibi yamağı, dâru'l-mu'allimât müdürü, Ayıntâbî Hâce Es'ad Efendizâde): 16

Erjeng: 4

Filibe: 12

Hâlis Efendi (Evkâf-ı hümâyûn mektupçusu, Yemen vilâyeti defterdârı): 14, 16

Hasan Fehmî Efendi (Akşehrî): 1

Hasan Hakkı Beyefendi (İşkodralı Mustafâ Paşazâde, Filibe mutasarrıfı): 7, 9

İlyâs Efendi (Letâ'if-i Enderûn müellifi, Hâfız Hızır): 14, 15

İnâdiye Mahallesi (Üsküdâr'da): 16

132. Not: İndeksteki sayfa numaraları eski harfli metne aittir.

İrfân Paşa: 3
İşkodra: 7
İzzet Molla (Divân-ı ahkâm-ı adliye a'zâsı, evkâf-ı hümâyûn müfettişi, Mektûbîzâde): 12, 13
Konya: 18
Letâ'if-i Enderûn (Hâfız Hızır İlyas'ın): 13
Muhammed (Hz.): 4
Muhsin Efendi (Şeyh Selâmet Efendizâde Şeyh Fahrüddîn Efendi'nin oğlu, şûrâ-yı devlet kâtiplerinden): 16, 18
Mustafâ Paşa (İşkodralı): 7
Nâsır Abdulbâkî Dede: 6
Nezîh Bey (Müellif Tayyârzâde Atâ'nın oğlu, Konya vilayeti mektupçusu, Mehmed): 18
Osmân Salâhüddîn Dede (Mevlevî şeyhi): 4, 6
Resmo: 9, 11
Rızâ Efendi (Şûrâ-yı devlet a'zâsı): 6
Rûmili: 12
Sa'dullâh Beyefendi (Ma'âdin-i hümâyun müdürü): 13, 14
Sultân Abdulazîz: 15
Sultân Abdulhamîd (I.): 11
Sultân Mahmûd (II.): 11
Sultân Mustafâ (III.): 11
Sultân Mustafâ (IV.): 11
Sultân Selîm (III.): 11
Târîḫ-i Atâ: 3, 4, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18
Tayyâr Efendi (Müellifin babası): 11
Üsküdâr: 16
Veys Paşa (Rumeli beylerbeyi, Filibe mutasarrıfı): 12
Yemen: 14

I. CİLDİN İNDEKSİ

(Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet)[133]

- A -

Abbâsî: 7, 27, 92
Abdal Mûsâ Baba: 22
Abdâl Şeyh: 11
Abdî Çelebi (Merzifonî, Şeyh-zâde, Mevlâna): 128
Abdî Paşa (Sır kâtibi, müverrih) Târîhi: 5
Abdî Paşa (Şûrâ-yı devlet a'zâsı, Çerkes): 5
Abdî Paşa Târîhi: 156
Abdu'l-Evvel (Ümmü Veledzâde, Molla): 83
Abdulfettâh Âmidî: 104
Abdülfettâh Ağa (Başkapı gulâmı): 5
Abdulfettâh Ağa (Cündî): 268
Abdulganî Ağa (Cündî): 268
Abdulhak Molla (Hekimbaşı): 103
Abdulhalîm Paşa (Cündî, Müşîr): 268
Abdulhalîm Paşa (Dördüncü ordu müşîri, şûrâ-yı devlet a'zâsı): 5
Abdulkâdir Gîlânî: 125
Abdulkâdir Hamîdî (Padişah hocası, Molla): 66
Abdulkâdir Sûfî (Şeyh): 128
Abdülkerim (Kazasker, Molla): 65
Abdülkerîm Efendi (Cennet Filizi, musikişinâs): 141
Abdülkerîm Efendi (Hâcezâde müftî, Molla): 82

133. Not: İndeksteki sayfa numaraları eski harfli metne aittir.

Abdulkerim Efendi (Müftî, Mevlânâ Şeyh): 127
Abdullâh Ağa (Cündî): 268
Abdullâh Ağa (Cündî, Büyük): 268
Abdullâh Ağa (Cündî, Hazîneli Çukadâr): 269
Abdullâh Ağa (Cündî, Kula): 268
Abdullâh Ağa (Dârüssaâde ağası, Paşa çırağı): 181, 268
Abdullâh Ağa (Kula, Cündî): 180
Abdullâh Ağa (Şehlevendim, Hâfız, musikişinâs): 141
Abdullâh Bey (İskenderiyeli): 136
Abdullah Çelebi (Yemen defterdârı): 90
Abdullâh Dede Efendi (Akşehirli, Çıkıncı Şeyh): 128
Abdullâh Efendi (Şârih-i Mesnevî, Sarı): 301
Abdullah Hacı Halîfe (Kastamonulu, Şeyh): 67
Abdullâh-ı İlâhî (Simavlı, Şeyh): 67
Abdullatîf (Şeyh Vefâ halîfesi, Şeyh): 110
Abdullatif bin Melek: 29
Abdullatîf Çelebi (Müderris, Kastamonulu, Molla): 127
Abdullatîf El-Makdisî (Şeyh): 33
Abdullatîf Halîfe (Nakşıbbendî Şeyh): 128
Abdulvâsi' (Bursa kadısı, Dimetokalı, Molla): 110
Abdulvâsi' Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
Abdurrahîm-i Merzifonî (Şeyh): 33
Abdurrahmân (Gâzi): 7
Abdurrahmân (Gümüşlüoğlu, Şeyh Hüsâmeddinzâde, Şeyh): 33
Abdurrahmân (Kara): 10
Abdurrahmân (Musâhib, Kadı Çelebizâde, Molla): 83
Abdurrahmân (Saray hocası, Müeyyedzâde, Amasyavî Molla): 82, 110
Abdurrahmân Ağa (Hâfız, musikişinâs): 141
Abdurrahman Câmî (Molla): 67, 84
Abdurrahmân Efendi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
Abdurrahman Erzincânî (Şeyh): 29
Abdurrahmân Sûfî (Şeyh, müderris): 84
Ablabodoros (Müneccim): 55
Abostinos (Küçük): 54

Acem: 46, 48, 67, 108, 122, 268
Acı Çeşme: 55
Adalar Denizi: 114
Adana: 11, 24, 28, 64, 77, 109, 126, 235
Aden: 87, 88, 90, 91, 97, 124, 134, 135
Afganistân: 234
Afra: 48
Afrika: 114
Afrodidi: 52, 54
Afyon Karahisar: 12
Ağalar Câmii: 221, 312
Agustus (Kayser): 48
Ahî Çelebi (Fatih'in Hekimbaşısı): 82
Ahî Evran Sultân: 11
Ahî Hasan Bahâdır (Şemsüddîn oğlu): 7
Ahî Hasan: 11
Ahmed Ârif Çelebi (Yiğitbaşı): 8
Ahmed Ağa (Çilingirzâde, musikişinâs): 141
Ahmed Ağa (Cündî, Araboğlu): 269
Ahmed Ağa: 28
Ahmed Atâ (Müellif, Tayyârzâde): 4, 76
Ahmed Bey (Musâhib-i Orhân Hân-ı Gâzî): 7
Ahmed Bey (Tatar Hân, Cündî): 180, 181, 268
Ahmed Bey: 136
Ahmed Bîcân (Gelibolulu Şeyh): 36
Ahmed bin Abdullâh El-Kırîmî (Molla Seyyid): 36
Ahmed Buhârî-i Nakşbendî (Şeyh Seyyid): 84
Ahmed Eyyûb Paşa (Yemen valisi): 89
Ahmed ibni İmâm Nâsır: 87
Ahmed Kâmil Efendi (Kırîmî, Tatar, Hâfız, musikişinâs): 141
Ahmed Muhtâr Paşa (Ferîk, Yemen valisi): 89, 124
Ahmed Paşa (Hersekzâde): 136
Ahmed Paşa (Hezârpâre): 286
Ahmed Paşa (Hızır Beyzâde, müftî Molla): 66, 82

Ahmed Paşa (Mısır vâlisi): 87
Ahmed Paşa (Veliyyüddinzâde, Bursalı, şâir): 59, 66, 69
Ahmed Paşa (Yemen valisi ve kumandanı): 124
Ahmed Paşa (Yemen valisi, Adanalı): 89
Ahmed Paşa (Yemen valisi, Kürd): 124
Ahmed Paşa (Yemen valisi, Süleymaniyeli): 89
Ahmed Râşid Beyefendi (Miralay, Yemen ve San'a Târihi müellifi, El-Hâc): 86
Ahmed Şemsüddîn Efendi (Kemâl Paşazâde): 64, 107, 127
Ahmedî (Şair, İskendernâme müellifi): 29
Ahur Kapısı: 56
Ak Ağalar Kapısı: 311
Ak Şemseddin (Göynüklü): 35, 66, 70
Akâyid: 65
Akbaş Mahmûd Gâzî: 8
Akbıyık Şeyh: 36
Akça Koca: 7
Akdeniz: 114
Akogur: 7
Aksarây: 67, 84, 109
Akşehir: 84, 128
Aksungur Ağa (Gâzi): 7
Aktimur Bey: 7
Alâüdddîn Sipâhî Halîfe (Şeyh): 84
Alâüddîn (Fahrüddin Râzî evlâdından): 66
Alâüddîn Ali (Fenârîzâde. Rumeli kazaskeri, Molla): 82
Alâüddin Ali (Müftî, Molla): 65
Alâüddin Ali Çelebi (Bursa kadısı): 66
Alâüddîn Esved (Gâzi): 7
Alâüddîn Paşa (Orhan Gâzî'nin birâderi): 12, 14, 16, 20, 112
Alâüddîn-i Koçhisârî (Molla): 36
Alâüddîn-i Semerkandî (Tefsir sâhibi Molla, Seyyid): 36
Alay Kasrı: 247, 269, 277, 304, 310
Aleksandr Efendi (Roma sefîri): 42

Alem Dağı: 20, 308
Alî (Bursa müftüsü Molla Yegen): 82
Ali (Hz.): 126, 210, 255
Alî (Meymûn-ı Magribî'nin oğlu, Şeyh): 84
Alî (Şeyh Kara): 84
Alî Ağa (Girîdî, Silahdar): 286
Ali Ağa (Hazinedâr): 85
Ali Ağa (Kemânî, musikişinâs): 141
Ali Ağa (Sûde Karyeli): 159
Ali Alâüddin bin Molla Şemsüddin Fenârî (Bursa Kadısı): 66
Ali Beg (Cündî, Tunusluzâde Kâşif): 181, 269
Ali Bey (Karlı): 24
Ali Bey (Yahşî Bey'in pederi): 28
Ali Bey Köyü: 310
Ali Çelebi (Ezelîzâde, vâiz, Ayasofya'da sâkin, Şeyh): 128
Ali Çelebi (Fereli Şeyh Sinân-zâde, Kara): 128
Ali Cevâd Bey: 269
Alî Efendi (Zenbilli, Şeyhülislam): 99
Ali Haydar Çelebi (Gâzî Karaoğlan oğlu): 8
Ali Herâtî (Şeyh, Musannif): 66
Ali Hicâbî Çelebi (Mevlânâ, kâdî, sûfî): 110
Ali Kûşî (Ayasofya müderrisi, Mâverâünnehir'den): 66, 67
Âl-i Osmân: 3
Ali Paşa (Aşkar, Cündî): 180, 268
Ali Paşa (Çorlulu, şehid, Mona fatihi): 37, 78, 79, 159, 161, 162, 164, 165, 186, 201, 208, 254, 285, 286
Ali Paşa (Gâzî Ahmed Paşazâde, sadrazam): 179
Ali Paşa (İzvornikli, Temred): 136
Alî Paşa (Semîn, Semiz): 136, 286
Ali Paşa (Sofu): 136
Ali Paşa (Tameşvâr beylerbeyisi, Hâdım): 136
Ali Paşa (Yemen valisi, Halebli Şerîfzâde): 89, 124
Ali Râ'ik Efendi (Şıkk-ı Evvel defterdârı): 286
Âl-i Ramazân: 97

Alî Rızâ Paşa (Kilârlı): 5
Ali Şir Nevâyî: 67
Ali Sûfî Cemâlî (Müftî, Molla): 82
Ali Tûsî-i Acemî (Molla): 63, 65
Ali Yâver Paşa (Yemen valisi): 124
Alkiyobadi: 46
Alma Romanları: 49
Altı Mermer: 50, 51
Amasya: 30, 31, 32, 33, 70, 76, 82, 83, 110, 127, 128, 177, 178, 235
Amerika: 114
Âmirîler: 89
Ammâr bin Yâsir (Hz.): 210, 255
Anadolu Hisarı: 27, 70
Anadolu: 27, 57, 91, 102, 103, 125, 305, 307
Anber Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
Andonina: 47
Andonyus: 47
Ankara: 34, 235
Ankona: 117, 119, 120
Anmudorbiyo: 55
Antakya: 235, 236
Apolyos: 48
Arab Şâh (Müverrih): 28
Arab: 69, 108, 135, 181, 268
Araba Kapısı: 311
Arabistân: 91, 97, 106, 128, 164
Arasta Hamamı: 308
Argoslular: 45
Arif Ağa (Hekimbaşı, hacı): 5
Arif Ağa (Tanbûrî, Keçi, musikişinâs): 141
Arkadiyus Hamamları: 51, 52
Arkadiyus: 51
Arnavud Köyü: 231, 308
Arnavudluk: 22, 293

Artemis: 52
Aşık Kâsım Efendi (Müderris, Molla): 127
Aşık Paşa: 11
Asım Efendi (Ayıntâbî Ahmed, Kâmus mütercimi): 235
Astatyon: 50
Asya: 46, 48, 49, 114
At Meydânı: 43, 54, 56, 111, 125, 228, 308, 309
Atâullâh El-Kirmânî (İlm-i nücûmda mâhir, Mevlânâ)v
Atinalular: 46
Avadân Kapısı: 311
Avlonya: 119
Avrupa: 39, 49, 57, 114, 115, 118, 119, 120, 157
Aya İrini: 42, 52, 53
Ayâs (Padişah hocası, Molla): 66
Ayasofya Câmii: 38, 39, 41, 53, 56, 60, 66, 70, 80, 92, 143, 158, 165, 215, 217, 219, 220, 223, 230, 239, 240, 291, 309
Ayasofya Kilisesi: 42
Ayastefonoz: 231
Ayavla Harnavan: 50
Ayazma: 310
Aydın Paşa (Yemen valisi): 89
Aydın: 83, 110
Ayineli Kavak Sarâyı: 44, 58
Ayıntâb: 235, 307
Aykur Alp Edebalı: 7, 10
Ayliyanos: 38
Ayoliyus: 48
Ayosinyanus: 53
Ayostinatos (Kayser): 42, 49
Ayostinyalonis: 52
Ayostiyanon: 53
Aytogdı (Gâzî): 7
Azerbaycan: 97
Azîz Ağa (Cündî): 268

- B -
Baba Haydar Mahallesi: 125
Baba Haydar Semerkandî (Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr muhiblerinden, Şeyh): 128
Baba İlyâs: 11
Baba Ni'metullâh Nahcivânî (Tefsir müellifi): 84
Baba Yûsuf Seferihisârî (Şeyh): 84
Baberin Di Tot: 53
Bagdâd Kasrı: 169, 313, 178, 197, 200
Bagdâd: 124, 125, 234
Bahâdır Bey (Balabancık oğlu, Gâzi): 8
Bahâdır Bey (Evrenos Beyzâde): 10
Bahâdır Eyved Bey (Gâzi): 7
Bahâriyye: 308, 310
Bahâüddîn (Müderris, Şeyh Lütfullâhzâde, Molla): 66, 82
Bahâüddin Ömer bin Şeyh Kutbuddîn: 29
Bahâüddîn Sultan Veled: 11
Bahçe Kapısı: 70, 247
Bahrî Efendi (Şâ'ir): 78
Bahrı Siyâh Boğazı: 77
Bâkî (Şâ'ir): 108, 127, 128, 133
Balabancık: 7
Balat: 70
Balay: 119
Bâlî (Bursa kadısı Aydînî, Molla): 83
Bâlî Halîfe (Şeyh): 128
Balık Pazarı: 70
Balıkesir: 29, 236
Balıkhâne (Beşiktaş Sarâyı'nda): 58
Balıkhâne Kapısı: 310
Balıkhâne Kasrı: 314
Balıkhâne: 190
Balta Limânı: 308
Bamyacı: 32, 178
Bandırma: 94, 300

Barbaros Hayreddin Paşa: 119, 120
Barsbay: 87
Baş Lala Kullesi: 193
Baş Lala Yeri: 311
Bavlabalular: 49
Bâyezid (Nigdevî, Molla Sûfî): 33
Bâyezîd Halîfe (Şeyh): 84
Bâyezîd-i Cedîd Mescidi (Dâvud Paşa kurbunda): 77
Bayram Ağa (Kara): 161
Bebek: 58, 231, 308, 310
Bedrüddîn (Amasyalı Hatîb Kâsımzâde, Molla, Küçük): 110
Bedrüddîn (Amasyalı, müftî, müderris, Molla, Üçbaş): 110
Bedrüddîn Baba (Şeyh, Kul): 33
Bedrüddîn Efendi (Edirne kadısı, Molla, Kölle): 127
Bedrüddin Fâzıl (Karamânî, padişah hocası, Molla): 83
Bedrüddîn-i Rakîk (Şeyh): 33
Behcetü't-Tevârîh: 5, 104
Behrâm Ağa (Cündî): 180, 181, 268
Behrâm Efendi (Yemen defterdârı): 88, 90
Behrâm Paşa (Yemen vâlisi, Kara Şâhin Mustafa Paşazâde): 88
Behrâm Paşa (Yeniçeri ağası, Serd): 136
Bekir Efendi (Sultan II. Mahmud'un çukadârı): 202
Bekir Halîfe (Şeyh, ashâb-ı kerâmâtdan): 128
Belakren: 56
Belgırad: 39, 117
Berberistân: 118, 120
Bergama: 33, 236
Berseres: 46
Beşiktaş Sarâyı: 58, 203
Beşiktaş: 58, 59, 125, 178, 231, 308, 310, 315
Beşinci Yeri Kapısı: 311
Beşîr Ağa (Cündî, Küçük): 268
Beşîr Ağa (Cündî, Sağır): 268
Beşîr Ağa (Cündî, Yağlı): 268
Beşîr Ağa (Dârüssaâde ağası, Hacı): 267

Beşîr Ağa (İskenderiyeli Südçi): 300
Beşîr Lebenî (Koniçeli): 300
Beskinus Sinifros: 47
Beykoz: 310
Beylerbeyi Sarayı: 44, 58, 59
Beyoğlu: 72, 186
Beyrût: 235
Bilâl Ağa (Dârüssaâde ağası, Küçük): 267, 268
Birgivî (Eser): 139, 155
Bizans: 20, 42, 57
Bizanslar: 81
Boğaziçi: 195, 315
Boğazkesen (İstanbul'da): 37, 72
Boğazköyü: 308
Bogdân: 39
Bolayır: 18, 21, 75
Bolu: 236
Bonapart: 122
Bonaparta Mustafâ Paşa (Yemen valisi): 124
Bondelmoneti (Floransalı): 56
Bonolaki Efendi (Doktor: 44
Borfir Kinidos: 53
Bosna: 30, 96, 115, 136
Bostan Efendi Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
Bostancı Değirmen Mescidi: 77
Bostancıbaşı Köprüsü: 308, 310
Boyabâd: 295
Bozcaada: 236
Budin: 120, 136
Buhârâ: 213, 234
Buhârî-i Şerîf: 65, 140
Bükme Taş Sütun: 54
Bulgurlu Karyesi: 69, 308, 310
Burhâneddin Hüseynî ve Tirmizî (Molla Hüdâvendigâr, Seyyid): 11
Burhânüddin Ahmed (Erzincan Kadısı, Molla): 26

Burhânüddîn Vahîd El-Hirevî: 33
Bursa: 7, 20, 21, 24, 28, 29, 30, 34, 39, 59, 65, 66, 70, 74, 76, 82, 83, 110, 123, 236
Büyük Çamlıca: 167, 308
Büyük Dere: 308, 310

- C -

Ca'fer Ağa (Silahdâr): 133
Ca'fer Çelebi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
Ca'fer Çelebi (Veliyyüdînoğlu Ahmed Paşazâde, Şeyh): 110
Ca'fer Nihâlî Çelebi (şâir, âlim, müderris, Molla): 127
Ca'fer-i Tayyâr (Hz.): 210
Cafer Paşa (Yemen valisi): 89
Cânfezâ Tekkesi: 111
Cebehâne: 53
Celâlüddîn-i Devvânî: 82
Celâlüddîn-i Suyûtî: 33
Cemâl Halîfe: 84
Cemâlî Sûfî Ali Çelebi (Müderris, Mevlânâ): 127
Cemâlüddîn-i Aksarâyî (Molla): 26, 101
Cenevizliler: 63
Cenevre: 114
Cenova: 57
Cevher Ağa (Cündî, Büyük): 268
Cevher Ağa (Cündî, Solak): 268
Cezâyir: 119, 120
Cezîretü'l-Arab: 97, 134, 234
Cidde: 90, 124
Cisr-i Mustafâ Paşa (Edirne'de): 126

- Ç -

Çadır Köşkü: 169, 197
Çaldıran: 84, 97, 101
Çalılı (Neyzenbaşı): 140

Çamlıcalar: 310
Çandarlı Kara Halil: 22
Çarşamba (Fatih'te semt): 267
Çarşamba Pazarı: 159
Çatladı Kapı: 56
Çavuş Ali Bey: 7
Çekirge Karyesi (Bursa'da): 24, 34
Çelebi Molla Bey (Arab evlâdından İstanbul kadısı, saray hocası): 83
Çelebi Şeyh: 84
Çenberlitaş: 50
Çengel Köyü: 310
Çerâgân Sarâyı: 58
Çerniyadis: 55
Çırpıcı Çayırı: 308
Çifte Havuzlar: 308
Çinili Kasr (Beşiktaş'ta): 58
Çinili Köşk: 181
Çinili Meydânı: 178, 203
Çirmen: 22
Çizme Kapı: 311, 312
Çubuklu: 310

- D -

Dağıstân: 97, 213
Dakiye (Müzehâne müdürü, Doktor): 57
Dârâ: 129, 145
Darbhâne Kapısı: 310
Dârende: 236
Dâvud (Şeyh): 128
Dâvud Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
Dâvud Ağa (Esmâ Sultan başağası, Cündî): 180
Dâvud Bey: 28
Dâvud Paşa (Bosnalı, Kara): 315
Dâvud Paşa (Semt): 50, 51, 77, 231, 308, 310, 315

Davud Paşa Kapısı: 50
Dâvud Paşa Köşkü: 190
Dâvud Paşa Sahrâsı: 315
Davud Paşa Sarâyı: 58
Dâvûd-ı Kayserî (Molla): 21, 101
De'âvî Kasrı: 60
Demir Kapı: 310, 311
Depotibsiyus: 50
Dervîş (Hasekilerden, Arnavud): 315
Destûn: 38
Devhatü'l-Meşâyih: 5
Devlet-i Çerâkise: 106
Dikili Taş: 126, 309
Dikili Taşlar: 55
Dilâver Ağa (Cündî): 268
Dilâver Ağa (Esmâ Sultan başağası, Cündî): 181
Dilâver Bey: 136
Dimetoka: 29, 70, 110
Disitarbiyun: 53
Divan Yolu: 126, 309
Dîvânhâne Câmii: 70
Diyoklidyanus: 48
Diyon: 46
Doglu Baba (İrânî Şayh): 22
Doka (Müverrih): 51
Dolap Ocağı Kapısı: 311
Dolma Bahçe: 231, 310, 315
Dorisler: 45
Dosporus (Boğaziçi): 44
Dudullu: 308
Dukâkin oğlu: 85
Dürre (Şârih-i Mesnevî Sarı Abdullah Efendi'nin risâlesi): 301
Dürretü'l-Yetîme Fî Ahbâri Mısrı'l-Kadîme: 104

- E -
Ebû Bekir (Hz.): 71, 210, 255
Ebû İshak (Yıldırım Bayezid'in alemdârı): 29
Ebû Temmî (Mekke Emîri Şerif Muhammed Ebu'l-Berekât'ın oğlu): 86, 218
Ebû Yûsuf (İmâm): 255
Ebu'l-Fazl (İdrîs-i Bitlisîzâde, Selîm-nâme müellifi, defterdâr, Molla): 83
Ebu's-Su'ûd Efendi (Şeyhülislâm): 84, 127
Ece Beg (Gâzi): 7
Edirne Kapısı: 38
Edirne: 22, 24, 29, 34, 35, 36, 37, 41, 47, 66, 70, 76, 78, 83, 84, 110, 123, 125, 126, 127, 236, 264
Edremid: 29, 236
Efdal Muzafferüddîn (Erbil meliki): 234
Efdalüddîn (Saray hocası, Mevlânâ): 84
Efdalzâde (Müftî, Molla): 82
Eflâtûn: 101, 104, 112
Efrâsiyâb: 56
Egrigöz Kal'ası: 25
Elmâs Ağa (Cündî, Küçük): 268
El-Muhadram (Emîr İskender): 87
Emîn Bey (Karabıçak Hâcezâde, Cündî): 180
Emîn Bey (Köprülüzâde, çukadâr): 287
Emîn Kâşif (Cündî): 181
Emîr Buhârî Mahallesi: 125
Emîr Buhârî Tekkesi Mescidi (Fâtih civarında): 77
Emîr Buhârî: 27, 33, 35, 76
Emîr Efendi (Tebrîzî, Mevlânâ, Saçlı): 127
Emîr İskenderü'l-Karamânî (Yemen hâkimi): 87
Emîr Kemâl (Yemen hâkimi): 87
Emir Muhammed ibni Nâsır: 87
Emîrâhûr Câmii: 50
Endülüs: 84
En-Neşşâr Mustafâ Bey (Yemen Beylerbeyi): 87, 88

Envâru'l-Âşıkîn (Ahmed Bîcân'ın): 36
Erbil: 234, 235
Erdebîl: 128
Erdel: 97, 252
Erdşîr: 84, 132
Eren Köyü: 308, 310
Ergene Köprüsü: 34
Ertuğrul Gâzi: 7, 19
Erzurum: 96
Es'ad Efendi (Sahhâflar Şeyhizâde Mehmed, vak'anüvîs): 5, 233
Eski Ali Paşa (Semt): 218
Eski Roma: 49
Eski Sarây: 43, 51, 56, 57
Eskişehir: 6
Esmârü't-Tevârîh: 59
Eşref Bey (Yemen'de Maslahat memuru): 90
Evlâd-ı Mutahhar: 122, 123, 134
Evrâk-ı Perîşân: 38, 39
Evran Şeyh: 22
Evrenos Beg (Gâzi): 7, 25
Eyyûb (Semt): 58, 111, 309
Eyyûb Sultân: 70
Eyyûb-ı Ensârî Türbesi: 35, 56

- F -

Fahrüddîn Efendi (İsrâfilzâde, Molla): 127
Fahrüddin Râzî: 26, 66
Fahrüddîn-i Acemî: 33
Fârâbî: 5, 141
Fars: 69
Fâtih (Semt): 77
Fâtih Câmii: 70, 77, 80, 158, 190, 214, 267
Fâzıl (Lahec Şeyhi): 91
Fâzıl Ahmed Paşa (Köprülüzâde): 78, 287

Fâzıl Bey (Gâzi): 7
Fazlî Paşa (Yemen valisi): 89
Fenâr Bahçe Sarâyı: 44
Fenâr Bahçesi: 58, 308, 310
Ferdinand: 120
Ferdinando (Macaristan kralı, I.): 116, 117
Fere: 128
Ferhâd Paşa (Arnavud): 136
Ferhâd Paşa (Yemen vâlisi, Solak): 88, 90, 135
Ferîdûn (Münşeât sahibi): 316
Ferîdûn Bey: 133
Ferîdûn Ulu Ârif Çelebi: 17, 20, 279, 282
Ferrum: 56
Fertirolos: 57
Fetâvâ-yı Bezzâziyye: 29
Fetâvâ-yı Hadîsiyye (Heysemî'nin): 234
Feyzullâh Ağa (Sisli, Cündî): 180, 181, 268
Feyzullâh Efendi (Şeyhülislâm: 41
Fezleke (Kâtip Çelebi'nin): 5
Fidalya: 45, 50
Filakis: 53
Filibe: 8, 22, 31, 24, 128, 235
Filibos: 46
Fıloransa: 56, 114
Filorya: 58, 231, 310
Filostratos: 45
Filyodamos: 47
Fındıklı: 125
Fıranjiyati: 116
Fıransuva (I. Fransa Kralı): 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119
Fireng: 129
Firengler: 53
Fîrûz Bey (Gâzi): 8, 10
Fîrûz Bey: 28

Fisagoras: 5, 141
Foça: 67
Fodniyus (Müverrih): 44, 50
Fordinos: 54
Fransa: 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121
Füsûs: 21

- G -
Galadiler: 46
Galata Kulesi: 82
Galata Sarâyı: 72, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 96, 110, 111, 112, 113, 137, 153, 156, 157, 158, 161, 165, 184, 185, 186, 187, 214, 283, 284, 291, 298
Galata: 63, 72, 77, 78, 111, 186
Gallus (Kayser): 47
Garamatikos: 57
Gavrî (Çerkes): 85, 103
Gazanfer Ağa (Cündî): 268
Gazanfer Paşa (Yeniçeri ağası): 136
Gaze Mustafa Bey (Yemen vâlisi): 87
Gedûs Suyu: 77
Gekbûze: 133
Gence: 97
Gerede: 214
Germiyan: 25
Geyiklü Baba: 11, 21
Geyve: 76
Girid: 114, 159, 236, 287
Gök Meydânı (Şâm'da): 126
Göksu: 231, 308, 310
Gührâb (Bî-zebân): 171
Gül Baba: 72, 73
Gülhâne Kasrı: 169
Gülhâne: 55, 178, 190, 231, 298, 299, 303, 314
Gülistân: 83

Gümrük Pîşgâhı Câmii: 70
Gümüş Kapı: 311
Gümüş Suyu: 309
Gündüz Alp Gâzî: 7
Gündüz Bey (İnönü mîrlivâsı, Gâzi): 7
Gürcistân: 85, 97, 252
Güzel Hisâr: 28

- H -

Haber-i Sahîh: 25
Habeş: 90
Habeşistân: 90, 97
Habîb (Çelebi Halîfe-i Karamânî, Şeyh): 67
Hâce Bey (Gâzi): 8, 10
Hâce Târîhi: 104
Hâcezâde Tehâfütü: 83, 127
Hacı Bayram Velî: 29, 33
Hacı Bektâş-ı Velî: 27
Hacı Çelebi (Müeyyedzâde, Şeyh): 110
Hacı Halîfe (Menteşeli, mürşid, şeyh): 128
Hacı İlbey (Karesilü): 7
Hacı Paşa (Yemen valisi): 89
Hâdım: 213, 307
Hadîkatü'l-Cevâmi': 5, 78, 112
Hadîkatü'l-Vüzerâ: 5
Hâfızuddîn Efendi (Acem hâfız, müderris, Molla): 127
Hâfızuddîn El-Kürdî (Bezzâzzâde, Fetâvâ-yı Bezzâziye müellifi): 29
Hakîm Çelebi (Nakşıbendî Şeyh): 128
Hakîm Şâh Kazvînî (Molla): 127
Haleb: 85, 96, 123, 124, 125, 127, 213, 234, 235
Halebî (Eser): 139, 155
Hâlet Efendi: 295
Halıcılar Köşkü: 109
Halîfe Şeyh Karamânî: 84

Halîl Efendi (Geredevî, Es-Seyyid, El-Hâc): 214
Halîm Çelebi (Kastomonulu, Molla): 110
Halil Paşa (Çandarlı Kara): 112
Hamîd (Bî-zebân): 171
Hamîd Ağa (Gâzi): 8
Hamîd bin Mûsâ El-Kayserî: 29
Hamîd Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
Hamîd: 127
Hamîdî Molla Kara Seydî (İstanbul kadısı): 82
Hamîdüddin El-Hüseynî (Dâire-i hümâyun hocası): 66
Hâmidî (Acem, şâ'ir): 69
Hamza (Müftî-i Karamânî, Molla): 36
Hanri (II.): 121
Hanri (İngiltere kralı, VIII.): 115
Harem İskelesi: 308
Harem-i Hümâyûn Kapısı: 311
Harem-i Şerif: 86
Haremeynü'ş-Şerîfeyn: 106
Harîta-i Kapudânân: 5
Harput: 179, 235
Has Âhur Kapısı: 311
Hasan Ağa (Cündî, Çerkes): 268
Hasan Ağa (Cündî, Çetin): 268
Hasan Ağa (Cündî, Çopur): 268
Hasan Ağa (Cündî, Gemalmaz): 268
Hasan Ağa (Cündî, Kato): 268
Hasan Ağa (Cündî, Uzun): 268
Hasan Ağa (Sermahfil, musikişinâs): 141
Hasan Bahâdır (Şemsüddîn oğlu): 7
Hasan Begzâde Târîhi: 5
Hasan Bey (Cündî, Katoşazâde): 269
Hasan Bey (Yarhisâr mîrlivâsı, Gâzi): 7
Hasan Beyzâde Târîhi: 156
Hasan Cân Çelebi: 108

Hasan Çelebi (Yemen defterdârı): 90
Hasan Çelebi bin Mehmed Şâh Fenârî (Molla): 66
Hasan Kâşif (Cündî): 181
Hasan Paşa (Yemen valisi, Bostancıbaşı): 90
Hasan Paşa (Yemen vâlisi, Arnavud): 89
Hasan Samsûnî (Kazasker, Molla): 65
Haseki Sultân: 126
Hasköy: 236, 310
Hâşim Bey (Seyyid Mehmed Ağazâde, musikişinâs): 141
Hâşiye-i Arûz: 83
Hâşiye-i Metâli': 83
Hâşiye-i Tecrîd: 83, 110, 127
Hâtem: 25, 286
Havâşî-i Telvîh: 110
Hayâlî (Eser): 83
Haydar (Hz. Ali): 71
Haydar Ağa (Cündî, Küçük Hüseyin Paşa çerâğı): 180, 181, 268
Haydar Paşa (Kapı ağası, Hâdım): 136
Haydar Paşa (Semt): 310
Haydar Paşa(Yemen valisi): 89
Haydar Paşa: 308
Hayrullâh Efendi (Abdulhak Efendizâde) Târîhi: 5
Hayrüddîn (Molla): 66
Hayrüddîn Efendi (Padişah hocası, Kastamonulu, Mevlânâ): 126
Hayrüddin Çelebi (Mi'mâr): 77
Hebromon: 56
Hemdemî (Solakzâde Mehmed) Târîhi: 5
Hemedân: 36, 97
Heraklibovis: 45
Hereke: 7
Herodbalos: 46
Hersek: 30, 136
Hırka-i Sa'âdet: 58
Hısnu'l-Hasîn (Eser): 29

Hızır Bey (Bursa kadısı, Molla): 66
Hızır Bey (İstanbul kadısı, Molla): 65
Hızır Bey ibni Celâlüddîn-i Seferhisârî (Molla): 36
Hızır Beyzâde (Fatih'in hocası, Molla): 82
Hızır Paşa (İzvornikli): 136
Hızır Paşa (Yemen vâlisi): 88
Hızır Şâh-ı Menteşevî (Molla): 36
Hicâz: 123, 124, 234, 246, 262, 267
Hindistan: 90, 95, 213
Hisârlar: 308
Hiyel-i Harbiyye-i Sultân Orhân (Mecmû'a-i Hiyel-i Harbiyye): 13, 24
Hoca Paşa (Semt): 247
Hoca Sa'düddîn Efendi: 108
Horasan: 36, 110, 213
Hoy: 22
Hurrem Paşa (Şâm beylerbeyisi): 136
Husrev Paşa (Hersekli, çaşnîgîr): 136
Husrev Paşa (Yemen valisi): 124
Hüdâyî Muhyiddîn (Müderris, Molla): 83
Hünkar İskelesi: 77
Hüsâmüddînzâde (Molla): 66
Hüsâmüddin Tebrîzî (Ümmü Veled Hâmidzâde, Ayasofya müderrisi, Molla): 66
Hüseyin (Ressam, Es-Seyyid): 58
Hüseyin Ağa (Silahdar): 30
Hüseyin Baykara: 67
Hüseyin Bey (Germiyânzâde): 25
Hüseyin Bey: 28
Hüseyin Efendi (Kitapçizâde, Cündî): 180, 181, 268
Hüseyin Paşa (Defterdâr): 156
Hüseyin Paşa (Gürci, Küçük): 286
Hüseyin Paşa (Veled-i Molla Kara Ali, Merâh ve Mısbâh şârihi): 29
Hüseyin Paşa (Yemen vâlisi): 88
Hüseynâbâd: 235

Hüsnî Ağa (musikişinâs): 141
Hüsrev Paşa (Vezîr-i sânî): 136

- I, İ, J -
Isfahan: 140
İbni Allâme: 85
İbni Hacer Heysemî: 234
İbni Kemâl: 103
İbni Lullûn: 45
İbni Şeyh El-Mecdûlî-i İrânî: 127
İbnü'l-Hâc (Medhal müellifi): 235
İbrâhîm Acemî (Amasya lmüftüsü, Molla Seyyid): 83
İbrâhîm Ağa (Kozbekçi başı): 295
İbrâhîm Ağa (Kozbekçibaşı, Boyabâdî, Sarı): 295
İbrâhîm Beyefendi (Rûşen Efendizâde Mısırlı Hâtem kethudâsı): 5
İbrâhîm Paşa (Bosnalı): 136
İbrâhîm Paşa (Dâmâd): 58, 157, 161, 314
İbrâhîm Paşa (Sadrazam): 202
İbrâhîm Paşa (Silahdâr): 79
İbrâhîm Paşa (Silahdâr, Yanko bin Mâdiyânzâde): 111, 136
İbrâhîm Paşa Sarâyı: 44, 186
İbrâhîm Paşa-yı Kadîm Sarâyı: 78
İbrâhim (Hz.): 255
İbrâhim bin Mehmed El-Hanefî (Molla): 29
İbrâhim Efendi (Sermahfil, musikişinâs): 141
İbrâhim Müteferrika: 157, 314
İbrâhim Paşa (Hâdım): 136
İbrâhim Paşa (Yemen valisi): 89
İbrâhim Râsih Ağa (Çukadâr, musikişinâs): 141
İbsikibos: 45
İdrîs Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
İdrîs-i Bitlîsî (Molla): 83, 85, 104, 108
İlidoros (Müneccim): 43
İliyon: 48

İlm-i Mukaddes (Kilise): 52
İlmullah (Kilise): 52
İlyâs Ağa (Cündî): 180
İlyâs Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
İlyâs Ağa (Rikâbdar ağası, Koca): 94
İlyâs Ağa (Silahdâr): 212
İlyâs Bey: 10
İmâd (Hattât): 5
İmam Şerefüddîn İbni İmâm El-Mehdî: 87
İmâm Hükûmeti: 91
İmâm-ı A'zam: 125, 255
İnce Balaban Bey (Gâzî): 8, 26
İncecik Balaban: 10
İncir Köyü: 310
İncüli Köşk: 169, 314
İnegöl: 8
İngiltere: 90, 91, 115
İnönü: 7
İran: 5, 22, 67, 85, 101, 103, 104, 106, 127, 213
İrdotos: 45
İrini: 42
İsa Ağa (Dârüssaâde ağası, Hâfız): 268
İsâ (Hz.): 42, 44, 45, 47, 51
İsadoros: 42
İsfendiyâr: 28
İshak Çelebi (Hakîm, mühtedî): 128
İshak Çelebi (Üsküplü, şâ'ir): 127
İshak Paşa (Sadrazam): 303
İshâkiyye Kasrı: 169, 314
İskender Dede Efendi (Şeyh): 128
İskender: 4, 98, 104, 129, 132
İskenderiye: 48, 105, 136
İskendernâme (Ahmedî'nin): 29
İskibos: 50

İskitisler: 48
İslâm Ağa (Silahdar): 212
İslâm Mahallesi: 78
İsmâ'il Efendi (Has oda kethudâsı): 5
İsmail Paşa (Selîm Girây dâmâdı): 179, 180
İsmâil Ağa (Cündî): 179
İsmâil Ağa (Dellâlzâde, Musâhib, musikişinâs): 141
İsmâil Efendi (Dede, Derviş): 140
İsmâil Ma'beri: 159
İsmâil Paşa (Cündî, Köle): 268
İsmâil Paşa (Hâfız): 315
İsmâil Şirvânî (Şeyh): 128
İspanya: 116
İstanbul Sarâyı: 58
İstanbul: 8, 27, 37, 38, 39, 42, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 63, 65, 66, 67, 69, 71, 74, 93, 115, 116, 118, 119, 121, 125, 126, 128, 136, 164, 181, 214, 219, 225, 234, 236
İstavraki Bey (Lagofet Beyzâde): 56
İştib: 128
İtalya: 119, 120, 121
İvaz Fakîh: 69
İzâh (Eser): 26, 33
İzmid: 235
İznik: 65, 126, 128
İzvornik: 136
İzzet Ağa (Başçavuş, musikişinâs): 141
İzzet Molla (Keçecizâde): 40
İzzüddîn (Molla): 29
Jan Firanjiyati (Macar asilzâdegânından): 116
Jan Hunyad (Macar Kralı): 39
Jan Valagora: 118

- K -
Ka'b bin Züheyr: 218

Kadı Köyü:
Kadı Köyü: 45, 47, 48, 58, 308, 310
Kadızâde Ahmed Çelebi Medresesi: 158
Kadrî Çelebi (Müftî Molla): 127
Kadrî Efendi (Mevlânâ): 127
Kafala Karyesi (Amasya'da): 128
Kagıdhâne: 58, 308, 310, 314
Kâhire: 87, 104, 266
Kalavidyus (II.): 47
Kalender (Semt): 310
Kalender Câmii (Şehzâde kurbunda): 128
Kalender: 58
Kalenderhâne: 70
Kâmil (Bî-zebân): 171
Kâmil Ağa (Cündî, Lala): 268
Kâmûs (Âsım Efendi'nin): 235
Kandilli: 308
Kânî Çelebi (Yemen defterdârı): 90
Kankırı: 235
Kanlıca: 58
Kansu Paşa (Yemen valisi): 89
Kânûn-ı Mehemmedî: 67
Kara Agaç: 310
Kara Alî (Müderris, molla): 22
Kara Ali Çavuş: 7
Kara Bâlî (Bursa kadısı, Aydınî, Molla): 110
Kara Bâlî (Semt): 310
Kara Çelebi: 316
Kara Dâvud (Bursa kadısı, Kocaili'nden, Molla): 110
Kara Deniz: 48
Kara Halil (Çandarlı): 7, 14
Kara Hisâr: 70
Kara Mürsel Bey (Yalova mîrlivâsı, Gâzi): 8
Kara Rahmân (Kara Abdurrahmân oğlu): 10

Kara Timurtaş Bey (Gâzi): 8
Karaagaç: 308, 314
Karaca Ahmed Sultân (İrânî): 22
Karaca Balaban Çavuş: 6
Karaca Hisâr: 7
Karadağ: 97, 252
Karaferye: 29
Karahisârî (Mevlânâ Hattât): 11
Karahisâr-ı Sâhib: 12, 13, 22
Karamân: 66, 67, 82, 83, 84, 136, 213
Karesi: 82, 110
Kargı: 295
Karışdıran Süleymân Bey (Subaşı, Gâzi): 8
Karlı Ova Karyesi: 24
Kârûn: 39
Kaşgar: 234
Kâşif Emîn Ağa: 269
Kâşif Hasan: 269
Kâşif Ömer: 269
Kâsım (Bursa kadısı, Kadızâde, Molla): 66
Kâsım (Padişah hocas, Amasyalı, Molla Hatîb): 82
Kâsım (Padişah hocası, ibni Molla Ma'rûf, Kadızâde, kadı): 82
Kâsım Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
Kâsım İzârî (Şâ'ir, Molla): 82
Kâsım Mehmed El-Cemâlî (İstanbul kadısı): 82
Kâsım Paşa (Koca): 136
Kâsım Paşa (Yemen valisi): 124
Kasr-ı Eblak (Şâm'da): 126
Kastamonu: 67, 110, 126, 127, 292
Kâtip Çelebi: 5
Kavak (İstanbul'da semt): 77
Kavaklar: 310
Kayışdağı: 20
Kayseri: 213, 307

Kâzvânî (Şeyh): 128
Kemâl (Müderris, Kara): 83
Kemer Altı Kapısı: 311, 313
Keşşâf (Eser): 83
Kestelli (Mevlânâ): 84
Kıbrıs: 37, 134
Kilbos: 54
Kılıç Ali Paşa (Semet): 310
Kilîsâ Câmii (İznik'te): 126
Kilîsâ Câmii (Zeyrek'te): 65
Kiranbay: 85
Kireç İskelesi Mescidi: 70
Kireç İskelesi: 243, 247
Kırım: 197, 203, 223, 252
Kısıklı Karyesi: 69
Kitâb-ı Tehâfüt: 65
Kitâbu'z-Zav': 66
Kız Kullesi: 230
Kız Taşı: 42, 54, 55, 178, 191, 230
Kızanlık: 236
Kızıl Irmak: 76
Kocaili: 67, 83, 110
Kogacı Dede (Şeyh Sevündük): 84
Konet Andaryusin: 51
Konoş Nâhiyesi (Filibe'de): 31
Kontatil: 49
Kontebolo: 121
Konur Alp: 7
Konya: 6, 7, 17, 19, 66, 67, 109, 125, 128, 279
Kordinos: 56
Korfa: 114
Korinos: 55
Korsika: 122
Köse Mihâl Bey (Gâzi): 7

Koska: 84
Kosova: 24
Kostaki Efendi: 44
Kostantin (Büyük): 42, 47, 50, 54, 56
Kostantin (III.): 49
Kostantin Porefrojent: 56
Kostantin: 38, 39, 48
Kostantiniyye: 19, 27, 49, 56, 77
Kostantinopolis: 49
Kostantinos Polisi: 49
Kostantinus (Büyük): 52, 53
Kostantinus: 54
Kostantinyus (Büyük): 50
Kostantinyus Çarşısı: 50
Kostantinyus: 49, 50
Kostantus Borfirokidos: 45
Kovast Markiz (Milan valisi): 120
Küçük Çamlıca: 308
Kuds-i Şerîf: 114, 117, 126, 234, 247
Kudûrî (Eser): 139, 155
Kûfe: 126
Kule Bahçesi: 310
Kumral Baba: 11
Kürdistan: 97
Küre: 84
Kuru Çeşme: 308, 310
Kuşhâne Kapısı: 311
Kütahya: 25, 29
Kutbuddîn (Kadızâde evlâdından): 83
Kutbuddîn Hakîm (Musâhib, Mevlânâ): 84
Kutbuddîn İznikî (Şeyh): 29
Kuvvet-i Mukaddes (Kilise): 52
Kuzguncuk: 308, 310

- L -
Laçin Tîmârı: 69
Lagofet Begzâde (Tarihşinâs): 42
Lagofet: 56
Lahanacı: 32, 177
Lahec: 90, 91, 92
Lakedemonlar: 46
Lala Şâhin: 7
Lâlelik Bahçesi: 193, 231
Lâlelik Kapısı: 311
Lâlelik: 313
Lâmi'î Çelebi (Şâir): 110
Lâs: 28
Laterkolinus: 54
Laterkolu: 54
Latin: 54
Latinalular: 46
Lazkiye: 235
Levend Çiftligi: 315
Leyon Ayavoros: 53
Lifos: 55
Likinos: 47
Limni: 236
Liyon (Papa, X.): 115
Liyon İsavoros (Kayser): 43, 55
Luisi Saviva (Fransuva'nın vâlidesi): 115
Lutfî (Şâir): 64
Lutfî (Tokâdî, Şehîd, Molla): 82
Lutfî Bey (Tıravnikli defterdâr): 136
Lütfullah (İsfendiyârzâde, Şeyh): 33

- M -
Macar: 39, 116, 252
Macaristan: 114, 116, 117, 120, 121

Ma'den: 235
Madrid: 115, 117
Magara (Devlet): 42, 44
Magaralular: 45
Magnisa: 70
Mahmûd (Hacı Hasan-zâde, Anadolu kazaskeri, Molla): 66
Mahmûd (Nakîbü'l-eşrâf, Molla Seyyid): 83
Mahmûd (Rumeli kazaskeri, Hacı Hasanzâde, Molla): 82
Mahmûd Ağa (Cündî, Hazînedârlı): 268
Mahmûd Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
Mahmûd Ağa (Hazînedârlı, Cündî): 180
Mahmûd Bey (Ramazânzâde): 85
Mahmud bin Şeyh Mehmed (Anadolu kazaskeri, Molla): 83
Mahmud Dede Efendi (Konevî, Şeyh): 128
Mahmûd Paşa (Yemen valisi, Kürd): 124
Mahmud Paşa-yı Adnî (Mihaloğlu): 136, 286
Mahmûd-ı Kazvînî (Tabîb-i sultânî, Molla Hakîm Şâh): 83
Makedonyalılar: 46
Maladlı Birâder (Şâ'ir, âlim): 127
Malatya: 235
Maltepe: 308
Ma'n: 25, 286
Manastır: 127
Manastırlı Çelebi (Müderris, Molla): 127
Manavgad: 36
Manuel Koment: 56
Mar'aş: 236
Markiyanus: 45
Markiyanus Sütunu: 42
Markiyato Sütünu: 54
Marsilya: 121
Matoş Paşa (Yemen valisi): 89
Mecdüddîn (Kâdîasker, Molla): 65
Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehmed Eş-Şirâzî: 29

Mecma'u'l-Bahreyn (Eser): 29
Medhal (İbnü'l-Hâcc'ın): 235
Medîne: 31, 126, 198, 240
Mehmed (Edirne kadısı, Samsûnîzâde, Molla): 110
Mehmed (Kâfiyeci Bergamalı Molla): 33
Mehmed (Veled-i Yûsuf El-Cezerî, şeyh): 29
Mehmed Ağa (Cündî, Lezgi): 180, 181, 268
Mehmed Ağa (Cündî, Mısırlı): 269
Mehmed Ağa (Cündî, Zağlı): 269
Mehmed Ağa (Dârüssaâde ağası, Büyük): 267
Mehmed Ağa (Etibbâ-i Hâssadan): 133
Mehmed Ağa (Habeşî Tavâşî): 159
Mehmed Ali Ağa (Cündî, Tağlı): 269
Mehmed Ali Paşa (Mısır vâlisi): 135
Mehmed Bedahşî (Şeyh): 110
Mehmed Bey (Cündî, Hüsâmüddîn Paşazâde): 269
Mehmed Bey (Hazîne kethudâsı, Dâyezâde): 5, 30, 93, 312
Mehmed Bey (Beşiktâşî, Sultânzâde): 25
Mehmed Bey (Minnetoğlu): 31
Mehmed Bey (Mısır kadısı, enderûnî, Molla): 127
Mehmed Bin Armağan (Yegâneoğlu, Molla): 36
Mehmed bin Kutbuddîn-i İznikî (Molla): 36
Mehmed bin Şâh (Bursa Kadısı, Molla): 36
Mehmed bin Samsûnî (Müderris, Molla): 82
Mehmed Çelebi Süheylî (Mısır Tarihi müellifi): 104
Mehmed Efendi (Cevrîzâde Şeyh): 127
Mehmed Efendi (Fatih'in müneccimbaşısı, Acem): 82
Mehmed Efendi (Gelibolulu Yazıcızâde): 36
Mehmed Efendi (Pîrîzâde, imâm-ı sultânî): 158
Mehmed Efendi (Safiyye Sultânzâde Abdullah Beyzâde) Mecmûası: 156
Mehmed Efendi (Şişman, Cündî): 180
Mehmed El-Cemâlî Karamânî (Şeyh): 67
Mehmed El-Endülüsî (Şeyh Mu'avveş Efendi): 127
Mehmed Emîn Efendi (Ayıntâbî Hâce Es'ad Efendizâde, sır kâtibi yamağı): 5

Mehmed Hâkim Efendi (Şeyh, Seyyid, şâ'ir): 80
Mehmed ibni Kâdî-i İrânî (Ayaşluġî Molla): 36
Mehmed Irâkî (Çerkeş Begizâde, Şeyh): 84
Mehmed Mu'ammer Paşa (Rüşdî Paşazâde)
Mehmed Paşa (Bıyıklı): 85
Mehmed Paşa (Çukadar Ağa Boşnak Osman Ağazâde. hazîneli): 5
Mehmed Paşa (Köprülü): 286, 298
Mehmed Paşa (Lala): 136
Mehmed Paşa (Mısır ve Yemen valisi): 88
Mehmed Paşa (Öküz Na'lbendizâde): 286
Mehmed Paşa (Sokullu): 88, 123, 133, 134, 136, 285
Mehmed Paşa (Yemen valisi): 122, 124, 135
Mehmed Paşa (Yemen valisi, Hacı): 89
Mehmed Paşa (Yemen valisi, Harputlu Kürd): 89
Mehmed Paşa (Yemen valisi, Kethudâ): 123
Mehmed Paşa Kasrı (Üsküdâr'da): 231, 315
Mehmed Paşa Köşkü (Arnavud Köyü'nde): 231
Mehmed Sa'îd Efendi (Yenişehir müftîsi Hacı Mehmed Efendizâde): 158
Mehmed Şâh (Şemsüddîn Fenârîzâde, Molla): 29
Mehmed Şah Dâye Çelebi (Hacı Hasanzâde, Molla): 110
Mehmed Seydî (Kocailili, kadı, Molla): 110
Mehmed Seydî (Kocaili'nden, saray hocası, Molla): 83
Mehmed Sırrî Paşa (Yemen valisi, Haleblizâde): 89
Mehmed Tayyâr Efendi (Müellif Ahmed Atâ'nın babası, El-Hâc Mustafâ Efendizâde): 214
Mehmed Zeyrek (Müderris, Molla): 65
Mehterhâne Câmii: 128
Mekke: 31, 86, 126, 218, 239, 244, 247, 252
Melik Ez-Zâhir: 106
Memleketeyn: 97
Menâr (Eser): 29
Menivento: 56
Menteşe: 127
Merâh (Eser): 29

Mercân Ağa (Cündî, Koku): 181, 268
Mercân Ağa (Dârüssaâde ağası, Hacı): 267
Mercân Ağa (Kabankırlı, Cündî): 181
Mercân kapısı: 306
Mercidâbık: 85
Meriç Nehri: 126
Merzifon: 31, 32, 128, 177, 178, 236
Mes'ûd-ı Aksarâyî (Edirne'de Şeyh): 67
Mes'ûd-ı Şirvânî: 84
Mesâbih (Eser): 66
Meşârık (Eser): 29
Mesîh Paşa (Hâdım): 286
Mevâkıf: 83
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî: 11, 17, 18, 19, 95, 109, 126, 278, 282
Mevlevî: 95
Meymûn-ı Magribî (Endülüsî Şeyh): 84
Mezbele Ocağı Mescidi: 77
Mi'mâr Sinân: 37, 71, 125
Mi'râcü'n-Nübüvve: 84
Midillü: 161, 236
Miftâh (Eser): 36
Mihrî Abdulhalîm Bey (Câmeşûybaşı, şâir): 5
Milan: 119, 120
Mîr Hüseyin Mi'kâr: 84
Mîrâbâd: 58
Mîrgûn: 308
Mîrim Çelebi (Anadolu kazaskeri, Molla): 83
Mısbâh (Eser): 29
Mısır: 5, 26, 85, 86, 87, 88, 92, 97, 103, 104, 105, 108, 110, 122, 123, 124, 127, 132, 135, 160, 164, 176, 179, 181, 212, 213, 218, 219, 234, 235, 255, 267, 310
Miskinler Mescidi (Üsküdâr'da): 109
Mollâ Alî (Gâzi): 8
Molla Ayâs: 14

Molla Câmî: 104
Molla Çelebi (Zenbilî Ali Efendizâde): 110
Molla Fenârî (İrânî): 26
Molla Mahmud (Bursa Kadısı, Koca Efendi): 26
Molla Sa'düddîn (Horasan'da): 110
Montiye Piskopos Pelisiye: 115
Mora: 78, 186
Mu'înüddîn Herevî: 84
Mübârek Halîfe: 128
Mugnî: 22
Muhammed (Hz.): 2, 9, 93, 218, 234, 235, 255, 267
Muhammediye: 36
Muhlis Paşa: 11
Muhsinü'l-Kayserî (Molla): 22
Muhterem Ağa (Cündî): 268
Muhyiddîn (Ahaveyn Molla): 66
Muhyiddîn (Amasya'da Kafala Karyesi'nde Şeyh): 128
Muhyiddîn (Berda'îzâde Molla): 110
Muhyiddîn (Bursa ve Edirne kadısı, Molla): 66
Muhyiddin (Edirne kadısı, Acem, Molla): 83
Muhyiddîn (Foçalı, Şeyh): 67
Muhyiddin (Hatibzâde, Molla): 65
Muhyiddîn (Kepelüzâde, kazasker, Molla): 66
Muhyiddîn (Magnisâlızâde, kazasker, Molla): 82
Muhyiddin (Müderris, Molla, Tablbâz): 83
Muhyiddîn (Şehzâde kurbunda Kalender Câmii imamı, Şeyh Atalcu): 128
Muhyiddîn (Şeyh): 110
Muhyiddîn (Şeyh, Kara): 110
Muhyiddîn (Yaralucazâde, saray hocası, Molla): 82
Muhyiddîn Ağa (Musikişinâs): 141
Muhyiddin Çelebi (Fenârîzâde, Müftî, Kazasker): 110, 127
Muhyiddîn Efendi (Anadolu kazaskeri, Abdulkerîmzâde, Molla): 127
Muhyiddîn Efendi (Haleb kadısı, Mi'mârzâde, Molla): 127
Muhyiddîn Efendi (Müftî): 127

Muhyiddîn Halîfe (İştibli şeyh): 128
Muhyiddîn İznikî (Yavuz Sultan Selîm Câmii imâmı): 128
Muhyiddîn Mehmed Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
Muhyiddin Niksârî (Ayasofya vâizi, Molla): 82
Muhyiddîn Paşa (Magnisalızâde, Kazasker, Molla): 66
Muhyiddîn Velî (Şeyh Bahâüddînzâde, müderris): 110
Muhyiddîn Yavsî (İskilîbî, Ebu's-Su'ûd Efendi'nin pederi, Şeyh): 84
Muhyiddîn-i Arabî: 109
Müneccimbaşı Tarihi: 105
Murâd Bey (Akça Koca oğlu, Gâzi): 8
Murâd Paşa (Kara): 136
Murâd Paşa (Yemen vâlisi): 88
Murâd Paşa (Yemen vâlisi, Koca): 88, 90
Murâdiye Câmii (Bursa'da): 75
Murâdiye Mahallesi (Bursa'da): 34
Murtazâ Paşa (Yemen valisi): 135
Mûsâ Balaban Bey (Hamîdli, Gâzi): 8
Mûsâ Çelebi (Kadızâde-i Rûmî): 26
Mûsâ Çelebi (Şehzâde): 34
Mûsıla-i Süleymâniyye: 186
Musli: 158
Muslihuddîn (Bursalı, Hacı Hasanzâde, Mevlânâ): 65
Muslihuddîn (Edirne'de Debbâğlar imâmı): 36
Muslihuddîn (Karamânî ibni Aytogmuşzâde, Molla): 66
Muslihuddîn (Müftî, Molla): 66
Muslihuddîn (Taşköprizâde, kadı, müderris, Molla): 110
Muslihuddîn (Yarhisârîzâde, İstanbul kadısı, Molla): 66
Muslihuddîn Edîb (Şeyh, İmam): 110
Muslihuddîn Halîfe (Burûsevî, Şeyh): 33
Muslihuddin Halîfe (İpsalalı, Şeyh): 67
Muslihuddin Halîfe (Kocailili, Şeyh): 67
Muslihuddîn Halîfe (Küreli münzevî şeyh, Uzun): 84
Muslihuddîn Halîfe (Şeyh Muallimzâde): 110
Muslihuddîn Halîfe (Şeyh): 84

Muslihuddîn Halîfe (Zeyniyyeden, Gündüzli şeyh): 128
Muslihuddin Kastalânî (Rumeli kazaskeri, Molla): 65
Muslihuddin Mustafâ (Konevî, Şeyh): 67
Mustafâ (Avadân bostancısı, Deli): 300
Mustafâ Âsım Paşa (Yemen valisi, Girîdî): 89
Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası, Bosnalı, Hacı): 160
Mustafâ Afîf Efendi (Sır kâtibi): 286
Mustafâ Ağa (Baş çukadâr): 133
Mustafâ Ağa (Cündî, Fülke): 268
Mustafâ Ağa (Dârüssa'âdeden): 5
Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası, Musullu): 267
Mustafâ Ağa (Kemânî, musikişinâs): 141
Mustafâ Ağa (Nakşî, kilâr kethudâsı, cündî): 180, 285
Mustafâ Ağa (Sisli çerâğı, Cündî): 180
Mustafâ Bey: 28
Mustafa Efendi (Arnavud Hasan Paşa'nın defterdârı): 89
Mustafâ Efendi (Sultân kethudâsı, baltacı, hacı): 5
Mustafâ Efendi (Yemen defterdârı): 90
Mustafâ Hâşim Ağa (Hacı Ârifzâde, hâne-i hâssadan muhrec, müellifin akrabâsı): 5
Mustafa Hayrî Paşa (Yemen valisi, Bursalı Müşîr): 89
Mustafâ İzzet Efendi (Kazasker): 141
Mustafa İzzet Efendi (Nakîbü'l-eşrâf): 5
Mustafâ Kâmî Efendi Mecmûası: 13
Mustafâ Nûrî Bey (Kozbekçibaşı İbrâhîm Ağazâde, hâfız): 5
Mustafâ Nûrî Paşa (Sır kâtibi): 5
Mustafâ Paşa (Alemdâr): 315
Mustafâ Paşa (Gâzî, Palak): 136
Mustafâ Paşa (Kara Şâhin):
Mustafâ Paşa (Kara Şâhin, Yemen valisi): 881, 36
Mustafa Paşa (Yemen valisi, Kırîmî Bonapart): 89
Mustafâ Paşa Kasrı: 169, 181, 193, 197, 231, 311, 313
Mustafâ Sabrî Paşa (Yemen valisi): 124

Mustazraf (Es'ad Efendi'nin): 233
Müstecâb Bey (Gâzi): 8
Müstecâb Subaşı: 10
Mutahhar (Emir Şerefüddin oğlu): 88, 89
Mutavvel (Eser): 66
Mütevekkil (Abbâsi Halifesi, III.): 92, 219
Mütevekkil Halîfe: 27
Muzafferüddîn Ali Şîrâzî (Molla): 110
Muzafferüddîn Şîrâzî (Saray hocası, müderris, Mevlânâ): 83
Muzafferüddîn-i Lârendevî (Şeyh): 33

- N -
Na'îmâ Târîhi: 5, 156
Nâbî (Şâir): 4, 151
Nahcıvân: 84
Napoli: 119
Narlı Kapı: 50
Nasûh Tosyavî (Şeyh): 110
Nasyoş: 46
Nâşid Ağa (Cündî, Kandillili Sağır): 269
Na'tî Efendi (Defterdâr Hüseyin Paşazâde): 156
Nazîf (Bî-zebân): 171
Nazîm Divanı: 156
Nazîm Efendi (Pâzârbaşı Kâsımpaşalı, şâ'ir, na't-gû): 156
Nebî Halîfe (Şeyh): 110
Necib Ağa (musikişinâs): 141
Necîb Paşa (Yesârîzâde İzzet Efendizâde, rüsûmât re'îs-i sânîsi): 5
Necîb Paşa: 5
Necmüddîn El-Hanefî (Molla): 29
Necmüddîn Firûzâbâdî: 29
Nefîs-i Kirmânî (Mevlânâ): 84
Nemçe: 114, 115, 116, 117, 120
Nerdübânlı Karye (Üsküdâr'da): 69, 70, 308, 310
Nergisî: 316

Nerîmân: 84
Nevi (Ressam, Anadolulu): 57
Nev-peydâ (Şehrîzâde Sa'îd Efendi'nin târîhi): 5
Nifero: 47
Nikiforos Kalbestos: 52
Nikogvoros Kokasi: 51
Niksar: 82
Nîş: 117
Nişancı (Çelebi Mehmed Paşa) Târîhi: 5
Nu'mân Ağa (Musâhib, musikişinâs): 141
Nuhâsî-i Ankaravî: 33
Nûrî Bey (Ordu-yı hümâyûnlar kapı kethudâsı, Merkezzâde): 5
Nûruddîn (Anadolu kazaskeri, Karesilü, Bursa kadısı, Sarugöz Molla): 83
Nûruddîn (Karesili, Kazasker, Molla): 110

- O, Ö -
Ok Meydânı Tekyesi: 77
Ok Meydânı: 70, 84
Olimpas: 45
Onmakeli: 56
Orta Kapı: 311
Ortaköy: 308, 310
Osbobyus: 45
Osman Paşa (Yemen vâlisi, Özdemirzâde): 88
Osmân (Hz.): 71, 210, 255
Osmân Ağa (Cündî): 268
Osmân Paşa (Pandul, A'rec): 296
Osmân Paşa (Yemen valisi, Özdemiroğlu): 90, 124, 135
Osmân Salâhüddîn Dede: 18, 282
Osmancık: 76
Osobyus (Müverrih): 44
Ostatyus: 45
Otluk Kapısı: 304, 310
Otranot: 119

Öjen Maron (Müverrih): 120
Ömer (Hz.): 71, 10, 255
Ömer Ağa (Sultan II. Mahmud'un çukadârı): 202
Ömer Dede (Burûsevî, Şeyh): 33
Ömer Kâşif (Cündî): 181
Ömer Nesefî (Müfessir, şeyh): 11
Özdemir Paşa (Yemen valisi): 90

- P -

Paris: 57, 116, 120, 157
Paşa Bahçesi: 310
Paşa Çelebi (Ak Şemseddin evlâdından, Amasya müftüsü, Molla): 83
Patrona: 158
Pavi: 115
Peçevî Târîhi: 5, 20
Pehlevân Bey (Kara Hasan oğlu, Gâzi): 8
Perşembe Pazarı: 72
Pervîz Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
Petro Kapısı: 50
Peykhâne: 308
Pîr Ahmed (Müderris, A'rec, Molla): 110
Pir İlyas: 33
Pîrî Halîfe (Hamîdî Şeyhi): 36
Pîrî Halîfe (Seyyid Emir Buhârî muhiblerinden, Hamîdli münzevî şeyh): 127
Pîrî Paşa (Sadrazam): 100, 101, 102
Piyâle Paşa (Kapudân-ı deryâ, Gâzî, Küçük): 136
Polin (Fransa sefiri): 120, 121
Prokobibus: 53

- R -

Râgıb Mehmed Paşa (Sadrazam): 314
Râgıb Paşa (Şâir, Koca): 40
Rahîmî Beyefendi (Habeşîzâde, tezkire-i evvel, şâ'ir): 79

Ramazân (Kastamonulu Şeyh Hacı): 110
Ramazân Halîfe (Ali Paşa Tekkesi şeyhi): 128
Ramazân Halîfe: 84
Râmî Çiftligi: 292, 309, 315
Râmî Paşa (Sadrazam): 41
Râmiz Paşa (Kapudan, Kırîmî): 89, 124
Rankon: 120
Rankoni (Fransa sefiri): 119
Râşid Efendi Târîhi: 5, 41, 185
Râşid Paşa (Mîve-i Ter gümrükçüsü Mustafâ Ağazâde, serasker, hacı): 5
Ravza-i Mutahhara: 106
Ravzatü'l-Ebrâr: 5, 37, 38
Receb (Hasekilerden, Arnavud): 315
Redîf Paşa (Bagdad valisi): 124
Redîf Paşa (Yemen valisi): 89
Reşîd Paşa (Cündî, Musâhib): 268
Reşîd Paşa (Cündî, Müşîr, Darbhor): 268
Revân Köşkü: 169
Revân Odası: 195, 197, 200, 201, 207, 210, 223, 271, 274, 299, 300, 313
Revân: 97
Rıdvan Paşa (Kara Şâhin Mustafa Paşazâde, Yemen valisi): 88
Rıdvân Paşa (Yemen valisi): 124, 135
Rif'at Bey (Şehlevendimzâde, musikişinâs): 141
Rodos: 57, 125, 236
Roma: 42, 46, 47, 48, 49, 118
Romalular: 46, 47, 53
Rüknüddîn (Rumeli kazaskeri, Molla Zeyrekzâde, Molla): 83
Rüknüddîn (Rumeli kazaskeri, Zeyrekzâde, Molla): 110
Rûm: 32, 41, 42, 48, 51, 56, 57, 67, 108, 268
Rûmî Mustafâ Bey(Yemen hâkimi): 87
Rumili: 30, 17, 27, 102, 125, 233, 305
Rûmiyye-i Kübrâ: 38
Rusçuk: 236
Rüstem Paşa: 126

Rüstem Paşa (Budun beylerbeyisi, Kösece): 136
Rüstem Paşa (Dâmad): 136
Rüstem: 84
Rüstem: 85

- S -
Sa'da: 88
Sa'dâbâd: 58
Sa'dî Çelebi (Müftî, Mevlânâ): 127
Sa'dî Çelebi (Tâcîzâde, saray hocası, Molla): 83
Sa'dullâh Ağa (Cündî): 268
Sa'dullâh Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181
Sa'dullâh Efendi (Musâhib, musikişinâs): 141
Sa'düddîn-i Taftazânî: 33
Sa'düddin Efendi (Şeyhülislam Hoca): 32
Sa'îd Ağa (Cündî): 268
Sa'îd Ağa (Musâhib, Fısdık, musikişinâs): 141
Sa'îd Ağa (Tiryâkî, musikişinâs): 141
Sa'îd Efendi (Şehrîzâde, târihçi): 5
Sâdık Ağa (Musâhib, musikişinâs): 141
Sâdık Ağa: 28
Sadru'ş-Şerî'a: 66
Sadru'ş-Şerî'a: 83
Sadrüddîn Konevî: 11
Safiyyüddîn Âlim (Amasyalı mu'abbir münzevî Şeyh): 128
Sahâ'ifü'l-Ahbâr: 104, 105
Sahra-i Mübâreke (Kudüs'te): 126
Sakarya Suyu: 76
Sakız: 236
Sakkâlar Çeşmesi: 308
Salacak: 308, 310
Salâhuddîn (Padişah hocası, Molla): 82
Salâhuddîn-i Bolevî (Şeyh): 33
Sâlih Ağa (Cündî): 268

Sâlih Ağa (Cündî, Dokuz kürklü): 268
Sâlih Ağa (Dokuz kürklü, Cündî): 180
Sâlih Ağa (Kozbekçibaşı, Hacı): 295
Sâlih Ağa Kasrı: 304
Sâlih Efendi (Arslan, Cündî): 180
Sâlih Efendi (Kilârî, musikişinâs): 141
Sâlih Efendi (Soyolcuzâde, musikişinâs): 141
Sâlih Efendi Köşkü: 312
Sâlim Paşa (Cündî, Ferîk): 180, 269
Saltuk Alp (Gâzi): 7
Sâmî İzzet Efendi (musikişinâs): 141
Samsa Çavuş: 7
Samsun: 65, 110, 235
San'a: 87, 88, 91, 92
Sancak Tepesi (Anadolu Hisarı'nda): 27
Sarayburnu: 42, 45, 50, 51, 57
Sarayiçi: 50
Sardunya: 119
Sarı Gâzî: 308
Sarı Güzel: 42
Sarıbay (Gâzî): 7
Sarık Odası: 195, 299
Sarıyar: 310
Saruca Paşa: 8, 10
Saruhan: 77
Sayagma: 53
Sefînetü'r-Rü'esâ: 5
Selâ: 88
Selânik: 34, 48, 123
Selânikî Târîhi: 5
Selçukî: 6, 7, 15
Selîm Girây: 179
Selîmiyye Câmii: 81
Selîmiyye Kışlası: 315

Selîmnâme: 83, 104
Selmân Ağa (Cündî): 268
Selmân Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181
Semerkand: 128, 140
Semetranik (Puthâne): 45
Sentanj Kalesi: 118
Sepetçiler Kasrı: 303, 304, 314
Serrâchâne: 42, 43
Serrâchânebaşı: 70
Server Ağa (Cündî, Büyük): 268
Server Ağa (Zenci hadım ağalardan): 160
Seydî Çelebi (Rumili kazaskeri, Karamânî, Molla): 82
Seyyid Pertev Efendi (Şâir): 150
Sıdkî Efendi (Necîb Paşa kâtibi): 5
Sırbistan: 22, 97, 252
Sırp: 30, 39, 179
Sırrî Paşa (Yemen valisi, Halebîzâde, şâ'ir): 124
Sicilya: 119
Sigetvâr: 133
Simav: 25
Sinan Paşa (Sadrazam): 85
Sinan Paşa (Yemen valisi): 122, 123
Sinân (Amasya müftüsü, Berda'îzâde, Molla): 83
Sinân (Şeyh): 67
Sinân Ağa (Arnavud Hasan Paşa'nın kethudası): 89
Sinân Çelebi (Amasya müftîsi, Köpricikzâde, Molla): 127
Sinân Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
Sinân Erdebîlî (Mevlânâ, mu'abbir, Şeyh): 128
Sinân Halîfe (Mücâhid Filibeli Şeyh): 128
Sinân Halîfe (Vâiz, şeyh, Emîr): 128
Sinân Paşa (Saray hocası, Molla): 82
Sinân Paşa (Yemen valisi): 124, 135
Sinân Paşa (Yemen valisi, Kethudâ): 90
Sinân Paşa (Yemen valisi, Koca): 88, 90

Sinân Paşa (Yemen vâlisi, ikinci): 89
Sinân Paşa Kasrı: 169, 304, 314
Sinân Paşazâde (Padişah hocası, müderris): 66
Sirâcüddîn (Müderris, saray hocası, Molla): 66
Sirâcüddîn (Münşî, nişâncı, Molla): 66
Sirkobilbus: 52
Sivas: 235
Siyâvuş Paşa: 136
Siyer-i Halebî: 235
Soberbiyus Sebtimiyus: 46, 47
Sofiya: 39
Sofya: 22, 26
Soguk Çeşme Kapısı: 310
Soguk Çeşme: 94, 109, 172, 203, 276, 304
Sokratis Târîhi: 53
Soma: 236
Sonkur: 235
Sorbus (Kayser): 44
Sögüd: 7
Sûde Limanı (Girid'de): 159
Suffe Câmii: 298, 313
Suffe Kapısı: 311
Sûhte Sinân (Şeyh): 110
Sulh-ı Mukaddes (Kilise): 52
Sultan Câmi'i (Dâvud Paşa'da): 51
Sultân Abdulhamîd (I.): 58, 59, 198, 214, 268, 286
Sultân Abdülmecîd: 29, 30, 124
Sultân Ahmed (I.): 58, 78, 112, 137, 153, 157, 194, 227, 235, 238, 267, 308, 312, 313
Sultân Ahmed (II.): 161
Sultân Ahmed (III.): 37, 58, 59, 78, 79, 140, 157, 161, 186, 208, 214, 285, 314
Sultân Ahmed Câmii: 111, 128, 227, 236, 237, 239, 240, 292
Sultân Alâüddîn Ferâmurz: 6

Sultân Alâüddîn-i Selçûkî (II.): 18
Sultân Bâyezîd (I. Yıldırım): 20, 24, 25, 27, 28, 35, 37, 74, 177, 201
Sultân Bâyezîd (II.): 12, 35, 57, 72, 76, 77, 79, 82, 137, 153, 154, 156, 159, 185, 303
Sultân Bâyezîd Câmii: 76, 165, 306, 307
Sultân Câmi'i: 109
Sultân Çiftligi: 308
Sultân Gıyâsüddîn Mes'ûd İbni Keykâvus: 6
Sultân Mahmûd (I.): 58, 59, 80, 157, 158, 180, 296, 314
Sultân Mahmûd (II.): 3, 15, 38, 58, 124, 140, 141, 159, 181, 194, 196, 202, 211, 216, 235, 295, 300, 313, 314, 315
Sultân Mehmed (I. Çelebi): 7, 35, 69, 70, 86, 177, 201
Sultân Mehmed (II. Fatih): 6, 10, 19, 20, 22, 30, 37, 39, 40, 43, 44, 51, 55, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 82, 84, 93, 107, 133, 137, 153, 154, 156, 159, 171, 175, 177, 185, 193, 194, 294, 296, 305, 312, 313
Sultân Mehmed (III.): 58, 122, 160
Sultân Mehmed (IV.): 58, 78, 79, 112, 140, 157, 185, 197, 233, 267, 279, 296
Sultân Murâd (I.): 7, 18, 22, 24, 25, 26, 28, 37, 68, 213
Sultân Murâd (II.): 8, 31, 33, 34, 35, 64, 68, 70, 177, 305
Sultân Murâd (III): 58, 71, 78, 81, 122, 140, 159, 303
Sultân Murâd (IV.): 30, 58, 93, 197, 230, 311, 312, 313
Sultân Mustafâ (II.): 37, 41, 58, 161, 201, 208, 267
Sultân Mustafâ (III.): 213, 286, 314
Sultân Orhân (Gâzî): 8, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 68, 74, 94, 169, 212, 279, 284
Sultân Osmân (I. Gâzî): 2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 70, 74, 212, 278, 316
Sultân Osmân (II.): 78, 313
Sultân Osmân Kasrı: 304
Sultân Selîm (I. Yavuz): 30, 57, 76, 84, 86, 87, 92, 93, 94, 107, 108, 122, 123, 125, 126, 134, 153, 154, 164, 173, 176, 192, 198, 201, 207, 218, 232, 243, 255, 256, 265, 300, 310
Sultân Selîm (II.): 37 57, 78, 122, 123, 133, 134, 135, 140, 198, 235, 312
Sultân Selîm (III.): 59, 140, 141, 144, 180, 268, 285, 314, 315

Sultân Selîm Câmii: 190
Sultân Süleymân (Kânûnî): 14, 33, 57, 60, 73, 97, 98, 110, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 128, 130, 133, 134, 202, 218, 219, 265, 298, 316
Sultân Süleymân (II.): 296
Sultân Süleymân Köşkü: 312
Sultân Veled: 17
Sultân Âmir (Yemen hükümdarı): 87
Sultâniye: 58, 310
Suluova (Amasya'da): 31, 177
Surûrî (Şâ'ir, Adanalı): 11, 21, 24, 28, 32, 35, 64, 77, 109, 126
Südlüce: 111
Sülemiş Gâzi Çavuş: 7
Süleymân (Hz.): 132
Süleymân Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
Süleymân Ağa (Dârüssaâde ağası, Tavîl): 267
Süleymân Efendi (Mevlid müellifi): 29
Süleymân Halîfe (Şeyh): 84
Süleymân Paşa (Hadım, Mısır vâlisi): 87
Süleymân Paşa (Karaman beylerbeyisi): 136
Süleymân Paşa (Mısır valisi): 122, 123
Süleymân Paşa (Orhan Gâzî'nin büyük oğlu): 17, 20, 21, 75, 279, 282
Süleymân Paşa (Yemen valisi): 124 134
Süleymâniye (Beşiktaş'ta): 125
Süleymâniye Câmii (Rodos'ta): 125
Süleymâniye Câmii: 125, 128
Sünbül Sinân (Şeyh): 84
Sünnet Odası: 197

- Ş -

Şadurvân Kapısı: 311, 313
Şah İsmâil: 84, 101
Şâh Çelebi (Fenârîzâde, kazasker): 110
Şâh Kâsım Efendi (Müverrih): 127

Şâkir (Bî-zebân): 171
Şâkir Ağa (Cündî, baş musâhib): 268
Şâkir Ağa (Cündî, Kelle): 269
Şâkir Ağa (Cündî, Topçuzâde): 269
Şâkir Ağa (Cündî, Yeniçeri): 269
Şâkir Bey (Üsküdârî): 295
Şâkir Bey: 136
Şâkir Efendi (Müezzinbaşı, musikişinâs): 141
Şâm: 27, 96, 108, 109, 126, 136, 164, 213, 234
Şânîzâde Târîhi: 13
Şarlken (Nemçe imparatoru): 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121
Şebüsterî-i İrânî (Şâir, müverrih, şeyh): 127
Şecî' Balabân: 8
Şefîk-nâme: 41
Şehbâ: 106
Şehidlik (İstanbul'da): 37
Şehrîzâde Es'ad Efendi Târihçesi: 156, 185
Şehzâde (Semt): 128
Şehzâde Sultân Cihângir Câmii: 125
Şehzâde Sultân Mehmed Câmii: 125
Şehzâdebaşı: 70
Şems (Mütercim): 57
Şems-i Tebrîzî: 11
Şemsî Târihi (Rumca'dan Tercüme): 27
Şemsüddîn (Amasya müftisi, Molla): 83
Şemsüddîn (Saray hocası, Molla): 82
Şemsüddîn Ahmed Efendi (Kemâl Paşazâde, Molla): 110
Şemsüddîn Molla Gurânî: 36, 65, 82
Şemsüddin Ahmed Hayâlî (İznik Medresesi müderrisi, Molla): 65
Şemsüddin Mehmed bin Mehmed El-Fenârî: 29
Şemsüddin Mehmed El-Buhârî (Emir Sultan): 29
Şerefüddîn Yezdî (Müverrih): 28
Şerh-i Akâ'id: 36, 65
Şerh-i Ferâ'iz: 83

Şerh-i Keşşâf: 33
Şerh-i Mevâkıf: 66, 82, 83
Şerh-i Miftâh: 83
Şerh-i Tavâli': 83
Şerh-i Tecrîd: 66, 83
Şerîf Ebu'l-Berekât (Mekke Emîr): 86, 218, 255
Şerif Cürcânî (Seyyid): 26
Şevazel Kofa: 50
Şevkî Efendi (musikişinâs): 141
Şevkiyye Kasrı: 314
Şeyh Ahmed (Hoylu, âlim): 22
Şeyh Edebâlî-i Karamânî: 11
Şeyh Kâsım: 84
Şeyh Vefâ Türbesi: 77
Şeyh Vefâ: 84
Şeyhî (Şâir, Molla): 36
Şibil Durgud Bey (İnegöl mîrlivâsı): 8
Şihâbüddîn Mûsâ (Efdalzâde, Molla): 83
Şihâbüddîn Paşa (Gâzi): 8
Şihâbüddin Sivâsî (Müfessir): 29
Şimşirlik (Çimşirlik): 41, 43, 62, 200, 313
Şimşirlik Mâbeyn-i Hümâyûn Kapısı: 311
Şir'atü'l-İslâm: 83
Şîrâz: 36, 97, 110
Şîr Murâd Bey (Gâzi): 8
Şirvân: 97, 128
Şu'ayb Ağa (Cündî): 268
Şu'ayb Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181
Şumnu: 236
Şücâüddîn İlyâs (Bursa kadısı, Kösec, Çelebizâde Molla): 83
Şücâüddîn-i Karamânî (Balıkesrî, Şeyh): 33

- T -

Tabokilus: 54

Tâcü't-Tevârîh: 5, 20
Tâcüddîn El-Kürdî (Hayrüddîn Paşa, Molla): 22
Tâcüddîn İbrâhîm (Molla Hatibzâde): 36
Tâcüddîn-i Bahşâyiş (Manavgadlı Şeyh): 36
Tâhir Ağa (Dârüssaâde ağası, Lala): 268
Tahta Minâre Mescidi: 70
Tahte'l-Kal'a: 126
Ta'izz (Yemen'de): 87, 88
Takiru: 56
Takiyyüddîn (Müneccim): 81
Talha (Hz.): 255
Tameşvâr: 136
Tapduk Emre (Şeyh): 29
Tarabya: 308
Tarav Aleksandriya: 48
Târîh-i Atâ: 4
Târîh-i İbni Halikân: 127
Târîh-i Sâf: 101
Taşkend: 140
Tâtâr Bâzârı: 236
Tatar: 7, 28, 128
Tataristan: 97
Tavşanlu Kal'ası: 25
Taynalos: 47
Taz Alî Bahâdır (Gâzi): 7
Tazıcılar (Üsküdâr'da): 308, 310, 315
Tebrîz: 66, 85, 83, 127
Tefeyyüz Bâyezîd Çelebi (Amasya müftîsi, müderris, Molla): 127
Tefsîr-i Beyzavî: 213
Tefsîr-i Şerîf-i Kâdî: 83
Tekfur Sarâyı (Edirne Kapısı'nda): 38
Tekir Sarâyı: 56
Tekneciler Mescidi: 70
Telvîh (Eser): 26, 36, 66

Temcîd (Fatih Sultan Mehmed'in hocası, Molla): 36
Teodos: 56
Tercîh (Eser): 26
Terziler Kârhânesi Mescidi (Soguk Çeşme'de): 109
Teşrîfât-ı Kadîme (Es'ad Efendi'nin):
Teşrîfât-ı Kadîme (Es'ad Efendi'nin): 5, 233
Tevfîk Paşa (Yemen valisi): 89
Teyodosyus (Büyük): 55
Teyodosyus (Küçük): 50
Teyodosyus: 52
Tırasbodlo: 46
Tıravnik: 136
Timur: 25, 27, 28, 30, 31, 33, 177
Timurnâme (Şerefüddin Yezdî ve Arab Şâh'ın): 28
Timurtaş Bey (Gâzî): 20, 27
Timurtaş Paşa: 7, 28
Tiraki: 45
Tokad (Semt): 310
Tokad: 82, 235
Tomanbay: 85
Topçular: 310
Tophâne: 72, 230
Topkapı Meydânı: 179
Topkapı Sarâyı: 59, 314
Topkapı: 293
Topkapı: 304, 310
Toptaşı: 314
Tosya: 110
Trablus-ı Garb: 235
Trablus-ı Şâm: 235
Trabzon: 70
Trakyalular: 46
Triklinon: 53
Trubas: 47, 48

Tulon: 121
Tunca Nehri: 37, 76
Tunus: 97, 118, 235
Tûrân: 213
Turgud Alp (Gâzi): 7
Turhal: 235
Tursun Fakîh: 6, 13
Türk: 69, 181
Türkistân: 123

- U, Ü -
Ubeydullâh-ı Semerkandî (Musâhib, Hoca): 84
Ulah: 252
Ulu Câmi (Bursa'da): 28, 75
Ulug Bey: 83, 66
Ulus: 295
Ulvân Çelebi (Âşık Paşazâde): 11
Ulvân Hamâvî (Şeyh): 110
Umûr Bey: 10
Unkapanı Köprüsü: 50
Uslı Şucâ' (Amasya müderrisi): 82
Uzunca Sevündük (Gâzî): 8, 26
Üç Şerefeli Câmi (Edirne'de): 34
Üçler Mahallesi (At Meydânı'nda): 308
Üçüncü Yeri Kapısı: 311
Ümmü'l-Kıyâs: 105
Üngürüs: 129
Üsküdâr Boğaziçi: 59
Üsküdâr: 7, 27, 45, 69, 109, 125, 126, 157, 158, 225, 231, 243, 247, 308, 310, 314, 315
Üss-i Zafer (Es'ad Efendi'nin): 5, 38, 233
Üveys Paşa (Yemen vâlisi): 88, 90, 135
Üveys-i Zâhid-i Şâmî (Şeyh): 128
Üveysü'l-Karenî: 218

- V, Y, Z -

Valendinyanus: 49
Vâlî (Mısır'da Fedâyî): 85
Varna: 33, 236
Vassâf Târîhi: 5
Vazamon (Sefir): 122
Vebestinyalar: 46
Vehler: 54
Veli Efendi (Semt): 308
Veli Efendi Köşkü: 58
Velî Şemsüddîn: 36
Veliyyüddîn Nizâmî-i Karamânî (Molla): 66
Venedik: 56, 57, 115, 117, 119, 120
Venüs: 42
Veysî: 316
Vidos (Semt): 310
Vikâye (Eser): 22, 66
Viyana: 57
Vizandiyon: 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52
Vizandiyonlular: 47, 53
Vizans: 55
Vizas (Magara hâkimi): 42, 44,45, 49, 50
Vizis: 44
Vizolson: 45
Voyvoda Konağı: 72
Yagob Efendi (Hâriciye kitâbeti memurlarından): 44
Yahşî Bey (Timurtaş Paşa mahdûmu, Gâzi): 8
Yahşî Bey: 28
Yahyâ (Bermekî): 25
Yahyâ Bey (Şâir): 128
Yahyâ Efendi (Arnavud): 286
Yahyâ Efendi (Şeyhülislâm, şâir): 311
Yahyâ: 286
Ya'kûb (Defterdâr, yeniçeri ağası): 106

Ya'kûb (Seyyid Ali oğlu, Edirne kadısı, Molla): 83
Ya'kûb Çelebi (I. Murad'ın şehzâdesi): 24
Ya'kûb-ı Karamânî (Molla, Sarı): 33
Yalı Köşkü Kapısı: 310
Yalı Köşkü: 50, 231, 303, 314
Yalova: 8
Yanko bin Mâdiyânzâde: 111
Yâr Ali Şîrâzî (Hısnu'l-Hasîn müellifi): 29
Yâr Hisârı: 70
Yâver Ali Paşa (Yemen valisi, Beşiktaşlı): 89
Yedi Kulle: 50, 70, 98, 101
Yemen ve San'a Târîhi (Ahmed Râşid Efendi'nin): 86
Yemen: 86, 87, 88, 89, 90, 97, 122, 123, 124, 134, 135, 234
Yeni Bahçe: 125
Yeni Kapu Mevlevîhânesi: 18, 282
Yeni Roma: 49
Yeni Saray: 43, 51, 57, 59
Yeniköy: 310
Yenişehir: 8, 12, 34
Yeşil Câmi (Bursa'da): 30
Yeşil Direk: 206, 312
Yeşil Kiremidli Mescid: 125
Yeşil Taş: 181
Yoros Câmii: 77
Yovanni Balologos: 27
Yular Kasdı Paşa: 136
Yunan: 52
Yunanistan: 43, 44, 46, 49, 97
Yunanlar: 49
Yunus Emre: 29
Yûsuf (Hz): 132
Yûsuf (Kirmâstîzâde, İstanbul kadısı, Molla): 66
Yûsuf Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
Yûsuf Bâlî: 29

Yûsuf bin Molla Yegân-ı Kırîmî (Molla): 36
Yûsuf Efendi (Defterdâr Hacı): 81
Yûsuf Paşa (Yemen valisi): 124
Yûsuf Tokâdî (Dâire-i hümâüyun hocası, Molla): 82
Zafernâme-i Selîmî (Molla Câmî'nin): 104
Zaganos Mehmed Paşa: 8
Zagra: 236
Zahîrüddîn Erdebîlî (Kadızâde, Molla, hattât): 127
Zamîrî (Müellif, Molla): 84
Zebîd: 87
Zekeriyyâ (Hz.): 255
Zekeriyyâ Efendi (Şeyhülislâm): 311
Zekeriyyâ-yı Halvetî (Şeyh): 33
Zekî Mehmed Ağa (musikişinâs): 141
Zenbilli Ali Efendi: 127
Zend (Eski Saray'ın bânîsi): 38
Zeyrek Medresesi: 65
Zeyrek: 65, 70
Zîc-i Uluğ Bey: 66, 83
Zile: 235
Zimâd: 88
Zindan Câmii: 77
Zindan Kapısı: 70
Zübeyr (Hz.): 255
Zülkadriyye: 85, 97